

ASSOCIACIONISME I CULTURA

EN UNA SOCIETAT EN

TRANSFORMACIÓ

EL PRAT DE LLOBREGAT 1910-1960

Margarida Gómez Inglada

Departament d'Història Contemporània

Universitat de Barcelona

Programa d'Estudis Urbans

Bienni 1991-1993

Director Carles Santacana i Torres

Als meus pares, sempre en el record

Índex

ÍNDEX	5
I. PRESENTACIÓ.....	11
I.1. INTRODUCCIÓ.....	13
I.1.1. Estat de la qüestió.....	21
I.1.2. L'àmbit d'estudi d'aquesta tesi	25
I.1.3. Justificació del tema d'aquesta tesi	27
I.1.4. Circuits de sociabilitat al Prat de Llobregat.....	29
I.1.5. Justificació de la cronologia escollida	31
I.1.6. Estructura de la tesi	37
I.1.7. Fonts i arxius consultats	39
I.1.8. Agraïments	41
I.2. APUNTS D'HISTÒRIA DEL PRAT DE LLOBREGAT	43
I.2.1. El poblament	43
I.2.2. La formació del nucli urbà	46
I.2.3. Les transformacions del segle XIX	48
I.2.4. La modernització del segle XX.....	54
I.2.5. L'expansió urbana del Prat de Llobregat (1885-1960)	56
I.3. LES ALTRES SOCIETATS	69
I.3.1. Les societats de socors mutus i les cooperatives	69
I.3.2. Les entitats esportives	77
II. LA FI DE L'AÏLLAMENT D'UN POBLE 1871-1923	89
II.1. ELS ORÍGENS DEL MOVIMENT ASSOCIATIU: LES SOCIETATS CORALS.....	107
II.1.1. Las Flores / Les Flors.....	111
II.1.2. Lo Llobregat.....	121
II.2. EL CENTRE ARTESÀ (1883-1919)	149

II.2.1. Les activitats del Centre Artesà 1906-1919	168
II.2.2. El teatre del Centre Artesà i del Centre Autonomista	171
II.3. LA POLITITZACIÓ DEL MOVIMENT ASSOCIATIU: EL TRENCAMENT DEL CENTRE	
ARTESÀ.....	181
II.3.1. La polèmica impresa	186
II.3.2. Artesanistes i autonomistes en el poder local.....	199
II.3.3. Les eleccions provincials i generals.....	215
II.4. EL CENTRE AUTONOMISTA (1919-1924)	225
II.4.1. Les activitats organitzades pel Centre.....	235
II.4.2. La Joventut Nacionalista i <i>El Ressò</i>	240
II.5. EL CENTRE ARTESÀ (1919-1923).....	253
II.5.1. La Joventut <i>L'Avenç</i>	263
II.5.2. La reestructuració del 1920. Els nous estatuts	273
II.5.3. L'activitat associativa del Centre Artesà.....	277
II.6. DUES FLORS QUE NO VAN FER ESTIU: LA VIOLETA I ELS POMELLS.....	285
II.6.1. La Societat Recreativa <i>La Violeta</i>	286
II.6.2. Els Pomells de Joventut (1921-1923).....	289
III. LLUMS I OMBRES DE L'ASSOCIACIONISME: LA DIFICIL NORMALITAT 1923-	
1960.....	299
III.1. L'ASSOCIACIONISME PRATENC SOTA LA DICTADURA (1923-1931).....	311
III.1.1. Les entitats pratenques i el nou règim.....	313
III.1.2. Les festes oficials.....	315
III.1.3. Centre Rubricatus (1924-1925)	318
III.1.4. La Joventut (1925-1927).....	327
III.1.5. Casal Català (1930-1935)	329
III.1.6. Amics del Llibre (1930-1931)	331
III.1.7. Amics de la Cultura (1930).....	337
III.1.8. Els socis de les entitats actives entre 1923 i 1930.....	338

III.1.9. <i>La Voz del Prat</i>	341
III.2. ELS CANVIS DE LA II REPÚBLICA (1931-1936)	347
III.2.1. El moviment associatiu	355
III.2.2. Casal Català (1930-1936)	358
III.2.3. Sociedad Cultural Recreativa IBIS (1934-1936)	384
III.2.4. Associació de Pares de Família (1935-1939).....	397
III.2.5. <i>Noticiari Pratenc</i>	428
III.3. LA GUERRA CIVIL: LA DECADÈNCIA CULTURAL	441
III.3.1. La cultura en temps de guerra.....	455
III.4. LA POSTGUERRA: ELS ANYS QUARANTA.....	467
III.4.1. La implantació del nou règim	467
III.4.2. La repressió.....	471
III.4.3. La vida quotidiana	476
III.4.4. La represa de l'activitat associativa	480
III.4.5. El domini dels grups catòlics	483
III.4.6. Asociación Católica de Padres de Familia (1939-1955).....	487
III.4.7. Batec	492
III.5. LA TÍMIDA REORGANITZACIÓ DE LA SOCIETAT CIVIL	495
III.5.1. Les sales d'exhibició de cinema	500
III.5.2. <i>Prat, portavoz de la vida local</i>	505
III.5.3. <i>Lo Llobregat de les Flors</i> (1949-).....	517
III.5.4. <i>Agrupación Teatral Esteban Forgas</i> (1945-1947).....	518
III.5.5. <i>Grupo Cultural Recreativo La Seda de Barcelona</i> (1948-1980)	520
III.5.6. <i>Agrupación Artístico Literaria Cervantes</i> (1948-1976)	526
III.5.7. <i>Club Teatral Prat</i> (1956-1957).....	545
III.5.8. <i>Amigos de El Prat</i> (1955-).....	547
III.5.9. <i>La Masia</i>	552

IV. ELS PROTAGONISTES 1910-1960.....	553
IV.1. METODE DE D'ANALISI	555
IV.2. COMPOSICIÓ DE LES JUNTES SEGUNS LA PROCEDÈNCIA	561
IV.3. RELACIÓ ENTRE JUNTES I AJUNTAMENT	571
IV.4. ELS LLOCS DE RESIDÈNCIA DELS MEMBRES DE LES JUNTES	603
IV.4.1. Distribució per carrers/districtes.....	605
IV.5. ELS PERSONATGES QUE PARTICIPEN EN LES JUNTES DE MES D'UNA ENTITAT	611
IV.6. EDATS I GENERACIONS.....	619
IV.7. PROFESSIONS I ENTITATS	627
V. CONCLUSIONS.....	635
Quines etapes es poden definir a l'associacionisme pratenc?	639
Quines activitats organitzaven les associacions?	643
Quina fou la relació entre les entitats i la societat?.....	647
Respon l'associacionisme a dinàmiques locals o generals?	649
Com es reflecteixen en l'associacionisme els conflictes de classe?	650
Quina relació hi ha entre les entitats i la immigració?.....	652
Quina és la relació entre entitats i política?	653
Es pot determinar la influència d'élites culturals i de vincles familiars?	657
Com hi participen les dones?.....	659
Per què davalla l'associacionisme cultural?	660
FONTS.....	637
ARXIUS	665
HEMEROTECA	666
Local	666
General	666
ENTREVISTES	667
BIBLIOGRAFIA.....	669
BIBLIOGRAFIA GENERAL.....	669

BIBLIOGRAFIA SOBRE CULTURA I ASSOCIACIONS	670
BIBLIOGRAFIA SOBRE EL BAIX LLOBREGAT I L'HOSPITALET	672
BIBLIOGRAFIA SOBRE EL PRAT DE LLOBREGAT	675
ANNEX I. FOTOGRAFIES	683
ANNEX II. DOCUMENTS.....	719
ANNEX III. EXTRACTES DE LES ACTES DELS PLENS MUNICIPALS.....	739
ANNEX IV. ACORDS DEL PLE EN MATERIA DE CULTURA I D'ENTITATS	773
ANNEX V. EXTRACTES DE LES COMISSIONS DE GOVERN	795
ANNEX VI. ACORDS DE LA COMISSIO DE GOVERN EN MATERIA DE CULTURA I ENTITATS.....	809
ANNEX VII. LLIURAMENTS	827
ANNEX VIII. COMPOSICIO DELS CONSISTORIS (1902-1958)	861
ANNEX IX. PROGRAMES CONSULTATS.....	895
ANNEX X. QUADRE CRONOLOGIC DE LES ASSOCIACIONS CULTURALS DEL PRAT (1882-1960)	947

I

PRESENTACIÓ

I.1. INTRODUCCIÓ

La historiografia contemporània ha abordat l'estudi de les societats des de perspectives ben diverses. L'anàlisi de les classes socials i de les relacions que estableixen va experimentar un canvi transcendental arran de les recerques del marxisme. En aquest sentit, han estat molt importants les aportacions sobre l'obrerisme industrial i els treballadors agrícoles i, per extensió, sobre els grups polítics que s'atribuïen la representació de les diferents classes o grups socials.

Els estudis sobre la sociabilitat tenen una història molt més recent, però prou complexa donat l'important desenvolupament teòric amb què compten, i s'han afrontat des d'un ampli ventall de possibilitats, des de l'estudi d'una entitat o d'un casuari determinat, fins a la concreció social d'una tendència ideològica o el teixit associatiu en una determinada regió.

No va ser fins a la dècada dels anys vuitanta del segle XX quan van començar a sorgir d'una manera destacada aquest tipus d'estudis. Els principals impulsos van procedir de disciplines científiques com la sociologia, l'antropologia, l'etnologia i, fins i tot, de la psicologia. Anys més tard, quan ja hi havia una important aportació teòrica, en especial en el camp de la cultura popular, aquests temes van començar a

interessar els historiadors, que els van encabir en un àmbit més general: el de la sociabilitat popular i obrera¹.

Les primeres aportacions teòriques van procedir de França, on Maurice Agulhon va crear escola. De fet, per a molts, Agulhon² és l'inventor del concepte històric de sociabilitat quan fa servir aquest terme a la seva tesi doctoral *La sociabilité méridionale, confréries et associations en Provence orientale dans la deuxième moitié du XVIIIe siècle*³. La seva obra, centrada en la història de la República Francesa, concilia la història de les mentalitats amb el fet polític, tot intentant analitzar els processos d'aprenentatge dels valors republicans als segles XVIII, XIX i XX.

Des del camp de la sociologia, també van ser importants les aportacions de Georges Gurvitch (1894-1965), un dels fundadors de la sociologia contemporània, especialista en pensadors com Proudhon i Saint-Simon. Els fonaments de la seva obra es troben resumits als seus

---

¹ Sobre el tema, vegeu: Gabriel, Pere: "Sociabilismes obrers i populars i història política a la Catalunya contemporània" a *Sociabilitat i àmbit local. Actes del VI Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya*. L'Avenç, Barcelona, 2003.

² Sobre l'obra de Maurice Agulhon hi ha nombrosos treballs. Per exemple, *Sociabilidad: en torno a Maurice Agulhon*. *Historia social*, núm.29, 1997. Fundación Instituto de Historia Social, UNED, Valencia, 1997.

³ Agulhon, Maurice: *La sociabilité méridionale, confréries et associations en Provence orientale à la fin du 18e siècle*. *Travaux et mémoires de la Faculté de Lettres*, 36, La Pensée Universitaire, Aix-en-Provence, 1966, 2 vols.

Essais de sociologie (1938)⁴ i en versió castellana a *Las formas de la sociabilidad: ensayos de sociología*⁵.

La historiografia anglosaxona va aportar al debat les reflexions sobre la cultura popular i obrera en la nova societat burgesa. Cal esmentar els noms reconeguts de Edward P.Thompson, i de Eric J.Hobsbawm, entre d'altres. El panorama teòric es completà amb els estudis alemanys sobre la vida quotidiana en els que destaca el grup de pensadors de l'Escola de Franckfurt amb Herber Marcuse, Theodor W. Adorno i Jürgen Habermas entre d'altres.

A l'Estat espanyol, els estudis sobre sociabilitat arriben, en general, més tard. Les primeres aportacions teòriques sobre el tema, procedents del camp de l'antropologia, es remunten als anys vuitanta i tenen com a eix principal la cultura popular. Frederic Munné, des de la psicologia, s'ha centrat en l'anàlisi dels grups a través de l'activitat temàtica, funcional, cognitiva i afectiva. Munné ha fet aportacions a la construcció conceptual de la psicologia social com a ciència. De fet, Munné sovint emprà el terme psicociologia⁶.

---

⁴ Gurvitch, Georges: *Essais de sociologie. Les formes de la sociabilité. Le problème de la conscience collective. La magie et le droit. La morale de Durkheim*. Liège, impr. G. Thone, Librairie du Recueil Sirey, Paris, 1939 (acabat d'imprimir el 1938).

⁵ Gurvitch, Georges: *Las formas de la sociabilidad: ensayos de sociología*. Buenos Aires, Losada, 1941. Vegeu també Gurvitch, Georges (ed): *Traité de Sociologie*. PUF, Paris, 1960.

⁶ De l'obra de Munné destaca: *La psicología social com a ciència teòrica*. Barcelona, PPU, 1995. i "Psicología social del ocio y del tiempo libre" a Álvaro, J.L.; Garrido, A. & Torregrosa, J.R: *Psicología social aplicada*. McGraw-Hill, Madrid, 1996.

Des del camp de la història, cal destacar els treballs sobre associacions, sociabilitat i cultura d'Enric Ucelay da Cal⁷, l'extensa obra sobre entitats de Pere Solà, diverses aportacions sobre diferents aspectes de l'oci, com les Xavier Pujadas i Carles Santacana, i les importants reflexions teòriques de Pere Gabriel, i en especial la seva valoració dels estudis monogràfics d'abast limitat.

Totes aquests aportacions i d'altres de destacades com les de Pere Anguera, Sebastià Riera, Ricard Vinyes, Joan Lluís Marfany, entre altres, van més enllà d'estudiar l'organització associativa dels diferents grups analitzats, i intenten aprofundir en els mecanismes de la sociabilitat i de les trames socials que s'establiren. Aquests estudis, en darrera instància, possibiliten nous camps de coneixement històric que serveixen per entendre millor la configuració de la societat contemporània.

En paraules de Pere Gabriel:

"Ara ningú discuteix que pot ser un bon instrument, al costat d'altres, per dur a la "història" la gent de carn i ossos i uns problemes usualment marginats per les grans construccions historiogràfiques teleològiques i abstractes. En qualsevol cas, ningú discuteix tampoc que cal saber què fer amb els testimonis. Com discutir-los, com treballar-los, com "llegir" aquesta veu.

Respecte de les anàlisis sociabilistes, jo voldria destacar que un objectiu que a mi em sembla fonamental és el de la comprensió dels mecanismes d'articulació i vertebració cultural, moral i política d'una classe, i en especial del món dels sectors populars i de la

---

⁷ Per exemple, Ucelay da Cal, Enric (director): *La Joventut a Catalunya al segle XX : materials per a una Història*. Diputació de Barcelona, Barcelona, 1987.

classe obrera. És a dir, destacaria com a paraules o conceptes clau per tal de donar sentit a l'estudi de la sociabilitat els de: a) vertebració classista de la societat, i b) cultura popular, cultura burgesa. És dins d'aquest context que, segons que penso, cal introduir el concepte de "cultura política"⁸.

Aquesta tesi tracta d'associacionisme, un concepte vital en les societats contemporànies, vinculat al dret a la lliure associació. Certament, des de la historiografia, s'ha anat fent una distinció teòrica i un aprofundiment en aquest concepte. Convé assenyalar que, tot i que en moltes ocasions s'utilitzen com a sinònim, associacionisme i sociabilitat tenen implicacions diferents. L'expressió sociabilitat té un sentit més ampli, i es relaciona amb els circuits més habituals d'expressió col·lectiva de caire lúdic, festiu, etc. Per contra, associacionisme fa referència als grups que s'organitzen a partir d'una voluntat comuna i que gairebé sempre acaben regulant de manera formal la seva organització. Pere Solà defineix ambdós termes, tot destacant els aspectes informals i espontanis d'una i els formals i organitzats de l'altra:

"La "sociabilitat" és la disposició a la relació interindividual, espontània, quotidiana, voluntària dels individus al si de cada grup o classe social. També, però, és el fruit d'aquesta disposició. Hi ha diversos graus i formes de sociabilitat, des de les més "informals" (trobades ocasionals als carrers, a les places, freqüentació de cafès i bars, etc), fins a la més ritual i cíclica de les festes patronals, religioses, etc."

---

⁸ Gabriel (2003), op. cit., p. 153.

*"En canvi, l'"associacionisme" fa referència a les manifestacions intencionals i (generalment, no sempre) institucionalitzades d'aquesta "sociabilitat". Manifestacions intencionals, és a dir, iniciatives coherents, fruit de designis i motivacions concretes. Manifestacions institucionalitzades, o sigui que han conduït a la creació d'entitats amb una dimensió física i humana palpable, dotades de projecció social, seu física i efectius materials i humans propis"*⁹.

Al costat dels estudis tradicionals sobre els moviments polítics i obrers, es comença a valorar l'ampli ventall d'interrelacions que teixeix una societat a l'hora d'organitzar-se; des dels aspectes més lúdics fins als més formatius, incloent-hi tots aquells que ajuden a la pròpia supervivència o que faciliten la identificació amb un determinat grup social. Aquesta xarxa social va ser especialment important a partir de la segona meitat del segle XIX, un moment en què l'organització política de partits no estava prou consolidada, entre altres raons perquè no representava la realitat social i era utilitzada per establir els mecanismes de poder, en especial a l'àmbit local. Com escriu Pere Gabriel:

"En aquest context, la sociabilitat pren sentit en tant que ens ajudi a identificar i comprendre de manera més complexa els camins a través dels quals s'anà configurant una afirmació classista dels

---

⁹ Solà i Gussinyer, Pere. *Itineraris per la sociabilitat meridional catalana: l'associacionisme i la cultura popular a la demarcació de Tarragona (1868-1964)*. Diputació de Tarragona, 1998. Pàg. 20.

*sectors populars, amb una consciència d'identitat social i, en el cas català, també una identitat nacional*¹⁰.

Si identifiquem associacionisme amb el desenvolupament social contemporani, és obvi que la problemàtica es fa més complexa a mesura que aquesta societat és també més complexa i es modernitza. Per això és un tema important sobretot a partir de finals de 1840. A partir d'aquests anys, la societat burgesa contemporània experimenta profundes transformacions que tenen a veure amb factors molt diversos, entre els quals destaca la irrupció de l'obrerisme organitzat. Neix amb força un moviment associatiu de base popular que intenta sobreviure malgrat les moltes dificultats legals al seu funcionament i que condicionen les autoritzacions i clausures d'entitats. D'altra banda, en aquest associacionisme popular haurem de distingir formes diferents si ens referim a un àmbit urbà o rural.

En aquest sentit, Ramon Batalla, en el seu interessant estudi sobre el Casino de Rubí, en el darrer terç del segle XIX, escriu:

“En l'últim terç del segle XIX es va anar estenent entre els sectors populars catalans la voluntat d'associar-se per atendre algunes necessitats bàsiques i es crearen societats mutuels, cooperatives de consum, casinos, cors, ateneus, escoles, etc. Aquesta florida autoorganitzativa, molt important fins al 1939, obeïa tant a la inhibició de l'Estat en temes com ara l'educació, la cultura, la sanitat o la protecció social, com a l'interès d'una gran part dels

---

¹⁰ Pròleg de Pere Gabriel a Batalla i Galimany, Ramon. *Els casinos republicans: política, cultura i esbarjo. El casino de Rubí 1884-1939*. Ajuntament de Rubí. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 1999. Pàg. 7.

sectors populars de desmarcar-se de qui tradicionalment havia tingut el monopoli d'aquestes activitats: l'Església catòlica"¹¹.

Més endavant, el mateix autor amplia aquesta afirmació tot destacant la importància de l'associacionisme contemporani en aquest període històric:

"El període estudiat aquí correspon, probablement, a l'edat d'or de l'associacionisme contemporani. El seu motor van ser unes necessitats no cobertes: seguretat econòmica, esbarjo, educació, cultura, expressió d'idees socials i polítiques, etc. Com que no es podia esperar gran cosa de la iniciativa pública, uns esforços individuals van unir-se en uns projectes col·lectius. Es tractava de col·laborar econòmicament, però també de participar personalment en la cooperativa, la redacció del periòdic, el cor, el grup teatral o el sindicat. Aquestes entitats podien ser ideològicament diverses. Els casinos republicans es caracteritzen pel fet d'unir l'activitat política a la recreativa i la cultural. En realitat, fins a 1939 l'activitat política passava més per l'associacionisme que pels partits."

Va ser així, amb cronologies diferents, a tots els països de l'occident europeu. En una etapa determinada, l'associacionisme voluntari i, molt especialment, els casinos van tenir un paper fonamental en el procés de modernització política i d'aparició de la vida política de masses i "nacional" (estatal). Durant un període de transició aquestes entitats combinen l'activitat política amb la seva vocació inicial recreativa i cultural. És així com les classes populars entren en contacte amb la política en majúscules i participen en les campanyes i els debats polítics d'àmbit estatal"¹².

---

¹¹ Batalla i Galimany (1999), op.cit. pàg.203.

¹² Batalla i Galimany (1999). Op.cit. pàg.234.

I.1.1. Estat de la qüestió

L'estudi de la societat de masses implica un ampli ventall de perspectives pel que fa a la sociabilitat i al fet associatiu. Pere Gabriel ens situa en la multiplicitat de temàtiques i d'implacions de la nova sociabilitat i del nou associacionisme, que van des dels grups més polítics i sindicals fins a l'organització del lleure:

"Hi ha, cada cop amb més bel·ligerància, una multiplicació dels continguts temàtics de l'associacionisme a considerar: al costat dels sindicats i els partits obrers d'esquerra, hom insisteix ara en l'estudi del cooperativisme i el mutualisme; la història de la sociabilitat i la problemàtica de la dona amb la introducció de l'associacionisme específic més o menys feminista o no; el lliurepensament i la maçoneria; el catalanisme i l'associacionisme recreatiu i cultural del republicanisme; el catalanisme (sic); el catolicisme social, etc. No és sols l'associacionisme més o menys lligat a les grans definicions ideològiques i polítiques. L'excursionisme, la música i les corals, l'esforç teatral, l'esport"¹³.

En definitiva, darrera d'aquests estudis, el que es vol és donar el protagonisme que els correspon als sectors populars:

"Almenys per a alguns de nosaltres, es tracta d'intentar dur la història social dels sectors populars a la història i per tant, de trobar en aquests nous índexs, els de l'associacionisme no estrictament polític, uns nous instruments per tal de comprendre millor els mecanismes d'articulació classista de la societat contemporània"¹⁴.

---

¹³ Gabriel, Pere, pròleg a Lourdes Planas i Campderrós. *La vida cultural i recreativa a la Terrassa d'ahir, 1875-1931*. Fundació Torre del Palau, Terrassa, 2000. Pàg.19.

¹⁴ Gabriel, Pere (2000), op.cit.pàg.21.

D'altra banda, els estudis sobre associacions ens han de permetre, en el cas català, anar al fons de moltes d'elles i del seu paper en la societat, tot superant alguns tòpics, i destriant la realitat de la retòrica i el mite. En aquest sentit, és significatiu que els estudis més complets sobre l'Orfeó Català siguin els de la recent tesi doctoral, de juliol de 2005, de Manuela Narváez¹⁵.

Els estudis tradicionals sobre la temàtica associativa solien centrar-se en l'anàlisi monogràfica d'algunes entitats concretes, en molts casos a partir d'un encàrrec de la pròpia entitat. En els darrers temps s'ha anat estenent un tipus d'estudi més generalista, que intenta desxifrar els entramats socials a través de les associacions, partint de diferents perspectives: una entitat, un període determinat, un municipi, una comarca o una regió. Aquests estudis parcials, però fets des de l'anàlisi detallada que permet la proximitat i la limitació de l'objecte d'estudi, han de facilitar una major comprensió del funcionament de les xarxes socials i de la sociabilitat contemporània.

Pere Gabriel valora així aquest tipus de treballs:

*"En qualsevol cas, els majors o menors avenços en aquesta direcció no provenen de les consideracions genèriques i més teòriques. La major o menor força i viabilitat del nou camí depèn de treballs concrets i , molt en especial de les monografies d'abast limitat, més o menys local, que permeten de reconstruir tot aquest entramat d'associacions i conèixer de forma precisa les característiques dels socis i les activitats desenvolupades"*¹⁶.

---

¹⁵ Narváez, Manuela. *Orfeó Català, cant coral i catalanisme (1891-1951)*, tesi doctoral UB, 2005 (<http://www.tdx.cesca.es/TDX-1123105-104022/>).

¹⁶ Gabriel, Pere (2000), Op.cit. Pàg. 21-22.

Alguns d'aquests treballs s'han convertit en uns clàssics sobre la matèria i són de referència obligada per a qualsevol estudi de sociabilitat. Aquest és el cas de: Pere Anguera sobre el *Centre de Lectura* de Reus, Jordi Cassassas i *l'Ateneu Barcelonès*, Andreu Mayayo amb diferents treballs sobre la Conca de Barberà, Pere Anguera i la sociabilitat a Reus, Pere Solà i els seus amplis treballs sobre l'associacionisme català, i Josep Termes sobre els ateneus populars.

Al costat d'aquestes obres destaquen aportacions més recents que posen en evidència l'interès per la sociabilitat catalana. És el cas de l'interessant treball de Ramon Batalla sobre Rubí i també els de: Bacardit, Batlle, Gallén, Gómez, Lladó, Vázquez i Zamora sobre el Romea de Barcelona; Amàlia Bosch sobre ateneus a Catalunya; Jacint Garriga dedicat a la coral *El Clavel* de Mollet del Vallès; Daniel Martí sobre el teatre a Arbúcies; A. Monturiol i M. Pujolàs sobre Olot i les festes del Tura; Ferran Aisa, sobre *l'Ateneu Enciclopèdic Popular* de Barcelona; i obres col·lectives com l'interessant treball sobre la festa com a vehicle de sociabilitat i expressió política a Catalunya coordinat per Capdevila i García Larios. Es tracta només d'un repàs molt general d'algunes de les aportacions més significatives, en especial en els darrers anys.

Al Baix Llobregat, pel que fa als estudis dedicats al món de la cultura associativa i de la sociabilitat, en els darrers anys s'han produït aportacions força interessants¹⁷, entre les quals destacarem els llibres

---

¹⁷ Veure dades completes a la bibliografia final.

de Joan Anton Carbonell Porro a Molins de Rei, especialment l'obra *Molins de Rei: vida social i política 1868-1936* i el treball d'Antolín, Ferreras i Larios a Sant Feliu: *Els inicis de l'associacionisme a Sant Feliu de Llobregat 1850-1914*. També han tractat la temàtica associativa, tot i que inserida en treballs més generals, Carles Santacana, Mercè Renom, Soledad Bengoechea, Cèlia Cañellas, Rosa Toràn i Joan Tardà, entre d'altres.

En la producció bibliogràfica sobre associacions al Baix Llobregat, allò que més hi abunda són les monografies dedicades a una entitat concreta. La major part d'aquests treballs coincideixen amb aniversaris significatius i, en molts casos, han estat encarregats per les pròpies entitats objecte d'estudi. Així, han estat publicades monografies¹⁸ sobre la *Societat Coral La Igualtat* de Gavà, amb treballs de Josep Solé i Manuel Alonso; el *Centre Parroquial* de Sant Feliu a cura d'Antolín-Campderrós-Tena, i *El Coro* de Sant Feliu, obra d'Antolín-Ferreras-García; la *Coral La Lira* de Viladecans estudiada per Manuel Luengo; *L'Ateneu Santboià*, estudi col·lectiu de López-Ramos-Torres-Baltà; i *L'Ateneu de Sant Just Desvern*, analitzat per Antoni Malaret, entre d'altres.

---

¹⁸ Veure referències completes a l'apartat de bibliografia.

I.1.2. L'àmbit d'estudi d'aquesta tesi

Sempre he sabut que, per les meves vinculacions afectives i laborals, el dia que hagués d'afrontar el repte personal de redactar la meva tesi doctoral, circumscriuria el marc de l'estudi al Prat de Llobregat.

El Prat compta amb una producció bibliogràfica de temàtica històrica poc abundant i molt específica. De fet, no és fins l'aparició, l'any 1958, de la monografia *Prat de Llobregat (Ensayo histórico)* del frare caputxí Andrés de Palma de Mallorca que veu la llum el primer treball d'història local del Prat. El valor d'aquest treball, al marge de ser el primer, rau en el fet que l'autor, que s'havia traslladat al Prat per dirigir uns exercicis espirituals, va poder consultar l'arxiu parroquial abans del seu incendi i total destrucció, l'any 1936. De fet, a tall anecdòtic, els documents que es va endur en una maleta de viatge per acabar uns capítols són les úniques restes d'aquell important arxiu.

El gran historiador del Prat, per qualitat científica i per volum de producció, és el doctor Jaume Codina i Vilà. Després d'una inicial col·laboració en el treball d'Andrés de Palma, l'any 1960 va publicar el seu primer llibre, *Història de una plaza*. Filòleg de formació, es va doctorar el 1970 amb una tesi dirigida per Joan Vilà Valentí i Joan Reglà, publicada l'any següent amb el títol *El Delta del Llobregat i Barcelona. Gèneres i formes de vida dels segles XVI al XX*. Aquesta és una obra fonamental dins la historiografia pratenca, que l'autor ha anat

completant en treballs posteriors, la majoria centrats entre els segles XVI i XVIII.

Altres autors, com ara Pere Baltà, Ramon Planas, Joan Ramon Gordo i Josep Ferret, alguns dels quals sense formació acadèmica en història, han fet diferents aportacions de temàtica parcial. Ferret, amb col·laboracions habituals a la premsa local, ha destacat en l'estudi de les aigües subterrànies del Delta.

Des del 1990, l'Ajuntament del Prat va iniciar una línia de publicacions en matèria d'història, entre les quals cal destacar els llibres dedicats a diversos personatges locals (Josep Monés, Josep Pujol i Moisès Llopart) i les publicacions de divulgació adreçades a un públic no especialista, la major part obra de l'arxivera municipal i autora d'aquesta tesi.

Pel que fa a la temàtica associativa, el Prat compta amb diverses publicacions monogràfiques referides a l'esport (futbol, bàsquet, ciclisme i atletisme) que, en la seva majoria, se centren en l'estudi d'un club determinat que és qui finança la publicació.

En un sentit més ampli, cal destacar el treball de Soledad Bengoechea i de Mercè Renom, *Memòria i compromís. Classes treballadores, sindicalisme i política al Prat de Llobregat (1917-1979)*, publicat el 1999 que, tot i que se centra en la perspectiva del món obrer, fa una interessant incursió en el món associatiu pratenc.

El món associatiu cultural al Prat no ha estat objecte de cap estudi en profunditat, tot i que cal destacar els interessants treballs d'Àlicia Company i Pugès sobre el cant coral i el teatre, i diferents

articles de Josep Ferret, la majoria publicats a la revista *Delta*. També cal esmentar el volum dedicat al Prat de la col·lecció *L'Abans*, confegit per Joan Montblanc Lasaga, encara que l'objecte principal de la publicació és el recull fotogràfic.

I.1.3. Justificació del tema d'aquesta tesi

La major part dels estudis de sociabilitat contemporània s'han fet sobre ciutats i pobles amb una indústria consolidada des del segle XIX, com seria el cas de Barcelona, Terrassa, Manresa, Reus, en menor grau Rubí, etc. D'altres s'han dedicat a estudiar les relacions de base popular, ja sigui obrera industrial o agrícola, com és el cas dels que s'han fet sobre la Conca de Barberà.

L'objectiu d'aquesta tesi és analitzar un àmbit diferent: com s'articula el teixit associatiu en una societat que comença el segle XX sent exclusivament agrícola i que no viurà l'arribada de la indústria fins al final de la dècada dels anys 10.

Sobre el Prat s'han fet pocs estudis sobre la temàtica associativa i, en especial, sobre l'articulació i la importància de la sociabilitat, malgrat que disposa d'un variat teixit associatiu cultural, que arrenca del segle XIX i que es manté força actiu en l'actualitat.

Conèixer i estudiar l'existència, el funcionament i les interrelacions d'aquestes entitats, el seu paper en la sociabilitat pratenca i la seva importància en la cohesió de la comunitat és l'objectiu principal d'aquesta tesi.

Un altre objectiu d'aquesta tesi és arribar a determinar la relació de la sociabilitat pratenca amb les dinàmiques generals, que s'han estudiat fins a l'actualitat, per al conjunt de Catalunya.

No hem de perdre de vista l'important paper que les associacions tenien en pobles i ciutats petits i mitjans, que les convertia en elements imprescindibles de relació de la comunitat, en especial de llurs socis, però, per extensió, de tota la població a través de les seves activitats. L'estudi de les entitats pratenques ens ha de permetre determinar el seu pes real en el conjunt de la comunitat.

D'altra banda, un aspecte que s'ha volgut destacar és el de la relació entre associacions i política local i en quins moments aquesta relació s'ha produït.

Quan s'estudia l'associacionisme i la sociabilitat en àmbits espacials o cronològics més amplis, és fàcil que en dibuixem una imatge massa desenfocada i mediatitzada per les nostres idees preconcebudes, per la necessitat de simplificació i d'esquematització, i per allò que han dit els autors que ens han precedit. En un estudi en profunditat i de detall sobre una realitat local concreta com el que hem volgut fer en aquestes pàgines, la confrontació amb la realitat que es reflecteix en la documentació fa paleses les contradiccions, la complexitat de les coses i la falsedat dels esquemes simplificadors i dels tòpics estesos i comunament acceptats.

El Prat és un paradigma de ciutat industrial catalana, formada en menys d'un segle a partir d'un poble agrícola, rural i més aviat pobre. Aquest procés de transformació, amb intensitats i resultats diversos, és

similar en moltes localitats catalanes, i no tan sols de l'entorn metropolità barceloní. Allò que s'esdevingué al Prat es podrà comparar, a partir d'ara, amb altres processos paral·lels per tal d'aproximar-nos millor a la història de l'associacionisme del nostre país.

I.1.4. Circuits de sociabilitat al Prat de Llobregat

Un dels objectius principals d'aquest treball és identificar i determinar els circuits de sociabilitat pratenca en la cinquantena clau de 1910-1960.

Per això hem efectuat un detallat estudi de les societats existents al Prat en aquest període, així com les seves antecessores. A través dels estatuts i de les actes de les juntes, quan s'han conservat, hem pogut esbrinar quines entitats eren i quins eren els objectius que van promoure la seva constitució. De l'estudi detallat de molts dels programes que van editar, hem obtingut força informació sobre quines eren les seves activitats, algunes de les quals eren limitades als socis però moltes altres anaven adreçades al conjunt de la població. Moltes vegades, aquests programes ens han permès obtenir informació sobre la seva ideologia. Ha estat fonamental, en alguns casos, poder disposar dels butlletins i de les memòries que van editar determinades entitats, que han estat tots ells buidats, així com també ho ha estat la premsa local existent fins el 1960.

Amb tot, una part important de la tesi, i un dels elements més significatius de tot el treball, s'ha dedicat a estudiar el component humà de les entitats. Per sobre d'altres consideracions, les associacions estan

formades per persones. Sovint, de l'estudi de les activitats se'n poden intuir o, fins i tot, determinar, les característiques del grup humà que els constituïa.

En el cas d'aquesta tesi, hem aconseguit arribar al detall d'aquest component humà a partir de l'estudi individualitzat de 450 persones que van formar part del món associatiu pratenc. Ens hem centrat en l'estudi d'una part significativa dels socis, aquells que van formar part de les juntes directives de les diferents entitats i dels que, gràcies a la documentació consultada, n'hem obtingut els noms. Un cop identificats aquests personatges, l'anàlisi s'ha completat tot establint la seva relació amb els cercles de poder local i la seva vinculació amb la política municipal a través de les persones que van formar part dels consistoris municipals des de 1902 fins a 1960.

El mètode de treball ha consistit a elaborar una base de dades amb més de 450 fitxes personalitzades. La informació recollida procedeix de les pròpies entitats, de la documentació tramesa per aquestes a les autoritats locals i provincials i dels padrons municipals de població.

La fitxa incorpora les dades individuals de cada persona amb inclusió de:

- Nom
- Lloc i data de naixement
- Adreça o adreces conegudes
- Ocupació o ocupacions conegudes
- Nivell elemental d'instrucció (saber llegir i/o escriure)

- Entitats de què ha format part, amb inclusió del càrrec
- Si ha format part d'algun consistori

Finalment, la fitxa incorpora un apartat d'observacions on s'han anotat dades d'interès com ara vincles familiars, actuacions destacades, etc.

L'explotació d'aquestes dades ens ha ofert un ampli ventall per determinar la sociabilitat pratenca i els mecanismes en què s'integrava el món associatiu local. El resultat final és una aproximació quantificable que ens aporta dades rellevants sobre: els fluxos migratoris i el seu funcionament social, la vinculació entre entitats i poder municipal i els moments en què s'ha produït, i establir i determinar l'existència d'elits culturals, vincles familiars entre elles i renovacions generacionals.

I.1.5. Justificació de la cronologia escollida

Amb la cronologia escollida s'ha volgut abastar un període prou ampli i significatiu de la història del moviment associatiu pratenc del segle XX. Són cinquanta anys molt actius i intensos en què les diferents conjuntures polítiques estatals i locals, així com les estructures socials pratenques, donaran com a resultat un interessant i ric camp d'anàlisi. La data inicial de 1910 correspon al moment en què les principals entitats local comencen a tenir una activitat significativa. A partir d'aquesta data, el Prat inicià un procés de modernització que el portà a experimentar canvis transcendentals al llarg de la dècada. La millora en

les vies de comunicació, la llum, el telègraf, el telèfon, l'escorxador, són importants millores que aniran acompanyades de l'establiment de les primeres activitats aeronàutiques i de la instal·lació de les primeres indústries. Al seu costat, la transformació i mecanització de l'agricultura, que ha assolit alts nivells de productivitat gràcies a la implantació del regadiu i que té el seu símbol en la moderna granja la Ricarda, millora visiblement la situació de la pagesia local. Tot això repercutirà en la modernització material i estructural del municipi, que s'obre a una dinàmica pròpia d'una societat de masses.

El Prat preindustrial estava dominat per les associacions tradicionals, societats corals i teatrals, amb una massa social procedent de la pagesia i de l'artesanat i amb un pes especial dels manobres. La industrialització, que comportarà l'arribada massiva, al llarg del període estudiat, de població procedent de fora de Catalunya, marcarà una nova etapa en les associacions pratenques. Aquest fet econòmic, social i cultural coincideix amb la introducció de les noves forces polítiques que intenten substituir el sistema caciquil i obsolet de la Restauració.

Hem volgut fer un breu esment dels grups precursors que, malgrat no haver tingut una activitat més que simbòlica, van ser els precedents per a les primeres associacions consolidades i el seu estudi és del tot imprescindible per situar el marc cronològic d'aquesta tesi. Així, les referències més antigues que se citen corresponen a l'any 1871 i es tenen en consideració els antecedents i grups que van precedir les entitats objecte d'aquesta tesi.

Un altre element destacat d'aquesta etapa serà la incorporació al fet associatiu de gent d'origen molt divers, una bona part procedent del món industrial que, en la majoria de casos, acabarà constituint un teixit associatiu paral·lel al tradicional, del qual en destacarà la joventut i, en alguns casos molt determinats, la irrupció de les dones. Aquesta tendència es fa especialment evident durant els anys de la República, inclosa la Guerra Civil. Les barreges socials es donaran entre les classes treballadores, quan obrers immigrants i jornalers pratencs formaran grups afins, tot i que les entitats locals consolidades s'interessaran molt poc per l'entrada de població forana.

La fi de la guerra condicionarà un panorama en què la represa del moviment pròpiament associatiu es fa ben difícil i on els treballadors agrícoles i industrials se'n mantindran al marge durant anys, restant empenya a les noves entitats, que queden en mans de les classes mitjanes, sobretot botiguers, quadres intermedis de les fàbriques del Prat i algun professional liberal.

La data triada per a la fi de l'estudi, 1960, correspon a la fi d'una llarga etapa que havia tingut continuïtat malgrat la Guerra Civil i el franquisme. De fet, el Prat no canvia significativament de 1939 a 1960 pel que fa a la població i l'urbanisme.

A finals dels anys cinquanta, es crea una de les dues úniques entitats de les estudiades que encara es manté en actiu, *Amics del Prat*. L'aparició d'aquesta entitat marca una nova etapa en l'associacionisme pratenc, tal vegada perquè serà la darrera que apareixerà amb les característiques pròpies d'entitat cultural i local. Aquesta, juntament

amb la *Cervantes*, que serà estudiada fins a la seva desaparició als anys setanta, són les hereves de la tendència associativa que, des de començament de segle, s'ha vinculat al teixit social local. Ambdues van recollir l'experiència i les línies d'actuació de les seves predecessores.

De la mateixa manera, entre els seus fundadors es detecten continuïtats familiars amb les societats anteriors al franquisme. En el cas de la coral *Lo Llobregat de les Flors*, amb una funció social i cultural molt més concreta i vinculada exclusivament al cant -la seva activitat fonamental-, es recull voluntàriament la tradició anterior i es percep com a hereva directa de les dues corals que no van sobreviure a la guerra civil: *Lo Llobregat* i *Les Flors*.

Durant la dècada dels anys seixanta el panorama associatiu i cultural pratenc comença a canviar de manera radical, tot coincidint també amb els canvis estructurals del franquisme. D'una banda, l'arribada massiva de població d'origen no català provoca grans alteracions socials i econòmiques en una societat relativament petita com la pratenc, que en poc temps veu doblar el nombre d'habitants. Així, el Prat passa dels 14.091 habitants de l'any 1960 als 36.346 del 1970¹⁹. Aquest canvi afecta també el teixit associatiu. Fins el final dels anys seixanta i en especial durant els setanta, la comunitat pratenc té una cohesió que s'observa en el seu teixit urbà.

---

¹⁹ Gómez Inglada, Margarida. *La formació d'una ciutat*. Ajuntament del Prat de Llobregat, 1990. Pàg.54.

Les primeres migracions del segle XX s'integren en la xarxa de carrers sense que hi hagi necessitat d'expandir en excés la ciutat. Per això, malgrat que els ciutadans "antics" i "nous" formen associacions diferents, no deixen de conèixer-se tots. A partir dels setanta es trenca aquesta cohesió i la ciutat ha de créixer físicament per acollir l'increment democràtic. Les entitats que en resultaran respondran més a dinàmiques pròpies de la societat de masses que a la dinàmica local que fins llavors havia predominat.

Però el municipi no està preparat per absorbir aquest increment demogràfic i les deficiències en tota mena de serveis i infraestructures es fan molt evidents. Són els anys de les lluites veïnals per aconseguir habitatges dignes, centres escolars, serveis sanitaris, renovació del clavegueram, etc. En aquest context, la construcció del barri de Sant Cosme -el 1967 s'ocupen els primers habitatges-, amb greus deficiències de tot tipus, contribueix a agreujar els problemes i a augmentar la crispació social. Tota aquesta problemàtica configura una nova demanda social que les associacions existents no són capaces d'atendre.

Les xifres totals de població resulten prou evidents:

1900.....	2804
1910.....	2977
1920.....	3591
1930.....	6694
1940.....	8941
1950.....	10038
1960.....	14091

1970.....36346

1981.....60419

El panorama associatiu local no començarà a canviar fins a començaments dels anys seixanta, amb l'arribada d'una nova generació, d'esquerres i/o nacionalista, que utilitzarà el teixit associatiu establert per intentar fer una tasca de conscienciació social i política de la societat pratenca.

La darrera etapa de la *Cervantes*, que la portarà a la seva desaparició definitiva, serà una mostra de la poca adaptabilitat de les associacions tradicionals respecte a la nova realitat del Prat. El seu lloc serà ocupat per un altre tipus d'organitzacions, especialment les associacions de veïns i també pels partits polítics i pels sindicats. L'estudi d'aquest procés requereix una anàlisi més profunda que s'escapa de l'objectiu d'aquest treball. Una primera i interessant aproximació es pot trobar en el treball de Bengoechea i Renom²⁰. Un altre element, si es vol anecdòtic, d'aquest procés és que, mentre que el teixit associatiu cultural es veia profundament afectat, les principals entitats esportives, malgrat períodes de dificultat, van aconseguir mantenir-se i créixer. Destaca també la breu experiència de la *JUP*, *Juventut Unida Pratenca*, activa de 1963 a 1968, promoguda per un jove Pere Baltà que no trigarà a fer el pas a la política²¹.

---

²⁰ Bengoechea, Soledad i Renom, Mercè. *Memòria i compromís. Classes treballadores, sindicalisme i política al Prat de Llobregat (1917-1979)*. Ajuntament del Prat de Llobregat, Columna, 1999.

²¹ Sobre el tema veure el treball inèdit de Salcedo, Joan Ignasi. *Juventut Unida Pratenca (1963-1968)*. El Prat de Llobregat, 1998.

El panorama futur de l'associacionisme pratenc, un cop assolides les principals reivindicacions ciutadanes i amb els ajuntaments democràtics consolidats, serà totalment diferent. Actualment encara es mantenen *Lo Llobregat de les Flors* i *Amics del Prat*; hi ha dues associacions musicals amb les seves respectives bandes, fruit d'una escissió interna, i una delegació local *d'Amics de la Unesco*.

Els intents de crear associacions més vinculades amb la història local, com el *Grup d'Estudis Pratenc*, durant els primers vuitanta, o *Rubricatus*, que va intentar prendre'n el relleu, no van reeixir. L'activitat cultural té la seva continuïtat en el Teatre Kaddish, que ha estat planter d'un important nombre de professionals vinculats a les arts escèniques, la televisió i el cinema. La resta del panorama local l'ocupen les cases regionals, algunes d'elles, com la *Casa de Andalusia*, amb un important pes social pel seu alt nombre d'associats.

I.1.6. Estructura de la tesi

Aquesta tesi s'ha estructurat en un bloc o apartat introductori, tres parts, les conclusions i l'apartat de bibliografia, fonts i annexos.

En primer lloc hi trobem aquesta introducció, que resumeix l'estat de la qüestió i l'àmbit d'estudi, així com la justificació de la temàtica i la cronologia escollida. La introducció general es completa amb un breu resum de la història del Prat i d'un repàs de les entitats pratenques que no estaven relacionades directament amb la cultura, en especial les referides a l'esport, el mutualisme i el cooperativisme. L'apartat d'història del Prat es completa amb uns plànols del nucli

urbà, d'elaboració pròpia, a partir dels carrerers del padrons municipals, que il·lustren les diferents fases del creixement del nucli urbà.

El cos central de l'estudi s'ha dividit en tres parts. El primer està dedicat a les entitats pratenques en el període 1871-1923. Són els anys de les primeres entitats i de l'expansió del moviment associatiu, que coincideix amb la fi de l'aïllament físic del municipi.

La segona part correspon a la de la difícil continuïtat. Al llarg dels anys 1923-1960, els conflictes generals repercutiran en l'associacionisme pratenc d'una manera decisiva.

La tercera part se centra en els protagonistes. S'ha buscat informació de totes les persones que van tenir càrrecs directius en les diferents associacions així com de totes aquelles que van tenir responsabilitats polítiques en els consistoris municipals. El resultat ha estat una anàlisi detallada del component humà de les entitats fins el punt de permetre'ns saber qui eren, què feien, on vivien, de quins grups formaven part, etc.

El treball es completa amb les fonts emprades i la bibliografia consultada. Pel que fa a les fonts, s'ha utilitzat una nombrosa documentació que es troba en arxius particulars, en bona part inèdita, i que s'ha estudiat de manera sistemàtica per primera vegada.

L'apartat d'annexos inclou, d'una banda, reproduccions de fotografies i de programes de l'època que ens aporten informació complementària sobre les activitats que organitzaven les entitats i sobre els seus protagonistes. D'altra banda s'inclou el buidatge de part de les

fonts consultades. Tot aquest material és d'elaboració pròpia i inclou extractes de les actes dels plens i les comissions municipals, els lliuraments municipals referits a pagaments de temàtica cultural i associativa, la composició dels consistoris i, finalment, el buidat dels programes editats per les entitats.

I.1.7. Fonts i arxius consultats

Per a l'elaboració d'aquest treball he partit, bàsicament, de les fonts escrites, moltes d'elles inèdites. La intenció era fer un treball equilibrat en el tractament dels diferents períodes i utilitzant, sempre que això ha estat possible, el mateix tipus d'informació.

Els testimonis orals s'han utilitzat, voluntàriament, com a font secundària. Primer, per no descompensar la informació directa que poguessin facilitar els testimonis a favor dels darrers anys, per un fet biològic obvi. Segon, perquè s'ha volgut donar el mateix tractament a cada entitat, independentment del període en què van existir.

Així, les sèries documentals consultades han estat:

- Pel que fa a la informació bàsica sobre les entitats i els seu funcionament: actes fundacionals, estatuts, assemblees generals, correspondència amb les administracions.
- Per a les activitats desenvolupades per cada grup s'han emprat, essencialment, programes, cartells i fulletons editats per les pròpies entitats per anunciar i publicitar els seus actes.

Aquesta informació s'ha completat amb l'anàlisi detallada d'una important font documental, les publicacions periòdiques editades per les mateixes entitats i que, a més d'informar de les activitats i dels moviments de les juntes, aporten valuoses informacions sobre les orientacions socials, culturals i polítiques dels grups que les editaven

També s'ha buidat la premsa local que es va editar durant el període objecte d'aquest estudi.

La documentació oficial consultada procedeix del fons d'associacions de l'Arxiu Històric del Govern Civil de Barcelona i de l'Arxiu Municipal del Prat. També s'ha consultat premsa i documentació d'entitats a l'Arxiu Històric Comarcal del Baix Llobregat i a l'Arxiu Nacional de Catalunya.

La major part de la documentació, però, ens ha estat facilitada per ciutadans del Prat, implicats en major o menor grau amb les entitats estudiades. Alguns d'aquests documents han estat dipositats a l'Arxiu Municipal del Prat, però la majoria continua formant part de les col·leccions particulars dels seus propietaris. D'entre ells cal destacar Josep Monés, Jaume Codina, Ferran Casanovas, Enrique i Pere Rodríguez, Jaume Xirinachs, Josep M. Vilà, Màrius Vilà, Fermí Marimón, Josep Ferret, Agustí Casas, Josep M. Jubany, Albert Feu, Josep Lloret, Josep Gibert i Margarida Inglada. La tasca de recopilació de la documentació m'ha estat molt més fàcil gràcies a la col·laboració d'Àlicia Company, que va posar a la meva disposició la documentació que havia recollit en el decurs dels seus propis treballs de recerca.

Un fons important que ha estat consultat és la documentació històrica de *La Seda de Barcelona*, dipositada a l'Arxiu Municipal del Prat i, actualment, en procés d'organització. També han estat consultats els fons documentals d'entitats en actiu com *Lo Llobregat de les Flors* i *Amics del Prat* i de la *Societat de Propietaris del Centre Artesà*.

I.1.8. Agraïments

Tot i que sóc conscient que m'oblidaré d'alguns noms, voldria destacar totes aquelles persones que m'han facilitat la seva documentació i que han tingut la paciència d'escoltar-me.

A l'Antoni Rodés, per posar a la meva disposició el seu treball inèdit sobre eleccions.

A la M.Carme Padrosa i al Fermí Marimón, pels seus ànims i el seu afecte, per les moltes coses que m'han explicat i per tenir la paciència de llegir tot el que els he enviat.

Als companys arxivers que m'han ajudat en les meves recerques, en especial a M.Luz Retuerta, Germà Iturrate, Xavier Tarraubella, Laureà Pagarolas, Marta Jové i Teresa Cardellach.

A les meves companyes, amb qui sempre he pogut comptar: M. Pau Pàmpols, Olga Duque i Olga Paretas.

A la Marga Bonmatí i al Xavier Fernández pel seus aclaridors mapes.

Als bons amics que sempre que els ho he demanat m'han donat un cop de mà: Joan Montblanc, Joan Cavallé, Josep Monés, Màrius

Vila, Joan Bruxola, Marta Montón, Armando Aguirre, Josep Ferret, Jordi Roig i Xavier Sánchez.

Al Dr. Pere Gómez, per intentar que aquest treball no tingui faltes. Si, tot i la seva feina, encara en trobeu alguna, de ben segur no és atribuïble a la seva correcció.

Al Dr. Jaume Codina pel seu mestratge i al Dr. Carles Santacana per la seva paciència i els seus encertats consells.

I al Pere Izquierdo, per moltes coses, i també pel seu imprescindible suport informàtic.

I també, al Pere i a l'Ariadna, les meves millors obres.

I.2. APUNTS D'HISTÒRIA DEL PRAT DE LLOBREGAT

El Prat té la totalitat del seu terme municipal al delta del riu Llobregat. Aquest Delta és de formació força recent, i ha anat creixent fins al segle XIX, quan es consolidà la configuració que es mantingué fins a les darreries del segle XX, pendent encara les modificacions que s'introduiran en el territori arran de l'aplicació del Pla Delta als primers anys del segle XXI.

Mentre el riu estava sotmès al règim d'avingudes i estiatge, sense la regulació dels embassaments, anava dipositant sediments per tota la plana del delta i anava canviant el seu curs en algunes de les freqüents crescudes. Dels vells braços abandonats, en assecar-se, en sorgiren, segons la teoria més estesa, alguns dels estanys litorals que encara avui es conserven. Així, aquest primitiu Delta, encara no transformat per la presència humana, era una vasta extensió d'aiguamolls, producte de les condicions creades per la barreja de mar, riu i terra en un equilibri dinàmic i delicat.

I.2.1. El poblament

El territori oferia nombroses dificultats a l'establiment humà. La primera era aixecar-hi les cases –barraques durant molt de temps– fent servir com a únics materials de construcció aquells que el Delta proporcionava: joncs, canyes... La pedra arribarà més tard, però

s'haurà de portar amb grans esforços de les muntanyes de Montjuïc i del Garraf. La fragilitat i inestabilitat del Delta expliquen també que les edificacions més duradores se situïn apartades de la desembocadura, al lloc que en el futur s'anomenaria el districte de la Ribera.

A aquestes dificultats materials, cal afegir-hi la problemàtica sanitària, derivada de la presència permanent de tanta aigua estanyada. La conseqüència d'aquestes condicions serà el manteniment d'un estat general d'insalubritat, en què les febres es convertien en endèmiques i les epidèmies –especialment el còlera i el paludisme– atacaven amb gran virulència la població. Aquesta situació es mantindrà de manera general fins a les darreries del segle XIX amb greus revifalles al mateix segle XX. Als condicionants naturals, cal afegir-hi l'acció humana, que intentava aconseguir un rendiment més elevat d'unes terres que, fins a la introducció del regadiu i el canvi de conreus, eren poc adequades per a la trilogia mediterrània tradicional. L'estanyament de camps per extreure les sals del sòl, la manca de neteja dels estanys per afavorir el creixement de plantes aquàtiques i, per tant, la major abundor de peixos, o els deficients o nuls acabaments del Canal de la Dreta –ja al segle XIX– són alguns exemples que completen el paisatge dèltic, ben hostil al poblament humà.

Un altre problema secular del Prat ha estat el seu aïllament. La manca de camins o rutes importants tradicionals –el traçat del camí de

València és confús i poc documentat en el terme municipal del Prat²²- i la barrera natural que representa el riu, han dificultat durant anys les comunicacions, en especial amb els pobles de la riba esquerra. Durant molt de temps, l'únic sistema per travessar el riu va ser el de gual, que consisteix a aprofitar les parts en què l'aigua és més baixa i el fons prou estable perquè hi puguin passar caminant persones, cavalcadures i carruatges.

Aquesta situació es mantindrà fins l'any 1327, data en què, segons Jaume Codina, apareix documentada per primera vegada la barca de passatge:

“De trànsit molt restringit, purament local per manca de camins generals al terme, la seva importància radica, ultra el servei a l'economia del pla, en el transport dels ramats de bous i ovelles que arriben a Barcelona pel Migdia i es desvien i s'internen a pasturar per les marines del Delta a través de l'antiquíssim camí ramader dit Carretera Bovatera i més tard –al segle XVI– Camí Valencià i Carretera de València”²³.

---

²² El camí de València era un camí baixmedieval, adequat ja en època moderna, que partint de Barcelona creuava els termes dels pobles costaners, pel mig del delta, fins al massís del Garraf. Estudis geològics l'havien relacionat amb una antiga línia de costa de l'època romana, cosa que ha estat desmentida pels estudis arqueològics, que demostren que el seu traçat passa pel cordó de dunes d'una antiga platja medieval.

No hi ha prou dades documentals per assegurar quin era el traçat d'aquesta carretera. És possible que al llarg dels segles es donés el mateix nom a camins diferents. Un dels recorreguts possibles és el que, en entrar al terme del Prat, després de travessar Viladecans, seguiria en línia recta fins a Cal Monés (on es conserven uns antics estables fets servir per als canvis i el descans de les muntures). Seguiria després pel camí de la Bufera fins a travessar la plaça i confluiria amb la carretera Bovatera (Bunyola) per anar a trobar el camí de la barca.

Actualment es coneix com a carretera de València un vell camí paral·lel a la costa que s'endinsa en l'actual aeroport (en els mapes anteriors a la II República surt amb el nom de camí de la Volateria).

²³ Codina: *La gent del fang*. Ed. Montblanc, Granollers, 1966. p.42.

Les terres del Prat comencen a ser habitades cap al segle X i durant segles, fins arribar al XX, hi haurà un clar domini del camp sobre la ciutat. L'any 1010 es documenta per primer cop la capella de Sant Pau, situada en uns terrenys limítrofs entre els termes municipals del Prat i de Sant Boi. Entre el 1083 i el 1086 s'hi documenten obres d'una certa importància, i al 1283 depenia de la parròquia de Sant Boi de Llobregat.

I.2.2. La formació del nucli urbà

El nucli urbà naixerà d'una cruïlla de camins. Camins locals, més o menys modestos, que conflüen en el que serà la futura plaça, edificada al voltant d'un estany dessecat. Aquest caire agrícola condicionarà també la fesomia del naixent nucli urbà, en ser lloc de residència de gent que es dedica a activitats relacionades, indirectament o directament, amb el camp. Les primeres edificacions urbanes tindran com a finalitat abastir els pagesos d'aquells elements que els són cada cop més necessaris per millorar la seva feina i les seves condicions de vida. Els primers, situats sempre prop de l'embrionària plaça, seran la carnisseria (1418), l'església (a partir de 1556) i l'hostal (1587), que serà també taverna i fleca (a partir de 1617).

Repartida religiosament entre l'Hospitalet i Sant Boi, el Prat no aconseguirà la seva independència parroquial fins la butlla atorgada el 1544 pel papa Pau III, ratificada dos anys més tard, a causa de les protestes d'aquests dos municipis. Jurídicament, el Prat és un municipi de reialenc, a diferència de la resta de pobles del Delta que

estan sota el domini senyorial. Aquest fet li permetrà assolir, molt abans que els seus veïns, una organització municipal pròpia. Així, a finals dels segle XVII el Prat encara no forma poblat, però posseeix una vida legal independent, amb un consell i unes ordinacions municipals des del 1689.

El segle XVIII és el del naixement del Prat urbà. Així, entre 1720 i 1740 comencen a construir-se les primeres cases al voltant del edifici de la plaça. Al llarg del segle es formarà el primer carrer del poble, i l'únic durant anys, el carrer Major. En aquestes primeres cases s'hi instal·laran, sobretot, modestos artesans que faran feines relacionades amb l'agricultura. El 1724 arribarà el primer mestre d'escola que, a causa dels baixos sous que cobrava, haurà de compaginar la tasca docent amb la de secretari del Consell Municipal.

L'any 1789 Francisco de Zamora recull les dades del seu qüestionari²⁴ de cent quaranta-tres preguntes sobre geografia economia, història, vida quotidiana, etc., adreçat a tots els pobles de Catalunya. En el cas del Prat qui contesta l'enquesta és Joan Mestres, rector de la parròquia. Les respostes, datades el 6 de juliol de 1789, són força completes i ofereixen una interessant informació sobre el Prat del tombant del segle XVIII.

Segons aquestes respostes, el Prat només tenia un carrer, l'església, la casa del rector i el cementiri. La resta eren edificacions al

---

²⁴ Les respostes dels pobles del Baix Llobregat han estat publicades a *El Baix Llobregat el 1789. Respostes al qüestionari de Francisco de Zamora*, Curial Edicions Catalanes i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1992.

camp i cases aïllades que no formaven carrers. La base econòmica de la població era l'agricultura, que en algunes cases de pagès s'acompanyava de ramaderia, en especial d'aviram. Les terres de primera qualitat retenien bé la humitat i donaven bons rendiments, però la majoria de terres eren de segona i de tercera, per molt arenoses o per massa salades, fet que les feia quasi o totalment improductives. Pel que fa a la propietat, eren comptats els pagesos locals propietaris, i la major part de terres estava en mans de nobles, convents o institucions benèfiques i hospitalàries. El règim d'explotació era la parceria que, molt lentament, s'aniria substituint pels arrendaments en metàl·lic.

I.2.3. Les transformacions del segle XIX

En començar el segle XIX, l'economia de la població està basada encara en una agricultura tradicional, de tècniques molt rudimentàries, fonamentada en el treball familiar i en la contractació temporal de jornalers en els moments de més feina al camp. Al llarg del segle, el creixement de l'activitat agrícola, juntament amb l'increment demogràfic, provocarà un augment del nombre de jornalers. Aquests, al costat dels artesans, seran els artífexs del creixement del nucli urbà.

Una constant al llarg del segle serà el deficient estat sanitari marcat per la presència de malalties endèmiques i epidèmiques. Pel que fa a les malalties endèmiques cal destacar el paludisme, afavorit pel fet que més d'un quart de les terres del Prat eren marines, zones pantanoses permanentment inundades i estanys. Aquesta situació es va

veure agreujada perquè el canal de la Dreta del riu Llobregat, iniciat l'any 1855, es construirà sense els necessaris desguassos i acabaments, facilitant l'estancament de les aigües. Al camp la situació s'agreujava pel costum d'estanyar els camps per eliminar la sal de la terra i la proliferació de conreus de cànem i d'arròs.

Agreujaven la situació les freqüents riuades i la manca de condicions higièniques a l'interior dels habitatges, on solien conviure, en un mateix espai físic, adults, nens i bestiar (cavalls, porcs, conills o aviram).

En arribar la calor, les aigües estanyades entraven en un procés de putrefacció i descomposició i es convertien en un medi òptim per a la propagació de malalties com el paludisme o el còlera. Els més afectats per aquesta situació eren els treballadors del camp, perquè estaven en contacte directe amb l'aigua -i amb els seus habitants més abundants, els mosquits- molt de temps i, més endavant, els carrabiners i les seves famílies que viuran a la caserna construïda prop de la platja.

Pel que fa a les epidèmies, el còlera destacà per la seva freqüència i virulència. L'epidèmia més greu fou la que es produí entre l'agost i el setembre de 1854. El 1849²⁵, el Prat tenia 1615 habitants i un total de 416 es van veure afectats per la malaltia l'any 1854.

---

²⁵ Aquesta referència demogràfica, procedent del diccionari de Pascual Madoz, és la més propera de què disposem amb fiabilitat.

Hi hagué 147 morts (un 35,33% dels afectats), 89 dones i 58 homes, i afectà especialment els nens i els més grans encara que totes les franges d'edat van patir baixes. La major part dels morts eren jornalers o llauradors i els seus familiars directes, especialment les dones i els fills. Segons una estadística municipal, 142 estaven relacionats amb el camp i 5 a d'altres oficis²⁶. Que hi hagi més dones entre les víctimes s'explica perquè les mares es contagiaven dels fills, i a l'inrevés. A les famílies afectades es produí sovint més d'una defunció, donat l'alt grau de contagi de la malaltia, afavorit per les deficientes condicions higièniques.

Una altra constant del segle XIX serà la de la violència centrada en les guerres de guerrilles, en especial les derivades de les lluites entre liberals i absolutistes i en les dues guerres carlines. El Prat, com ha explicat Jaume Codina a les seves obres, era un cul-de-sac aïllat i sense comunicacions. Així esdevenia un terreny òptim perquè les partides guerrilleres intentessin obtenir de la població tot allò que necessitaven. Els guerrillers es refugiaven a les muntanyes del massís de Garraf-Ordal i baixaven als pobles del delta per aconseguir, sobretot, farratges, aliments i diners per fer front a la guerra.

Els ajuts que el Prat demanava al Govern Militar no van arribar mai. Les condicions del poble, format per cases de pagès aïllades, impedié l'organització d'una milícia defensiva en condicions. A la pràctica, abandonat per uns i atacat pel altres, el Prat servirà de front

---

²⁶ AMEP.Sanitat. Epidèmies i contagis.

de proveïment als dos bàndols, que hi reclamaran bagatges, aliments, transport amb carros, etc.

Durant el segle XIX, l'agricultura protagonitzarà una de les transformacions més importants de la història del Prat: el pas dels conreus de secà al regadiu²⁷.

Fins el 1858, quan es comptabilitzen als llibres oficials les primeres mujades regades, hi haurà un domini total dels conreus de secà, basats en una agricultura extensiva que manté la població al límit de la subsistència. Aquest sistema es caracteritza per baixos rendiments, tècniques rudimentàries, excedent molt escàs i de difícil comercialització i absorció d'abundant mà d'obra. La classe jornalera és, conseqüentment, molt nombrosa i els salaris són molt baixos²⁸.

La introducció del regadiu, que es consolida en el període 1862 i 1879, vindrà lligada a la construcció del Canal de la Dreta, la utilització de màquines de vapor, l'aprofitament de l'aigua artesiana i la implantació de nous conreus. Aquesta transformació s'ha de vincular directament a l'arribada de nous propietaris agrícoles en substitució dels propietaris tradicionals de l'antic règim. La desamortització serà un procés clau al camp pratenc i propiciarà que més d'una tercera part de les terres de conreu canviïn de mans.

El procés desamortitzador al Prat es va fer en tres etapes en aplicació de la legislació aprovada.

---

²⁷ Sobre aquest tema, vegeu Fabró, Gómez i Rodés. *Terra i propietat, la transformació del camp pratenc al segle XIX*. La Impremta, el Prat de Llobregat, 1989.

²⁸ Sobre el tema, vegeu: Fabró, Gómez, Rodés (1989). Op.cit.Pàgs. 5-16.

La primera etapa, del 1840 al 1845, afecta els ordes militars, els convents i els monestirs de menys de dotze membres. Seran vuit el nombre total de finques desamortitzades: quatre dels dominics, tres dels mercedaris i una de les monges de Jonqueres.

La segona etapa, del 1862 al 1865, afecta les institucions benèfiques: quatre finques de la Casa de la Maternitat i una de l'Hospital de la Santa Creu.

La tercera etapa, del 1873 al 1879, clou el procés desamortitzador tot afectant els convents de religioses. Les finques afectades són cinc de les monges magdalenes i una de les carmelites. També es veuran afectades la Causa Pia de Vilar, amb dues finques, i la Causa Perpètua de Santa Maria del Mar amb dues finques més.

Les terres desamortitzades eren de baixa qualitat i en alguns casos es tractava de marines. La major part d'elles feia molts anys que no es conreaven o s'havien treballat en condicions deficientes. Els pagesos locals van quedar al marge del procés, per la forma en què s'aplicaren els decrets desamortitzadors a tot l'Estat. Els anuncis als diaris oficials i els alts preus de taxació eren algunes de les traves legals per impedir l'accés dels camperols a les subhastes. A més, en el cas d'haver pogut comprar alguna de les terres del Prat, els recursos econòmics necessaris per a fer-les rendibles eren tan alts que quedaven molt lluny de les seves possibilitats.

Els compradors d'aquestes terres seran, bàsicament, membres de la burgesia barcelonina: industrials, comerciants, advocats... Les compres es faran de manera directa o a través d'intermediaris o

testaferros. Els compradors de la primera etapa mantindran molt poc temps les finques a les seves mans i, a partir de 1862, les terres es concentraran en uns pocs propietaris. Com a casos significatius cal destacar els de Ferran Puig i Jaume Casanovas, que seran els dos majors propietaris de terres del Prat. El primer era un industrial tèxtil barceloní i el segon un pratenc enriquit a Cuba. La majoria dels compradors de la segona etapa faran importants inversions en el camp per obtenir majors beneficis econòmics. Encara que de l'actuació d'alguns d'ells se'n desprendran beneficis per al conjunt de la població, el seu objectiu bàsic era aconseguir una major productivitat. Així, per exemple, Joan Canadell i Antoni Monmany estan lligats a la construcció del Canal de la Dreta, Ferran Puig construirà un pont sobre el riu i Jaume Casanovas descobrirà a les seves terres l'aigua artesiana.

Pel que fa als treballadors agrícoles, cal diferenciar el grup dels masovers i arrendataris del dels jornalers. El primer grup, a partir de la consolidació del regadiu, de la implantació dels arrendaments en metàl·lic i de la comercialització de la producció, aconseguirà estalviar. Aquests estalvis els permetran accedir a la propietat i, poc abans de 1936, hauran aconseguit adquirir el 50% de les terres del Prat. Aquest procés hauria pogut continuar però la creixent presència de l'aeroport ho impedirà.

Pitjor era la situació dels jornalers, especialment arran del creixement demogràfic del XIX, que provocarà un excés de mà d'obra. Per sobreviure en els moments de dificultat, constituïran societats de socors. Una de les més importants va ser, al 1856, la *Sociedad de*

Socorros Mutuos San Antonio Abad, que recollia diners per ajudar les famílies amb malalts o més necessitades.

I.2.4. La modernització del segle XX

Durant el segle XX, aquesta agricultura en expansió passarà de ser una activitat generadora de riquesa a ser un sector agredit i marginat, a causa de la industrialització i la terciarització del municipi. L'elevada productivitat de les terres del Prat tindrà un punt àlgid a la dècada dels anys 20, amb les exportacions a l'estranger. Dos fets marquen l'inici de la davallada de l'agricultura pratenca: la competència de l'horta valenciana i la primera expropiació per construir l'aeroport entre 1943 i 1946.

Si la gran transformació del segle XIX la protagonitzà l'agricultura, la del XX la marcarà la indústria. La indústria s'instal·la al Prat força més tard que a d'altres poblacions del voltant i ho fa atreta per la proximitat a Barcelona, amb bones comunicacions, l'existència d'aigua abundant i la disponibilitat d'una important mà d'obra jornalera.

El procés industrialitzador es farà en tres moments diferents: un període inicial, entre 1917 i 1928, quan s'instal·len les primeres indústries, que no aconsegueixen modificar l'estructura agrària del municipi. Un segon moment, alentit per la guerra civil i la postguerra, representa la convivència entre una indústria en procés de creixement i una agricultura que manté els seus nivells productius. La tercera etapa, a la dècada dels seixanta, viu el creixement espectacular de la indústria

que sobrepassa àmpliament els índexs de l'agricultura, consolidant-se el procés de contracció del món rural, tant pel que fa a la producció i la superfície com a les formes de vida.

A partir dels seixanta es viu de forma irreversible la regressió de l'agricultura, mentre que els anys vuitanta viuran la crisi del món industrial que obligarà a reconvertir les instal·lacions fabrils en magatzems, centres comercials o de distribució.

El fet social més important lligat a la indústria és l'arribada massiva de treballadors, que s'instal·len al Prat amb les seves famílies. Aquest procés tindrà les puntes màximes entre 1960 i 1975. L'any 1950 el Prat tenia poc més de 10.000 habitants; el 1960 hi ha prop de 14.000 persones; mentre que, al 1970, sumen 36.500 i, cinc anys més tard, el 1975, el total de la població arriba a 51.058.

L'aviació serà un altre element clau en el procés de transició de la societat agrària a la industrial. L'any 1923 hi havia tres camps en funcionament: el de l'Aeronàutica Naval, dependent del Ministeri de Marina; l'Aeròdrom Canudas, del pilot Josep Canudas; i el de la companyia francesa Latecoère, conegut com a camp francès. En començar la guerra civil, tots els camps es van unificar i van passar a dependre de la Conselleria de Defensa de la Generalitat, primer, i del Ministeri de Defensa, després. A partir de 1941, van començar les expropiacions per a la construcció del *Aeropuerto Nacional*. Fins al 1949 s'havien expropiat 208 ha i l'any 1990 les terres que ocupava sumaven 883 ha.

Avui el Prat, per la seva posició estratègica i pels condicionants històrics, es veu afectat pel Pla del Delta, un conjunt d'infraestructures

que, de ben segur, condicionaran la seva evolució en el segle XXI, com abans ho havien fet l'agricultura i la indústria.

I.2.5. L'expansió urbana del Prat de Llobregat (1885-1960)

La ciutat és una modificació humana i, per tant, artificial, del paisatge. És per això que respon als condicionaments socials, econòmics, polítics i culturals de la societat que l'ha creada. En general, les ciutats són el resultat d'un llarg procés evolutiu que inclou fases de creixement i d'altres d'estancament o, fins i tot, de retrocés.

Molts pobles i ciutats neixen a partir d'una cruïlla de camins o d'un centre rector de la vida col·lectiva. Aquest és el cas del Prat. La Plaça, l'actual plaça de la Vila, centre vital durant molt de temps, serà el nucli original a partir del qual aniran naixent els carrers principals i tota la xarxa de carrers secundaris que aniran donant forma al seu teixit urbà.

Al Prat, el nucli urbà es manté unificat i compactat durant tot el període estudiat. De fet, fins el 1960, el creixement urbà correspon, exactament, al desenvolupament del *Pla d'eixample* de 1916. El nucli urbà no experimentarà canvis importants, amb la creació de nous eixos urbans fins els anys setanta. L'única excepció a aquesta dinàmica va ser la construcció, a mitjans dels seixanta, del barri de Sant Cosme, barri que no respon, però, a dinàmiques internes del municipi sinó a la problemàtica de Barcelona.

Els plànols següents, d'elaboració específica per a aquest treball, s'han fet a partir del nomenclàtor dels padrons municipals de població. Les diferents etapes s'han anat sobreposant en capes de diferents colors a cada plànol, de manera que sempre es puguin comparar amb els anteriors. El fet que un carrer estigui pintat completament d'un color no implica, necessàriament, que tot ell estigui edificat en el mateix període, sinó que en l'any en què s'ha destacat ja hi existia alguna edificació amb persones empadronades.

Plànol 1 (1885)

Les primeres edificacions del futur nucli urbà es remunten al segle XVI, al voltant de la construcció del temple parroquial. Malgrat això, la creació del nucli urbà no es produirà fins el segle XIX, a l'entorn del temple i de l'edifici del comú. La major part de la població vivia al camp, en masies més o menys modestes i, sobretot, en barraques.

Al llarg del segle XIX, com queda reflectit al plànol de 1885, l'escàs teixit urbà s'ha traçat al voltant de la Plaça. Els principals eixos són antics braços de riu ara convertits en carrers: el de la Bunyola, el de la Bufera i el de la Ribera. El carrer més antic, el carrer Major, obert a l'entorn del camí que portava, primer, a la barca i, després, al pont. El carrer de la Processó, per on giraven les comitives que sortien del temple, tancava el nucli urbà. Fora del nucli, el raval de baix i, gairebé absorbit, el raval de dalt (al final del carrer del Riu). La major part de la població, però, viu en masies. Les més grans i antigues, vinculades al secà, estan ubicades al districte de la Ribera (la part del terme més

propera a Sant Boi), mentre que les dels districtes de la Bufera (on actualment hi ha l'aeroport) i, sobretot, les de la Bunyola (les més properes al riu) s'han construït en gran part a partir de les lleis de poblament rural, en especial la de 3 de juny de 1868. A l'empara d'aquesta llei, el gran propietari Ferran Puig inicià la construcció de gran nombre de masies on instal·là els masovers que menaven les seves terres.

Plànol 2 (1924)

El plànol de 1924 comença a evidenciar els canvis urbanístics que es produeixen a partir del *Pla d'exemple* de 1916. Aquest pla intentava planificar el creixement urbanístic a partir d'un traçat més regular dels carrers. Partint de la perllongació dels antics carrers principals, el pla obre nous carrers formant una quadrícula.

Aquest traçat regular es pot observar en els nous carrers i en el creixement d'allò que havia estat raval de baix.

En aquest període, el camp ha arribat a la seva màxima habitabilitat i, amb comptades excepcions, no es construiran noves masies.

Plànol 3 (1939)

Abans de la guerra, el Prat ha canviat profundament el seu component social, amb l'arribada dels primers corrents migratoris. Aquesta nova població s'adapta al teixit urbà existent, tot compactant els habitatges i amb un reduït creixement físic. Això implicà una

forçada barreja social, en el reduït nombre de carrers implicats i densificats, on les diferències vindran donades per la simplicitat o riquesa de les construccions i no pas per les diferències de classe o la procedència.

Després de la guerra, i durant uns anys, hi haurà un estancament del procés constructiu.

Al camp destaca l'inici d'expropiacions de finques agrícoles per a la construcció de l'aeroport nacional de Barcelona. La primera gran víctima serà l'emblemàtica finca de Jaume Casanovas, coneguda com la colònia Casanovas.

Plànol 4 (1960)

En aquest any, s'ha arribat al màxim desenvolupament del projecte de 1916. Com a elements nous hi destaca la creació, fora del nucli urbà, en direcció al mar, de les cases de la Seda (amb el carrer principal dedicat al primer president, Carlos Stulemeijer) i del barri de la Barceloneta. Als afores de la ciutat, en especial a l'entorn del carrer Apelles Mestres i del carrer Major per sobre de la via fèrria, es qualifiquen terrenys per als futurs polígons industrials.

El veritable creixement urbà no es produirà fins els anys setanta, quan arriben grans contingents d'emigrants per treballar, sobretot, a les indústries de la Zona Franca.

Les masies inicien un procés irreversible d'abandonament; moltes d'elles començaran a caure víctimes del creixement del nucli urbà i,

sobretot, dels grans projectes urbanístics i d'infraestructures de l'àrea metropolitana barcelonina.

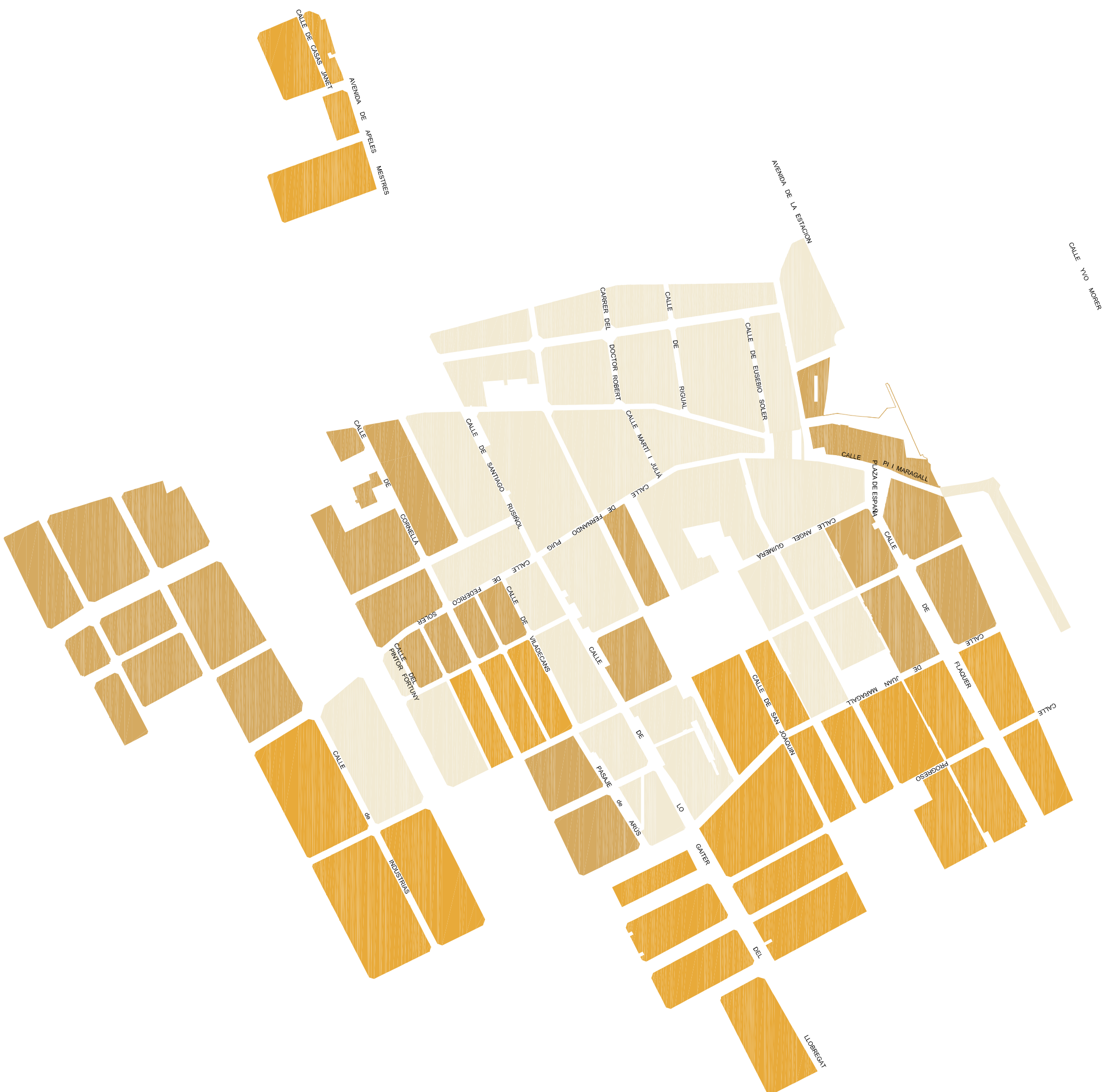

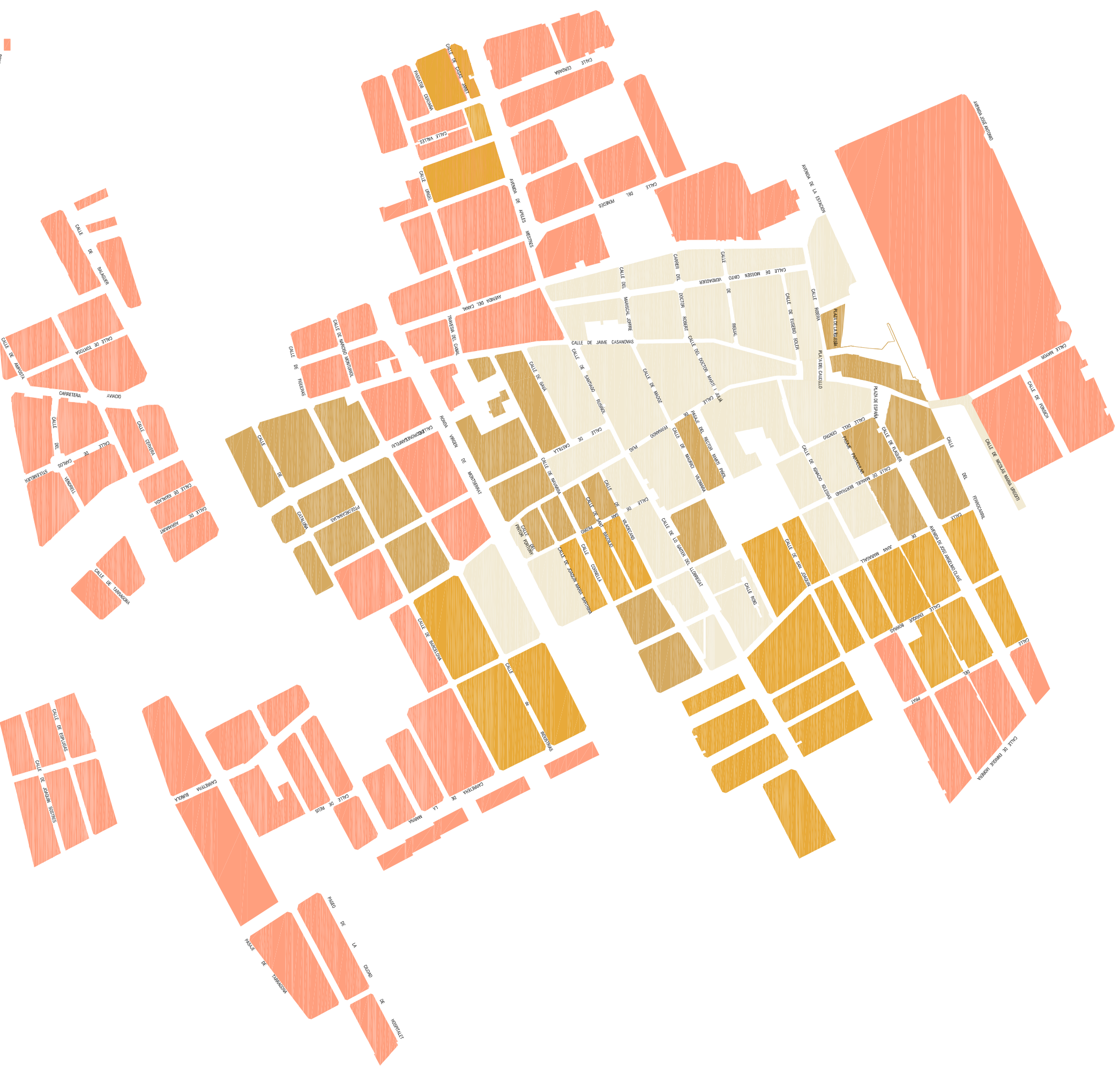

Nouva
 Zel.
 S. 1960

I.3. LES ALTRES SOCIETATS

Tot i que queden fora de l'àmbit cronològic i temàtic d'aquest estudi, hem volgut fer un breu repàs a les societats pratenques que no formen part del grup de societats culturals que s'hi analitzen.

D'una banda, ens centrarem en les societats de socors, les més antigues, i farem un breu repàs a las societats mutuels i cooperatives. D'altra banda, també veurem breument les principals entitats esportives existents al Prat, moltes de les quals compten amb estudis monogràfics encarregats per les mateixes entitats. En alguns casos, quan les societats culturals compten amb seccions esportives, s'ha fet referència a aquestes en els apartats corresponents a cada entitat. Hem deixat de banda les agrupacions polítiques i sindicals²⁹ donat que, per elles soles, mereixen un estudi propi i perquè, en la majoria de casos, obeeixen a dinàmiques de creació i funcionament d'abast no local que s'escapen als objectius d'aquest treball. Amb tot, en el decurs del treball es fan referències a partits i sindicats quan s'escau.

I.3.1. Les societats de socors mutus i les cooperatives³⁰

Les primeres mostres d'associacionisme popular pratenc corresponen a les societats creades per garantir la seguretat dels seus

---

²⁹ Sobre aquestes organitzacions vegeu el extens i documentat treball: Renom, Mercè; Bengoechea, Soledad. Memòria i compromís. *Classes treballadores, sindicalisme i política al Prat de Llobregat (1917-1979)*. Columna-Ajuntament del Prat de Llobregat, El Prat de Llobregat, 1999.

³⁰ Tota la informació procedeix d'AMEP. Associacions. Mutualitats. Ass.Cooperatives.

socis en eventuals dificultats. Així, les societats més antigues seran les de socors que, a canvi d'una quota mensual, garanteixen l'assistència sanitària dels socis i els ajuts econòmics en cas que no puguin treballar. Aquestes societats les integraran jornalers i pagesos pratencs, sense que s'hi arribin a integrar, amb els anys, els emigrants procedents de fora de Catalunya, tot restant com un reducte de la societat tradicional pratenca. Aquest fet es desprèn de la composició de les juntes d'algunes d'aquestes entitats i de les relacions de socis que, en algun cas, s'han conservat a l'Arxiu municipal del Prat.

La societat més antiga de què tenim notícies és el **Montepío de San Antonio Abad**, que va ser legalitzada el 17 de desembre de 1856, tot comptant amb informes municipals favorables. La seva finalitat era atendre els seus socis en cas de malaltia o d'infortuni econòmic. Els seus associats procedien de les classes més baixes. L'any 1862 seguia funcionant amb 88 socis. A partir d'aquesta data, el nombre de socis es va mantenir al voltant del centenar. L'any 1868 eren 110 socis amb una quota mensual de 4 rals. L'any 1879 figura en els documents oficials amb el nom de **Sociedad de Socorros Mutuos San Antonio Abad** amb 105 socis. Aquesta és la darrera data de la què tenim informació.

L'any 1858 hi va haver un intent de creació d'una altra societat, anomenada **Montepío de San Isidro Labrador**. Malgrat que en el mes de juny d'aquell any s'havien redactat els estatuts i comptava amb l'aprovació del govern provincial, en el mes de setembre es va dissoldre per voluntat expressa dels socis.

No sabem si amb continuïtat o no amb l'anterior a causa de la popularitat entre els pagesos del sant escollit, el 30 de març de 1869 es va legalitzar una ***Sociedad de Socorros Mutuos San Isidro Labrador***. Aquesta societat, que disposava de facultatiu contractat, comptava amb 137 socis l'any 1879. A partir d'aquesta data, deixem de tenir-ne informació.

Un document manuscrit, sense datar, de l'Arxiu municipal del Prat³¹, recull les societats que hi havia al Prat, tot i que relacionades d'una manera molt informal. El fet que la llista inclogui el Centre Autonomista, i altres entitats que sí que estan ben documentades, el situarien entre 1923 i 1924. En aquest document no hi apareix cap de les societats esmentades anteriorment, ni la de *San Isidro Labrador* ni la de *San Antonio Abad*. Aquesta informació ratifica la impressió que feia temps que havien deixat d'existir.

La ***Hermandad de Socorros Mutuos de San José de Calasanz*** es va fundar a finals del segle XIX. En desconeixem la data exacta perquè no va legalitzar el seu funcionament. L'any 1896, reclamen a les autoritats una modificació del reglament que els és denegada, precisament, per no estar legalitzada. Aprofitant l'avinentesa, la societat regula la seva situació i farà constar com a any de la seva fundació el 1896. Entre els socis hi havia pagesos benestants i empresaris locals. Hi ha constància de la seva existència l'any 1925, amb una junta

---

³¹ AMEP. Associacions. Mutualitats. Expedient:Hermandad de Socorros Mutuos San José de Calasanz.

directiva molt vinculada al poder municipal de la dictadura. Tot fa pensar que va desaparèixer amb l'adveniment de la República.

El 17 de juliol de 1888 es va fundar la **Hermandad de Socorros Mutuos de la Corte de Mª Inmaculada**, una germandat exclusivament femenina que tenia la seva seu a la casa del rector. L'any 1923, poc abans de la seva desaparició, comptava amb 106 sòcies.

El 3 d'abril de 1920 es va constituir la **Sociedad Mutua de Agricultores del Prat de Llobregat**. Aquesta societat estava formada per treballadors agrícoles i, l'any 1923, comptava amb 80 socis. Durant la República passà a denominar-se **Mútua de treballadors del camp del Prat de Llobregat**. Està documentada fins l'any 1936. Aquesta societat tenia la seva seu al Centre Artesà i acollia pagesos propietaris i masovers.

Recollim un interessant escrit d'aquesta societat, adreçat pel seu president, Joan Deixens Muns, a l'Ajuntament en data 5 d'octubre de 1923:

"El abajo suscrito presidente de la Sociedad Mutua de Agricultores de este pueblo expone"

"Que los Ayuntamientos anteriores cuando empleaban obreros en los trabajos que iban a cargo del Municipio lo hacian, con muchas politicas y por el afan de proteger tan solo a los que figuraban en el mismo partido político que la mayoría de los concejales, precindiendo de los individuos de esta sociedad que son todos vecinos de este pueblo y contribuyen como los demás vecinos al sostén de las cargas comunales y esperando que este proceder no será seguido por el Ayuntamiento de su digna presidencia".

*"Suplica que cuando el Ayuntamiento de su digna presidencia encargue de aquí adelante y contrate obreros lo haga sin olvidar a los obreros componentes de esta sociedad"*³².

La darrera societat en crear-se va ser la **Hermandad de Socorros Mutuos de los Santos Cosme y Damián**, registrada al Govern Civil. Tot i que no en tenim la data exacta de creació, per la nota manuscrita esmentada abans caldria situar-la al voltant de 1923-1924. Hi ha documentació d'aquesta societat fins l'any 1949.

A requeriment de les autoritats, expressada a través de les ordres publicades en el Butlletí Oficial de la Província³³, durant el mes de setembre de 1948 es va constituir **la Comisión Local de Mutualidad y Cotos Escolares de Previsión**. En formaven part, l'alcalde, el capellà, un representant del professorat estatal i una personalitat local. De fet, l'Ajuntament del Prat va haver de ser requerit oficialment, ja que va ultrapassar amb escreix el termini per a la formalització d'aquesta Mutualitat. La funció de la mutualitat era:

"Con las Mutualidades Escolares, se trata de inculcar el espíritu de ahorro y previsión en los niños por medio del Seguro Dotal infantil que el Estado estimula bonificando las imposiciones que hacen los niños, cuyo seguro cobran a los veinticinco años de edad, permitiéndoles con tal ayuda económica desarrollar sus iniciativas".

---

³² AMEP. Associacions. Mutualitats. Expedient: Societat Mútua d'Agricultors del Prat de Llobregat.

³³ BOP, núm.26 de 30 de gener de 1848. Sobre la constitució de Comisiones Locales de Mutualidad y Cotos Escolares de Previsión i les persones que n'havien de formar part, segons circular del governador de la província de 29 de gener de 1948.

*"Mediante los Cotos Escolares cuya finalidad es la de agrupar a los niños en el seno de la Escuela, para que desarrollen alguna actividad o trabajo facilmente realizable por los mismos (...), se persigue la obtención de algun beneficio con que incrementar las pólizas dotales, descubriendo de paso la vocación del niño y habituarlo al trabajo"*³⁴.

A la pràctica, els resultats d'aquesta iniciativa, que pretenia premiar l'estalvi infantil, va donar uns resultats ben minsos, en uns anys en què la majoria de la població no estava en excessives condicions d'estalviar. Després de negociacions de l'ajuntament del Prat amb les caixes d'estalvis establertes al municipi, l'actuació es va limitar que un grapat de petits van poder disposar d'una llibreta d'estalvi que amb prou feines sabien per a què servia.

Pel que fa a les societats cooperatives, veurem, breument, algunes de les més significatives. Les cooperatives acostumaven a ser sectorials i no barrejaven treballadors de rams diferents.

El 1915, quedà constituïda la **Sociedad Cooperativa de Carnes del Prat de Llobregat**, que agrupava productors locals de bestiar per al consum en la defensa dels seus interessos comuns. Un dels promotors de la Cooperativa era Pau Vilà Espinós, administrador de les propietats de la família Bertrand i que exercia de cacic local. Conegut com el Torrero, les reunions de la Cooperativa es feien a casa seva, a l'Avinguda Josep Anselm Clavé, núm. 2. Pau Vilà Espinós va ser assassinat per un dels escamots d'incontrolats en els primers mesos de

---

³⁴ AMEP. Asociaciones. Mutualitats. Comisión de Mutualidad y Cotos Escolares de Previsión.

la Guerra Civil. L'entitat va ser dissolta durant la Guerra i els béns de molts dels seus associats, incautats o col·lectivitzats.

L'1 de juny de 1939, s'adrecen a l'Alcalde del Prat:

*"Teniendo necesidad de reunirse los que fueron socios de la entidad local "Cooperativa de Carnes del Prat de Llobregat" a fin de resolver sobre el actual estado de la misma, que dejó de funcionar al empezar el régimen rojo, espero de su delicada atención se sirva autorizar una reunión de dichos socios que tendrá lugar en la Avenida de J.A.Clavé, número dos (Casa Torrero), el próximo domingo día cuatro del actual a las once de la mañana"*³⁵.

La Cooperativa va reprendre la seva activitat, almenys, per un temps més.

Una de les cooperatives més antigues era la **Cooperativa La Económica Obrera del Prat de Llobregat**, que va ser legalitzada el 1921. Els seus objectius eren la compra i venda de tota mena d'articles de consum dirigits als seus associats. El local comercial es va situar a la plaça de la Constitució (actual plaça de la Vila), al número 7. Dos anys més tard, el 1923, comptava amb 130 socis. Les juntes directives de la cooperativa les integraven pratencs d'origen, o immigrants catalans amb anys de residència, domiciliats en el nucli urbà. Les notícies de la cooperativa arriben fins l'any 1935.

---

³⁵ AMEP. Associacions. Societats Cooperatives. Expedient: Societat Cooperativa de Carns del Prat.

L'any 1931, amb els auspicis de la pròpia empresa, es va constituir **La Familiar Sedera**, dedicada en exclusiva als treballadors de La Seda i de les seves famílies. Aquesta cooperativa es va mantenir fins l'any 1936, i part de les seves pertinences van ser incautades durant la guerra. L'any 1939, malgrat que reclamà aquests béns, va deixar de funcionar. La Seda, però, caracteritzada per una política paternalista vers els seus treballadors, va reprendre el tema i l'any 1958 inaugurarà un economat integrat a la cadena *Economato Laboral Textil de Hospitalet y Sants*. La sucursal del Prat estava instal·lada a l'avinguda Josep Anselm Clavé, núm. 73. La finalitat de l'economat era vendre articles bàsics a preu de cost. Els treballadors rebien una targeta, amb el nombre de persones al seu càrrec, que calia presentar a l'hora de fer les compres.

Des del 1932 i fins a la Guerra Civil va funcionar, convenientment legalitzada, **l'Associació d'Industrials i Comerciants del Prat de Llobregat**, integrada per botiguers i menestrals en defensa dels seus interessos col·lectius. Així, una de les reivindicacions constants de la societat era reclamar a l'Ajuntament l'obligatorietat de respectar el tancament dominical dels establiments de venda, fet que no complien tots els botiguers i que anava en detriment dels interessos econòmics d'una part important del sector que sí que ho feia.

A mig camí entre la cooperativa econòmica i la defensa dels interessos professionals, l'any 1932 es va constituir la Societat del Ram de la Construcció del Prat de Llobregat, integrada per paletes. Es va mantenir fins a la Guerra Civil.

I.3.2. Les entitats esportives

Jaume Codina esmenta els primers esports practicats al Prat:

"El poble havia perdut durant el segle XIX el joc de la pilota o frontó, iniciat el segle XVIII. Conservava, en canvi - bé que d'una forma irregular-, el cós de cavalls i el cós de joves, curses competitives de molta acceptació popular; però que hom celebrava tan sols dues o tres vegades a l'any. El joc de bitlles a la plaça i els billars dels cafès completaven l'horitzó. Esporàdicament, alguna travessa natatòria de la bassa de les Tres Puntes"³⁶.

El joc de pilota es va recuperar amb la inauguració, el 29 de novembre de 1933, del *Frontón del Brinco*. Aquest esport va rebre un fort impuls amb l'arribada de treballadors bascos.

L'afecció al patinatge es va estendre durant uns anys entre els joves que vivien a la plaça de la Vila. Amb les seves pressions, van aconseguir que el 1916 es pavimentés el tram central de la Plaça.

Durant la dictadura militar, l'any 1928, es va constituir al Prat una secció local del grup **Los exploradores de España**. Aquest grup escolta, una adaptació monàrquica i espanyolista de les directrius del general britànic Robert Baden-Powell, preconitzava la vida sana a través, sobretot, de les excursions i la vida a l'aire lliure. Tenia una estructura fortament jerarquitzada a imitació del funcionament dels exèrcits. No en va haver estat creat el 1912 pel capità de cavalleria Teodoro Iradier. El grup del Prat va comptar amb importants

---

³⁶ Codina, Jaume. *Història del carrer de Ferran Puig*. Servei de Secretaria, El Prat de Llobregat, 1981. Pàg.69.

subvencions municipals per al seu funcionament. A l'Arxiu Municipal del Prat, deixa d'aparèixer documentació d'aquesta entitat l'any 1930.

En diferents moments van proliferar petits grups que es dedicaven a la pràctica d'alguns esports concrets, però que no es van arribar a legalitzar. Un d'aquests grups va ser l'anomenat **Grup 4**, impulsat per Jaume Codina. El grup practicava l'excursionisme, el futbol, els escacs i el tennis de taula; aquest darrer, anomenat popularment ping-pong, comptava amb diferents equips de practicants. El grup es reunia a la plaça de la Vila, al costat del bar Piculín. Va funcionar durant la dècada dels anys quaranta.

Amb tot, els esports més populars i de major acceptació van ser el ciclisme, el futbol, el bàsquet i l'atletisme.

I.3.2.1. Centre Esportiu Prat

Pel seu funcionament i pels èxits assolits, aquesta entitat esportiva pot ser considerada entre les més importants de l'esport pratenc, malgrat la seva curta vida. El grup es va fundar el març de 1935, i va interrompre la seva activitat en iniciar-se la guerra civil.

Vinculat al Casal Català, i utilitzant les seves instal·lacions per fer actes públics per als socis, va sorgir de l'entusiasme d'un grup de joves esportistes pratencs:

"Aquesta entitat, recentment formada, ha fet una creixença exuberant en l'espai de poques setmanes. Uns quants amics la fundaren i avui ja compte amb forces elements d'ambdós sexes que l'empenyen d'una manera entusiasta. Es practiquen els següents esports: atletisme, futbol, basquet-ball, ciclisme, i s'esta

preparant l'equip de hoquei i de tennis. Actualment ja compta el Club amb jabalots, pesos, discos per llançaments, salta-metres per salts d'altura, pilotes de futbol, de basquet-ball(...)"³⁷.

Un dels elements destacats del grup va ser la incorporació de dones des de la seva fundació, un fet autènticament important, si tenim en compte l'escassa participació femenina en les associacions locals de qualsevol caire. Segons explicava el mateix *Noticiari Pratenc*, les noies comptaven amb abundant material per a la pràctica de l'atletisme i s'entrenaven tres cops per setmana sota la supervisió d'entrenadors experts³⁸.

"Ultra esport, també s'organitzen conferències culturals, tenint bona cura de què puguin ésser útils a la secció femenina, doncs, es basen en el propòsit de fer dones cultes. El Club espera amb ànsia que tot el jovent s'hi inserigui, recomanant-ho amb especial interès a les noies pratenques"³⁹.

Des del començament, la secció que més va destacar pels èxits esportius va ser la d'atletisme, en especial l'equip femení. Acostumaven a competir amb altres equips a l'estadi de Montjuïc tot i que també participaven en proves de cross, com el campionat de Catalunya que se celebrà al Prat el 17 de març de 1935. Alguns dels èxits més destacats van ser el campionat de Catalunya de salt a càrrec de Pepita Wunderlich i el subcampionat en la cursa de 80 metres llisos a càrrec de Carmen Pérez el 7 de juliol de 1935; i el campionat de salt de llargada aconseguit per Rosa Bruxola el 26 de juny de 1936.

---

³⁷ *Noticiari pratenc*, 8 de juny de 1935, núm.9, pàg.3.

³⁸ *Noticiari pratenc*, 8 de juny de 1935, núm.9, pàg.3.

³⁹ *Noticiari pratenc*, 8 de juny de 1935, núm.9, pàg.3.

Pel que fa a d'altres disciplines practicades per l'entitat, en destaquen, per la seva regularitat, el futbol i el ciclisme. El bàsquet, que havia estat monopoli de l'església, comptà amb un equip a qui l'ajuntament cedí la pista municipal, després de la seva inauguració, el 31 de maig de 1936.

I.3.2.2. El Ciclisme⁴⁰

La primera cursa de què es té constància, va tenir lloc durant la Festa Major de l'any 1906⁴¹. El nou esport, malgrat els recels inicials, es va anar imposant entre la població i era habitual que durant la Festa Major es fessin competicions ciclistes.

"Com a mostra de l'èxit del nou esport, l'any 1923, l'ajuntament encarregà al barceloní Josep Salvella la construcció d'una bicicleta, que pensava oferir com a premi a la festa del pedal d'aquell any. El preu de cost de la bicicleta va ser de 400 pessetes, però el constructor accedí a cobrar-ne només 150"⁴².

L'any 1929 es legalitzà la **Peña Ciclista del Prat de Llobregat** que fins aquell moment havia funcionat, tot i que no sabem des de quan, com a Secció Ciclista d'una entitat anomenada *Peña Sportiva*.

---

⁴⁰ Per a la història del ciclisme al Prat, veure: Gómez, Margarida. *60 anys de ciclisme al Prat 1932-1992*. Agrupació Ciclista El Prat, El Prat de Llobregat, 1992. La major part de la documentació d'aquest treball procedeix de l'AMEP i de l'arxiu de l'Agrupació Ciclista Prat, i part de la informació s'ha obtingut d'entrevistes amb antics socis.

⁴¹ Codina (1981). Pàg.69.

⁴² Gómez (1992). Pàg. 15.

La **Peña Sportiva**, de la qual ben aviat deixem de tenir notícies, agrupava també afeccionats a la boxa i a l'atletisme, i s'encarregava d'organitzar competicions d'aquests esports.

La Secció ciclista i, més endavant, ja com a *Peña Ciclista*, era l'encarregada d'organitzar la cursa de Festa Major. Aquest grup tenia la seva seu al Restaurant la Rambla, a l'Avinguda J.A. Clavé, i va començar amb 15 socis protectors i 25 corredors. Ben aviat, però, deixem de tenir notícies de l'entitat. Probablement, les dificultats econòmiques van motivar la seva desaparició.

L'afecció al ciclisme, però, continuava, i el 23 de maig de 1932, ***L'Agrupació Ciclista del Prat de Llobregat*** presentava al Govern Civil de Barcelona la documentació necessària per a la seva legalització. *L'Agrupació*, com serà coneguda des dels seus inicis, tenia en aquell moment 17 socis que es reunien en un bar de la plaça de la Mancomunitat -l'actual plaça d'Espanya- tot i que en els primers anys hi haurà canvis constants de local. La seva activitat principal seguia sent l'organització de la cursa de Festa Major.

L'entitat havia demanat autorització per fer una cursa entre el Prat i altres poblacions veïnes, que s'havia de celebrar el 19 de juliol de 1936. La cursa no es va poder fer i, durant els anys de la guerra, l'entitat va estar inactiva.

L'agost de 1939, *L'Agrupación Ciclista El Prat de Llobregat*, va rebre l'autorització per tornar a l'activitat. Es va instal·lar al Bar Lázaro, que havia estat seu de grups de tendència llibertària durant la guerra. Malgrat la legalització obtinguda l'any 1939, *L'Agrupació* no va quedar

formalment constituïda fins l'any 1944. L'any següent, es van adoptar els colors vermell i verd per a l'equip, que s'han mantingut des de llavors.

L'any 1948 es van admetre dones a les excursions de grup i les proves femenines es van mantenir fins l'any 1958. La causa més probable de la seva suspensió va ser l'escassa participació de dones en els darrers anys.

L'entitat barrejava les sortides lúdiques amb proves puntuables per als socis, que anomenaven excursions, i amb la formació de ciclistes per a les competicions oficials del circuit nacional. Tot això, sense oblidar l'organització de la tradicional cursa de Festa Major.

La dècada dels anys cinquanta va ser de gran activitat i, des del 1950, l'equip disposava d'un preparador per als entrenaments, d'un massatgista i d'un professor de cultura física. Per contra, l'activitat va créixer a la dècada següent. Així, entre el 1963 i el 1967 no hi ha cap constància de la celebració de les assemblees generals anuals. L'any 1968, l'entitat va haver de fer grans esforços per formar equip i poder continuar els campionats socials. Des d'aquella data, no tots els anys es va poder formar l'equip.

La celebració, l'any 1982, del cinquantè aniversari, va marcar l'inici de la seva recuperació. L'any 1987 va arribar a tenir 172 socis. Actualment, l'entitat segueix activa tot i que limita molt les seves activitats, centrades, en especial, a la Festa Major. Entre les causes d'aquesta situació hi ha la manca de renovació generacional dels socis, i l'escassa incorporació de joves.

I.3.2.3. El futbol⁴³

El primer equip local de futbol local es va organitzar entre els anys 1910 i 1915. Tenia un camp propi al districte agrícola de la Bunyola, just al costat de la central radiotelegràfica Marconi, vora l'actualment desapareguda Granja La Ricarda⁴⁴.

Tot i que van existir diferents equips d'afecionats que funcionaven amb escassa regularitat, els equips més estables no van aparèixer fins els anys trenta, tot i algun intent anterior notable com ara l'equip que van formar alguns joves socis del **Centre Autonomista**.

"Van néixer en la dècada dels trenta, un seguit de petites penyes que inicialment s'enfrontaven entre elles en torneigs. Les més destacades van ser la Penya Tranquils, la Penya Gol, la Penya Merengues, la Penya Diables, la Penya Arasa -de molt curta durada- o els equips del Deportivo Papelera i La Seda"⁴⁵.

El primer intent seriós de crear una entitat dedicada al futbol va tenir lloc el febrer de l'any 1934. Va ser el **Club Deportivo Prat** que va arribar a comptar amb 150 socis. El setembre de 1935 es va constituir la *Penya Internacional*, que més endavant va canviar el nom per **Club Esportiu Internacional**. Aquest grup, amb menys seguidors, comptava amb el suport de 85 socis.

---

⁴³ Sobre el futbol pratenc, i en especial sobre el seu club més destacat, L'Associació Esportiva Prat, veure: Monés Feu, Jaume. *Cinquanta anys d'AE Prat*. Associació Esportiva Prat, El Prat de Llobregat, 1996.

⁴⁴ Codina (1981). Pàg. 69.

⁴⁵ Monés (1996). Pàg.23.

El 1936 es va dissoldre el *CD Prat* i van quedar suspeses totes les competicions oficials, encara que se seguien celebrant, esporàdicament, alguns partits amistosos.

Acabada la guerra, les entitats esportives van tenir menys problemes que les culturals a l'hora d'aconseguir les autoritzacions oficials. Amb jugadors de l'Inter i del CD Prat, es va fundar la **Unión Deportiva Prat** que va jugar el seu primer partit el 28 de maig de 1939. Les desavinences econòmiques i la marxa d'alguns jugadors punters van fer que el club desaparegués el 31 de juliol de 1942.

El 7 de febrer de 1945, la Federació Catalana de Futbol reconeixia oficialment **l'Asociación Deportiva Prat**, l'entitat dedicada al futbol de més llarga durada del Prat i que encara avui segueix en actiu i amb bona salut, atesos els èxits de l'equip a la temporada 2004-2005. L'entitat es va presentar al públic el dia 19 de març d'aquell any amb celebracions diverses que incloïen, com no podia ser d'una altra manera, un partit de futbol.

"Els primers anys de la dècada dels cinquanta són, a més a més, els de major apogeu futbolístic de la vila del Prat. És en aquest període en el qual torna a aparèixer el Deportivo Papelera i l'Academia San Jaime. Aquest segon va esdevenir l'equip B de l'AD Prat i va aconseguir un important doblet de títols en la temporada 1951-1952"⁴⁶.

L'any 1951 va reaparèixer, tot i que per poc temps, la **Unión Deportiva Prat**. Jaume Monés apunta les causes del seu nou fracàs:

---

⁴⁶ Monés (1996). Pàg.46.

"L'existència de la UD va ser, però, molt curta, atesa la dificultat de recuperar socis, al fet de començar novament de zero i que el senyor Mas⁴⁷ fos l'única persona capaç de mantenir l'elevat cost de pagar uns jugadors que, segons les cròniques de l'època tenien força qualitat"⁴⁸.

L'AD Prat va continuar la seva existència, tot i que amb alts i baixos. Així, l'any 1963 va aparèixer el primer butlletí informatiu de l'entitat, amb el títol de *La Gaceta Deportiva*. L'any 1984 va aconseguir la seva màxima fita en aconseguir l'ascens a Tercera divisió, on s'hi va mantenir tres temporades.

L'any 1992, l'entitat catalanitzà el seu nom i des de llavors és coneguda oficialment com a *Associació Esportiva Prat*.

I.3.2.4. El bàsquet⁴⁹

El bàsquet organitzat va néixer al Prat l'any 1932, a l'entorn de la parròquia de Sant Pere i Sant Pau, des d'on es va crear un grup local afiliat a la **Federació de Joves Cristians**. Abans i després de la guerra, el bàsquet pratenc va quedar emmarcat dins de les activitats esportives de l'*Associació de Pares de Família*, que serà àmpliament estudiada, en el seu vessant cultural, en aquest treball.

"En el decurs de la temporada 1950-1951, alguns directius de la JAPF (Joventut de l'Associació de Pares de Família) van suggerir

---

⁴⁷ Rafael Mas, conegut com el "Terasetà", era un pagès pròsper molt afeccionat al futbol, que figura entre els impulsors de la Unió Deportiva Prat des dels seus inicis, l'any 1939.

⁴⁸ Monés (1996). Pàg.47.

⁴⁹ Sobre el bàsquet pratenc i el seu equip més representatiu, vegeu: Ferret i Pujol, Josep. *CB Prat, 50 anys d'història*. El Prat de Llobregat, Associació d'exjugadors i Amics del bàsquet Pratenc-CB Prat, 2001. Cavallé i Julià, Joan. *1952-1962 La dècada "prodigiosa" del bàsquet masculí pratenc*. Curs d'història local. Amics d'El Prat. 2005 (inèdit).

*per tal de millorar les potencialitats del bàsquet pratenc, estudiar la possibilitat de convertir la secció esportiva en un veritable club de bàsquet*⁵⁰.

El **Grupo Cultural Recreativo de La Seda** va dedicar una especial atenció a l'esport. L'any 1949, un després de la seva constitució, disposava de seccions dedicades al bàsquet femení i al masculí, al futbol, l'atletisme, el tennis de taula i els escacs.

L'estiu del 1951 les autoritats esportives van aprovar els estatuts del **Club Baloncesto Prat** i es va constituir la primera junta directiva. La primera temporada que l'equip va jugar va ser la 1951-1952. Des d'aquella temporada, l'entitat va patir alts i baixos coincidint, habitualment, amb els resultats esportius.

Donat el creixent interès del públic pel bàsquet, **l'Associació Esportiva Prat**, va crear un equip masculí i un de femení per competir en els campionats oficials.

El setembre de 1984 es va crear un equip femení del *CB Prat*, que la temporada 1992-1993 es va fusionar amb un equip femení de bàsquet de *l'AE Prat*, formant un nou club que es va denominar *Asociación Club Bàsquet Prat Femení*.

El 28 de juliol de 1994 es van fusionar el *CB Prat* amb la secció de bàsquet de *l'AE Prat*, que un temps abans ja havia absorbit l'equip del Terlenka. El *CB Prat* continua encara en actiu.

---

⁵⁰ Ferret (2001). Op. Cit., pàg 25.

I.3.2.5. L'atletisme

L'atletisme pratenc va néixer sota l'empara del **Grupo Cultural Recreativo de La Seda**. La secció d'atletisme es va fundar molt aviat, gràcies a l'impuls d'un treballador de la fàbrica, Moisès Llopart, que competia oficialment amb el club *Laietània* de Barcelona. Llopart va incorporar a la secció d'atletisme els germans Gàlvez, que havien estat pioners de l'atletisme pratenc durant la República. Durant aquells primers anys, Llopart entrenava els atletes de *La Seda* mentre que ell continuava competint amb el *Laietània*. Hi ha el fet anecdòtic que en més d'una ocasió es van disputar encontres entre el *Laietània* i *La Seda*, i Llopart s'havia d'enfrontar als atletes que entrenava. L'any 1960, Llopart deixa el *Laietània* i es dedica en exclusiva a entrenar els equips de *La Seda*, tant en la secció masculina com en la femenina.

Els triomfs esportius de *La Seda* van ser molt important i destaquen noms com: Elvira Tort, Dolores Expósito, Ramon Ribas, Glòria Granados, Albert Rodríguez, Joan Josep Arnau, Josep M. Berengué, Josep Marín, Josep Arándiga, Manuel Alcalde, Jordi Llopart, Daniel Plaza, etc.

Els equips d'atletisme de *La Seda* es van mantenir actius i participant en competicions de tots els nivells, fins els inicis dels anys vuitanta.

II

La fi de l'aïllament d'un poble

1871-1923

El Prat acaba el segle XIX sent una comunitat agrícola. Un dels fets que més incideixen en la seva història en el darrer terç del segle XIX és la desamortització. Les afectacions i vendes de terres van tenir lloc entre els anys 1840-1879 i van abastar les terres d'ordes militars, convents, monestirs i institucions religioses de beneficència. Paral·lelament al procés desamortitzador, la noblesa, que pateix una importatn davallada del seu poder adquisitiu, es veu obligada a vendre part de les seves propietats rústiques.

Els compradors seran industrials, comerciants o advocats -molts d'ells testaferros-, mentre que la pagesia local quedarà al marge del conjunt del procés. L'industrial Ferran Puig i el pratenc, Jaume Casanovas, amb una fortuna feta a Cuba, seran els dos protagonistes emblemàtics dels canvis del segle XIX que, amb una mentalitat capitalista, van fer importants inversions per obtenir majors beneficis econòmics. Algunes d'aquestes actuacions van tenir repercussions positives en el conjunt de la població. D'entre elles, cal destacar: la construcció del Canal de la Dreta (1855), el pont sobre el riu (1873), l'arribada del ferrocarril (1881), i el descobriment de l'aigua artesiana (1893).

L'any 1879, els propietaris forasters concentren més del 92% de les terres de conreu. La resta, en mans de pratencs, són sòls de baixa qualitat, qualificats sovint en els documents comptables com a improductius i erms.

Els treballadors del camp no formaven un grup homogeni i cal distingir-hi, d'una banda, els masovers i els arrendataris i, de l'altra banda, els jornalers. El primer grup gaudirà dels guanys provinents de la consolidació dels arrendaments en metàl·lic i de la comercialització dels excedents. Molts d'aquests van accedir a la propietat de la terra durant el segle XX. Més difícil era la situació dels jornalers que, a manca de feina estable i amb ingressos insegurs, van veure agreujada la seva situació pel fort creixement demogràfic del segle XIX, que provocà un excés de mà d'obra:

1804.....1.151 habitants

1855.....1.840 habitants

1900.....2804 habitants

El Prat de Llobregat entrarà en el segle XX havent d'afrontar grans transformacions que capgiraran totalment la seva estructura tradicional, econòmica, social i cultural. La gran transformació del segle passat havia estat la introducció del regadiu i l'arribada de nous propietaris capitalistes, que van fer que el Prat es convertís en un dels principals productors de conreus d'horta de tot l'Estat i en el primer proveïdor del mercat barceloní. Ara, en entrar en el nou segle, els guanys agrícoles es veuran augmentats amb els nous conreus i els nous propietaris consolidats, i en especial per la conjuntura favorable a l'exportació que es derivarà de la I Guerra Mundial. Fins a la República, el Prat viurà també l'arribada de la indústria i la instal·lació de l'aviació,

fets trascendentals que condicionaran, fins els nostres dies, l'evolució del municipi.

Mentretant, fora d'aquests grans temes, la vida al Prat vindrà marcada pels enfrontaments municipals entre els dos partits locals: el partit nou, que representa els intents de renovació, enfront del partit vell, refugi del caciquisme tradicional i dels interessos dels propietaris agrícoles⁵¹. Tot i l'estrena que representaren les eleccions de 1905, l'enfrontament

"(...) pròpiament no començà fins el 1913, ran de la pèrdua dels drets comunals sobre l'estany d'El Remolar, car fins aleshores el caciquisme feia aplicar el famós article 29, que proclamava automàticament els candidats en presentar-ne el nombre exacte.(...) Foren dos partits locals, sense implicacions de política supramunicipal. A les eleccions generals cadascú votava qui li semblava millor. Així fins al 1919"⁵².

Les preocupacions de les autoritats i dels ciutadans es poden dividir en dos grups: les provocades pel medi i la situació geogràfica del Prat i les que incideixen en la necessària modernització del municipi.

Dintre del primer bloc, cal destacar l'amenaça constant i permanent del riu Llobregat. El riu experimentarà importants crescudes i desbordaments, que obligaran a prendre decisions col·lectives per

---

⁵¹ D'aquests dos grups, en parlarem àmpliament en el capítol dedicat al centre Artesà.

⁵² Codina, Jaume: *Les generacions pratenques 1538-1972*. Edicions Corona, Barcelona, 1972. Pàg. 236-237.

solucionar la problemàtica que se'n derivava. Serveixi d'exemple d'aquesta situació el fet que l'octubre de 1907 el Prat va viure cinc riuades consecutives. Les solucions més habituals eren reforçar els marges de defensa, demanar a les autoritats barcelonines una rebaixa en l'impost dels consums⁵³ i, des del 1902, iniciar comissions i estudis per al desviament del riu. Així, el ple municipal del 15 de febrer de 1902 pren l'acord de demanar a Barcelona la creació d'una associació de municipis afectats per dur a terme el desviament. Pocs dies després el Ministeri d'Agricultura, Indústria, Comerç i Obres Públiques aprova l'expedient sobre *ejecución del estudio de encauzamiento, rectificación y desvío del río Llobregat*. El tema no avançà, i el 1906 es creà una comissió mixta de Diputats i Alcaldes per a la rectificació i canalització del riu. Els anys 1910 i 1911, el tema passà a mans de la Diputació, i el 1913 la Mancomunitat aprovà un nou projecte que, malgrat les reunions d'alcaldes per consensuar-lo, tampoc no tirarà endavant.

Una altra greu preocupació dels pratencs serà la presència - encara ben entrat el segle- del paludisme, amb importants brots a partir de 1914. En aquesta ocasió les causes són ben clares, i els consistoris locals exigeixen respostes immediates. D'una banda hi ha el Canal de la

---

⁵³ L'impost de consums , creat arran de la reforma d'Alejandro Mon (1845) reunia diferents vells impostos que requeien sobre productes de primera necessitat i queviures. Es cobrava en introduir les mercaderies a cada població i el seu valor depenia del nombre d'habitants. La ciutat de Barcelona, el principal punt de venda del Prat tenia els impostots més alts. L'impost es

Dreta, una obra lenta i difícil, per les complicacions polítiques que es van plantejar durant la seva construcció i per la seva administració, que no donarà les primeres mujades regades fins al 1859. L'Ajuntament del Prat es queixarà des de bon començament pels deficients o inexistents acabaments de molts dels seus brancals, que provocaven estanyaments d'aigües pútrides. En d'altres ocasions, el canal desembocava en els estanys naturals, provocant-ne sobreiximents amb el mateix efecte negatiu que en els casos anteriors. Els més perjudicats per aquesta situació eren els carrabiners que hi havia a la casa-caserna propera a la platja i a l'estany de l'Arana, i també els habitants de les masies dèltiques⁵⁴.

L'altre causant de la revifalla de les febres palúdiques serà la intensificació del conreu de l'arròs, que requereix l'existència d'abundants terres estanyades. L'any 1920 viu un dels moments més importants pel que fa a la presentació al Govern Civil -l'autoritat que les ha d'autoritzar- de peticions sobre nous conreus. El ple municipal del 15 d'agost de 1920 aprova la creació d'una comissió per estudiar els casos de paludisme detectats al Prat i, poc després, davant les pressions dels alcaldes afectats, la Diputació reuneix una assemblea

---

va mantenir, fins a mitjans segle XX malgrat els intents de supressió i canvis de nom. En els darrers anys era conegut com a burots.

⁵⁴ Sobre aquest tema vegeu: Fabró, I.; Goméz, M.; Rodés, A., *Terra i propietat. La transformació del camp pratenc al segle XIX*, La Impremta, El Prat de Llobregat, 1989.

antipalúdica. L'Ajuntament, el 27 de desembre de 1921, acorda no fer cap aportació econòmica a les campanyes sobre el tema mentre no es faci efectiva la prohibició del conreu de l'arròs. Suprimida la Mancomunitat, que havia decretat finalment la prohibició, l'Ajuntament tornà a manifestar les seves queixes sobre l'afer, que van quedar recollides en el ple municipal del 5 d'abril de 1925.

La posada en funcionament del pont construït i finançat pel propietari Ferran Puig (1873), que hi establí un peatge de pas, i l'arribada del ferrocarril (1881) van posar fi a l'aïllament secular del Prat. Però el 1925, el vell pont de peatge, conegut també com el pont dels carros, havia quedat obsolet, i el seu estat quasi ruïnós era un perill per a les persones i les cavalleries que el creuaven diàriament, com així ho posava de manifest l'informe de l'enginyer Pere Vallcorba al ple municipal del 12 de febrer de 1925. Abans, s'havien iniciat els tràmits necessaris per a la construcció d'un pont nou. L'any 1919 es van adjudicar les obres, que es van iniciar i dur a terme amb una extrema lentitud. Amb tot, poc més d'un any després del seu inici, les autoritats locals denunciaven l'estretor que se li està donant, que impedeix el pas simultani de dos carruatges. Les obres continuen, i el 1922 s'aprova un pressupost extraordinari per al seu finançament. Aquest tema portarà cua, i el ple del 17 de març de 1927 decideix decretar la suspensió de les obres fins que no se solucioni el problema de l'amplada. Finalment, la urgència de la situació obligà a continuar la

construcció i el pont entrà en funcionament cap al mes de juliol de 1930, amb una amplada insuficient i onze anys després de la seva adjudicació. No sabem la data exacta de la seva obertura al pas, però si que sabem, per les sessions de la comissió permanent del 15 de maig de 1930, que era immediat el lliurament per part del contractista i a la sessió del 24 de juliol es parlava de la recent posada en funcionament així com de la rescissió del contracte de lloguer del vell pont de Ferran Puig, que havia passat a l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona. Amb tot, la vida d'aquest pont va ser molt breu, perquè va ser volat, juntament amb el del ferrocarril, pels soldats republicans que intentaven retardar l'entrada de les tropes franquistes a Barcelona, el gener de 1939.

Un fet important en el desenvolupament de la vida econòmica i social del Prat serà l'extracció, a partir de l'any 1893, d'aigua del subsòl mitjançant pous artesians. Gràcies a aquest sistema, provat per primer cop a les terres de Jaume Casanovas⁵⁵, s'aconseguirà regar els camps marginats pel Canal de la Dreta.

---

⁵⁵ Jaume Casanovas (El Prat, 1844-1911) era un dels majors propietaris de terres del Prat i una de les persones més influents del municipi. Les seves propietats tenien com a centre la *Colònia Agrícola Casanovas*, i estaven situades en els terrenys ocupats avui dia per l'Aeroport. D'origen modest, Casanovas va emigrar a Cuba d'on va retornar una gran fortuna, l'origen de la qual no ha estat encara estudiat. Durant el temps que va ser a Cuba, enviava diners al seu pare, Miquel, perquè comprés terres de conreu al Prat. Va ser diputat provincial pel districte de Vilanova i la Geltrú i va ser vicepresident de la Diputació de Barcelona durant quatre anys.

Pel que fa a la modernització urbana, els polítics locals inicien el segle enderrocant el vell edifici del comú i construint una nova casa consistorial. Era l'any 1905, i el nou edifici neogòtic es va construir seguint el projecte d'Albert Feu, destacat dirigent polític local. Per fer front a les despeses, es va haver de recórrer als ajuts econòmics dels propietaris forasters, a l'emissió d'obligacions i a l'emprèstit.

L'arribada de l'electricitat es retardarà fins el 1919, malgrat que les primeres propostes es realitzen l'any 1910. Darrera el retard hi trobem els enfrontaments polítics entre els partits locals, perquè l'adjudicatària inicial del servei serà la companyia creada per Eusebi Bertrand i Serra, propietari de la finca La Ricarda i destacat integrant de la Lliga, que compta amb el recolzament del partit nou. Els governs en minoria d'aquest partit faran que el partit vell plantegi nombrosos obstacles al projecte que, finalment, acabarà als tribunals. Amb el partit vell al govern, les obres i l'explotació del servei passaran a *Riegos y Fuerzas del Ebro*⁵⁶.

Un fet similar es repetirà amb el telèfon. Així, l'any 1909, Manuel Bertrand i Salsas - que ja havia establert una línia a la finca de La Ricarda- ofereix el servei telefònic a la població. L'inici de la xarxa local no s'autoritzarà, però, fins el ple municipal del 10 de febrer de 1918. Cal destacar també la instal·lació al Prat de la central de telegrafia

---

⁵⁶ Més informació a Gómez, M.; Fabró, I.; Besora, C., "La instal·lació de la xarxa elèctrica al Prat", *Delta*, núm. 72, octubre 1984.

sense fils construïda per la companyia anglesa Marconi Wireless Telegraph, propietat de l'inventor italià, Gugliano Marconi. La central es construï en uns terrenys propietat de la família Bertrand i Serra, i el projecte arquitectònic va ser obra de l'arquitecte i polític Josep Puig i Cadafalch⁵⁷.

Pel que fa a altres serveis importants, en el període 1918-1919 es construeix un nou escorxador municipal i s'hi instal·la una bàscula pública. L'any 1919 s'inicien els tràmits necessaris per construir un mercat municipal que posi ordre a la venda de productes alimentaris que, tradicionalment, es feia a la plaça de la Vila. Les obres s'acabaran l'any 1921 i, en aquell mateix any, s'aprova el seu reglament de funcionament⁵⁸.

L'any 1916 va representar un canvi fonamental a l'urbanisme del Prat. El creixement del nucli urbà s'havia produït fins llavors de manera anàrquica, malgrat que des del 1858 l'Ajuntament havia intentat ordenar i controlar l'edificació de cases. En aquest any 1916, l'Ajuntament presidit per Josep Monés i Jané, comptant amb la majoria del partit nou, aprovà un pla general d'ordenació dels vials existents i de planificació d'altres de nous, seguint –amb les diferències lògiques- el concepte de l'eixample barceloní.

---

⁵⁷ Gómez, Margarida. "La telegrafia, bé cultural d'interès local", *El Prat*, setembre 1996, pàg.15.

⁵⁸ AMEP. Actes del ple municipal, sessió del 3 de setembre de 1921.

El pla abastava la totalitat del nucli urbà, delimitat entre el carrer del Pont (l'actual carrer de Nicolás M. Urgoiti), el canal de la Dreta al seu pas pel Fondo d'en Peixo i les projectades Ronda del Sud (l'actual carrer Lleida) i Ronda de l'Est (l'actual avinguda del Pare Andreu de Palma de Mallorca). El projecte no es va dur a terme en la seva totalitat, però en va resultar el carrer de mossèn Cinto Verdaguer, que havia de ser el gran centre comercial i de serveis, i l'avinguda de Josep Anselm Clavé, la nova via d'accés a la població que substituï la tradicional del carrer del Pont.

Pel que fa a la vida quotidiana, les preocupacions dels polítics locals se centren en posar ordre al joc, una constant de tot aquest període, i a controlar els anomenats bars de "camareres". En aquest sentit, fins l'any 1927 no es decretarà l'hora oficial de tancament de cafès, bars, tavernes i similars, que s'establirà a les 12 de la nit per als dies laborables i a la 1 per als festius⁵⁹.

A l'altre extrem moral, continuà sent important la influència de la religió, destacant la visita pastoral que l'any 1906 va fer el bisbe de Barcelona, Salvador Casañas. Destaquen també les aportacions municipals a la reconstrucció de l'altar major del temple parroquial els anys 1929 i 1930. El resultat d'aquesta restauració serà la desvirtuació total del magnífic retaule, obra de l'escultor Francisco de Santacruz i

---

⁵⁹ AMEP. Actes de la Comissió Permanent del 14 de febrer de 1927.

iniciat l'any 1690. L'any 1929, el Consistori va adquirir setze butaques per assistir a les funcions religioses.

Les dues grans transformacions que marcaran el futur del Prat seran l'arribada de l'aviació i la de la indústria.

L'empresa constructora d'avions *Pujol, Comabella i Cia* i el *Real Aero Club de Catalunya* van crear una escola d'aviació, que s'instal·là als terrenys de l'hipòdrom de Can Tunis. Però l'any 1916, en quedar petites les instal·lacions pel creixement de l'activitat aèria, van decidir buscar un espai més adient.

El Prat oferia les condicions que buscaven: un terreny molt pla, clima suau i inexistència d'obstacles. La zona escollida serà la finca coneguda com *La Volateria*, per la gran quantitat d'ocells que s'hi podien trobar, i que donarà un nom molt adequat al primer aeròdrom del Prat. *La Volateria* va ser, com explica el propi Josep Canudas, el veritable bressol de l'aviació catalana, perquè aquí es van formar els primers pilots i es van provar els primers productes de la indústria aeronàutica⁶⁰.

---

⁶⁰ Canudas, Josep, *Història de l'aviació catalana (1898-1936)*, Edicions de la Magrana, Barcelona, 1983.

L'any 1921 s'instal·là al Prat *l'Aeronàutica Naval*, dependent del Ministeri de Marina, que havia adquirit els terrenys de *La Volateria*. La seva activitat central va ser l'escola per a la formació de pilots, que es va mantenir fins al 1931. L'any 1927, la companyia Iberia hi establí la línia aèria Madrid-Barcelona i, l'any següent, la companyia Lufthansa inaugurava el servei Barcelona-Berlín.

L'any 1923 es creà *l'Aeròdrom Canudas*, que suplia en part la pèrdua per a l'aviació civil de *La Volateria* i que va continuar la tasca de formació de pilots. Josep Canudas havia obtingut l'any 1917 el primer títol de pilot atorgat a Catalunya, i tindria importants càrrecs durant la República i la Guerra Civil.

A més d'aquests dos aeròdroms, hi havia el camp privat de la companyia francesa *Latecoère* -antecedent de l'Air France- que des del 1920 havia establert un servei aeri postal Barcelona-París. Era l'anomenat *Camp Francès*.

En aquests primers anys, i gairebé fins al 1936, el Prat vivia l'aviació com un fet propi. Els pilots acostumaven a participar de la vida local i tot sovint se'ls podia veure fent tertúlia al cafè del Pont –on solien hostatjar-se-, o contribuint a l'animació de la Festa Major amb els seus vols acrobàtics.

Alguns van arribar a establir vincles més estrets, com el propi Josep Canudas, que es casà amb una filla de Josep Monés i Jané⁶¹. D'altres iniciaren profundes amistats, mantingudes al llarg dels anys, com Maria Pepa Colomer –la primera dona pilot de Catalunya- i el seu marit Josep M. Carreras amb el mecànic Llorenç Fornés i la família Monés. Per tot això, la mort en accident, el 30 d'octubre de 1917, de Salvador Hedilla i Josep M. Armangué va trasvalsar profundament la població.

Tot aquest corrent de simpatia no impedia la preocupació per l'activitat aeronàutica que aniria sorgint amb els anys. Així, en el ple municipal del 27 de juliol de 1925 s'escolten les veus d'uns quants regidors que manifesten la seva por per alguns vols acrobàtics que, a tall de salutació, fan molts pilots sobre la població. S'acordà demanar la intervenció dels responsables dels camps per tal d'evitar desgràcies.

Pel que fa a la industrialització, al Prat fou un procés més tardà que a les poblacions veïnes, i es desenvolupà en diferents etapes. Cal destacar el fet que en tot moment el capital industrial serà completament forani, i que els guanys produïts a l'agricultura no es reinvertiran a la indústria.

---

⁶¹ Monés és un dels personatges més actius de la societat i la política locals, a qui retrobarem en els capítols següents.

L'any 1916, la companyia basca *La Papelera Española* compra els terrenys de l'antic escorxador i un any després inicia les obres de construcció de la seva fàbrica de paper i cartró. La instal·lació de *La Papelera* motivà la urbanització de tot el sector nord de la població i del vell carrer del Pont, que portava els viatgers al pont de Ferran Puig, i va ser rebatejat amb el nom de Nicolás M. de Urgoiti en homenatge al fundador de *La Papelera Española*.

L'arribada de la indústria comportà la primera migració de treballadors exclusivament industrials. Eren tècnics i obrers procedents del País Basc que ja tenien, la major part d'ells, experiència en el ram paperer. Aquests treballadors es van establir als carrers propers a la fàbrica i van mantenir un distanciament respecte a la població autòctona. Aquest distanciament es feia més gran en tractar-se d'un grup homogeni en costums, llengua i cultura.

Després de *La Papelera*, s'ha de destacar la breu experiència de la *Compañía Española de Industrias Químicas S.A.* que funcionà des del 1919 i ocasionà nombrosos conflictes. Així, l'any 1920 és requerida perquè deixi de fer abocaments líquids incontrolats i l'any següent es prohibeix el seu funcionament fins que no construeixi una claveguera. La negativa de l'empresa portarà a decretar el seu tancament definitiu en aquell mateix any⁶², tot i que no es farà efectiu fins l'any 1924.

---

⁶² AMEP. Actes del Ple municipal, 16 de juliol de 1921.

La Seda de Barcelona S.A., fundada el 1925, arribarà al Prat l'any 1926, tot escollint uns terrenys, propietat de l'antiga química, a tocar de *La Papelera*, i aprofitant també la proximitat a l'estació de ferrocarril i a la carretera de Barcelona. Per posar en marxa aquesta indústria s'establiran al Prat tècnics, obrers i obreres especialitzats procedents dels Països Baixos.

La presència de la indústria no afectarà inicialment la vida econòmica dels pratencs, dedicats majoritàriament a activitats relacionades amb el camp. Això motivarà l'arribada de mà d'obra procedent de Catalunya i de diversos llocs de l'Estat espanyol i no serà fins molt més tard, en especial després de la guerra, quan la població autòctona anirà a treballar a les fàbriques.

II.1. ELS ORÍGENS DEL MOVIMENT

ASSOCIATIU: LES SOCIETATS CORALS

El 9 de juliol de 1873, Ferran Puig⁶³, en el més pur estil caciquil, arriba amb un cotxe tirat per quatre cavalls a inaugurar el pont sobre el riu Llobregat, el primer, que ell mateix havia fet construir.

Don Fernando, el major propietari de terres al Prat, va arribar tard i les autoritats locals i la gentada congregada es van haver d'esperar una bona estona. Després dels *visques* de rigor que seguiren el creuament solemne del pont, començà la festa.

Per a l'ocasió es van organitzar dos cors, el dels *vells* i el dels *joves*, que per primera vegada van actuar davant del públic. Aquests grups, les primeres agrupacions culturals pratenques que prenen forma, serien l'antecedent més immediat de les societats corals que es crearen més endavant i evidenciaven la rivalitat, que serà una nota gairebé constant del moviment associatiu pratenc al llarg dels anys estudiats.

---

⁶³ Ferran Puig i Gibert (1815-1901). Financer i polític, era propietari d'una important fàbrica tèxtil a Sant Andreu del Palomar. Afiliat al partit Liberal, va ser regidor de l'ajuntament de Barcelona i senador per Girona. Arran de la desamortització va adquirir terres al Prat, arribant a ser-ne el major propietari a partir de 1870 i fins a la seva mort. La seva influència política, social i econòmica era molt important a tot el municipi. Vegeu Annex I, fotografia 1.

Abans d'això, poca cosa més. Una incipient activitat teatral -de què parlarem més endavant- era l'única manifestació cultural local.

L'antic cantaire i actor afeccionat, Joan Codina Deixens, va escriure en els primers números del noticiari *Prat* els seus records personals. Aquests articles, que publicà al llarg del 1950, contitueixen una valuosa font d'informació, massa sovint l'única, sobre els inicis del cant coral al Prat. Joan Codina va morir el 20 de febrer de 1951 als 85 anys. La seva activitat professional se centrà primer en el camp i després com a funcionari municipal.

El cant coral nascut, segons recull Joan Codina Deixens, per *complaure* el propietari Ferran Puig, va ser la primera activitat cultural organitzada. Tot i que la primera entitat autoritzada administrativament serà el *coro de las Flores*, el seu origen cal buscar-lo en els esmentats grups dels *joves* i dels *vells*.

Joan Codina Deixens explica que l'origen d'aquests dos grups està en les divergències entre cantaires. En un petit poble com el Prat, l'autoritat real i moral d'un hisendat com Ferran Puig era massa gran perquè un acte de les característiques d'aquest -la inauguració del primer pont sobre el riu- no afectés, d'una manera o una altra, tota la població. Per no quedar assenyalats, per pagar favors o per complaure l'amo, tothom volia formar part del cor i ningú no en volia quedar exclòs. Finalment, les divergències es van solucionar constituint dos

grups que acollirien els cantaires de totes les edats, un per als més joves i l'altre per als més grans.

Tots els cantaires eren locals, però no així els directors dels dos grups. Francesc Porsell, director dels *Vells*, era de Barcelona i Didac Vilà i Priu, director dels *Joves*, era de Sant Boi de Llobregat.

Sense més informació, perquè els testimonis de l'època elogiaven per igual les dues formacions, tot fa pensar que el grup dels Vells havia de ser de major qualitat o, si més no, que els seus components havien de gaudir de més recursos perquè el seu director, deixeble de Clavé, tenia una important experiència com a director dels cors del Teatre del Liceu. Per contra, Vilà i Priu només destacava com a modest compositor.

Els assajos dels dos grups foren breus i la majoria de les cançons es van escriure expressament per a l'ocasió. La vetllada musical va tenir lloc en un gran envelat que cobria la totalitat de la plaça de la Vila, inclosos els arbres, pagat per Ferran Puig. Acompanyats per les notes de la cobla Jurb, una de les més famoses de l'època, els dos grups van alternar les seves interpretacions fins arribar a l'actuació conjunta final.

Bona part de les composicions estaven dedicades a la figura de Ferran Puig. Les lletres, si serveixen com a exemple les publicades per Codina Deixens, eren d'una extrema simplicitat i evidenciaven les presses amb què s'havien posat a treballar tots dos grups⁶⁴.

---

⁶⁴ Codina Deixens. *Prat, Portavoz de la vida local*, any 1, núm.5, 25 de febrer de 1950.

Els Vells cantaven:

*"Un pont ben sòlid
que Don Fernando
ens ho dedica,*

per sa ventura

visca mil anys.

Ja no ens espanten

grosses avingudes

ni la feresa

el torrent blau"

I els Joves feien:

"Lo murmull de l'aigua

quan real en fuig

el nom en pregona

d'en Fernando Puig"⁶⁵.

Ningú no parlava del peatge que obligava persones i carruatges, aquell no era el moment, és clar que anys més tard tampoc ningú no comentà negativament aquest *detall* del riquíssim patrici, que encara avui, malgrat el seu paper de cacic terratinent, manté un important prestigi en la memòria col·lectiva.

Des d'aquesta primera manifestació fins a la creació del primer grup coral organitzat, van passar uns anys. Mentrestant, però, l'activitat coral es va mantenir, d'una manera o altra, des del 1873. D'aquests anys són les diferents partitures datades que esmenta en el seu treball Alicia Company. L'autora parla de vuit cançons datades

---

⁶⁵ Codina Deixens. *Prat, Portavoz de la vida local*, any 1, núm.5, 25 de febrer de 1950.

entre 1873 i 1885. Una pastoril, *Laura* (1873), de Vilà i Priu i set de caràcter humorístic i satíric: *El Pensil* (1879), *La Font Picanta* (1882), *Lo Ball dels Confits* (1884) de Francesc Porsell i *Los guitarristas aficionados* (1884), *Miseria y Alegría* (1884), *Ni sols ni ab companyia* (1885) i *Lo Be de pasqua* (1885) de Joan Duran⁶⁶.

II.1.1. Las Flores / Les Flors

Desconeixem la data exacta de l'inici de l'activitat d'aquest grup coral, tot i que l'antic cantaire i membre fundador, Joan Codina Deixens, en les seves memòries⁶⁷ situà la fundació d'aquest cor abans que la de *l'Orfeó Català* que es produí, com ell vagament indica, cap al mes d'octubre de 1891, en realitat el 15 de setembre. Jaume Codina esmenta un primer grup anomenat *Las Flores* l'any 1882⁶⁸. De tota manera, la inestabilitat d'aquestes formacions inicials fa difícil de precisar-ne documentalment l'origen. En aquesta mateixa direcció ens porta la nota necrològica publicada amb motiu de la mort de Josep Roig i Navarro, un dels iniciadors del grup, al *Noticiari Pratenc*:

---

⁶⁶ Company, Alicia, *El cant coral al Prat 1873-1985*, Rùbrica editorial, el Prat de Llobregat, 1986. pàg.38.

⁶⁷ La major part de la informació que ens ha arribat sobre el cor de *las Flores* és continguda en els articles publicats per Codina a *Prat*.

⁶⁸ Jaume Codina, *Les generacions pratenques 1538-1972*, Edicions Corona, el Prat de Llobregat, 1972.

“L’any 1882 un grup de joves entusiastes recolliren la idea de fundar el cor Las Flores, la direcció del qual va ésser encomanada a diferents mestres forans”⁶⁹.

Per contra, en el *Memorándum histórico de la Sociedad Coral (Lo Llobregat de les Flors)*⁷⁰ situen l’any 1891 com el de la constitució del grup, data que també recull Alicia Company en el seu treball. El mateix memoràndum, però, tot contribuint a la confusió, esmenta que l’any 1882 A. Nicolau, lletrista, i A. Pursell, músic, dedicaven a *Las Flores*, “*La font picanta*” i el “*Ball dels confits*”. Dos anys més tard, el 1884, Joan Duran els escrivia i dirigia “*Miseria y Companyia*”, “*Pobreta Catalunya*”, “*Joves Caseuvos*”, “*Los Guitarristas Aficionados*” i “*El servei obligatori*” i en 1885 “*Lo Bè de Pascua*” i “*Ni sol ni ab companyia*”.

Tot sembla indicar que es tractava d’una formació inestable que, tenint el seu origen cap el 1882, funcionava a batzegades, apareixent i desapareixent en funció de l’entusiasme ocasional dels seus components. Tal vegada va haver-hi fundacions, dissolucions i refundacions, amb una certa continuïtat dels seus components.

En el que sí que coincideixen tots els testimonis és a assenyalar la procedència del nom, que correspondria a la primera composició que varen assajar, “*Les flors de maig*” de Clavé (1858), i que era tota una declaració de principis.

---

⁶⁹ *Noticiari pratenc*, 8 de juny de 1935.

⁷⁰ *Prat, Portavoz de la vida local*, núm 234, 24 de desembre de 1959.

De tot aquest procés només se'n coneixen uns estatuts datats l'any 1900, que es conserven al local social de l'actual Societat Coral Lo Llobregat de les Flors. Alicia Company⁷¹, que hi va tenir accés l'any 1986, els transcriu parcialment.

La societat, segons consta al seu article primer, té com a objecte la instrucció, el progrés i el desenvolupament del cant mitjançant la institució coral. L'article fa especial esment del caràcter apolític del grup.

Els estatuts també assenyalen una quota mensual per als socis de dos rals. Company fa constar que:

“la modèstia de les xifres, en definitiva, era el ressó de la modèstia amb què es desenvolupava la vida social de les agrupacions. Hom constata doncs, un fort contrast entre el voluntarisme d'acció per part dels membres de les agrupacions, la qual cosa queda expressat en els seus estatuts i actes de sessions, i els mitjans amb què havien de dur a terme l'acció. D'aquest fet se'n deriva, possiblement, aquesta atonia vital que demostren amb els alts i baixos que sofriren, foses i refoses de la mateixa societat, generadora potser d'aquest conformisme artístic, que amb ulls d'ara i amb una certa perspectiva històrica hom palesa. Conformisme artístic caracteritzat, sobretot, per una no evolució ni de la forma de la pròpia agrupació ni del seu repertori, generada per l'esmentada falta de recursos econòmics i per la manca d'una preparació i formació musical”⁷².

---

⁷¹ Company, op. cit (1986), pp. 39-41.

⁷² Company, op.cit. (1986), pàg.41.

Paraules massa estrictes, si tenim en compte la realitat social del Prat de finals del XIX i de l'anàlisi dels socis fundadors que hem pogut identificar⁷³. La major part són modestos artesans relacionats amb el món rural (ferrer, llauner, fuster), treballadors del camp, jornalers o llauradors, també hi figuren paletes i dos funcionaris. Aquesta procedència social fa pensar que cap dels membres de la coral no gaudia d'una situació econòmica que permetés pagar quotes més altes. D'altra banda, cal no oblidar que, en aquells moments, l'activitat coral estava menys considerada socialment que el teatre, i no era d'esperar que entre els seus socis s'hi comptessin personatges adinerats.

No podem oblidar tampoc que, en una societat pagesa com la pratenca, l'escolarització no era, ni de bon tros, general, i molts fills de treballadors agrícoles no arribaven a anar mai a l'escola, i si ho feien era per poc temps i sempre condicionant la seva assistència a les feines al camp. Per això, no és gens estrany comprovar com la meitat dels socis fundadors, els treballadors agrícoles i els paletes majoritàriament, no saben ni llegir ni escriure, mentre que la major part dels artesans sí que en saben, de lletres. És injust, en aquestes condicions, retreure als cantaires una manca de coneixements musicals que, en tot cas, suplien amb el seu voluntarisme.

---

⁷³ Codina Deixens, *Prat*, núm. 7, 25 de març de 1950. Esmenta com a fundadors, a més d'ell mateix, Agustí Nicolau, Jaime Deixens, Josep Torras, Josep Roig, Josep Portillo, Josep Ribas, Valentí Baiges, Ramon Balcells, Pere Marsan, Josep Arús, Josep Comas i Josep Campmany.

Finalment, cal destacar que la majoria dels socis, l'any 1882, es trobava pels volts de la trentena; homes joves encara i molts d'ells amb família pròpia. Una altra nota comuna és que vivien en el nucli urbà del Prat, mentre que els pagesos dels districtes rurals, de moment, en restaven al marge.

El primer president de l'entitat va ser Josep Campmany i el primer director Francesc Porsell, que ja havia dirigit la colla dels Vells, i que, com ja hem dit, era director dels cors del Liceu. Aquest fet demostra l'interès amb què el grup d'afezionats es va prendre la seva empresa, perquè no hi ha dubte que el cost econòmic que representava el sou i els desplaçaments d'un director important era força elevat per a una entitat tan modesta com aquesta. De ben segur, aquestes despeses econòmiques havien d'estar a la base dels problemes que va patir l'entitat.

Els assajos es feien al *Café del Progreso* (a la cantonada de la plaça de la Vila amb el carrer Eusebi Soler) dues nits a la setmana, i l'entitat pagava un ral cada nit que hi havia assaig en concepte de lloguer. Les begudes que prenien els cantants no entraven en el conveni, però el cafeter els feia un descompte.

La presentació al públic de la coral va tenir lloc poc després a la Sala d'en Bou, a la plaça de la Vila, enfront de l'ajuntament, que disposava d'un espai adequat per al ball i la música -més endavant serà

la seu del Centre Artesà-, i, com era d'esperar, van presentar “*Les Flors de maig*”.

Les actuacions del cor es feien coincidir amb les festes assenyalades, com ara la Festa Major i Pasqua. A més, una part important del seu repertori se centrava en les caramelles.

El cor tenia un estendard, blau amb lletres daurades, confeït per les germanes Teresa i Amàlia Estalella i Teresa i Rosalia Piguillem.

Poc temps després, Porsell abandonava la direcció per incompatibilitat amb el seu treball al Liceu i era substituït pel mestre gavanenc Joan Duran que, a més de cobrar el sou de director, cobrava per les cançons que cedia al grup, cosa poc usual entre els directors, que solien cedir-les gratuïtament⁷⁴ .

Afectats per les dificultats econòmiques i el canvi de direcció, a poc a poc els cantaires van anar deixant el grup fins que en van quedar tan pocs que van haver de suspendre els assajos i les actuacions. Molts dels antics cantaires passaren a *Lo Llobregat*, que es fundaria l'any 1892, tot i que es van produir encara alguns intents per salvar *Las Flores*.

L'intent més important va tenir lloc l'any 1897, quan adoptava el nom en català, *Les Flors*⁷⁵. A aquest període, tot i ser redactats en castellà com era obligatori, corresponen els estatuts de 1900 esmentats

---

⁷⁴ Company, op.cit, (1986), pàg.42.

⁷⁵ Codina, *Les generacions pratenques*, pàg.219. Vegeu Annex I, fotografia 4.

per Àlicia Company. El cor estava dirigit per Josep Roig i Navarro, que havia estat també l'impulsor de la seva refundació. Val a dir que les disputes entre components d'aquests primers grups eren molt fortes. Només així es pot explicar l'important paper de Roig al front de Les Flors quan molts pocs anys abans, el 1892, va ser un dels promotors i el primer mestre-director de *Lo Llobregat*.

El grup arribà a assolir un cert prestigi, fins al punt que Codina Deixens, a més de sortides als pobles dels voltants, esmenta unes gires a Múrcia i a Alacant.

Com ja s'ha dit, *Les Flors* tenia la seu a la Sala d'en Bou, el lloc on assajaven i on actuaven amb regularitat al llarg de l'any, sempre en dates destacades. Per Pasqua cantaven les caramelles a totes les cases de pagès, acabant el recorregut a la rectoria i davant l'Ajuntament on, a diferència del que rebien a les altres parades -productes de la terra-, eren obsequiats amb unes monedes. Durant la segona Pasqua acostumaven a fer un dinar de germanor a l'aire lliure en algun dels pobles del voltant.

Amb tot, la vida pública de *Les Flors* era molt limitada a causa, especialment, dels escassos recursos econòmics de què es valia. En aquest sentit, val a dir que no ens ha arribat cap programa imprès per aquesta entitat, ni tan sols d'època republicana. Tampoc n'hi ha cap referència explícita en els llibres d'actes municipals i no apareixerà en els lliuraments municipals fins l'any 1934.

Encara trobarem una referència al Registre d'Entitats del Govern Civil de Barcelona on, sense més informació documental, consta una data de fundació al 16 de gener de 1906 i amb seu al Cafè del Pont.⁷⁶ A poc a poc, deixaran d'haver-hi notícies de l'entitat, que tornarà a desaparèixer com a tal fins a l'any 1933.

El 4 d'agost de 1933 tindrà lloc l'assemblea general de socis per escollir la junta directiva que ha de regir la nova, i ja definitiva, societat coral *Les Flors*. En l'acta es fa constar que s'ha procedit a la lectura del reglament de funcionament, aprovat pel Govern Civil, on no hem pogut localitzar aquesta documentació. Cal fer esment del fet que d'aquesta refundació, de què hi ha costància a la documentació municipal, curiosament no se'n troba cap referència a la premsa local, tot i que alguna és contemporània, i on sí que hem trobat dades fonamentals per documentar la història anterior.

Alicia Company assenyala que els estatuts dels 1933 presenten molt poques variacions respecte als de 1900. En el seu article primer, es fa constar que la societat

“té per objectiu la instrucció, el progrés i el ressorgiment del cant per mitjà de la instrucció coral, i essent per tant allunyada de la política i de la religió”.

---

⁷⁶ Solà i Gussinyer, Pere, *Història de l'Associacionisme català contemporani. Barcelona i comarques de la seva demarcació 1874-1966*, Generalitat de Catalunya, 1993. Pàg. 256.

Així mateix, no es fa constar la quota per als socis, però sí per als socis protectors, que serà d'una pesseta, a canvi d'entrada gratuïta a tots els actes que organitzi l'entitat.⁷⁷

A la societat, la disciplina és fonamental; així, després de tres advertiments per faltar a l'ordre, qualsevol soci pot ser expulsat. Per contra, el règim de funcionament intern és força democràtic:

“Tot soci té dret de presentança a les Juntes Generals, quantes propossicions cre-hi(sic) convenient mentres si-hin(sic) encaminades al bon règim de la societat, pendre part a les discusions ussant de la paraula previa autoritzan-lo la presidencia i a pendre part a les votacions de la manera que siguin”⁷⁸.

L'única limitació que posa l'entitat a l'hora d'admetre socis és la de l'edat. Així, no s'admetran els menors de quinze anys. Tot i que no hi ha cap clàusula específica que hi impedís, les dones no van formar part de la coral com ho demostren els testimonis gràfics i les relacions de socis.

Les Flors tenien la seva seu al Cafè del Centre Artesà (el concessionari n'era el tresorer) i en el moment de la seva constitució comptava amb quaranta socis. Aquesta informació la comunica l'Ajuntament del Prat al Govern Civil, en donar notícies sobre la

---

⁷⁷ Company, op. cit. (1986), pàg.40.

⁷⁸ Estatuts reproduïts a Company, op. cit. (1986), pàg. 257-258.

constitució de l'entitat i la seva junta on, segons l'autoritat local, no hi consta cap individu amb antecedents desfavorables⁷⁹.

Malgrat l'escassa informació de què disposem, és interessant comprovar com cinc dels sis membres de la junta són paletes d'ofici i que tots han nascut l'any 1912 menys un, que és de l'any següent. L'excepció és, com ja hem assenyalat, Baldiri Casas, que regenta el cafè del Centre Artesà i és nascut l'any 1872. Tots sis saben llegir i escriure i, com ja succeïa amb la primera relació de fundadors de què tenim constància, la del 1882, viuen en el nucli urbà del poble. Cinc d'ells són pratencs de naixement i el sisè procedeix de Saragossa⁸⁰.

Si bé sis persones són una mostra escassa, ja que representen un 15% del total de socis, probablement resulten significatius respecte a les característiques de l'entitat. Dificilment una junta com aquesta, tan uniforme, podia representar una societat amb procedències i oficis diversos. Si la societat hagués estat més variada en la seva composició, aquesta varietat hauria d'haver quedat reflectida en la seva junta rectora. Per tant, *Les Flors* de l'any 1933 seria representativa de les classes més humils del Prat i seria una prova significativa del dinamisme cultural de l'època que arribava a tots els sectors socials.

---

⁷⁹ AMEP, associacions.

⁸⁰ AMEP, associacions i població. La junta escollida el 4 d'agost de 1933 la formen: President: Fèlix Fibla Suñé; Vicepresident: Àngel Capistros Ardeo; Secretari: Joaquim Travé Gil; Tresorer: Baldiri Casas Company; Vocal primer: Salvador Grau Puig; Vocal segon: Jaume Farrés Sabater.

II.1.2. Lo Llobregat

La vida pública i activa d'aquesta societat va tenir una continuïtat més regular que la de *Les Flors*. Tot i això, els seus inicis són també incerts. Claveriana en els seus orígens, la seva base social al llarg dels anys la formaren, majoritàriament, modestos jornalers de la terra⁸¹.

Segons el *Memoràndum històric* publicat per la societat coral l'any 1959⁸², *Lo Llobregat* es fundà l'any 1892, data en què estrenà el seu estendard. El seu primer director va ser Josep Roig, substituït ben aviat per Francesc Roca. La seva primera seu estava situada a la plaça de la Vila, al costat del cafè del Pont. En aquest mateix sentit, Àlicia Company fa referència a uns primers estatuts aprovats el 25 de setembre de 1892⁸³, tot i que no es conserven a l'arxiu del Govern Civil de Barcelona.

Aquest primer reglament està redactat de manera molt simple i directa, fent especial esment de les obligacions dels socis-cantaires per tal de garantir el funcionament del grup. Així, partint de la voluntat que tots els socis gaudeixin dels

“(...) beneficios y agradables ratos que proporciona. Su base se funda en mantener el orden, respeto, constancia y voluntad”.

---

⁸¹ *El Noticiero pratense*, 25 de maig de 1935.

⁸² *Prat*, any X, núm.234, 24 de desembre de 1959.

⁸³ Company, op. cit. (1986), pàg 45. El text complet el reproduïx l'autora a les pàgines 255 i 256.

La política hi queda prohibida i també el joc, que en aquells anys donava molts maldecaps a les autoritats locals.

Bona part de la resta d'articles fa referència a sancions per absències dels assajos o de les reunions. També seran multats els socis que cantin les peces que s'assagen abans de la seva estrena pública, per tal d'evitar que qualsevol persona aliena a l'entitat les pugui conèixer abans d'hora. Les altres prohibicions afecten a fer escàndol, molestar el director, fer gresca o marxar a meitat d'un assaig, etc.

Per contra, la coral manté l'esperit de les societats de socors mutus que, també al Prat, funcionaven amb èxit. Així, es donen moltes facilitats als socis que, per raons fonamentades, no poden pagar las quotes, tot garantint la discreció sobre el tema. Però quan es tracti d'una negligència, els deutors seran expulsats sense més explicacions.

El director de la coral en els primers anys d'activitat, des del 1892 fins a començaments de 1895, va ser Josep Roig i Navarro, fuster d'ofici, que també figurava com a fundador. Segons consta a la premsa local, Roig va assumir la tasca de director per *motius involuntaris*, que no ens expliquen⁸⁴. De tota manera, aquests motius poc deurien tenir a veure amb la seva afeció, però sí amb diferències de criteri, quan el 1897 el retrobem en una de les refundacions de *Les Flors*.

---

⁸⁴ *Noticiari pratenc*, 8 de juny de 1935.

Després de la retirada de Roig, *Lo Llobregat* desapareix per primera vegada, durant gairebé un any, per reaparèixer en una instància adreçada al Govern Civil el 29 de desembre de 1895. L'escrit el signaven Josep Monés, Pedro Fernández i Valentí Xirinachs. La nova junta de la refundada entitat, escollida en assemblea general de socis, la formaven Pedro Fernández, president, Josep Monés, vicepresident i secretari, Pere Pi, tresorer, i Josep Fabró, Antoni Amat i Pau Estalella com a vocals⁸⁵.

En aquells moments, la coral comptava amb quaranta socis i, poc després, ja n'eren seixanta⁸⁶.

El reglament de la societat coral⁸⁷ estableix el seu objectiu primordial: “proporcionar á sus individuos el esparcimiento y solaz por medio del canto, propagando é inspirándose en la obra del inmortal Clavé fundador de la institución coral en España”. Segons l'articulat, la societat tenia, únicament, objectius artístics i recreatius i manifestava la no implicació en afers polítics o religiosos.

S'establien tres tipus de socis. En primer lloc, els cantaires, *coristes*, que tenien veu i vot en les juntes generals i ordinàries i podien ocupar càrrecs directius i administratius. Un segon nivell era el dels socis *protectors*, que no tenien ni veu ni vot, però podien assistir a tots

---

⁸⁵ Arxiu del Govern Civil de Barcelona (AGCB), fons d'associacions.

⁸⁶ *Prat*, any X, núm. 234, 24 de desembre de 1959.

⁸⁷ AGCB, fons d'associacions.

els actes de la societat. Finalment, s'establia la figura del soci *honorari*, persones distingides pel seus mèrits segons el criteri, i l'acord, de la junta general. Un d'aquests socis honoraris va ser Valentí Xirinachs Farrés⁸⁸, autor afeccionat, que va compondre diverses cançons per a la coral musicades pel mestre Roca.

Les quotes, acordades en junta general, eren satisfetes únicament pels socis coristes i protectors. Els primers, a més, estaven obligats a assistir a tots els actes -vetllades, concerts, serenates...- acordats per la junta directiva en aplicació d'un reglament interior que establia multes per a les absències. Aquest reglament intern també establia sancions en el cas que els socis coristes i els protectors no mantinguessin una actitud correcta, "*sense faltar la moral i els bons costums*", en els actes públics.

L'existència d'aquest reglament intern, juntament amb d'altres articles del reglament general -com ara el número nou, que posa obstacles a abandonar la condició de corista, i per tant, a deixar l'entitat- fa pensar que l'objectiu dels fundadors de *Lo Llobregat* era evitar les *desercions* dels socis, un dels motius que, com ja hem vist en parlar de *Les Flors*, explica la inestabilitat en la vida de les societats corals. Així, els cantaires solien deixar la coral en presentar-se

---

⁸⁸ El Prat, 1866-1922. Poeta i dramaturg afeccionat, va ser col·laborador del *Calendari Català* i en el dietari del 1899 publicà una seixantena de poemes. Entre les seves obres dramàtiques destaquen *Les xarxes de l'amor*, *El monjo de la selva*, *Claudi* i *Jurament segellat amb sang*. Va ser soci fundador i president del *Centre Artesà*. El *Noticario pratense*, 25 de maig de 1935.

desavinences i tot sovint passaven al grup rival. Com ja hem dit, aquest deuria ser el cas d'un personatge tan important en el món coral local com Josep Roig. Això sí, no era tan difícil expulsar els socis, especialment en el cas que deixessin de pagar tres mensualitats.

La màxima autoritat de la coral era la Junta Directiva, que es renovava anualment per sufragi directe i secret. Per la seva banda, el president havia de presidir les sessions, informar i dirigir les discussions i signar documents.

La societat no podia ser dissolta, i així consta en el reglament, mentre quedessin cinc socis per fer-se càrrec de l'estendart i els altres possibles béns de l'entitat. En cas que aquesta dissolució s'hagués de dur a terme, tots els objectes propietat de la coral es dividirien en lots i se sortejarien entre els socis.

Aquests estatuts van ser legalitzats pel Govern Civil de Barcelona, el 2 de gener de 1896.

Malgrat la seriositat amb què inicià les seves activitats, el president Pedro Fernández, en un escrit adreçat a l'alcaldia del Prat datat el 9 d'abril de 1897, comunica que per "*determinades circumstàncies*" la societat es va dissoldre en un acte que tingué lloc el 4 d'abril d'aquell mateix any⁸⁹.

---

⁸⁹ AMEP, Associacions.

Els motius d'aquesta dissolució que, en tot cas, va ser breu, cal buscar-los en les profundes discussions entre sectors claverians i renovadors. Ben aviat, però, tornem a trobar constància de la seva activitat.

La documentació municipal, especialment els lliuraments i els llibres d'actes de ple, ens mostra com el període més actiu de l'entitat correspon als anys 1904-1916.

Pel que fa a la seva composició social, els seus integrants eren, majoritàriament, pagesos -arrendataris i jornalers- i petits artesans. Aquesta configuració social queda reflectida en la primera junta directiva de la societat, de la que hi formen part dos llauradors, dos paletes i dos fusters. La junta, a diferència del que passava amb *Les Flors*, no presentava una uniformitat generacional. Tots ells, això si, viuen en el nucli urbà, característica comuna amb la coral rival. Tots els membres de la junta sabien llegir i escriure a excepció del president, que només declara saber llegir⁹⁰.

De la primera junta directiva en destaquen dos personatges molt importants en la vida local, tot i que ara tot just començaven a desenvolupar la seva activitat pública. Són Pau Estalella i Company i Josep Monés i Jané.

---

⁹⁰ AMEP, Padrons municipals, 1895.

Estalella, casat amb Josepa Roig i Navarro, germana del primer director de *Lo Llobregat*, era, segons explica el Dr. Josep Pujol⁹¹, l'únic del poble que sabia solfa. La seva afició al teatre i a la música el van fer responsable de la representació de moltes sarsueles al Prat. El mètode que emprava era d'allò més voluntariós. Consistia a veure a Barcelona l'obra escollida dues o tres vegades. Després explicava un a un els papers als seus companys que els aprenien de memòria per poder-los interpretar.

Per la seva part, a nivell professional, Monés i Jané es convertiria en un important mestre d'obres, autor d'alguns dels edificis més significatius del Prat -La Papelera Española, la granja La Ricarda, la Central Telegràfica Marconi, etc.-, i constructor de pous artesianes. El seu pas per l'alcaldia en el bienni 1916-1917 donà un important impuls a la modernització del Prat. La seva inquietud cultural s'orientà sempre cap a la música i el cant coral, tot i que el trobarem també a l'*Artesà*, primer, i després a l'*Autonomista*. La seva biblioteca particular, que encara conserva intacta la família, era la millor representació d'aquesta inquietud i, sens dubte, una de les més importants de tot el Prat. Acollià, al costat de textos clàssics, una nodrida representació dels autors catalans de tots els temps.

---

⁹¹ Pujol, Josep. "Pau Estalella Company (Pauet del Bep)", *Noticiari pratenc*, 5 d'octubre de 1935, núm 18, pàg. 4.

Com ja hem recollit anteriorment, la coral manifestà, en el seu primer reglament redactat el desembre de 1895, la seva voluntat de propagar i inspirar-se en l'obra de Clavé⁹². Poc temps després, però, s'inicià una durà polèmica en el si de l'entitat, que tingué transcendència en els sectors culturals locals.

Clavé realitzà una important tasca en el món musical català i a ell es deu la difusió de les societats corals. Com destaca Josep Roda⁹³, l'èxit del projecte de Clavé es va deure al seu caràcter absolutament inèdit al nostre país. El fet mateix d'una societat coral era original, però també ho era sentir una composició coral fora del teatre o de l'església. Paral·lelament, el seu projecte coral estava inspirat per l'objectiu d'educar l'obrer tot allunyant-lo de les tavernes, suposats antres de perdició, que el propi Clavé coneixia bé perquè durant anys s'hi guanyà la vida cantant. Aquest projecte pedagògic, inspirat en les seves lectures, sobretot del socialisme francès, ha estat qüestionat avui dia - hi ha qui pensa que si l'obrer anava a la coral no tenia temps per a la taverna però tampoc per a la lluita revolucionària o sindical. Malgrat aquests qüestionaments, en la seva temptativa d'educar el poble, Clavé

---

⁹² Vegeu Annex I, fotografia 3.

⁹³ Roda Batlle, Josep, *Música i músics a casa nostra. Síntesi històrica*. Editorial Teide, Barcelona, 1993. Pàg. 94.

va fer un pas importantíssim en la creació d'una cultura musical catalana, no pas d'estudi, sinó de participació⁹⁴.

En aquest sentit, *Lo Llobregat* es manifesta hereu de l'obra de Clavé, malgrat que feia més de vint anys de la mort del músic quan es fundà la coral i que cap dels seus components es pot considerar un obrer com els que volia redimir Clavé, perquè el Prat de tombants del segle XIX és encara, i per molts anys, agrícola.

La polèmica⁹⁵ arribarà servida per dues de les ments més lúcides del moment: Francesc Roca, director de la coral i amic d'importants músics del moment, i, sobretot, Josep Monés.

Si ens fixem estrictament en la cronologia, *Lo Llobregat* és més a prop de *l'Orfeó Català* (1891) i de la *Societat catalana de concerts* (1892) que de *la Fraternitat* (1850). Val a dir que la coral pratenca es fundà abans que d'altres prestigioses societats, com ara *l'Orfeó de Sants* (1900) i *l'Orfeó gracienc* (1903), prova de la inquietud cultural del Prat en aquest camp. Culturalment, els responsables directes de l'entitat també són més a prop de l'obra i el pensament de Millet, Vives i Morera que dels de Clavé. No succeïa el mateix, però, amb les bases, amb els

---

⁹⁴ Martorell, Oriol; Valls, Manuel. *Síntesi històrica de la música catalana*. La llar del llibre/ Els llibres de la frontera, Barcelona, 1985. Pàg.64.

⁹⁵ Hem pogut seguir aquesta polèmica per alguns documents conservats per la família Monés i d'altres de la coral *Lo Llobregat de les Flors*, que han estat reproduïts literalment per Alicia Company en el seu treball abans esmentat.

cantaires. La polèmica en *Lo Llobregat* esclatà el 1900 com a fruit d'aquesta asincronia.

La Renaixença, en el camp musical, es fonamenta en tres pilars: la difusió popular, amb un important pes de l'obra de Clavé; l'estímul dels estudis de música tradicional i folklòrica, on destaca la important tasca de Felip Pedrell; i el foment de la dansa popular, renovada gràcies a l'obra de Pep Ventura.

Fills d'aquest ideari en són la generació de 1908, de la qual en destaquen els fundadors de *l'Orfeó Català*, Lluís Millet i Amadeu Vives, al costat d'altres noms com els d'Enric Morera, Antoni Nicolau i Francesc Alió. Seguidors de l'esperit de Clavé i del pensament nacionalista del moment, intenten donar a Catalunya una cultura musical que li manca, tot recuperant la tradició popular i el cançoner tradicional.

Aquesta mateixa filosofia és la que Roca i Monés volen per a *Lo Llobregat*. La polèmica s'inicià arran d'un treball de Monés llegit en una vetllada el 7 de desembre de 1899. Les crítiques van ser tan fortes que el mateix Josep Monés i Jané es va haver de defensar en un escrit adreçat *Al poble del Prat*⁹⁶ el 27 de gener de 1900. Hi diu:

“Es veritat que la introducció de la música popular dintre del coro hi ha produhit grans desordres, y fins pot ser que posat en perill la seva existencia”

---

⁹⁶ Reproduït per Company, op.cit (1986), pàg.249.

Perquè, per a bona part dels cantaires, les cançons populars eren només pròpies de noies i nois i no eren dignes de l'obra de Clavé. Monés, en la seva defensa, valora molt encertadament l'aportació de Clavé:

“La obra d’En Clavé es instruhir al obrer i no deixar-lo acostar al vici, per medi del coros fundats per ell. Donchs tot lo que tendeixi á fer coros y á cantar composicions que instruhixin y moralisen, fa gran á En Clavé, y com que cantant cansons populars demostrém que estimém molt lo que es de casa y al mateix temps moralisém (com més endavant vos faré veure), resulta que també seguim á en Clavé: hi pot haver coro que l’honri i no sàpiga cap composició de ell, mentres que las que canti estigan encaminadas á instruhir y moralisar”. Monés no treu a Clavé el mèrit de ser “lo fundador dels coros” però considera poc apropiades bona part de les seves composicions “demà la canalla no’ls cantarà “Los tres tambors”, però “La Maquinista” y “Los Pescadors” tampoch, perquè aquestes composicions llargas ab diferents temps i tons no es possible per lo variades que son y nosaltres hi tenim prou feina”.

En la seva defensa, Monés esmenta Millet i Joan Gay i reprodueix fragments de la carta que li va adreçar el mestre Enric Morera. Es lamenta de la por del cor a cantar cançons que tothom sap, perquè això els treu mèrit, i adverteix del perill que el jovent acabi aprenent cançons de taverna i similars.

La polèmica en el si de la coral va ser tan agra com Monés confesava

“Avuy no cantem “Los tres tambors” porque tots vosaltres sabeu que dintre de la societat hi ha un acord que no’ls deixa cantar, lo

més vergonyós que ha fet aquest coro desde que existeix: si'ls coristes que tenen fills dintre del coro y van ser los que van obligar á que's fes aquest acort, tinguessin una mica de sentit comú no hi hagueran obligat”.

Finalment, Monés fa un crida encesa per encoratjar els seus companys:

“Cregueume coristas, desfem lo que hem fet: tornem á cantar forsa cançons populars y cantemlas sempre fins que per tot aquest pla del Llobregat no se sentin mes que cançons que tinguin l'aire de la terra y que quan passi un foraster per aquest poble vegi que estimem molt lo de casa, y que si altres se volen deixar embrutar ab cants flamenchs y toreros, nosaltres ja'n tenim prou ab los nostres y allavors podrem cridar tots plegats ben fort y ben alt: ¡Gloria al inmortal Clavé! ¡Visca Catalunya!”.

En defensa de Monés es manifestaren dues personalitats de pes a la vida local, el mestre Joan Cirera Pons i el farmacèutic Ramon Roigé i Badia. Uns fragments dels seus escrits es reproduïxen al manifest que estem comentant i els hem localitzat, entre les seves notes personals, copiats pel propi Josep Monés:

“Fragment de la carta del Senyor Cirera”

“Tambe's llegiren diferents composicions en prosa y vers cridant particularment la atenció un treball del S. Monés ab lo que se recomana la cultura de nostras cansóns populars en oposició á las que nos venen de ponent.

“Fragment de la carta del Senyor Roige”

“La nota mes característica y de mes trascendentals conseqüències foren unes atinadíssimes observacions sobre musica

popular dites ab energia y valenta elocuencia per l'entusiasta y jove corista D. Joseph Monés. Ab claretat y contundent llogica probá la necessitat de cantar musica popular per desterrar de nostra terra aquesta musica torera y flamenca propia de chulos pro indigna del honrat y treballador fill de la terra catalana”

“Prat de Llobregat 27 Janer 1900”

“Nota. Tot l'original de aquesta fulla's trova en poder del coro “Lo Llobregat” perqui vulgui enterarsen”⁹⁷.

També ho va fer Enric Morera, mestre de Francesc Roca i coneixedor per aquest de la polèmica que s'estava produint al Prat.

Morera escrivia en una carta adreçada a Monés:

“Tot lo qu'els sucseix a vostés els hi sucseirà a n'els que sentin i estimin la nostra terra tant corrompuda, els que sigan Catalans de bó de bó. Ficsin la vista endarrera i veurán quants n'han agut que'n patit per la mateixa idea qu'ens mou a nosaltres, aquells anaven sols, nosaltres ja anem agermanats”.

Ple d'un encès nacionalisme, Morera és contundent:

“El poble que denigra ses cançons renega de sos pares. En aquest poble no li cal altre cosa qu'ajupirse sempre, sempre, i pobre d'ell que vulgui aixecar la veu, com que aquest crit no fora nascut d'un sentiment gros, el de Patria, tornaria a caure per sempre més”⁹⁸.

Aquesta és una bona prova de fins a quin punt era important, per al món cultural de la Renaixença i el modernisme, la recuperació del folklore popular.

---

⁹⁷ Fons Josep Monés, AMEP.

⁹⁸ Reproduït per Company, op. cit (1986), pàg. 63-64.

Amb aquestes actuacions, la polèmica s'esmoreí i la coral acabà cantant alguna cançó popular, però, malgrat que seguien treballant en la mateixa línia i que aconseguiren aliats, Monés i Roca se sentiren decebuts. D'entre aquests aliats cal destacar els futurs cunyats de Monés, els germans Antoni i Josep Amat Fabrés, aquest darrer president de l'entitat en aquells moments⁹⁹. El desencís de Monés, arran de la polèmica, queda ben palès en una carta adreçada a Francesc Roca el 31 de desembre de 1900:

“Per això no’ns hi encaparrem; fem dintre del coro tot lo que sense cansans hi poguem per fer-lho avançar y si tan s’empenyan en volguer caminar com los escorramáns que hi caminin, qu’s(sic) quedin ab això que tant los agrada aquesta música que fa olor de perfums artificials y que malmeten lo gust y quedem nosaltres ab les cansons populars que’l purifiquen y fan olor de flors boscanas”

¹⁰⁰.

Josep Pujol al *Noticiari pratenc*, en parlar de la figura de Josep Monés, explicava anys més tard aquesta història. Anys després de la polèmica, quan Monés ja era mort, Pujol resumeix el conflicte tot posicionant-se al costat del que va ser gran amic seu. Amb un to conciliador, justifica les dues postures, la claveriana i la reformista

---

⁹⁹ A *Noticiari pratenc*, 2 de novembre de 1935, hi trobem una breu referència biogràfica de Josep Amat (1866-1897). Fill de pares pagesos que “*per atendre, en les èpoques de molt treball, a les feines del camp al costat de son pare, no rebé amb l’assiduitat i continuïtat convenients (les lliçons del mestre d’escola Joan Cirera)*”. A més de presidir *Lo Llobregat* va formar part de la directiva del *Centre Artesà* i es va dedicar com a afeccionat al teatre.

¹⁰⁰ Reproduïda a Company, op. cit (1986), pàg. 64-65.

destacant la qualitat humana i intel·lectual de Monés. L'interès del text fa que el reproduïm íntegrament:

“Fa uns 40 anys ja existia el chor “Lo Llobregat”. El componien uns 35 coristes, uns joves, altres vells. Tots igualment enamorats de l’obra del gran Anselm Clavé, la memòria del qual respectaven i veneraven”.

“Entre els coristes, especialment els vells, els contemporanis d’en Clavé, consideraven que donar beligerància a nous autors, que cantar cançons de distinta modalitat, era agraviar la memòria del mestre, era un intolerable manquement de respecte”.

“Altres creien que l’amor a Clavé no tenien de barrar el pas als mestres novells; al contrari, que altres mestres, en l’art musical, seguint les petjades de l’autor de “Les Flors de Maig” continuessin la seva obra, la varietat, el caire de les cançons catalanes era honrar-lo i glorificar encara més la seva obra”.

“En Pepet Monés, esperit culte i progressiu, era el capitost d’aquests. Considerava un absurd que la lírica choral catalana es petrifiqués en l’obra de Clavé. Amb la seva sensibilitat artística copsà ben prompte la vàlua del mestre Morera i la de les cançons populars per aquest musicades pel que propugnà per a què s’introduïssin en el repertori de “Lo Llobregat”. Això provocà una lluita aferrissada entre els coristes i ell fou víctima de tota classe d’atacs i vituperis per part dels adversaris els quals apelaren fins a tractar de ridiculitzar-lo anomenant-lo “L’hereu Riera”. Més ell, amb la seva intel·ligència, amb la seva superioritat artística, amb la seva constància va lograr que triomfés el seu criteri, convencent, “no vençent” els adversaris (doncs en les lluites de la intel·ligència el que es convenç d’un error, no es un vençut, sinó un triomfador d’ell mateix). I amb l’aplaudiment del poble “Lo Llobregat” intercalà “Els Nets”, “Al somni d’una verge”, “Les Flors de Maig”, “L’hereu

Riera”, “Els tres tambors”, “El Rossinyol”, “La Matinada” i moltes altres cançonetes populars. En aquella lluita quedà palesada la superioritat de la seva intel·ligència i l’enteresa del seu caràcter”¹⁰¹.

Paral·lelament a aquest procés, Roca i Monés iniciaren la tasca de creació d’una secció de nois dins la coral¹⁰². La intenció, un cop més, seguint l’exemple de l’Orfeó Català i la *Catalunya nova*, és aconseguir en pocs anys una coral de qualitat amb cantaires formats des de la base. En el projecte proposat per Monés, torna a quedar clara la seva filosofia dins la coral, insistint en la necessitat de fer cantar, en aquest cas als nois, cançons que puguin comprendre i sentir, allunyant-los de la mandra que els provoquen les composicions de Clavé i de les *perilloses* modes castellanitzants i italianitzants. Per la importància del contingut d’aquest text, el reproduïrem íntegrament:

“La secció de noys”

“No ja pas dupte que al formarla nos portava una intensio ó altre; y per mes que totas las sevas familias se’n vagin fer carrech per medi de les fullas que per la seva formació ferem repartir, y mes tart en la última vetllada de qui’ns eren los nostres ideals, es necessari que en aquesta festa á ells dedicada fem veurer perque l’hem formada y lo cami que lhi farem seguir”.

“La forma sera aspre y sencilla com á filla de qui sen soldat del treball, no ha tingut altre escola en aquets asuntos que las aficions als coros, ni altre mestre que á Clavé”.

---

¹⁰¹ *Noticiari pratenc*, 19 d’octubre de 1935.

¹⁰² *Vegeu Annex I*, fotografia 5.

“Perque l’hem formada la secció de noys?”

“La primera intenció nostra al fundar aquesta va ser com deyam en las fullas de que aquest poble secundes un poc ó molt lo moviment de regeneració artística que de un quant temps en aquesta part ha iniciat las societats com l’”Orfeo Catala”, “Catalunya Nova”, dintre de Catalunya”.

“Segona fer que de dintre de 5 ó 6 tinguem un coro com tindria de ser. Y tercera mirar si podem fer perdre aquest gust tant raquític y dolent que tenim en aquest poble y en cuasi tots los coros de Catalunya”.

“Ampliare una mica aquestes tres causas”.

“Alguns se’n riuran de la primera intenció nostra y diran que volem imitar á n’aquellas societats. Estan equivocats: nosaltres no volem fer mes que’l camí que ellas fan perque creyem que es lo mes digne y honros y apartarnos de aquells que’n segueixen un altre de tonto y rutinari; tonto com a fill de sers ignorants i especuladors, y rutinari perque encara volen que estigui tal com en Clave lo fundar; es dir no volen que adelanti, y estan tan segos ab això que creuen que de Clave sha de fer tot lo que ell feya en lo seu temps; y encara no fora res això si tot lo que es avem dins de’ls coros us’ls repugnes arriban á ser tant pobre lo seu criteri de usar per tant la frase, parlan molt de’n Clave y van en contra, donchs nosaltres á favor y contra las cansos populars. Francament crech que tots los que aixis pensan y obran lo que es de’n Clavé se n’han cuidat ven poc y la seva obra no la entenen pas gens ni la entendran may. Segurament que aquesta munio de cors joves que tan joyosos estan de la festa que celebrem, cuan seran homens nos agrairan molt que’ls agin apartat de aquesta clase de coros que tan poc honran al seu fundador y á la seva patria. Això primer que tot es lo que nos vam proposar; fer los entendre á Clavé y estimar á Catalunya”.

“Las altres dugas causas han nascut de aquesta. Un coro com havia de ser, en aquest poble si no’ns hi ajuden tots no’l tindrem may; si tambe pares de aquets noys, com socis del coro fem un esfors, lo tindrem dintre de 5 ó 6 anys, si tots plegats procuren apartarnos y apartarlos de aquest estil tan pobre y ensopit que hem tingut fins avuy”.

“Jo crec que la major part del mal de tots los coros es ferlos cantar cosas que no sabem lo que cantan ni perque lo cantan; és a dir, los coristas venen á ser una especie de lloritos que mitj embastat moltes vegadas y enchampurrat cuasi sempre ho cantan tal com lo mestre los hi ensenya (afeginti ells de mica en mica aquella manera tan calmosa) y ni aquest los diu lo que es y significa ni ells se preocupan per saberho. Dona per resultat aixó que la major part de coristas igual son lo dia que comensan com lo que acaban, ho sino comensem á mirar las festas dels coros; conserts, vetlladas, serenatas, cuasi sempre veureu que las pesas qu’ls agradan mes á n’ells y al public son las mes llampanes que alaguin forsa, pero que no fasin sentir gens, que sonin be á las orelles pero que no arribin al cor y si vos hi ficseu ab la mateixa forma cantan las “Flors de Maig” y’l “Bon matí” que “La Maquinista” y “els Pescadors” com que per ells los es igual veurer las tres ninas sota dels salsers que los braus pescadors tiran la barca al mar, tot ho fan ab lo mateix sentiment que en general sempre val per lo de la mandra”.

“Tambe ha influït molt al meu entendre lo sentirhi en aquestas festas aquets solos y duos castellans (ab un castella del Clot) y hasta ab italia que ¡ja podeu contar si l’entenent i llueix en dir disbarats! y lo public queda tant satisfet, y diu ¡que esta be aixó! que be ho fan! y lo que ni ha es que ni’l public sap si esta be perque no ho enten, ni’ls executants l’hi poden fer perque no entenen lo que cantan”.

“No es estrany que ab un camí com aquest los coros estiguin tan atresats y jo mateix me faig creus de com hem pogut comensar á espolsarnos tant de ensopiment com nos havian posat desobre los que van ser primers elements directors de aquesta societat”.

“Lo camí donts es clar no volguem que aqets que de aquí pocs anys seran homens y nostres sucesors en lo coro, tingan la mateixa escola que hem tingut nosaltres, no volguem que vegin á un Clave ensopit y raquitich, qu’l (sic) vegin ben gran al fundador de’ls coros catalans, no volguem tampoc que’s donguin vergonya de estimar lo de casa, aqueix aplec de cançons que tan be diuen ab lo caracter de’ls que estimem de tot cor la nostra patria, que las estimin força las cançons populars que tan be diuen ab lo caracter de’ls que estimem de tot cor la nostra patria, que las estimin forsa las cançons populars que Clavé tambe las estimava y no’s dava vergonya de ficarlas en las sevas composicions y veuren com fen tho aixis cuant aquets noys sigan homens no cantaran ab la fredor que’s canta avuy porque estaran convensuts de lo que fan y no voldran posarse en ridicul fent y cantan disbarats com tos saben que se sol fer molts.”

“Pero per fer això ens hi hem d’esforsar tots y no mirar sols per fora, lo que es bonica la secció de noys, sino ficsarnos en que es molt mes gran y hermosa la intensio que porta, que per desgracia molt poca gent si ficsa.”

“Pero repeteixo treballlem tots cada cual per las forsas que tingui; las familias tenim ansia en fer assistir los seus noys ab puntualitat als ensajos y nosaltres coristas en darlos exemple sent los primers en seguir aquest camí porque vegin que prediquem ab l’exemple y si may algun de aquets pobres ignorants¹⁰³ tracta de burlarse de’l camí que fem contestenloshi que nosaltres no seguim mes que dos

---

¹⁰³ Subratllat a l’original.

*ideals y que ni ells ni ningú sera capax de ferlos desapareixer
Clave y Catalunya”*

“Joseph Monés”

“Prat de Llobregat, Maig 1900”¹⁰⁴.

Tenim poca informació de l'activitat desenvolupada per l'entitat, característica que també es donava en parlar de *Les Flors*. Això es deu, en bona part, al fet que no conservem els programes d'actes que eventualment poguessin haver editat ambdues entitats. En tot cas, i si ho comparem amb el volum de programes que es conserven de la resta d'entitats locals, tot fa pensar que les corals havien d'editar escassos fulls de difusió a causa, en bona part, a la migradesa dels seus recursos i al fet que bona part de les seves activitats es donaven a conèixer en el cercle reduït dels socis i no calia, per tant, esmerçar recursos en difusió. La manca d'un local propi amb capacitat suficient per fer concerts oberts a d'altres públics havia de limitar, forçosament, l'activitat de les corals. D'aquesta manera, els actes amb més acceptació popular de les dues corals van ser els concerts de caramelles i les serenates que es feien a la Plaça o a la Casa Consistorial en dates assenyalades.

Pel que fa a *Lo Llobregat*, malgrat els escassos programes que hem aconseguit, podem veure com va evolucionar al llarg dels anys.

---

¹⁰⁴ Fons Josep Monés. AMEP. Citat per Company, op. cit.(1986), pàg.253-255.

La primera informació de què disposem correspon a un programa del 1900 recollit per Alicia Company¹⁰⁵. Es tracta d'una vetllada literariomusical que tingué lloc el 31 de desembre, no sabem on, sota la direcció de Francesc Roca. La sessió estava conformada per lectura de poemes d'autors locals (Casas, Monés, Xirinachs) i d'autors catalans (Guimerà, Verdaguer, Iglésias), i la interpretació de peces musicals a càrrec de la secció de nois, de la d'homes i de les dues conjuntament. A la part musical cal destacar la interpretació de peces del propi Roca, algunes d'elles amb lletres d'autors locals, així com cinc cançons d'Enric Morera, fet molt significatiu si pensem en la polèmica que vivia immersa l'entitat. En l'acte s'interpretaren també dues peces de Clavé, una d'elles, el clàssic entre els cors, *La Maquinista*, serví de cloenda.

La següent referència ens porta al 1909. En aquesta ocasió, el concert, dirigit per Francesc Roca, tindrà lloc el 3 d'abril al local del Centre Artesà, la Sala d'en Bou a la Plaça, i acompanyarà l'actuació de la coral l'orquestra *Fatxendas de Sabadell*. El fet més important i novedós que ens aporta aquest programa és l'existència de tres seccions a la coral: la d'homes, la de nois i la de noies. La presència d'aquesta secció de noies, de la qual no en tenim cap altra referència, és tota una novetat. De ben segur, es deuria tractar d'un fet puntual que no s'arribà a consolidar -d'aquí la inexistència d'altres referències- però és prou

---

¹⁰⁵ Company, op. cit (1986), pàg. 65.

important per uns moments en què la presència de dones en les societats corals era molt rara, sobretot si tenim en compte que la filosofia claveriana se centrava en la creació de societats corals d'homes. El concert, dividit en dues parts, amb sis peces cada una, inclou obres italianes (entre elles un fragment només orquestrat d'*Aida* de Verdi), dues composicions de Francesc Roca, dues d'Enric Morera i tres de Clavé. La novetat de la presència de les noies queda també reflectida en aquest programa, ja que elles només interpretaran les dues peces de Roca i una de Morera. En dues d'aquestes tres peces, aniran acompanyades dels homes. En aquesta ocasió, *Lo Llobregat* estrenarà *La Marsellesa*, adaptació al català de l'himne francès feta per Clavé.

El proper programa ens porta disset anys endavant, al 1926. Correspon als actes organitzats amb motiu de la Festa Major pel Centre Artesà. En aquest cas ens trobem amb una de les escassíssimes col·laboracions de les entitats pratenques amb les corals locals. L'actuació de la coral s'inclou en el concert del primer dia de la festa, el 27 de setembre, compartint cartellera amb l'orquestra habitual a les festes del Prat, *els Fatxendes de Sabadell*, els grups *Quartet Slava* dirigit per Domènec Mata, *el Sextet Intim* de Joan Estalella i l'actuació de Teresa Estalella.

Lo Llobregat, dirigit per Francesc Roca, només interpretarà una sardana en solitari, mentre que les seves restants interpretacions, dues peces de Clavé i una sardana, seran compartides amb altres

participants de la vetllada musical. Cal destacar que, malgrat els anys, les obres de Clavé continuen tenint un pes específic en el món coral, mentre que la música catalana encara s'havia de consolidar. La sardana, però, amb l'impuls que rep de la mà de Pep Ventura, s'ha guanyat un lloc preeminent en el repertori dels grups del moment, ja sigui cantada o orquestrada, fet que li donarà una rellevància que mai abans no havia tingut.

El 17 de setembre de 1933, durant la Festa Major, *Lo Llobregat* va oferir dos concerts sota la direcció de Joan Estalella, que ocupava el càrrec des del 1927 (i fins el 1936). Malauradament, el programa editat per a l'ocasió no inclou el repertori escollit. Únicament sabem que el primer concert es farà a la Plaça -ara anomenada de Francesc Macià- a les dotze del migdia. A continuació, tindrà lloc el segon concert al carrer de Josep Anselm Clavé "*Per tal de retre homenatge del qui fou fundador i mestre dels chors escampats arreu de Catalunya*".

Aquest full informatiu, un modest díptic, dedica una pàgina sencera a fer propaganda de l'establiment de Jacint Martí, el Cafè del Pont, local on tenia la seva seu la coral. Tot fa pensar que Martí va córrer amb les despeses de l'edició i aquest fet reforça la teoria de l'escassetat de programes de les corals per la manca de recursos econòmics.

Coincidint amb la política anticatalanista i repressora de Primo de Rivera, que comportà la dissolució de totes les entitats nacionalistes, Lo

Llobregat va haver de legalitzar novament la seva situació. Així, un cop suspesa la prohibició, presentà al Govern Civil de Barcelona els nous estatuts¹⁰⁶.

El reglament de funcionament, datat el 13 de desembre de 1926 i registrat el 24 de desembre, obeeix a una necessitat de l'entitat d'adaptar-se a la política imposada en aquells anys. El primer element que cal destacar és la castellanització del nom de la coral que ara passarà a ser *El Llobregat*. Val a dir que aquest reglament és més esquemàtic i abreujat que l'anterior.

Pel que fa al funcionament artístic de l'entitat i a les característiques dels seus socis, hi ha poques diferències respecte al reglament de 1895. En l'article segon es ratifica la finalitat purament artística i recreativa de la Societat i en el seu article primer es continua fent esment a Clavé:

“El objeto de esta sociedad es proporcionar a sus individuos el aparcimiento (sic) del canto coral propagándose e inspirándose en la obra del inmortal Clavé fundador de la institución coral de España”.

Les diferències fonamentals entre els dos reglaments se centren en el govern de la societat. El poder executiu en els dos casos recau en la Junta Directiva (que passa de tenir quatre, com fins ara, a tres vocals), però en el reglament del 1926 s'ha reduït extraordinàriament el

---

¹⁰⁶ AGC, Associacions.

poder de la Junta General com a exponent de la voluntat de tots els socis. Així, s'ha eliminat l'articulat que es referia a l'elecció de la Junta Directiva per la Junta General i han desaparegut totes les referències a les paraules votacions, eleccions o sufragis. D'aquesta manera, la Junta Directiva passa a tenir tot el poder en el si de l'entitat.

Existeixen encara uns altres estatuts, als quals no hem tingut accés.

“El tercer no porta data, és imprès, escrit en català i, a més, és una traducció de l'anterior. L'única diferència és que en l'últim article on diu el lloc on anirà domiciliada la Societat no posa, com en l'altre, a la Plaza de la Constitución, sinó a la Plaça de Macià”¹⁰⁷.

Novament, la política influeix en la vida associativa, perquè aquest nou canvi coincideix amb la instauració de la República.

La darrera junta que coneixem correspon al desembre de 1926¹⁰⁸. Està formada per vuit membres, dels quals només tres actuen com a vocals. Les característiques personals dels seus components ens permeten assegurar que l'entitat manté un mateix component social al llarg dels anys.

---

¹⁰⁷ Company, op. cit (1986), pàg. 45.

¹⁰⁸ AGC, Associacions. President: Jaume Badia Ollé. Vicepresident: Josep Pi Pena. Secretari: Hermini Boronat Oliva. Vicesecretari: Mateu Serra Pena. Tresorer: Aleix Aguilera Aguilera. Vocals: Francesc Castells Costafreda, Jaume Raventós Batlle, Francesc Riba Miranda (o Miramanda).

Els membres de la junta¹⁰⁹continuen sent jornalers, paletes o modestos artesans. En general, viuen al nucli urbà, i la majoria saben llegir i escriure. La junta del 1926 està formada per homes joves, que es troben, la majoria, a la vintena i que són pratencs de naixement.

En aquest període, des del 1927 i fins el 1936, el director de la coral serà el mestre Joan Estalella, figura destacada del panorama musical local, vinculat a diferents entitats pratenques. El succeirà, des del 1936 i fins a la dissolució de l'entitat, en acabar la guerra civil, el jove Blai Carmona, compositor i violinista, que formà part de l'orquestra de Pau Casals.

Finalment, cal fer esment d'un fet novedós del que, malauradament, no en tenim massa dades. Segons una informació procedent de la coral *Lo Llobregat de les Flors*¹¹⁰, l'any 1900 es va formar un grup mixt de joves que va debutar el 14 de juny de 1908 al local del *Centre Artesà*. En sabem el contingut del programa¹¹¹, format per peces clàssiques del repertori coral, bàsicament de Clavé, interpretades per homes, mentre que les interpretades conjuntament

---

¹⁰⁹ La recerca feta als padrons de població de 1910, 1924 i 1930 (AMEP) només ens ha permès localitzar cinc dels vuit membres de la junta directiva.

¹¹⁰ *Memorandum histórico de la Sociedad Coral*. "Prat", any X, núm.234, 24 desembre 1959.

¹¹¹ *Ibid.* *La Bandera* i *Les Caramelles* d'Enric Morera. *Pel juny la Falç al Puny*, *De bon matí*, *Els Pescadors* i *Els Xiquets de Valls* de Josep Anselm Clavé i *L'Emigrant* d'Amadeu Vives. Totes aquestes peces van ser interpretades pels homes. Les peces cantades per homes i dones van ser *L'orfanet* de Carmina Duran i *Matinal*, *Muntanyes Regalades* i *Aleluya* de Francesc Roca.

van ser obretes menors, especialment del director de *Lo Llobregat* i compositor, Francesc Roca.

Malgrat que, segons la crònica a què ens hem referit, l'èxit de la sessió va ser molt gran, no hem trobat cap altra referència a aquest grup mixt que, encara que no fos una secció, havia d'estar vinculat a Lo Llobregat, com ho prova la presència en el repertori de Francesc Roca i els aires de renovació que es vivien en aquests anys a la coral i, per extensió, al món musical local, de la mà del propi Roca i de Josep Monés.

II.2. EL CENTRE ARTESÀ (1883-1919)

L'any 1853, un grup de joves, que signaven com a *jóvenes mancebos*, demanaven permís per organitzar balls durant les festes de pasqua i altres diades festives. Entre els signants de la petició hi figurava un jove Josep Estalella. L'autoritat local els va concedir l'autorització.

El 21 de maig, però, l'alcalde informava el governador civil dels aldarulls que havien provocat els joves assistents al ball i que, conseqüentment, prohibia la celebració de cap altre dels sol·licitats pel grup de joves¹¹².

L'Ajuntament no era massa propici a aquestes activitats lúdiques organitzades per joves. Aquest no va ser l'únic exemple: l'any 1877, una petició encapçalada per Rafel Codina per muntar un envelat a la Plaça, els dies de la Festa Major, va ser denegada¹¹³.

A poc al poc, el Prat, seguint la dinàmica general, tendeix que l'oci abandoni els espais públics i es tanqui en cafès, penyes i associacions de tota mena. La reacció de l'ajuntament del Prat, s'inscriu en aquesta línia. Paral·lament al posicionament oficial, hi ha una resposta social en la mateixa direcció.

---

¹¹² AMEP. Associacions recreatives, expedient *Los Jóvenes*.

¹¹³ AMEP. Festa Major.

Una mica més tardà que en altres indrets, ja al darrer quart del segle XIX, el cas pratenc s'ajusta, en general, al procés descrit per Joan Lluís Marfany per a la primera meitat del segle:

"El que és important, però, és que tothom aspirava a convertir la seva diversió de pública en privada i que aquesta era una aspiració que anava satisfent de forma gradual sectors cada cop més amplis de la població. A mitjan segle XIX el procés ja era complet i la relació entre el costat públic i el privat de la festa s'havia invertit obertament: el primer sobrevivia gràcies al segon - com a subproducte gairebé. Les societats de ball subvencionaven els actes públics (oficis, cercaviles, sardanes...)"¹¹⁴.

La causa d'aquest canvi, que no és un fet aïllat, és una conseqüència més d'un procés transformador d'importància cabdal a la nostra societat:

"(...) allò de que estem parlant és de la introducció del capitalisme en l'àmbit del lleure i, com podem veure i com és prou lògic, aquesta no es produeix de cop en els nostres temps, sinó que és un llarg procés que potser hi culmina, però que ve de molt abans. I que progressa a un ritme variable i d'una manera geogràficament irregular, exactament com l'economia capitalista"¹¹⁵.

A la plaça de la Vila, cantonada amb el carrer de la Bunyola, avui de Ferran Puig, i en un bon tros en aquest carrer, Pau Guilera i Bou¹¹⁶

---

¹¹⁴ Marfany, Joan Lluís. "Notes per a l'estudi de la Festa a les terres catalanes" a *La festa a Catalunya. La festa com a vehicle de sociabilitat i d'expressió política*. Coordinadora de Centres d'estudis de parla catalana, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997. Pàg.25-26.

¹¹⁵ Marfany (1997). Op. Cit. Pàg.29.

¹¹⁶ Codina, Jaume, *Història del carrer de Ferran Puig*. El Prat de Llobregat, 1981. Pàg.22.

va aixecar un local amb planta baixa i pis, conegut primer com a Sala d'en Bou, que funcionava com a cafè, saló de ball i teatre.

Aquest local acollí les primeres representacions teatrals d'afeccionats que, segons Jaume Codina, es feien des del 1853. El mateix autor situa a l'any 1871 una societat denominada *Calderón de la Barca*, precedent del *Centre Artesà*¹¹⁷, que tingué la seva seu a la Sala d'en Bou.

Malauradament, de les característiques d'aquesta societat no en sabem res més. Val a dir que no hem trobat cap altra documentació que les dades recollides per Jaume Codina en els seus treballs publicats.

La societat *Calderón de la Barca*, va ser fundada per “forasters instruïts secundats per indígenes entusiastes”¹¹⁸. Així, entre els seus fundadors hauriem de trobar tècnics, metges, farmacèutics, etc. D'entre ells Jaume Codina destaca Pere Xirinachs, Josep Gibert i el fill del metge Felip Hita. També hi vincula el farmacèutic Ramon Arandes¹¹⁹. A *La gent del fang*, Jaume Codina fa esment¹²⁰ d'un únic programa corresponent a una funció teatral que tingué lloc el 22 de juliol de 1872. A les tres de la tarda s'inicià la funció amb la representació del drama català en tres actes *Tal faràs, tal trobaràs* i la peça d'un acte *Un*

---

¹¹⁷ Codina, Jaume, *El delta del Llobregat del Llobregat i Barcelona*. Pàg,423. Delta del Llobregat. La gent del fang. Pàg. 192.

¹¹⁸ Codina, Jaume, *Delta del Llobregat. La gent del fang*. Pàg. 230.

¹¹⁹ Codina, Jaume, *Les generacions pratenques*. El Prat de Llobregat, 1972. pàg. 218-219.

¹²⁰ Codina, Jaume, op. cit. (1972), pàg.219.

pollastre eixalat. Quan no hi havia funció teatral la sala es llogava per a fer-hi ball.

L'Artesà va ser l'exemple pratenc que millor s'ajustà a la definició d'ateneu recollida, entre d'altres, per Ucelay da Cal:

"L'ateneu (...) es converteix en un dels eixos més importants del sistema de partits a Catalunya. Cal no idealitzar els ateneus: sorgien de penyes d'amics, de tertúlies i sovint no passaven de l'habitació del darrere d'un bar. Nogenysmenys la Lliga, sinó els radicals i els republicans en general fomentaven els ateneus com una via institucional amb la qual poder formar clientele electorals"¹²¹.

A diferència del que succeïa amb les corals, formades tradicionalment per representants de les classes humils i treballadores, jornalers, paletes i algun menestral, que per la seva condició acostumaven a tenir una escassa formació, l'Artesà reclutarà bona part dels seus membres més destacats d'entre la pagesia benestant i l'escàs grup d'intel·lectuals i professionals liberals que exercien al municipi. La barreja social que es va produir va ser causa de tensions i la causa directa del trencament definitiu de l'entitat, l'any 1919.

El *Centre Artesà del Prat* es constituí legalment el 23 de gener de 1883¹²². En el Registre d'Associacions del Govern Civil de Barcelona hi figura com a societat d'esbarjo. L'Arxiu del Govern Civil de Barcelona no

---

¹²¹ Ucelay da Cal, Enric. *La Catalunya populista*. Op. Cit. Pàg.64

¹²² Solà i Gussinyer, Pere, *Història de l'associacionisme català contemporani*. Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, Barcelona, 1993. Pàg.256.

conserva més informació d'aquesta primera fundació de l'entitat. Sabem per altres fonts el nom dels seus fundadors¹²³.

Com a representants del món intel·lectual i professional hi trobem Felip Hita Morrós, fill del metge Hita que s'havia destacat especialment durant les epidèmies de còlera que patí el Prat. El jove Hita exercí de passant de notari a Barcelona. Hita participà com a delegat a l'Assemblea de Manresa de 1892 en representació dels municipis del pla del Llobregat¹²⁴. El metge Antoni Soler Sans, nascut a Sant Martí Sarroca, el mestre Antonio Rodríguez i el farmacèutic Baldiri Guilera Mora, l'únic de tots ells que era nascut al Prat. Al seu costat, els pagesos Joan Rodés Pagès i Joan Parellada Vallhonrat i el paleta Llorenç Forgas. Tots ells, en el moment de la fundació de l'entitat, voltaven la trentena. De la primera junta, només en sabem que Rodríguez en fou el president. *L'Artesà* funcionà amb regularitat durant uns anys fins a la seva refundació.

L'entitat s'instal·là a la Sala d'en Bou i continuà les activitats de la *Calderón de la Barca*, tot combinant el teatre i el ball.

Des dels orígens, l'*Artesà* es planteja com a prioritat la tasca cultural, que passava per disposar d'una biblioteca en la seva seu social. Desconeixem el nivell cultural de la massa social de l'entitat,

---

¹²³ P.R. "Lo que fué una sociedad (El Centro Artesano)", *Prat*, any II, núm.42, 4 d'agost de 1951.

¹²⁴ *Bases per a la Constitució Regional Catalana. Manresa, març de 1892* Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives. Eumo Editorial, Vic, 1992.

però cal destacar que en les dues dècades que van del 1900 al 1919 tots els membres de les juntes, sigui quin sigui el seu ofici o condició, sabien llegir i escriure. Tot fa pensar que en aquells anys, si més no entre la població masculina amb feines estables, s'havia generalitzat l'alfabetització.

En una sol·licitud de llibres a la Diputació presentada el març de 1891 per Llorenç Forgas i Antonio Rodríguez, en aquell any president i secretari respectivament, exposen el principal objectiu de la societat:

“siendo el principal objeto de esta Sociedad, el progreso é ilustración de los socios, mediante la adquisición de obras y periódicos científicos y á la par morales”.

Seguint aquest principi, i atesa la mancança del Centre, exposen que:

“careciendo la Biblioteca de este Casino de libros en los que los concurrentes al mismo podrian aprender los conocimientos científicos que necesitan, al propio tiempo que pasar horas de honesto recreo (...) se dignen conceder á este Centro, para los fines indicados, una colección de obras”¹²⁵.

L'any 1899, seguint la tradició encetada per les corals, el *Centre Artesà* va viure una nova fundació. D'aquesta, a diferència de l'anterior, en disposem de força informació. El gener d'aquell any es notificava al govern civil la constitució d'una comissió iniciadora per a la fundació d'una societat denominada *Centro Artesano*, que té com a objectiu:

---

¹²⁵ Arxiu de la Diputació de Barcelona, Cultura.

*“fomentar la instrucción hermanandola con el recreo y solaz de los socios que formen parte de la misma”*¹²⁶.

La comissió la formaven Joan Parellada, Joan Cirera, Albert Feu i Miquel Portillo. De tots ells, només Joan Parellada havia format part de l'equip directiu de l'entitat en l'anterior etapa. Aquí, com ja succeí abans, es tornava a donar la confluència entre la classe pagesa propietària o arrendatària, representada per Parellada i Portillo, el sector benestant local, com el constructor Albert Feu, al costat del professional i intel·lectual, com el mestre Joan Cirera.

El Reglament de la Societat, signat per la comissió organitzadora el 3 de gener de 1899, va ser presentat al Govern Civil el dia 22 del mateix mes¹²⁷. Aquest reglament, estructurat en vuit capítols, reflecteix les preocupacions culturals amb què es fundà la societat. Així, el capítol sisè està dedicat íntegrament a regular l'ús de la biblioteca i dels seus responsables. Segons el capítol primer, article primer,

“El Centro Artesano es una Sociedad compuesta de personas amantes del progreso, civilización e instrucción, cuyo lema es: “Ser hoy mas instruidos que ayer, y mañana mas que hoy”; y ajeno en un todo á la politica tanto local como general”.

La societat es declara apolítica, tant a nivell local com general, però,

---

¹²⁶ AGC, associacions, notificació signada el 3-1-1898.

¹²⁷ AGC, associacions.

“Se emplearan como medios para desarrollar el pensamiento de la Sociedad, las conferencias científico-agricolas é industriales y la lectura de obras y revistas que constituiran la Biblioteca”.

En aquest punt, es pot deduir el component social del Centre en funció dels seus interessos culturals. Val a dir que crida l'atenció la preocupació industrial, quan encara falten anys perquè al Prat s'hi instal·li la primera indústria, tot i que en aquell moment el concepte d'indústria inclogués també l'artesania i la construcció.

El joc havia estat una preocupació constant per a les autoritats locals, que havien arribat a prohibir-ne molts perquè s'hi barrejaven apostes pel mig. Prudents, els artesanistes, en el reglament declaren:

“Procediendo (sic) hermanar la instrucción con el recreo, este consistirá en los juegos permitidos por la ley, sin que ellos pueda interesarse mas que el valor de las bebidas que cada uno de los particulares consume. Habrá además bailes y otras diversiones, cuando y en la forma que se acuerde en Junta general”.

La junta directiva de l'entitat la formaven un president, un vicepresident, un tresorer, dos vocals i un secretari, tots ells amb veu i vot. Només en cas d'empat en alguna deliberació, el president podia exercir el vot de qualitat.

La junta es renovava per meitats cada any, de manera que els càrrecs s'ocupaven durant un bienni. En cas de reelecció, la decisió de continuar era totalment voluntària. Les eleccions eren restrictives ja que, si bé els càrrecs s'escollien per sufragi universal i directe de tots

els socis, prèviament s'havien seleccionat els noms que havien de concórrer a la votació:

“La elección de la Junta se efectuarà por sufragio directo mediante papeletas que contengan tantos nombres como individuos deban elegirse y expresión de los cargos para que se elijan, siendo proclamados electos los que resulten con mayoría de votos”.

Per tenir cura de la biblioteca de l'entitat:

“Habrá también un Bibliotecario primero y otro segundo, que seran elegidos cada año del mismo modo, forma y tiempo que la Junta, sin formar, empero, parte de ella”.

L'entitat havia de tenir també un conserge nomenat per la Junta, amb un sou assignat en funció de les seves obligacions.

Els socis es dividien en *“honoraris, transeunts y de número”*.

Tenien la condició de socis honoraris:

“son todas aquellas personas que sin pertenecer al Centro ni ser vecinos de la población, contribuyen directa o indirectamente á su fomento ó presten algun servicio distinguido en favor del mismo”.

Socis transeünts eren els que residien temporalment al Prat sense estar-hi empadronats o els socis que no pagaven la quota d'entrada i sí l'annual. Els socis de número eren els que pagaven totes les quotes i portaven, com a mínim, mig any de residència al Prat.

Aquesta estructuració social estava pensada per acollir qualsevol tipus de persona interessada a contribuir o formar part de la societat, fos quina fos la seva situació personal. Així hi podien tenir cabuda,

sense problemes, els professionals liberals que exercien temporalment a la localitat o els propietaris residents fora del terme municipal.

Els socis honoraris eren nomenats per la Junta i els transeünts i numeraris havien de complir uns requisits entre els que destacaven tenir més de quinze anys i ser proposats per escrit per dos socis. Aquestes peticions d'ingrés havien de ser votades favorablement per un mínim de dues terceres parts d'integrants de la Junta. En cas contrari, es decidiria en votació secreta en Junta General. Els socis honoraris estaven exempts de pagar quotes, mentre que la resta pagava una quantitat anual de dotze pessetes i els numeraris, a més, una entrada de tres.

A canvi, els socis podien disposar àmpliament del local social (de vuit del matí a onze de la nit, de març a setembre, i fins a les deu del vespre la resta de l'any); a fer ús de la biblioteca; a assistir als actes organitzats i a presentar mocions i intervenir en les Juntes Generals. Els socis honoraris tenien els mateixos drets amb l'excepció que no tenien participació a les possessions materials de l'entitat.

El Reglament, que especifica les funcions de la Junta i els seus principals càrrecs, detalla les funcions del bibliotecari. Aquest haurà de formar un inventari, per ordre alfabètic, de tots els llibres de la biblioteca que hauran d'estar correctament instal·lats seguint aquest ordre. Hi haurà d'haver un índex amb totes les obres disponibles,

només consultables en el propi local, sense préstec extern, i el bibliotecari haurà d'examinar el seu estat quan li siguin retornades.

El conserge ha de mantenir net el local, vigilar l'accés, estar en el local en les hores d'obertura, cobrar les qüotes als socis i obeir les ordres del president.

Una de les activitats fonamentals de l'entitat seran les conferències, que tindran lloc tots els diumenges. Els socis podran fer ús de la paraula si ho demanen amb vuit dies d'antelació a la Junta.

La Junta directiva es reunirà cada tres mesos i quan el president convoqui reunions extraordinàries. El segon diumenge de gener se celebrarà la Junta General ordinària, mentre que les extraordinàries les convocarà la Junta Directiva quan la importància dels assumptes ho requereixi.

Els socis poden ser expulsats de l'entitat si mantenen reiteradament una actitud incorrecta, però no es fa esment a no pagament de les quotes.

El *Centro Artesano* podrà ser dissolt si així ho acorden dues terceres parts del socis.

El *Centre Artesà* va ser legalitzat pel Govern Civil el 22 de gener de 1899 i inscrit com a entitat instructiva i recreativa¹²⁸, amb seu a la

---

¹²⁸ Solà (1993) op.cit.

Plaça de la Constitució 8. L'Assemblea Constituent trigà encara uns mesos i no se celebrà fins el 23 d'agost d'aquell any.

S'escollí president Antoni Amat Almazán, d'ofici paleta. El tresorer era Pere Pi Casas, adroguer, i el secretari, Rafel Sibila Sendra, fuster. Completaven la Junta els vocals Joan Sanfeliu Pons, jornaler, i Josep Abelló García, sastre. Crida l'atenció, d'aquesta primera junta, la modesta procedència dels seus components, especialment si la comparem amb la comissió constituent de l'entitat. Dos d'ells, però, ja havien format part de consistoris municipals: Sibila, ho féu el 1897 i el 1901, i Pi, el 1905.

Menys Abelló, que procedia de Cornudella, tots els altres havien nascut al Prat i tots cinc sabien llegir i escriure. També destaca d'aquesta junta la seva joventut. El més gran, amb catorze anys de diferència respecte al següent, era Sibila, que en tenia quaranta-quatre, i el més jove, amb vint-i-quatre, el President, Amat.

De la resta d'assistents a l'acte en destaca, en general, la seva modèstia social, com ja hem dit, ben diferent als orígens i al que serà després l'Artesà. Així hi predominen els petits menestrals i botiguers i hi ha una significativa presència de mestres.

L'única excepció seria la de Miquel Casanovas Montero, nascut a Santiago de Cuba l'any 1868 i fill del gran propietari local Jaume Casanovas. El seu nom l'apuntem amb moltes reserves donat que només apareix relacionat amb el primer cognom i, per coincidències,

podria tractar-se, també, d'un paleta, Miquel Casanovas Mas, que es troba més en la línia de la resta d'assistents, tot i que sabem, per dades posteriors que tant Casanovas Montero com altres membres d'aquesta poderosa família estaven vinculats a l'entitat.

La resta d'assistents eren: Joan Parellada Vallhonrat, que abans constava en els padrons com a pagès i ara, un cop instal·lat al nucli urbà, exercirà d'adroguer, nascut a Sant Boi al 1838; Albert Feu Guilera, paleta, que esdevindrà un important constructor i arribarà a ser alcalde, nascut al Prat el 1877; Joan Cirera Pons, mestre, nascut a Montornés el 1839; Llorenç Forgas Navarro, cap de colla d'obres, nascut al Prat el 1855; Valentí Farrés Xirinachs, pagès, nascut al Prat el 1865; Dionisio de la Tejera Llinás, mestre, nascut a Arenys de Mar el 1850; Pere Casas Solanas, carter, nascut al Prat el 1849; Joan Naspleda Serradell, hostaler, nascut a Castellfollit de la Roca el 1838; Casimir Ribas Vallhonrat, cafeter, nascut al Prat el 1864; Joan Tort Roig, hostaler, nascut a Molins de Rei el 1844 i Joaquim Suy Mora, secretari de l'Ajuntament, nascut al Prat el 1848.

L'altre fet que cal destacar és l'assistència de Josep Ribas Camps, un jove de quinze anys, orfe de pare, que treballava de jornaler i era el cap de la seva família. Tot i la seva forçada dedicació laboral, el jove

sabia llegir i escriure, i podia formar part de l'entitat perquè en el reglament es requeria una edat mínima de quinze anys¹²⁹.

Els membres de la comissió organitzadora de l'entitat seran presents en la sessió constituent -amb l'excepció de Miquel Portillo- tot i que cap d'ells no assumirà cap càrrec en la nova Junta Directiva. Destaca també la presència de l'antic paleta Llorenç Forgas, que havia format part del grup fundador l'any 1883.

Amb tot, aquesta primera Junta General no reflectia massa bé l'autèntica composició social de l'entitat i les diferències entre els socis, i ben aviat van començar els problemes.

El 8 de gener de 1904 l'alcalde del Prat, Josep Ferrer i Rosell, escrivia al Governador Civil de Barcelona:

“Debiendo el próximo domingo día 10 del corriente a las 16 horas efectuarse en el Centro Artesano de esta localidad la elección de la Junta Directiva, según el Reglamento por el que se rige; y existiendo en dicha sociedad dos opuestas fracciones que ya en igual fecha del año anterior por extremar una de ellas los procedimientos, dio lugar á un conflicto que difícilmente puede subsanarse, de lo cual derivó la formación de un partido que en las últimas elecciones municipales luchó y se extralimitó hasta el extremo de insultar y agredir a pacíficos vecinos que dentro la legalidad emitian sus sufragios; es de temer que en dicho ya próximo día con motivo, según se indica de una infracción del Reglamento expresado, consistente en una propuesta clandestina de 23 individuos para ser admitidos como fundadores contra las

---

¹²⁹ Dades extretes dels padrons de població de 1897 i 1900. AMEP, padrons de població i AGC, Associacions.

prescripciones de aquel, y ya protestadas se produzcan disputas y hasta agresiones, que no cabe dudar dado el caracter repetidamente definido de los causantes y amenazas que se publican, origine una seria alteración en el orden público”.

“Para evitar tal extremo que seria luego deplorable, se ve en la precisión esta Alcaldia de impetrar de V.E. se digne nombrar un delegado especial que intervenga o presida si cabe dicho acto, no dudando con ello se acallará y encauzará dentro la legalidad los procedimientos que deben realizarse, y mayormente si se completa la precaución con el envio de una sola pareja de la Guardia Civil a cuyo Instituto se acostumbra aquí guardar el mayor respeto (...)”¹³⁰.

En el mateix sentit s’expressa el president de l’entitat, que havia de ser substituït a la Junta General, Baudili Casas Company ¹³¹:

“A fin de evitar se pueda alterar el orden por parte de algun elemento extraño ruego a V.E. se sirva ordenar la presencia en la misma de algun agente de la autoridad”¹³².

Davant la contundència d’aquestes manifestacions, el Govern Civil decideix enviar un agent delegat, Antonio Ramírez, per supervisar el procés electoral. Finalment, la Junta General va tenir lloc el 10 de gener i es van renovar els càrrecs de President, Antoni Amat Fabrès, Secretari, Ramon Llosa Ribas, i Vocal, Joan Pi Casas.

Sense que, aparentment, per la manca de dades en aquest sentit, es produïssin més incidents, el 15 de gener de 1905 es renovava l’altra

---

¹³⁰ AGC, Associacions.

¹³¹ Adroguer, nascut al Prat al 1872. AMEP, Padrons de població.

¹³² AGC, Associacions.

meitat de la Junta: Rafel Ferrer, vicepresident; Jaume Pejoan, tresorer; i Esteve Forgas, vocal.

En aquesta nova junta, constituïda entre 1904 i 1905, no hi havia cap dels noms que havien promogut la primera junta constituent de l'any 1899. Cal destacar la presència d'Esteve Forgas, nebot de Llorenç Forgas.

A partir de 1906¹³³ les juntes es renovaran en la seva totalitat, primer cada dos anys, i des del 1912 cada any. Aquest fet, probablement, responia a les tensions internes que patia l'entitat. Entre la junta de 1915 i la de 1919 no disposem de més dades i no podem saber si continuen renovant-se amb la mateixa periodicitat o si, al contrari, hi ha un darrer intent de l'entitat -en tot cas infructuós- per retornar a la normalitat.

Del període 1906-1910, comptabilitzem tres juntes amb tres presidents diferents. Aquests seran: Antoni Amat Fabrès, pagès (1906); Esteve Forgas Codina, paleta, que ja havia estat vocal l'any 1905, (1908); i Jaume Gaya Vidal, pagès (1910).

Des del 1912 al 1919 hi haurà cinc presidents: Esteve Forgas Codina, que repeteix càrrec, (1912); Josep Guilera Molas, farmacèutic,

---

¹³³ Tota la informació referida a les juntes procedeix de l'AGC. Les dades personals de cadascun dels components estan extretes del padrons de població de 1900, 1910, 1916, 1920 i 1924, AMEP.

que tindrà dos mandats (1913 i 1919); Jaume Parés Serra, botiguer (1914); i Pau Vilà Espinós, pagès (1915).

En total, entre els anys 1906 i 1919, tenim identificats un total de 38 càrrecs del *Centre Artesà*, ocupats per 31 socis diferents, ja que alguns repeteixen càrrec. La nota més característica del conjunt és que la gran majoria – n'hi ha cinc que no- són nascuts al Prat. Una altra nota comuna és la joventut de tots els càrrecs. Així, l'edat de la majoria, en el moment que desenvolupen el seu càrrec, oscil·la entre els 22 i els 39 anys. Només cinc persones, amb un prestigi important a la població i a l'entitat, superen aquestes xifres en el moment d'ocupar el càrrec: Pere Pi Casas, vicepresident l'any 1912 (42 anys); Josep Lagarriga Farga, secretari l'any 1912 (57 anys); Eduardo Blasco Ejarque, secretari l'any 1914 (48 anys); Ramon Casanovas Mas, tresorer l'any 1915 (43 anys); Rafael Sibila Sendra, tresorer l'any 1912 (57 anys).

Pel que fa a les condicions sociolaborals dels integrants de les diferents juntes, s'observa com, a mesura que avancen els anys, els pagesos (propietaris de terres o arrendataris, però no jornalers) van imposant-se al costat dels botiguers. Alguns membres significatius de l'entitat, que figuren als padrons com a paletes, acabaran creant la seva pròpia empresa de construcció. En aquest sentit un cas emblemàtic és el d'Albert Feu, que arribarà a alcalde i a tenir una important influència al poble. Aquesta marginació de les classes més modestes està, amb probabilitat, a la base de la ruptura de l'entitat.

Per contra, les juntes des del 1882 fins al 1905 havien estat més obertes, mostrant un major ventall social. Encara que hi figuren pagesos (5), també hi ha paletes (5), botiguers (3) i mestres (4). També destaca la presència de jornalers (2).

En els dos períodes, la presència de professionals liberals amb formació acadèmica serà constant.

Ocupació dels membres de les Juntes del Centre Artesà, documentats entre 1882 i 1919

OFICI	1882-1905	1906-1919	TOTAL
Pagès	5	9	14
Paleta	5	5	10
Comerç	3	6	9
Mestre	4	1	5
Farmacèutic	1	2	3
Flaquer	1	2	3
Fuster	2	1	3
Metge	1	1	2
Jornaler	2	0	2
Hostaler	2	0	2
Ferrer	0	1	1
Sastre	0	1	1
Secretari Ajunt	1	0	1
Cafeter	1	0	1
Capatàs obres	1	0	1
Carter	1	0	1
Passant	1	0	1

L'entitat només va patir un problema administratiu al llarg de la seva història, quan va ser donada de baixa l'any 1912, per no haver presentat la documentació referida al canvi de junta i al balanç econòmic al Govern Civil¹³⁴. Aquest fet, però, no va suposar cap entrebanc i l'entitat, un cop solventat el tràmit burocràtic corresponent, va continuar funcionant amb normalitat.

Pel que fa a la situació econòmica de l'entitat, el balanç oficial de comptes és positiu cada any, a excepció del 1915. Cal destacar també que hi ha una disminució important d'ingressos entre els exercicis de 1904 i 1907, probablement deguda als problemes entre els diferents sectors de l'entitat, als quals ja hem fet referència.

Entre el període 1904 i 1918, l'entitat quasi duplica els seus comptes, passant de 5.412,50 pta i un superàvit de 620,77 (1904) a 9.784,45 i un superàvit de 92,60 (1918). Descomptant-ne la inflació, aquest increment no supera l'ú per cent anual¹³⁵.

La darrera junta del *Centre Artesà*, abans del trencament, la formaven Jaume Parés Serra, propietari d'un comerç, president; Just Farrés Ribas, pagès, vicepresident; Manuel Lagarriga Álvarez, també comerciant, tesorero; Josep Guilera Molas, farmacèutic, secretari.

---

¹³⁴ AGC, Associacions.

¹³⁵ El salari agrícola mitjà, a la província de Barcelona, era de 3,0 pta diàries el 1904 i de 4,7 pta diàries el 1918. En conseqüència, el pressupost de l'Artesà va passar d'equivaldre 1.804 jornals agrícoles el 1904 a 2.081 jornals el 1918.

II.2.1. Les activitats del Centre Artesà 1906-1919

Només disposem d'informació suficient de les activitats del *Centre* des de l'any 1906. La principal font per resseguir aquestes activitats fins al 1919 han estat els programes editats amb motiu dels diferents actes que organitzaven. Això es deu al fet que no hem pogut aconseguir cap altre document del propi *Centre*, com ara els llibres d'actes d'aquest període, que no es conserven. Hem resseguit també els lliuraments (manaments de pagament) de l'Ajuntament del Prat des de l'any 1902 - data des de la qual es conserven a l'Arxiu Municipal-, sense trobar cap referència a pagaments fets al *Centre Artesà* fins l'any 1919. Sí que hi ha, per contra, alguna breu referència als llibres d'actes de Plens Municipals; en aquest cas, la majoria de cites fan referència a invitacions al Consistori per assistir a actes organitzats per l'entitat.

En el període 1906-1919 les activitats més importants tenien lloc durant la Festa Major, coincidint amb la festivitat dels copatrons locals, sant Cosme i sant Damià¹³⁶. Els balls eren els actes més populars i concorreguts i sempre s'acompanyaven, al llarg dels dies festius, amb funcions de teatre, sarsuela o opereta. Durant la resta de l'any s'alternaven, amb una freqüència més gran a mesura que es consolida l'entitat, els concerts amb les representacions teatrals.

---

¹³⁶ Vegeu Annex II, document 1.

Activitats documentades del Centre Artesà (1906-1919)

Any	Actes
1906	1
1909	2
1910	1
1911	1
1912	1
1913	1
1914	2
1915	6
1916	7
1917	11
1918	8
1919	2 (fins al març)

Cal destacar que, durant cadascun d'aquests actes, tenia lloc més d'un espectacle. La característica general era oferir en un mateix dia espectacles variats que completaven l'actuació principal. Així, trobem en una mateixa diada opereta, sarsuela i ball o teatre, concert i sarsuela. Únicament els actes molt significatius, com ara els concerts de coneguts orfeons o representacions teatrals a càrrec de primeres figures, gaudien del privilegi de ser presentades en solitari.

Tot i tenir en compte el marge d'error procedent del fet que és més difícil aconseguir documentació, en el cas que s'edités, del primers anys que dels últims, al llarg del període analitzat s'observa un increment considerable de l'activitat de l'entitat a mesura que avancen els anys.

Cal tenir en compte també, per matisar-ho, que molts dels actes que s'organitzaven es feien internament, només per als socis, i per això no se n'editava propaganda.

Crida l'atenció, en aquests primers anys, l'organització d'actes benèfics, generalment funcions teatrals, per tal de recaptar fons per a finalitats diverses. Els beneficiaris acostumen a ser familiars dels socis que es troben en situacions difícils, o bé es destinen a campanyes més generals que van frapar fortament la societat del moment, com ara la guerra del Marroc (1909) o els atacs alemanys a Bèlgica (1915). També se'n fan per ajudar els necessitats de la localitat.

Aquestes campanyes es poden vincular també amb el sentiment solidari de la societat pratenc, que s'havia manifestat, des del segle anterior, en el moviment per pagar els rescats -substituts per al servei militar- dels joves pratencs¹³⁷.

---

¹³⁷ Sobre aquest tema, veure Codina, Fabró, Ferret i Gómez. "Amèrica com a fugida. Servei militar i emigració ultramarina al Prat al segle XIX" a *3es Jornades d'Estudis Catalano-Americans*. Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1992. Pàg. 61-73.

II.2.2. El teatre del Centre Artesà i del Centre Autonomista

II.2.2.1. L'Artesà fins el 1919

El teatre de *l'Artesà* combinava les representacions de companyies professionals amb la posada en escena d'obres que interpretava el quadre escènic del grup. Tant en un cas com en l'altre, les peces que es presentaven eren sempre en català i, majoritàriament, d'autors catalans contemporanis.

Hem pogut documentar vuit sessions teatrals entre 1914 i març de 1919. En tres casos es tractava de festivals en què s'escenificaven fragments de peces de diversos autors, que no apareixen esmentades en els programes impresos. La primera obra documentada es va representar el 15 de maig de 1914 i el llibret, titulat *Claudi*, estava escrit pel soci Valentí Xirinachs.

El grup va anar adquirint un acceptable nivell de qualitat i es va atrevir a posar en escena obres més difícils. Es tractava de¹³⁸:

Maria Rosa d'Àngel Guimerà, 26 d'agost de 1917¹³⁹.

El Drac de Pous i Pagès, 12 de maig de 1918.

---

¹³⁸ Dades extretes dels programes anunciadors de les funcions.

¹³⁹ Vegeu Annex II, document 5.

La barca dels afligits d'Apel·les Mestres i *La victòria de l'infern* de F. Freixas i M. Gras, 5 de gener de 1919.

En Pólvora d'Àngel Guimerà i *La barca dels afligits* d'Apel·les Mestres, 9 de març de 1919.

La darrera funció esmentada correspon a la festa de comiat de l'entitat. En teoria, només es tractava d'un comiat del local que ocupaven, cosa que, com ja hem vist, no era així. En aquesta ocasió assenyalada hi va intervenir la companyia en ple.

El grup no tenia un director determinat i tot fa pensar que aquest paper es repartia entre els components del quadre escènic. El grup era enterament masculí; les actrius procedien del món professional i eren contractades per a cada funció. D'entre elles en destaca Carme Rodríguez, germana de Pau Rodríguez, que actuava en els teatres de Barcelona.

Del grup d'actors cal destacar el fet que la majoria d'ells seguirien enquadrats dins el *Centre Artesà* després de la ruptura, cosa que ocasionà un daltabaix a les pretensions de *l'Autonomista* d'estar a l'alçada del grup rival.

Pel que fa al teatre professional que era contractat pel *Centre*, és palesa la qualitat dels grups escollits. Aquest teatre, com en el cas del que feia el grup amateur, era sempre en català i es barrejaven les obres dramàtiques amb les comedietes lleugeres i els sainets.

Tots els noms destacats de l'escena catalana van trepitjar l'escenari del local de l'entitat, en especial les companyies dels actors Enric Guitart, Jaume Borràs i Enric Giménez.

Entre les actrius femenines cal esmentar una jove de Molins de Rei, amb companyia pròpia: es tractava de Margarida Xirgu, que va actuar al Prat en dues ocasions. També hi destacaren les actrius Empar Ferrandis i Maria Prunell.

Les obres més importants que es van representar van ser¹⁴⁰:

- *La Reina jove* d'Àngel Guimerà. Companyia de Margarida Xirgu (11-6-1910?)¹⁴¹.
- *Froufrou* d'Henry Meilhac i Ludovic Halévy. Companyia de Margarida Xirgu (2-6-1912).
- *La filla del mar* d'Àngel Guimerà. Companyia d'Enric Guitart (27/29-9-1914).
- *Jesús que torna* d'Àngel Guimerà. Companyia del Teatre Novetats de Jaume Borràs (11-6-1917).
- *El monjo negre* de Serafi Pitarra. Companyia Terradas-Casas (24-3-1918).

---

¹⁴⁰ *Ibidem*.

¹⁴¹ El cartell de la funció no indicava l'any. Una nota manuscrita indica 1910. Pot tractar-se d'un lapsus de memòria de l'espectador anònim o una estrena anterior a la de Barcelona, que va tenir lloc l'any 1911. Vegeu Annex II, document 2.

En aquests anys l'oferta teatral de l'Artesà només tenia la competència de la sala *La Moderna*¹⁴². Aquest local oferia teatre professional amb algunes de les companyies habituals del circuit teatral català. Destaca el fet que, a partir de 1917, *La Moderna* comença a programar representacions en castellà. En el cas del Prat, bàsicament monolíngue en l'ús social, aquest canvi d'idioma s'explica per la voluntat d'atraure la població d'origen majoritàriament basc, que havia arribat al Prat amb La Papelera. Les obres representades eren, bàsicament, sainets dels germans Álvarez Quintero.

II.2.2.2. El teatre amateur

La ruptura de l'entitat va tenir repercussions molt importants pel que fa al teatre amateur. El quadre escènic quasi en la seva totalitat va continuar en el *Centre Artesà* mentre que *l'Autonomista* s'emportà molt pocs actors.

Això va fer que, en els pocs anys de funcionament del *Centre Autonomista*, no hi hagués capacitat suficient per crear una companyia estable. De fet, només ens consten tres sessions teatrals i molt espaiades en el temps¹⁴³.

El quadre escènic comptà per a la seva única representació destacada amb la direcció de Francesc Figuerola, que dirigia la

---

¹⁴² Vegeu Annex II, document 3.

¹⁴³ Vegeu Annex I, fotografia 21.

Companyia de Declamació Catalana que va ser contractada en diverses ocasions pel Centre. De les bones relacions en sorgí la col·laboració per posar en escena les peces curtes *Lladres i Joventut* d'Ignasi Iglesias i *El triomf de la carn* de Santiago Rusiñol. Aquestes obres es presentaren el 22 de febrer de 1920.

No tornem a tenir una altra acció del quadre amateur fins el diumenge de rams de 1920, quan es representà l'obreta *Gent d'ara* de Coca i Vallmajor. Aquesta funció es repetí el 13 d'abril de 1924 en el festival benèfic a favor del soci de l'entitat Jaume Company Casugues.

Aquesta escassa activitat, i la relativa dificultat que representava posar en escena aquest tipus d'obres, denoten la incapacitat del *Centre Autonomista* per arrabassar a *l'Artesà* el protagonisme teatral, quan aquesta era una de les activitats que des dels orígens hi havia estat emblemàtica.

L'Artesà trigà un temps a posar en marxa el quadre escènic. Primer va caldre esperar a l'acabament de les obres del nou local i, després, reorganitzar la companyia. El quadre escènic de *l'Artesà*, a diferència de *l'Autonomista*, va mantenir els actors cohesionats, cosa que els va permetre afrontar la posada en escena d'obres d'una dificultat considerable.

Des del 1919 fins a la desaparició del *Centre Autonomista*, el 1924, el grup teatral de *l'Artesà* posà en escena vuit representacions. Una característica a destacar va ser la continuïtat de la línia teatral de

l'anterior etapa, representant obres d'autors contemporanis, sempre en català, idioma habitual dels actors i del públic.

El grup de *l'Artesà* es va donar a conèixer en una sessió el 25 d'abril de 1920, en què s'escenificaren obres curtes, d'entre les que destacava la peça *Joventut* d'Ignasi Iglésias. Una gens involuntària coincidència amb *l'Autonomista*, que estrenà aquesta mateixa obra el 22 de febrer del mateix any.

En plena picabaralla amb els *autonomistes*, *l'Artesà* no perdonava la ruptura i la diada de Reis de 1921 estrenà un quadret líric anomenat *Vull ser de l'Artesà*, escrit i musicat per socis de l'entitat¹⁴⁴.

De la resta de repertori de la companyia hi destaquen peces d'Ignasi Iglésias i, sobretot, la representació de *Terra baixa* d'Àngel Guimerà que, segons la premsa d'etapes posteriors, es podia considerar com una fita del teatre pratenc en què destacà la gran interpretació de Víctor Casanovas. El grup també estrenà alguna peça curta de l'autor local Valentí Xirinachs.

Desaparegut *l'Autonomista* i, per tant, eliminada la competència, el ritme de produccions pròpies de *l'Artesà* va caure en picat.

---

¹⁴⁴ Vegeu Annex II, document 12.

Així, des del 1924 tenim constància de cinc sessions teatrals, centrades en sainets i operetes i, com a peces destacades, la representació de *Mar i Cel* d'Àngel Guimerà (els dies 2 de gener i 2 de febrer de 1927) i *La mare eterna* d'Ignasi Iglésias (24-2-1929). La darrera actuació de la companyia va ser l'1 de gener de 1930, en què es representà *Lo nuvi* de Josep Feliu¹⁴⁵.

A partir de 1930, *l'Artesà* deixà de tenir quadre escènic propi i es dedicà a contractar espectacles professionals forans.

II.2.2.3. El teatre professional

El *Centre Autonomista* va intentar compensar la manca d'una companyia estable amb la programació d'un teatre professional d'alt nivell, tot seguint la línia anterior de *l'Artesà*. La cartellera seguia sent exclusivament en català i d'autors contemporanis.

Entre el 1919 i el gener del 1924 hem pogut comptabilitzar 17 sessions teatrals amb representacions d'autors com Àngel Guimerà, Ignasi Iglésias, Josep Pous i Pagès, Josep M. de Sagarra, etc. D'entre les companyies teatrals que hi van actuar, en destaquen les del Teatre Romea, amb Enric Giménez, i les dels actors Jaume Borràs i Joaquim Viñas.

---

¹⁴⁵ Dades extretes dels programes de les funcions (vegeu Annex IX).

Menció especial requereix la *Companyia de Declamació Catalana* de Francesc Figuerola. Aquest grup hi va actuar en sis ocasions. Com ja hem dit, Francesc Figuerola va dirigir la primera actuació del quadre escènic de *l'Autonomista*.

Per la seva part, el *Centre Artesà* seguí fidel al seu autor preferit, Àngel Guimerà, de qui es representaren tres obres (*Mossèn Janot*, *L'ànima és meva* i *Joan Dallà*). De la resta d'autors representats, cal esmentar l'obra *Lo ferrer de tall*, de Frederic Soler, *Pitarra*.

La resta d'obres representades i les companyies contractades, en un total de deu fins al 1921, eren de qualitat regular. Entre el 1921 i el 1924, hi ha una aturada important, que coincideix amb una major activitat del quadre amateur. En aquest període, *l'Artesà* començà a contractar companyies en castellà que representaven obres a l'estil de les dels germans Álvarez Quintero.

Desaparegut *l'Autonomista*, *l'Artesà* quedà com a única sala que oferia obres teatrals de relleu. *La Moderna* s'havia especialitzat en el cinema i el ball des de la construcció del nou local, batejat com *Moderno*. Fins a la guerra, quan *l'Artesà* va ser ocupat i convertit en *Teatre del poble*, seguí aquesta línia de contractació. A la postguerra, el cinema va anar guanyant-hi cada cop més espai.

La importància de l'activitat teatral local en aquest període ha quedat reflectida en el teixit urbà del Prat. El Pla d'eixample de 1916 comportà l'obertura de nous carrers, molts dels quals van ser batejats

amb els noms més representatius de les arts escèniques del moment. Així, s'incorporaren al nomenclàtor de carrers Joan Maragall, Enric Borràs, Ignasi Iglésias, Lo Gaiter del Llobregat (pseudònim de Rubió i Ors), Santiago Rusiñol, Enric Morera, Àngel Guimerà (actual carrer del Centre), Frederic Soler, Jacint Verdaguer i Apel·les Mestres. Amb l'única excepció d'Àngel Guimerà, la resta de cognoms s'han mantingut fins a l'actualitat i no van ser substituïts en cap de les dues dictadures del segle XX.

II.3. LA POLITITZACIÓ DEL MOVIMENT ASSOCIATIU: EL TRENCAMENT DEL CENTRE ARTESÀ

El *Centre Artesà*, com ja hem indicat, tenia la seva seu en un local conegut com a Sala d'en Bou. L'edifici constava d'un cafè amb dues plantes, sala de juntes, billars i una sala d'espectacles i ball¹⁴⁶.

En el local, que des del 1912 s'havia dedicat també a les sessions cinematogràfiques, es van haver de fer obres per garantir la seguretat dels espectadors, davant les dramàtiques conseqüències que havien provocat alguns incendis de pel·lícules.

La problemàtica generada arran del nou local va ser el detonant de la ruptura de l'entitat, que ja estava fortament fraccionada a causa de la rivalitat política local. Ramon Roigé, que va ser una figura destacada del *Centre Autonomista*, amb una certa ingenuïtat, escrivia l'any 1980:

“El “Centro Artesano” anava seguint sa vida normal. No fou un centre polític en el veritable sentit de la paraula. La política es limitava, normalment, a les “coses de l’Ajuntament”. No obstant, també, en certs moments, l’alta política hi féu entrada. Recordo les eleccions de Diputats a Corts de l’any 1907 (any de la Solidaritat

---

¹⁴⁶ Codina, Jaume: *La gent del fang*, pàg.223.

Catalana); el Centre recolzava la candidatura de l'agitador republicà Robaudonadeu, enfront de la de Bertran i Musitu, de la Lliga Regionalista. L'enfrontament es reproduï en les eleccions de l'any 1910. La candidatura de Bertran i Musitu es vegé sempre combatuda pel Centro Artesano»¹⁴⁷.

Jaume Codina vincula aquests enfrontaments amb les rivalitats que es produeixen des del segle XIX al Prat. Amb una terminologia tal vegada massa moderna per identificar grups en un moment històric en què les ideologies no estaven tan definides, identifica els dos sectors enfrontats: d'una banda "*la tendència nacionalista a ultrança i l'altra facció, d'idees monàrquiques*"¹⁴⁸.

El mateix Ramon Roigé, en un escrit del 1983 ens amplia la informació, tot i que en aquesta ocasió sí que manifesta el caràcter clarament polític de l'escissió:

"S'havia produït al Centre Artesà una escisió d'un caire marcadament polític (...). El nostre poble bullia un clima de fervent catalanisme, fenomen que abrussava tota la nostra Catalunya delerosa per viure un règim d'autonomia (no separatista) preconitzada per Prat de la Riba (La Nacionalitat Catalana); Cambó (Per la concòrdia, el fet diferencial de Catalunya) i altres personalitats abrandades pel sentiment patriòtic que imperava arreu" ¹⁴⁹.

---

¹⁴⁷ Roigé, Ramon: "Història d'un solar de la Plaça", *Delta*, núm. 27, juny de 1980.

¹⁴⁸ Codina, Jaume, op. cit, pàg.226.

¹⁴⁹Roigé, Ramon: "64 anys de l'edifici del Centre Artesà", *Delta*, núm 60, setembre de 1983.

Jaume Codina explica com la política local era a la base de l'escissió que es produí, i com les dues entitats eren la cara més visible i organitzada dels dos partits que capitalitzaven el govern local:

“la coexistència dels dos partits locals casava malament amb el monolitisme de la societat, dominada pels membres del partit vell. Promogut el llançament pel propietari del local, Pau Vilà, afecte al partit nou, els del vell –que des d’ara es dirien ‘artesanistes’– adquiriren terrenys i amb gran entusiasme començaren a alçar un esplèndid local social. La societat, però, continuà proclamant-se apolítica. En canvi, els membres del partit nou fundaren ràpidament –Pasqua del 1919– el denominat ‘centre Autonomista’, en pro del reconeixement de la personalitat política i jurídica de Catalunya. Foren, doncs, els ‘autonomistes’”¹⁵⁰ .

Un cop esclatada la crisi interna, el sector autonomista, que comptava amb el favor de l’arrendatari de la sala, Roig, i del propietari Pau Vallhonrat, es quedà en l’antic local. Però abans calia fer fora al sector artesanista, i amb la complicitat del propietari i de l’arrendatari s’utilitzaren els mecanismes legals per fer fora els subarrendataris, el Centre Artesà. Novament Ramon Roigé ens explica la rescissió del contracte de subarrendament:

“No existia un plaç de duració i d’acord amb la legalitat llavors vigent, tenia que ésser considerada la forma o temps en què es venia pagant el preu de la locació; si era per mesos, el contracte s’entenia atorgat per mesos, i com sigui que el Centre Artesà

---

¹⁵⁰ Codina, Jaume: *Les generacions pratenques 1538-1972*. Pàg. 238.

pagava per trimestres el cànon arrendaticí, l'arrendament tenia una duració de tres mesos, si no existia pròrroga. Per tant, el local arrendat tenia que restar lliure al termini dels tres mesos.(...) Fou redactada l'oportuna demanda (demanda de conciliació) per tal que Centre Artesà desallotgés l'immoble per tot el dia 31 de març de l'esmentat any (1919). Es celebrà l'acte dant-se el Centre Artesà per requerit. L'impacte que es produí va ésser fulminant. Em sembla recordar que ostentava la presidència del Centre Jaume Parés Serra. Aquest assistí a l'acte acompanyat d'Esteve Forgas en llur condició d"home bo" (requisits que en casos com aquest exigeix la llei). En aquell moment Esteve Forgas digué 'ens treuen, ferem, però, un altre local o Centre Artesà'. Així fou"¹⁵¹.

Pau Rodríguez, un destacat artesania, en les seves memòries sobre l'entitat, publicades al periòdic *Prat* al llarg del 1951, ens dona la seva versió, sense oblidar el vessant polític de la crisi:

"Y así fue siguiendo la Sociedad, alternando con los dramas y comedias de los cuales he procurado dar el repertorio, con sesiones de cine, bailes con piano sólo y con quinteto, hasta que, a principios del año 1919, vulnerando, o sin vulnerar el célebre artículo de los estatutos sociales, se declararon oficialmente en la Sociedad dos bandos políticolocales, que ya existían y un buen día el propietario del local demandó de deshaucio del mismo, previo acto de conciliación al cafetero arrendatario del conjunto de la finca, y éste, claro, hizo lo propio con la Sociedad "Centro Artesano", subarrendataria de la sala de espectáculos y del piso donde también había café. Se celebró una reunión general en la que se distribuyeron los socios que continuaban con la antigua entidad, y los que, salientes, deberían formar en el próximo futuro el Centro Autonomista"¹⁵².

---

¹⁵¹ Roige, op. cit. (1983).

¹⁵² P.R.: "Lo que fué una sociedad (Centro Artesano)", *Prat*, núm. 46, 26 setembre 1951.

I Jaume Codina concreta:

“El carrer de Ferran Puig, baluard de la menestralia pratenca, es decantà majoritàriament artesanista. Els Guilera, Xirinachs, Parés, Casanovas, Feu, Mata, Forgas, Ferrer, Pejoan, Rodés, Gibert, Casas etc., formaren entre la plana major de la vella entitat. Els veïns d’un major sentiment polític catalanista, encapçalats per Jaume Sallés Serra i els joves com Josep Dalmau i Balletbó i poc després per Josep Codina i Parellada, militaren entre els autonomistes”¹⁵³.

A aquest sector significatiu d’artesanistes calia afegir-hi:

“socis de benestant posició econòmica. La primera guerra mundial, la guerra del 14, havia propiciat a varis agricultors extraordinaris beneficis amb l’exportació de productes a la veïna República.(...)”¹⁵⁴.

Els van ser els qui van fer l’aportació econòmica més significativa per tal de costejar les despeses del nou local del Centre Artesà.

Igualment, la major part de socis que havien ocupat càrrecs directius a l’Artesà abans de la ruptura es mantindran a la vella entitat, mentre que un grup molt minoritari passarà al nou Autonomista. En alguns casos, l’edat avançada dels pioners de l’Artesà fa difícil saber per quina de les dues tendències s’inclinaren; amb tot, la vinculació familiar de noms, una de les constants més clares de l’Artesà, fa pensar que també aquests es mantindrien en el si de l’entitat vella.

---

¹⁵³ Codina, Jaume: *Història del carrer Ferran Puig*, pàg. 81.

¹⁵⁴ Roigé, op. cit. (1983). La República a què es refereix l’autor és França, que durant anys va ser un dels mercats més importants per als productes agrícoles pratencs.

No obstant això, l'Autonomista comptarà amb significatius representants, alguns dels quals també formen grups familiars: Roigé, els Monés, els Pujol, els Dalmau... són alguns dels noms de què més endavant haurem de tornar a parlar.

Personatges amb càrrec a l'Artesà fins el 1919 i a l'Autonomista

Persona	Entitat	Càrrec	Anys
ANTONI MONÉS JANÉ	Centre Artesà	Tresorer	1914
	Autonomista	Vocal	1919
FRANCESC PARÉS PUGES	Centre Artesà	Vicepresident	1910
	Autonomista	President	1919
JAUME SALLÉS SERRA	Centre Artesà	Tresorer	1910
	Autonomista	Comissió fundacional	1919
	Autonomista	Vicepresident	1919
	Ajuntament	Regidor	1920
	Ajuntament	Alcalde	1922
JOAN ROSELL DALMAU	Centre Artesà	Vocal	1910
	Autonomista	Comptador	1923?
JOSÉ FERNÁNDEZ PUIG	Centre Artesà	Vicepresident	1914
	Autonomista	Vocal	1919
JOSEP DALMAU BALLETBÓ	Centre Artesà	Vocal	1913
	Autonomista	Vocal	1919
	Ajuntament	Regidor (1r tinent d'alcalde)	1922
	Autonomista	Vocal	1923
PAU VILÀ ESPINOS	Centre Artesà	President	1915
	Autonomista	Comissió fundacional	1919
	Autonomista	Comissió festes (abans Autonomista)	1924

II.3.1. La polèmica impresa

Les diferències existents entre les dues entitats es van dirimir públicament des de les planes dels òrgans d'expressió de les seves respectives joventuts. Durant poc més d'un any, *L'Avenç* i *El Ressò* van reflectir l'agra polèmica oberta entre els dos sectors ideològics, que conduí al trencament inevitable i definitiu del Centre Artesà.

Des de *L'Avenç*, en un llarg escrit, Josep Guilera feia tota una declaració de principis i una reafirmació de la personalitat de l'Artesà. Malgrat el to aparentment conciliador, Guilera, que adopta un posicionament victimista, intenta defensar la catalanitat del Centre Artesà, un dels blancs dels atacs dels autonomistes:

“Que'l Centre Artesà no s'ha sortit may del objecte pel qual fou creat ho testimonia de manera indubtable, la historia immaculada de més de quaranta anys de vida; i de que no vol sortirs en ho demostra la conducta observada al ser llançada barroerament al carrer, tractar-la amb la mateixa desconsideració, amb que és tractat el llogater més mal pagador i escandalós, perseguida amb insistència pera impossibilitar-li el trobar terrenys i fins calumniar-la d'arcabota de la passió més brutal, immortal i denigrant.”

“Enfront de la desconsideració, persecució i calúmnia, la nostra Societat no hi oposà res més que una protesta tan seriosa i enèrgica com solemne i pública; més al ensems de formular-la oferí oblidar el passat i aixoplugar sots la bandera de sempre a tots aquells per als quals la germanor no'ls hi és cap impedimenta, a tots aquells que apreciessin la tolerància com una virtud.”

“Per disort la crida que'n pro de la cultura, moralitat i germanor llençà nostre “Centre”, va caurer en terra infeconda; en nom d'una política disfressada d'autonomista hem sigut declarats incompatibles amb les aspiracions més justes i sentides de la mare pàtria: en nom d'un noble ideal s'ens ha dat gratuïtament la patent d'enemics de Catalunya.”

“La “Joventut Avenç del Centre Artesà”, admet que en nostre poble hi hagi qui tan com ella estimi a Catalunya, més, nó; però a l'ensems creu, i aquesta creència es la norma que ha informat tots els seus actes, que'l professar un ideal no vol dir intolerància;

*que'l ésser políticament contraris no suposa enemistat personal, que el no votar un mateix color no es motiu suficient pera que'l que sigui més poderós persegueixi al dèbil fins a impossibilitar-lo de guanyar-se la vida*¹⁵⁵.

Malgrat que el posicionament polític dels seus dirigents i el to general de molts dels escrits mostraven el contrari, el *Centre Artesà* continuava refermant el seu apoliticisme i fent dogma de fe de la intencionalitat únicament cultural de l'entitat:

*“Altre dels errors seus -i deixarem d’assenyalar-ne molts- és el de creure que el ‘Centre Artesà’ és una entitat política, cosa que és completament inexacte. El ‘Centre Artesà’, tant per la seva llarga i gloriosa tradició, com pel moment actual, és una entitat essencialment de cultura, i prova també d’això és que hi ha molts socis que pertanyen també al “Centre Autonomista”, i son considerats com si fossin socis exclusivament del nostre Centre*¹⁵⁶.

I encara se seguia insistint:

*“Nosaltres no hem volgut dintre nostre qui tan sols bescantés, prenent per enemics a qui per nosaltres no ho són pas, car d’adversaris no n’hem tingut mai: el nostre fi és essencialment cultural, i com a socis, tant del Centre Artesà com de la Joventut, no professem cap mena de política i som respectuosos amb tots els partits, reservant-se cada un el dret de votar per qui cregui més convenient(...)*¹⁵⁷.

Catalanisme al marge, el centre de la polèmica entre les dues entitats tenia el seu origen, com ja destacava Jaume Codina, en el diferent posicionament polític que prengueren cadascuna d’elles. A

---

¹⁵⁵ Guilera, J.: "¿Per què?", *Joventut L’Avenç*, agost 1919, núm. 1, pàg. 6-7.

¹⁵⁶ Colominas Vergés, Joan: "Rèplica", *Joventut L’Avenç*, maig 1920, núm. 10, pàg. 2-3.

¹⁵⁷ F.D.I. "Un bon noi mal comprès". *Joventut L’Avenç*, juny 1920, núm. 11, pàg. 4-5.

través de la seva vinculació amb el partit nou, que ocupà l'alcaldia en diverses ocasions trencant el monolisme polític tradicional, el *Centre Autonomista* va mantenir des del començament un recolzament incondicional al diputat Bertran i Musitu. Per la seva banda, el *Centre Artesà* representava els interessos dels grups socials més conservadors, en especial dels pagesos propietaris.

Malgrat aquest posicionament apriorístic, els dos grups s'atacaran mútuament de simpatitzar amb la *Unión Monárquica Nacional*.

L'Artesà escriu:

“Un crit d'alerta inserit en l'últim BUTLLETÍ i dirigit als nacionalistes del districte electoral de Vilanova, ha tret de pollaguera a El Ressó, orgue dels aliats de la U.M..N., fins a l'extrem d'erigir-se en definidor de dogmes i estendre patents de catalanitat.(...) I ara, per l'interès que sentim per la nostra causa, hem de dir-vos: Si no sentiu veritablement el nacionalisme de que es vestiu a tothora, almenys cobriu les apariències i no permeteu ridiculeses, que més aviat semblen befes als que de bona fe vos segueixen, portant-nos a presidir vostres mitings a En Bertrancito, qui amb el seu llenguatge enxamporrat demostrà plenament, ço que ja fa molt temps sabiem, això és que a casa seva està prohibida la parla catalana”¹⁵⁸.

I l'Autonomista contraataca:

---

¹⁵⁸ F: "Se us veu la ceba". *Juventut L'Avenç*, gener 1921, núm.18, p.5.

“Tenim notícia que en la festa dels Jocs Florals del Centre Artesà el senyor President va engegar unes quantes insolències contra els nostres amics els dignes diputats senyor Bertran i Bassols”.

“No'n protestem, doncs trobem molt natural que els amics del comte de Santa Maria de Pomés malparlin dels nostres diputats i lamentàriem moltíssim que els partidaris de la “Unión Monárquica Nacional” lloessin a un amic nostre”¹⁵⁹.

Més que les alineacions estrictes amb partits organitzats i el sotmetiment a les seves disciplines, els dos grups polítics locals seguien tendències i persones per afinitats i aversions genèriques. Aquest és el cas de l'*Autonomista*, que seguirà Bertran al llarg de la seva existència i això l'acostarà a la *Lliga Regionalista*. Molt menys definit és el posicionament de l'*Artesà*, caracteritzat per un fort antibertranisme, que el portarà a recolzar uns o altres sempre en oposició a aquest polític.

Joan Tardà, en el seu treball sobre política i eleccions al Baix Llobregat, tot recollint l'opinió expressada per Jaume Codina, escriu:

"Segons l'historiador pratenc, no existia correspondència entre aquestes agrupacions i els partits polítics catalans, amb la qual cosa el comportament electoral pel que fa a les eleccions municipals era diametralment diferent a les generals"¹⁶⁰.

Tardà, però, no va més enllà pel que fa a aquest localisme, i no aventura cap altra possibilitat que no sigui la de detectar, a les

---

¹⁵⁹ "Els amics del "Conde"". *El Ressò*, octubre 1920, núm.2, pàg.8.

¹⁶⁰ Tardà i Coma, Joan. *Republicans i catalanistes al Baix Llobregat a principi del segle XX*. Ajuntament de Sant Feliu. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991. Pàg. 157.

eleccions de 1913, regidors del camp regionalista, de la *Unión Federal Nacionalista Republicana* i del conservadorisme.

Cal no obviar tampoc el fet que una part de la lectura que es fa a posteriori dels enfrontaments entre els dos grups, vindrà condicionada pel posicionament d'alguns dels seus dirigents durant la República, i les seves conseqüències: per a uns, la repressió i, per a uns altres, el suport al règim franquista.

Així, Josep Guilera, en un llarg escrit adreçat a Ramon Roigé, i que formava part d'una sèrie d'atacs creuats que ambdós es llançaven, escrivia¹⁶¹:

“El més probable és que li convingui confondre la farmàcia amb la magnèsia, per passar el Bertranisme per sinònim de Catalanisme, i a la Lliga per l'equivalent de Catalunya; i portada la qüestió en aquests termes, aleshores si que te raó sobrada: jo no he votat mai el senyor Bertran, i és més, per creure'l perjudicial a la causa catalana i als interessos del nostre poble, sempre que pugui votaré en contra. L'he combatut i el combatré a En Bertran, i la joventut “L'Avenç” per fets recentment ocorreguts, té també l'obligació de combatre'l en tot lloc i en tota ocasió, i de la mateixa manera que la Societat nacionalista La Falç i el periòdic L'intransigent, de Barcelona, entre altres, desprecien l'excomunió de la Lliga, també el Butlletí, la Societat “L'Avenç” i el que sotascriu, desprecien la que ha pronunciat i les que pronunciar pugui el senyor Roigé, perquè ni li reconeixem autoritat per fer-ho ni el creiem catalanista, i si sols musitista, i fins tenint en compte que titulant-se catòlic i mostrant-se en públic com a tal, desprecia i

---

¹⁶¹ Guilera, Josep: "...com una tortuga". *Joventut L'Avenç*, gener 1921, núm.18, p.7.

contradiu les ordres de les autoritats eclesiàstiques, podem suposar que el seu Bertranisme és purament circumstancial, això és: que si ell avui defensa a En Bertran, és senzillament perquè nosaltres el combatim”.

Els atacs sovint arribaven al terreny personal i eren altament ofensius:

“També un escriptor novell, des de les mateixes calumnies d’El Ressor té la gosadia d’insultar als excursionistes del Centre Artesà que anaren fa poc a Brugués, suposant-los mansos esclaus d’un caciquisme despòtic i d’altres ‘galanteries’ per l’estil”.

“Creiem molt bé que els insults han partit d’ell, però el que és l’escrit, ni que ens ho jurin, car fins avui no hem llegit enlloc que els ‘adoquins’ escriguin”¹⁶².

En aquest sentit, els artesanistes s’emportaven de carrer l’ús de la sal gruixuda:

“El pobre ‘Cantaire’ no té cura. Quan no s’enganya ell mateix, l’enganyen els altres.

“Ara surt amb que li han dit que el que li proporcionà la tunda anterior és un veterinari, i l’amenaça amb boçals i les treves, que sap posar-les per ésser feina que ha après fent de chalán (segons confessió pròpia)”.

“Aquest senyor ignora que si ell sab posar bocals, nosaltres no sols en sabem, sinó que fins en tenim, i que són de confiança: ens els ha venut el propietari de l’aigua de Vilajuiga”¹⁶³.

---

¹⁶² Molas, G. : "Eco d'un ressor". *Joventut L'Avenç*, agost 1920, núm.13, p.5.

¹⁶³ J.R.: "Anciano la lengua ten". *Joventut L'Avenç*, agost 1920, núm.13, p.3-4.

Els autonomistes, però, no es quedaven enrere, tot i que el seu estil podia ser més fi i subtil venint de la ploma de Josep Pujol¹⁶⁴:

“Altrament, m’han dit que el senyor G.Molas és en Josep Guilera Molas. No pot ésser. El senyor Guilera sap que és absolutament fals que jo hagi tingut tractes amb ningú de la Unió Monàrquica, que són falses les afirmacions totes que respecte a mi es feien en el número 12 del Butlletí, i com el senyor Guilera és una persona decent no pot ésser ell qui insisteixi en aquelles falses afirmacions”¹⁶⁵.

Tot i que, quan calia, fins i tot un home tan serè com l’advocat Roigé perdia els estreps. Així va succeir en la rèplica que va fer, com a president de la Joventut Nacionalista del *Centre Autonomista*, als atacs del mateix Josep Guilera, un dels artesanistes més combatius i combatuts:

“Vostè no segueix l’exemple d’En Casanova. No! Vostè és un enemic de Catalunya.(...) Al parlar així, no ho faig en nom propi, sinó en nom d’una Joventut Nacionalista entusiasta, que inmerescudament presideixo, la qual s’ha vist punyida per la seva inqualificable grolleria”¹⁶⁶.

---

¹⁶⁴ Metge i polític local, era una personalitat respectada al municipi. El seu nom el retrobarem en diferents ocasions.

¹⁶⁵ Pujol, Josep: "No pot ésser". *El Ressò*, desembre 1920, núm.3, pàg.6.

¹⁶⁶ Roigé Calzada, Ramon: "Ràpida...". *El Ressò*, desembre 1920, núm.3, pàg.7.

Els atacs arribaven a l'extrem de riure obertament de les activitats organitzades per l'altra entitat. Serveixi d'exemple un fragment extret del *Ressò*:

“Conversa pescada al vol:

“Vols dir Jaumet que els Jocs Florals resultaran en un poble com el nostre, que tenim tan descuidada la instrucció i les lletres?”

“-Si, dona, si. L'èxit està assegurat si vosaltres us vestiu de blanc i els que enraonin parlen mal dels diputats”¹⁶⁷.

L'Artesà també llançava les seves pedregades amb ironia:

“D'un programa de festes del Centre de la plaça són les següents paraules: arrososo, espelusante y espesmodico”.

“No sabem si és ignosancia o ignorencia”¹⁶⁸.

En aquesta mateixa línia, l'Artesà critica un acte dels autonomistes per considerar-lo irreverent:

“Es una costum catalana molt escaient el ballar sardanes a la sortida de Missa major, i fins en molts pobles són ballades a la plaça de l'Església i presidides pel senyor rector. Hem de dir, però, fent honor a la veritat, que aixís sols se fa en els pobles atrassats, en aquells on encara es respecten les creències i es te mirament de no destorbar actes públics, encar que siguin religiosos”.

“En el nostre són més avançats. ¿Per què esperar que l'Ofici sigui acabat? No ens diem autonomistes? Doncs que tothom faci el que li vingui bé”.

---

¹⁶⁷ El Cantaire: "Cantarelles". *El Ressò*, octubre 1920, núm.2, pàg.7.

¹⁶⁸ Monés, J: "Xafarderies". *Juventut L'avenç*, gener 1921, núm.18, p.6.

“I és per això, per l'autonomia sistema Bertran, el perquè el dia de nadal es tocaren i ballaren sardanes a uns vint metres de l'Església i mentres s'estava celebrant l'Ofici Diví”.

“Res, qüestió de principis”¹⁶⁹.

I si hem de creure les acusacions de l'Artesà, les diferències arribaren a extrems totalment irreconciliables:

“els entrebancs que el Centre de la plaça ha posat a nostres empreses i dels insults i fins crits de mori el Centre Artesà, que tot ballant la germanívola sardana han estat llançats per individus per ell (R.Roigé) presidits”¹⁷⁰.

II.3.1.1. La llei d'utilitats

Un dels temes més conflictius al llarg d'aquests anys va ser el del nou impost, establert a la llei d'utilitats, que substituïa el tradicional de consums. Les pàgines del *Ressò* servien tradicionalment per explicar la política econòmica del Consistori encapçalat pel *partit nou*. Així, en el número de desembre de 1920, Josep Pujol justifica l'increment del pressupost municipal i l'augment del repartiment de consums per tal de mantenir les obres que ja s'havien executat, com l'escorxador o la bàscula, d'altres despeses habituals i per fer front als nous projectes, com el nou mercat, reformes en les escoles, arranjament de carrers...

---

¹⁶⁹ Monés, J.: "Xafarderies". *Juventut L'Avenç*, gener 1921, núm.18, p.5-6.

¹⁷⁰ Guilera, Josep:" ...com una tortuga". *Juventut L'Avenç*, gener 1921, núm.18, pàg.2.

Era tan gran la implicació de les dues entitats en la política local que Josep Pujol, aquest cop amb pseudònim, després d'ironitzar sobre els diferents regidors que assisteixen al ple municipal, identifica cada grup municipal amb l'entitat amb què estan vinculats:

“Arriba la votació. Onze vots els Autonomistes, 8 els artesans, el pressupost queda aprovat. L'alcalde els ha fet la llesca”¹⁷¹.

La llei d'utilitats, que ja es preveia polèmica, va començar a ser tractada ben aviat a l'Artesà. En aquest sentit s'ha de veure la conferència que l'any 1920 pronuncià l'advocat i antic diputat provincial Frederic Frigola i Palau amb el títol *“La llei d'utilitats, el seu esperit i la seva aplicació”*. El *partit vell* i l'Artesà crearen una comissió organitzadora dels diferents actes i mobilitzacions contra l'increment dels impostos. La comissió organitzà un míting per al març de 1921. Amb aquesta finalitat s'editaren uns pasquins que anaven caldejant l'ambient:

“Aquesta determinació despiadada i temerària, és l'entronització del caciquisme més odiós, la pitjor corona que cenyir podien a l'obra per ells mateixos reconeguda com equivocada a l'ensems injusta, és la fuetada del senyor feudal malversador, és la burla sagnanta del poderós a tota raó i justícia.”

“Més nostre poble és prou català i com a tal prou altiu per a que es resigni a ésser joguina d'uns desaprensius esclavitzadors, i per a que es deixi, creuat de braços, pegar l'infamant fuetada per l'amo i senyor, i és prou fort per a fer valdre la força de la raó i no tolerar

---

¹⁷¹ Mick-el-heth: "No val a badar". *El Ressò*, abril 1921, núm. 6, pàg.6-7.

*l'injustícia i és prou conscient i lliure per assistir el dimecres, dia 16 al gran miting de protesta*¹⁷².

L'acte va ser finalment prohibit i això motivà una violenta discursió en el ple municipal del 23 de març, fins a l'extrem d'haver de suspendre la sessió. En el número d'abril del *Ressò*, Josep Pujol intentà conciliar la situació tot explicant els avantatges de la llei d'utilitats i la seva aplicació al Prat, tot especificant que s'han creat comissions per a la seva aplicació formades per persones de prestigi dels dos partits en el govern local i per quatre propietaris forasters, assessorats per un tècnic, per tal de garantir la legalitat de l'aplicació.

Aquest article de Pujol, titulat "Qüestió palpitant", va ser àmpliament criticat des de les planes de *l'Avenç*, des d'on, un cop més, es manifestava l'oposició radical a la llei:

"L'arbitrària suspensió del miting que per a donar a conèixer l'estat del recurs presentat contra el repartiment d'utilitats i explicar els mitjans que la llei concedeix a tots aquells que essent bons pagadors, no volen ser expoliats injustament per el caciquisme d'un partit, i les desatencions de que fou objecte la minoria consistorial al demanar coses tan justes, com el que fos exposat el repartiment al públic, i que es concedís el període de reclamacions, motivà que aquesta Comissió prengué la resolució de no parlar al públic d'aquest assumpte, mentre i tant necessités per a fer-ho llicència de qui vestint-se de nacionalista, pidola per a estenellar llengües, les mordaces del representant dels governs

---

¹⁷² AGC. Associacions, Centre Artesà. 16-3-1921.

centralistes, coacciona la llibertat del poble, i befant-se de les consciències menysprea la raó.”

“Més, un article titulat “Questió palpitant” i signat per el metge En Josep Pujol, que dóna com a realment succeït, el que hauria hagut de passar, ens obliga a tornar endarrera en nostres determinacions, i ens fa posar a l’arbitri de l’Alcalde per a dir a tothom que vulga escoltar-nos, la veritat, que com a tal no pot ésser més que una”¹⁷³.

L’Artesà acusava directament l’Ajuntament de frau i de manipulació, tot insistint que l’Alcalde havia assistit i pres part en totes les reunions de les comissions, incomplint la llei que no donava participació a l’Ajuntament. També es deia que l’Ajuntament no havia deixat acabar la tasca de les comissions i que els fulls individuals d’avaluació havien estat redactats amb llapis i estaven sense signar. Finalment, s’insistia en la negació de l’Ajuntament a permetre l’exposició pública del repartiment.

El darrer atac era directe a Josep Pujol i evidenciava la ruptura profunda entre els dos sectors polítics de la societat pratenca:

“El senyor Pujol sabia abans d’escriure l’article “Qüestió palpitant”, tot quant deixem dit, i no obstant desvirtuant la veritat, culpa a les Comissions, és a dir: constant li el seguit d’il·legalitats i injustícies comeses, per a disculpar al culpable, culpa al innocent (sic). Aquest procediment es calcat al seguit per l’Alcalde, fent aquesta coincidència sospitar que aquest càrrec tot i esent únic,

---

¹⁷³ "Qüestió de percussió". *L’Avenç*, febrer 1921, núm. 19, pàg. 7-12. En aquest cas, com acostuma a succeir a tots els números de la publicació, la data que consta a la capçalera no es correspon a la del tancament dels articles que, tot sovint, fan referència a fets succeïts amb posterioritat.

*sigui desempenyat per dos persones, una a dintre i altra a fora i que sigui a la de fora a la que s'hagi d'exigir la liquidació d'agravis*¹⁷⁴.

Uns i altres estaven cada cop més distanciats i enfrontats.

II.3.2. Artesanistes i autonomistes en el poder local

Artesanistes o “pixagots” i autonomistes o “tomaquistes”¹⁷⁵, noms recollits per Jaume Codina que, malauradament, en desconeix l'origen, en els anys en què viuran amb més intensitat les seves diferències, tindran una més gran implicació en la vida política local. Aquesta situació coincideix amb un canvi radical en els ajuntaments pratencs, caracteritzat per la consolidació i accés al poder del partit nou¹⁷⁶.

A les eleccions privincials i generals, *l'Autonomista* es mantingué constant en el seu recolzament a l'home de la Lliga en el partit judicial de Sant Feliu, Bertran i Musitu, tot i que la vinculació més directa de l'entitat era amb el sector més catalanista de la Lliga. L'evolució posterior de bona part dels seus socis, en especial dels seus dirigents, els portarà a Esquerra Republicana i al *Casal català*. Els autonomistes representen una generació jove que arriba a l'Ajuntament amb la

---

¹⁷⁴ Ibidem.

¹⁷⁵ Codina, Jaume: *La gent del fang*, pàg 227.

¹⁷⁶ La informació sobre els resultats electorals procedeix del treball inèdit d'Antoni Rodés i Inés titulat “Les eleccions municipals al Prat del 1911 al 1924”. Les fonts consultades per Rodés han estat els llibres d'actes de Plens municipals, els butlletins oficials de la província i premsa (*El Vilanoví, La Veü de Vilanova, Pàtria i Treball, la Veü de Catalunya, El Poble Català*).

voluntat de renovació i d'introduir millores al nucli urbà. El Pla de reforma i eixample de 1916, que ells van impulsar, n'és un dels millors exemples.

Per la seva part, els artesanistes reunien la vella generació que, des de feia temps, dominava els consistoris. Es tractava, en essència, dels representants de la pagesia benestant o arrendatària que havia aconseguit sentir-se còmoda amb el sistema de partits de la Restauració. No s'han trobat evidències clares de vinculació d'aquest denominat partit vell amb partits polítics d'àmbit supralocal. El que sí que s'ha detectat d'una manera significativa, en els consistoris anteriors a 1911, és la mobilitat de noms que els componen, la majoria dels quals només hi apareixen en un únic bienni. Aquest fet suggereix que hi manca una estructura de partit organitzada, i que el partit vell donava cobertura a una classe social que s'articulava en la defensa dels seus interessos econòmics i en el manteniment del seu estatus social¹⁷⁷.

Els antecedents del canvi cal buscar-los a les **eleccions del 1911** que portaren al consistori, constituït l'1 de gener de 1912¹⁷⁸, Baldiri Casas i Jaume Gaya, homes que representaven les tendències

---

¹⁷⁷ A l'arxiu municipal del Prat no hi ha documentació referida a les eleccions municipals en el període 1905-1931, ni expedients referits a eleccions provincials. Aquest fet dificulta, òbviament, un estudi més acurat de la controvèrsia. De tota manera, la documentació consultada a l'arxiu del Govern Civil i fonts secundàries d'hemeroteca, no aporten dades significatives que permetin variar les hipòtesis plantejades.

¹⁷⁸ Amb l'excepció d'aquells casos en què s'esmenti directament la data de la celebració dels comicis, la data que s'ha pres com a referència dels diferents consistoris correspon a la de la constitució definitiva d'aquests que, en aquests anys, solia ser al voltant de dos mesos després de la data electoral.

renovadores i que tenien el recolzament de les forces que s'acabaren aglutinant al voltant del partit nou, opositor dels poders tradicionals representats pel partit vell. Baldiri Casas serà un dels personatges locals més influents d'aquest període i, tot i la seva important vinculació inicial amb el partit nou, acabarà passant d'un partit a l'altre –serà regidor del partit vell- i mantenint actituds personalistes. Aquest “transfugisme” personalista que practicarà serà el responsable del seu malnom popular, “*el tomba*”.

Ramon Roigé, un protagonista destacat dels fets per part de l'*Autonomista*, escrivia l'any 1979:

*“las elecciones municipales que vinieron celebrándose desde los inicios del presente siglo se distinguieron por el peso del cacique. Nunca fueron un modelo de sinceridad. Las “tupinades” y las roturas de urnas se daban con frecuencia. La educación política brillaba por su ausencia. Las elecciones se preparaban corrientemente en los despachos de las Casas Consistoriales”*¹⁷⁹.

Les eleccions per renovar l'Ajuntament el bienni següent es van celebrar **el 9 de novembre de 1913** i van donar la victòria numèrica al partit nou, tot i que l'empat de regidors i el sorteig consegüent per decidir els càrrecs van donar l'alcaldia al partit vell. L'Ajuntament no va quedar definitivament constituït fins el 14 de gener 1914.

---

¹⁷⁹ Roigé, Ramon: "Cómo ha venido desenvolviéndose nuestro municipio al socaire de la legislación municipal". *Delta*, març 1979, núm. 13, pàg. 11.

Els escollits van ser:

Partit nou

Baldiri Casas Company (1r tinent d'alcalde)

Miquel Oliba Vidal (2n tinent d'alcalde)

Josep Sigalés Casugas (3r regidor)

Josep Monés Jané (4t regidor)

Joan Puig Codina (5è regidor)

Partit Vell

Aleix Aguilera Ginabreda (Alcalde)

Albert Feu Guilera (Procurador Síndic)

Josep Camps Santamaría (1r regidor)

Josep Sigalés Sanfeliu (2n regidor)

Josep Comas Vallhonrat (6è regidor)

Tres dels cinc homes alineats amb el partit nou ocuparan càrrecs directius relacionats amb l'*Autonomista*: Casas apareix vinculat a una Junta de l'*Artesà* abans del trencament; Monés i Puig seran a la junta del *Centre Autonomista*.

Baldiri Casas, amb una llarga vida al consistori que culmina amb el seu nomenament com a alcalde l'any 1924, va ser president del *Centre Artesà* l'any 1903 i no hi va ocupar cap altre càrrec des d'aquell mandat.

Josep Monés va ser escollit pel partit nou en diverses ocasions i va ocupar els càrrecs d'alcalde l'any 1916 i de regidor en els biennis 1914, 1918 i 1920. Pel que fa a la seva vinculació amb les entitats, va ser un dels protagonistes destacats del sector reformista de l'Artesà, tot i que només apareix vinculat a un càrrec formant part de la comissió fundacional del Centre Autonomista. A més, com ja hem vist, la seva tasca en el si de la coral *Lo Llobregat* va ser de gran transcendència.

Joan Puig Codina, regidor en dos consistoris, va ser vicepresident del *Centre Autonomista* l'any 1921.

Pel que fa als homes del partit vell, només Feu ocupà càrrecs a l'Artesà i a l'Ajuntament.

El constructor Albert Feu, una de les personalitats més influents de la política local i amb una llarga vida ocupant diversos càrrecs municipals, va ser un dels dirigents més destacats de l'Artesà i un dels seus principals accionistes. Malgrat el seu evident poder, no va voler exercir càrrecs i el seu nom només apareix a la Junta del 1899, tot i que no sabem quin càrrec hi va ocupar.

Les següents eleccions van tenir lloc **el 14 de novembre de 1915** i van donar la majoria al partit nou. Aquesta majoria es trencà quan Baldiri Casas es vota ell mateix, en la sessió de distribució de càrrecs,

en contra del candidat oficial del partit, Josep Monés i Jané. La resta de representants del partit nou votaran en bloc en Josep Monés¹⁸⁰.

El sistema electoral vigent donava a cada partit uns determinats càrrecs en funció dels vots obtinguts i la dinàmica de les sessions consistia a votar cada càrrec de manera individual. L'Ajuntament no queda definitivament constituït fins el 14 de gener de 1916, quan ja s'havien celebrat dues sessions constituents anteriors que no havien resolt tots els càrrecs. Al llarg de les votacions es veu com cada partit votava el seu delegat, mentre que l'altre partit votava en blanc. Baldiri Casas, que seguí una línia personalista en totes les sessions constituents, en l'elecció de procurador síndic, que corresponia al partit vell, va acabar votant aquest candidat enlloc de fer-ho en blanc. A partir d'aquest moment, al llarg de tot el bienni i del següent, s'aliarà amb el partit vell.

Partit nou

Josep Monés Jané (Alcalde)

Joan Puig Codina (1r tinent d'alcalde)

Miquel Oliba Vidal (2n tinent d'alcalde)

Joan Vidal Vidal (1r regidor)

Ramon Novell Dalmau (5è regidor)

---

¹⁸⁰ Vegeu Annex I, fotografies 9 i 10.

Partit Vell

Baldiri Casas Company (2n regidor)

Josep Comas Vallhonrat (3r regidor)

Joan Rosell Badia (4t regidor)

Albert Feu Guilera (6è regidor)

Joan Molas Vallhonrat (Procurador síndic)

De les novetats d'aquest consistori, dues pel partit nou (Vidal i Novell) i dues pel partit vell (Rosell i Molas), no n'hem detectat vinculacions amb les direccions de l'*Artesà* ni de l'*Autonomista*.

Les eleccions celebrades **l'11 de novembre de 1917** van donar la victòria, per minoria, al partit nou. L'equilibri de forces que en resultà va obligar un cop més a decidir per sorteig l'alcaldia. Així, el bienni 1918-1919 seria protagonitzat un altre cop pel partit vell, però les tensions entre partits presidiren el consistori i les diferències, com ja hem vist, es dirimien moltes vegades amb els diferents recursos a l'abast de les respectives entitats que els representaven.

Ramon Roigé ens resumeix aquesta situació:

“Aquellas elecciones no aportaron nada nuevo. Fueron ganadas por el partido de la renovación. Pero la formación del Ayuntamiento no permitió poder contar con un Alcalde de altura. El que asumió el gobierno del municipio realizó lo que su discutible preparación cultural podía dar de sí. No obstante, se dieron dos hechos que marcaban un avance para el buen nombre de nuestro pueblo: la

*instalación del servicio telefónico y el alumbrado eléctrico público*¹⁸¹.

El consistori quedà de nou amb un equilibri de cinc a cinc:

Partit nou

Josep Monés Jané (1r tinent d'alcalde)

Joan Bosch Artigas (1r regidor)

Joan Vidal Vidal (2n regidor)

Francesc Novell Mestres (5è regidor)

Ramon Novell Dalmau (6è regidor)

Partit Vell

Joan Rosell Badia (Alcalde)

Joan Molas Vallhonrat (2n tinent d'alcalde)

Baldiri Casas Company (3r regidor)

Albert Feu Guilera (4t regidor)

Rafel Ferrer Serra (Procurador Síndic)

En aquesta ocasió, el partit nou aportà dos regidors que s'estrenaven en el govern local, Bosch i Novell, sense tenir càrrecs a l'*Autonomista*. Contràriament, la novetat del partit vell, Rafael Ferrer Serra, havia estat vicepresident de l'*Artesà* l'any 1905, abans de la ruptura.

---

¹⁸¹ Roigé, op. Cit. (1979), pàg.11.

Amb la victòria absoluta del partit nou als comicis celebrats **l'1 d'abril de 1920**, assistirem als moments de majors enfrontaments escrits i verbals entre les dues entitats, que arriben al seu major grau de politització. No cal oblidar que són les primeres eleccions des de la creació, l'any 1919, del *Centre Autonomista*. Malgrat la derrota a les urnes, dos dels regidors del partit vell rebien el suport dels seus companys de l'Artesà:

“Entre les moltes mostres de simpatia i apreciació que hauran rebut els benivolguts consocis en Joan Rosell i n'Esteve Forgas, amb motiu del seu triomf a les darreres eleccions municipals ens és plaent fer manifestació del desig que sentim de que hi afegeixin la nostra enhorabona”¹⁸².

Ramón Roigé, que de ben segur va viure amb intensitat aquests comicis, escrivia anys més tard:

“...en las elecciones triunfaba el partido que encarnaba las irrefrenables aspiraciones de vernos gobernados por personas de intachable catalanismo. Presentó batalla en aquellos comicis alzándose con una gran victoria, siendo nombrado Alcalde el entusiasta ciudadano Jaime Sallés Serra”¹⁸³.

El partit nou obtingué sis regidors, mentre que el partit vell se n'havia de conformar amb quatre i l'Alcaldia recaigué, aquest cop sense cap discussió possible, en Jaume Sallés Serra, que comptava, com ja

---

¹⁸² "Notícies", *Juventut L'Avenç*, desembre 1919, núm.5, p.12.

¹⁸³ Roigé, op. Cit. (1979), pàg.11.

hem vist, amb el recolzament incondicional de l'Autonomista.
L'Ajuntament quedà constituït l'1 d'abril de 1920.

Partit nou

Jaume Sallés Serra (Alcalde)

Josep Monés Jané (1r tinent d'alcalde)

Joan Bosch Artigas (2n tinent d'alcalde)

Gabriel Busquets Piguillem (1r regidor)

Josep Dalmau Balletbó (4t regidor)

Francesc Novell Mestres (procurador síndic)

Partit vell

Esteve Forgas Codina (2n regidor)

Joan Rosell Badia (3r regidor)

Rafel Ferrer Serra (5è regidor)

Albert Feu Guilera (6è regidor)

Pel que fa als vincles amb el *Centre Autonomista*, a més de Josep Monés (1871-1923) que havia estat en els ajuntaments constituïts des del 1914 sempre com a representants del partit nou, cal destacar la relació de Sallés, Busquets i Dalmau.

Jaume Sallés va ser tresorer del *Centre Artesà* l'any 1910 i després seguiria el sector rupturista.

Gabriel Busquets va formar part de la comissió fundacional de l'*Autonomista* l'any 1919 i després en seria el tresorer de la primera Junta.

Josep Dalmau Balletbó va ser vocal del *Centre Artesà* l'any 1913 i després es vincularia a l'*Autonomista*. Així formà part com a vocal de la primera junta, l'any 1919, i, també com a vocal, de la del 1923. Un germà seu, Àngel, va formar part de la Comissió de Festes l'any 1924, que intentava mantenir viu l'esperit de l'*Autonomista* després de la prohibició governamental. Dalmau va ser autor de moltes de les làpides de marbre dels carrers del Prat que es col·locaren durant la República. Una d'elles va ser la de la plaça Francesc Macià, que Dalmau regalà a la vila.

Pel que fa al partit vell, a més dels casos ja vistos de Rafel Ferrer i Albert Feu, destaca la participació per primer cop d'Esteve Forgas, una personalitat molt respectada en la vida cultural pratenca –a la postguerra es crearà un grup de teatre que portarà el seu nom- i una de les figures visibles de l'*Artesà*, entitat a què sempre estarà vinculat i a la qual seguirà en la ruptura. Esteve Forgas en serà vocal l'any 1905 i president en dos mandats, el 1908 i el 1912.

Les darreres eleccions abans de l'aixecament de Primo de Rivera tindran lloc **el 5 de febrer de 1922**, tot revalidant la majoria del partit nou. Aquest consistori, que es constituí l'1 d'abril, va ser dissolt, com

tots els de l'Estat, l'1 d'octubre del 1923. No en coneixem els càrrecs que ocuparen tots els regidors.

Partit nou

Jaume Sallés Serra (Alcalde)

Josep Dalmau Balletbó (1r tinent d'alcalde)

Domingo Dalit Bartra (2n tinent d'alcalde)

Gabriel Busquets Piguillem (síndic)

Ferran Monés Muns

Joan Comas Mata

Partit Vell

Esteve Forgas Codina

Joan Rosell Badia (3r regidor)

Víctor Casanovas Ferrer

Jaume Augué Comas

Les novetats del partit nou són Dalit, Monés i Comas. Cap d'ells no va tenir càrrecs a l'*Autonomista*.

Pel que fa al partit vell, s'incorporaren Víctor Casanovas, que tot i no tenir càrrecs a l'*Artesà* n'era una figura representativa i un dels actors afecionats més destacats, i Jaume Augué, que tampoc ocupà cap càrrec.

El cop d'estat de **Primo de Rivera** portà a la dissolució dels ajuntaments electes i al nomenament pels governadors provincials de juntes municipals. La del Prat va ser presidida per Josep Pujol i Capsada, un dels líders indiscutibles de l'*Autonomista*. Això no deixa de ser curiós si tenim en compte que, des del 1923 i fins a la República, els altres homes de l'*Autonomista* estaran apartats del govern local.

Josep Ferret, en la biografia que dedicà al seu avi, el doctor Josep Pujol, fa referència a aquest fet:

“... Aquest consistori fou rellevat dels seus càrrecs el 2 d'octubre de 1923 per la dictadura de Primo de Rivera. Al seu lloc fou nomenat per a governar el municipi la ‘junta municipal de vocals associats’ (representació dels contribuents escollida a sorteig), com anècdota trobem que tots els càrrecs foren posats a votació entre els membres d'aquesta junta menys el de batlle que havia de recaure a mans d'una persona amb títol acadèmic, i aquestes condicions nomès les oferia en Josep Pujol (metge, home de profundes conviccions republicanes)”¹⁸⁴.

Pujol serà l'alcalde tan sols uns mesos, entre l'octubre de 1923 i l'abril de 1924, quan el substituirà Baldiri Casas.

Al llarg d'aquests anys de dictadura destacà el poder d'Albert Feu, que ja havia estat regidor en diferents ocasions i que ara tornarà a repetir com a regidor, i després com a alcalde. Al seu costat hi trobem

---

¹⁸⁴ Ferret i Pujol, Josep: *Josep Pujol metge, polític i humanista*. La Impremta, el Prat de Llobregat, 1989, pp. 20-21.

d'altres noms destacats de l'Artesà, com Baldiri Casas, Francesc Portillo, Jaume Parés, Just Farrés, Ramon Casanovas i Ramon Mata.

Personatges amb càrrecs a l'Artesà o a l'Autonomista i a l'Ajuntament

Persona	Anys	Entitat	Càrrec
LEANDRE BERNAL BOSCH	1919	Autonomista	Comissió fundacional
	1923	Ajuntament	Regidor
GABRIEL BUSQUETS PIGUILLEM	1919	Autonomista	Comissió fundacional
	1919	Autonomista	Tresorer
	1920	Ajuntament	Regidor
	1922	Ajuntament	Regidor
	1930	Ajuntament	Regidor
RAMON CASANOVAS MAS	1915	Centre Artesà	Tresorer
	1924	Ajuntament	Regidor (renovació maig)
	1924	Ajuntament	Regidor
	1925	Ajuntament	Regidor
BALDIRI CASAS COMPANYY	1903	Centre Artesà	President
	1912	Ajuntament	Regidor
	1914	Ajuntament	Regidor (1r tinent
	1916	Ajuntament	Regidor
	1918	Ajuntament	Regidor
	1924	Ajuntament	Alcalde (renovació maig)
	1924	Ajuntament	Alcalde
JOSEP DALMAU BALLETBÓ	1913	Centre Artesà	Vocal
	1919	Autonomista	Vocal
	1922	Ajuntament	Regidor (1r tinent
	1923	Autonomista	Vocal
JUST FARRÉS RIBAS	1912	Centre Artesà	Vocal
	1913	Centre Artesà	Vicepresident

	1919	Centre Artesà	Vicepresident
	1924	Ajuntament	Regidor
	1925	Ajuntament	Regidor (2n tinent
	1926	Ajuntament	Regidor
VALENTÍ FARRÉS XIRINACHS	1899	Centre Artesà	
	1904	Ajuntament	Regidor
	1906	Ajuntament	Regidor (2n tinent
	1909	Ajuntament	Regidor (2n tinent
	1910	Ajuntament	Regidor (2n tinent
RAFAEL FERRER SERRA	1905	Centre Artesà	Vicepresident
	1918	Ajuntament	Regidor
	1920	Ajuntament	Regidor
ALBERT FEU GUILERA	1899	Centre Artesà	
	1910	Ajuntament	Regidor
	1912	Ajuntament	Regidor (1r tinent
	1914	Ajuntament	Regidor (sindic)
	1916	Ajuntament	Regidor
	1918	Ajuntament	Regidor
	1920	Ajuntament	Regidor
	1924	Ajuntament	Regidor
	1925	Ajuntament	Alcalde
	1926	Ajuntament	Alcalde
ESTEVE FORGAS CODINA	1905	Centre Artesà	Vocal
	1908	Centre Artesà	President
	1912	Centre Artesà	President
	1919	Centre Artesà (Joventut)	Vocal Secció Cultura

	1919	Centre Artesà (Joventut)	Secretari
	1920	Ajuntament	Regidor
	1922	Ajuntament	Regidor
JAUME GAYA VIDAL	1906	Ajuntament	Regidor
	1909	Ajuntament	Regidor (procurador
	1910	Centre Artesà	President
	1910	Ajuntament	Regidor
	1912	Ajuntament	Regidor
	1923	Ajuntament	Regidor (sindic)
JOSEP LAGARRIGA FARGAS	1913	Centre Artesà	Secretari
	1930	Ajuntament	Regidor
RAMON MATA BALLETBÓ	1906	Centre Artesà	Secretari
	1908	Centre Artesà	Secretari
	1923	Ajuntament	Regidor
	1930	Ajuntament	Regidor (2n tinent
JOSEP MONÈS JANÉ	1914	Ajuntament	Regidor
	1916	Ajuntament	Alcalde
	1918	Ajuntament	Regidor (1r tinent
	1919	Autonomista	Comissió fundacional
	1920	Ajuntament	Regidor (1r tinent
JAUME PARÈS SERRA	1914	Centre Artesà	President
	1924	Ajuntament	Regidor (renovació maig)
	1924	Ajuntament	Regidor
	1925	Ajuntament	Regidor
JAUME PEJOAN COLOMINAS	1882	Centre Artesà	Tresorer
	1930	Ajuntament	Regidor
JOAN PI CASAS	1904	Centre Artesà	Vocal
	1906	Ajuntament	Regidor
	1909	Ajuntament	Vocal

	1910	Ajuntament	Regidor (procurador
PERE PI CASAS	1899	Centre Artesà	Tresorer
	1912	Centre Artesà	Vicepresident
	1912	Ajuntament	Regidor (procurador
FRANCESC PORTILLO MELICH	1910	Centre Artesà	Vocal
	1925	Ajuntament	Regidor
	1926	Ajuntament	Regidor
JOAN PUIG CODINA	1914	Ajuntament	Regidor
	1916	Ajuntament	Regidor (1r tinent
	1921	Autonomista	Vicepresident
JOSEP PUJOL CAPSADA	1921	Autonomista	President
	1923	Ajuntament	Alcalde
	1923	Autonomista	President
JAUME SALLÉS SERRA	1910	Centre Artesà	Tresorer
	1919	Autonomista	Comissió fundacional
	1919	Autonomista	Vicepresident
	1920	Ajuntament	Regidor
	1922	Ajuntament	Alcalde
RAFAEL SIBILA SENDRA	1899	Centre Artesà	Secretari
	1902	Ajuntament	Regidor
	1912	Centre Artesà	Tresorer

II.3.3. Les eleccions provincials i generals

Pel que fa a la resta d'eleccions -provincials i estatals- el Prat no manifesta una tònica diferent de la que segueix el conjunt de la comarca. Cal destacar-hi, però, dos fets significatius.

L'important pes dels sectors monàrquics, que compten amb el suport dels grans propietaris agrícoles i dels arrendataris benestants. Així, a les eleccions provincials de 1907, al Prat hi guanya per una àmplia majoria el monàrquic Joaquim Sostres i Rey, quan a la resta del districte s'emporten la major part dels vots els representants de la Solidaritat, que situen Josep Roig i Ventosa com el candidat més votat.

D'altra banda, aquesta situació canviarà amb la irrupció a l'escena política de Josep Bertran i Musitu¹⁸⁵, protagonista absolut de les eleccions a Corts des del 1903 fins al 1923.

Al Prat, Bertran comptava amb un ampli recolzament entre la població amb dret de vot i amb poderosos aliats, com ara la família Bertrand i Serra, amos de la finca La Ricarda, i que representaven la modernitat entre la classe propietària agrícola del moment¹⁸⁶. El mateix Eusebi Bertrand i Serra, un dels personatges més influents del seu

---

¹⁸⁵ Josep Bertran i Musitu (Montpeller 1875-Barcelona 1957). Advocat, propietari i polític. Professionalment va exercir d'advocat i conseller d'importants empreses (Banc de Barcelona, Asland SA, etc). Va ser membre fundador de la Lliga Regionalista i el primer diputat d'aquest partit al districte de Vilanova-Sant Feliu, escó que ocupà fins el 1923. Va ser un dels col·laboradors més directes de Cambó. Es retirà de la política activa arran de la Dictadura de Primo de Rivera. Durant la guerra civil organitzà un servei d'informació a França per a l'exèrcit de Franco. Després de la guerra, tornà a Barcelona on dirigí algunes empreses. Vegeu Annex I, fotografia 11.

¹⁸⁶ La família Bertrand havia adquirit bona part de les terres que formaven part de les possessions de l'influent Ferran Puig. La granja de la Ricarda era un exemple modèlic d'indústria ramadera. La producció de llet a la granja es feia seguint la tecnologia més avançada del moment, portada de Suïssa pels Bertrand. A la finca de la seva propietat, l'arquitecte Puig i Cadafalch, destacat home de la Lliga, hi dirigí la construcció d'una central telegràfica Marconi. Vegeu Annex I, fotografies 6 i 7.

temps, serà escollit diputat a Corts en diverses ocasions per la Lliga en el districte electoral de Puigcerdà.

Entre els suports incondicionals de Bertran i Musitu cal recordar, un cop més, el del *Centre Autonomista*, fet que donarà lloc a agres enfrontaments amb l'Artesà.

L'editorial del *Ressò* de desembre de 1920 dedicava un ampli espai a analitzar el resultat de les eleccions a Corts de 1919. Bertran i Musitu n'era el gran protagonista:

“Al districte de Vilanova i Geltrú, la lluita electoral ha passat quasi inadvertida. El senyor Bertran i Musitu hauria pogut ésser proclamat diputat per l'article 29, si a última hora un senyor, completament desconegut d'aquest districte, no hagués presentat la seva candidatura amb l'única finalitat d'evitar l'aplicació de dit article de la llei Electoral. No obstant, anant a l'urna a dipositar el sufragi, tingué ocasió de demostrar el catalaníssim districte de Vilanova llur simpatia i confiança vers la il·lustre personalitat que per espai de set legislatures tant brillantment ha defensat els interessos de Catalunya”¹⁸⁷.

Així les coses, Bertran guanyarà àmpliament totes les conteses a les quals es presentarà¹⁸⁸. Cal destacar, únicament la derrota al Prat de l'any 1910 davant del repúblicà federal, Josep Rubaudonadeu, a qui superarà còmodament, però, en el conjunt del districte.

---

¹⁸⁷ "Després de la Gran Victoria". *El Ressó*, 31 de desembre de 1920, núm. 3.

¹⁸⁸ No disposem de dades locals de les eleccions a Corts.

Joan Tardà explica aquesta derrota al Prat –i també a Gavà i a Viladecans- tot atribuint-la al fet que

“tensions arran de les anul·lacions de les eleccions municipals han predisposat momentàniament l’electorat en contra de Bertran i Musitu”¹⁸⁹.

Dels enfrontaments dialèctics entre Ramon Roigé i Josep Guilera, des de les planes de les seves respectives publicacions, que arriben a l’extrem de retreure’s l’un a l’altre el seu comportament electoral, es poden extreure algunes interessants reflexions sobre la conducta electoral de les dues entitats. Així, mentre el sector artesanista seguia amb fidelitat els representants més conservadors, el *Centre* de la plaça oscil·lava entre els sentiments republicans i els catalanistes, malgrat la fidelitat global a Bertran.

Ramon Roigé responia amb contundència uns atacs de Josep Guilera, que l’acusaven de donar suport als sectors monàrquics, acusacions que de ben segur ferien les seves conviccions més profundes, defensades públicament en moltes ocasions. Així, Roigé escrivia:

“No tenia vostè encara la capacitat legal per a votar, el revolucionari Robaudonadeu presentà la seva candidatura enfront de la del senyor Bertran i Musitu. Era per les eleccions generals de l’any 1910. Recordarà perfectament que la lluita fou molt renyida en aquesta població. Doncs bé, en presència d’aquella lluita entre

---

¹⁸⁹ Tardà i Coma, Joan, *Republicans i catalanistes al Baix Llobregat a principi del segle XX*, Publicacions de l’Abadia de Montserrat-Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat, Col·lecció Llorenç Sans, núm.1, Barcelona, 1991. Pàg. 135.

un nacionalista i un revolucionari vostè frisava al veure's impossibilitat legalment de votar. El seu desig era de poder votar contra en Bertran. Ho manifestà públicament.”

“Vingueren les eleccions del 14 i enfront de la candidatura d'en Bertran es presentava la d'en Brossa. No crec que en aquelles eleccions vostè votés per aquest senyor. Segurament que les seves conviccions religioses s'oposaren a prendre una resolució semblant. Però al votar en blanc, és indubtable, que d'una manera indirecte contribuí a la votació d'en Brossa.”

“Les eleccions de l'any 16. En les eleccions de l'any 16 contra la candidatura d'en Bertran lluitava la del senyor Pinilla i la de l'idiota senyor Homs. Ja se sap com vostè va procedir en aquelles renyides eleccions.”

“Les eleccions de l'any 18 (...) contra el senyor Bertran es presentava el socialista Largo Caballero. I vostè votà en blanc. Es repetí el cas del 14.”

“Les eleccions del juny de 1919. El comte de Santa Maria de Pomés, candidat del funest conglomerat de la Unión Monárquica Nacional, presentà la seva candidatura contra la del nostre estimadíssim amic senyor Bertran. Les armes que esgrimí aquell senyor per a poder sortir diputat foren en extrem execrables. En aquesta població persones que blasonen de nacionalistes seguien les indicacions de vosté i en lamentable claudicació, tingueren l'atreuiment d'anar a la urna a depositar el vot a favor de nostres enemics. Fou ben notori el seu procedir en aquell període electoral. Però succeí ço que forçosament tenia que succeir; la candidatura antinacionalista fou definitivament vençuda. (...)”

“En les passades eleccions vostè no ha votat tampoc per Catalunya”¹⁹⁰.

Josep Guilera no trigava a contestar, i ho feia amb la mateixa contundència des de *L’Avenç*, el gener de 1921, número 18. El *Ràpida* de Roigé era replicat amb un ...*com una tortuga*:

“En bona lògica, si en votar o deixar de votar una candidatura determinada, faig un delictes de lesa pàtria, tots aquells que facin el que jo, cometeran el mateix delictes. ¿Es això clar? Doncs no senyor: ço que en mi és un delictes en altres és un mèrit, segons la lògica que ha tingut la desgràcia d’encomenar-se el senyor Roigé. Jo faltó quan sento desig de votar el candidat republicà-federal senyor Rubaudonadeu, i el seu pare En Ramón Roigé Badia, contrau un mèrit al votar i fer votar al republicà-federal senyor en Pau Barbé, enfront del catòlic i regionalista en Narcís Pla i Daniel, el qual no tingué més que un sol vot: jo voto contra Catalunya al votar en blanc en les eleccions en les quals el senyor Brossa disputava l’acta a en Bertran, i en canvi el senyor Pujol, votant a en Brossa es fa acreedor de distincions: en les eleccions del 16, diu que ja sap com vaig procedir: nou mancament: el mateix senyor Pujol no incorreix en falta, ans el contrari, defensant en el miting i votant el candidat lerrouxista Pinilla, tot i essent aquest senyor un dels que deia que la bandera catalana era el pingajo de los catalanistas; en les del 18 torno a votar en blanc, i torno a pecar, i el senyor Sallés, que era apoderat d’en Bertran, vota i reparteix candidatures d’en Largo Caballero: falta el Sr. Sallés?... els nacionalistes de la plaça li premien la desllealtat fent-lo alcalde. En les eleccions del 19, peca novament, qui? El senyor Roigé i Calzada que, cec per la passió política local, no es dóna compte que ell mateix, a l’acusar-me, s’enten la patent d’hipòcrita, i finalment en les darreres eleccions no voto, pecat horrible,

---

¹⁹⁰ Roigé Calzada, Ramon: "Ràpida...", *El Resson*, 31 de desembre de 1920, núm. 3, pàg. 7.

*imperdonable, que acaba de fer la balançada per a donar-me el qualificatiu d'enemic de la pàtria (...) jo no he votat mai el senyor Bertran, i és més, per creure'l perjudicial a la causa catalana i als interessos del nostre poble, sempre que pugui votaré en contra*¹⁹¹.

Resultats de les eleccions provincials i generals al districte de Vilanova i al Prat de Llobregat¹⁹²

ANYS	PROVINCIALS	PROV. PRAT	GENERALS	GRALS. PRAT
1907	*Josep Roig i Ventosa (Solidaritat) vots 6146	Roig 117	Josep Bertran i Musitu (Lliga Regionalista) Vots 4186	Bertran i Musitu 201
	Miquel Roca i Rodon (Solidaritat) Vots 6059	Roca 95	Josep Rubaudonadeu (Republicà Federal) Vots 2932	Rubaudonadeu 181
	Eduard Micó i Busquets (Solidaritat) vots 5678	Micó 104		
	Joaquim Sostres i Rey (Monàrquic) vots 4160	*Sostres 199		
	Pau Barbé i Huguet (Republicà antisolidari) Vots 2150	Barbé 103		

¹⁹¹ Guilera, Josep: " ...Com una tortuga", *Joventut L'Avenç*, gener 1921, núm. 18, p.3-4.

¹⁹² Quadre elaborat a partir de les dades extretes de Tardà, Joan, *Republicans i catalanistes al Baix Llobregat a principis del segle XX*, Barcelona, 1991.

	Ignasi Valentí i Vivó (Republicà antisolidari) vots 2294 Francesc Palau i Canadell (Republicà antisolidari) Vots 1893	Valentí 95 Palau 88		
1910			Josep Bertran i Musitu (Lliga Regionalista) Vots 4624 Josep Rubaudonadeu (Republicà Federal) Vots 3337	Bertran i Musitu 182 Rubaudonadeu 301
1914			Josep Bertran i Musitu (Lliga Regionalista) Vots 4803 Jaume Brossa i Roger (Republicà) Vots 2034	Bertran i Musitu 351 Brossa 70
1916			Josep Bertran i Musitu (Lliga Regionalista) Vots 4220 Santiago Oms (Liberal) Vots 2024 Jesús Pinilla (Bloc Republicà Autonomista) Vots 1258	Bertran i Musitu 259 Oms 210 Pinilla 29
1918			Josep Bertran i Musitu (Lliga Regionalista) Vots 4386	

			Francisco Largo Caballero (Coalició d'Esquerres) Vots 1187	
1919	Antoni Jansana i Llopart (Lliga) 7323 Josep Bassols i Iglesias (Lliga) 7221 Manuel Massó i Llorens (Lliga) 7124 Eduard Micó i Busquets (indefinit) 2159 Frederic Frigola i Palau (Reformista) 2060 Joan Pujol i Carbonell (Federal) 1937 Ramon Pla i Armengol (PSOE) 1928	Jansana 333 Bassols 328 Massó 326 Micó 224 Frigola 7 Pujol 7 Pla 4	Josep Bertran i Musitu (Lliga) Vots 3734 Comte de S. Maria de Pomés (UMN) Vots 2536 Antoni Fabra i Ribas (PSOE) Vots 498	
1923			J. Bertran I Musitu (Lliga) Vots 7098 J. Ventura i Roig (Republicà Federal) Vots 3124	Bertran 208 Ventura 214

II.4. EL CENTRE AUTONOMISTA (1919-1924)

El sector dissident de l'Artesà es donà molta pressa a constituir una nova entitat: les disputes arran de l'acabament de l'arrendament del local que ocupaven eren una simple excusa per ocultar les veritables raons de la ruptura. Prova d'això és que una comissió formada per Josep Monés Jané, Pau Vila, Leandre Bernal, Jaume Sallés, Gabriel Busquets i Pau Munts redactava, amb data de 18 de febrer de 1919, els estatuts de la nova entitat, que eren aprovats pel governador civil, González Rotwos, el 25 del mateix mes. Paral·lelament a aquest procés, i en un acte no mancat de cinisme, el 9 de març tenia lloc una festa de comiat a benefici del *Centre Artesà*¹⁹³.

El Centre Artesà abandonava oficialment el local el 31 de març del 1919 i, a partir del primer d'abril, passava a tenir una adreça provisional al carrer Ferran Puig

El primer de març de 1919 va tenir lloc la Junta General que escollia el primer Comitè Directiu del *Centre Autonomista*. La Directiva quedà constituïda per Francesc Parés, president; Jaume Sallés, vicepresident; Gabriel Busquets, tresorer; Pau Munts, secretari; Pau Farrés, Pau Pugès, Josep Dalmau, Josep Fernández, Antoni Monés,

---

¹⁹³ Vegeu Annex II, document 6.

vocals¹⁹⁴. La societat conservà la seu en la mateixa Sala d'en Bou, a la plaça de la Vila i, a més d'utilitzar el local per a les seves reunions, també va llogar el saló d'espectacles, propietat tot plegat de Pau Vilà.

El *Centre Autonomista*, a diferència de l'Artesà que no ho manifestà mai, naixia amb una voluntat clarament política i així ho expressava en la seva presentació al consistori: *“Havent constituït en aquest poble una societat política recreativa ab lo nom de Centre Autonomista”*¹⁹⁵.

Els estatuts de l'entitat recullen l'objectiu principal que mou el Centre Autonomista:

“treballar en defensa de la llibertat de Catalunya i dirigir i desentrotllar una política que tindrà com a fi immediat procurar el bé dels veïns i la prosperitat d'aquesta població”.

La seva vocació catalanista queda també ben palesa en el fet d'utilitzar únicament el català com a llengua oficial, segons s'estableix a l'article segon.

En un escrit adreçat a la Delegació Provincial d'Hisenda per tal de pagar els impostos corresponents a espectacles, esmenten que faran teatre, audicions corals i musicals, balls i atraccions diverses. Les sessions seran a la tarda els dies laborables i dobles, tarda i nit, els festius.

---

¹⁹⁴ AMEP. Associacions.

¹⁹⁵ AMEP. Associacions. Vegeu Annex I, fotografia 15.

Qualsevol persona que hagués assistit i votat a la sessió de constitució de la societat era considerada sòcia, si no la rebutjava el primer Comitè Directiu en un termini de deu dies. Podien ser nous socis tots aquells que es presentessin avalats per dos socis i fossin acceptats.

Els socis podien ser apartats de l'entitat per falta de pagament o per manca de respecte al conjunt dels socis, però també ho podien ser per disconformitat amb la seva actuació política. Les expulsions es decidien per votació secreta del Comitè Directiu, i requerien la majoria absoluta.

La Junta General tenia atribucions importants perquè podia, sempre per majoria absoluta, destituir el Comitè Directiu, reformar els estatuts o decidir la dissolució de l'entitat. En sessió ordinària podia prendre qualsevol acord amb la majoria simple dels socis assistents.

Al llarg de l'any havien de tenir lloc dues Juntes generals, una, el penúltim diumenge d'agost per decidir sobre la festa major i la renovació parcial de la Junta de festes, i l'altra, el penúltim diumenge de gener, per aprovar els comptes de l'exercici anterior i la renovació parcial del Comitè directiu. Aquest Comitè s'anirà renovant per terços cada any i estarà format per 9 socis. El Comitè directiu escollirà els càrrecs de President, Secretari i Tresorer d'entre els seus membres.

L'entitat tindrà també una Junta de Festes, escollida per la Junta general del mes d'agost i formada per quatre membres, a més d'un

delegat el Comitè Directiu. Aquesta Junta es renovarà cada any i les seves funcions seran organitzar les activitats festives, espectacles, balls, etc., de l'entitat.

Com a mínim des del gener de 1920, el Centre tenia una secció política presidida per Jaume Sallés -que serà regidor el 1920 i alcalde el 1923,- tot i que la major part d'activitats les decidirà el Comitè Directiu. Aquesta secció hauria d'organitzar actes relacionats amb la vida política com ara qüestions electorals¹⁹⁶ o xerrades a càrrec de destacats polítics del moment, com la que va donar el 22 de novembre de 1920 Anton Jansana, President de l'Assemblea de la Mancomunitat¹⁹⁷.

En la resposta del qüestionari per al Cens d'Associacions¹⁹⁸ redactada el 12 de juliol de 1923 pel president de l'entitat, Josep Pujol, i el secretari, Ramon Roigé, figuren dades importants que ens permeten conèixer millor el funcionament de l'entitat. El nom de la societat continua sent *Centre Autonomista*, mantenint la seu a la Plaça. Com a data de fundació hi figura, però, l'1 d'abril de 1919 que, com ja hem vist, correspon a l'abandonament del local pel *Centre Artesà*.

---

¹⁹⁶ AMEP. Associacions. Els representants del Centre demanen autorització per realitzar un acte polític, sense concretar, el 30 de gener de 1920.

¹⁹⁷ Arxiu Comarcal de Sant Feliu (AHCSF), "La conferència Jansana en el Centre Autonomista de Prat de Llobregat", *Patria i Treball*, 1 de desembre de 1920, número 25.

¹⁹⁸ AMEP, Associacions. Qüestionari elaborat en aplicació del R.D. de 3 de novembre de 1922 del Ministerio de Trabajo, Comercio e Industria.

Segons la mateixa enquesta, la finalitat de l'entitat és *“obtenir el reconeixement de la personalitat política de Catalunya”*, un pas més en la politització nacionalista de l'entitat que ja havia quedat clarament manifestada en els estatuts del 1919. En aquest mateix sentit, la societat és classificada com a *“Partit nacionalista independent”*.

En aquest any, recordem que som al 1923, l'entitat compta amb 365 socis. L'enquesta especifica que es tracta d'homes, amb un moviment anual que oscil·la entre les 10 i les 15 altes i les 10 i les 15 baixes. La societat ingressava, en concepte de quotes de socis, set mil pessetes anuals.

El *Centre Autonomista* no va sobreviure massa temps a la implantació de la dictadura de Primo de Rivera. El 13 de setembre de 1924 va tenir lloc una Junta General extraordinària, que comptà amb l'assistència de més de dues terceres parts dels socis, presidida pel vicepresident, Jaume Codina i Codina. En la sessió, recollida en una acta¹⁹⁹ redactada en castellà pel vocal Joan Costafreda, que actuà com a secretari accidental, es va donar compte de l'estat econòmic de la societat *“así como de algunas divergencias ocurridas entre algunos elementos sociales de la misma”*, conseqüentment es proposà la dissolució del *Centre Autonomista*, que va ser acordada pel vot unànim de la Junta.

---

¹⁹⁹ AMEP, Associacions.

A efectes de liquidar l'entitat es nomenà una comissió formada per Pau Vilà Espinos, Jaume Codina Codina i Pau Rodríguez Ceballos. L'absència del President i del Secretari, en una Junta tan decisiva com aquesta, fa pensar en una forta crisi en el si del Comitè Directiu. Aquesta opinió queda confirmada pel fet que al dia següent, 14 de setembre, torna a ser el vicepresident qui comunica la dissolució de l'entitat a les autoritats locals. Malauradament, l'escassa informació de què disposem sobre aquests fets -no coneixem ni tan sols el nom del president del moment - fa que no puguem aprofundir més en les causes de la ruptura.

Segons Josep Ferret, que cita els dietaris redactats pel seu avi, Josep Pujol i Capsada, la causa de la dissolució estava en la negativa a adoptar el castellà i renunciar al català, tal i com obligava el nou govern:

“Altrament, l'existència del Centre Autonomista quedà amb la instauració de la dictadura militar, sentenciada. Si no s'adaptava a les noves disposicions promulgades l'esmentada entitat havia de tancar les portes, i així succeí, el dia 13 de setembre de 1924, s'acordà dissoldre el Centre Autonomista per no complir l'ordre de fer els estatuts en castellà”²⁰⁰.

Un cop desapareguda oficialment l'entitat, va continuar funcionant una *comissió* de la qual formaven part Pau Vilà, Casimir

---

²⁰⁰ Ferret i Pujol, Josep: *Josep Pujol. Metge, polític i humanista*. La Impremta, el Prat de Llobregat 1989. Pàg.21.

Roig, Àngel Dalmau, Pau Ginabreda i Faust Feu, tots ells destacats integrants de l'*Autonomista*.

Sembla ser que la comissió estava organitzant unes activitats per als dies de la Festa Major, del 27 al 29 de setembre. L'alcalde, Baldiri Casas, home relacionat amb l'*Artesà*, d'on havia estat president l'any 1903, prohibeix

“toda clase de espectáculos en el local del que fue Centro Autonomista, mientras no exista una asociación que haya cumplido todas las disposiciones vigentes”²⁰¹.

L'ambient que es vivia era força tens, com es desprèn de la resposta de Pau Vilà, propietari del Cafè del Centre (nom que adoptarà la dissolta entitat per tal de continuar funcionant encobertament) i integrant de la comissió, que tramet a l'alcaldia el mateix dia 23:

“Pablo Vilá Espinós, propietario, mayor de edad y vecino de esta; tiene el agrado de poner en conocimiento de V. que atendiendo la respetable orden de esta Alcaldia, ha sido disuelta la comisión integrada por los señores Pablo Vilá, Casimiro Roig, Angel Dalmau, Pedro Ginabreda y Fausto Feu; y que corren de cuenta del exponente todos los festejos que se celebraran en el local de su propiedad y explotación; según autorización que le confiere el Reglamento de la Contribución Industrial. Que para contrarrestar la publicidad de la también disuelta comisión por orden de esta

---

²⁰¹ AMEP, Associacions. Fragment de les instruccions trameses pel Delegat Governatiu del Partit Judicial de Sant Feliu el 23 de setembre de 1924.

*alcaldia, está dispuesto el exponente á hacerlo público por pregón si así lo cree oportuno*²⁰².

Sense comptar la comissió fundacional del febrer de 1919 i la comissió que intentà mantenir l'activitat del centre després de la seva dissolució el 1924, tenim constància documental de l'existència, com a mínim, de cinc juntes diferents²⁰³. En total, entre juntes i comissions, hem pogut identificar 31 càrrecs de l'*Autonomista*, que ens permeten obtenir un perfil força aproximatiu del que va ser el component social del Centre²⁰⁴.

Els socis de l'entitat formarien part de dos grups socials molt determinats: per una banda hi hauria una completa representació de professionals amb formació universitària i amb notòries inquietuds intel·lectuals; per l'altra, lògicament la més majoritària donada la composició social del municipi, la formarien paletes, jornalers, algun petit botiguer i pagesos arrendataris.

Del conjunt de noms caldria destacar en Josep Monés i Jané, de qui ja hem parlat en el capítol dedicat a les corals; Ramon Roigé i Calzada, advocat i notari; Josep Pujol i Capsada, metge i Pau Vilà Espinós, l'únic propietari agrícola del conjunt de noms estudiat.

---

²⁰² AMEP, Associacions.

²⁰³ AMEP, Associacions i AGC, associacions.

²⁰⁴ Totes les dades han estat extretes dels padrons i censos de població del Prat corresponents als anys 1920, 1924 i 1930. AMEP, recomptes de població.

Ocupació dels membres de les Juntes del Centre Autonomista,
documentats entre 1919 i 1923

Ofici	Total de càrrecs
Paleta	5
Pagès	4
Flequer	2
Esquilador	1
Jornaler	7
Botiguer	3
Metge	1
Advocat	1
Constructor de carros	1
Baster	1
Escultor	1
Propietari	1
Cafeter	1
Mecànic	1
Escrivent	1

La nota més característica d'aquestes juntes, incloent-hi les dues comissions, fou la barreja social dels seus components, tot aconseguint un equilibri social que es mantindrà al llarg dels cinc anys de vida del grup. L'element cohesionador fou, com veurem més endavant, el polític, sobretot en el seu vessant nacionalista i progressista.

En aquest mateix sentit, cal destacar el fet que dels quatre presidents identificats de l'entitat només un, Josep Pujol i Capsada, disposa d'estudis superiors; en la resta de casos ens trobem davant de persones d'extracció social humil: Francesc Parés Pugès és jornaler; Joan Campmany Bassomba és constructor de carros i Jaume Codina Codina també consta en aquests anys com a jornaler. En general, l'entitat serà molt democràtica a l'hora de distribuir els càrrecs, que es repartiran per igual sense tenir en compte la condició social o formació acadèmica dels escollits.

Tot sembla indicar que aquesta estructura social dels membres de la Junta responia a la pròpia composició social del Centre.

En una societat tan petita com la del Prat d'aquests anys, cal destacar les vinculacions familiars a les entitats, molt evidents en el cas de l'*Autonomista*, on hi ha representació de generacions diferents. Resulten significatius, entre d'altres, els Monés i els Pujol.

A tall d'anècdota, cal destacar la vinculació al Centre d'un bon nombre de pilots d'aviació, tot i que feien més ús del local social que de l'ideari o de les activitats de l'entitat. D'entre ells, cal destacar Josep Canudas Busquets²⁰⁵, que acabaria emparentat amb la família Monés en casar-se amb Pepeta, filla de Josep Monés i Jané.

---

²⁰⁵ Josep Canudas Busquets (Barcelona 1898-Fribourg, Suïssa 1975). Primer pilot amb títol de Catalunya. Va ser professor i pilot en cap de l'Escola Catalana d'Aviació. L'any 1922 fundà a les terres del Prat l'aeròdrom que portà el seu nom. El 1933 la Generalitat el nomenà cap dels

II.4.1. Les activitats organitzades pel Centre

Des del seu inici, el *Centre Autonomista* organitzà actes de caire marcadament polític, que compaginava amb els més lúdics. D'entre els primers cal destacar la commemoració de l'onze de setembre, una cita obligada de l'entitat, que se celebrava amb gran solemnitat, així com les conferències o els *mítings* pronunciats per polítics més o menys rellevants.

El primer onze de setembre de l'*Autonomista*, el de 1920, celebrat al teatre de la seu social de l'entitat, va comptar amb els parlaments de les seves figures més representatives, de destacats membres de la *Joventut* i de representants del Consistori. Va obrir l'acte el president de la *Joventut Nacionalista*, Ramon Roigé, seguit de Josep Gibert, Joan Lluís Pujol i Josep Codina -vicepresident de l'*Autonomista*-. L'acte el completaren els parlaments del President, Josep Pujol; del tinent d'alcalde, Josep Monés i de l'alcalde, Jaume Sallés.

La part festiva estava formada per un recital de poemes a càrrec de diversos socis, un concert del *Sextet Íntim* dirigit pel mestre Joan Estalella i una representació teatral a càrrec del quadre escènic de l'entitat, dirigit per Francesc Figuerola, que representà una obreta més

---

serveis d'aeronàutica. Durant la Guerra Civil va ser Director de l'Escola d'Aviació Militar de Barcelona. Més dades a: Canudas, Josep, *Història de l'aviació catalana (1908-1936)*, edicions de La Magrana, Barcelona, 1983. Vegeu Annex I, fotografia 23.

que discreta de Manuel Rocamora amb el colpidor títol de *Via fora...lladres!*. Després del cant dels Segadors, es ballaren sardanes fins a dos quarts de dues de la matinada. Tot l'acte va estar presidit, des de l'escenari, per una escultura que representava en Casanova²⁰⁶.

Similar va ser la celebració de l'any següent, que comptà amb la participació dels *Pomells de Joventut* pratencs i d'Abel Velilla, que parlà en representació dels nacionalistes bascos i navarresos²⁰⁷.

Del ventall d'actes polítics organitzats per l'entitat, destacà la conferència pronunciada per Antoni Jansana i Llopart, president de l'Assemblea de la Mancomunitat de Catalunya i diputat provincial pel districte Vilanova-Sant Feliu. L'acte, celebrat a la tardor de 1920, va ser organitzat per la Joventut Nacionalista. La conferència portava per títol "*Catalunya governada pels catalans*". Segons el cronista del *Ressò*, amb tota probabilitat Ramon Roigé, la conferència va tenir dues parts. En la primera, es justificà el caràcter de nació de Catalunya i, en la segona, la necessitat de què Catalunya fos governada per catalans, especialment pel fet que els governants enviats des de Madrid "*desconeixen en absolut la manera d'ésser de la nostra terra*"²⁰⁸. El conferenciant acabà la seva intervenció amb lloances a Bertran i Musitu i dures crítiques a la *Unión Monárquica Nacional*.

---

²⁰⁶ *El Ressò*, octubre 1920, núm.2.

²⁰⁷ *El Ressò*, setembre 1921, núm.11.

²⁰⁸ *El Ressò*, desembre 1920, núm.3.

No menys política va ser la vetllada necrològica en honor del Dr. Martí i Julià i de Mac Swiney, celebrada el 21 de març de 1921. A Martí i Julià es dedicà un carrer al Prat durant la Festa Major de 1920 que, curiosament, no va ser canviat de nom per les autoritats franquistes. La notícia de la mort de Mac Swiney va motivar, a proposta del regidor Josep Monés, la suspensió de la sessió del ple municipal que s'estava celebrant el 31 d'octubre de 1920 ²⁰⁹.

Amb aquesta vetllada necrològica, els autonomistes s'adherien a l'anomenada *via irlandesa*, propugnada pel psiquiatre i polític Domènec Martí i Julià. Aquest, que des del 1901 impulsava la confluència de socialisme i nacionalisme independentista en la Unió Catalanista, volia unir la lluita del poble català amb la lluita d'Irlanda per la seva llibertat. La forta intencionalitat política de l'acte es feia palesa en la vinculació del polític català mort el 1917 amb la figura de Terence Mac Swiney, el Lord Major, l'alcalde de la ciutat de Cork, que el 1920 defensà fins a la mort per vaga de fam els seus ideals d'una Irlanda independent, i que en aquells anys es va convertir en tot un símbol per als diferents nacionalismes sense estat europeus.

D'entre les activitats culturals del *Centre Autonomista* destaca l'intent de creació d'una escola catalana. Aquesta seria, segons Joan Tardà:

---

²⁰⁹ AMEP, Llibres d'Actes del Ple municipal.

"la primera escola catalana de la comarca (del Baix Llobregat)"²¹⁰

Tot i que es conserven imatges de la primera pedra²¹¹, que va ser col·locada el 27 de setembre de 1919 al carrer dedicat a Josep Anselm Clavé, que tot just començava la seva urbanització, no hi ha altres testimonis de la seva existència o del seu funcionament. Tot plegat fa pensar que es tractà d'un projecte que, malgrat les ganes dels seus promotors, no va reeixir.

De les celebracions més lúdiques, en destaquen aquelles relacionades amb el calendari festiu anual. La Festa Major es convertia en l'eix central de la majoria dels actes organitzats per les entitats i en un dels elements essencials a l'hora de competir entre elles²¹².

La Festa Major de 1920, malgrat el caire festiu, no deixà d'estar presidida pel "*major entusiasme patriòtic*". En aquesta ocasió, el Centre comptà amb la visita privilegiada de l'escriptor Ignasi Iglésias. L'escriptor va dedicat un poema als infants del Prat²¹³. El plat fort de la Festa va consistir en diverses interpretacions de sardanes, d'entre les quals destacà *La Santa Espina*, a càrrec de la cobla *La Principal de la Bisbal*. El teatre era un triomf segur i en aquesta ocasió es comptà amb la companyia de Teatre Català (Romea) del prestigiós actor Enric

---

²¹⁰ Tardà, Joan. *Republicans i catalanistes al Baix Llobregat a principi del segle XX*. Pàg.204.

²¹¹ Vegeu Annex I, fotografia 16.

²¹² Vegeu Annex II, document 13.

²¹³ Vegeu Annex II, document 11.

Giménez, que representà obres d'Àngel Guimerà i d'Ignasi Iglésias²¹⁴. Un dels actes que van tenir més bona acollida entre el públic va ser una rifa benèfica, que recollí dues mil pessetes que s'ingressaren a la caixa de beneficència del Centre. Cal destacar que hi col·laboraren algunes de les famílies de millor posició econòmica del Prat, com els Rigual-Alaio, o d'altres que hi estiuejaven, com els Muntadas, vinculats a *La España Industrial*.

Pel que fa a la Festa Major, destaca també l'acord del Ple Municipal del 17 de setembre de l'any 1921 que autoritza l'entitat a aixecar un envelat durant els dies de la festa a la plaça de la Mancomunitat. Malgrat aquesta autorització oficial, no hem trobat cap altra referència a un envelat ni en aquest ni en altres anys.

Les festes de Nadal acostumaven a celebrar-se amb audicions de sardanes, balls i concerts musicals.

Amb tot, les activitats més exitoses del *Centre* eren les que estaven relacionades amb el seu grup teatral d'aficionats i amb les nombroses vetllades folklòriques, que comptaren amb la participació de destacats grups com *L'Orfeó de Sants* o *L'Esbart Folklore de Catalunya* dirigit per Joan Rigall, que va ser nomenat soci honorífic del *Centre*.

L'estiu de 1921 es constituí amb socis de l'entitat un equip de futbol, que utilitzava un *camp provisional* situat al començament de

---

²¹⁴ Vegeu Annex I, fotografia 19.

l'avinguda de Josep Anselm Clavé. El 18 de setembre jugava el seu partit de presentació oficial davant el F.C. Atlètic de Gavà. Durant el partit, malgrat les bones relacions que, segons el cronista -JEP-, hi havia entre els dos clubs, no s'estalviaren cops i jugades brutes. Acabà amb un empat a zero. Pocs deuriem ser els èxits del F.C. Autonomista, perquè la seva presència a les pàgines del *Ressò* és molt escadussera²¹⁵.

II.4.2. La Joventut Nacionalista i *El Ressò*

L'any següent a la seva creació, el 1920, l'*Autonomista* constituí la seva branca jove, la *Joventut Nacionalista*, que centrà bona part de la seva activitat en l'edició del butlletí *El Ressò*. D'aquest butlletí, que coincidí en el temps amb el dels joves del *Centre Artesà*, se n'editaren 11 números durant el període comprès entre l'11 de setembre de 1920 i el setembre de 1921. La periodicitat intentava ser mensual, tot i que en alguns mesos no aconseguiren sortir.

Un tret característic del *Ressò* és que tots els articles es publicaren exclusivament en català.

---

²¹⁵ ds L'equip de l'*Autonomista* el van formar: Sanromà, Vendrell, Rosell, González, Muns, Marsan, Torres J., Blasco, Dalmau, Ciriaco, Torres E. *El Ressò*, setembre 1921, núm.11.

La publicació incloïa articles que anaven des de l'opinió sobre la política de l'Estat fins a reflexions generals de temes d'actualitat, sempre des d'una òptica polititzada. El pes més important a la publicació es donava a la política i a l'actualitat locals, amb una referència destacada a les notícies de l'*Autonomista* i a les activitats que organitzava. També es reservava un espai destacat per a la polèmica habitual amb el *Centre Artesà*. La publicació estava oberta a la creació literària en les seves diferents formes: assaig, narrativa o poesia. També, al llarg dels números, s'anirà consolidant un espai fix reservat als *Pomells de joventut*, de què parlarem més endavant.

No s'han conservat més números des de l'onzè, publicat el setembre de 1921. Tot fa pensar que a partir d'aquesta data va deixar de publicar-se malgrat els bons desitjos manifestats per la redacció:

“Fem vots per a que continui vivint molts anys i que visquin també molts anys per a llegir-lo els nostres estimats lectors aixís com nosaltres per escriure'l”²¹⁶.

Un dels motius de la desaparició de la publicació cal buscar-lo, de ben segur, en les dificultats econòmiques per al seu manteniment.

---

²¹⁶ *El Ressò*, setembre 1921, núm. 11.

A partir del número dos s'hi insereix publicitat que, fins al número 10, ocupa la contraportada del butlletí, exclusivament, de l'agent de canvi i borsa barceloní Rossend Soler. El número onze, el de la celebració del primer aniversari i probablement, com ja s'ha dit, l'últim, inclou molta més publicitat. A més de l'habitual de Rossend Soler, que ha passat a la pàgina 7, s'hi pot trobar la de la *Tipografia El Llobregat* de Sant Boi, a la pàgina set, el de l'empresa constructora de Josep Monés, a la pàgina 2 i, tancant la publicació, ocupant tota la contraportada, la del *colmado* d'Agustí Paretas Riba a la plaça de la Vila.

Pel que fa a l'autoria dels escrits, entre els redactors habituals cal destacar el doctor Josep Pujol i Capsada, que també escriurà articles de to irònic amb el pseudònim de Mick-El-Heth²¹⁷, un dels seus fills, Joan Lluís Pujol²¹⁸ i Ramon Roigé Calzada, un dels responsables de la branca juvenil de l'entitat.

La plana dedicada als *Pomells* l'ocuparan, a més d'algun soci que hi col·laborà amb regularitat, el tresorer Joan Rull i, sobretot, el secretari Francesc Itarte.

---

²¹⁷ Ferret i Pujol, Josep: *Josep Pujol, metge, polític i humanista*. El Prat, La Impremta, 1898. Pàg.21.

²¹⁸ Els fills del Dr. Pujol, Joan Lluís i Tomàs van participar en la fundació d'Esquerra Republicana.

La resta d'articles del *Ressò* corresponen a socis de l'entitat que escrivien esporàdicament. Cal destacar l'atenció que es dóna als treballs infantils, així com als escrits de dones. Tots aquests grups, socis, nens i dones, acostumaven a publicar treballs de caire literari.

Molts dels articles del *Ressò* es publicaran amb pseudònim (*un fill del Prat, un espectador, un que hi anava, el cantaire*) o amb les inicials del nom. La major part dels articles que se signen amb aquestes fórmules són de caràcter satíric o literari. Aquesta serà, d'altra banda, una constant de la premsa local pratenca fins a l'actualitat.

Només els articles que apareixen sense signar o els subscrits per *La Redacció* són atribuïbles a *la Joventut de l'Autonomista*. Aquests articles acostumaven a ser de política general i de crítica local, a favor del govern municipal, presidit per Jaume Sallés, i en contra de l'oposició, representada pel *Centre Artesà*.

El caire marcadament polític del *Ressò* es pot observar clarament fent un repàs als seus editorials. Dels deu números de què disposem, només dos tenen un editorial que no fa teoria política, tot i que sí que es refereixen a qüestions de política d'actualitat. Aquests dos editorials a què ens referim són els que porten per títol, *La diada del 20 de juliol* (agost de 1921, número 10) referit a la inauguració del Dipòsit Franc, antecedent del Port Franc de Barcelona, i *L'endegament del riu* (setembre de 1921, número 11), sobre la possible solució dels problemes plantejats pel riu Llobregat, queixa secular dels pratencs.

Els altres set editorials²¹⁹ porten títols tan significatius que parlen per ells mateixos. *El motiu* (11 de setembre de 1920, número 1) és l'editorial que serveix de presentació de la publicació i, alhora, tota una declaració d'ideari nacionalista. *Després de la gran victòria* (31 de desembre de 1920, número 3) fa una crítica a les eleccions estatals i és una nova manifestació de suport a Bertran i Musitu, escollit diputat pel districte de Vilanova. Els editorials del número 5 (març de 1921), *L'assassinat de Dato*, i del número 7 (maig de 1921), *El dret foral, important projecte de llei*, analitzen qüestions de política general. Els editorials del número 6 (abril de 1921) i del número 9 (juliol 1921) valoren la política catalana enfront de l'estatal; aquests editorials són, respectivament, *Tasca reconstructiva*, lloança a la política de la Mancomunitat, i *La situació política*, que comenta positivament el discurs de Cambó al rei. Finalment, l'editorial del número 8 (juny de 1921), porta el significatiu títol de *Separatistes!*, una encesa defensa dels nacionalismes, en especial del català.

Les planes d'*El Ressò* serviran per fer campanya activa en pro del partit nou. Aquesta magnífica relació entre partit i entitat queda demostrada en les paraules de salutació de l'alcalde Sallés publicades en el número 2, per manca d'espai en el primer:

---

²¹⁹ El número 2, d'octubre de 1920, es publicà sense editorial.

“A l’adreçar-vos, amics de la Joventut Nacionalista, aquests quatre mots és per felicitar-vos del bon acert que haveu tingut de fer sortir a la llum pública el vostre orgue, que ha d’èsser el portaveu dels ideals de nostra santa causa, a l’ensem que un instrument que encoratgi als que tenim de fer obra de govern i als que tenim la missió d’encausar nostre poble completament abandonat per la gestió desafortunada dels que solament feien política caciquil, i d’aquesta faisó, contant amb la vostra cooperació sencera, poguem portar a terme, complir íntegrament el programa de regeneració municipal que inspirats en enlairats principis de patriotisme, ens havem traçat. Vostre batlle, Jaume Sallés”²²⁰.

En els dos primers números, els autonomistes van comptar amb les firmes d’Antoni Jansana, president de l’Assemblea de la Mancomunitat, els diputats Manuel Massó Llorens i Josep Bertran i Musitu, J. Rigall Casajuana, director de *l’Esbart Folklore de Catalunya*, etc.

L’anàlisi del número 1 ens ofereix dades fonamentals pel que fa al contingut ideològic de la *Joventut Nacionalista* i del *Centre Autonomista*. L’editorial recull l’esperit nacionalista del *Centre*, així com la voluntat d’intervenir activament per tal d’aconseguir el màxim reconeixement de Catalunya, tot justificant el compromís polític de l’entitat i la seva branca jove:

“I d’aquesta faisó, obeint a un impuls de patriotisme gran, i particularitzant ja, neixen arreu de Catalunya aquestes glorioses entitats destinades a destruir el règim de les concupiscències i

---

²²⁰ El Ressò, 14 octubre 1920, núm. 2.

polítiques eixorques i sembrar la llavor sana que, germinant ben prompte, creixerà ràpidament per a donar fruits regeneradors de nostra santa causa”²²¹.

Per defensar aquesta causa neix el *Centre Autonomista* amb una voluntat eminentment política:

*“La fundació del Centre Autonomista respongué a aquesta necessitat sentida; fou la resposta al sentiment patriòtic que abrandava els veritables i entusiastes catalans d’aquesta població”*²²². En aquesta línia d’actuació política no es dubta en utilitzar, fins i tot, el llenguatge catòlic més radical: *“Més, en aquesta part integrant d’exèrcit de la santa creuada de Catalunya, era precís que hi hagués l’avençada”*²²³.

Aquest element més actiu, avançada del nacionalisme, serà la Joventut Nacionalista:

*“És un organisme més que en cooperació amb les altres Joventuts i entitats d’arreu de nostra pàtria han de conduir Catalunya a la tan sospirada terra de promissió. ¡Lluitem pel reconeixement de la personalitat política i jurídica de Catalunya!”*²²⁴.

Els *enemics de la pàtria*, com escriu Josep Codina, són ben coneguts per tothom:

---

²²¹ *El Ressor*, 11 setembre 1920, núm. 1, editorial.

²²² *Ibidem*.

²²³ *Ibidem*.

²²⁴ *Ibidem*.

“Precisa que tots els joves es llencin a la lluita en defensa dels nostres ideals de Catalunya, ridiculitzats i mofats pels traïdors de nostra Pàtria, els acòlics (sic) de la flamante UMN”²²⁵.

Com a òrgan d’expressió de la Joventut Nacionalista del Centre Autonomista del Prat es crea *El Ressò*:

“Periòdic eminentment polític, car ha de respondre fidelment a la seva fesomia netament catalana, absent en absolut de gèrmens malsans, creadors de doctrines antipatriòtiques, entrebancadores de l’acció serena dels nostres governants”²²⁶.

Per si podia quedar algun dubte, la redacció fa una encesa proclama d’intencions sota el títol *“Nostre programa”*:

“Tenim nosaltres un sol ideal: ¡Catalunya! Volem la reivindicació absoluta de nostres drets polítics i de nostres furs, de nostra admirable legislació, de nostra formosíssima llengua, d’aquesta llengua que parlaren nostres Consellers, Reis i Comtes sobirans, que va ésser el llenguatge de tots els Parlaments i de la Diplomàcia i en la qual llengua s’escrigueren nostres glorioses Constitucions i el portentós Codi, Consulat de Mar”²²⁷.

Des de les planes d'*El Ressò* el Diputat Manuel Massó adverteix el govern espanyol:

“Per ara la política és la del “sabotatge” de tots els organismes catalans; cal recordar als polítics espanyols que els pobles mal tractats responen iradament; cal recordar la resposta tràgicament

---

²²⁵ *El Ressò*, 11 setembre 1920, núm. 1, pàg.3.

²²⁶ *El Ressò*, 11 setembre 1920, núm. 1, editorial.

²²⁷ *El Ressò*, 11 setembre 1920, núm. 1, pàg. 1-2.

*eloqüent i categòrica que el poble irlandés ha donat al govern britànic*²²⁸.

Fa una encesa arenga als joves, tot advertint de la possibilitat de radicalitzar les reivindicacions:

*“Vosaltres, joventuts nacionalistes que amb el cor amarat de noble patriotisme, correu abnegadament al vostre lloc d’honor en la lluita per a la llibertat de la Pàtria, digueu als nostres enemics que el crit de Visca Catalunya lliure! és lícit. I digueu-los que per ara és crit d’amor i cordialitat i que aquest desig d’una solució de concòrdia, cal que persisteixi per al bé d’uns i d’altres; car si arribava per als catalans la desesperació que sent el poble d’Irlanda, el crit fora de guerra i d’odi: fóra el de “Visca Catalunya, ben lliure i ben sola”*²²⁹.

Un cop més, torna a posar-se en evidència la influència del procés d’independència del poble irlandès en el nacionalisme català d’aquell moment. Recordem com, fins i tot, el Sinn Feinn (Nosaltres Sols), reivindica l’expressió *sols*, de la mateixa manera com aquí es parla de *Catalunya sola*.

La nova publicació veurà la llum un onze de setembre, un fet volgut pels seus responsables:

“Soldats de l’exèrcit alliberador de Catalunya contribuïrem en la mesura de nostres forces a la reconquesta de la Nacionalitat Catalana, deure sagrat que en lletres de sang ens llegà el dia 11

---

²²⁸ *El Ressò*, 11 setembre 1920, núm. 1, pàg. 3.

²²⁹ *El Ressò*, 11 setembre 1920, núm. 1, pàg. 3. Recordem com, fins i tot, el Sinn Feinn (Nosaltres Sols), reivindica l’expressió *sols*, de la mateixa manera com aquí es parla de *Catalunya sola*.

*de setembre de 1714 l'últim defensor màrtir de nostres llibertats, En Rafel de Casanova, agonitzant sobre un munt de pedres en el baluart de Sant Pere i abraçat febrós d'amor amb la bandera de Santa Eulàlia*²³⁰.

També Ramon Roigé i Calzada escriu sobre la pèrdua de les llibertats catalanes començant per l'històric 1714 i acabant en el 1920. En l'article es recrea la figura de Rafael Casanova des de la visió romàntica, allunyada de la realitat històrica, que va difondre el catalanisme polític:

*“Hora tràgica!... una bala enemiga fereix mortalment en Rafel de Casanova i cau desplomada damunt les runes de la fortalesa, abraçat amb la gloriosa bandera de Santa Eulàlia, després d'onejar esplendent sobre el mur el bat de les ires enemigues. Ha caigut Casanova i al caure s'enfonsa tota una Nacionalitat. Resta satisfet Felip V. Catalunya resta esclavitzada*²³¹.

Llàstima que tant ardor patriòtic contrasti amb la mort més tranquil·la, al seu llit santboià, de Casanova²³², però ja se sap que totes les nacions han buscat els seus mites, més o menys reals, per justificar la seva existència!

Amb aquesta ideologia, el Ressò tindrà un caràcter local i combatiu:

---

²³⁰ El Ressò, 11 setembre 1920, núm. 1, pàg. 2.

²³¹ El Ressò, 11 setembre 1920, núm. 1, pàg. 6.

²³² Una visió crítica del personatge a: Serret i Barnús, Carles: *Rafael Casanova i Comes. Conseller en Cap*. Ajuntaments de Barcelona, Moià i Sant Boi de Llobregat, L'Hospitalet de Llobregat, 1996.

“(...) marcadament local, serà defensor dels interessos morals i materials de nostre poble (...) A la crítica serena, a l’atac noble de l’adversari contestarem sempre amb la mateixa serenitat i noblesa; a l’atac groller contestarem de la manera deguda”²³³.

El farmacèutic Ramon Roigé i Badia destaca en un escrit l’important paper de la premsa, a la qual ja es qualificava com a *quart poder de l’Estat*, i dóna consells als responsables de la nova publicació:

“Un periòdic local ha d’ésser sempre un servidor del poble; el seu defensor, el seu mestre; perquè si al mestre pertoca preparar la juvenesa per a fer-la granar, al periòdic li correspon assaonar-la, acabar l’obra, devenint en professor d’energia, d’ètica, d’optimisme i de perfeccionament”²³⁴.

Josep Pujol i Capsada fa vots perquè la publicació dels joves sigui

“un element poderós per a la cultura i la prosperitat del nostre poble, perquè imprimeixi a tots els veïns del Prat un amor intensíssim a la nostra terra i ajudi l’enlairament i alliberament de la nostra pàtria”²³⁵.

El cantaire en una carta adreçada al director fa baixar el nivell de reflexió filosòfica, tot tocant de peus a terra, en un *càntic* per a l’alcalde:

“Diàriament li canto a cau d’orella: que l’arrós, que el fondo d’En Peixo, que la bassa del mateix, l’altre xarca que ens ha regalat la fàbrica de productes químics, la cloaca que desemboca a mig carrer de la Ribera i que les ... d’aixonses que em fan davant la

---

²³³ *El Ressò*, 11 setembre 1920, núm. 1, pàg. 2.

²³⁴ *El Ressò*, 11 setembre 1920, núm. 1, pàg. 4.

²³⁵ *El Ressò*, 11 setembre 1920, núm. 1, pàg. 5.

porta de casa, els que no deuen tenir a la seva Felip V²³⁶, em portaran el còlera a la família!”²³⁷.

L'article fa referència als focus d'insalubritat que afectaven el Prat i que eren la causa de la pervivència, encara en aquells anys, del paludisme. La malaltia va rebrotar en els anys en què es publicava *El Ressò*, especialment per la proliferació dels conreus d'arròs, que van ser prohibits pel govern de la Mancomunitat.

---

²³⁶ Felip V era el nom amb què els catalanistes identificaven la comuna.

²³⁷ *El Ressò*, 11 setembre 1920, núm. 1, pàg. 5.

II.5. EL CENTRE ARTESÀ (1919-1923)

Un cop consolidada la ruptura del *Centre*, els artesanistes van continuar la seva activitat. S'emportaren el nom, conservaren els estatuts i s'afanyaren en tirar endavant el projecte de nou local, amb més interès si cal, per tal de refregar el seu potencial als antics consocis i ara rivals declarats. Mentrestant, l'entitat s'instal·lava provisionalment al primer pis del Cafè del Pont sota la presidència de Jaume Parés.

Ramon Roigé explica com va anar la construcció del nou local:

“La reacció no es deixà esperar. Integraven el Centre socis de benestant posició econòmica. La primera guerra mundial, la guerra del 14, havia propiciat a varis agricultors extraordinaris beneficis amb l'exportació de productes a la veïna República. Va ésser fàcil als prohoms del Centre deshauciat convèncer aquells beneficiaris de la contesa bèl·lica a contribuir amb numerari a la finançació de l'obra i les aportacions se succeïren a gran ritme. La consigna era que l'edifici tenia que ser construït abans de la Festa Major. Tot funcionà com un rellotge. L'edifici causa gran admiració. Pel poble, cal reconèixer-ho, era una obra “mestra”. A darrers del mes d'abril havia estat col·locada la primera pedra i al cap de cinc mesos estava terminat l'edifici”²³⁸.

---

²³⁸ Roigé, Ramon: "64 anys de l'edifici del Centre Artesà", *Delta*, núm. 60, setembre 1983.

Segons Jaume Codina darrere les obres hi havia Pere Casanovas i Moliné, l'home més poderós del Prat d'aquells anys.

"Jaume Casanovas confià la procuradoria dels seus béns a un jove nebot seu, Pere Casanovas i Moliné, fill del seu germà gran Josep. Aquest, com sabem, era veí del carrer de La Bunyola, on tenia una carnisseria. El jove carnisser i procurador, conegut per Peret de l'Esbirro (al·lusió al seu pare) i també Peret de la Magdalena (nom de la seva mare), era una persona amable i intel·ligent que també sabé obtenir la procuradoria de les finques pratenques de Ferran Puig. Amb aquella doble representació es convertí automàticament en l'home més poderós de la localitat, i més quan, doblat d'administrador, entre les facultats a ell concedides per Jaume Casanovas i Ferran Puig hi havia també les de concertar i cobrar arrendaments. Això significava posar a les seves mans el destí de la meitat dels pagesos (i, doncs, dels jornalers) d'El Prat. Significà l'inici d'una etapa de veritable caciquisme personal. Durant més de vint-i-cinc anys Pere Casanovas i Moliné dirigí la vida política local d'una manera absoluta, secundat en tombar el nou segle per Albert Feu i Aleix Aguilera"²³⁹.

Pere Casanovas també hauria tingut molt a dir en la crisi de l'entitat que cada cop controlava més.

"(...) fou l'inductor i el promotor, al 1919, de la creació del nou edifici del Centre Artesà quan el propietari de la sala d'en Bou, membre del partit nou, donà comiat a la societat. Ell mobilitzà els "seus" pagesos de la Bunyola i l'Albufera, que amb llurs carros i animals i amb llurs aportacions econòmiques feren possible el miracle -miracle era en aquell Prat preindustrial- d'alçar el gran edifici en pocs mesos"²⁴⁰.

---

²³⁹ Codina, Jaume. *Història del carrer Ferran Puig*. Pàg. 76.

²⁴⁰ Codina, Jaume: *Història del carrer de Ferran Puig*, pàg. 78-79.

L'escriptura de compra del solar per a l'edificació del nou local²⁴¹ ens ofereix informació força interessant. El terreny escollit és una parcel·la de 5.000 m² que limita amb els carrers actuals de Maurici Vilomara, Isidre Nonell, del Centre i Manuel Bertrand. La finca, originàriament de Jaume Tos²⁴², és propietat de Joaquim de Bolós i Sarriera. A l'acte de signatura de les escriptures a Sant Feliu de Llobregat el dia 9 de juliol de 1919, hi compareixen, en representació de l'entitat, Jaume Parés Serra, president, Manuel Lagarriga Álvarez, tresorer, i Josep Guilera Molas, secretari.

D'entre les clàusules acceptades per ambdues parts en destaca una que obliga a fer-hi millores en un termini màxim de dos anys, a partir de la data de signatura, per un valor no inferior a cinquanta mil pessetes. A més:

“Deberá la Sociedad adquiriente empezar las obras ya referidas dentro del término de tres meses contaderos desde el día de la otorgación de la escritura”.

Una de les condicions més curioses que figuren el redactat és aquella que prohibeix els possibles futurs usos del solar:

“No podrá la Sociedad adquiriente destinar el terreno establecido a depósito de letrinas o basuras o corrales, fábrica de explosivos, de

---

²⁴¹ Registre de la Propietat del Prat, finca 1041, volum 868.

²⁴² Joaquim de Bolós era propietari de nombroses finques urbanes al Prat, que es van veure ampliades en rebre l'herència, formada per un nombre important de propietats urbanes, del seu sogre, Jaume Tos.

productos químicos ni a otras inmoralidades que puedan contribuir a la corrupción de costumbres del pueblo del Prat de Llobregat”.

En referència a aquesta clàusula, cal que no perdem de vista el moment històric, passada la Primera Guerra Mundial, amb els seus efectes destructors pel que fa a l'aparició de noves armes i als temors que originà entre la població civil de tot el món.

El 30 de març de 1919 tenia lloc la festa de col·locació de la primera pedra. La invitació a l'acte es feia extensiva a tots els ciutadans que no volguessin participar en polèmiques, tot i que el text de la convocatòria era volgudament polèmic, amb un doble sentit polític.

“A tu vehí del Prat, siguis qui siguis, pensis com pensis, doncs mai t’ha preguntat qui ets per a fer-te participant de les seves alegries, et convida el nostre estimat Centre a la gran festa, a la festa que no podem dir ni teva ni meva, perquè és de tot el poble. El prop·vinent diumenge la Societat que ha breçolat les mes intimes il·lusions de la joventut de tres generacions, arriarà la seva senyera de la casa que sostenint-la era per ella honorada, per desseguida issar-la, ben alta, ben desplegada i ben ferma on ningú pugui fer arriar-la altra vegada”²⁴³.

La col·locació de la senyera de l'entitat -element simbòlic de gran importància per als grups de l'època- constituirà l'acte central d'una festa acompanyada de música i ball, en què també hi tindran un pes específic els joves en qui, com ja veurem, recaurà tot el pes organitzatiu de l'Artesà.

---

²⁴³ Fragment del programa de la Societat Centre Artesà: *Festa de la primera pedra, 30 de març de 1919*. Vegeu Annex II, document 7.

Les obres van començar per la que havia de ser seu social, deixant per al final el teatre:

“Dimecres dia 16 quedá cobert el vestibol i saló de descans del nou Casal Social, deixarà per lo tant de ser una pesadilla la por de pluja, doncs ja tenim aixopluc per al ball”²⁴⁴.

Com ens explica Pau Rodríguez, mentre van durar les obres s'improvisà una pista de ball coneguda com l'era, en referència a l'antiga finca on s'aixecà l'edifici, i on durant les tardes dels dies festius es feia ball, acompanyat per la música de piano que interpretaven els socis pianistes, que es tornaven setmanalment.

La construcció del nou local va passar a ser el tema prioritari i, ja en el primer butlletí, s'anunciava:

“com a notícia informativa, quasi amb seguretat pot dir-se que per la vinent Festa Major tindrà lloc al local en construcció de nostre “Centre Artesà”, degudament apropiat y arreglat al efecte, una gran funció teatral “²⁴⁵.

“Y por fin, en 27 de setiembre del mismo año de 1919, primer dia de la fiesta mayor del pueblo, en esqueleto y a medio terminar se inauguró el local social, claro está que todo él embellecido por las galas propias de un lujoso entoldado. Tuvo lugar la inauguración por la tarde de este día, principiando con la celebración de los primeros Juegos Florales que se hicieron en Prat de Llobregat. (...) Por la noche

---

²⁴⁴ Joventut L'Avenç, agost 1919, núm.1, pàg.10.

²⁴⁵ Joventut L'Avenç, agost 1919, núm.1, pàg.11.

se representaron por una gran compañía de zarzuela “Las Golondrinas” del maestro Usandiaga y “La Reina Mora” del Maestro Serrano (...)”²⁴⁶.

D'entre les actuacions més immediates de l'entitat en destaquen aquelles destinades a donar-li més prestigi en el conjunt de la població. Això s'intentà combinant els actes populars amb d'altres d'alt nivell cultural.

Cal assenyalar l'intent, el 1920, d'instaurar la festa del tres tombs, fent especial esment del seu vessant catalanista, justament la bandera esgrimida per l'antagonista *Autonomista*:

“Que desitjant l'esmentada societat restablir l'escayenta costum, tan antiga com catalana de cel·lebrar els “tres-torns”(sic) en la diada de S. Antoni ha organitzat una lluida comitiva per a aital fi, faltant tan sols el corresponent permís d'aquest municipi, de circular en conjunt pels carrers que tingui a be senyalar-nos, per a que nostre bestiar amb ordre i serietat conduit, precedit de la bandera del Centre i una nombrosa banda de musica, presidida per els abanderats i clossa amb una artistica carrossa, revisqui en nostres dies, el goig i la satisfacció que la contemplació en massa de llur bestiar sentien nostres antepassats”²⁴⁷.

Pel que fa al vessant més cultural, els actes se centraren al voltant de figures il·lustres de les lletres catalanes.

---

²⁴⁶ P.R.: “Lo que fue una sociedad (Centro Artesano)”. *Prat*, núm 47, 13 octubre 1951. Vegeu Annex I, fotografies 13 i 14.

²⁴⁷ AMEP. Associacions.

Així, el 17 de març de 1920 s'organitzà un gran homenatge a un dels literats més populars del moment, Àngel Guimerà, que assistí a l'estrena de la seva obra *L'ànima és meva*, representada per la Companyia Catalana d'Alexandre Nolla. L'entitat comunicà al Consistori aquest fet i els convidà a afegir-se a l'homenatge. Les tensions polítiques i socials del moment queden reflectides en l'esperit de l'escrit adreçat a l'alcalde i que reproduïm íntegrament:

“La societat Centre Artesà creu un deurer seu el possar en coneixement del Consistori de sa digna presidència que'l dimecres prop-venent dia 17 amb el tren de les 8 ½ de la nit, arribara á aquesta població, per a assistir al espectacle quin programa s'acompanya, una de les més llegendàries glories de Catalunya l'excels poeta, l'insigne dramaturg, el gran patrici D. Angel Guimerà”.

“La societat quén aquestos moments m'honro en representar ha pensat fer una arribada-homenatge, digne dels grans mereixaments qu'atresora el que per curtes hores ha d'esser hosta nostra, més amb el fi de fer obra patriotica i despullar-la de tot ambient partidista, avans de demanar l'oportuna autorització, ofereix i suplica al consistori que per ser generals l'admiració i afecte que tots els catalans sentim envers l'autor de “Mestre Olaguer” sigui aquest Consell qui en representació de tot el poble porti la devantera i sigui ell l'organitzador del esmentat i merescut homenatge”²⁴⁸.

---

²⁴⁸ Escrit signat pel secretari Josep Guilera amb data 14 de març de 1920. AMEP, Associacions.

El consistori presidit per Jaume Sallés Serra, del partit nou, acorda breument

*“concurrir en corporación al recibimiento del insigne maestro de las letras catalanas, invitándose á las autoridades y entidades de la población para luego acompañar a dicho homenajado á la propia Casa Capitular desde cuyo sitio dará el ayuntamiento por terminado su cometido oficial”*²⁴⁹.

Uns mesos més tard, però, coincidint amb la Festa Major, el consistori organitzà el seu propi homenatge a l'escriptor amb motiu de la inauguració de la nova retolació de carrers de la població, dedicats a Martí i Julià, Ignasi Iglésias (un altre escriptor que coneixia bé el Prat), al mateix Àngel Guimerà (curiosament el carrer escollit era l'antic carreró de cal Llebre on hi havia la seu de l'Artesà) i la plaça, de nova construcció, dedicada a la Mancomunitat. Per aquesta ocasió l'Ajuntament no dubtà a demanar al *Centre Autonomista* i al *Centre Artesà* les respectives orquestres²⁵⁰.

El dia de l'homenatge, el primer de la Festa Major, el *Centre Autonomista* oferia un programa format per algunes de les peces més populars d'ambdós autors (*La Baldirona* i *Mestre Olaguer* de Guimerà i *La senyora Marieta* d'Iglésias) totes elles representades per la prestigiosa companyia d'Enric Giménez.

---

²⁴⁹ AMEP, Actes del Ple municipal (14/3/1920).

²⁵⁰ AMEP, Actes del Ple municipal (5/9/1920).

L'Artesà, mentrestant, intentava contrarestar l'atractiu d'aquesta programació organitzant una *Festa Literària i de Cultura* i una completa sessió d'opereta a càrrec de la companyia dirigida per Lluís Gimeno.

Més tranquil va ser l'homenatge a Frederic Soler (Pitarra), l'any 1922, que comptà amb la participació del fill de l'escriptor que va escriure un poema dedicat al Prat en reconeixement a l'homenatge fet al seu pare²⁵¹:

PRATS - "A la gran gent del Prat"

Ja dels prats es ben sabut

que, en arriant Primavera,

s'umplen de flors d'olor vera

quiscuna havent sa virtut;

mes jo, avuy, he comprovat

que, dels prats de Catalunya,

vostre Prat lo ceptre empunya,

y cap prat es com lo Prat;

---

²⁵¹ Reproduït a *Prat*, núm. 10, 6 maig 1950. L'ortografia correspon al text publicat en aquest periòdic; desconexem l'original.

*doncas à més de les flors
que com à altres prats l'esmaltan
y els cants d'aucells que no hi faltan
mimvant dols dels vostres cors,*

*floriu en gentils donzellas,
en jovencels de valer,
vells de prudença y saber,
vellas que ni semblan vellas,*

*pares y mares tots cor,
cors, que per l'Art s'adaleran,
patriotas que s'enfal·leran
pel catalanesch honor,*

*y com si fòs poch encare/
per conquistar mon volguer,
avuy, oh Prat falaguer,
has honorat al mèu pare*

y, com que açò es lo méu flach,

rival de tant floriment

jo floreixch en agraphiment:

Prat gentil: ¡Que Deu t'ho pach!

Pitarra fill, Gràcia, als 24 de Març del 1922.

II.5.1. La Joventut L'Avenç

Poc després del trencament de l'entitat, l'Artesà es reestructurà internament. Continuava existint una Junta Directiva del *Centre*, que tenia com a tasca fonamental administrar els recursos de l'entitat i supervisar la realització de les obres del local, paral·lelament es va constituir la branca jove del grup.

La joventut, batejada amb el nom de *L'Avenç*, es constituí oficialment el 5 de juliol de 1919, prèvia convocatòria de la *Comissió Organitzadora de la Joventut del Centre Artesà*. L'entitat comptà inicialment amb 159 socis, però al mes de setembre el butlletí anuncià 43 peticions d'ingrés.

La funció fonamental de la *Joventut* serà la de dur a terme totes les tasques relacionades directament amb l'activitat associativa de l'Artesà. És per aquest motiu que en Junta Directiva del 10 del mateix juliol, s'acordà

la constitució de tres seccions: Cultura, Festes i Esports. Una de les tasques bàsiques de la Joventut, a través de la Secció de Cultura, serà l'edició d'un butlletí.

A la sessió fundacional de la *Joventut* s'escolliren els principals càrrecs, pendants de ratificació a la següent junta general. La junta la formaren: Josep Guilera Molas (president); Jaume Xirinachs Mora (vicepresident); Joan Colominas Vergés (secretari); Josep Codina Parellada (vicesecretari); Manuel Lagarriga Álvarez (comptador); Rafael Ferrer Monés (tresorer); Pere Xirinachs Roca, Josep Colominas Vergés, Joaquim Feu Suy, Pau Piguillem Comas (vocals)²⁵².

Finalment, el 5 de setembre quedà definitivament constituïda la Junta Directiva de la *Joventut*, amb la ratificació de tots els càrrecs provisionals llevat de la vicesecretaria, que passa a Josep Ferrer Monés, i la comptaduria, que l'ocuparà Pau Rodríguez Ceballos²⁵³. El butlletí no recull el motiu d'aquests canvis.

---

²⁵² Pel que fa a les seccions, els escollits van ser:

Cultura: Joan Colominas (president); Pau Rodríguez (secretari); Joan Soler, Francesc Dalit, Pere Xirinachs, Esteve Forgas (vocals).

Festes: Baldiri Gibert (president); Esteve Forgas (secretari); Rafael Ferrer, Manuel Lagarriga, Joaquim Feu, Pau Rodríguez (vocals).

Esports: Josep Colominas (president); Rafel Ferrer (secretari); Josep Codina, Cels Puig, Josep Deixens, Domènec Mata (vocals).

Totes les dades procedeixent de *Joventut L'Avenç*, agost 1919, núm.1, pàg. 2-4.

²⁵³ A la Secció de festes, Víctor Casanovas substitueix a Manuel Lagarriga i a la d'esports, Rodolf Casas a Josep Codina. Extret del resum de l'acta publicada a *Joventut L'Avenç*, setembre 1919, núm.2, pàg. 10.

En el seu escrit de presentació, Joan Colominas, president de la Secció de Cultura, especifica quines seran les activitats a realitzar. Per una banda, i de manera prioritària, s'organitzaran conferències

“per a donar a conèixer els principals aspectes de la nostra ideologia catalana, econòmico-artística...que és el conjunt seleccionat de les més dignes aspiracions dintre la nostra Catalunya pura i noble”. Per una altra, s'organitzarà una biblioteca: “en la qual figuraran totes les manifestacions del saber en general (...) per a servir de profit immediat a les classes de terrassans i obrers es donarà aviat començ a diversos cursets de català, de francès, etc. i molt en especial als que responguin a les necessitats, aficions i professions predominants en nosaltres, com per exemple les qüestions agrícoles que es nostra obligació primordial”²⁵⁴.

Amb tot, la tasca més important de la Secció, i l'única documentada, va ser l'edició del butlletí, tasca que dugué endavant amb una continuïtat notable tenint en compte les escasses col·laboracions alienes a la Secció i, per extensió, a la Junta de la *Joventut*.

Molt més gratificant havia de ser la feina de la Secció de Festes, tot i que, en la seva presentació, el president Baldiri Gibert escriu:

“No tenim encara un programa definit de l'obra que pensem portar a terme, emprò les iniciatives i la bona voluntat que'ns guien són tantes, que tenim la plena convicció de que a la fi, satisfarem les aspiracions i desitjos de la colectivitat del nostre estimat Centre”²⁵⁵.

---

²⁵⁴ *Joventut L'Avenç*, agost 1919, núm.1, pàg. 4.

²⁵⁵ *Joventut L'Avenç*, agost 1919, núm.1, pàg. 5.

Josep Colominas, des de la Secció d'Esports, és molt més directe, tot afirmant que:

“seria inoportú ara parlar massa de les campanyes que pensem dur promptament a terme. Val més que en veiem les realitats (...) S'estant fent activíssimes gestions per instaurar dintre poc pistes de patinar, amb servei de patins gratuïts, de tennis i per a ciclisme i sobretot un camp per a foot-ball i una ferma organització per a dur terme una seria d'excursions que s'anirán desenrotllant metòdicament amb tota aventatge, que serán donades a conéixer amb temps i amb tots els detalls”²⁵⁶.

La importància que es dóna a l'agricultura, una constant del Centre, serà present també a la *Juventut*:

“Per això la tasca principal i de més bon resultat pràctic que empenirà la “Juventut”, serà la de procurar amb tots els seus esforços que persones competents en assumptes agraris ens il·lustrin des d'aquestes columnes, o per mitjà de conferències, ja que la immensa majoria de nostres consocis es dediquen a l'agricultura o indústries derivades de la mateixa”²⁵⁷.

Els socis de la *Juventut* que ocupen càrrecs directius tenen un perfil socio-cultural similar. La major part són joves nascuts a les darreries del segle XIX i, fins i tot, alguns a començaments del XX. Quasi tots són solters i sense obligacions familiars. El seu extracte social és mitjà o alt procedint, molts d'ells, de reconegudes famílies amb tradició antiga a la

---

²⁵⁶ *Juventut L'Avenç*, agost 1919, núm.1, pàg. 5.

²⁵⁷ J.X.M. (Jaume Xirinachs Mora): "El problema agrícola" a *Juventut L'Avenç*, setembre 1919, núm.2, pàg. 5.

població. Amb alguna excepció, es poden agrupar en dos sectors: un que procedeix de la menestralia i del comerç i un altre format per professionals liberals. En destaca aquest grup per la concentració de llicenciats universitaris en un modest poble agrícola, on el nivell d'escolarització era baix. Així hi podem trobar un farmacèutic, un advocat, un veterinari i tres metges. La base social, però, com succeïa amb l'*Artesà* procedia del sector agrícola.

II.5.1.1. El butlletí de la Joventut *l'Avenç*

El butlletí del *Centre Artesà*, com ja hem vist, neix vinculat a la branca jove de l'entitat, responsable també de l'activitat associativa. Aquest butlletí tindrà una vida estable des de la seva aparició, l'agost de 1919, fins a la seva desaparició, l'any 1921. Tot i que no hem aconseguit la totalitat dels números que publicà, el darrer de què tenim constància correspon al febrer de 1921. En el cas que aquest número no correspongués al final de la publicació, tot fa pensar que la data hauria de ser, si no aquesta, una de molt propera. Caldria buscar la raó de la seva desaparició en el gir donat per l'entitat, en convertir-se i funcionar com una societat anònima de propietaris en què l'activitat associativa es va anar marginant progressivament.

L'Avenç i *El Ressò* sorgeixen en el moment de majors enfrontaments entre les dues entitats, primer *L'Avenç*, l'agost de 1919, i després *El Ressò*,

el setembre de 1920. Les pàgines de les dues publicacions seran el *camp de batalla* escollit per artesanistes i autonomistes per dirimir les seves diferències.

L'Avenç seguirà al llarg dels seus números una línia editorial constant. La seva característica més destacada és la importància que dóna a les col·laboracions literàries, ja siguin narracions o poesies, i als articles divulgatius en el camp de l'agricultura i de la ramaderia. Aquesta línia respon clarament als interessos dels lectors i possibles col·laboradors de la publicació. Per una banda, els socis amb inquietuds literàries troben un marc adequat en el qual presentar les seves creacions i, per l'altra, es tracta d'aconseguir l'aprovació i el recolzament de la classe pagesa, majoritària en el si de l'entitat. Val a dir que, malgrat les crides fetes des de les planes de *L'Avenç*, al llarg dels diferents números, assistirem a una repetició regular dels mateixos noms, ja sigui en una faceta o en l'altra. L'entitat intentà, sense èxit, fer més amena la publicació delimitant la temàtica dels articles:

“Advertim als nostres col·laboradors, que amb l'intent de que la nostra publicació tingui des d'ara en avant un caire de majors diversitats i vida, solamen s'admetran originals que tractin de les següents matèries: Història de Catalunya; Alta política; Agricultura i ramaderia, sempre que siguin de divulgació i interès; Poesies originals

que no passin de trenta versos (dodecasílabs, màxim); Traduccions fent-las constar com a tals; Articles humorístics”²⁵⁸.

L’*Avenç* funcionava només en part com a mitjà d’expressió de l’entitat perquè, com ja hem dit, la major part del seu espai l’ocupen les col·laboracions dels socis. Les notícies referides a l’entitat disposen de molt poc espai i es presenten en forma de noticiari o com a comentari a actes organitzats. En aquest sentit hi destaca el número 7, de gener-febrer de 1920, dedicat majoritàriament a comentar la visita a l’entitat d’Àngel Guimerà.

Els articles destinats a posicionar ideològicament el *Centre* són inexistents, tot i que la política hi és present, tant a nivell general com local. Hi ha alguns articles dedicats a analitzar corrents ideològics, com ara el titulat “*Breus preludis d’internacionalisme*” de Josep Colominas Fabró, i d’altres que ho fan de la política catalana, com ara “*Pro dret català*” de Joan Colominas i Verges. El major espai l’ocupen els comentaris, sovint humorístics, a la política local i la crítica a la gestió municipal que hi són presents en quasi cada número.

El posicionament polític de l’entitat es pot endevinar en escrits més generals, com en els comentaris a la conferència pronunciada en el *Centre* per Eusebi Isern Dalmau, amb el títol “*Noves orientacions polítiques de*

---

²⁵⁸ *Juventut L’Avenç*, març 1920, núm.8.

Catalunya”. Més directament encara es veu en la crida que es fa a l’agost del 1920:

*“Nacionalistes! Recordeu en les pròximes eleccions que en Bertran i Musitu va aliat amb la Unió Monàrquica a canvi de l’apoi a En Sala pel districte de Terrassa”*²⁵⁹.

Amb tot, com ja hem dit, no hi ha cap article explícit sobre la ideologia del Centre, tot i que es desprèn clarament de la polèmica amb l’*Autonomista* i l’Ajuntament, governat en els anys de vida d’aquesta publicació pel *partit nou*.

La major part dels articles es publiquen signats amb el nom complet dels seus autors i només en alguna ocasió, especialment en els articles humorístics, s’utilitzen els pseudònims. *Pitus*, *Llampec* i *Cu-cut* seran els més habituals. En menor mesura s’utilitzen inicials (X, R.R., X.Y.Z). El fet d’acceptar un pseudònim no implicava publicar escrits de qualsevol. Així, ja en en el número 3, el consell de redacció advertia:

*“es fa avinent que no s’admetrà cap original que la Redacció no sàpiga l’autor del mateix”*²⁶⁰.

Cal destacar que possiblement les sigles R.R., que només apareixen un cop, corresponen a Ramon Roigé. Així ho fa pensar, a més de l’estil, la temàtica de l’article, *“El Renaixement literari i l’Església a l’Edat Mitja”*²⁶¹,

---

²⁵⁹ *Juventut L’Avenç*, agost 1920, núm.13.

²⁶⁰ *Juventut L’Avenç*, octubre 1919, núm.3, pàg.12.

²⁶¹ *Juventut L’Avenç*, desembre 1919, núm.5, pàg.6-7.

que entra de ple en les inquietuds d'aquest culte advocat de profundes creences religioses, vinculat de feia temps a l'*Artesà*, tot i que optà per l'*Autonomista* quan s'esdevingué la ruptura; la seva col·laboració es pot entendre com un gest d'apropament, que no fructificà en no repetir-se l'intent. Les crítiques envers la seva persona que es van fer des de la publicació evidencien la radicalització en el posicionament de les dues entitats.

L'Avenç no té editorial i la portada s'obre amb un article signat. Les notícies referides a l'entitat apareixen signades com "La Redacció" o amb el nom de la secció que les protagonitza.

Pel que fa a la literatura, els noms més repetits seran els de Pere Xirinachs, Pau Rodríguez (que utilitzarà el pseudònim de *Pitus*), Josep Ferrer Monés...; mentre que el món agrícola està monopolitzat pel gavanenc Josep Séculi i Roca, i per Josep Guilera Molas, amb alguna incursió de Jaume Xirinachs Mora.

La resta d'articles, des dels comentaris sobre qüestions d'actualitat fins a la política local, passant per la polèmica amb l'*Autonomista*, ofereixen més varietat d'autors: des dels ja habituals Guilera, Ferrer o Rodríguez, fins a d'altres que hi col·laboren esporàdicament, com Joan Colominas Vergés, Josep Colominas Fabró, Víctor Casanovas...

Finalment, cal destacar la participació, encara que escassa, d'algunes dones, i sempre en l'apartat literari: Angelina Ribas, Quimeta

Company, Presentació Blasco, Pepeta Garí. Des de la publicació es faran crides per atraure la participació femenina:

“totes les senyoretes que vulguin publicar algun treball en aquest butlletí els hi admetrem amb molt gust”²⁶².

Tot i que no hem pogut comprovar l’anècdota, Pau Rodríguez explica:

“Por cierto que en una ocasión una señorita de cuyo nombre no debo acordarme en este caso, mandó un artículo que estaba bastante bien en catalán, pero resultó que hacía nada más que un mes que había sido publicado en la gran revista “La Esfera” de Madrid, siendo su autor el notable escritor D. José Francés, hoy académico de la Real de San Fernando”²⁶³.

Tots els articles publicats estaven escrits en català i amb un nivell de correcció gramatical força alt. En aquest sentit, en un dels darrers números podem llegir que:

“No s’admet original en castellà, ni l’intercanvi amb cap publicació anti-catalana”²⁶⁴.

Des del primer número, *L’Avenç* s’imprimirà a Barcelona, a la tipografia *La Cervantina* que després passarà a ser *Bachs & Casulleras*, situada al número 10 de la plaça Letamendi.

---

²⁶² *Juventut L’Avenç*, agost 1919, núm.1, pàg.10.

²⁶³ P.R.: "Lo que fue una sociedad (Centro Artesano)", *Prat*, núm. 47, 13 octubre 1951.

²⁶⁴ *Juventut L’Avenç*, gener 1921, núm.18, pàg.12.

La publicació inclou publicitat a les seves pàgines i s'hi combinaven els anunciants locals amb els forasters. En el primer any els anunciants habituals són: Josep Baiges -instal·lacions elèctriques-; el *Quintet Íntim* de Joan Estalella; el *Cafè del Pont* i excursions als llocs més significatius del Prat (la Granja la Ricarda, l'estació telegràfica Marconi, l'Escola d'Aviació). En el segon any desapareixen els anunciants locals, amb l'excepció de les excursions que es mantenen, que seran substituïts per: *Viuda de M. Porta y Cia*, que ofereix diversos productes, entre ells la Matropina -un desinfectant contra el tifus, les pulmonies, etc.-; *Fàbrica d'Anisats i licors de Frederic Aubiol*; la *Maquinaria Agrícola y Vinícola* de Pere Parés.

II.5.2. La reestructuració del 1920. Els nous estatuts

L'any 1920, l'Artesà aprovà uns nous estatuts²⁶⁵ que donaven forma legal a la profunda transformació que s'hi havia produït en consolidar-se la ruptura. A partir d'aquest moment l'Artesà deixà de ser, formalment, una societat recreativa per constituir-se en societat anònima civil de propietaris del *Centre Artesà*.

---

²⁶⁵ Els estatuts es van escripturar públicament davant Enrique Bofill y Gelabert, notari de Sant Boi de Llobregat, a 25 d'abril de 1920, inscrit al full 13.770, inscripció 1^a. foli 49, tom 134 del llibre de Societats del Registre Mercantil de Barcelona, amb data 15 de juliol de 1920.

Els estatuts, dels quals se'n va fer una edició impresa, van ser firmats per una nova junta diferent a la que figurava en els documents de compra del solar. A diferència d'altres escrits interns, aquests estan redactats íntegrament en castellà, tot i que mantenen el nom del *Centre* en català.

Els diners necessaris per adquirir els terrenys per edificar la nova seu van ser aportats per Albert Feu Guilera, Pere Casanovas Moliné, Jaume Pejoan Colominas, Ramon Mata Balletbó, Ramon Casanovas Mas, Josep Lagarriga Fargas, Baldiri Casas Company, Valentí Xirinachs Farrés i Joan Rosell Badia. Tots ells formaran el Consell d'administració²⁶⁶ de la societat i rebran un nombre d'accions equivalent a la quantitat aportada per cadascun.

La societat es regirà per les disposicions del Codi de Comerç i tindrà com a objectiu regular l'ús de la propietat del *Centre*. El capital social de l'Artesà era de 106.000 pessetes, representat per tres sèries d'accions: 48 accions de la sèrie A de 2000 ptes cadascuna; 26 accions de la sèrie B de 300 pta i 11 accions de la sèrie C de 200 ptes.

Les accions de la sèrie A donaven dret a la possessió d'una llotja al teatre. Les accions sèrie B corresponien a una butaca i les de sèrie C a un aparcament pel carruatge a les quadres del local. Tots els compradors

---

²⁶⁶ Feu (president); Casanovas Moliné (vicepresident); Mata (secretari); Pejoan (caixer); Casanovas Mas, Lagarriga, Casas, Xirinachs, Rosell (vocals).

d'accions tenien l'obligació de mantenir adequadament la propietat corresponent a les seves accions. Les despeses de manteniment les fixà el Consell d'administració en 50, 10 i 10 pessetes, respectivament, per a cada tipus d'acció. El Consell d'Administració podia alienar les accions dels socis que no complissin amb les seves obligacions econòmiques.

Per cada dues-centes pessetes s'adquiria el dret d'un vot a la Junta General d'Accionistes. Les accions es podien transmetre per mort del seu propietari, però qualsevol transmissió entre vius requeria l'aprovació del Consell d'Administració. Les accions pertanyien a un únic propietari i no es podien fraccionar. La possessió d'una acció implicava l'afiliació obligatòria al *Centre Artesà*.

La societat passà a ser regida per un Gerent-President del Consell d'Administració, per un Consell d'Administració i per una Junta General d'Accionistes. El Gerent-President, nomenat directament per la Junta General d'Accionistes, tenia àmplies potestats pel que feia a la vida econòmica de la societat.

El Consell d'Administració era escollit per la Junta General d'Accionistes per a un període de cinc anys. Els escollits no tenien limitació de mandat i podien ser reelegits per ocupar els càrrecs indefinidament. Les vacants per renúncies, dimissions o mort eren cobertes per designació directa del Consell fins a la celebració d'una Junta

General. En el cas del President-Gerent s'havia de substituir abans d'un mes del fet; interinament ocuparia el càrrec el Vicepresident.

El Consell executava els acords aprovats per la Junta i vigilava el seu correcte compliment. Els seus membres podien ser cessats si deixaven d'assistir injustificadament a tres sessions consecutives. Aquests càrrecs no eren retribuïts.

Tots els acords socials, sense perjudici de les atribucions de la Gerència o del Consell, es prenen per acord de la Junta General d'Accionistes. Les juntes tenien caràcter ordinari -i es feien el mes de gener- o extraordinari. Les votacions dels acords podien ser nominals o secretes.

Un cop liquidat l'any econòmic, la societat repartia beneficis entre els seus accionistes de manera proporcional a les accions que tenien.

Els nous estatuts van fer de l'*Artesà* una societat mercantil amb afany de lucre, sense cap referència als actes socials propis d'una entitat cultural-recreativa, com ho havia estat fins llavors. De fet la Societat Anònima consolidava un grup privilegiat -el màxim d'accions era de 85, incloent-hi les de l'aparcament, i no hi havia limit de compra per als accionistes- integrat per membres de famílies benestants del Prat. Es convertia així en un club exclusiu que contemplava, des dels seus seients reservats, la resta de societat pratenca que assistia als actes públics de l'*Artesà*.

D'aquesta manera, com ja hem vist abans, quedava en mans de la *Joventut l'Avenç* la realització de les activitats associatives, però per poc temps. La forta rivalitat amb l'*Autonomista* i la política de la Societat -que invertia el seu capital en la contractació d'activitats foranes- van acabar amb l'entusiasme i les ganes dels joves que treballaven per impulsar el grup. Ni la desaparició forçada de l'*Autonomista*, ni la readaptació del panorama associatiu provocada pel règim de Primo de Rivera, van ser suficient estímul, i l'*Artesà* anà abandonant l'activitat, igual que ho van fer els seus rivals, però per motius ben diferents.

II.5.3. L'activitat associativa del Centre Artesà

Com ja hem apuntat, l'activitat associativa del *Centre* era molt limitada i responia més a actuacions puntuals que a una línia o a una política definida. En aquest sentit en destacariem l'intent de reactivar els tres toms o les visites de personatges il·lustres, relacionats amb les arts escèniques. Els esforços més grans es concentraven a la festa major²⁶⁷.

Malgrat aquesta realitat a què quedà abocat el *Centre*, es produïren interessants intents de realitzar activitats culturals d'alt nivell, malgrat les dificultats que comportaven, especialment pel que fa a la seva continuïtat.

---

²⁶⁷ Vegeu Annex II, document 9.

Una de les aportacions més interessants de l'Artesà serà la convocatòria d'uns *Jocs Florals*, batejats primer, modestament, com a *Festa literària i artística*. La primera convocatòria va tenir lloc durant la Festa Major del 1919, coincidint amb els actes festius de posada en funcionament del nou local. D'aquesta convocatòria en sabem que l'Ajuntament hi contribuí amb un premi²⁶⁸.

El concurs se celebrà el 27 de setembre en el teatre de l'entitat amb un èxit tan destacat que feia escriure als organitzadors, per fer callar alguna veu crítica:

*"(...) que si l'esmentada Joventut es complau en els seus propòsits, no és solament per a fantasiar, sinó per a portar-los esplèndidament a la realitat tal i com fou donada des d'un començament la prometença"*²⁶⁹.

Formaven el jurat destacats membres de l'Artesà, molts d'ells amb càrrecs directius: Antoni Vallejo (president), Albert Feu, Esteve Forgas, Francesc Dalit, Jaume Parés (vocals) i Joaquim Feu (secretari). El guanyador de la màxima distinció, la Flor Natural, va ser Pau Rodríguez que, a més d'altres càrrecs, era secretari de la Secció de Cultura. L'acte era presidit simbòlicament per Carme Rodríguez, germana del guanyador i destacada actriu professional, i per una *Cort d'Amor*, formada per

---

²⁶⁸ AMEP, Actes del Ple municipal, 21 de setembre de 1919. Vegeu Annex II, document 8.

²⁶⁹ *Joventut L'Avenç*, octubre 1919, núm.3, portada.

jovenetes del poble, que simbolitzaven totes elles les muses inspiradores de l'art.

La poesia guanyadora es titulava *Amor* i es presentà amb l'aclaridor lema: *La vida sense Amor, no es vida*. Es tracta d'un llarg poema dedicat a lloar la sublimitat del sentiment amorós que, a més de plaent, és la font de la intel·ligència i de la dignitat humana. Serveixi el seu començament d'exemple:

“Neix l'amor que de vida és esperança./ Creix l'amor que de vida és benaurança/ i aqueix amor-n'és una flor/ que quan se clou n'engendra l'enyorança”²⁷⁰.

Val a dir que Rodríguez, nascut a Banyoles i instal·lat de gran al Prat, amb una àmplia cultura, figura inscrit en els primers padrons municipals amb la condició de jornalero, tot i que, més endavant, serà secretari de l'Audiència de Barcelona i del jutjat del Prat i mantindrà estrets contactes amb els cercles intel·lectuals de l'època, especialment amb Lluís Millet, als quals tindrà accés, en bona part, a través de la seva germana, força coneguda en el món de la cultura, la intel·lectualitat i la “bohèmia” de l'època²⁷¹.

---

²⁷⁰ *Juventut L'Avenç*, octubre 1919, núm.3, pàg.3.

²⁷¹ Entrevista amb Enric Rodríguez Darnés (1999).

L'any següent, el 1920, va tenir lloc la segona edició dels Jocs Florals. El president de la *Joventut*, Josep Guilera Molas, escrivia a l'Ajuntament tot demanant autorització per a l'acte:

“Aquesta festa que tindrà lloc en el local del Centre Artesà serà pública i podran ser concursants tots els nascuts en terres de Catalunya, València, Mallorca, Provença i Roselló, excepció feta als dos ó tres temes que per l'indole dels mateixos serà precis per optar-hi (sic) esser soci de la Joventut, del Centre ó veí del poble”²⁷².

En aquesta edició destaca la convocatòria d'uns premis de tema lliure, reservats exclusivament a la participació de les dones:

“Molt distingides senyores del nostre poble, ben volgudes i apreciades de nosaltres, han tingut la gentilesa de cooperar a la nostra campanya cultural oferint premis destinats a treballs de tema lliure, als quals podran optar-hi solament senyoretetes. Nosaltres no sabem pas com agrair aquesta deferència, que mai serà prou lloada, i ens permetem fer una crida a les senyoretetes del Prat perquè es posin a treballar tot seguit, a l'ensem que desitgem, com no cal dir, segueixin el seu exemple d'amor a la cultura amb ferma voluntat”²⁷³.

La Joventut convocava la segona *Festa Literària i de Cultura*:

“amb el fi de contribuir en la mida de les seves humils forces a la glorificació de la nostra parla, nostra història i nostra fe, a l'ensem que procurar el millorament cultural d'aquest poble”²⁷⁴.

---

²⁷² AMEP. Associacions, escrit del 24 de juliol de 1920.

²⁷³ *Joventut L'Avenç*, maig 1920, núm.10, portada.

²⁷⁴ *Joventut L'Avenç*, juny 1920, núm.11, portada i pàg. 2.

Com a l'edició anterior, la Festa s'havia de celebrar coincidint amb la Festa Major, el dia dels copatrons locals, sant Cosme i sant Damià. Hi havia dinou premis, cedits per entitats i ciutadans. *La Flor Natural*, la màxima distinció, tenia una dotació de 150 pessetes, aportades per la Secció de Cultura de la *Juventut*, per a la millor poesia de tema amorós. El segon premi amb 100 pessetes cedides per la *Juventut l'Avenç* es destinava a la millor poesia patriòtica i es reservava la participació als socis de la *Juventut*. *El Centre Artesà* lliurava les 100 pessetes del premi que millor tractés el desenvolupament del teatre al *Centre* i es reservava als socis de l'*Artesà*. Finalment la quarta categoria, amb 50 pessetes, de la Comissió de Festes de la *Juventut*, era per a la millor poesia de caire festiu.

Els quinze premis restants eren aportats per particulars i la seva temàtica responia al gustos dels patrocinadors. Així, Lluís Portabella, un dels més generosos, premiava amb 250 pessetes al millor poema que cantés la bellesa del mar; la mateixa quantitat aportava Josep Batista a la millor memòria sobre *cria i recria de bestiar per a proveïment*; un tema semblant era el que premiava amb 100 pessetes el Col·legi Oficial de Veterinaris -aquí es veu la mà del vicepresident Jaume Xirinachs Mora, de professió veterinari-: a la millor memòria sobre *la importància de la recria de bestiar en petita escala, com a complement de l'Agricultura*. Molts dels premis restants eren objectes *d'art*, sense més especificacions. Dels 19 premis, nou es referien exclusivament a poesia, un era reservat a

composicions musicals i la resta, amb excepció de les dues memòries esmentades, eren de lliure elecció. Quatre dels premis de poesia es reservaven a dones.

El guanyador de la Flor natural tenia el privilegi d'escollir la Reina de la Festa, jove que havia de presidir tot l'acte i fer-li el lliurament del seu premi.

El jurat el formaven Joan Colominas, advocat,(president); Francesc Dalit, metge; Esteve Forgas i Albert Feu, regidors; Cristòfol Lloret, escriptor; Jaume Xirinachs, veterinari, (secretari)²⁷⁵.

La manca de més informació, especialment pel fet de no haver aconseguit la totalitat dels butlletins de la Joventut, ens impedeix tenir més dades sobre aquesta edició del concurs²⁷⁶.

Aquesta festa literària amb forma de jocs florals competitius, malgrat la seva escassa continuïtat, va ser un clar exemple de la voluntat del *Centre* per refermar la seva catalanitat -si més no des del punt de vista cultural- tantes vegades posada en dubte des de l'*Autonomista*. Al mateix temps il·lustrava la vitalitat del grup dirigent del *Centre*, organitzat en la *Joventut*, amb un nivell de formació educativa i cultural mitjà molt superior al de la resta de la població.

---

²⁷⁵ *Joventut L'Avenç*, juny 1920, núm.11, portada i pàg. 2.

²⁷⁶ Si que sabem, però, que Lluís Bertran Pijoan va ser un dels guanyadors amb el poema *Cançó de la noia bella*, publicat a *Joventut L'Avenç*, gener 1921, núm.18, pàg. 12.

De manera regular, *La Joventut* organitzà conferències que se centraren especialment en temes relacionats amb la política del moment i amb l'agricultura.

Cal destacar també l'interès per al públic infantil, que tenia el seu moment culminant en les festes que es feien el dia de Reis. El gener de 1921 es convocà la tercera d'aquestes festes durant la qual es representà l'obreta *Vull ésser de l'Artesà* amb lletra de Josep Guilera i música de Domènec Mata, ambdós socis del Centre²⁷⁷.

La resta d'activitat cultural, més esporàdica, venia ocupada per la visita de grups culturals de reconegut prestigi, com l'*Orfeó de Sants*, que hi actuà el 30 d'octubre de 1921.

De totes les activitats de caire associatiu dutes a terme per l'entitat, per la seva qualitat i continuïtat, en destaca el grup de teatre amateur, que funcionà durant uns anys i que mereixen una atenció especial. A la llarga, la rivalitat establerta amb l'Autonomista que feia, entre d'altres coses, que cada entitat s'esforcés en contractar el millor teatre professional, va contribuir negativament en el manteniment del grup amateur, incapaç de competir davant el públic amb aquestes companyies foranes.

Amb tot, els beneficis econòmics van portar a prioritzar la comercialitat del local social. Tan aviat com l'Artesà tingué completament

---

²⁷⁷ *Joventut L'Avenç*, gener 1921, núm.18, pàg. 12.

condicionat el seu teatre, va procedir a arrendar el seu ús. Així, l'empresari Santiago Costa, l'any 1921, declarava per al pagament d'impostos que tenia llogada la sala a la Societat de Propietaris i que:

“el espectáculo consiste generalmente en representaciones cinematográficas (...) Las sesiones que ordinariamente se celebran son una los dias festivos”. L'aforament i els preus de la sala és determinaven: “250 asientos de platea á 0'24.....60 pesetas. 150 asientos circulares á 0'24.....36 pesetas. 80 entradas generales á 0'12.....9'60 pesetas”²⁷⁸.

---

²⁷⁸ AMEP. Associacions. Concert per al pagament d'impostos, 21 d'abril de 1921.

II.6. DUES FLORS QUE NO VAN FER ESTIU: ***LA VIOLETA I ELS POMELLS***

A l'inici dels anys vint, neixen al Prat dues entitats de característiques ben diferents, tot i tenir en comú la seva dedicació a la cultura. Una serà la *Societat Recreativa La Violeta*, de la qual n'hem trobat molt poca informació. Estava formada majoritàriament per immigrants catalans intal·lats al Prat i que, de ben segur, no troben el seu lloc entre les dues grans entitats de l'època. L'altra són els *Pomells de Joventut*, nascuts sota la inspiració de Folch i Torres, i dels què en tindrem força notícies gràcies a la seva vinculació amb el *Centre Autonomista*. Ambdues tindran en comú la seva desaparició forçada en instaurar-se la dictadura de Primo de Rivera.

II.6.1. La Societat Recreativa *La Violeta*

La societat *La Violeta* va presentar els seus estatuts al Govern Civil de Barcelona el dia 9 de setembre de 1920²⁷⁹. Aquests estatuts, redactats de manera molt simple i amb diversos errors de numeració en el seu articulat, ens ofereixen, però, suficients dades per identificar aquest grup de curta vida, que no supera la prohibició imposada pel govern de Primo de Rivera. L'acta de constitució de la junta directiva se signà el 17 de setembre de 1920. Els socis fundadors haurien de ser pocs pel fet que, contràriament al que determinen els estatuts, només van prendre possessió del càrrec dos vocals, en lloc dels quatre previstos²⁸⁰.

La societat, nascuda amb voluntat lúdica, defineix el seu objecte com el de

“proporcionar á sus asociados, lícito recreo, á cuyo fin se celebraran bailes, conciertos, veladas literarias, funciones teatrales y otros actos análogos que puedan ofrecer á los socios, solaz cultural y recreo dentro de los buenos principios sociales y su moral”.

El caràcter de l'entitat quedava definit en l'article tretze, que fa referència a la conducta dels socis:

---

²⁷⁹ AGC, Associacions.

²⁸⁰ AGC, Associacions. La junta la formaran: Josep Magriñá (president); Benito Busquets (vice-president); Manuel Lorente (secretari); Jaime Albareda (tresorer); Bartolomé Vallplanas i Fèlix Claramunt (vocals).

“Queda terminantemente prohibido tratar dentro del local social de cuestiones religiosas ó políticas, blasfemar u ofender á algun concurrente, faltar a las reglas de urbanidad y buena educación”.

Així doncs, *La Violeta* s'identificarà com una entitat totalment recreativa i expressament apolítica, com ho provarà el fet que, a diferència d'*Artesà* i de l'*Autonomista*, els seus caps visibles no tindran cap vinculació amb la política local. Malgrat que no faran cap manifestació expressa de cap inclinació religiosa, sí que estarà dominada per la insistència en la bona educació, la moral i el que anomenen "*persones reconegudes*".

Els òrgans rectors de la societat seran la Junta General, que es reunirà de manera ordinària i extraordinària, i la Junta Directiva, formada per un president, un vicepresident, un secretari, un tresorer i quatre vocals. El càrrecs es renovaran en dues meitats cada dos anys, per majoria de vots de la Junta General. Les funcions de cadascun d'aquests càrrecs són les habituals i estan explicades molt breument en diversos articles.

La Violeta estableix el seu domicili social al carrer de Prat de la Riba (actual del Dr. Soler i Torrens), número 1, i es finançarà a partir de les aportacions econòmiques dels seus associats, en forma de quotes mensuals d'una pesseta, o pels donatius amb motiu de la celebració de festes. Els socis també poden fer donacions voluntàries a la societat -per això seran distingits amb el títol de socis protectors. En cas de dissolució

de l'entitat –que s'ha de decidir per majoria- els béns que s'hagin acumulat es repartiran entre establiments benèfics designats per la Junta Directiva.

Els número de socis de *La Violeta* podia ser il·limitat, però per accedir a aquesta condició calia la recomanació de dos socis. Els candidats havien de complir com a requisits: ésser residents al Prat, mostrar bona conducta i tenir un mitjà de vida conegut. Els socis podien ser expulsats en cas d'impagament de dues mensualitats.

La resposta de la societat al qüestionari al cens d'associacions, realitzat pel Ministeri de Treball, Comerç i Indústria²⁸¹, complimentat amb data 10 de juliol de 1923, ens ofereix dades d'interès sobre *La Violeta*. Segons aquesta resposta podem deduir que la Violeta era una entitat exclusivament masculina, tot i que aquest punt no l'especifiquen els estatuts. L'estiu del 1923 comptava amb vint socis i no havia tingut cap moviment al llarg de l'any. El capital de l'entitat era de 240 pessetes i, si tenim en compte que les quotes anuals només representaven vint pessetes, tot fa pensar que les aportacions extraordinàries amb motiu d'actes festius havien de ser importants. Malauradament, no disposem de cap informació referida a l'activitat social, ni ens ha arribat cap programa d'algun acte organitzat per l'entitat.

De l'estudi dels socis coneguts de *La Violeta* es desprèn una composició social molt variada, predominant, però, els petits menestrals i

---

²⁸¹ AMEP, Associacions recreatives.

treballadors agrícoles. Una nota característica que es repeteix en diversos socis és que no són nascuts al Prat i que tenen pocs anys de residència al municipi.

II.6.2. Els Pomells de Joventut (1921-1923)

Els *Pomells de Joventut* naixien sota la inspiració de l'escriptor Josep M. Folch i Torres quan, l'octubre de 1920, feia una crida a la seva creació, tot intentant recollir l'esperit que s'havia generat a l'entorn de la revista *Patufet*. Recollint la pròpia filosofia personal de l'escriptor, els *Pomells* tenien com a eixos vertebradors el catolicisme i el catalanisme militants:

“Porque precisamente los Pomells de Joventut son un apostolado. Lo son en la intención y lo resultan por su eficacia. Apostolado cristiano y patriótico, apostolado de sentido individual y de espiritualidad colectiva. Apostolado germinal de los dos ideales supremos de la vida humana en las horas primeras de la juventud, que ávidamente clama orientaciones luminosas”²⁸².

“El principio ético que los informa es la perfección individual, como base para influir en nuestra sociedad. Su finalidad concreta es doble, hacer de los pomellistas los mejores cristianos y los más fuertes patriotas. El espíritu de la institución es: 1º Por amor de Dios y de la

---

²⁸² Carreras, Pere Lluís "Els pomells de joventut" a *Revista popular*, 22-VI-1922. Recollit a *La joventut a Catalunya al segle XX. Materials per a una història*. Diputació de Barcelona, Barcelona, 1987. Volum II, pàg.96.

patria amar a nuestros prójimos, procurando mejorarles a base de nuestro propio perfeccionamiento, 2º Afirmer nuestra personalidad como ciudadanos de Cataluña, laborando por medios amables y persuasivos, por la propia ejemplaridad sobre todo, a fin de aumentar el número de catalanes conscientes de sus deberes con Dios y con la Patria”²⁸³.

Sempre sota les directrius del seu fundador, Folch i Torres, i seguint el magisteri del bisbe Torras i Bages, els Pomells s’expandiran ràpidament per tota la geografia catalana. Així, l’any 1922 arribaran a concentrar set-cents socis a Montserrat. El butlletí *Àmforas* serà l’instrument de difusió del seu ideari i de les seves activitats. El moviment va ser dissolt per ordre governativa l’any 1923.

El *Centre Autonomista* va organitzar dues festes dedicades als infants, que es poden considerar com a antecedents dels Pomells. La primera va tenir lloc l’agost de 1920, i la segona se celebrà el gener de 1921 i comptà amb la presència de Folch i Torres²⁸⁴.

Al Prat, l’organització dels *Pomells* va ser molt ràpida. En *El Ressò* corresponent al mes de març de 1921, s’informa de la creació d’aquest grup. Malgrat la seva proclamada independència política, la vinculació entre el *Pomell de Joventut* del Prat i el *Centre Autonomista* serà molt estreta, tot utilitzant *El Ressò* de manera habitual, fins arribar a l’extrem

---

²⁸³ Carreras, op cit (1987), pàg.96.

²⁸⁴ *El Ressò*, núm.5, març de 1921, citat per Ferret, J: "El Pomell de Joventut. Amics del infants", *Delta*, gener de 1995, núm.185.

de tenir-hi un espai fix, que suplia la manca d'un butlletí propi. De fet, els seus postulats ideològics no eren tan diferents, i és ben lògic que, donats els escassos recursos de què podien disposar aquests grups naixents, els *Pomells* aprofitessin l'estructura d'altres entitats afins per tal de dur a terme el seu ideari.

Tot i que no en sabem la data oficial de constitució, ens consta que entre els mesos de març i d'abril de 1921 el grup quedà organitzat i se n'escollí la junta directiva. Aquesta estava formada per Joaquim Cabané Pugés, com a president; Francesc Itarte n'era el secretari; Josep Rull el tresorer; Jaume Augué, Josep M. Monés i Jaume Pugès n'eren vocals, els dos darrers encarregats de temes relacionats amb els infants. L'entitat naixia amb un total de 51 socis, entre nens i joves: 35 nois i 16 noies. Els components de l'entitat eren, majoritàriament, joves de famílies amb modestos negocis propis que vivien al nucli urbà del poble.

El president, Joaquím Cabané, era un jove botiguer nascut el 1903. De la resta de la Junta Directiva, en destaca especialment Francesc Itarte Nadal, un jove sastre pratenc, nascut l'any 1898, encarregat de transmetre les notícies de l'entitat des de les pàgines del *Ressò*, que tot sovint completava amb encesos escrits sortits de la seva inspiració. Aquest espai també estava obert a tots els socis de la nova entitat que desitgessin publicar qualsevol mena d'escrit. En general, la convocatòria va ser atesa per joves de tots dos sexes, que mostraven les seves habilitats poètiques.

En el seu primer escrit publicat al *Ressò*, Francesc Itarte encoratjava els joves pratencs en l'amor a Catalunya, la Pàtria, tot lloant la tasca endegada per Folch i Torres:

“Catalunya tota ha respost a la iniciativa del entusiasta i eminent Josep Mª Folch i Torres; gran nombre de pobles tenen ja constituït Pomells de Joventut. Inclòs a Madrid un grup de joves entusiastes absents de nostra terra també han format son pomell; nostre poble no podia constituir la excepció; també tenim Pomell. Els devers d'amor a la Patria, Deu, i a les nostres mares es los que segueix, com els altres el nostre pomell, i posar en pràctica les lliçons que ens ensenya en les Pàgines Viscudes en el nostre simpàtic Patufet l'iniciador dels Pomells. En Josep Mª Folch i Torres”²⁸⁵.

En el número de juny, Itarte presentà el segell de l'entitat, realitzat pel dibuixant Junceda, col·laborador habitual de *Patufet*. L'article resulta una autèntica declaració de principis que, pel seu valor il·lustratiu, reproduïm íntegrament:

“Acabem de posseir per el nostre Pomell un Segell obra del eminent artista i al ensems col·laborador del nostre setmanari ‘Patufet’ Sr. Junceda a qui remerciem aital distinció.”

“A més d'esser el treball de bon gust expressa de faisó gràfica el significat del Pomell. Anem a explicar-lo.”

“Demés de l'inscripció POMELL DE JOVENTUT-AMICS DELS INFANTS-hi ha un camperol amb sa escaienta barretina i esclops recordant-vos el bailet de l'obreta Muset i Bernadeta del Sr. Folch, ço es, un nen

---

²⁸⁵ Itarte, Francesc, "Pomell de Joventut Amic dels infants". *El Ressò*, abril de 1921, núm. 6. Pàgs. 7-8.

pobre, sens estudis qui no te altre missió que la de acompanyar en els prats son inseparable remat d'ovelles.”

“Al altre costat hi veiem un altre nen empró tot el contrari del primer, ben vestit, sabates noves, la cartera plena de llibres, tal com veiem els nens que pertanyen a cases de bona posició. Al mitj hi ressalta l'escut de les quatre barres, simbol de la nostra aimada Catalunya.”

“I per ultim demunt d'ell els nens es donen llurs mans sostenint un ram de llorer. Que'ns demostra el nostre Segell?”

“Els nens, la germanor que hi nia en els Pomells i es donen les mans en senyal de despreci al orgull i a la vanitat. El Ram, la gloria, es el premi dels petits pomellistes, el dia de demà dels trevalls portats a cap per fer una Catalunya lliure, rica i poderosa.”

“El nostre Pomell com tots els demás es regeix amb els ideals; Amor a Deu i Amor a la Patria.”

“També ens ho diu el nostre Segell l'humilitat es un acte molt agradós a Nostre Senyor i ho veiem en el nen ric al donar la má al camperol. Ço es Amor a Deu.”

“L'Escut barrat ens alenta a conservar el sagrat deure d'amor que devem envers la Patria.”

“El llorer es el triomf que ve assolint de dia en dia el inspirat Mestre e iniciador dels”

“POMELLS DE JOVENTUT”

“Recordem-lo doncs pomellistes de nostre poble i imitem el significat de nostre Segell que honorant a Deu i a la Patria ens farem dignes de les inspiracions del gran Poeta.”

“¡Som germans!”
“tots rics i pobres”
“fora lluites i rencors”
“¡Som germans!”
“i amb bones obres”
*“enllaçem los nostres cors”*²⁸⁶

El text, com la resta d'escrits del pomell pratenc, evidencia una gran simplicitat de plantejaments, centrats en Catalunya i en Déu. El concepte de vida cristiana, basat en l'obediència i la humilitat, gens transgressor de l'ordre -tots som iguals, rics i pobres, i ens podem entendre i treballar per al bé comú- és el dominant. Catalunya serà rica i poderosa si s'aconsegueix aquesta unió de rics i pobres, que renunciïn a les seves aspiracions de classe; renúncia especialment significativa en un temps en què el moviment obrer organitzat té cada cop més força i en què l'impacte de la Revolució Russa és molt present. Gràcies a això, Catalunya serà també lliure, suposadament a través de la riquesa, perquè el missatge nacionalista queda molt més diluït sota el concepte general d'amor a la pàtria. I aquesta tasca cal començar a fer-la amb els més petits, futurs puntals de la pàtria. En aquest sentit és significatiu un fragment de l'himne del *Pomells*:

*“Per dos amors sagrats/son sos perfums i flaires./Per l'amor al bon
Deu/ i de la nostra Patria”.*

---

²⁸⁶ Itarte, Francesc, “El nostre segell”. *El Ressò*, juny de 1921, núm. 8, p.6.

A començaments del 1921 els *Pomells* iniciaren contactes amb el *Centre Artesà*, tot coincidint amb el moment en què aquesta entitat fa més manifestacions públiques de catalanisme. En un escrit del president, Joaquim Cabané, publicat en el número de febrer, els *Pomells* s'ofereixen a explicar en una reunió als socis de l'*Artesà* el seu funcionament, tot evidenciant, indirectament, la manca de contacte que hi havia hagut entre ells fins llavors. L'escrit intenta alentar la cooperació amb un to molt conciliador, partint de l'amor a la pàtria com a nexa d'unió:

“Nosaltres, si bé joves encara, havem comprès ja, que és una cosa indispensable la unió per a obtenir la força desitjada, que nosaltres no hem de dividir-nos per a lluitar tots per un mateix ideal, sinó que si juntem nostres esforços podrem assolir-lo amb més certesa.

“Tots nosaltres som nascuts en una mateixa Pàtria. En ella descansen les despulles dels nostres avis, i per tant, a Ella, que ens dóna fruit i vida, devem un amor que no podem negar-li. Desagraït i malaurat qui nega, tan sols una mica, l'amor a la Pàtria”.

“Nosaltres hem comprès que essent tots emparats per una mateixa bandera, bressolats per una mateixa Pàtria, formosa i sublim, no hem de partir nostres forces per a defensar-la; doncs encar que volguem admetre la baixa política, hem de juntar-nos tots per defensar el que es nostre i que tots hem de portar avant nostra senyera”.

“No cometrem l'error de mirar la pàtria tal com la miren alguns acèrrims internacionalistes per apoiar les seves idees. Farem pàtria lluitant junts per la llibertat, no amb armes, sinó amb dignitat i talent, i farem pàtria juntant-nos per ajudar a nostres germans pobres i

desgraciats. Hem de fer una pàtria digna, on tot sia germanor, sense fer esment de la metralla. Volem germanor i pau fins per nostres enemics"²⁸⁷.

En aquest text de Cabané s'han obviat els referents a la religió, i el to general està molt lluny del que utilitza Itarte al *Ressò*, dominat pels conceptes de fraternitat, germanor i companyonia. És un escrit que crida a les bones relacions amb una poderosa entitat, buscant els punts en què poden arribar a trobar consens, ben difícil d'altra banda, donada la situació de tensió creixent *Artesà-Autonomista*.

El *Pomell* del Prat participà en la festa organitzada el 12 de juny de 1921 pel Directori del *Pomells* de Catalunya que, sota l'eslògan de *Festa dels Cent Pomells*, celebrava haver arribat als cent grups. Al matí es va fer una missa de comunió a l'església de Santa Anna, i a la tarda un festival al Palau de la Música Catalana.

"Hi hagué discursos, poesies, dialectes, cants ritmics, ballets populars, etc. per distingits pomellistes i concert per l'Orfeó Pàtria de Molins de Rei"²⁸⁸.

Els actes van ser presidits per Folch i Torres, que arribà al Palau precedit per en *Patufet* i els delegats dels cent pomells que portaven cadascun un pom de flors amb una llaçada blava, símbol de l'entitat, i la bandera de Catalunya.

---

²⁸⁷ Cabané, Joaquim. "Companys!". *Juventut L'Avenç*, núm. 19, febrer de 1921. Pàg.12.

²⁸⁸ Itarte, Francesc. "La Festa dels Cent Pomells". *El Ressò*, juliol de 1921, núm. 9. Pàg.4.

L'objectiu d'aconseguir una joventut sana en uns anys difícils era l'element catalitzador que movia els socis:

“Quantes mares remerciarán amb llàgrimes als ulls, l'obra de l'iniciador d'aquests Pomells; car, per ell veurán els fills encaminant-se pel bon camí i ensems nosaltres, els d'aquest poble donarém les gracies al fundador del nostre Pomell i també al benvolgut poeta dels infants i mestre En J.Mª Folch i Torres”²⁸⁹.

Poca cosa sabem de les activitats dels *Pomells* al Prat²⁹⁰, al marge de la seva participació en els actes col·lectius del moviment. Sí que sabem, per una nota d'agraïment a l'alcalde i al secretari municipal per la seva col·laboració, que disposaven d'una biblioteca per als socis on, a més de les obres d'en Folch i Torres, n'hi podríem trobar d'altres tan significatives com *El tresor dels pobres* de Suriñac i Senties, aconseguits gràcies a la intervenció municipal.

Els *Pomells de Joventut* van ser dissolts en instaurar-se la dictadura militar de Primo de Rivera.

---

²⁸⁹ Aragó, Vicenç. "Pomell "Amic dels infants". *El Ressò*, agost 1921, núm 10. Pàg.6.

²⁹⁰ Vegeu Annex II, document 14.

III

Llums i ombres de l'associacionisme: la difícil normalitat 1923-1960

La crisi del *Centre Artesà* marca un canvi radical en l'associacionisme pratenc. Fins aquell moment, les agrupacions culturals seguien una dinàmica interclassista en què els diferents ventalls de la societat pratenca hi eren representats. Si bé a les corals hi predominaven els sectors més populars, jornalers i paletes bàsicament, al seu costat hi trobem petits empresaris, pagesos, propietaris i masovers, menestrals i botiguers.

El professor Ucelay Da Cal en dóna la seva visió:

*"Els ateneus i altres institucions anàlogues, com les societats corals, retenien uns continguts d'origen burgès, que, a despit de la seva base social, els feia típicament "populars" i no obrers. Els Cors de Clavé van ser creats per a treure l'obrer de la taverna i, per tant, del vici i l'alcoholització -, però oferien com a alternativa una activitat moral, constructiva, i domesticadora, que -amb l'Orfeó- podrà ser ràpidament aprofitada per la Lliga per a fer proselitisme del seu tipus de catalanisme (...) Eren, tant l'orfeó com l'ateneu, institucions que enfocaven la redempció dels treballadors pels costums sans i l'orientació de l'esbarjo cap a fins elevats"*²⁹¹.

El *Centre Artesà*, des de la seva fundació el 1883, va mantenir aquesta línia interclassista, més marcada, encara, que en el cas de les corals. El seu ampli espectre social abastava des de pagesos benestants fins a jornalers, amb una nodrida representació de la realitat social pratenca.

---

²⁹¹ Ucelay Da Cal, Enric. *La Catalunya populista. Imatge, cultura i política en l'etapa republicana (1931-1939)*. Ed. La Magrana, Barcelona, 1982. Pàg.60-61.

El trencament, que es produí l'any 1919, i els anys d'enfrontaments entre les dues entitats resultants, el *Centre Artesà* i el *Centre Autonomista*, és un bon exemple dels canvis que estava experimentant l'associacionisme pratenc i, per extensió, el català, fruit d'una confluència d'elements diferents.

Primer de tot, no hem d'oblidar les profundes convulsions que viu la societat catalana en aquests anys. D'una banda, el creixement de l'obrerisme organitzat i la por a la revolució obrera, tot seguint l'exemple de la URSS, contestada per la reacció violenta de la patronal i l'extensió del pistolerisme. A tot això cal afegir-hi els efectes econòmics, polítics i socials que comportà la Primera Guerra Mundial i la postguerra. Tots ells són elements indiscutibles d'inestabilitat en l'ordre social de la Restauració.

Paral·lelament, a les societats rurals, i el Prat malgrat la presència de la primera indústria important seguia sent rural, la convivència en una mateixa entitat d'amos i de jornalers es feia cada cop més difícil.

*"Al camp, les línies socials eren molt més tallants. Era impossible la confraternització entre "l'amo" i el masover en termes de relativa igualtat: als pobles sempre hi havia dos bars, un per als "senyors" i l'altre per a la resta. Al mateix temps, la duresa de les posicions socials facilitava sovint una informalitat de tracte social entre els homes que s'estenia de manera complexa, no directament classista ni ideològica, cap a la formació de bàndols"*²⁹².

Molts d'aquests elements conflueixen a la crisi del *Centre Artesà*. Un dels components que més s'han valorat a la bibliografia pratenca en

---

²⁹² Ucelay Da Cal (1982). Pàg.56.

estudiar aquesta crisi ha estat la política, simplificada en un conflicte entre dretes i esquerres. En realitat, de l'anàlisi detallada dels documents de la ruptura i, en especial, de la polèmica escrita posterior, el que es desprèn és un conflicte de classe, emmarcat en la problemàtica general de la Lliga Regionalista.

Del posicionament dels socis de l'antic *Artesà* en el moment de la ruptura se'n desprèn que el grup que donà lloc al nou *Centre Autonomista* estava format per professionals liberals, petits empresaris, i jornalers i paletes. La direcció de la nova entitat es posicionà clarament al costat de la Lliga Regionalista tot donant suport al candidat del districte Bertran i Musitu, i manifestant el seu catalanisme. Com veurem a la segona part, aquest grup evolucionà cap a posicionaments més radicals, republicans i catalanistes, en les entitats que seguiren l'esperit de l'*Autonomista* i on trobem bona part dels seus dirigents (*Centre Rubricatus, Casal Català*).

Per la seva banda, el nou *Centre Artesà* quedà en mans dels pagesos propietaris i masovers, amb una situació econòmica molt solvent, ja que molts d'ells havien fet importants beneficis amb l'exportació de productes agrícoles a França i a Alemanya. També bona part del comerç local s'integrà a l'entitat. Aquest és el cas dels botiguers del carrer Ferran Puig, el carrer comercial per excel·lència, que es decantà en massa per l'*Artesà*. Políticament, aquest sector segueix declarant-se com a catalanista i fent manifestacions públiques en el seu butlletí (significativament titulat *Juventut L'Avenç*). Tot i no tenir una

clara orientació política, es declararà obertament anti Bertranista, i en les diferents eleccions recolzarà sistemàticament el candidat millor situat en oposició a Bertran i Musitu, sigui qui sigui. En tot cas, rebutjaran radicalment les acusacions de pertànyer a la Unió Monàrquica, malgrat que n'hi hagi algun simpatitzant a les seves files²⁹³.

En política local, el posicionament de les dues entitats és més significatiu i revelador dels conflictes de classe que es troben a la base de la ruptura. Mentre que l'*Artesà* seguirà votant i recolzant el grup tradicional en el poder, que representa els interessos caciquils de la classe pagesa propietària, el *Centre Autonomista* recolzarà un nou grup local, vinculat a la Lliga, que apostarà per la renovació d'idees i de persones, en defensa dels interessos més plurals de la ciutadania. Quan el Partit Nou arribi al poder municipal, representarà un canvi generacional evident, amb l'entrada a l'Ajuntament d'una generació més jove, i es faran significatives reformes i millores en el nucli urbà.

A l'Estat espanyol, dos dies després del cop d'estat del general Primo de Rivera, amb la publicació de la circular de 15 de setembre de 1923, queden suspeses les garanties constitucionals, es dissolen les Corts i els governadors civils són substituïts per governadors militars. Els Ajuntaments són destituïts i se'n nomenen d'altres d'addictes al nou govern.

---

²⁹³ Baltà, Pere. "Preocupa què es pensa fer amb l'Artesà?". *Delta*, maig 2005, núm.299. Pàg. 24-25.

En el cas del Prat, crida l'atenció el fet que l'alcalde designat sigui una persona amb una ideologia tan definida com el Dr. Pujol i Capsada. Metge de professió, catòlic convençut i dirigent destacat del *Centre Autonomista*, que vuit anys després serà escollit alcalde pel consistori sortit de les eleccions del 1931, en representació d'ERC, i, amb aquesta condició, proclamarà la República des del balcó de l'Ajuntament. Represaliat pel franquisme, va ser inhabilitat professionalment l'any 1940, a l'edat de 71 anys. En aquest cas, el d'una persona amb una trajectòria personal coherent al llarg de la seva vida, la designació de Pujol s'hauria d'entendre per la seva formació universitària, tot i que hi havia d'altres llicenciats a la població, i molts d'ells d'una ideologia més afi al nou règim.

Malgrat les prohibicions inicials i les restriccions imposades pel govern militar a les associacions, moltes d'elles van poder sobreviure. En el cas del Prat, la polèmica entre *Artesà* i *Autonomista*, havia afectat les dues entitats. L'*Artesà* abandonà el vessant associatiu per passar a ser una societat de propietaris que gestionava un local. L'*Autonomista*, malgrat el seu declarat catalanisme, sobreviurà un temps, possiblement gràcies a la complicitat del nou alcalde.

El món associatiu va continuar actiu:

" (...) durant la Dictadura de Primo de Rivera el creixement d'associacions fou molt fort. Unes dedicades al lleure de les classes populars, altres a la millora de les condicions de vida (mitjançant la cooperació), altres per a la defensa d'interessos socials i econòmics i professionals. Les primeres, a les quals

denominem associacions populars, són bàsicament urbanes. Un buidatge de la documentació presentada obligatòriament per aquelles al govern civil (en aplicació de la Llei d'associacions de 30 de juny de 1887), formada pel llibre registre d'associacions i pels expedients d'aquestes, mostra que al període 1923-1930 es van crear a la província de Barcelona 1201 associacions populars i 681 de les altres ”²⁹⁴.

Al Prat, durant la dictadura de Primo hi naixeren diverses entitats de caire catalanista, que intentaven recollir i mantenir l'esperit del *Centre Autonomista*, deslliurades, però, de tota connexió amb la Lliga. De fet, en molts casos, a les Juntes d'aquestes entitats hi figuren noms que trobarem en els principals partits catalanistes i d'esquerres, que protagonitzaran la vida política durant la República. De l'antic associacionisme en quedà ben poca cosa i les noves associacions tindran un caire marcadament de classe. La proliferació d'associacions observada per Termes podria ser interpretada com una conseqüència de la dissolució de les velles entitats considerades desafectes al règim.

Un altre element destacat del període serà l'aparició, per primer cop, de premsa local deslligada de cap vincle associatiu o partidista. Si l'any 1928 neix *La Voz del Prat*, durant la República ho farà el *Noticiari Pratenc*.

La característica comuna d'aquesta premsa va ser la seva curta durada, a causa dels problemes econòmics, en el primer cas, i a les circumstàncies polítiques, en el segon. Seran, però, el precedent del

---

²⁹⁴ Termes, Josep. *De la Revolució de setembre a la fi de la guerra civil (1868-1939)*. Vol VI dins *Història de Catalunya*. Dir. Pierre Vilar. Edicions 62, Barcelona, 1987. Pàg.359.

periòdic de més estabilitat, el *Portavoz Prat* (1950-1972), que tindrà la seva continuïtat amb la revista *Delta* (1977), que encara s'edita avui dia.

L'aparició del *Casal Català* del Prat, coincideix amb un procés general que explica Enric Ucelay :

*"En resum, no és fins al final de la Dictadura que els republicans catalans tenen els seus casals, un arrelament al camp i una infiltració obrera eficaç a la ciutat. Amb tot això, encara no tenen líders presentables electoralment a gran escala, ni més important encara, han resolt les seves confusions analítiques i doctrinals sobre si han d'operar a Catalunya o a nivell espanyol, o de quina manera ho han de fer"*²⁹⁵.

Durant la República, l'associacionisme pratenc va estar impulsat pel republicanisme i per l'obrerisme, amb la irrupció, també, de l'associacionisme catòlic. Aquest procés va ser definitiu. Com explica Ramon Batalla en el seu estudi de Rubí:

*"Aquest món de la sociabilitat, i especialment dels casinos polititzats, és el marc fonamental on s'esdevenen els processos de modernització i nacionalització de la vida política, d'intervenció creixent dels sectors populars en la cosa pública. Són un espai de transició, ambivalent, mig recreatiu i mig polític (...) El darrer pas d'aquest procés de politització és la independització de l'àmbit polític, amb la superació dels casinos polititzats i l'aparició dels partits polítics modernes o de masses"*²⁹⁶.

---

²⁹⁵ Ucelay (1982), op. Cit. Pàg. 89.

²⁹⁶ Batalla i Galimany, Ramon. *Els casinos republicans: política, cultura i esbarjo. El casino de Rubí 1884-1939*. Ajuntament de Rubí. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999. Pàg. 209-210.

De l'anàlisi de les entitats pratenques se'n desprèn una conclusió similar a la que explica Batalla pel cas rubinenc:

*"Contradient el tòpic que considerava el republicanisme com un moviment petit burgés, crec que ha quedat clar que a Rubí la seva base social era clarament obrera i popular. La realitat social rubinenca, com a moltes poblacions catalanes, era un aiguabarreig agrícola-industrial en què sovint els principals detentors de la riquesa eren absents i en què estaven clarament definits dos sectors que polaritzaven la vida social. L'un era constituït per les classes propietàries, de la terra, de les botigues o de les empreses de qualsevol tipus; i per l'altre, per les alienes a la propietat. I els membres d'aquell sector benestant eren generalment conservadors, mentre que els republicanisme i l'obrerisme van arrelar en les classes populars"*²⁹⁷.

Durant el període de la Guerra Civil, el fet més destacable serà l'aparició de grups obertament anarquistes, de la mà dels quals naixeran els primers ateneus pròpiament dits al Prat, amb la creació d'escoles.

El final de la guerra civil i la dictadura del general Franco van representar al Prat, com a tot arreu, un cop molt dur al teixit associatiu local. Al marge dels catòlics *Pares de Família* i de la gens conflictiva *Societat de Propietaris del Centre Artesà*, la resta de grups culturals van desaparèixer.

*"Després del 1939 no existí a Catalunya oficialment altra cultura que l'espanyola"*²⁹⁸.

---

²⁹⁷ Batalla (1999). Op. Cit. Pàg.235.

²⁹⁸ Samsó, Joan. *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa política*. Volum I. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994. Pàg. 15.

La prohibició del català i de tots els símbols que representaven el catalanisme va ser un cop fort. Més encara, però, ho va ser l'exili i la repressió indiscriminada contra tots aquells que havien destacat en qualsevol camp durant el període republicà. El desgavell va ser tan gran que el país necessità anys per recuperar-se.

El món associatiu reconegut oficialment, sobrevisqué sense problemes. És significativa la manipulació que en fa el règim d'elements altre temps reivindicatius, com la sardana, que ara s'incorporen sense pudor al folklore oficial, tot i que recuperaran aquest paper reivindicatiu per part d'àmplis sectors socials.

Per a la resta, el seu moment trigarà encara. Com explica Joan Samsó, no és fins que:

*"L'estiu de 1945 marca un tombant d'època en el que quedaren ultrapassats definitivament els primers plantejaments defensius de tancament en cripta i clandestinitat total, propis dels anys d'aplicació més dura de l'ideal totalitari. Foren substituïts per altres de més expansius que combinaven la clandestinitat poc estricta i la presència pública en els estrets àmbits que el règim havia començat a cedir (...). La possibilitat d'incidir des de la legalitat va portar a la data clau d'abril de 1947, de les festes a Montserrat, símbol, si es vol, de la represa col·lectiva i del fracàs de l'intent liquidador del franquisme"*²⁹⁹.

En el cas dels nous grups, en especial l'*Agrupación Artístico Literaria Cervantes* (1948-1976) i la més tardana *Amigos del Prat* (1955), els seus impulsors hauran de fer equilibris perquè les autoritats

---

²⁹⁹ Samsó (1994). Op. Cit. Pàg. 92.

n'aprovin el funcionament. La solució vindrà per incorporar a les juntes persones gens sospitoses, al costat de declarats franquistes o falangistes, cosa que permetia incloure-hi sense gaires problemes persones que es podrien considerar obertament com no addictes al règim. En tot cas, es tractava d'una nova generació, jove, que no havia participat en la guerra que havien patit els seus pares.

Ultra l'element polític, l'altre fet destacat que inaugura la República és la participació de persones d'origen no català en el teixit associatiu. En alguns casos, es barrejaran amb les entitats impulsades per pratencs de naixement i en d'altres crearan grups al marge, en què s'hi integraran alguns pratencs. En tots ells, l'element aglutinador és l'ideològic i, consegüentment, el de pertinença a una mateixa classe social. La dictadura de Franco tornarà a marcar una barrera social i la població no pratenca d'origen, més vinculada al món industrial, optarà per la lluita de classes des del món il·legal dels sindicats. L'experiència de la *Cervantes*, explicada en detall en la segona part, és un interessant exemple d'intent de politització d'una entitat cultural durant el franquisme. La mort del dictador obrí nous horitzons per a tothom.

III.1. L'ASSOCIACIONISME PRATENC SOTA LA DICTADURA (1923-1931)

El 13 de setembre de 1923 tenia lloc el cop d'estat del general Primo de Rivera, que comptava amb el vist-i-plau del rei Alfons XIII.

“L'opinió pública estava cansada d'anys de terrorisme, del conflicte del Marroc i, també, de la ineficàcia i la nul·litat del parlamentarisme espanyol i del caciquisme i la falta de representativitat dels partits dinàstics que monopolitzaven el govern de l'Estat. La dictadura, que és presentà com a transitòria, fou rebuda a Catalunya amb la indiferència de la immensa majoria, l'hostilitat d'uns quants i la simpatia de les classes conservadores”³⁰⁰.

Catalunya va rebre el dictador amb una barreja d'indiferència i d'esperança sobre la seva possible actuació, però ben aviat

“Primo de Rivera, al poder, es revelà intolerant en la qüestió del regionalisme i absolutament hostil a l'autonomisme català, el qual cononia amb el separatisme”³⁰¹.

El general Losada serà l'home del règim al capdavant del govern civil de Barcelona, i ocuparà interinament la presidència de la Mancomunitat de Catalunya a partir del 18 de gener de 1924, quan Puig i Cadafalch l'abandonà.

---

³⁰⁰ Termes, Josep. *De la revolució de setembre a la fi de la guerra civil (1868-1939)* Vol.VI dins *Història de Catalunya*. Dir. Pierre Vilar. Edicions 62, Barcelona, 1987. Pàg. 310.

³⁰¹ Termes (1987) op. Cit, pàg. 311.

Els càrrecs municipals i els diputats provincials van ser destituïts, i el seu lloc l'ocuparen homes fidels al nou règim. La Mancomunitat, totalment desvirtuada després de l'interinatge de Losada, va ser presidida per Alfons Sala. Durà poc. A la dimissió de Sala, el 22 d'abril de 1925, una comissió gestora liquidadora posava fi a aquesta experiència de govern català.

La dictadura clausurà tots els centres nacionalistes i tot el moviment associatiu va haver de legalitzar la seva situació, tot atenent la nova realitat política. A partir d'aquell moment, el castellà passava a ser l'única llengua reconeguda i autoritzada per als escrits, inclosos els estatuts i les actes, de totes les entitats que volguessin seguir funcionant.

“Tot aquest conjunt de normes repressives van fer canviar l'opinió pública catalana. Mai com ara el catalanisme es difon en tots els ambients i creix espectacularment la consciència particularista, el sentit de poble diferenciat. Probablement fou aquesta política anticatalana del Directori Militar la que va acabar d'impulsar el desvetllament de la catalanitat entre totes les capes de la població i la que va convertir el catalanisme en un moviment de masses, fragmentat i divers si es vol, però àmpliament representatiu de tot un poble. Llengua i cultura esdevenen elements capitals del procés de recuperació nacional”³⁰².

---

³⁰² Termes (1987) op. Cit, pàg. 314.

III.1.1. Les entitats pratenques i el nou règim

Al Prat, la implantació del nou règim comportà, com a tot el país, la suspensió de tota l'activitat associativa fins que les entitats no passessin el tràmit de legalitzar novament la seva situació.

Els grups catalanistes van ser prohibits i això significà la desaparició definitiva d'un dels centres locals amb més influència social, el *Centre Autonomista*, tot i que, com ja hem vist anteriorment, seguirà funcionant gairebé un any sencer des del cop d'estat militar. Possiblement tingui alguna relació amb aquesta supervivència provisional el fet que Josep Pujol, designat alcalde per les noves autoritats -ho va ser fins l'abril del 1924-, era també el president de l'*Autonomista*.

Els components de l'*Autonomista* es van resistir a la dissolució i van intentar continuar la seva activitat; primer, vetlladament com a *Cafè del Centre*, per organitzar, més endavant, l'*Agrupació La Joventut*. Tots aquests grups acabaran confluint, l'any 1930, en la fundació del *Casal Català*.

Van desaparèixer també els *Pomells de Joventut*, vinculats a l'escriptor Folch i Torres, i *La Violeta*, un intent -forçadament breu- de trencar des del catalanisme la radical polarització *Artesà - Autonomista*.

Pel que fa a la resta d'entitats culturals, l'*Artesà* no tindrà cap problema a seguir funcionant com a societat de propietaris, cada cop més allunyada del moviment associatiu. De fet, sense gaire

competència, durant anys es dedicarà a oferir en el seu magnífic local una mostra significativa del millor teatre professional i comercial del moment.

De les dues corals existents, com ja hem vist anteriorment, *Lo Llobregat* tindrà una vida pública més estable. Dissolta oficialment el 1923, legalitzarà els seus estatuts l'any 1926. En compliment de les noves lleis, castellanitzarà el seu nom i aprovarà un reglament de funcionament que redueix les atribucions de la Junta General de socis en benefici de la Junta Directiva.

L'altra societat coral, *Les Flors*, pateix al llarg de la seva existència diverses refundacions i es caracteritzarà per la irregularitat del seu funcionament. La darrera referència documentada correspon al 1906 i no trobem dades de la seva reorganització fins als estatuts de 1933.

El fet que *Lo Llobregat* es reorganitzi durant la dictadura, mentre que *Les Flors* no ho fa fins a la República, obeeix no tant a raons ideològiques sinó a la pròpia dinàmica interna dels dos grups. De l'anàlisi dels seus components socials i de les activitats que van promoure no se'n desprèn cap element que faci pensar en una persecució governativa contra *Les Flors* i no contra *Lo Llobregat*. Amb tot, l'activitat de *Lo Llobregat* serà discreta i concentrarà els esforços en les cantades de caramelles de Pasqua.

En el període 1923-1931 es crearan alguns grups locals nous, vinculats, com ja hem dit, al desaparegut *Autonomista*. A més de la *Juventut* i del *Casal Català*, cal destacar-ne el *Centre Rubricatus*, d'una

vida molt breu (1924-1925), on retrobarem coneguts noms del catalanisme local.

Al final del període, al 1930, destacarà la creació de dos grups culturals, els *Amics del Llibre* i els *Amics de la Cultura*, que reproduiran, a petita escala, la bipolarització secular de l'associacionisme pratenc, i que respon a una tendència que es repeteix a pobles i ciutats petits i mitjans de tot el país.

Finalment, cal destacar en aquests anys l'aparició l'any 1928 del periòdic *La Voz del Prat*. Tot i la seva vida breu, serà el primer intent de premsa local al Prat, sense comptar el divertiment que, anys abans, uns jovenets emprenedors havien titulat com *La Veu del Prat*, ni els butlletins de les entitats.

III.1.2. Les festes oficials

Al marge de les activitats organitzades per les entitats, el govern municipal va intentar donar un caire festiu a les celebracions polítiques. D'aquesta manera se celebrava l'aniversari del cop d'estat i el reconeixement als militars més fidels.

El règim va dedicar una especial atenció a la campanya del Marroc, que s'havia convertit en un dels seus puntals propagandístics. A més de diferents espectacles i festes per recaptar fons pro mutilats i combatents, se celebrà amb tota solemnitat el final de la guerra:

"(...) en todos los municipios nacionales, de una fiesta de carácter patriótico, conmemorativa de la paz, por las armas y el genio

*español, establecida en los territorios de su protectorado en África*³⁰³.

Les autoritats pratenques, sempre atentes a l'estalvi, a instància de l'alcalde van acordar adherir-se a aquesta celebració i aprofitar l'ocasió per homenatjar –tot de passada- el mestre Josep Anselm Clavé, a qui s'havia dedicat un carrer el 21 de maig de 1926:

*“ninguna fecha habrá de ser más apropiada para honrar como se merece la memoria de Clavé, que esta en que su amada España celebra con el nuevo triunfo de sus armas, la iniciación de una era de paz y resurgimiento*³⁰⁴.

Sembla paradoxal que les autoritats sorgides de la dictadura decideixin homenatjar una figura com Clavé: en tot cas, és un més dels elements contradictoris –i en veurem d'altres- que trobarem en la política local.

En aquest mateix sentit cal esmentar, entre d'altres, la festa homenatge a l'Armada (1926) –el camp de l'Aeronàutica Naval³⁰⁵ depenia d'aquest cos -; la celebració del 25è aniversari de la coronació d'Alfons XIII (1927) o la visita que el mateix monarca va fer al Prat l'any 1925 i que, a la pràctica, es va limitar al recorregut que va fer el seu automòbil, des del camp d'aviació, en direcció a Barcelona.

L'Ajuntament, en aquest període, també va intentar donar més lluïment a la Festa Major, capitalitzada fins ara per les entitats, tot

---

³⁰³ AMEP. Actes del Ple Municipal, 22 d'octubre de 1927.

³⁰⁴ AMEP. Actes del Ple Municipal, 22 d'octubre de 1927.

³⁰⁵ L'Aeronàutica Naval s'havia instal·lat al camp d'aviació de La Volateria, el primer dels aeròdroms que va tenir el Prat: La Volateria comença a funcionar l'any 1916, quan s'abandonà per a l'aviació l'hipòdrom de can Tunis.

assumint l'organització i el finançament de molts actes³⁰⁶. Desfilades de gegants i capgrossos (que s'havien de llogar per no tenir-ne de propis), balls de bastons, concerts, focs artificials... eren els actes més celebrats. L'Ajuntament, que acostumava a il·luminar la façana de la casa consistorial per a l'ocasió, solia obsequiar les autoritats, els músics i altres participants amb cigars, refrescs i dinars, tot disparant considerablement el pressupost municipal.

Pel que fa als actes organitzats per les entitats, l'Ajuntament va mantenir la política de subvencions dels anteriors consistoris, consistent a afavorir els grups més afins i atorgar una quantitat simbòlica als altres.

Així, els més afavorits en aquest moment seran els de la secció pratenca, -creada l'any 1928- del grup *Exploradores de España*, una entitat excursionista organitzada a imitació de la jerarquització de l'exèrcit. Els *Exploradores* rebien una subvenció anual de 500 pessetes, mentre que a la resta de grups se'ls aportaven quantitats variables segons les activitats que organitzaven.

Una altra entitat que rebia aportacions regulars era *Lo Llobregat*, amb motiu dels concerts, bàsicament caramelles, que realitzava cada any. La quantitat habitual per a aquests concerts era de 50 pessetes. La pasqua de 1930 va ser objecte d'una curiosa polèmica provocada per l'increment a 75 pessetes de la subvenció, segons constava en el rebut presentat per la coral. Sembla ser que aquesta diferència venia

---

³⁰⁶ Vegeu Annex II, document 10.

provocada pel concert extraordinari que el grup va fer a la casa de l'Alcalde i que aquest havia decidit pagar amb diners públics, davant la protesta del consistori.

“La Alcadia Presidencia incautándose del referido recibo lo hizo (a trozos), los cuales arrojó al suelo, levantándose acto seguido de su asiento presidencial, dando con ello por terminada la sesión”³⁰⁷.

Posteriorment l'Alcalde, més serè, va justificar el trencament del rebut tot dient que com què pensava pagar-lo de la seva butxaca, ja no tenia cap valor administratiu³⁰⁸.

Per contra, no ens consta cap aportació al *centre Rubricatus* ni a la *Juventut*, però sí que n'hi ha una per al *Casal Català*, de 50 pessetes, amb motiu de les festes i conferències organitzades per recaptar fons per a l'excursió científica al voltant del món del professor Enric Blanco i el balandre Evalu³⁰⁹.

III.1.3. Centre Rubricatus (1924-1925)

El 15 de novembre de 1924 tenia lloc una reunió a casa del propietari Pau Vila Espinós, a la Rambla (av. J. Anselm Clavé). A la reunió hi van assistir 25 homes, alguns d'ells vinculats al clausurat *Autonomista*.

---

³⁰⁷ AMEP. Actes de la Comissió de Govern, 24 d'abril de 1930.

³⁰⁸ AMEP. Actes de la Comissió de Govern, 2 de febrer de 1930.

³⁰⁹ AMEP. Actes de la Comissió de Govern, 19 de febrer de 1931.

Sabem molt poca cosa sobre l'organització i el funcionament d'aquesta entitat que pren com a referent el nom llatí del riu Llobregat. No en coneixem els estatuts³¹⁰, però l'Arxiu municipal del Prat conserva alguns documents interessants de l'entitat. Hi destaca el llibre d'actes, que recull les vuit reunions que formalitzà el Centre Rubricatus entre el 15 de novembre de 1924 i el 2 de març de 1925. Aquests documents, al marge dels noms dels qui ocupaven càrrecs a l'entitat, ens donen escassa informació perquè responen al formalisme estricte en què la majoria d'entitats les redactava, tant per complir els tràmits burocràtics exigits com per evitar oferir informació que pogués ser considerada punible per les autoritats.

El llibre d'actes, escrit en castellà, era utilitzat per redactar-hi, indistintament, les reunions del comitè directiu i de les juntes generals. De les primeres se'n van recollir sis i de les segones, dues.

La primera acta correspon a la constitució de la societat i recull l'assistència de vint-i-cinc persones. D'entre els assistents destaquen els seus fundadors, tots ells vells coneguts del món associatiu local: Josep Pujol Capsada, Pau Vila Espinós, Josep Gibert Pascual, Jaume Codina Codina i Ramon Roigé Calzada.

---

³¹⁰ La Junta General del 25 de gener de 1925 va decidir posposar la seva edició i no hi ha cap original a l'AGC.

En la sessió constitutiva, celebrada el 15 de novembre de 1924, es van llegir els estatuts i s'escollí la junta directiva³¹¹. En aplicació dels estatuts, la junta directiva va dimitir en ple a la següent junta general (25-2-1925), i tots els seus components van ser reelegits.

Després de la junta general constitutiva va tenir lloc la primera reunió del comitè directiu del *Centre Rubricatus*. De l'organització del comitè se'n desprèn que la societat tenia, formalment, un caire marcadament cultural i recreatiu, perquè només es van formar dues comissions: una de cultura i l'altra de festes³¹².

El *Centre Rubricatus* tenia la seu social al número 8 de la plaça de la Constitució, a l'antiga Sala d'en Bou, ara Cafè del Centre, que també havia allotjat el *Centre Autonomista*.

Pel que fa a les activitats que organitzava el *Centre Rubricatus*, oficialment, se centraven en balls i actes lúdics seguint el calendari festiu. En el llibre d'actes de l'entitat hi ha referències a festes coincidint amb Nadal, Carnaval i Quaresma.

Els balls tenien un paper molt important i havien de ser un dels eixos del grup, com es desprèn d'un acord referit a les quotes dels socis:

*“(...) únicamente exceptuados de pagar dicha cuota de ingreso los nuevos socios que pertenezcan á la agrupación de bailadores”*³¹³.

---

³¹¹ Ramon Roigé Calzada (president); Josep Gibert Pascual (vicepresident); Joan Vidal Vidal (tresorer); Jaume Gaya Vidal (comptador); Àngel Dalmau Balletbó i Isidor Ribas Fabró (vocals); Faust Feu Parellada (secretari).

³¹² Comissió de cultura: Ramon Roigé, Jaume Gaya, Josep Gibert. Comissió de festes: Ramon Roigé, Faust Feu i Àngel Dalmau.

³¹³ AMEP, Associacions. Acta de la Junta General del Centre Rubricatus de 25 de gener de 1925.

L'entitat hauria de tenir un marcat caire catalanista, fet que es dedueix de la seva composició social i d'alguns dels escassos actes que va organitzar. En les actes de la junta directiva, corresponents als dies 12 de desembre de 1924, 17 de gener i 15 de febrer de 1925, hi ha referències a un homenatge a Àngel Guimerà. En la primera sessió esmentada s'acordà organitzar un festival per recaptar fons per a l'aixecament d'un monument a l'escriptor a Barcelona:

“Se han cambiado entre los reunidos varias impresiones relacionadas con la función teatral organizada en este Centro a fin de, con su beneficio, recoger fondos para engrosar la suscripción que pro-monumento al maestro de las letras catalanas D. Àngel Guimerà se proyecta erigir en Barcelona”³¹⁴.

A la darrera d'aquestes actes, la del 15 de febrer, es fa constar que els diners recaptats es van enviar al periòdic *La Publicitat*, promotor de la iniciativa.

Una velada insinuació política es pot apreciar en la transcripció de la Junta General del 25 de gener, feta pel secretari Faust Feu:

“Hace uso de la palabra el Sr. Presidente quien en una elocuente disertación explica el objeto de la constitución del Centro ‘Rubricatus’; la necesidad de la fundación del mismo en las actuales circunstancias; y la obra social que debe llevarse á efecto de acuerdo con los Estatutos del mismo; terminando haciendo resaltar que, en este Centro, hay cabida para cuantos socios de buena voluntad deseen figurar como tales”³¹⁵.

---

³¹⁴ AMEP, Associacions. Acta del Comitè Directiu del Centre Rubricatus de 17 de gener de 1925.

³¹⁵ AMEP, Associacions. Acta de la Junta General del Centre Rubricatus de 25 de gener de 1925.

En aquesta mateixa línia, la Junta General també aprovà manifestar el condol per la mort del soci Josep Monés Jané, destacat i actiu catalanista en el món associatiu i en la política local, a qui s'acorda retre un homenatge col·locant un retrat seu al local de l'entitat.

El *Centre Rubricatus* havia de recollir en esperit l'essència de l'*Autonomista* i va ser el primer intent – infructuós – de continuar-ne l'activitat. L'organització d'aquest nou centre, des d'aquesta perspectiva i donada la difícil situació política, havia de fer-se, a la força, amb discreció:

“(…)algun antiguo compañero puede haberse resentido por el hecho de no haber tenido noticia de la fundación de este Centro á su debido tiempo, deseando ser socio del mismo (...) se acuerda se den todas las facilidades para la admisión de aquellos”³¹⁶.

III.1.3.1. Clausura

Un escrit de l'alcalde Albert Feu, datat el 16 d'abril de 1925, notificava al president del *Centre Rubricatus* l'ordre de tancament de l'entitat dictada per governador civil de la província³¹⁷. Mesos després, la seu social seguia tancada:

“He recibido de la Alcaldia de esta población las llaves de las dependencias de la finca que ocupó el Centro Rubricatus y que al ser clausurado y sellado el mismo quedaron en poder de aquella”³¹⁸.

---

³¹⁶ AMEP, Associacions. Acta de la Junta General del Centre Rubricatus de 25 de gener de 1925.

³¹⁷ AMEP, Associacions.

³¹⁸ AMEP, Associacions. Escrit de Casimir Roig, llogater de la finca.

El 7 de febrer, Roigé respon a un requeriment de l'alcaldia referit al nom dels integrants de la junta del Centre, possiblement per les sospites que poguessin continuar les seves activitats:

“Es de advertir que, según V.S. no ignora, el funcionamiento del referido Centro se halla en suspenso desde el día diez y seis de Abril del año último, hasta cuya fecha rigió la vida del mismo la mentada Junta y huelga el constatar, como V.S. adivinará fácilmente, la imposibilidad de que en el seno de ella haya podido ocurrir cambio alguno durante el lapso de tiempo transcurrido desde la clausura gubernativa del propio Centro hasta el día de hoy. No negará V.S. como los dictados del sentido común rechazan toda hipótesis, toda sospecha, toda presunción que se abrigue o pueda abrigarse acerca el que tantas veces repetida Junta haya actuado ni se haya propuesto actuar desde que sobre la misma pesa el castigo, norma – y resulta infantil y cándido consignarlo que guardará en la sucesivo hasta tanto no sea remitida la sanción impuesta al Centro de mi presidencia”³¹⁹.

Les raons oficials de la clausura governativa de l'entitat es van centrar en el desnonament promogut pel propietari del Cafè del Centre, tot i que, en realitat, la data del tancament és anterior a la clausura i és arran d'aquesta circumstància que l'entitat deixà de pagar el lloguer:

“Que en diecisiete de Abril de mil novecientos veinte y cinco, fueron clausurados, por orden gubernativa, los locales que, en el edificio ocupado por el Café del Centre, llevaba en subarriendo dicha entidad.

Que con posterioridad a dicha clausura, en dieciseis de setiembre del mismo año, promoviose por el arrendatario del local y propietario del antecitado Café del Centre, juicio de desahucio

---

³¹⁹ AMEP, Associacions.

*contra la dicha sociedad Rubricatus, por falta de pago de alquileres, cuyo juicio finó con el lanzamiento de la entidad, de los locales que ocupaba, en veintitres de octubre del año pasado*³²⁰.

En el mateix escrit, sotasignat per 19 socis de l'entitat, es demana la dissolució oficial del Centre Rubricatus. Cal destacar el fet que de la Junta Directiva vigent només recolzen la petició, amb la seva signatura, el tesorer Joan Vidal i el vocal Isidor Ribas:

*“Que desde la última citada fecha, la sociedad carece de domicilio o sede legal, no cumpliendo además ninguno de los fines estatutarios. Por lo que, los exponentes, al someter a la elevada consideración de V.E. tan anómalo caso le suplican se digne ordenar la disolución legal de la repetida sociedad Rubricatus*³²¹.

Arran d'aquesta instància, les autoritats provincials van reclamar la confirmació al president de l'entitat sobre la seva situació. En un breu escrit, sense cap segell oficial, Ramon Roigé únicament manifesta no disposar de local des que:

*“fue lanzada del inmueble que ocupaba en veinte y tres de Octubre del año último, en requerimiento de la sentencia recaída en el juicio de desahucio seguido a instancia de D. Casimiro Roig*³²²”.

---

³²⁰ AMEP, Associacions. 2 d'octubre de 1926.

³²¹ AMEP, Associacions. 2 d'octubre de 1926.

³²² AMEP, Associacions. 16 de novembre de 1926.

En virtut d'aquests fets, el Governador Civil de la Província, en aplicació de la Llei d'Associacions de 30 de juny de 1887, que estableix l'obligatorietat de tenir un local social, decreta que es doni de baixa en el

“Registro General de Sociedades la expresada sociedad Rubricatus”³²³.

L'1 de desembre de 1926, l'alcalde Albert Feu autoritza a Casimir Roig l'explotació del local abans emprat pel ja dissolt oficialment *Centre Rubricatus*, en resposta a la petició que havia presentat Roig, tot argumentant el perjudici econòmic que li representava el tancament del seu cafè:

“Que desaparecida la referida entidad ‘Rubricatus’ por haber sido dada de baja del Censo Provincial, y con ello los motivos determinantes de tal clausura, que de ser ahora mantenida solo acarrearía perjuicios al exponente, completamente ajenos a las causas fundamentales de aquella determinación”³²⁴.

És difícil pensar que van ser les dificultats econòmiques les que van obligar al tancament d'una entitat que, en els seus escassos mesos de vida, entre d'altres activitats, havia organitzat una funció teatral per recaptar fons per a l'homenatge a Guimerà. A més, els socis pagaven una quota de 10 pessetes i es feien aportacions voluntàries per sufragar fets concrets, com ara la instal·lació d'un telèfon a la seu (acta del 25 de gener de 1925). No oblidem tampoc que la còmoda posició econòmica

---

³²³ AMEP, Associacions. 22 de novembre de 1926.

³²⁴ AMEP, Associacions. Escrit de Casimir Roig a l'Alcaldia del 30 de novembre de 1926.

d'alguns dels seus socis més destacats hauria pogut salvar sense massa problemes el retard en el pagament d'uns rebuts de lloguer.

Josep Ferret, sense esmentar les fonts, explica en un article publicat a *Delta*:

“Durant el mes d’abril, tornà (a) actuar l’esmentada cobla Iluro. Les ballades se celebraren el dia 7 d’aquest mes, el Dissabte de Glòria –11 d’abril- i el dia de Pasqua de Resurrecció. Un incident que es produí durant aquesta darrera ballada, que se celebrà a la Plaça de la Vila, hauria de posar fi a les activitats d’aquesta entitat.

Tot s’originà quan el fill del capità general de Catalunya (general Barrera) que era aleshores Cap dels Mossos d’Esquadra, que estava presenciant la ballada de sardanes de la Plaça, ordenà als mossos d’esquadra d’El Prat que l’acompanyaven, que fessin treure uns llacets amb la bandera catalana, que algunes balladores portaven en el pit. L’aldarull que l’actuació dels ‘mossos’ ocasionà en executar la indicada ordre, que portà fins i tot a la detenció d’alguns joves pratencs vinculats al Rubricatus, hauria de provocar, pocs dies després a la (clausura) definitiva de l’esmentada societat”³²⁵.

En qualsevol cas, en plena dictadura militar d’un manifest anticatalanisme, una entitat com la *Rubricatus*, com a mínim, havia de ser força incòmoda. De ben segur molts polítics locals, amb declarades vinculacions artesanistes, van respirar tranquils en dur-se a terme la clausura d’un centre amb socis tan marcats ideològicament. Malgrat

---

³²⁵ Ferret, Josep. “La societat recreativa ‘Rubricatus’”. *Delta*, agost 1988, núm. 115. La nota que apareix en el paràgraf copiat fa referència a la notificació de clausura conservada a l’AMEP, però no fa cap referència a motius.

tot, els vells autonomistes van seguir trobant altres fórmules per continuar actius.

III.1.4. La Joventut (1925-1927)

Mentre durà la clausura del *Centre Rubricatus*, va funcionar una agrupació de ball denominada *La Joventut*. El ball era l'activitat central del grup i abastava des de les danses tradicionals, especialment la sardana, fins als balls de saló del moment. Entre les seves activitats també es trobava el teatre.

El grup utilitzava com a seu social el conegut Cafè del Centre, a la plaça de la Vila (abans plaça de la Constitució), 8.

Els socis de l'entitat que figuren en l'escassa documentació conservada³²⁶ procedeixen, majoritàriament, de *Rubricatus* i molts d'ells hi havien tingut càrrecs.

La *Joventut* organitzava, sobretot, actes lúdics coincidint amb el calendari festiu, destacant la celebració del Nadal i la Festa Major:

*“Que para la celebración de las próximas fiestas de Navidad, la expresada agrupación ha organizado bailes para los días 25-26 y 27 del mes que transcurre en la siguiente forma: por la mañana y después de comer, sardanas en la Plaza de la Constitución de esta población, y seguidamente y por las noches, baile en el local o cobertizo que Don Teodoro Munt Fernández posee en la calle de Mossén Cinto de la misma”*³²⁷.

---

³²⁶ Només hem trobat informació d'aquest grup a l'AMEP.

³²⁷ AMEP, Associacions. Petició adreçada a l'Ajuntament, 12 de desembre de 1925.

Per als balls de Festa Major, l'agrupació disposava la instal·lació d'un envelat:

“Visto lo solicitado por la “Agrupación La Joventut” y atendido que el estado del tiempo no permite a dicha agrupación utilizar el entoldado que preparara para los festejos de Festa Major, con el consiguiente perjuicio de sus intereses económicos, he venido en autorizar dicha entidad para que durante el día de hoy y el de mañana puedan utilizar para la celebración de los festejos enunciados en los programas aprobados por esta Alcaldía el local teatro del Café del Centre” ³²⁸.

La Joventut va mantenir l'envelat³²⁹, almenys durant aquests anys de què tenim constància documental. L'agrupació també organitzava festivals infantils, en què hi devien tenir alguna responsabilitat organitzativa socis com Francesc Itarte, que procedien dels *Pomells de Joventut*.

L'escrit de l'Alcaldia de setembre de 1926, citat anteriorment, ens mostra un to conciliador de les autoritats, que contrasta amb les formes més rotundes emprades amb la societat *Rubricatus*, tot i implicar les mateixes persones. Tal vegada, una explicació la podríem trobar en el fet que Ramon Roigé no es trobava entre els responsables de la *Joventut*. Aquest, que com a president no havia signat l'acta de dissolució de *Rubricatus*, en l'etapa autonomista havia tingut enfrontaments, si més no dialèctics, amb els artesanistes, alguns dels quals eren ara al govern local. De ben segur, les rivalitats personals

---

³²⁸ AMEP, Associacions. Resolució de l'alcaldia, 28 de setembre de 1926. Vegeu Annex II, document 15.

³²⁹ Un dels emplaçaments serà un solar situat a l'avinguda Anselm Clavé.

entre dues figures tan significatives com Albert Feu, llavors alcalde, i Roigé es transmetien a qualsevol dels camps en què desenvolupessin la seva activitat.

Cal destacar, finalment, que el nom de *La Joventut* apareix escrit en els documents oficials en català o castellà indistintament, tot i que hi ha una tendència majoritària a mantenir *La Joventut* en català i la resta del nom (agrupació, balladors...) amb què se la identifica, en castellà.

En fundar-se el *Casal Català*, els socis de *La Joventut* s'hi integraren majoritàriament.

III.1.5. Casal Català (1930-1935)³³⁰

Suavitzada la dictadura militar amb la substitució de Primo de Rivera pel general Berenguer, es van poder organitzar alguns grups que uns anys enrere haurien estat impensables. Aquest és el cas del *Casal Català* del Prat, que tindrà dues etapes d'existència: la primera fins el 1935 i una segona que s'iniciarà pocs mesos abans de la guerra civil.

El 10 de maig de 1930, el Govern Civil de Barcelona notificava la presentació de la societat *Casal Català* del Prat de Llobregat, amb domicili social a la plaça de la Constitució, 8. Els dies 24 i 25 del mateix mes tenien lloc dues reunions constitutives, durant les quals es va escollir el comitè directiu del *Casal Català*. Tal com es fa constar en les certificacions oficials, les esmentades reunions es van celebrar en català

---

³³⁰ D'aquest grup en parlarem més àmpliament en el capítol següent, ja que desenvoluparà la major part de la seva activitat durant la República.

i els acords es van traduir al castellà per tal de complir la reglamentació vigent.

A la constitució del *Casal Català* hi van contribuir antics integrants de la perseguida *Rubricatus* i de l'agrupació *La Joventut*, molts d'ells provinents de l'històric *Centre Autonomista*:

“(...) se ha reunido la ponencia nombrada para organizar la constitución del Casal Catalá , con asistencia de un número de socios de la Agrupación La Joventut y otros vecinos de la localidad, bajo la Presidencia de Don Ramón Roigé Calzada actuando como Secretario escrutador, al efecto, Don José Codina Parellada”³³¹.

El primer consell directiu, escollit per votació dels assistents, el formaran: Joan Vila Dalmau (president); Jaume Codina Codina (vicepresident); Faust Feu Parellada (tresorer); Josep Codina Parellada (secretari); Francesc Pugés Sallés, Ignasi Ribas Dalmau, Joan Costafreda Campmany, Antoni Ràfols Nadal i Joan Mas Montané (vocals).

D'aquesta primera junta en destaca el fet que Ramon Roigé, que havia estat un dels impulsors del *Casal* i que havia mantingut una intensa activitat associativa, no hi ocupi cap càrrec, com tampoc ho farà més endavant, possiblement en un intent d'evitar la ressurrecció de velles polèmiques, tot i que la seva influència serà present en el devenir de l'entitat, com ja s'endevina en el traç redactor dels estatuts.

---

³³¹ AGC: Associacions.

D'aquesta manera, prenia cos una associació que recollia l'esperit del catalanisme i que, en la seva constitució, comptava ja amb dos-cents setanta socis³³².

El *Casal Català*, a instàncies del Govern Civil, es definirà l'any 1932 com a societat político-recreativa i tota la seva activitat anirà encaminada a aquests dos vessants. A tal efecte, es va constituir una comissió política i una altra de festes.

El *Casal Català* feia costat a les manifestacions generals del catalanisme, participant activament de moltes de les seves reivindicacions, com ho demostra el suport a Francesc Macià en el seu forçat exili,

“El Consell Directiu va adreçar al President del Consell de Ministres un telegrama protestant enèrgicament pel segrestament i expulsió del cabdill català en Francesc Macià”³³³.

o la petició de suspensió de la prohibició del CADCI (Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria) a les darreries de la dictadura militar.

III.1.6. Amics del Llibre (1930-1931)

El 7 de novembre de 1930 es demanava al govern civil de Barcelona el reconeixement de la societat *“Amics del llibre”*. Aquest grup, que legalitzà els seus estatuts a finals d'any, es va mantenir actiu,

---

³³² AMEP, Associacions, escrit de l'alcalde al Governador Civil. 2 de juny de 1930.

³³³ *Casal Català. Memòria. Actuació del Consell Directiu des del 1r de juny de 1930 fins a la data (25 de gener de 1931)*. Còpia dipositada a AMEP. Associacions.

com a mínim, al llarg del 1931 i deixem de tenir-ne constància documental a partir d'aquesta data.

Formaven l'entitat un reduït nombre de joves intel·lectuals que procedien del clausurat *Rubricatus* i que tenien un passat associatiu actiu, com Ramon Roigé o Faust Feu, i d'altres personatges respectats de la vida cultural local, com ara el mestre Estanislau Massas.

L'entitat, escarmentada del tracte que Casimir Roig havia donat al *Rubricatus* en la vella Sala d'en Bou, triarà com a local social el Cafè Piculín, propietat de Miquel Costafreda, a la mateixa plaça de la Constitució.

Els estatuts, molt breus, registrats al govern civil de Barcelona el 19 de febrer de 1931 – tot i que estan redactats el 3 de novembre- estan signats per Baldiri Costafreda, Ramon Bertran, Francesc Carlt, Ramon Parés i Joan Montané Auradell. Parés i Auradell seran els únics de tots ells que figuraran en la primera junta oficial de l'entitat. Probablement, el que buscaven els fundadors del grup era evitar la presència de noms vinculats a entitats marcades de catalanistes, per tal de facilitar la seva legalització i, un cop aprovats per les autoritats els estatuts, procedir a designar les persones que havien de dirigir l'entitat.

L'objectiu dels *Amics del llibre* és:

"fomentar y propagar de una manera directa el amor al libro y por tanto, la afición a la lectura sana y provechosa, como medio indispensable que es, de nutrir la inteligencia de aquellas doctrinas más afines a cada cual, y contribuir a desarrollar y fijar

*un estado de opinión propia que todo individuo debe poseer si quiere conquistarse un merecido respeto entre sus semejantes*³³⁴.

L'entitat, com tantes d'altres, fa una declaració d'intencions:

*“Amics del llibre es una entidad apolítica y por lo tanto, aunque estará permitido a los socios hablar de política en las reuniones, no podrá afiliarse a ningún centro político establecido o que se estableciere, ni ejercer presión de ninguna clase en este sentido, en la certeza que esto acarrearía irremisiblemente la desunión entre sus componentes, cuyo caso ha de preverse y evitar a toda costa. Asimismo serán respetadas las creencias religiosas de cada cual, pudiendo, no obstante, ser tema de discusión pero en el plan de conversación amistosa*³³⁵.

Un aspecte important dels estatuts de l'entitat, que legalitza el seu nom en català, és que, malgrat la redacció protocolària castellana, estableixen que

*“El idioma oficial de la Agrupación será el catalán, pudiendo usar cualquier otro si así lo aconsejaren las circunstancias*³³⁶.

Entre les activitats previstes, cal destacar l'organització d'actes

*“culturales y recreativos, como son conferencias, veladas literario-musicales, excursiones, etc.”*³³⁷.

A la pràctica, no hem trobat cap document que faci referència a actes organitzats per aquest grup, i només ens consta una petició, de l'any 1931, de subvenció per a les seves activitats³³⁸. La instància feia

---

³³⁴ AGC. Associacions. Estatuts.

³³⁵ AGC. Associacions. Estatuts.

³³⁶ *Ibidem*.

³³⁷ *Ibidem*.

³³⁸ AMEP. Actes de Ple Municipal, 27-9-1931, Es dona compte de la instància presentada pels Amics del Llibre.

referència a un butlletí que es volia editar i del qual no en coneixem cap exemplar:

“Considerant que un dels seus propòsits més immediats és la fundació d’un butlletí, mensual ara, quinzenal més tard, que fos alhora portaveu d’Amics del Llibre i carinyós acullidor de qualsevol manifestació cultural que es produís en el Prat, i que en el dit butlletí seria reservada una plana sencera per l’ús exclusiu d’aquest Ajuntament(...) necessita l’ajud pecuniari desinteressat de qui sigui, puix que les despeses inicials per a portar a cap la fundació del seu Butlletí i altres actes públics en preparació, superen en molt les seves possibilitats econòmiques”³³⁹.

Amics del llibre comptarà amb dos tipus de socis: els fundadors, ingressats abans del 21 d’octubre de 1930, i els numeraris, que ho van fer a partir d’aquella data. Per a ser acceptat, calia la proposta d’un soci i l’aprovació de la Junta Directiva.

L’organització del grup era molt democràtica i tots els socis, numeraris o fundadors, tenien dret de veu i de vot a les Juntes Generals, amb l’únic requisit de portar més de dos mesos a l’entitat. Per ocupar un càrrec, l’antiguitat havia de ser de sis mesos. Els socis podien ser donats de baixa per impagament de quotes -tres mesos sense justificació-, després del requeriment del president i prèvia ratificació de la Junta General. L’altre motiu d’expulsió era mantenir una actitud reiterada contra l’esperit del grup. En aquest cas, també calia primer l’advertiment del President i l’aprovació majoritària dels socis.

---

³³⁹ AMEP, Associacions, instància del 20 d’agost de 1931.

Els càrrecs, president, vicepresident, secretari, tresorer, bibliotecari i tres vocals, es renovaven parcialment cada any: president, tresorer i dos vocals el primer any i vicepresident, secretari, biblioteca i vocal el següent. La Junta directiva es reunia mensualment i l'absència sense justificació a tres reunions s'entenia com a renúncia al càrrec.

Les Juntes Generals s'havien d'haver convocat el febrer de cada any i les extraordinàries sempre que fos convenient.

Tots aquests preliminars legals no s'acabaren de concretar fins el 8 de març de 1931, quan *Amics del Llibre* notifica oficialment a l'Ajuntament la seva constitució. Un total de quaranta-un socis, una xifra més que respectable, donada la finalitat de l'entitat, en una població relativament petita (6.694 habitants l'any 1930), van escollir la primera Junta Directiva formada per:

- President: Ramon Roigé Calzada, advocat i jutge municipal.
- Vicepresident: Estanislau Masas Clos, mestre d'escola particular.
- Tresorer, Joan Muntaner Auradell, funcionari de l'Ajuntament de Barcelona.
- Bibliotecari: Evarist Oliva Puigventós, jornalier.
- Secretari: Faust Feu Parellada, encarregat del sindicat agrícola El Llobregat.
- Vicesecretari: Tomàs Busquets Sanfeliu, pagès.
- Vocal: Jaume Fabregat Roig, mestre nacional.

- Vocal: Ramon Parés Pugés, dependent de comerç a Barcelona.

Respecte al que preveien els estatuts, només s'hi produí la novetat de substituir un vocal per un vicesecretari.

Les dades que completen els càrrecs les facilita l'Alcaldia a requeriment del Governador, tot afegint que

“Todos los señores que componen la indicada Junta Directiva, tienen su residencia en esta población, gozando de excelentes antecedentes en la misma”³⁴⁰.

Al final del règim, amb les imminents eleccions a la vista, les actituds oficials eren molt més suaus, hi ha una evident tolerància al català en determinats cercles, i les autoritats locals aprofitaven l'ocasió per suavitzar velles diferències.

Tot fa pensar que van ser les dificultats econòmiques –només comptaven amb les aportacions voluntàries dels socis que, segons els estatuts, no podien ser inferiors a dotze pessetes anuals- les que van motivar la desaparició prematura d'aquest grup d'agosarats joves que no van deixar mai de tenir grans aspiracions:

“Que l'esmentada Agrupació Amics del Llibre és una entitat que encamina tots els seus esforços a la difusió de la lectura selecta com a mitjà indiscutiblement eficaç de procurar als seus socis el nodriment intel·lectual que els ha de fer conscients de la seva raó de viure, i per tant, ésser útils a la col·lectivitat.

---

³⁴⁰ AMEP. Associacions, escrit del 21 de març de 1931. AGC, Associacions, acta constituent del 8-de març de 1931.

*Considerant que fins avui no hi ha cap entitat similar en la nostra població, i que pel bon nom del Prat convé, no tan sols que subsisteixi, sino que creixi i es fortifiqui fins el punt que les seves activitats trascendeixin més enllà del seu veinatge, ja que és aspiració d'Amics del Llibre convertir, amb el temps, l'esmentada Agrupació, d'humil Biblioteca que és ara, en una entitat cultural seriosa*³⁴¹.

El final del grup era força proper i aquest darrer escrit a què hem tingut accés no va ser sinó un cant de cigne, un darrer i entusiasta intent de supervivència.

III.1.7. Amics de la Cultura (1930)

En sabem ben poca cosa, d'aquesta associació de vida presumiblement curta. S'havia constituït al voltant del juny de 1930 i tenia la seva seu social al carrer d'Ignasi Iglésias, número 14.

És probable que sorgís del cercle proper a l'Artesà i, fins i tot, que fos un intent de contrapunt als *Amics del Llibre*. Si més no, crida l'atenció la similitud de noms quan, fins ara, cap associació de les que coneixem no havia utilitzat abans l'expressió: *Amics de...*

Pel que fa a les activitats que organitzà, només ens en consta un festival benèfic per recollir fons per a la jove María Echevarria³⁴², que s'hauria de celebrar el 3 de juliol al Centre Artesà. L'acte estava

---

³⁴¹ AMEP, Associacions, instància del 20 d'agost de 1931.

³⁴² AMEP, Associacions; Padrons. María Echevarría Urrutia, era una jove procedent de Navarra. La seva família es va instal·lar al Prat per treballar a *La Papelera*. Vivia amb un germà, una germana i la mare al carrer de la Salut. L'altre germà, amb la dona i tres fills, vivia al carrer Ignasi Iglésias. Aquests darrers, i el germà que vivia amb ella, van arribar l'any 1924 i la resta de les dones, el 1926. Un greu problema de salut motivà l'organització de l'acte.

compost per audicions musicals, a càrrec del Quintet Eslava, Blai Carmona i altres joves vinculats a l'Artesà, i d'una conferència a l'entorn del tema *La Cultura dins la Societat* ³⁴³.

Finalment, cal apuntar que només coneixem el nom del president, Joan Fonollosa, i del secretari, Josep M. Vinyes.

III.1.8. Els socis de les entitats actives entre 1923 i 1930

A trets generals, cal destacar el fet que hi ha moltes connexions entre les característiques dels socis de les entitats catalanistes –en major o menor grau- actives durant els anys de la dictadura. Un altre fet a destacar és el traspàs de socis d'una entitat a l'altra, a mesura que les circumstàncies obligaven a la seva desaparició. Aquestes característiques s'observaran ja amb socis que provenen de l'antic *Autonomista*.

De la majoria d'entitats actives, en coneixem les juntes directives i algun nom de soci, fet que ens permet extreure'n algunes conclusions de tipus general. En aquest sentit, el tret més destacable és l'absència absoluta de pagesos residents als districtes rurals. Aquest fet, que ja era significatiu en el cas de l'*Autonomista* (i en menor grau en l'*Artesà*), té ara una tendència clara. El fet associatiu, pel que fa a la direcció de les entitats, en aquesta dècada anirà lligat al món urbà en el sentit físic de lloc de residència. Això no vol dir, per contra, que la classe pagesa estigui absent. Encara que en menor grau respecte a d'altres oficis, el

---

³⁴³ Programa de l'acte.

pagesos arrendataris de terres i, sobretot, els jornalers, figuren a les llistes de les entitats. Majoritàriament, però, els pagesos que viuen al camp preferiran figurar, únicament, com a socis i participar dels actes que s'organitzin.

Pel que fa a la resta dels oficis, hi dominen, majoritàriament, els botiguers, propietaris de petits negocis, seguits dels petits industrials com ara lampistes, mecànics, etc.

Encara que ens movem amb unes llistes no prou àmplies per treure'n conclusions definitives, s'observa una tendència significativa en *el Centre Rubricatus* i en *el Casal Català*: eren les entitats que comptaven amb un major nombre de jornalers, i també hi és molt significativa la presència de paletes. D'això en podem deduir que aquestes eren les entitats que comptaven amb un ventall social més ampli i les que responien millor a les expectatives de la major part de la societat pratenca de pensament més progressista. La seva futura vinculació a Esquerra Republicana de Catalunya constituirà la culminació política d'aquestes aspiracions.

Pel que fa als membres de les juntes amb estudis superiors, novament hi tornen a aparèixer noms que ja coneixíem de les velles entitats desaparegudes. Encapçalant la relació hi destaca Ramon Roigé, advocat i jutge municipal, i el metge Josep Pujol. Cal destacar, iniciant una tendència general, la incorporació dels seus fills, l'advocat Bonaventura Pujol i el metge Tomàs Pujol.

Les entitats comptaran amb la participació de diferents membres d'una mateixa família i, en alguns casos, els fills dels vells autonomistes continuaran la tradició familiar ocupant càrrecs a les juntes de les noves entitats. Així, al costat de noms com els de Vila Dalmau, Costafreda Campmany, o Ràfols Nadal, hi destaquen d'altres com Josep Monés i Amat, fill de Josep Monés i Jané, i veritable impulsor del *Casal Català*.

Hem indicat que l'altre element a destacar era la continuïtat que es donava en el conjunt d'integrants de les juntes de les diferents entitats que s'anaven succeint en el temps. Hem arribat a comptabilitzar un total de vint-i-tres noms que es repeteixen en la junta de més d'una entitat, des de l'Autonomista, incloent-hi *La Joventut*, el *Centre Rubricatus*, els *Amics del Llibre* i el *Casal Català*.

La major part dels noms que es repeteixen ho fan, majoritàriament, en dues entitats, seguits dels noms que figuren en tres. Cal destacar el nom de Faust Feu Parellada, que es repeteix en juntes de les cinc entitats estudiades. El segueix Evarist Oliva Puigventós que ho fa en quatre (ja que no figura a l'*Autonomista*).

Aquest fet mostra, en les persones, allò que en contingut i en activitats ja s'havia evidenciat en estudiar les entitats: les prohibicions i les traves motivades per les circumstàncies polítiques van provocar la desaparició física de les entitats, però els seus socis continuaran l'esperit que les impulsava en cada nova fundació.

La majoria de noms, que corresponen als nascuts en el segle XX, homes joves, per tant, es repeteixen en les entitats més modernes. Per

contra, els nascuts en el segle XIX es vincularan a l'*Autonomista* primer i després a una altra entitat. En general, aquest grup de més edat donarà origen a *Rubricatus*, l'entitat que recull més directament la flama de l'*Autonomista*. En menor grau, la seva presència donarà suport al naixement del *Casal Català*.

Pel que fa a l'altra entitat activa en aquest anys, els *Amics de la cultura*, no disposem de prou dades per estudiar la seva composició social, tot i que pels escassos socis que en coneixem i les característiques de les seves activitats, es podria parlar d'una vinculació amb l'*Artesà*.

III.1.9. La Voz del Prat

Sota el nom de *La voz del Prat*, l'any 1928 va veure la llum el primer intent de publicació informativa sense cap vinculació amb el món associatiu. Va ser una breu experiència, de què, amb tota probabilitat, només s'arribaren a publicar tres números entre novembre i desembre d'aquell any.

El periòdic tenia una periodicitat quinzenal, però els seus responsables manifestaven la voluntat de convertir-lo en setmanal. L'administració i la redacció eren al carrer Ponsich, número 5, i el preu de venda era de deu cèntims.

Segons Jaume Codina³⁴⁴, *La Voz del Prat* va néixer vinculada al grup d'immigrants bascos que s'havien instal·lat a la població arran de la construcció de *La Papelera*. Tal vegada aquest fet podria haver provocat un cert rebuig de la publicació entre la població autòctona, justificat especialment en l'escassa atenció que, a la pràctica, s'hi va donar als temes locals. Si, com apunta Codina, el mateix grup es troba darrere del següent intent, *El noticiero pratense*, l'anàlisi de les dues publicacions ens acabaria de confirmar aquest supòsit, i explicaria com, amb la lliçó ben apresada, *El noticiero* sí que incidirà en els temes locals i buscarà la col·laboració de coneguts personatges pratencs.

Així doncs, malgrat les aportacions econòmiques procedents de la publicitat que contenien les seves pàgines, *La Voz del Prat* no va arribar al canvi d'any.

La capçalera del periòdic recollia els tres grans temes de què s'havia d'ocupar *La Voz: Semanario de información local, disertaciones culturales, y temas femeninos*. A la pràctica, el que hi dominava eren les reflexions d'algun col·laborador sobre temes generals de més o menys actualitat. Així, es poden llegir articles com *Elección de carrera*, *La manía del "Record"*, *La delincuencia infantil*, *La caridad*, etc. Un fragment d'*El Trabajo* serveix d'exemple de la línia que seguien aquests articlets:

"El trabajo debe ser un hábito, una virtud que debe estar arraigado en nosotros muy hondamente, siendo fuente inagotable de bienandanzas de la que dimanar la satisfacción, la

---

³⁴⁴ Codina, Jaume. *Les generacions pratenques 1538-1972*. Pàg. 249.

*tranquilidad, la honradez, en fin, el bien vivir producido por el bien obrar*³⁴⁵.

Una part important de la publicació estava dedicada a la dona, amb escrits de reflexió sobre temes generals. En aquest sentit, hi destaca l'article de primera plana del número 2, signat per Linda Alcor: *Mujer educada*. L'autora, que intenta adreçar-se a una dona *moderna*, està molt lluny de defensar posicions feministes i, des d'una òptica pretesament més avançada, acaba caient en els tòpics tradicionals. La signatura correspon a un pseudònim, amb tota seguretat, sota el qual s'amaga un home, donada l'escassíssima participació de les dones a la premsa local, exclusivament en forma de col·laboracions literàries:

*“Cuando digo mujer educada, no me refiero a que ésta sobresalga por su cultura y capacidad en todas las ramas del saber eso debe dejarse para las escogidas, sino a su perfección y adquisición de los conocimientos necesarios, los cuales deben aprenderse desde la infancia (...). Por eso uno de los deberes más grandes que nos impone la maternidad es el referente a la educación, especialmente la moral y religiosa (...). Imponerse de los deberes que contrae como esposa y como madre, necesitando para ello tener conocimientos de Maternología, Puericultura, Pedagogía e Higiene, estos como absolutamente indispensables, aparte de otros de carácter general que toda mujer que se precie de tal debe poseer*³⁴⁶.

---

³⁴⁵ Saidak. "El trabajo". *La Voz del Prat*, El Prat de Llobregat, 23 de novembre de 1928, any I, número 2.

³⁴⁶ Alcor, Linda. "Mujer educada". *La Voz del Prat*, El Prat de Llobregat, 23 de novembre de 1928, any I, número 2.

Els articles dedicats al Prat formaven l'altre gran bloc temàtic de la publicació. En conjunt, es tractava d'articles que parlaven d'alguna entitat local o d'algun acte que havia de tenir lloc al municipi. En aquest sentit, el *Centre Artesà* i el grup local d'*Exploradores de España* eren els que hi gaudien de més espai.

També es destinava algun petit racó per a la publicació de col·laboracions literàries, sempre poètiques, dels lectors.

Pel que fa a la publicitat, a més dels espais reservats, en les darreres planes i intercalats en els textos hi apareixien petits anuncis redactats en forma de notícia, que feien que el lector no s'adonés que es tractava de publicitat fins que n'havia llegit un bon tros.

La Voz del Prat es feia quasi íntegrament en castellà i només un dels redactors, Joan Catllar, ho feia en català. La majoria dels articles estaven signats però amb sigles o amb pseudònims.

La publicació, a diferència de les que havien aparegut fins ara, era de gran format, seguint el model de periòdics com *La Vanguardia*, i només comptava amb quatre pàgines.

Tal vegada el ràpid final de *La Voz del Prat* cal buscar-lo en l'escàs arrelament en la població local. El caràcter generalista i reflexiu de la publicació, sense cap vinculació a una ideologia concreta, feia difícil consolidar un públic que, de ben segur, trobava millor satisfetes les seves necessitats en la premsa general. D'altra banda, la pretensió de ser un periòdic d'informació local es quedà curta i no arribava a justificar el preu de deu cèntims a què es venia cada exemplar. *La Voz* no servia com a agenda d'activitats, ni inseria temes que poguessin ser

d'interès per als pratencs. Així va perdre, tot just començar, el seu públic potencial majoritari. Tampoc la inclusió de temes femenins era prou important com per fer el periòdic especialment atractiu per a les lectores.

En definitiva, *La Voz del Prat* va ser una breu però interessant experiència innovadora, que cal valorar molt positivament pel que representà, malgrat el seu fracàs, en el món de la premsa local. Les lliçons que es van desprendre de la seva experiència van ser molt ben apreses pels responsables del *Noticario pratense*, que veuria la llum l'any 1935.

III.2. Els canvis de la II República (1931-1936)

Al Prat, com a d'altres municipis, durant el període republicà del 1931-1936, es van viure amb intensitat els esdeveniments polítics del moment, així com un procés de radicalització del moviment obrer.

El 14 d'abril de 1931 es constituí una junta revolucionària, que acordà secundar el moviment iniciat per Francesc Macià a Barcelona. S'escollí president Josep Pujol i Capsada i vicepresidents Jaume Sallés Serra i Tomàs Pujol i Font. El primer acte va ser la proclamació de la República Catalana des del balcó de l'Ajuntament. L'acte va ser seguit per nombrosos ciutadans concentrats a la plaça de la Vila. El dia següent, es constituí el nou Ajuntament. El president, Josep Pujol, ratificà la proclamació del dia anterior:

“En nom de la democràcia, queda proclamada la República Catalana al Prat de Llobregat. Quines paraules varen ser acollides pels Srs.regidors i pel públic que empenava el saló amb estruendoses salves d'aplaudiments i visques”³⁴⁷.

---

³⁴⁷ AMEP. Actes del ple municipal. Vegeu Annex I, fotografia 30.

Un dels primers acords que va prendre el nou Ajuntament va ser l'anul·lació del nomenament de fill adoptiu del Prat al capità general de Catalunya, Emilio Barrera, aprovat per l'anterior consistori i, en el seu lloc, atorgar aquesta distinció a Francesc Macià. També s'acorda posar el nom de Macià a la plaça (actual plaça de la Vila), denominada, fins aquell moment, de la Constitució.

En els dies següents, el ple municipal va prendre altres acords polítics com la supressió de totes les plaques de carrers retolades en castellà (acord del 24 d'abril), o la felicitació al Ministre d'Instrucció Pública, Marcel·lí Domingo, per les disposicions a favor de l'ús del català a les escoles (8 de maig). El caràcter catòlic i moderat de molts dels representants municipals es deixà sentir quan es votà en contra de la campanya que promovia l'expulsió dels jesuïtes de l'Estat espanyol (29 de maig).

Un dels fets més destacats, que marcà els primers mesos del nou ajuntament republicà, va ser un important conflicte sindical a La Seda de Barcelona, la fàbrica que ocupava més treballadors al Prat. Malgrat que les condicions laborals de La Seda, tot i la seva duresa, eren millors que les d'altres indústries del país, l'any 1931 els treballadors van protagonitzar una de les vagues més importants de la història de l'obrerisme pratenc. Entre el 18 i el 31 de juliol de 1931, la quasi totalitat de la plantilla –uns 1200 treballadors i treballadores– van abandonar les màquines, fet que ocasionà importants pèrdues

econòmiques a l'empresa. La vaga va ser organitzada per la CNT, el sindicat amb una major presència, i els seus dirigents, la majoria homes joves, van encapçalar les accions reivindicatives.

Els incidents s'iniciaren en demanda d'un augment salarial i, davant la radicalització del conflicte, la patronal pactà, d'esquenes al sindicat, el retorn a la feina dels treballadors menys compromesos i dels que tenien més obligacions familiars. Els fets més greus es produïren en retornar aquests treballadors a la feina. Durant tota la vaga, els guardes jurats armats de *La Seda* havien vigilat la fàbrica i, en radicalitzar-se el conflicte, la Direcció havia reclamat més presència de la Guàrdia Civil. La violència esclatà quan, davant de la Guàrdia Civil que patrullava a cavall les immediacions i els accessos a les instal·lacions, hi hagueren enfrontaments verbals entre ambdós sectors d'obrers. Els obrers empraren pedres i altres objectes contundents i la Guàrdia Civil, les armes. Les coses anaren a més quan, segons sembla, se sentiren trets procedents dels obrers; com a conseqüència de la resposta dels civils, dos treballadors resultaren greument ferits per impacte de bala.

La repressió que seguí els fets revolucionaris del 31 va ser molt important. Vint-i-quatre treballadors van ser processats, entre els quals una dona. Després de sortir de la presó, tenien l'obligació de presentar-se dos cops al mes a l'Ajuntament del Prat. Alguns d'ells encara ho van haver de fer fins a l'agost del 1933. A més dels obrers detinguts, van ser

interrogats diversos pratencs d'ideologia progressista. Alguns sindicalistes van abandonar la població per evitar les represàlies, i molts treballadors, que havien secundat la vaga, van ser acomiadats. La plantilla, que l'any 1930 era de 1179 treballadors i treballadores, passà, l'any 1931, a 837. Malgrat la repressió, la conflictivitat continuà amb accions clandestines. Així, l'Alcaldia del Prat dóna compte, el 12 de febrer de 1932, d'haver trobat dues bombes a la població, una d'elles a *La Seda*.

Com a conseqüència dels fets del 1931, *La Seda* i *La Papelera*, juntament amb les autoritats locals, impulsaren i finançaren la construcció d'una caserna per a hostatjar-hi un destacament de la Guàrdia Civil. La caserna, acabada l'any 1933, es va instal·lar a tocar del que més endavant va ser l'autovia de Castelldefels, prop de les dues grans fàbriques, tot mostrant amb la seva ubicació els interessos que havia de protegir. Una altra conseqüència del conflicte va ser la dimissió de l'alcalde Josep Pujol, presentada al consistori el 2 d'agost de 1931 i ratificada el 20 del mateix mes, sent substituït per Jaume Sallés Serra, tots dos d'ERC. Pujol fonamentava la seva renúncia

“en motius de delicadesa davant dels luctuosos successos esdevinguts amb motiu de la huelga del personal afecte a La Seda de Barcelona S.A. com a conseqüència els quals s'ha convertit la casa Ajuntament en presó donat l'elevat nombre de detinguts i

*havent desaparegut, per altra part, els motius de caràcter polític que el varen fer decidir a acceptar el càrrec*³⁴⁸.

Conseqüències més sagnats van tenir les accions protagonitzades per cenetistes del Prat. Segons relaten Bengoechea i Renom³⁴⁹, el 8 de desembre de 1933, un mes després del triomf electoral de la coalició de dretes, l'alcaldia va rebre una informació referida a una reunió clandestina de membres de la FAI en el local de la CNT.

Segons es desprén de documentació conservada a l'Arxiu municipal, sembla ser que preparaven atemptats contra edificis públics, persones i propietats de la localitat. La intervenció de la Guàrdia Civil, a dos quarts de vuit del vespre, va ser contestada pels anarcosindicalistes a trets. Del tiroteig que en resultà, va morir el guàrdia civil Felipe Vega i el cenetista Baptista Messeguer. En el local van ser detingudes prop de quaranta persones, i s'hi van requisar més d'una vintena de bombes, així com documentació. Un cop es van rebre reforços, la major part dels detinguts va ser traslladada a Barcelona, i en els dies posteriors es practicaren noves detencions. El sindicat va quedar desarticulat, amb la direcció a la presó i els militants vigilats.

---

³⁴⁸ AMEP, Actes del Ple municipal. 2 d'agost de 1931.

³⁴⁹ Bengoechea, Soledad i Renom, Mercè. *Memòria i compromís. Classes treballadores, sindicalisme i política al Prat de Llobregat (1917-1979)*. Editorial Columna-Ajuntament del Prat, El Prat de Llobregat, 1999.

L'Ajuntament resumia els fets del 8 de desembre com a revolta anarcosindicalista, tot valorant la intervenció de la guàrdia civil, dels carrabiners i del sometent, així com

“d'un grapat de decidits i abnegats ciutadans que amb noble despreci de llur vida l'han exposada per la seguretat de la del pròxim”. Es lamentava la mort del guàrdia civil Felipe Vega així com la “de l'infeliç Messeguer i condolguts per la sang vessada en el compliment del deure per altres dos (guàrdies civils)”.

i demanava un ascens per al sergent Moisès Hernández, per la seva destacada actuació en aquests fets i en els de *La Seda* del 1931³⁵⁰.

Poc temps li va durar la tranquil·litat a la jove República. El Fets d'Octubre del 1934 es van viure amb intensitat al Prat. El 22 d'octubre, el comandant en cap de l'aviació militar, Felipe Díaz Sandino destituïa l'Ajuntament democràtic i nomenava alcalde gestor el constructor Albert Feu Guilera. Abans, però, en una reunió extraordinària de la comissió de govern, s'explicaven:

“els incidents en la localitat esdevinguts amb ocasió del fet d'haver estat proclamada a la ciutat de Barcelona, per la Presidència de la Generalitat de Catalunya, l'estat català de la república federal espanyola, en la vetlla del prop passat dissabte dia sis dels corrents”³⁵¹.

L'acta fa constar la rapidesa amb què es produí la intervenció de la força d'aviació.

---

³⁵⁰ AMEP. Actes del Ple municipal. 14 de desembre de 1933.

³⁵¹ AMEP. Comissió Municipal Permanent, 10 d'octubre de 1934.

L'alcalde, Josep Gibert, i els regidors Joan Bruxola i Josep Burgos van ser detinguts i traslladats al vaixell-presò Uruguai. En ser alliberat, Gibert optà per l'exili a França.

Als cent anys d'edat, Joan Bruxola explicava la seva experiència:

“Al cap de quatre mesos em van enviar a casa, però pendent de judici. Al final van sobreseure la causa, i ens van rehabilitar a tots. Vam tornar a l'Ajuntament i va venir tot el poble a esperar-nos”³⁵².

El 18 de febrer de 1936 van ser reposats tots els càrrecs destituïts per les disposicions militars adoptades arran dels fets del 6 d'octubre de 1934, i la Generalitat declarà il·legals els acords presos pels consistoris en el període comprès entre el 6 d'octubre de 1934 i el 19 de febrer de 1936. Malauradament, la normalitat restaurada aviat seria cruelment malmesa.

Els temes de major interès per a la població del Prat, durant aquest període, giraven a l'entorn de l'arribada d'immigrants per treballar a les indústries establertes al municipi³⁵³. En deu anys, el

---

³⁵² Gómez, M. i Izquierdo, P. “Els darrers cents anys de Joan Bruxola”. *Prat*, juny de 1995. La vida de Joan Bruxola va ser molt intensa. De molt jove va emigrar a Cuba on va aprendre l'ofici de barber. Militant d'Esquerra Republicana, era regidor de cultura de l'Ajuntament del Prat quan es produïren els Fets d'Octubre del 1934. Emprisonat al vaixell Uruguai, va compartir tertúlies amb Lluís Companys i Pompeu Fabra, entre d'altres. Va ser l'últim alcalde republicà del Prat. Codemnat a mort després de la guerra, la pena de mort li va ser commutada per la de cadena perpètua, una part de la qual va complir en un penal de València. De retorn al Prat va continuar de barber i d'encarregat de la central de telèfons. El seu caràcter afable i bondadós el van fer molt apreciat al Prat. Va morir amb cent-sis anys, el 2002. Vegeu Annex I, fotografia 32.

³⁵³ A les dues grans empreses, La Seda i La Papelera, s'afegí l'any 1934 la Vidrieria Jordi, la tercera quant a treballadors ocupats.

Prat, pràcticament dobla la seva població: passa de 3.591 habitants l'any 1920 a 6.694, el 1930. La manca d'habitatges va fer que s'ocupessin velles masies abandonades, com can Peixo vell (els darrers masovers se n'havien traslladat l'any 1933) o que apareguessin nuclis sense condicions d'habitabilitat, com l'anomenada *Colònia Americana*, construïda l'any 1931, que va ser un focus constant de denúncies. Paral·lelament al creixement de la població, es fa evident la demanda de noves escoles. Durant el període republicà s'endegaran dos projectes d'escoles: el grup escolar Joan Maragall (inaugurat l'any 1935) i el grup escolar del Fondo d'en Peixo (del qual només se'n farà un projecte l'any 1936). En aquest període s'amplia el mercat municipal (1934), s'amplia l'escorxador (1936), es crea un dispensari municipal (1935) i s'inicia el sanejament de l'àrea humida del Fondo d'en Peixo³⁵⁴.

Per donar feina als treballadors, molts dels quals procedien de la immigració, es creà l'any 1934 una oficina de col·locació obrera, que intentà, sobretot, controlar els abusos que es produïen en la

---

³⁵⁴ La zona coneguda com a Fondo d'en Peixo era un focus d'insalubritat greu per a la població, a causa que les aigües de les pluges s'hi acumulaven fàcilment. Arran de la riuada de Sant Antoni de 1898, s'hi formà una bassa quasi permanent. La construcció d'un ramal del canal de la Dreta, amb greus problemes en els primers anys, agreujà encara més la situació. El nom procedia de la masia de can Peixo, situada a la zona (on ara hi ha la piscina municipal que porta aquest nom). La masia es va construir al segle XVI per la família Amell, propietaris de bona part dels terrenys de la Ribera, i era la més gran del poble. Un cop desapareguda la seva funció agrícola, va ser enderrocada l'any 1957, amb la justificació que la masia s'havia convertit en refugi d'indigents i de famílies sense recursos. L'any 1933 l'Ajuntament en va adquirir els terrenys i n'inicia el sanejament.

contractació de temporers pel camp. Davant la manca de col·laboració dels empresaris, l'Ajuntament denuncià la seva ineficàcia uns mesos després de posar-la en funcionament. La situació era especialment escandalosa en el cas del Prat, on s'havia assolit un important nivell de beneficis gràcies a les exportacions de productes agrícoles. Així, el gener del 1936, el Sindicat Agrícola de Productors agraïa a l'Ajuntament per les gestions efectuades per agilitzar el tractat de comerç amb Alemanya, molt beneficiós per a l'enciam local³⁵⁵. El tema no es resolgué fins el juny de 1936, quan el Govern de la República declarà obligatòria la contractació dels treballadors agrícoles a través de les oficines de col·locació.

III.2.1. El moviment associatiu

La novetat més destacada del món associatiu, en aquest període, és la irrupció d'entitats vinculades directament a la població immigrant. Tradicionalment, molts dels obrers industrials procedents d'altres llocs de l'Estat, havien organitzat punts de trobada propis, al marge de la població local, mantenint una certa endogàmia amb el nexce comú del lloc de procedència. Tot i la participació d'alguns d'ells en grups locals, com els *Pares de Família*, que es crearan a l'entorn de la parròquia amb la religió catòlica com a element aglutinador, la majoria optà per

---

³⁵⁵ AMEP. Actes del Ple municipal, 17 de gener de 1936.

mantenir-se'n al marge o per crear grups propis. Els que reuniran més socis seran els esportius però, amb tot, s'aconseguirà mantenir un important ritme d'activitats en grups culturals com la societat *Ibis*, una interessant experiència truncada, com tantes d'altres, per la guerra. La població immigrant es trobarà també en el grup impulsor del *Noticiari pratenc*, el primer periòdic independent, amb continuïtat, de la història del Prat.

Els *Pares de Família* serà una de les novetats més interessant del període. Tot i que la seva activitat esportiva serà més destacada, comença a organitzar-se un grup teatral que tindrà, però, el seu millor moment en la següent etapa. L'entitat impulsarà també la creació de l'*Orfeó pratenc*, un grup de veus mixtes que assolirà importants nivells de qualitat, malgrat el poc temps que funcionarà. A diferència del quadre escènic, l'*Orfeó* no superarà la ruptura de la guerra, malgrat l'intent de reorganització. La ideologia catòlica dels *Pares de Família* va possibilitar que fos la primera entitat a reconstituir-se després de la guerra.

El *Casal Català*, va recollir l'esperit dels grups anteriors de tendència catalanista, així com molts dels seus exsocs. Al llarg de la seva existència, serà un important motor de la vida cultural local. El grup de teatre que impulsà l'entitat assolí un important nivell de qualitat, que va merèixer el reconeixement en certàmens amateurs.

Pel que fa als grups que ja existien en el període anterior, només la coral *Lo Llobregat*, amb seu al Cafè del Pont, aconsegueix mantenir

un nivell acceptable d'activitat, centrada en els grups de caramelles i en algun concert esporàdic³⁵⁶.

L'Artesà, com ja venia sent habitual des de feia anys, continua funcionant com una sala d'espectacles, on té cabuda el teatre comercial més destacat del moment i on s'organitzen actes benèfics. La major part dels esdeveniments culturals, amb el *Modern* dedicat al cinema, tenen lloc en el saló teatre de l'Artesà, des de la festa de la proclamació de la República fins als Jocs Florals, passant per l'elecció de la Pubilla del Prat.

A l'Artesa es donà a conèixer la **Penya artística Lluís Fabregat**, de la qual només ens consta un acte públic, el 18 de juny de 1936, tot coincidint amb la seva presentació pública. De la notícia de l'acte es desprèn que el grup se centrava en les arts escèniques, des del teatre fins a la sarsuela. La llista d'actors que hi van actuar reflecteix una procedència diversificada. Per la data de la presentació del grup, i per la manca d'informació posterior, podem pensar que no va tenir continuïtat.

Més reeixit va ser l'intent de constitució del **Patronat Musical Blai Carmona**. Aquest grup, creat a inicis del 1936, va arribar a tenir un consell directiu format per cinc membres presidit per Pau Rodríguez.

---

³⁵⁶ Vegeu Annex II, document 18.

El grup s'articulà a l'entorn de la figura de Blai Carmona³⁵⁷, amb l'objectiu de divulgar i ensenyar la música clàssica. El primer concert del grup va tenir lloc a l'Artesà el març de 1936. Va ser una altra experiència truncada per la guerra.

Gràcies a la correspondència mantinguda entre l'ajuntament del Prat i la Conselleria de Governació, tenim notícies d'un altre grup cultural de vida curta. Es tracta dels **Amics de les Arts**, que es van voler constituir a mitjan 1935. En formaven part el promotor Josep Monés i Amat, Joan Colominas i Miquel Canony. El març del 1936, sense haver-se tramitat cap expedient, l'alcaldia informa que és

*"una societat en formació (que) tracta de dedicar preferentment les seves activitats al cultiu de l'Art escènic; per quina cosa, i tenint en compte que en aquesta alcaldia no apareix cap nota desfavorable contra dels firmants, opina que pot V.E. accedir al sol·licitat"*³⁵⁸.

La manca de cap referència posterior fa pensar que la societat no arribà a constituir-se.

III.2.2. Casal Català (1930-1936)

El Casal Català, com ja hem vist, es fundà l'any 1930 en un moment en què la dictadura militar, conscient de la seva debilitat i manca de suport social, iniciava una certa obertura.

---

³⁵⁷ Blai Carmona Parera (El Prat 1910-1955). Va ser un músic i compositor notable que va formar part de l'Orquestra Municipal i de la del Gran Teatre del Liceu de Barcelona.

³⁵⁸ AMEP, Associacions, 5-3-36.

El Casal Català, a instàncies del Govern Civil, es definirà l'any 1932 com una societat político-recreativa. Al llarg de la seva existència, la seva activitat s'orientà cap a aquests dos vessants. Aquesta doble orientació quedava ja evidenciada en la memòria que va editar l'entitat l'any 1930:

“ens és plaent fer un breu resum dels esdeveniments més sortints portats a cap per la nostra entitat i realitzats amb un vertader entusiasme i bona voluntat per part del Consell Directiu, procurant l'avenç i harmonia de la nostra Societat i treballar amb fermesa pel manteniment i difusió dels ideals de Catalunya”³⁵⁹.

El Casal Català es va mantenir actiu des de la seva fundació, l'any 1930, fins l'any 1935. La seva vida va ser conflictiva, com ho demostren les continuades renovacions de la Junta directiva, que anaven acompanyades del canvi de presidència. Així, entre el maig de 1930 i el febrer de 1935 hi ha haurà set juntes diferents i cinc presidents³⁶⁰.

La conflictivitat que s'amagava darrere d'aquests canvis responia a la difícil conjuntura política en què el Casal Català desenvolupà la seva activitat. La coexistència de socis d'ideologia ben diversa en el si de l'entitat va ser la principal causa de tensió durant els anys d'activitat.

---

³⁵⁹ Memòria del Casal Català, des del primer de juny de 1930 fins al 25 de gener de 1931.

³⁶⁰ Els presidents seran: Joan Vila Dalmau (25-5-1930); Joan Puig Codina (1-2-1931); Pau Vallhonrat Vallhonrat (2-9-1931); Josep Gibert Pascual (29-11-1931/ 29-2-1932); Josep Monés Amat (29-1-1934/ 27-1-1935). Dades extretes de diferents documents del Casal Català conservats a AGC. Associacions.

El catalanisme, motor aglutinador de tots els socis, no va ser prou per mantenir-ne la unitat i no va poder evitar el fraccionament que s'hi anava produint. Aquesta situació no deixa de ser un reflex dels canvis que la societat anava experimentant, i de la intensa activitat política que es generava des de la proclamació de la República.

Aquestes diferències van acabar portant a la dissolució de l'entitat l'any 1935, i a una ràpida refundació uns mesos més tard, amb uns components i uns principis orientadors ben diferents. És, d'alguna manera, en un altre moment i amb uns altres protagonistes, una repetició del conflicte que havíem viscut amb l'*Artesà* i l'*Autonomista*.

Tot i no disposar dels estatuts de 1930, tenim prou mostres dels motius que van provocar el col·lapse de l'entitat. Així, a la memòria del 1930, a la qual ja ens hem referit, es pot llegir que:

“la convicció que els ideals de Catalunya i República es trobaven compartits per la inmensa majoria dels socis del Casal, ja que els aplaudiments dels concurrents a l'acte ressonaven precisament en aquells moments en què eren exposats, amb tota cruessa i nuls de fullaraca oportunista, aquells ideals”³⁶¹.

Era la valoració d'una conferència política feta a la seu social, on la Junta deixava entreveure algunes diferències inicials. Aquesta voluntat política del Casal Català, per contra, va desaparèixer als estatuts de la refundació del 1936, on es definia l'entitat com

---

³⁶¹ *Casal Català. Memòria. 1930.*

“una societat cultural i d’esbargiment quin fin primordial es el de propugnar per la major cultura dels associats al ensems que procurar-los-hi esplais sans i morals”³⁶².

Dels diferents anys de vida de l’entitat en destaca, per la seva inestabilitat, el 1931, un any en què es constituïran tres juntes diferents amb pocs mesos de diferència. Joan Puig Codina era el president al febrer, i Pau Vallhonrat el va substituir el setembre. Finalment, per fer front a aquesta inestabilitat, el novembre acabarà presidint el *Casal Català* Josep Gibert Pascual³⁶³, un home molt més compromès políticament que els seus antecessors en el càrrec i que, en aquells anys de canvis polítics i socials, comptava amb un major recolzament dels socis. Gibert donarà estabilitat a l’entitat, tot ocupant la presidència des de novembre del 1931 fins al gener de 1934, quan va ser substituït per Josep Monés i Amat.

Monés, fill del reconegut Josep Monés i Jané, malgrat el seu clar posicionament catalanista, no ocupà mai cap càrrec municipal i serà un home menys controvertit que Gibert. Durant la seva presidència donarà un important impuls a les activitats culturals, en especial al grup de teatre amateur.

---

³⁶² AGC, Estatuts 1936.

³⁶³ Va ser alcalde en diverses ocasions, coincidint amb conjuntures polítiques ben difícils, l’any 1934 i el 1936. Va ser empresonat al vaixell Uruguai amb motiu dels Fets d’Octubre del 1934.

III.2.2.1. Els socis

Atesa l'escassa informació disponible sobre els socis de les entitats, l'anàlisi s'ha de limitar als que varen exercir càrrecs i que, per tant, figuren amb nom i cognoms en els documents oficials. Tot recordant la transmutació que va patir l'entitat el 1936, cal distingir els socis que van ocupar càrrecs en el període 1930-1935, dels protagonistes de la refundació, del 1936. Aquests darrers els estudiarem més endavant, en tractar aquesta etapa, perquè les seves característiques personals, com en general les de l'associació renascuda, no tenen res a veure amb els seus antecessors³⁶⁴.

Sense considerar, doncs, la junta del 1936, en el període de 1930-1935 hi va haver un total de 30 persones que van ocupar els 68 càrrecs dels 7 mandats que es produïren. Aquesta repetició de persones, amb el desgast que comporta, pot ser un dels motius, encara que menor, a l'hora d'explicar els problemes de l'entitat. D'aquest grup de trenta, nou van ocupar càrrecs a l'Ajuntament del Prat de Llobregat, com a regidors o com a alcaldes. Aquesta elevada participació institucional – representen un 30% del càrrecs del Casal Català- fa explícita la gran implicació política de l'entitat, i la seva utilització per part dels polítics

---

³⁶⁴ Josep Codina i Parellada és l'únic cas que es repeteix en juntes dels dos períodes. El tractarem en el grup de 1936 perquè és amb el que manté una major unitat ideològica, cultural i política.

locals. A més, d'aquests nou n'hi ha set que van desenvolupar la seva activitat política municipal en el període republicà i, en molts casos, la van mantenir durant la guerra. Només n'hi ha dos que havien ocupat càrrecs municipals abans del 1930, i pertanyen al grup de socis de més edat.

Els socis estudiats van formar un petit grup culturalment molt actiu. Així, a més de ser presents a la junta del *Casal*, havien estat també a les d'altres grups catalanistes: sis a *l'Autonomista*, set a *Rubricatus*, cinc a *Amics del llibre* i quatre a *la Joventut*. Aquest fet, a més de reflectir les inquietuds dels socis, estableix una connexió ideològica coherent entre aquestes cinc entitats.

Especialment significatiu és el cas de Faust Feu, que va tenir càrrecs a totes aquestes entitats, tot i que mai no va formar part de cap consistori pratenc. Feu va morir a la presó³⁶⁵ on era des de la derrota republicana, d'un coma diabètic, el 22 de març de 1939.

Segueixen Faust Feu, en intensitat associativa, tres casos que ocuparen també càrrecs a l'Ajuntament:

- Evarist Oliva (*Amics del Llibre*, *Rubricatus*, *La Joventut* i *Casal Català*), que va complir nou anys de pena, després de ser condemnat per un tribunal militar, entre la presó Model i la de San Miguel de los Reyes.

---

³⁶⁵ Les dades sobre la repressió procedeixen de Bengoechea i Renom (1999).

- Josep Gibert (*Centre Autonomista, Rubricatus, Casal Català*), que s'exilià després de la guerra.
- Ignasi Ribas (*Centre Autonomista, Centre Rubricatus, Casal Català*), que després de la guerra va perdre algunes de les concessions de serveis municipals que tenia (neteja i reg de la població).

Els socis del *Casal* eren gent jove, com es dedueix de les edats dels integrants de les juntes. D'aquests, el més gran era nascut l'any 1871. La major part eren nascuts al Prat, tot i que hi ha un petit nucli que procedeix de diferents indrets de Catalunya, molt integrat, però, al municipi. Viuen al nucli urbà i són treballadors del camp –jornalers o arrendataris-, petits artesans i botiguers. També hi ha paletes, alguns dels quals, ells o els pares, van aconseguir tenir negoci propi dins el ram de la construcció, com ara Josep Monés. Gairebé tots tenen formació escolar elemental; alguns, però, han desenvolupat una formació cultural autodidacta important. Com a cas especial hi destaquen Bonaventura i Tomàs Pujol Font, fills del Dr. Pujol -a qui ja ens hem referit en anteriors apartats-, el primer d'ells advocat i el segon metge.

III.2.2.2. Activitat política

L'activitat política del *Casal Català* va ser molt intensa, i les seves actuacions no es limitaren al cercle restringit dels socis de l'entitat. En

aquest sentit, el *Casal* intentà dur a terme una tasca propagandística i pedagògica en el conjunt de la població. Una de les estratègies que emprà va ser l'edició de diversos fulletons polítics, alguns coincidint amb les diverses convocatòries electorals. Mitjançant aquests fulls volants, l'entitat definia clarament el seu posicionament polític fonamentat en el catalanisme republicà. La ideologia del *Casal Català*, sempre coherent, va evolucionar des de la crida a favor de la República, feta durant la campanya municipal del 1931, fins al suport declarat a la *Coalició d'Esquerres Catalanes* l'any 1933, passant per l'arreglament públic al costat d'*Acció Catalana*.

El catalanisme del conjunt de socis portà ben aviat l'entitat a posicionar-se obertament al costat d'*Acció Catalana*, tot rebutjant públicament la línia política de la *Lliga Regionalista* a què, molts dels socis, havien donat suport anys enrere, abans de la dictadura de Primo:

“El Consell creia i continua creient que l'article primer dels Estatuts³⁶⁶ pels quals es regeix aquesta entitat, l'obliga a adherir-se amb tot entusiasme a Acció Catalana, ja que cap altre no encarna millor que aquest partit els ideals de Catalunya i Democràcia, pels quals es constituí aquesta Societat. Si en un principi era prudent esperar un temps abans d'emprendre el camí, avui estimem que aquest estat d'indecisió ja no fóra prudència, sinó covardia. El Casal Català no ha de col·laborar dintre l'oportunisme monàrquic de la Lliga, que, no tenint-ne prou amb

---

³⁶⁶ Aquests estatuts no s'han conservat en cap dels fons públics i privats a què hem tingut accés.

l'experiència de les altres vegades, apuntala encara, un cop més, el tron de qui es vana d'ésser net de Felip V(...)

*El Consell Directiu, doncs, d'una manera clara i noble, conscient dels deures que damunt d'ell pesen, proposa que el Casal Català s'adhereixi a la política d'Acció Catalana d'una manera inequívoca i definitiva, ja que estima per damunt de tot els ideals de Catalunya i Democràcia(...)*³⁶⁷.

Aquesta declaració de principis mostrava també l'evolució coherent que havia seguit el catalanisme pratenc. En temps del *Centre Autonomista*, es vinculava a la Lliga, com a partit modern enfront del caciquisme monàrquic, i ara, un cop demostrat el conservadorisme espanyolista del vell partit de Cambó, portava als vells autonomistes – com Roigé- o als seus fills –com Monés i Amat- a buscar grups més conseqüents amb els nous temps.

Amb la finalitat de millorar la formació dels seus socis, el *Casal* organitzà diversos cicles de conferències, amb la participació de destacades figures del moment del camp de la ciència, de les lletres i de la política, vinculats a la línia política d'Acció Catalana.

Un dels actes més destacats del calendari era l'11 de setembre, celebrat amb especial relleu pel *Casal Català*, seguint la tradició dels grups catalanistes. La diada tenia un doble vessant, lúdic i reivindicatiu, presidida pels actes d'afirmació nacional. La celebració del

---

³⁶⁷ *Casal Català. Memòria.*

1930, la primera del *Casal*, va comptar amb la participació, entre d'altres personalitats, de Carrasco i Formiguera,

“il·lustre perseguit de la Dictadura i màrtir també de la causa de Catalunya i de la República”³⁶⁸.

En aquest acte, també hi va intervenir, com a militant d'Acció *Catalana*, l'advocat Ramon Roigé, que sempre s'havia distingit per la seva participació activa en les entitats locals més progressistes, tot assumint càrrecs directius a l'*Autonomista*, als *Amics del llibre* i al *Rubricatus*.

III.2.2.3. Activitat festiva

Els actes lúdics de l'entitat no van diferir gaire del que hem vist fins ara en aquest tipus d'entitats. Donada la migradesa dels seus recursos econòmics, només podien fer propaganda impresa dels seus actes quan tenien un relleu important que garantís l'èxit de taquilla o quan la significació política o cultural justificués, per ella mateixa, la despesa. Per aquest motiu, disposem de poca informació de les activitats més internes i de menor ressò públic del *Casal*, tot i que podem pressuposar que el cafè de l'entitat, amb la seva biblioteca i hemeroteca, havia de ser un dels punts de reunió, conversa i discussió i on, de ben segur, s'evidenciaven diferències polítiques entre els socis.

---

³⁶⁸ *Ibidem*.

Per la informació de què disposem, sabem que el teatre va ser l'activitat principal del Casal, que arribà a disposar d'un important grup d'afezionats. Completaven els actes festius les ballades de sardanes, els concerts i els recitals literaris. Com sempre, la Festa Major era un referent obligat de totes les entitats locals que competien en la celebració d'actes i, sobretot, la celebració de balls socials que, a més del ressò que tenien en el conjunt de la població, constituïen una important font de finançament per a la resta de l'any³⁶⁹.

L'activitat musical del *Casal Català* se centrava en els concerts i audicions que realitzaven les cobles i orquestrines contractades per als balls. En aquest sentit, podem destacar l'anècdota que el mestre Saderra, compositor i director de la cobla *La Principal de Banyoles*, dedicà a l'entitat la sardana *Llobregat*.

El Casal mantenia bones relacions amb la coral pratenca *Lo Llobregat*, a la qual va lliurar un llaç per al seu estendard i amb la qual van organitzar diferents actes musicals. En aquest sentit també destaquen les actuacions al local del *Casal del Quintet Íntim*³⁷⁰, dirigit pel mestre Joan Estalella, un pratenc que ja havia tingut una destacada activitat musical i associativa en el període anterior.

---

³⁶⁹ Vegeu Annex II, document 16 i 17.

³⁷⁰ El *Quintet Íntim*, dirigit per Joan Estalella i Roig, el formaven Joan Estalella, al piano, Joan Novell, al contrabaix, i Josep Abelló, Ramon Abelló i Josep Pugès als violins.

Amb tot, l'activitat més destacada va ser la teatral, centrada en la contractació de companyies professionals i en la reorganització del vell grup dramàtic del *Centre Autonomista*. Entre els professionals, cal destacar la presència de companyies reconegudes, com la del Teatre Romea, que representaren obretes populars i treballs escènics d'autors catalanistes, com Ventura Gassol o Josep Maria de Sagarra.

III.2.2.4. Teatre

El teatre va ser una de les activitats centrals del *Casal Català*, i a ell es van dirigir bona part dels esforços personals i els recursos econòmics de l'entitat. Al llarg de tota la seva existència –en aquesta primera etapa– el *Casal* va intentar compaginar una programació de qualitat amb la contractació de reconegudes companyies professionals, al mateix temps que mantenia una important dinàmica de representacions a càrrec del quadre escènic d'afezionats.

III.2.2.4.1. El teatre professional

El *Casal Català* va seguir una política cultural molt acurada pel que fa a la programació del teatre professional. Les representacions es feien al saló teatre del Cafè del Centre, el mateix que havia allotjat altres grups des de començaments de segle. Les sessions teatrals eren obertes als socis, que tenien descomptes en el preu de les entrades, i al conjunt de la població. Per això, les recaptacions de la taquilla constituïen una

de les fonts de finançament econòmic més important del grup, d'aquí l'interès d'oferir una cartellera atractiva i de qualitat.

A més de l'evident interès econòmic, de la relació de grups i obres que van passar per l'escena del *Casal* se'n desprèn una motivació molt clara. Amb molt poques excepcions, es van representar obres en català a càrrec de les companyies més prestigioses d'aquells anys. Per la seva assiduïtat destaca la *Companyia de Teatre Català Romea*, amb Maria Vila i Pius Daví, uns dels actors més reconeguts del teatre català. Cal destacar també l'actuació de la *Companyia Catalana d'Eduard Serrahima* que comptava, entre els seus actors, amb el reconegut Enric Guitart, i la participació de la *Companyia Catalana de Jaume Borràs*.

Altres grups que van actuar al teatre del casal van ser la Companyia d'Eduard Torres, la Companyia del Teatre Català Novetats, l'Escola d'Art Dramàtica, la companyia de comèdies Artistes de Cine Units i l'Agrupació Teatral Ignasi Iglésias. Per a les representacions teatrals en castellà, es comptà amb la Compañía Catalana y Castellana de Grandes Espectáculos i la prestigiosa Compañía de Comedias María Callejas.

A diferència del que havia succeït amb altres entitats que la van precedir, en el teatre del Casal es van representar obres d'autors tan destacats com Carles Soldevila, Ventura Gassol, Josep M. de Sagarra, Àngel Guimerà o Lluís Elias. Tot i que moltes sessions es completaven amb la representació d'obretes còmiques de les que triomfaven llavors a

l'escena professional catalana, representacions de peces de Sagarra, com *L'Hostal de la Glòria* o *La filla del Carmesí*, van tenir un gran èxit de públic.

En castellà es va representar una obra de Jean Aicard, *Papa Lebonnard*, molt popular en aquells anys. Crida també l'atenció la representació, l'any 1931, de l'obra *Los cuervos de la República*, de clar contingut polític, escrita per August Barbosa i representada per la seva pròpia companyia en què també hi figurava com a primer actor.

III.2.2.4.2. El teatre amateur

En l'activitat teatral d'aquesta entitat, el més important, però, serà el grup local, impulsat, en gran mesura, per Josep Monés i Amat, que exercirà diverses tasques dins la companyia. El *Quadre Escènic Joventut* recollia l'esperit del vell grup amateur del *Centre Autonomista* que, renovat, s'havia concretat en el grup teatral que funcionà durant la dictadura de Primo de Rivera. Aquest grup s'incorporà al *Casal Català* en fundar-se l'entitat. La majoria d'actors de *La Joventut* van continuar en aquesta nova etapa, així com Francesc Figuerola, que s'havia encarregat de la direcció teatral de *La Joventut* l'any 1930.

El grup teatral assolí un important nivell de qualitat i s'integrà a la *Federació Catalana de Societats de Teatre Amateur*. Aquesta federació, que acollia grups d'aficionats catalans, sorgí de l'*Associació de Teatre Selecte*, creada l'any 1929 i que la primavera de 1936 passà a

denominar-se *Associació de Teatre Català*. Eren socis de l'Associació el *Quadre Escènic Joventut*, i Josep Monés i Amat, a títol personal.

L'*Associació de Teatre Català* convocava anualment el *Concurs de Teatre Català Amateur*, obert a totes les companyies federades. El concurs tenia diferents categories per tal de recollir les diferents varietats de grups teatrals existents al país. Així, hi havia una secció dedicada a companyies d'homes sols, una de dedicada als grups amb actors amateurs i actrius professionals i una altra dedicada a les companyies amb actors i actrius amateurs. El concurs exigia la representació d'una obra obligatòria per a tots els grups i una altra de lliure elecció. Les representacions per a la valoració dels grups es podien fer a sales pròpies o d'altres, anant les despeses de representació –lloguer de la sala, decorats, perruqueria, etc.- a càrrec dels concursants. De la mateixa manera, cada companyia havia de sufragar les despeses de desplaçament del jurat.

El *Quadre Escènic Joventut* es va presentar a la IV edició del concurs que se celebrà l'any 1935. Això vol dir que el *Quadre escènic* seguia funcionant malgrat que s'hagués produït la dissolució del *Casal Català*³⁷¹.

---

³⁷¹ Recordem que, durant la dictadura, després de la dissolució del *Centre Autonomista*, el seu quadre escènic seguí funcionant amb el nom de *La Joventut*. Vegeu Annex I, fotografia 34.

El grup teatral es va inscriure a la categoria B, la que corresponia a grups amateurs que incorporaven actrius professionals, tot i que el grup comptava amb una incipient participació de dones del Prat, la majoria molt joves, en papers secundaris. Dirigia el grup teatral Esteve Forgas Codina, que substituïa Francesc Figuerola i que, més endavant, seria un dels protagonistes de la nova etapa del *Casal*.

A la seva participació al *IV Concurs de Teatre Català Amateur*, el *Quadre Escènic Joventut* representà l'obra de Josep Feliu i Codina, *El gra de mesc*, com a peça obligada i, com a obra de lliure elecció, *Mossèn Janot*, d'Àngel Guimerà³⁷². El 21 d'abril, el grup feia una posada en escena de l'obra d'Àngel Guimerà, a tall d'assaig general, i el primer de juny tenia lloc la representació de les dues peces amb la presència del jurat del premi. L'èxit va ser rotund i *La Joventut* va obtenir el segon premi del seu grup. Així mateix, gràcies a la puntuació obtinguda se li atorgava distinció de Primera Categoria, fet que li permetria competir en el grup principal en la següent edició que, pels esdeveniments polítics, ja no es va celebrar. Aquest triomf era la culminació dels esforços d'un grup que portava molts anys treballant. Com ja havien fet anteriorment,

---

³⁷² Integraven el repartiment les actrius professionals Enriqueta Teixidó, Empar Ferràndiz, Paquita Domènec i els actors i actrius locals, Josefina Roig, Jacinta Serret, Paquita Rossell, Josep Codina, Josep Monés, Joan Costafreda, Ramon Paretas, Josep Simón, Josep Augué, Joan Roca i Santiago Farrés. Onze afeccionats més representaven les confraries de la Mare de Déu del Roser i de Sant Francesc. Informació del Programa de mà de la representació, del diumenge 21 d'abril de 1935.

enquadrats ara en el *Casal Català*, no van deixar, en cap moment, la seva activitat. Així, des del 1930, van mantenir un intents ritme de representacions d'obres d'una considerable dificultat. *La Joventut* es va mantenir fidel als autors catalans reconeguts i totes les seves funcions teatrals les feien en català.

La Joventut s'estrenà dins del *Casal Català* amb la representació, el 25 i el 26 de desembre de 1930 de l'obra de Santiago Rusiñol, *L'hereu escampa*.

“Novament ha estat organitzat el ‘Quadre Escènic’ d’aficionats que tan dignament dirigeix en Francesc Figuerola, i en el que han passat a col·laborar-hi, a més de valiosos elements joves, el bon aficionat i dilecte amic en Lluís Muns, que temps ha estava allunyat de l’escena.

El dia que el ‘Quadre Escènic’ va representar el popular drama en tres actes ‘L’Hereu escampa’ vàrem tenir l’agradable satisfacció que assistís a la festa el seu autor, l’admirat i venerable artista en Santiago Rusiñol, acompanyat de la seva distingida esposa na Lluïsa Denis de Rusiñol, i altres personalitats com el senyor Planàs, fill polític del senyor Rusiñol, n’Antoni López i el senyor Angel Escó, del popular setmanari ‘L’Esquella de la Torratxa’”³⁷³.

Del repertori del grup destaquen, a més de l'esmentat Santiago Rusiñol, autors com Ignasi Iglesias (*Las garsas, La mare eterna*), o Pous i Pagès (*L'endemà de bodes*). També resulta significativa la tria, per a la

---

³⁷³ *Casal Català. Memòria.*

seva participació en el concurs teatral, d'una obra d'Àngel Guimerà, autor que havia estat vinculat al món teatral pratenc en l'etapa anterior.

L'impulsor de *La Joventut* en aquesta etapa va ser Josep Monés i Amat que hi exercí tota mena de funcions, des de la secretaria i la tresoreria, fins a fer d'apuntador o d'actor en les diferents representacions. La seva adreça particular servia de punt de contacte del grup, després de la dissolució del *Casal*.

Poc després de l'èxit aconseguit, el quadre escènic patí una seriosa crisi que era recollida a la premsa del moment:

“crèiem sincerament que el resultat del concurs serviria d'estímul als afeccionats per a continuar treballant al teatre i pel teatre amb més entusiasme que mai, i es precisament sobre aquest punt que volem formular algunes consideracions a jutjar per la poca tasca que han realitzat, des de que s'acabà el concurs fins avui (...) el Quadre Escènic Joventut ni té cap obra en estudi ni per ara sabem que existeixi en ferm cap projecte de festa de teatre.

Malgrat les vicissituds que hagi pogut atravesar o estigui atravesant el Quadre Escènic Joventut, nosaltres ens resistim a acceptar ni remotament la idea de que aquest conjunt de bons aficionats no dongui, però ben aviat, senyals de vida”³⁷⁴.

El grup teatral es va dissoldre, probablement, poc després de guanyar el concurs teatral, en un moment en què s'havia consolidat la companyia i en què s'havia incorporat un nombre important de joves

---

³⁷⁴ "Teatral, ¿Qué pensen els del Quadre Escènic Joventut?", *Noticiari pratenc*, 7 de setembre de 1935, pàg.4.

pratenques, tot trencant vells prejudicis contra les arts escèniques. La dissolució definitiva podria ser un reflex de les diferents tendències que s'havien anat consolidant en el si del *Casal Català*, fins a provocar la seva ruptura.

Un altre element a tenir en compte, i no menor, eren les elevades despeses que implicaven les funcions teatrals si es volia que fossin de qualitat. Al marge de la sala, calia afegir-hi les despeses de publicitat, decorats, vestuari i perruqueria, aspectes molt cuidats per *La Joventut*, que recorrien al lloguer d'importants cases subministradores de material per al teatre, amb el cost elevat que això implicava. Aquestes despeses, havien de ser massa grans per a un grup teatral, sense comptar amb l'aixopluc dels socis d'una entitat important.

Un altre element a considerar era el protagonisme, gairebé absolut, de Josep Monés, que asumia la responsabilitat del major nombre de tasques del grup. Quan, des del 1934, passà a dirigir el *Casal Català*, fer front a les seves noves atribucions li havien de restar dedicació al grup teatral. Tot fa pensar que, després de l'esforç per participar en el concurs, ningú altre va ser capaç de prendre el relleu de l'entusiasta Monés.

La crisi per què passava el grup era evident, com ho mostra un article publicat a *El Noticario Pratense*, que aprofita l'ocasió per referir-se a aquest grup i també a d'altres que van brillar en diferents períodes de l'escena pratenca:

“Recientemente ha llegado a mis manos un programa anunciando una función de aficionados al ‘Casal Català’ una hojita modesta que unos muchachos repartían por las calles y que el público tiraba con la más fría indiferencia. No he de negar que esto me ha producido una profunda impresión de tristeza llevando a mi memoria aquellos tiempos en que los aficionados nos deleitaban con las producciones de Guimerà, Iglésias, Rusiñol, etc, y que el pueblo entero, lleno de fervor, acudía en masa constituyendo cada velada un acontecimiento artístico imborrable en mi memoria.

¿Quién no se acuerda de las representaciones de El cor del poble, Lo ferrer de tall, Maria-Rosa, Terra Baixa, Mar i cel, La nit del amor, L’alegria que passa, Els vells, y tanta y tantas tan magistralmente representadas por aquellos actores que se hicieron famosos por las comarcas del Llobregat? Cabe recordar a Víctor Casanovas, Jaime Parés, José Casas, Baudilio Gibert y finalmente nuestro gran Rafael Sibila, hombre bueno, todo corazón, actor formidable cual ninguno, que su excesiva modestia y su amor al Prat fueron causa de que su nombre no brillara como otros de mérito muy inferior que han triunfado por los escenarios de toda Catalunya.

Sirvan estas notas como homenaje de mi modesta persona a tan excelsos artistas ya casi olvidados por la muchedumbre ávida de cosas banales que nos han traído estos tiempos de histerismo de pandereta”³⁷⁵.

Així doncs, la crisi d’espectadors, com seguia evidenciant el periòdic local³⁷⁶, era un element més, i no poc important, a l’hora

---

³⁷⁵ X.X. "Teatrales. Aquellos tiempos", *El Noticiero Pratense*, 30 de març de 1935, pàg.4.

³⁷⁶ Comentari a l’actuació d’un grup d’aficionats de Sant Pol: “el públic, que lamentem no fos més nombrós, restà satisfet de l’obra”. *El Noticiero Pratense*, 11 de maig de 1935, pàg.4.

d'explicar la dissolució de *La Joventut*. En aquest ambient general, la breu experiència de la refundació del 1936 no va servir per tornar a formar una companyia de teatre.

III.2.2.5. Dissolució

El 27 de gener de 1935, la Junta General Ordinària de la societat político-recreativa *Casal Català*, sota la presidència de Josep Monés i Amat, acordava la realització d'una Junta General Extraordinària per decidir sobre la dissolució de l'entitat.

Autoritzada la Junta³⁷⁷, aquesta va tenir lloc el 24 de febrer de 1935 i, a més de la Junta Directiva, hi van assistir quaranta socis. Segons es recull en l'acta de la reunió, el motiu de la dissolució eren les dificultats econòmiques per què estava passant l'entitat. A preguntes dels socis, Josep Monés donà:

“(…)les explicacions necessàries acomplint-les amb les demostracions de que no solament l'Entitat està en deute, sinó que a més, no poseix cap mena de mobiliari ja que el que existeix en el local social es de propietat de l'amo de l'edifici”³⁷⁸.

Després de l'intercanvi d'opinions entre els assistents, es votà i s'aprovà la dissolució de l'entitat per un estret marge de setze vots a favor i quinze en contra. Posteriorment es varen escollir tres socis (Pau

---

³⁷⁷ AMEP. Associacions. Autorització de l'alcalde Albert Feu, del 18 de febrer de 1935 a instància de Josep Monés.

³⁷⁸ AMEP. Associacions. Certificació de l'acta del 24 de febrer de 1935.

Vila, Emili Álvarez i Tomàs Pujol) per constituir la comissió liquidadora de l'entitat.

Malgrat la versió oficial, no podem oblidar tampoc la proximitat dels Fets d'Octubre. L'empresonament del govern de la Generalitat, la suspensió de l'Estatut i de la majoria d'Ajuntaments i el manteniment de l'estat d'excepció, no eren el marc més adient per a què una entitat com el *Casal Català* funcionés amb normalitat. No hem d'oblidar que l'Ajuntament del Prat va ser un dels destituïts i alguns dels seus components van ser empresonats.

Va ser, però, una breu desaparició, perquè el 8 d'abril de 1936 tenia lloc una nova assemblea constituent.

Les raons internes de la dissolució del *Casal Català* i la seva posterior reconstitució cal buscar-les, també, en la fractura ideològica que existia entre els socis. Els principis que havien estat els inspiradors del grup, el catalanisme i la República, seguien vius en la majoria dels socis, però les diferents tendències polítiques, a mesura que s'anava definint el sistema de partits dintre de la nova organització de l'estat republicà, marcava fractures ideològiques, difícils de superar entre els socis del *Casal*. D'aquesta manera, el nou *Casal Català* sorgit el 1936, poc o res tindrà a veure amb el seu precedent i els seus impulsors estaran en una altra esfera política que els membres de les juntes del període 1930-1935.

III.2.2.6. La reorganització de 1936

Un any després de la dissolució del *Casal Català* es va oficialitzar la seva reaparició tot deixant molt clares, però, les distàncies que el separaven del seu antecessor. El reglament que havia de regir la societat va ser aprovat pel Governador General de Catalunya el 9 de gener, tot i que l'acte de constitució i de nomenament de la Junta Directiva no es va fer fins el mes d'abril.

El nou Casal Català era

“una societat cultural i d'esbargiment quin fi primordial es el de propugnar per la major cultura dels associats al ensems que procurar-los-hi esplais sans i morals”³⁷⁹.

D'aquesta manera, es formalitzava el canvi radical en l'orientació de l'entitat, fent una renúncia als anteriors principis polítics. Ni en aquest article primer, ni en la resta de l'articulat, hi ha cap referència que no sigui al caràcter estrictament lúdic de la nova entitat. En tot cas, el *Casal* deixava oberta una porta a la col·laboració amb grups polítics i religiosos a través d'una secció anomenada *d'enllaç o coalització* sempre i quan siguin *“de tendències morals i culturals, semblants als d'ella”*.

L'estudi del Reglament del *Casal Català* ens aporta poca més informació sobre les característiques del grup, perquè se centra més en les condicions econòmiques i en el funcionament intern, que a definir la

---

³⁷⁹ AGC.Associacions. *Reglament de la societat Casal Català El Prat de Llobregat*.

ideologia del grup. A més de la comissió d'enllaç, n'hi havia dues altres: la de festes i la de cultura. La secció de cultura era l'encarregada de

“l'organització del pla d'ensenyaments, conferències, lectures, biblioteques y demás mitjans (que portin) al abastament del fi primordial de l'entitat”. Per la seva banda, la comissió de festes tenia cura de “procurar el major nombre d'actes d'esplai, tals com funcions teatrals, balls, concerts i altres que constitueixin un esbargiment sa i moral”.

La societat distingia els socis en dos grups: els socis fundadors, assistents a la sessió constituent, que disposaven d'un títol acreditatiu de 25 pessetes, i els socis de número, admesos a partir de la fundació. Els socis de número podien passar a fundadors després de tres anys a l'entitat i d'haver satisfet totes les quantitats econòmiques requerides. Aquesta doble condició marcava distincions en el funcionament de l'entitat, amb drets diferents per a cada grup. Així, a les assemblees generals tots hi tenien veu però el vot quedava reservat als fundadors.

Per la documentació de què disposem, podem deduir que l'entitat va tenir una vida molt curta i va suspendre la seva activitat en iniciar-se la Guerra Civil. En els seus pocs mesos d'existència hi destaca l'organització d'un míting del *Front Català d'Ordre*, el 13 de febrer de 1936, que ens ajuda a definir les tendències polítiques dels responsables del grup.

La primera -i única- junta directiva de l'entitat estava formada per noms molt coneguts del panorama cultural i associatiu local, tots ells

d'una reconeguda ideologia conservadora. La junta la formaven Josep Codina Parellada (president), Jaume Sallés Serra (vicepresident), Ramon Giralt Sanfeliu (tresorer), Josep Guilera Molas (secretari), Esteve Forgas Codina (bibliotecari), Jaume Parés Serra i Joan Vila Dalmau (vocals).

Josep Codina Parellada, paleta de professió que acabà tenint una empresa pròpia de construcció, era amic personal de Josep Monés i Amat, amb qui va treballar associat uns anys. Havia tingut càrrecs directius a l'Artesà –als quals renuncià ben aviat a causa de les disputes internes- i malgrat la seva ideologia conservadora, després de la ruptura, a l'*Autonomista*. Va formar part, com a secretari, de la primera junta directiva del *Casal Català*, l'any 1930. Regidor a l'Ajuntament des del 1934, va ser designat alcalde per ordre governativa, el maig de 1935. Des del 1934 era el cap del grup municipal de la *Lliga Catalana*, i va abandonar el consistori el 6 d'agost de 1936 “*per no ser afecte al Front Popular*”³⁸⁰.

Jaume Sallés Serra, flequer de professió, va estar vinculat al *Centre Artesà* i va formar part de la comissió fundadora i de la primera junta del *Centre Autonomista*. La seva activitat política el va portar a l'Ajuntament amb l'antic partit nou, primer com a regidor el 1920 i després, com a alcalde, el 1922. Va formar part del primer consistori municipal en proclamar-se la República, i va substituir a l'alcaldia

---

³⁸⁰ AMEP, Actes del Ple municipal.

Josep Pujol després de la seva dimissió. El mateix Sallés dimitiria el desembre del 1932, i va deixar d'ocupar càrrecs públics des d'aquell moment. Va tornar a l'alcaldia, per pocs mesos, l'any 1939.

Ramon Giralt Sanfeliu, fuster, a diferència dels seus companys de junta, fins a ocupar la tresoreria del *Casal* s'havia mantingut al marge de qualsevol activitat pública i no havia tingut càrrecs en altres associacions, ni s'havia dedicat a la política activa.

Josep Guilera Molas, farmacèutic, va ser sempre un personatge molt respectat a la vida local, de reconegudes idees conservadores i catòliques. La seva participació en el món associatiu se centra, des de la seva fundació, en el *Centre Artesà*, al qual es va mantenir fidel en el moment de la ruptura. Va formar part del primer Ajuntament republicà, però no va tenir mai una vida política activa.

Esteve Forgas Codina, paleta d'ofici amb negoci propi, va destacar sempre per una intensa activitat cultural, centrada especialment en el teatre³⁸¹. Va estar sempre vinculat al *Centre Artesà* essent una de les principals figures del seu quadre escènic. En política s'integrà en el partit vell i, després, a la *Lliga* i va ser regidor en diferents consistoris des del 1920 fins el 1936, quan, en el mes d'agost, va ser cessat del seu càrrec "*per no ser afecte al Front Popular*"³⁸².

---

³⁸¹ En els anys quaranta es creà una agrupació teatral que portava el seu nom, en reconeixement a la seva tasca.

³⁸² AMEP, Actes del Ple municipal.

Jaume Parés Serra, botiguer, va ser president del *Centre Artesà* l'any 1914 i des d'aleshores no va ocupar cap càrrec en cap altra entitat. Políticament, formà part dels primers consistoris de la Dictadura de Primo de Rivera.

Joan Vila Dalmau, propietari agrícola, era fill de Pau Vila Espinós, administrador de les terres de la família Bertrand, que va ser assassinat en els primers moments de la Guerra Civil. Tot i participar de les activitats de l'Artesà, només va tenir càrrecs en el Casal Català, com a president, l'any 1930, i com a vocal en la refundació. Regidor des del 1931, va substituir l'any 1932 Jaume Sallés a l'alcaldia fins l'any 1933. Va tornar a l'alcaldia en el bienni 1946-1947.

III.2.3. Sociedad Cultural Recreativa IBIS (1934-1936)

El gener de 1934, el almerienc Epifanio Pozo, que portava més de quatre anys de residència al Prat, demanava permís a l'Ajuntament per celebrar una reunió al Bar Lázaro, a la cantonada entre els actuals carrer del Centre i plaça d'Espanya, per al dia 21 d'aquell mateix mes, amb l'objectiu de confegir

“el articulado que ha de regir una Sociedad Cultural Artístico Benéfica que se proyecta constituir”³⁸³.

---

³⁸³ AMEP, Associacions.

La societat va quedar constituïda el 20 de març de 1934, amb el nom de *Sociedad Cultural Recreativa Pemán* i nou dies després, el 29 de març, el Govern de la Generalitat n'aprova el Reglament de funcionament. Ben aviat, però, el 7 de maig, la presidència comunicava oficialment el canvi de nom

“por ciertas tendencias políticas del Sr. Pemán que no están dentro de nuestras normas a seguir, haciendo honor a nuestros estatutos y a propuesta del Presidente Provisional, por acuerdo unánime, se sustituye el título de Pemán, que en los estatutos figuraban por el de Ibis que es el que ha prevalecido”³⁸⁴.

L'Assemblea constituent del 20 de maig ratificava unànimement la decisió presa per la presidència:

“Por varios socios se hizo presente que verían con sumo gusto fuera sustituido el nombre de Pemán de esta sociedad por el de Ibis, acordándose unánimemente sea este último el nombre con que figure”³⁸⁵.

L'any 1934, aquesta reacció dels associats enfront de les actituds cada cop més marcadament reaccionàries de l'escriptor andalús és tota una declaració de principis per part de la naixent entitat.

---

³⁸⁴ AMEP, Associacions.

³⁸⁵ AMEP, Associacions.

D'altra banda, però, desconeixem les raons que els portaren a adoptar aquest nom, que designa determinades espècies d'ocells camallargues, però que té un simbolisme sagrat a l'antiga civilització egípcia, on era el símbol de l'ànima i de la saviesa.

Al mateix temps que oficialitzava el seu canvi de nom, l'entitat presentava al Govern Civil de Barcelona els seus estatuts. Segons aquests, la societat tenia com a finalitat

“elevar el grado de cultura de sus miembros y proporcionarles medios recreativos, como son charlas, excursiones, visitas, conciertos, etc.etc”³⁸⁶.

En el seu article primer s'insisteix en el caràcter exclusivament cultural del grup:

“no puede la Junta Directiva ni los socios realizar en nombre ni representación de la misma, actos públicos ni privados de significación política, religiosa o societaria, no pudiendo la sociedad afiliarse a escuela o tendencia determinada, aun cuando en su seno se estudien y discutan todas las doctrinas”.

L'*Ibis* va ser la primera societat pratenca que admetia les dones com a socis de ple dret. Els homes hi podien formar part com a socis actius des dels divuit anys, mentre que les dones ho podien ser a partir del quinze. Aquesta diferència d'edat podia estar justificada per les necessitats del grup teatral que pensava constituir l'entitat. Com ja hem anat veient al llarg dels anys, un dels principals problemes dels quadres

---

³⁸⁶ AGC, estatuts societat *Ibis*.

escènics locals era aconseguir actrius sense haver de contractar professionals. Com ja havia succeït amb *La Joventut*, era més fàcil comptar amb jovenetes, quasi nenes, que amb dones de més edat, solteres o casades. D'altra banda, encara costava molt aconseguir que les dones, marginades tradicionalment de la vida pública, accedissin a participar-hi activament, per reticències personals o del seu entorn.

Els interessats a ingressar a l'*Ibis* necessitaven l'aval de dos socis amb més de sis mesos d'antiguitat. Els socis, un cop admesos, tenien com a única condició el compliment dels estatuts –que estaven obligats a adquirir –, que implicaven respectar la resta de socis i pagar les quotes d'ingrés i mensuals. Els motius d'expulsió eren, precisament, l'impagament de les quotes durant sis setmanes, comprometre el prestigi de la societat i contravenir els principis recollits als estatuts. La Junta General podia nomenar socis honoraris, distinció que s'atorgava a

“aquellos individuos que propaguen la cultura y que por su significación social representen un apoyo moral y un estímulo para la sociedad”.

La Junta Directiva estava formada pel president, el vicepresident, el secretari, el vicesecretari, el tresorer, el comptador i tres vocals. La vocació formativa de l'entitat quedava reflectida en el fet que també integraven la Junta un bibliotecari i els seus tres auxiliars. Els càrrecs

eren anuals, amb renovació cada sis mesos de la meitat de la Junta. Cap d'ells no era retribuït.

Malgrat el fet d'admetre dones, els càrrecs de la Junta, amb alguna excepció, estaven reservats exclusivament als homes més grans de vint-i-tres anys que portaven un mínim de sis mesos a l'entitat. Aquesta discriminació es justificava tot dient que les dones

“tendrán los mismos derechos y deberes que los hombres pero estarán relevadas de desempeñar los cargos de Presidente, Vice-presidente, Secretario y Contador, por las molestias que ocasionan y en atención de su sexo”.

Res no impedia, per tant, que les dones accedissin a les vocalies o als càrrecs relacionats amb la biblioteca, però quedaven excloses dels càrrecs de poder.

A la pràctica, el nombre de dones sòcies de l'Ibis devia ser molt baix, com ho demostra un article dels estatuts que, preveient aquesta possibilitat, establí que:

“las mujeres aún no perteneciendo a la Sociedad tendrán libre entrada en el local siempre que vayan acompañadas de algún socio salvo en los casos de Junta General o fiestas en que se limite el número de invitados”.

Les previsions negatives es compliren i, per afavorir l'ingrés de dones al grup, la Junta General del 12 d'agost del 1936, la darrera de

què tenim constància, aprovà per unanimitat que “*por tiempo ilimitado las mujeres no coticen*”³⁸⁷.

La Junta Directiva tenia la màxima autoritat. El President ostentava la representació legal de l'entitat, i vetllava pel compliment dels estatuts i per l'ordre de les assemblees. Això responia a la voluntat assembleista de l'entitat, en consonància amb la ideologia dels seus socis. Les Juntes Generals es reunien bianualment, els mesos de gener i juliol.

La societat es mantenia, bàsicament, per les aportacions dels socis, tot i que les recaptacions de les representacions teatrals i dels balls eren una font de finançament imprescindible. En ingressar a la societat calia pagar deu pessetes, en concepte d'entrada, mentre que les quotes, setmanals, eren de cinquanta cèntims.

La societat es mantindria mentre comptés amb un mínim de quinze socis. Per sota d'aquesta quantitat, es procediria a la seva dissolució i a la liquidació de béns.

III.2.3.1. Evolució i dissolució

Les circumstàncies del moment van condicionar la curta vida de la societat *Ibis*, que va estar activa poc més de dos anys. Amb tot, representà una aportació qualitativa molt important a la societat

---

³⁸⁷ AGC, Associacions.

pratenc. L'*Ibis* va tenir un caràcter mixt, incorporant per primer cop al Prat dones com a sòcies, i va ser la primera entitat cultural impulsada, com veurem amb més detall més endavant, per emigrants atrets pel reclam de la indústria.

L'*Ibis*, però, no va arribar a integrar-se al teixit associatiu de base pratenc i els seus socis no formaran part d'altres grups. De la mateixa manera, els membres de les seves juntes directives, amb una única excepció, restaran absents del càrrecs municipals i no participaran en els ajuntaments. Per contra, és destacable la seva presència regular a les planes del *Noticiari pratenc*.

Malgrat el to polític progressista del grup, derivat de les situacions personals dels seus socis, i de les declaracions oficials amb motiu del canvi de nom, les activitats del grup eren estrictament recreatives i lúdiques, com s'evidencia en els escrits oficials a què hem tingut accés.

El castellà era l'únic idioma que emprava el grup, que s'organitzà en diferents seccions, que programaven les activitats. El primer any de funcionament de l'entitat va donar pocs resultats pràctics i no serà fins l'abril de 1935, sota la presidència de Benito Juan García, quan s'aprovarà la creació del quadre escènic i de les comissions

d'excursionisme i d'escacs³⁸⁸. També es va constituir una comissió per analitzar la conveniència d'assistir als actes a què la societat era convidada. Tots aquest punts es van aprovar a la Junta General Extraordinària del dia 21 d'abril de 1935. Fins aquella data, la societat funcionava únicament com a lloc de trobada aprofitant el local on tenien la seva seu, el Bar Lázaro, i només havia donat fruit el grup d'aficionats que organitzava vetllades teatrals. Tant és així, que un dels punts de l'ordre del dia era acordar la data i l'organització de la inauguració oficial de la Societat.

Durant el breu espai de temps en què funcionà, no es va produir cap problema significatiu a l'entitat. La renovació freqüent de càrrecs a les juntes impedia el cansament dels seus dirigents, a més de garantir una alta participació de tots els socis. Aquestes renovacions són un indicador clar de la bona salut de l'entitat pel que fa al nombre de socis, tot i les dificultats econòmiques lògiques en tots els grups modestos.

Entre el març de 1934 i l'agost de 1936, a més de la comissió fundadora, hi va haver quatre juntes diferents. La darrera va ser escollida el 12 d'agost de 1936 i estava presidida per Luis Rico. Tot fa pensar que van ser els problemes bèl·lics els que van motivar la desaparició de l'entitat, ja que no hi ha cap document que li posi fi de

---

³⁸⁸ AMEP, Associacions, petició d'autorització per a celebrar Junta General Extraordinària, 10 abril de 1935.

manera oficial. Algun dels seus membres es van incorporar al front o van ocupar càrrecs en organitzacions polítiques, i d'altres.

III.2.3.2. Les activitats

La societat, com preveien els seus estatuts, funcionava a través de diferents seccions, creades a iniciativa dels socis: “*podran establecerse agrupaciones artísticas, musicales literarias, etc.etc.*”

Una de les activitats en què va destacar més l'*Ibis* va ser la teatral. El caràcter mixt del grup li va permetre superar el problema secular de manca d'actrius pròpies dels grups locals. La societat comptava amb un important nombre de dones joves que demostraren, ben aviat, la seva vocació teatral. Algunes d'elles, en desaparèixer el grup, passaran a formar part dels quadres escènics de les entitats legalitzades a la postguerra.

No disposem de massa informació sobre les representacions teatrals de l'*Ibis*. Una de les raons es deu que els migrants recursos econòmics de què disposaven els impedièn de fer campanyes de difusió gaire àmplies. No hem pogut trobar cap programa que eventualment s'hagués pogut editar. D'altra banda, la por a les represàlies polítiques després de la guerra justificaria l'eliminació de documentació que pogués semblar sospitosa, encara que es tractés d'un simple anunci d'un acte totalment lúdic.

Amb tot, sabem que al llarg del 1934 el grup escènic havia organitzat tres vetllades teatrals. La quarta, que tingué lloc el 8 de febrer de 1935, va obtenir un gran èxit de públic. S'hi van representar dues obretes, *Pelé y Melé* i *Lanceros*, un sainet en vers. La primera obra la van representar dos socis: M. Chillida i J. Pozo, i la segona tres noies, Adela Gázquez, Mercedes Salafranca i Rosa Ruiz, acompanyades de V. Madrid, E. Pozo i el subdirector del grup teatral Máximo Aguirre, que s'enduia entusiastes crítiques al *Noticiero pratense*³⁸⁹.

L'èxit de la representació els va portar a repetir les obretes a la *Festa Pro-Hospitals* que se celebrà en el teatre del *Centre Artesà* el juny de 1935³⁹⁰.

L'*Ibis*, com totes les entitats locals, intentava fer coincidir les seves representacions més llüides amb les festes més destacades, i així ho va fer durant la Festa Major de 1935, tot i que desconeixem el programa que es posà en escena.

De la mateixa manera, l'*Ibis*, que tenia un repertori castellà, forçat en bona part per la procedència dels seus socis, no podia faltar a la cita clàssica de tots sants, la representació del *Don Juan Tenorio* de Zorrilla. Es tractava de tot un repte personal pels Aguirre, responsables del quadre escènic.

---

³⁸⁹ "Teatralerias", *El Noticiero pratense*, 16 de febrer de 1935, núm. 3, pàg.3.

³⁹⁰ Ferret, Josep. "La Societat Cultural Ibis", *Delta*, febrer 2000, núm.242, pàg.38.

En aquest cas va ser Mariano qui va representar el protagonista, mentre que Máximo li donava la rèplica tot encarnant Don Luis Megía. Al seu costat, Manolita Izquierdo, Carmen Utrillo, Adela Valero, Josep Pérez, Josep Casas, Esteve i Ignasi Palau, Àngel Capistros i Claudi Rossell, entre d'altres.

Les representacions se solien fer al local social de l'entitat, al carrer del Centre, on hi tenien una petita sala polivalent i on s'improvisava un petit escenari. Per a les obres més importants, com aquest *Tenorio*, s'havia de recórrer al teatre del *Centre Artesà*.

Els balls socials, a més de ser una de les activitats socials més exitoses, permetien a l'entitat obtenir uns recursos econòmics addicionals, sempre molt ben rebuts. *El Noticiero Pratense* corresponent al 2 de març de 1935 anunciava, per aquell mateix dia, un gran ball de carnaval, i un altre d'infantil per a l'endemà. En tots dos casos calia anar-hi disfressats i, mentre que el primer era exclusivament per a socis -per entrar calia presentar el carnet-, el segon era obert a qualsevol nen, sempre i que complís el requisit de la disfressa, i les seves mares tenien l'accés gratuït³⁹¹.

El fet que aquests actes s'anunciessin a la premsa local confirma la sospita que l'entitat disposava d'escassos recursos per a destinar a

---

³⁹¹ Vegeu Annex I, fotografia 33.

difusió. Al número següent, el periòdic feia una ressenya de l'acte en un to que cal reproduir:

“El salón adornado a la veneciana, da una nota alegre y pintoresca a este gran baile que la Comisión de Festejos con tanto acierto ha llegado a organizar. Es de ver la algarabía que forman aquella juventud alegre y ballanguera. Las madres sonrientes gozan de la alegría de sus hijos; los padres, más severos, discuten lo que debe ser, en tanto que las parejas que no saben si quieren entender de nada se deshacen en difíciles contorsiones. Obsequio de manzanilla, caramelos y flores. Todo en familia. ¡Función bella! ¡Función de gala!. ¿Qué fiesta puede haber más hermosa que esta que tan grato recuerdo deja grabado en nosotros!”³⁹².

Com també succeïa amb el teatre, els balls més lluïts eren els que s'organitzaven amb motiu de la Festa Major. Se'n feia més d'un i s'acostumaven a contractar petites orquestres per interpretar les peces més populars del moment.

III.2.3.3. Els socis

L'*Ibis* va ser la primera entitat pratenca formada majoritàriament per persones nascudes fora del Prat i d'origens no catalans. L'aspecte més visible d'aquests orígens es reflectirà en la quasi nul·la utilització del català en les seves activitats.

Els socis de l'*Ibis* s'han de buscar entre els treballadors industrials, que arribaren al Prat atrets per les oportunitats laborals

---

³⁹² L.C. "Una fiesta en la Sociedad Ibis", *El Noticiero Pratense*, 16 de març de 1935, pàg.4.

que oferien les dues grans fàbriques en expansió, *La Seda de Barcelona* i *La Papelera Española*.

De l'anàlisi dels integrants de les juntes de l'entitat, se'n desprèn una procedència majoritària d'Andalusia, especialment de petits pobles de la província d'Almeria i, en menor grau, de la de Huelva, seguida del País Valencià i de Múrcia. La major part d'aquests socis amb càrrecs són homes adults amb lligams familiars entre alguns d'ells. Aquest fet, juntament amb la presència de dones, fa pensar que l'*Ibis* funcionava, en bona part, com a punt de trobada de gent que es coneixia en altres àmbits, ja sigui per procedència o per relacions veïnals i laborals, a l'estil de les cases regionals del darrer quart del segle XX.

Els socis de l'*Ibis* havien de ser, majoritàriament, jornalers en els seus llocs d'origen –i així ho declaren en arribar al Prat- però la gran majoria passaria a treballar a les indústries locals. La major part es van instal·lar als carrers propers a les fàbriques i al carrers creats o ampliat arran del pla d'eixample de 1916.

Un altre element destacat de l'*Ibis* va ser la incorporació de les dones a l'entitat amb categoria de sòcies, fet que no s'havia donat en cap de les anteriors, tot i que pels estatuts quedaven excloses d'ocupar càrrecs directius.

En general, tenim poca informació referida als socis de l'entitat. La majoria havien arribat al voltant del 1930, l'any del darrer padró de població complet d'abans de la guerra, i no havien tingut ocasió de

registrar-se. Molts d'ells van patir els efectes de la guerra i de la repressió franquista, com ho prova el fet que els seus noms no apareguin en el padró de població de 1939.

Pel que fa a la seva ideologia política, eren majoritàriament d'esquerres i estaven vinculats a sindicats i partits obrers. Amb tot, només un dels càrrecs de l'entitat, Benito Juan García González, president al 1935, apareix com a regidor en el segon semestre del 1938, com a representant de la CNT-AIT. En acabar la guerra, García va ser condemnat a treballs forçats i posat en llibertat condicional l'any 1944³⁹³.

III.2.4. Associació de Pares de Família (1935-1939)

L'associació de Pares de Família va néixer durant la República, a l'entorn de la parròquia, sota l'impuls del rector Josep M. Homs. L'entitat va tenir dues etapes; la primera, tallada bruscament per l'esclat de la Guerra Civil, i la segona durant el franquisme. En el segon període, iniciat el mateix any del final de la Guerra, el 1939, l'entitat canvià el seu nom a *Asociación Católica de Padres de Familia*.

L'Associació de Pares de Família es fundà l'any 1935, promoguda per un grup de pares i educadors d'ideologia catòlica. El març de 1935, Isidre Pascual Itarte, que en seria el primer president, va presentar els

---

³⁹³ Sobre política obrera, sindicalisme i repressió, veure: Bengoechea i Renom (1999).

estatuts per a la seva autorització governativa. En aquell mateix mes, l'entitat va iniciar les seves activitats, tot i que no va ser legalitzada fins el 29 d'abril de 1935. L'Associació es va integrar a la *Federació Diocesana d'Associacions de Pares de Família*.

Segons els estatuts la finalitat de l'associació era:

“a. Organitzar la mútua ajuda dels seus afiliats per al compliment de llurs deures en l'educació dels seus fills. b. Defensar els drets dels pares de família en el que faci referència a l'educació i instrucció dels seus fills. c. Protegir i fomentar l'educació cristiana de la joventut. d. Contribuir a la formació de la consciència dels pares de família, respecte llurs deures en la vida familiar i en la vida social. e. Cooperar a la lluita contra les males costums i la immoralitat pública”.

L'entitat, que manifestava el seu respecte a la legalitat vigent, seguia les directrius marcades per *Acció Catòlica*. La seva finalitat era fomentar l'educació cristiana dels joves i, per això, bona part dels seus propòsits anaven adreçats a les escoles, a través de creacions de centres propis o de subvencions a d'altres ja existents, així com a la institució de beques. Fora de les escoles, l'actuació amb els joves passava per l'organització de colònies i de cantines escolars. Per a propagar els seus ideals comptaven amb un ampli programa d'activitats que incloïa conferències, cercles d'estudi, curssets de formació, publicació de revistes, etc.

Podien ser membres de l'associació, pares, mares i tutors d'infants o d'altres persones que, no tenint cap d'aquests requisits,

manifestessin el seu desig d'associar-se. Es van establir dues categories de socis: els numeraris, que participaven de les activitats i aportaven una quota mensual voluntària, i els adherits, que per raons personals no col·laboraven econòmicament al manteniment de l'entitat. Malgrat la condició voluntària dels pagaments, una de les causes de baixa de l'entitat era la morositat en les quotes durant un període de sis mesos consecutius; l'altre motiu de baixa era la realització d'actes contraris als estatuts o contraris al criteri de la Junta.

L'entitat es regia per una junta directiva composta per: un president, un sots-president, un secretari, un sots-secretari, un tresorer i els vocals, en número variable segons el criteri de la junta general. Tots els càrrecs eren elegits per la junta general. La junta directiva es renovava parcialment cada dos anys i els càrrecs eren reelegibles. Tenia atribuïdes les funcions habituals d'organització i funcionament de l'entitat i es podia reunir tants cops com fos precís, a iniciativa del president o a petició de tres membres.

Pel que fa a la Junta general, només hi tenien veu i vot els socis numeraris, mentre que els adherits tan sols hi podien assistir. Amb tot, els socis adherits també podien tenir un cert protagonisme, perquè podien presentar mocions a la Junta sempre que anessin recolzades per la quarta part del total de socis numeraris i adherits conjuntament. Abans de presentar aquestes mocions, calia, però, que la junta directiva les considerés d'interès general.

D'entre les atribucions de la Junta general destaca l'aprovació de la memòria i els comptes anuals, la renovació de la junta directiva i la votació de les mocions presentades. A través de reunions extraordinàries de la Junta general es podien modificar els estatuts.

Els estatuts establien la possibilitat de dissolució de l'entitat en el cas que hi restessin menys de vint socis numeraris. A tal efecte, s'havia de convocar junta general, amb l'assistència mínima de dos terços del total de socis numeraris, que havia d'aprovar per dos terços del total d'assistents la dissolució de la societat. A continuació es decidiria la creació d'una comissió liquidadora que, entre d'altres coses, decidiria la donació dels béns materials de l'Associació a alguna entitat de característiques similars.

L'Associació s'organitzava en seccions, en nombre il·limitat, que havien d'estar presidides per un membre de la junta directiva i, en cas que el cap de secció escollit no ho fos, tindria dret a assistir amb veu, però sense vot, a les reunions de la Junta. També hi podia haver comissions especials, designades per la junta directiva amb funcions d'òrgans assessors. Igualment, la Junta directiva podia nomenar una comissió permanent formada pel president, el secretari, el tresorer i dos vocals.

III.2.4.1. Els socis

La major part dels socis de l'entitat que van tenir responsabilitats en la direcció eren homes de mitjana edat, casats i amb fills. La societat estava formada per gent de diferent condició social, un fet volgut expressament des de la seva creació. L'anàlisi de les juntes confirma aquest fet: entre els directius hi havia des de jornalers i obrers industrials fins a educadors o botiguers. La classe propietària pagesa es va mantenir al marge de l'entitat i els socis que s'han pogut identificar residien al nucli urbà del Prat. Pel que fa al seu lloc de procedència, la major part són nascuts al Prat, tot i que hi ha una important participació de socis d'origen basc.

L'element de cohesió era la religió, mentre que la política hi restava al marge, com ho demostra el fet de la no participació dels directius en la vida política local. Destaca el fet que dos dels socis bascos que ocupen càrrecs, Allende i Bidegain, tindran un germà represaliat després de la Guerra Civil. Per l'altre costat, d'entre tots els directius només Fèlix Roig va ocupar diferents càrrecs a l'Ajuntament, l'any 1935 per primer cop, i durant el franquisme, a partir de 1940, repetí diferents càrrecs a les comissions gestores.

Tot i que l'Associació estava oberta a les dones, cap d'elles no ocupà càrrecs directius o de responsabilitat.

III.2.4.2. La Rosada

L'Associació de Pares de Família, durant la seva primera etapa, va editar un butlletí que actuava com a difusor de la filosofia i de les activitats de l'entitat. El primer número es va editar el 19 d'abril de 1935, i el darrer que coneixem correspon al mes de maig de 1936. La periodicitat volia ser mensual, i així es va mantenir al llarg de l'any 1935, amb l'única excepció del mes d'agost, que es compensà amb l'extraordinari publicat el setembre. No hi havia una data fixa d'aparició i, així, els dies de la capçalera salten d'un mes a l'altre. Al 1936 es trencà aquesta regularitat mensual. El primer número de l'any, el 9, s'edita el 31 de gener i el darrer, el número 12, el 31 de maig, faltant l'edició que hauria correspost al mes de febrer. El darrer número es degué distribuir al llarg del mes de juny i la preparació del següent, que hauria correspost al número 13, va coincidir amb els fets politicomilitars del juny de 1936, quedant suspesa, definitivament, la publicació. Coincidint amb la Festa Major del 1935, es va editar un número extraordinari que contenia dades d'interès sobre el municipi, a més dels articles habituals. Amb l'excepció d'aquest número, la publicació tenia vuit pàgines. La revista s'imprimia a la *Imprenta comercial Prat*, de la família Aguirre.

La publicació, a més de ser l'òrgan d'expressió de l'entitat, intentava ser una font de finançament o, almenys, es volia evitar que

repercutis negativament en la comptabilitat de l'Associació. Per això es va establir un preu de venda de quinze cèntims, que es va mantenir al llarg dels dos anys. Els socis la rebien a casa de manera gratuïta. La publicitat, en la major part de professionals i de comerços locals, era la principal font de finançament de la publicació.

La publicació era totalment en català, amb l'única excepció d'algun anunci publicitari. Tots els números portaven incorporada la llegenda "*Visat per la censura*".

Els continguts de la publicació giraven a l'entorn de la parròquia i de la pràctica catòlica. El contingut dels articles es pot agrupar en grans temes: escrits de reflexió sobre l'actitud dels cristians i sobre la fe; noticiari parroquial; i moviment parroquial (matrimonis, bateigs, defuncions, festes religioses, escrits generals sobre temàtica religiosa, noticiari de l'associació, escrits literaris, notícies d'altres grups de la parròquia com la Lliga de Perseverança i la catequesi...). Tots els números anaven acompanyats de força publicitat de comerços i professionals locals, molt d'ells vinculats directament a l'Associació.

La publicació no ofereix informació sobre el seu funcionament i únicament sabem que, com s'anuncia en el número cinc, que correspon al setembre de 1935, el soci Joan Montané i Auradell és nomenat redactor en cap de *Rosada* i director de la secció d'esbarjo.

Tots els números tenen una estructura similar, amb l'excepció de l'extraordinari de Festa Major. La portada reproduïx un dibuix del

campanar del temple parroquial completat amb uns coloms que volen al voltant d'uns núvols i que serveix de marc a la capçalera. Immediatament per sota hi figura la informació del número, amb la data de publicació i el preu. La meitat inferior de la portada l'ocupa sempre un escrit de mossèn Josep M. Homs, el rector de la parròquia, que fa les funcions d'editorial.

Pel que fa a l'autoria dels articles, abunden els escrits signats per capellans així com les col·laboracions de fora del Prat. Pel que fa als autors locals, la majoria són de socis força implicats amb l'entitat, donat que han ocupat també algun càrrec directiu. Les aportacions de dones són molt escasses i centrades en el camp de la creació literària. La resta d'articles, com era habitual a les altres publicacions locals, estan firmats amb pseudònim, amb inicials o com "la redacció". Les seccions fixes, com ara les de notícies o resultats esportius, es publicaven sense fer cap referència als redactors.

III.2.4.2.1. Contingut

A la *Rosada* s'hi van publicar diferents articles que posaven en evidència la ideologia de l'entitat. De tots ells, en destaca un grup que podríem denominar com de temàtica d'interès general. De la seva lectura se'n desprèn valuosa informació sobre la ideologia dels integrants del grup, en especial pels temes que tenen a veure amb la preservació de la imatge més tradicional de la família, rebutjant tot allò

que podria fraccionar-la. Per això, les seves crítiques anaven adreçades tant als certàmens de pubilles com a la música que escoltaven els joves. En aquesta mateixa línia, l'entitat potenciarà l'activitat esportiva com la millor i més sana forma de lleure per als joves, tot i que seran molt contraris que siguin les dones les que facin esport.

La preocupació de l'entitat es feia extensiva al conjunt de la població. Així, a l'article "Fem cultura", que es publicà en dues parts, es reflexiona sobre la situació cultural del Prat. Després de presentar la panoràmica escolar, E.M., escriu:

"Institucions post-escolars com acadèmies, biblioteques, ateneus, orfeons, escoles d'arts i oficis, centres excursionistes, etc. total dues, i de vida raquítica degut a la poca puixança que acusen, són els cors de cantaires "Lo Llobregat" i "Les Flors"”³⁹⁴.

Si l'educació centrava la primera part, la segona és molt més crítica:

"(...)Els mateixos carrers de la població es veuen convertits en pistes per obra i gràcia dels ciclistes i dels atletes pedanis que, de dia i de nit, els recorren en calçotets i samarreta per tota indumentària. Fins aquests balls, ridículs i antiestètics que ens venen de l'altra banda de les mars (...)". L'esport passa a ser, a parer de l'autor, una de les causes de la baixa cultura intel·lectual dels joves: *"(...) i és que la cultura intel·lectual i la cultura física estan en raó inversa: a més de l'una menys de l'altra. No són els muscles d'acer els que donen la superioritat sinó l'enginy(...)"³⁹⁵.*

---

³⁹⁴ "Fem cultura" a *Rosada*, núm 6, 31 d'octubre de 1935. Pàg. 2.

³⁹⁵ "Fem cultura" a *Rosada*, núm 7, 30 de novembre de 1935. Pàg. 2.

L'article "Discos mortals" critica l'esbarjo dels joves. L'autor, que signa amb unes discretes inicials (V.C.), arrenca durament tot dient que:

*"No n'hi ha prou, es veu, de la pestilència embafadora que es respira en cinemes i quioscos"*³⁹⁶.

El centre de la seva crítica³⁹⁷ són els espectacles que es denominaven de discos vivents, que l'autor assimila als prostíbuls. Tots aquests mals han de portar a fer :

*"(...) dels joves, que han d'ésser el nou planter de demà, en farem una societat una mica més sensual, una mica més bestialitzada, una mica més anàrquica"*³⁹⁸.

adjectius emprats, tots ells, és clar, en la seva accepció més pejorativa. Per això, adverteix els amos dels locals

*"No precipiteu la degeneració de la societat, matant en flor l'esperit dels nostres joves. L'ànima d'un jove i l'ànima de molts joves valen quelcom més que totes les pessetes que us pugui reportar el taquillatge més nodrit dels vostres centres"*³⁹⁹.

Si la bona predisposició no és suficient, sempre hi ha amenaces contundents:

---

³⁹⁶ V.C. "Discos mortals" a *Rosada*, núm 4, 27 de juliol de 1935. Pàg.4.

³⁹⁷ Malgrat les crítiques als espectacles vertides per la *Rosada*, l'actitud personal d'alguns dels seus membres era lluny de ser tan radical. Aquest és el cas del primer president de l'entitat, Isidre Pascual, que va donar totes les facilitats possibles a la família Marimón quan van necessitar ampliar el seu cinema cap a la seva propietat o quan van necessitar obrir una finestra de ventilació cap el seu solar. (Entrevista amb Fermí Marimón, agost del 2005).

³⁹⁸ *Ibidem*.

³⁹⁹ *Ibidem*.

“Per l’amor de Déu, pel que més estimeu, gardeu-vos com de cremar-vos d’acudir a escoltar aquests discos impressionats pel Diable, sinó voleu pecar greument i exposar-vos a perdre el bitllet d’entrada a la Glòria eterna”⁴⁰⁰.

En realitat, els espectacles de discos vivents eren actuacions en directe de músics que interpretaven els temes més populars del moment. Com que encara no es feien servir els micros i els altaveus, feien servir una mena d’embut per projectar la veu.

En el número dos de *la Rosada* es publica una crítica als concursos de bellesa arran de l’elecció de la pubilla del Prat al *Centre Artesà*. D’entrada, l’autor, que signa amb el pseudònim de *Verax*, es qüestiona l’actitud de les joves que decideixen participar-hi:

“(…) la senyoreta escollida d’entre el reduït nombre de senyoretetes que creient-se les mes belles, prèviament es presentaren i se subjectaren al dictamen d’un tribunal que havia de decidir quina d’elles seria la més bella i més escaient. I ja tenim pubilla (...)”⁴⁰¹.

El cronista no amagava el disgust cap a aquests concursos, tot i l’evident contradicció en què cau:

“(…) ens abstenim, per ara, d’emitir el nostre judici vers aquesta mena de concursos anomenats de bellesa, que per cert no ens són pas gens grats ni lliquen amb la ideologia que nosaltres portem(...)”⁴⁰².

---

⁴⁰⁰ *Ibidem*.

⁴⁰¹ Verax. "Ja tenim pubilla" a *Rosada*, núm.2, 30 de maig de 1935. Pàg.4.

⁴⁰² *Ibidem*.

La resta d'escrit és prou aclaridor, tot posicionant-se a favor de la bellesa moral i espiritual per damunt de la física, que consideren arbitrària; així les escollides per representar el seu sexe havien de ser:

“(...)Una dona que s’hagués distingit com una mare model i heroica; la donzella més caritativa; la dona o donzella que amb aplicació i estudi assolís un alt lloc en el camp de la literatura, de l’art, de la ciència; una dona que en qualsevol estat i condició fos un model acabat de virtut(...)”⁴⁰³.

La modèstia havia de ser una virtut inherent a aquesta pubilla, perquè calia anar a cercar-la

“(...) en mig dels arbres i arbustos de les bosquíries(...)”⁴⁰⁴.

Les maques tradicionals havien de vigilar perquè la bellesa física

“(...) en un moment pot restar postergada per una malaltia que tot sovint es presenta en la vida (...)”⁴⁰⁵.

Després, és clar, vindran els plors!

La imatge de dona que defensava l’entitat no es corresponia amb el lent canvi que s’anava produint en la societat catalana dels anys trenta, i que tot just s’endevinava en la pràctica. A l’article “la dona atleta”, es fa una contundent crítica a l’activitat esportiva de la dona, que, a parer de l’entitat, l’allunya de la seva inclinació natural. Novament, l’articulista “Verax” creu que en els darrers temps hi ha una

---

⁴⁰³ *Ibidem.*

⁴⁰⁴ *Ibidem.*

⁴⁰⁵ *Ibidem.*

notable preocupació per la cultura de la dona que es fa extensiva a l'activitat esportiva. Pensa que tot això és bo perquè contribueix a engrandir les dones:

"(...) per a fer-ne en l'esdevenidor dones fortes d'esperit aptes per a totes les tasques de la vida, sobretot per a les que més els hi incumbeixen com a futures mares de família, al qual en sa major part són destinades(...)"⁴⁰⁶.

El problema es presenta quan es produeix

"(...) l'excessiu frenesí de cultura física fins a l'extrem d'aficionar-se a l'atletisme; la dona atleta no sembla pas la dona ideal. (...) No hi ha dubte que l'atletisme, fàcilment distreu, dissipa i pot molt bé fer perdre a la donzella aquestes característiques tan pròpies d'ella, com són el repòs, l'amor a la llar, l'afeció a les coses belles, la pràctica de la religió i l'exercici de les virtuts cristianes. Per altra part, la indumentària pròpia de la dona atleta, molt similar a la de l'home, i deixant al descobert gran part del cos, indumentària que dins el cos d'un gimnàs exclusiu per a dones no hi hauria res a dir, és molt perillós el presentar-la en públic, puix que aquella lleugeresa de roba pot contribuir a fer perdre el rubor, la cautela, aquella delicadesa moral que a les jovenetes tant enlaira i dignifica(...)"⁴⁰⁷.

L'article va provocar una certa polèmica local, fins el punt que Verax es veu obligat a replicar des de les pàgines del número 9 de la Rosada. En la rèplica, l'autor es torna a ratificar en les seves paraules tot insistint que la seva crítica no era cap a l'activitat física, aconsellable

---

⁴⁰⁶ Verax. "La dona atleta" a Rosada, núm.7, 30 de novembre de 1935, pàg.2-3.

⁴⁰⁷ *Ibidem*.

per aconseguir dones robustes -bones paridores, vol dir, en el fons-, sinó contra l'atletisme com a pràctica esportiva i el que implica "d'exhibicionisme del cos".

L'entitat també es posicionà amb contundència contra el que denominaven "lluita de classes" i que es relacionava amb els canvis que l'arribada de la indústria va provocar en el Prat tradicional. A l'editorial de mossèn Josep M. Homs del número 12, amb el títol "L'únic remei", el capellà invoca la condició de fills de Déu de tots els homes, per tal d'abandonar l'odi que provoca la lluita de classes:

"I que trist és contemplar com els homes s'odien! La lluita de classes està avui a l'ordre del dia. Ignoren els homes que són fills de Déu, redimits amb la Sang de Crist tots candidats a assolir, un jorn més o menys llunyà, la possessió de la glòria divina"⁴⁰⁸.

En tot cas, la seva reflexió no passava per les desigualtats socials ni per les dures condicions laborals i salarials, com a justificant de les reivindicacions obreres. Tampoc no feien cap referència als jornalers agrícoles i als altres treballadors a jornal que ja existien des de molt abans de l'arribada de la indústria, i que per treballar depenien de criteris arbitraris imposats pels patrons o pels seus administradors.

En aquesta mateixa línia, amb el títol "*Vindicamus hoereditatem patrum nostrorum*", es critica la creixent laïquització de la societat. La reflexió de l'autor, Jordi de Solius, parteix de la contemplació de la seva

---

⁴⁰⁸ Homs, Josep Ma. "L'únic remei" a *Rosada*, núm.12, 31 de maig de 1936. Pàg.1.

col·lecció de monedes, de la qual en destaca una de la Unió Catalanista del 1900, amb la llegenda que li serveix de títol:

“la intenció de la vella Unió Catalanista en posar a mans dels seus afiliats la medalla al·ludida és lúcida; vol dir : "Defensem contra els atacs dels enemics l'herència que hem rebut dels nostres pares?. I l'herència dels nostres pares -ho expressa amb tota la força de l'emotivitat- per als militants catalanistas del 1900 era la fe en Déu i l'amor a la Pàtria”⁴⁰⁹.

Es lamenta de les decisions dels polítics republicans:

“No és signe del triomf retirar la imatge de Crist de les escoles i dels tribunals i obligar els fidels a recloure's en els temples (...) Se'ns acut una pregunta: ¿en nom de qui o de què es fa marxa enrera en matèria de religió popular?”⁴¹⁰.

Però malgrat les prohibicions:

“El poble tornarà a professar públicament la fe en Crist. Dia vindrà que omplirà novament les naus dels temples. Les mans dels obrers, ennoblides i endurides per la feina de cada dia, es tornaran a eixemorar amb el contacte de l'aigua beneïda i s'alçaran valentes fins al front per a descendir majestuoses al pit i creuar-lo de banda a banda bo i traçant una creu invisible”⁴¹¹.

Potser sí que els catòlics tenien alguna raó d'exclamar-se, si tenim en compte que l'Ajuntament va arribar a reclamar, l'any 1936, els seients que tenia a l'església per què els regidors seguissin els oficis! Cal

---

⁴⁰⁹ Solius, Jordi de. "Vindicamus hoereditatem patrum nostrorum" a *Rosada*, núm.12, 31 de maig de 1936. Pàg.3.

⁴¹⁰ *Ibidem*.

⁴¹¹ *Ibidem*.

destacar que la publicació d'aquests articles més polititzats es fa més freqüent durant l'any 1936, reflex del clima de tensió social i política que s'estava vivint, i al qual els catòlics militants no n'eren aliens, en especial després de la derrota electoral del Front d'Ordre.

Una de les preocupacions principals de l'entitat, en lògica conseqüència dels seus objectius, és l'educació dels infants. Per això, es publicaren al butlletí articles sobre el tema i es va crear una secció anomenada "Vida escolar", oberta a la informació que els proporcionaven les escoles, per fer-ne difusió.

III.2.4.3. L'Orfeó Pratenc

El cant coral sempre havia tingut una gran acollida en el Prat. Prova d'això és que les societats corals són les entitats més antigues de la ciutat. El fet que el músic Joan Estalella fos soci dels *Pares de Família* va ser, sens dubte, un estímul per a les activitats musicals que aquests es plantejaven. Des de ben aviat, la Junta va valorar la possibilitat de crear un orfeó, però, en un primer moment, només es va constituir un grup de caramelles:

“El dissabte de glòria, tal com anunciàvem en el nostre primer número, la colla de joves i nois que abnegadament venien preparant-se per espai de dos mesos, plens d'entusiasme i de

*bona voluntat, es llançaren al carrer a cantar la joia del retorn de la Pasqua*⁴¹².

Amb els diners recaptats se sufragà un àpat, que se celebrà el primer de maig, vora el mar, amb l'assistència de tots els joves, d'altra banda, una manera subtil d'evitar que els joves poguessin participar en actes més reivindicatius:

*“Presidiren el dinar els nostres digníssims Rector i Vicari de la parròquia juntament amb el mestre instructor del chor senyor Joan Estalella, i, més tard, el nostre tan estimat President de l’A.P.F. senyor Isidre Pasqual (...) Per acabar, els cantaires volgueren acomiadar-se de la festa cantant les composicions de les Caramelles, després del qual el senyor Rector convidà tots els presents a prosseguir entusiàsticament en el correu del tan xamós art del cant, formant part de l’orfeó d’imminent creació i que avui ja podem dir que és un fet*⁴¹³.

Durant l'actuació de les caramelles es van recaptar 630 pessetes, de les quals se'n van invertir 199,60 en la compra de les cistelles, i per pagar les cançons i l'àpat festiu la mateixa quantitat. La resta de diners es van lliurar a l'Associació, que les va invertir en les obres de pavimentació del saló teatre.

---

⁴¹² Solius, Jordi de. "Caramelles" a *Rosada*, núm.2, 30 de maig de 1935. Pàg.3.

⁴¹³ *Ibidem*.

Al número dos de la *Rosada* s'informa de la Junta General de l'entitat, que tingué lloc el dia 21 de maig de 1935, on, entre d'altres temes, es va prendre l'acord de fundar un orfeó amb la denominació d'Orfeó pratenc. El director, tot i que no es deia a la notícia, havia de ser, òbviament atesa la seva trajectòria, el mestre Joan Estalella, i la voluntat era que fos un cor mixt. Cal destacar l'advertiment final:

“ens sembla prudent advertir que l'Orfeó no tindrà cap caire polític ni tendenciós. Amb la seva creació es pretén fer solament obra cultural”⁴¹⁴.

L'entusiasme amb què es prengué la iniciativa es va veure retardat per la dificultat que implicava l'empresa:

“sorgiren quiscunes dificultats, han estat per fi vençudes i per això, aprofitant l'agrupació d'homes i de nois que tan bon paper feren en les típiques caramelles de la passada Pasqua i ajuntant-hi el Chor de Filles de Maria, el qual amb tan bon gust i afinament con canta ens fan lluir les festes solemnes que se celebren en el nostre Temple, hem tingut a bé crear dins la nostra entitat tan estimada “L'Orfeó Pratenc” així fou proclamat pel, nostre senyor Rector-Regent en el saló del nostre teatre davant d'una bona agrupació d'entusiastes senyors joves i damisel·les, mestres auxiliars i el que ha d'ésser el director el senyor En Joan Estalella, essent acollida una nova que amb tanta fretura era esperada, amb entusiastes i prolongats aplaudiments”⁴¹⁵.

---

⁴¹⁴ "Noticiari" a *Rosada*, num.2, 30 de maig de 1935. Pàg.5.

⁴¹⁵ "Ja tenim Orfeó" a *Rosada*, núm.6, 31 d'octubre de 1935. Pàg.5. Vegeu Annex I, fotografies 36, 37 i 38.

Els assajos continuaven a bon ritme i, a finals de novembre, l'Orfeó comptava amb una vuitantena de veus. La primera audició estava prevista per a la missa del gall de Nadal i per un concert de cançons nadalenques el dia de Sant Esteve. El concert, però, com s'anunciava al butlletí de Nadal⁴¹⁶, finalment s'ajornà al 5 de gener.

L'anunciat concert va tenir lloc, amb una important assistència de públic. L'orfeó només havia tingut un mes i mig per assajar, i per aquest motiu se'n va simplificar l'actuació. L'acte es va dividir en dues parts. Durant la primera hi van actuar nens, nenes i joves de la coral, que destacaven per les seves qualitats vocals. Malgrat la poca preparació i la joventut dels cantants, l'article de la *Rosada* que se'n fa ressò és força crític amb els joves cantants:

*"Totes les cançons de la primera part eren apropiades als cantants, Cançons d'infants que simple plauen i més encara si considerem que el públic -el qual ompli totalment el local- era integrat en la seva majoria per familiars dels orfeonistes, aplegats per escoltar, complaguts, els aplaudiments als representants, xics o grans, de la llar que prenien part al concert"*⁴¹⁷.

Molt més crític és encara amb les actuacions solistes dels nens, de qui destaca, sense benevolència, els seus nervis!

---

⁴¹⁶ *Rosada*, núm. 8, 24 de desembre de 1935. Pàg. 4.

⁴¹⁷ J.S. "Orfeó pratenc" a *Rosada*, núm. 9, 31 de gener de 1936. Pàg.6.

A la segona part, l'Orfeó, integrat per una vuitantena de cantants, va interpretar sis cançons. El públic va sortir molt satisfet del concert i amb la sensació que l'Orfeó satisfecia les expectatives de qualitat.

De ben segur, aquest concert va servir d'estímul per a la incorporació de nous cantants. Malgrat això, en el mateix número en què s'explicava el concert s'inclou un anunci ben curiós, si tenim en compte l'estil en què està redactat:

“Aquests darrers dies s’ha registrat un augment considerable de cantaires en les files de l’Orfeó Pratenc, senyoretetes sobretot, la qual cosa constitueix un motiu de joia per a tots. És de doldre, però, que havent-hi un estol de joves desitjosos de donar esplai a llurs aficions artístiques, no es decideixin a rompre valentament amb els respectes humans i uneixin llurs veus i llurs cors als dels que ja hi són i els esperen per fer-los-hi ofrena de llur sincera amistat”⁴¹⁸.

Després d'aquest primer concert hi hagué uns mesos d'inactivitat, tant és així que, des de les pàgines de la *Rosada*, es van haver de donar explicacions. A la revista del mes de març s'hi informava que s'estava confeccionant la senyera de l'orfeó i que, per a la seva presentació, el grup estava assajant "el cant de la senyera" del mestre Millet. La intenció de l'entitat era oferir un concert de presentació de l'estendard durant el mes de maig, estendard que va ser costejat pels propis cantaires. Així es faria, a costa de la butxaca dels cantaires:

---

⁴¹⁸ *Rosada*, núm. 9, 31 de gener de 1936. Pàg.8.

“en la recaptació entre els orfeonistes per a costejar la senyera del nostre Orfeó es recolliren 427 ptes. Es pot dir que quasi ells sols la costejaren, ja que, sense els metalls, valgué 500 ptes. Molt bé, entusiastes cantaires!”⁴¹⁹.

Una decisió com aquesta va ser presa amb l'aprovació de la Junta i ratificada per l'assemblea general. La senyera va ser:

“encomenada a l'acreditada casa Perellada, la confecció de la Senyera de l'Orfeó, la qual, ajudant Déu, ha d'ésser beneïda pel Maig vinent, amb alegria de tothom”⁴²⁰.

Mentrestant, l'entitat procedia a la legalització de l'orfeó, quan ja hi havia la seguretat que el grup podia funcionar amb nivells acceptables de qualitat, i quan ja s'havia presentat a la població. A la junta directiva ordinària del 2 de maig de 1936 es va aprovar la proposta

“feta per un grup d'associats entusiastes del cant de formar un orfeó, el qual es regiria sota la disciplina de la mateixa Associacions de Pares de Famílies”⁴²¹.

La proposta es va aprovar per unanimitat, i s'acorda donar-li el nom d'*Orfeó Pratenc*. El dia 6 es va convocar una junta general extraordinària per ratificar l'aprovació i la denominació de l'Orfeó. Mossèn Josep M. Homs va prendre la paraula per explicar com sorgia la voluntat de crear la coral a partir d'un grup de caramelles format per

---

⁴¹⁹ "Noticiari" a *Rosada* núm.12, 31 de maig de 1936. Pàg.7.

⁴²⁰ *Rosada*, núm.11, 6 d'abril de 1936. Pàg.7.

⁴²¹ "Un nou orfeó" a *Rosada*, núm.12, 31 de maig de 1936. Pàg.4-5.

joves i homes. Va destacar, també, com abans de donar aquest pas definitiu, ja s'havia format un cor mixt que havia donat un concert de cançons nadalenques el dia 5 de gener (al qual ja hem fet referència). La junta general va donar suport a la proposta i s'acordà nomenar mestre director Joan Estalella.

Després dels problemes inicials, l'Orfeó es va presentar oficialment el diumenge 10 de maig, amb 115 cantaires dirigits pel mestre Estalella. Primer tingué lloc una missa solemne de benedicció, seguida d'una ballada de sardanes. Per la tarda, l'Orfeó va oferir un concert –el primer d'oficial– en el teatre de l'entitat, presidit per la senyera, que havia estat beneïda durant la missa matinal.

La presentació oficial al municipi es va fer quatre dies més tard, en un concert ofert el dia 14 al Teatre Artesà⁴²². L'acte comptà amb la participació del mestre Millet que, a més de pronunciar unes paraules als assistents, dirigí la interpretació de *“L'Himne a la Senyera”*.

La crònica dels actes va anar a càrrec de mossèn Josep M. Borràs que, entusiasmat, escrivia:

“Si ‘el que canta els mals espanta’, com fugiran les malures del Prat i com floriran somriures... Canti, doncs, tothom la cançó de la terra fent una sola ànima de tothom i a l'impuls d'un esperit comú i polit desapareixin dels llavis de noies i d'infants l'exotisme i la ridícula de mil cançons modernes que ens rebaixen”⁴²³.

---

⁴²² Vegeu Annex II, document 19.

⁴²³ Borràs, Josep Ma. "Un nou orfeó" a *Rosada*, núm.12, 31 de maig de 1936. Pàg.5.

L'Orfeó assolí un alt nivell de qualitat com quedà palesa en les diferents actuacions que efectuà els dies 16, 17 i 18 de maig de 1936 a Montserrat. El conegut compositor Pérez Moya se sumà als elogis:

“(...) un Orfeó que promet, i pot fer coses grans, segons opinió del mestre Pérez Moya que es trobava també a Montserrat, el qual dirigí una cristiana i eloqüent al·locució als coristes, felicitant-los per tan gloriosa i cultural tasca. L’abraçada que es donà amb el mestre senyor Estalella simbolitza l’estret llaç d’unió que hi ha d’haver entre el nostre Orfeó i l’Orfeó de Sants, l’Orfeó Montserrat i l’Escola Cantorum de la Pia Unió de Sant Miquel, entitats corals les quals magistralment mestre Pérez Moya dirigeix i ensenya”⁴²⁴.

La darrera pàgina de la darrera *Rosada* ens dóna la darrera informació de l'Orfeó abans de l'esclat de la Guerra Civil:

“Després dels triomfs assolits pel nostre simpàtic Orfeó i rebuts els elogis veritat ja (sic) del mestre Millet de l’Orfeó Català, el dia del concert de l’Artesà, com del mestre Pérez Moya, de l’Orfeó de Sants, a Montserrat, han tornat a començar els assaigs reglamentaris a fi de preparar el concert que a no tardar ens donarà en el lloc i dia que oportunament s’indicarà”⁴²⁵.

Els tràgics esdeveniments que se succeïren ho van impedir. L'any 1939 es va intentar reiniciar l'activitat de l'Orfeó i es van arribar a fer dos concerts, sense que l'intent reeixís.

---

⁴²⁴ *Ibidem*.

⁴²⁵ *Rosada*, núm.12, 31 de maig de 1936. Pàg.8.

III.2.4.4. El teatre

Com succeïa en la major part de les entitats pratenques, l'Associació de Pares de Família constituí un grup teatral, sorgit de diferents iniciatives dels socis. Les seves representacions eren de caràcter familiar, amb un predomini de les comedietes i de les obretes religioses. Les actuacions del grup teatral van tenir força èxit com ho demostra el fet que s'hagué d'ampliar i condicionar el teatre que utilitzaven, l'antic local del *Centre Autonomista*, tot i que els nivells més alts de qualitat els assolí en la refundació de l'entitat després de la guerra .

A diferència del que succeïa en altres grups locals que, per prejudicis obsolets, tenien dificultats per trobar actrius per a les seves funcions, les dones actuaven sense cap problema als *Pares de Família*, a causa, sens dubte, del caire familiar, parroquial i catòlic de l'entitat.

“Un grup de senyoretes afectes a l'Associació de Pares de Família, el dia 28 d'abril i 12 del corrent a la tarda, representaren en la nostra sala de festes l'escaient comèdia ‘Les Pavordesses del Roser’(...) També el dia 26, el grup d'aficionats del nostre teatre posà en escena la divertida comèdia ‘Fe, Pàtria y Amor’⁴²⁶ .

---

⁴²⁶ *Rosada*, núm.2, 30 de maig de 1935. Pàg.6.

L'èxit d'aquest tipus de teatre era complet i així, el 30 de juny de 1935:

“l'agrupació artística de joves del nostre Centre, a petició de moltes persones, tornarà a posar en escena la divertida comèdia en tres actes de J.Ciurana Majó, ‘Fe, Pàtria i Amor’. Tots els que tinguin ganes de passar una tarda divertida i ensems instructiva, puix que tot fent broma hi surten triomfants els ideals de la Fe, la Pàtria i l'Amor, que no deixin passar aquesta ocasió tan propícia”⁴²⁷.

Amb tot, durant la primera etapa de l'entitat els grups masculí i femení actuaven per separat.

El juny de 1935, des de les pàgines de *la Rosada* (número 3, pàgines 6-7), es feia una crida als joves, sense distinció de classes, a participar de les activitats que endegava l'associació, destinades a aconseguir “enfortir” l'esperit i a “enrobustir” el cos. Pel que feia a l'activitat artística, l'oferta era:

“En la sessió artística, a part del grup escènic que ja fa algun temps que actua, i per cert amb bastant èxit, tindrem l'Orfeó(...)”⁴²⁸.

En el número especial de la *Rosada* dedicat a la Festa Major s'hi anunciava l'actuació del Grup Escènic, el quadre oficial de l'entitat, que representava el drama en tres actes *Soterrat* i la comèdia *Ànima en pena*. La direcció del grup anava a càrrec del vicari de la parròquia.

---

⁴²⁷ Giralt, Joan. "El que pensem fer". *Rosada*, núm.3, 22 de juny de 1935. Pàg.6-7.

⁴²⁸ *Ibidem*.

Durant el mes d'octubre s'anuncià l'assaig de dues noves comèdies, i la preparació de la representació dels pastorets *L'Estel de Natzarè* (sic), per al Nadal, una de les poques ocasions en què el grup teatral era mixt. L'estrena d'aquestes comèdies, titulades *Embolics* i *La fantasma de Sant Telm*, es va fer el 20 de novembre, amb gran èxit de públic si fem cas a la crònica de l'acte:

*"(...)Però el que constituí la delícia de xics i grans foren les dues comèdies, base del programa, que amb llurs escenes plenes de graciosa comicitat provocaren constantment la hilaritat del nombrós públic que omplènà el local. Resumint: un èxit de públic i dels aficionats d'entre els quals cal remarcar la meritòria labor dels amics González, Carmona i Roca, sense que això vulgui dir, naturalment, que ho fos menys la dels seus companys. A tots l'enhorabona"*⁴²⁹.

En un ampli article, Jordi de Solius es fa ressò de les diferents representacions del quadre escènic durant les festes nadalenques. El dia de Sant Esteve es representà *L'Estel de Natzarè* (sic) . L'obra tenia fragments cantats de certa dificultat. El cronista destacà la intervenció del nen Màrius Vilà, que al llarg de la seva vida serà un destacar impulsor de la vida musical i associativa pratenca. La segona representació dels pastorets es va fer el dia de Cap d'any i la tercera es va fer per la Candelera.

---

⁴²⁹ "Notes teatrals" a *Rosada*, núm.7, 30 de novembre de 1935. Pàg.7.

El dia de Reis es va estrenar l'obra de Folch i Torres *La carta dels Reis* i no ens podem estar de reproduir un fragment del comentari de Solius:

“La nena Núria Paretés i el nen Artur Codina, amb ingenuïtat corprenedora, desgranaren el diàleg del segon quadre tan bé que l'esgarrifança de l'emoció polsà irresistiblement els nervis de l'auditori obligant a molts espectadors a portar-se dissimuladament el mocador als ulls. Broses? Ca, si no vent!...llàgrimes de dolça tendresa”⁴³⁰.

Per cloure l'acte, un grup de noies de l'entitat va representar la comedieta *El sant de la tia*. La direcció de les representacions teatrals nadalénques va anar a càrrec d'Esteve Forgas.

El mateix article de *la Rosada* recull l'anècdota del despreniment dels decorats, just en el moment en què el gran sacerdot es disposava a casar Maria i Josep. El fet va provocar les riallades del públic i la suspensió de la representació fins que no se solucionà el problema, fet que va provocar un retard considerable en el final de la funció. Malgrat l'incident, en el mateix número de *la Rosada*, la Junta fa arribar la seva gratitud al soci Artur González, que s'havia encarregat de les feines de tramoia.

---

⁴³⁰ Solius, Jordi de. "En el Centre cultural" a *Rosada*, núm. 9 , 31 de gener de 1936. Pàg.7-8.

Durant el mes de març de 1936, tal com ho recull la *Rosada* i els programes editats per l'entitat, el grup teatral va portar una important activitat, mostra del bon acoblament que havien assolit els diferents actors afeccionats. Així destaca la representació dels drames *L'idiota del Gorg negre* (8 de març) i *El misteri del Bosc* (29 de març). Les representacions del grup d'adults es completaven amb vetllades familiars, amb interpretacions curtes i números musicals a càrrec de components de l'Orfeó (com la del 22 de març) o de representacions de sarsueles com l'obreta còmica *Càpsules Maüsser* (que completa la funció del 8 de maig).

Tot fa pensar que el grup teatral, sense massa competència per part de la resta d'entitats existents en aquells moments, estava assolint un bon nivell interpretatiu. La guerra va aturar el seu funcionament, però, a diferència del que succeí amb l'Orfeó, el teatre serà el centre de l'activitat artística de l'entitat en la següent etapa.

III.2.4.5. Altres activitats

De la resta d'activitats dels *Pares de Família*, en destacaven els concursos fotogràfics, les audicions de sardanes i les vetllades catequistes. També organitzaven conferències, com la que va donar el 15 de març de 1936 el frare caputxí Andreu de Palma de Mallorca, autor de la primera monografia històrica sobre el Prat de Llobregat. D'altres activitats regulars van ser l'organització d'actes benèfics per a

recaptar fons i el romiatge a Montserrat. La secció cultural organitzà cursos de sardanes dedicats als joves.

Una activitat destacada va ser la projecció de pel·lícules. Segurament, l'èxit de públic que anava assolint el setè art va obligar l'entitat a oferir aquests espectacles, per tal de controlar les pel·lícules que veien els joves i allunyar-los de les sales comercials. Així, l'any 1935 es va aprovar la compra d'un projector que va ser instal·lat al saló d'actes, seguint la normativa vigent per aquests espectacles (no oblidem que el material filmic era encara de nitrats, molt inflamable, que havia ocasionat nombroses desgràcies durant les projeccions). La primera sessió va tenir lloc el 20 de setembre de 1935 i

“és propòsit de la Junta dotar els programes de les màximes garanties de moralitat i d'amenitat i, a l'efecte, es projectaran en la nostra pantalla les pel·lícules del cinema mut que en el seu temps assoliren més fama”⁴³¹.

Seguint el seu concepte de vida sana, l'entitat organitzava freqüentment excursions, algunes de les quals servien com a celebració d'alguna diada.

Pel que fa als esports, l'entitat comptava amb una secció en què només hi participaven nois, que va crear equips de futbol, tennis de taula (conegut popularment com ping pong) i bàsquet, l'activitat més destacada, de la qual es van arribar a formar dos equips. Per a la

---

⁴³¹ *Rosada*, núm.6, 31 d'octubre de 1935.Pàg.7.

pràctica de l'esport, l'Associació disposava inicialment d'un camp d'esports polivalent, a què se li va afegir il·luminació elèctrica i dutxes (en els baixos de la rectoria) i un gimnàs.

Totes aquestes activitats es finançaven amb les aportacions dels socis i amb la recaptació de les entrades. Per aquest motiu, des de la *Rosada*, es feien crides per aconseguir nous socis i es lamentava que les dificultats econòmiques que molts posaven com a excusa no servien per apuntar-se a altres grups:

“Mentrestant, les agrupacions futbolístiques o les esportives, integrades gairebé en llur totalitat per obrers que s'han de refiar del jornal per poder tirar endavant, tenen el goig de comprovar com augmenta en proporció geomètrica el nombre de llurs associats(...) Rareses del nostre segle, segle de velocitat i de bíceps. Un sol anunci de partit entre dos equips de nom, d'una competició automobilística, s'una sèrie de cops de puny amistosos (?), té la màgica virtut de congregar milers de ciutadans que paguen entrades elevades per a presenciar-ho, i no tenen cinc o sis ralets per anar a veure una sessió de teatre instructiu, o regalar els sentits amb un concert de música selecta”⁴³².

III.2.4.6. Relació amb altres grups

El juny de 1935, el grup *Esplai* es fusionà amb l'Associació de *Pares de Família*. El grup era el soci número 49 de la *Federació de Joves Cristians de Catalunya* i els seus components eren coneguts

---

⁴³² Solius, Jordi de. "Siguem-hi tots!" a *Rosada*, núm.4, 27 de juliol de 1935. Pàg.2.

popularment com fejecistes. El motiu d'aquesta situació calia buscar-lo en la crisi que havia experimentat el grup cristià al Prat. A partir d'aquell moment, les activitats d'aquests joves, centrades en l'esport, van dur-se a terme des de l'Associació, tot i que es van mantenir les relacions amb la Federació.

L'Associació de Pares de Família mantenia contactes habituals amb altres grups d'ideologia cristiana, que també es movien a l'entorn de la parròquia.

D'entre els que es dedicaven exclusivament a temes de fe, en destacava la *Lliga de la perseverància*, promoguda especialment per l'advocat Ramon Roigé. Molts dels noms que apareixen a la directiva de la *Lliga* eren també socis dels *Pares de Família*. La junta general del 1936 de la *Lliga* la formaven Alexandre Zabaleta, Francesc Bidegain, Antoni Vinaixa, Narcís Baiges, Fèlix Roig, Àngel Irigoyen, Pius Sans, Tomàs Allende i Ramon Casanovas.

Una altra entitat dedicada fonamentalment a la religió eren les *Filles de Maria*, una entitat exclusivament femenina que participava activament del actes religiosos, com ara les processons, i que es dedicaven a activitats de caritat. En alguna ocasió havien preparat petites representacions teatrals, poètiques o musicals que presentaven en el teatre dels *Pares de Família*, conjuntament amb els actes propis d'aquesta entitat, amb motiu d'alguna festa solemne.

III.2.5. *Noticiari Pratenc*

El *Noticiari* va ser la primera publicació pratenca que, sense estar vinculada a cap entitat, va assolir una continuïtat important.

El periòdic s'edita des del desembre de 1934 ⁴³³ fins al cop militar encapçalat pel general Franco. El darrer número va aparèixer amb data 19 de juliol de 1936. Tenia una periodicitat quinzenal, però sense un dia fix de sortida.

La publicació era de gran format, imitant el de la premsa general, tot i que només tenia quatre pàgines. La seu del periòdic era al número 3 de la plaça de la Mancomunitat (actual plaça d'Espanya). S'editava a la *Imprenta Comercial del Prat*, propietat de la família Aguirre⁴³⁴. La publicació es finançava, sobretot, per la nombrosa publicitat inserida a les seves pàgines. A diferència d'altres publicacions, el *Noticiero* acceptava qualsevol mena de publicitat, com la que venia del *Café-Bar-Dancin Saboya*, un conegut prostíbul local, que oferia “*Servicio esmerado. Abierto dia y noche*”⁴³⁵.

En cap dels números de la publicació es fa esment als seus responsables, ja sigui pel que fa a la redacció com a l'administració o la

---

⁴³³ Diversos autors: “La premsa local 1916-1936”. *Delta*, octubre 1982, núm.50. Malauradament, no hem pogut consultar els primers números del *Noticiari*. El primer a què hem tingut accés correspon al 16 de febrer de 1935.

⁴³⁴ Els Aguirre, com ja hem vist, participaven activament al grup de teatre de la societat *Ibis*.

⁴³⁵ Publicitat repetida a diferents números del *Noticiero*.

propietat de la capçalera. En un article publicat al *Delta*, signat per alguns dels integrants del Grup d'Estudis Pratencs⁴³⁶, podem llegir:

“(...)hauríem de ressaltar (per vergonya del nadius) que va ser iniciativa dels que van anar arribant de fora amb la transformació industrial”⁴³⁷.

Malgrat aquesta opinió dels estudiosos locals, des del començament la publicació se centrà a intentar donar compte de la vida local. Tot fa pensar, però, que els seus promotors van ser, fonamentalment, de procedència basca i vinculats a l'emigració industrial. Una prova d'això seria que la seu de la redacció no era altra que el Cafè-Restaurant de Jesús Lázaro, punt de trobada habitual per als nous pratencs que no formaven part de les entitats locals, i on també hi tenia la seva seu la societat *Ibis*, formada bàsicament, com ja hem vist, per població nouvinguda.

En els primers números s'observa un major pes dels articles d'opinió, motivat, possiblement, per les dificultats per compatibilitzar les notícies d'actualitat amb el rodatge necessari de l'equip de redacció. A poc a poc les notícies d'actualitat van tenint més pes, centrades sobretot en l'esport –que ocupa una pàgina –, els acords municipals, comentaris i crítiques sobre les activitats de les entitats, les variacions en el registre civil (matrimonis, naixements i defuncions) i temes

---

⁴³⁶ Agustí Casas, Felip-Neri Gordi, Antoni Rodés, Mercè Rulló, Jaume Puig, Glòria Casas.

⁴³⁷ Diversos autors: “La premsa local 1916-1936”. *Delta*, octubre 1982, núm.50.

d'interès social. Tot i que les seccions van anar variant amb els anys, s'observa una preferència per les notícies i informacions sobre temes relacionats amb l'agricultura, així com una secció dedicada a les dones.

Des del número corresponent al 13 d'abril de 1935, s'incorporà una secció fixa, que ocupava completament la darrera pàgina, amb el mateix nom que el periòdic, però en català. Aquest *Noticiari pratenc* utilitzava diferents imatges locals molt conegudes a la seva capçalera: el nou pont del riu, l'aeròdrom Canudas, el campanar, l'Ajuntament, La Seda, La Papelera i el riu. Aquesta pàgina es va publicar fins el 16 de febrer de 1936 quan les notícies i informacions locals van guanyar espai als articles de reflexió. La pàgina tenia una columna dedicada a personatges locals, un apartat anomenat "retrospectives" sobre temes històrics o costumistes, i notícies teatrals o d'entitats.

Des dels primers números hi ha articles redactats en català, tot i que n'hi ha un major nombre de redactats en castellà. Amb el temps, el català hi va anar guanyant espai, fins el punt d'arribar a ser-hi majoritari. Aquest canvi d'orientació es va fer més evident a partir del 8 de juny de 1935, quan el periòdic va catalanitzar la seva capçalera. El *Noticiari Pratenc* –que mantenia la capçalera local a la darrera pàgina– va començar a numerar els exemplars a partir d'aquest canvi fins al

darrer. El número corresponent al 8 de juny de 1935 va ser el 9 i el darrer, del 19 de juliol de 1936, el número 37⁴³⁸.

La publicació va passar per moments difícils que van fer perillar la seva continuïtat com ho prova l'ajut econòmic mensual de 50 pessetes que li concedí l'Ajuntament amb la condició que es publicuessin, com a mínim, dos números al mes⁴³⁹.

III.2.5.1. Els autors

Com era habitual a tota la premsa pratenca, independent o d'entitats, la major part dels articles apareixen signats sota pseudònim. Molts només estan signats amb inicials, pràctica que s'incrementa a partir de la primavera del 1935. Alguns dels pseudònims més repetits fan servir només un nom o un cognom que, en alguns casos, pot correspondre als autèntics de l'autor. En aquest grup trobem, com a habituals: *Manolo*, *Joanet*, *Zamora*, *Fritz*, *Pardo*, *Sunyol*, etc. D'altres vegades hi trobem pseudònims humorístics com: *Joanet*, *Flautes*, *Pitus*, *Laton*, etc, o més expressivament encara: *El tonto de Riopar* o *Guasa-viva*.

---

⁴³⁸ Curiosament, si seguim aquesta numeració, el número 1 correspondria a l'exemplar del 16 de febrer de 1935, el primer que hem pogut trobar. Amb tot, hi ha d'haver números anteriors, perquè un article de la primera pàgina es titula *El matrimonio IV*, senyal evident que es va publicar per parts.

⁴³⁹ AMEP. Actes del Ple municipal. Comissió gestora, 13 d'abril de 1935.

D'entre els autors coneguts és remarcable la participació, des de ben aviat, del Dr. Pujol, un dels elements decisius en la catalanització de la publicació. En aquest mateix sentit hi destaca la participació de Joaquim Cabané, home molt actiu en els grups cristians locals i que redacta, igual que Pujol, els seus articles en un català molt correcte. Entre els autors castellans hi trobem José Pozo, originari d'Almeria, i Benito Juan García, un personatge molt actiu, en especial en la societat *Ibis*, com els germans Pozo, i que va arribar a ser regidor en representació de la CNT, sindicat de què era destacat activista. En algun cas molt puntual es publicaven escrits amb nom femení, però sense una identificació clara sobre la possible autora o l'autor de l'escrit.

El periòdic també publicava escrits literaris, sobretot molta poesia, en especial la guanyadora de certàmens locals. Els autors són una barreja de pratencs d'origen i d'adopció⁴⁴⁰.

III.2.5.2. La ideologia

Es fa difícil esbrinar quina és la ideologia del periòdic, donada l'escassa presència d'articles d'opinió. Al llarg dels números publicats, no s'hi ha trobat cap article que faci reflexions polítiques o ideològiques, més enllà de la relació d'acords municipals o referències puntuals a fets

---

⁴⁴⁰ Entre els noms destaquen: Pere Salom i Morera, Esteban Martín, Ricard Farriol Corp, Josep Colominas Fabró, S. Vives i Borrell, etc.

polítics d'abast general. De les escasses notícies d'aquest tipus en podem destacar, tot fent referència a l'activitat municipal, el següent article, del que citem un fragment:

“A conseqüència del resultat electoral ha quedat restablerta la legalitat i per tant ha finit la comissió gestora que, dit sia en honor a la veritat, no era tan ilegal com en altres pobles ja que en formaven part molts regidors elegits per sufragis”⁴⁴¹.

En un altre article, referit a la commemoració de la proclamació de la República, podem llegir:

“El coincidir aquestes festes enguany amb les de la Pasqua de Resurrecció per una part, i, per altre el considerar, molts, tots els que militen els partits del Front Popular, que l'actual situació política resultat de les últimes eleccions és una Resurrecció de la República del 14 d'Abril, ha fet que arreu d'Espanya es celebressin amb major brillantor, entusiasme i alegria que en els dos últims anys”⁴⁴².

En un breu article signat amb inicials podem llegir un comentari polític, no sabem si compartit per la redacció del periòdic:

“La mayoría de las veces ni nos gobiernan los hombres que hemos elegido, sino que éstos tienen que moverse supeditados a los dirigentes del partido que, en algunos casos, conocen el pueblo sólo de nombre. Sería una cosa de buen gusto, a mi parecer, cuando se trate de elegir administradores o regidores, dejar la política para otra ocasión y escoger hombres de reconocida

---

⁴⁴¹ *Noticiari pratenc*, 5 d'abril de 1936, pàg.2.

⁴⁴² “Festes commemoratives de la proclamació de la República”. *Noticiari pratenc*, 19 d'abril de 1936, pàg.2.

*solvencia administrativa y dejar de lado la política y ciertos políticos que, frecuentemente, no saben administrarse ni ellos mismos. El Ayuntamiento es de todos y ante él todos debemos ser ciudadanos de una sola categoría*⁴⁴³.

Aquestes breus referències, així com les vinculacions polítiques d'alguns dels articulistes, fan pensar que el *Noticiari* es movia dintre dels sectors afins a la república, tot i que en un ampli ventall des del centre fins a l'anarquisme. Aquest fet fa pensar que va ser una decisió de la redacció evitar la política en el periòdic per que no hi haguessin conflictes interns.

Amb tot, els articles que permeten tenir una certa orientació sobre el periòdic són els que fan referència a la dona, molt nombrosos i publicats quasi sempre a la primera pàgina, i que mostren opinions contradictòries. D'una banda destaquen els articles regulars de Joaquim Cabané, presidits per un to moralista i paternalista. Per l'altra, les contínues referències a l'esport femení, que intenten potenciar, i algun article en què se situa la dona en un pla d'igualtat amb els homes. En aquesta defensa de l'esport es creuaran alguns articles polèmics amb la *Rosada dels Pares de Família*. També van ocupar molt espai les eleccions de pubilles del Prat, amb la participació de redactors del periòdic en el jurat, i les noves modes en el vestir i en el maquillatge, força criticades.

---

⁴⁴³ C.S.P. "La administración y la política en los ayuntamientos". *Noticiari pratenc*, 27-4-35, p.2.

Dels articles de Cabané, en podem destacar alguns fragments significatius. L'articulista té clara quina és la missió de la dona:

“Vuestra misión es sagrada y la tranquilidad del hogar está en saber ser buenas madres y esposas ideales”⁴⁴⁴.

Hi insisteix:

“Volviendo al tema, precisa pues dejar bien sentado que la mujer, por la forma de vida que le es impuesta, necesita más de la lectura que el hombre, tanto porqué su misión de educadora de los hijos le es casi confiada plenamente (en la parte que al hogar atañe) como por ser esta una ventana abierta por donde pueda contemplar el mundo exterior”⁴⁴⁵.

Cabané atribueix molts del problemes de les famílies a l'educació de les dones:

“Achacarle a la mujer la culpa de ciertos defectos es una injusticia a la que han cooperado incluso algunas eminencias. Educadla y dadle un ambiente y tendréis una mujer ideal”⁴⁴⁶.

En el mateix periòdic, en un article anònim, es dóna una visió més progressista i igualitària de la dona. Podem llegir:

“¿No es ya, acaso, un absurdo palpable el hecho de que un acto sea más o menos inmoral según lo realice un hombre o una mujer?. Esta, gracias a que siempre ha sido el hombre el legislador, tiene sus desventajas sociales, políticas y de derecho civil, las tiene también en el terreno de la moralidad”⁴⁴⁷.

---

⁴⁴⁴ J. Cabané. “Espejuelos”. *Noticiari pratenc*, 7 de setembre de 1935. Pàg.1.

⁴⁴⁵ J.Cabané. “La lectura”. *Noticiari pratenc*, 17 de maig de 1936, pàg.1.

⁴⁴⁶ J.Cabané. “Página femenina”. *Noticiari pratenc*, 27 de juliol de 1935.

⁴⁴⁷ “De la moralidad de la mujer”. *Noticiari pratenc*, 10 d'agost de 1935.

En aquesta mateixa línia, més oberta, tot i que s'hi critica profundament allò que l'autor considera actes contra la moral, es llegeixen expressions igualitàries entre homes i dones:

“Parece ser que poco a poco Barcelona nos cede toda su podredumbre humana, con la misma generosidad con que poco a poco nos va acercando sus estercoleros. No se vayan a creer en manera alguna que nosotros seamos detractores de las costumbres modernas y en especial de las manifestaciones al aire libre donde hombres y mujeres adquieren un temple tal, que les aparta del sensualismo enervante a que tanto predispone el falso recato o una educación rica en disimulos acompañada siempre de pasiones malcontentadas. No; una cosa es la vida libre de prejuicios basada en la convivencia y camaradería de los sexos y otra cosa son las costumbres prostituidas de gente sin escrúpulos que han tomado nuestros pinares por burdeles y practican las mayores desvergüenzas sin recato alguno, a la vista de todo el mundo”⁴⁴⁸.

Els articles i notícies referits a l'esport femení són molt abundants, sovint a la primera pàgina i acompanyats de fotografies de joves i boniques atletes. De la ploma de J.C. (Joaquim Cabané), amb el seu estil habitual, encoratja les joves a practicar esport:

“Si nunca has practicado el deporte no sabes el bienestar que ello acarrea. Tú no sabes de los goces de la camaradería y lo que significa el compañerismo y la vida al aire libre. Si tus padres supieran que esta manera de vivir aleja los peligros de una desviación moral y como además de sus muchas otras ventajas, tiene la de alejar de otros lugares y diversiones que estimulan e incitan al desvelo prematuro de apetitos sexuales, ello sólo

---

⁴⁴⁸ R. "Sodoma sur mer". *Noticiari pratenc*, 24 d'agost de 1935, pàg.1.

*bastaría para que fueran sus más fervientes partidarios. Ya es hora de sacudir los viejos prejuicios y disponerte a gozar plenamente de la vida. Ejercicio, sol, aire, he aquí la salud del cuerpo al mismo tiempo que una salvaguarda contra los peligros que amenazan vuestra juventud*⁴⁴⁹.

Com a mínim, dintre dels actes de la celebració de Sant Jordi, el periòdic va organitzar la festa d'elecció de Pubilla del Prat de l'any 1935. No ens consta si l'organització d'altres edicions va anar a càrrec de la publicació⁴⁵⁰.

El periòdic va recórrer en comptades ocasions a publicar editorials. La de l'exemplar corresponent al 2 de març de 1935 és una defensa de la publicació i dels seus responsables:

*“Ha llegado al conocimiento de esta redacción que el primer número de nuestro periódico ha sido comentado, por algunos, desfavorablemente. Nosotros no nos hemos sorprendido, ya que nunca tuvimos la pretensión de hacer una cosa perfecta. Al emprender esta tarea, acaso superior a nuestras posibilidades, hemos querido hacer una obra cultural que enaltezca nuestro pueblo. Para ello precisa que las personas cultas de esta localidad, hayan o no censurado nuestra humilde aportación, se decidan a cooperar con nuestra obra(...)*⁴⁵¹.

Ja hem vist com la crida va tenir efecte i algunes personalitats locals respectades s'hi van apuntar, com és el cas del Dr. Pujol.

---

⁴⁴⁹ J.C. “A mi no me la das o ¿Ya practicas el deporte?”. *El Noticiero Pratense*, 25 de mayo de 1935, pàg.1.

⁴⁵⁰ AMEP. Actes del Ple municipal. Comissió Gestora 20 d'abril de 1935.

⁴⁵¹ "Editorial". *Noticiero pratense*, 2 de març de 1935.

El 30 de març, un nou editorial evidenciava un millor estat d'ànims:

“Cada vez es mejor la acogida que el público dispensa a nuestra publicación y cada vez más favorables los comentarios que hacen personas de todos los estamentos. (...) No aspiramos a mayor gloria que no sea la de haber logrado dar vida a una publicación que sea de todos y para todos”⁴⁵².

Malgrat la curta vida del *Noticiari*, va representar una contribució molt important a la societat pratenca. Fins aquell moment, amb la breu excepció de *La Voz del Prat*, no hi havia hagut cap altre periòdic que informés sobre els diferents aspectes de la vida pratenca.

Superades les dificultats inicials, i gràcies a les col·laboracions de personatges locals destacats, procedents de diferents àmbits, la publicació es va anar consolidant i fent-se un lloc. Els lectors, acostumats a la premsa general, van acabar acceptant de bon grat un periòdic on s'hi podien veure més identificats. Els responsables de la publicació van saber adaptar-se a la demanda dels lectors, com ho prova la transformació interna que va anar assumint el periòdic.

Com en tants altres àmbits, l'esclat de la guerra truncà l'experiència. El darrer número va aparèixer, precisament, el 19 de juliol del 1936, i a les seves planes no es fa cap referència a l'aixecament militar a causa que la redacció es tancava força dies abans.

---

⁴⁵² "Editorial". *Noticiero pratense*, 30 de març de 1935.

Caldrà esperar fins el 1950 perquè el Prat torni a tenir un periòdic local.

III.3. LA GUERRA CIVIL: LA DECADÈNCIA CULTURAL

Als anys trenta, el procés d'industrialització ja havia comportat importants transformacions a l'estructura social tradicional del Prat. Hi apareixen grups sindicals organitzats, estretament relacionats amb l'entrada en funcionament de les dues grans fàbriques del municipi. L'organització dels treballadors industrials en demanda de millores laborals va acabar estenent-se a altres sectors, en especial a la construcció. Abans del 1936, com hem vist, s'havien produït conflictes greus que havien acabat amb víctimes mortals, amb detinguts, i amb la construcció de la caserna de la Guàrdia Civil, finançada pels grans empresaris. Per la seva banda, al camp es vivien situacions de rancúnies seculares, agreujades pel ràpid increment dels beneficis de la pagesia més ben situada -la majoria masovers- gràcies als beneficis econòmics generats per l'exportació. En el camp, era especialment greu l'actuació dels caps de colla a l'hora de decidir a qui es donava feina i a qui no. Aquesta pràctica deixava a l'arbitri d'uns pocs l'alimentació de famílies senceres de la classe jornalera, força importants numèricament.

Aquesta situació ajuda a explicar, en part, la virulència amb que es va respondre al Prat a l'aixecament militar del general Franco:

“(...) fins i tot els revolucionaris dirigents de la CNT del Prat quedaren desbordats per l’acció dels anomenats grups d’incontrolats, alguns del poble, d’altres dels voltants, que no podien aturar. D’un vehicle que un document indica que venia d’Esparreguera van baixar uns homes armats amb una metrallera i bombes de mà. Els activistes van proclamar-se membres de la Federació Anarquista Ibèrica (FAI) i van calar foc a l’edifici del temple parroquial del Prat –construït entre els segles XVI i XVII-, a la rectoria i a l’arxiu. Els sacerdots ja havien deixat la rectoria abans i s’havien refugiat en diferents cases de la població, cosa que probablement els salvà la vida. L’alcalde Gibert i altres pratencs, com el doctor Pujol, van intentar impedir l’acte, però els incendiaris els van amenaçar amb metralletes. A continuació van saquejar el local que ocupava una congregació de les germanes carmelites, dedicades a l’ensenyament privat; també feia unes quantes hores, però, que les monges havien abandonat el convent”⁴⁵³.

Bengoechea i Renom, en el seu estudi sobre el moviment obrer al Prat, descriuen aquests lamentables fets i expliquen com un grup de joves pratencs, la majoria de la FAI, van formar una patrulla de control i van instal·lar una txeca a Montcada. Com a resultat d’aquestes accions van morir assassinats vint-i-un homes, entre els quals hi havia guàrdies civils, capellans, propietaris i gent conservadora⁴⁵⁴. Algunes de les víctimes de la violència van ser persones que havien estat molt vinculades al moviment associatiu, com ara Víctor Casanovas Montero, Pau Vilà Espinós i Pau Monés Jané. Tots tres formaven part de *la Societat de Propietaris del Centre Artesà*.

---

⁴⁵³ Bengoechea i Renom (1999), pàg.89.

⁴⁵⁴ Bengoechea i Renom(1999), pàg.86-89.

Davant l'evidència que la situació d'excepció provocada pel cop d'estat militar del 18 de juliol no podria ser resolta amb rapidesa, les autoritats republicanes van donar les primeres ordres per afrontar la greu conjuntura, de conseqüències encara imprevisibles.

Una de les primeres decisions del govern municipal del Prat, tot acatant les ordres de la Conselleria de Governació, va ser el cessament, acordat en el ple municipal del 6 d'agost, de tots els regidors que es consideraven no afectes al Front Popular, en aquest cas els regidors de la *Lliga Regionalista*, que van ser substituïts per regidors de la llista majoritària, *ERC*.

Per intentar evitar els excessos dels primers dies, les autoritats locals van aprovar reduir, en la mesura possible, el nombre de milicians que feien serveis de vigilància a la població⁴⁵⁵. L'Ajuntament va reorganitzar, finalment, les patrulles de control, amb un repartiment equitatiu entre les forces municipals. El repartiment quedava establert en dos representants per a la CNT, la UGT i ERC⁴⁵⁶. La *Unió de Rabassaires* va manifestar el seu descontentament per aquest repartiment, però la seva petició va ser rebutjada⁴⁵⁷. Finalment, el consistori va acordar suprimir les patrulles de control,

---

⁴⁵⁵ AMEP. Acta del Ple municipal del 15-10-1936 i Acta de la Comissió de Govern de 29-10-1936. En aquesta darrera Comissió es va aprovar també fer esborrar les pintades aparegudes en les façanes d'algunes cases on es reclamava: "*Abaix els enchufes, tots al treball*".

⁴⁵⁶ AMEP Acta de la Comissió de Govern de 17-12-1936.

⁴⁵⁷ AMEP Acta de la Comissió de Govern de 31-12-1936.

“encarregant-se del menesters que precissin els tres milicians existents i el personal municipal disponible”⁴⁵⁸.

Amb tot, malgrat les demandes de reducció de les autoritats locals, la situació va arribar a ser tan escandalosa que, el novembre del 1938, el personal de vigilància i seguretat superava el centenar d'efectius⁴⁵⁹.

Seguint aquesta línia revolucionària, algunes de les mesures del govern local amagaven velles -i no tan velles- revenges. Així, el Ple municipal del 3 de desembre de 1936 acordava esbrinar el nom de les persones que van contribuir econòmicament a aixecar la caserna de la guàrdia civil, per obligar-los a fer donacions similars a beneficència. En aquesta mateixa línia, es castigava a totes aquelles persones que podien haver comès faltes lleus contra el govern a participar en els treballs d'enderroc del temple parroquial⁴⁶⁰. Moisès Llopart, a les seves memòries, explicava:

“(…) amb l'objecte de deixar-ne constància històrica, voldria esmentar un fet ocorregut a les oficines de la fàbrica de La Seda de Barcelona. Un parell d'empleats de la meva secció, d'expedicions, el senyor Soler i el senyor Balaguer, crec que per ser de dretes i per tant no addictes al règim republicà, un bon dia els vàrem veure dalt de les runes del campanar –que quedaven en peu després de l'incendi del juliol del 1936 i que eren visibles des de la nostra secció- amb un pic i una pala cadascun i picant a tort i a dret. Quan tornaren a l'oficina recordo que portaven les mans

---

⁴⁵⁸ AMEP Acta del Ple municipal del 8-2-1937.

⁴⁵⁹ AMEP Acta del Ple municipal del 3-11-1938.

⁴⁶⁰ AMEP Acta del Ple municipal del 22-2-1937.

*embolicades amb sengles mocadors blancs tacats de sang, de les butllofes que els varen sortir*⁴⁶¹.

El temple parroquial, dedicat als sants patrons, Pere i Pau, s'havia construït entre els segles XVI i XVII. Del conjunt, molt sobri, amb alguns elements renaixentistes i barrocs, en destacaven el frontó del portal i el retaule barroc de l'altar major, obra, ambdós, de Francesc Santacruz. El temple va ser incendiat el 20 de juliol i, malgrat que la major part de l'edifici es va mantenir en peu, va ser enderrocat en la seva totalitat. La pedra picada es va portar a l'aeroport i les campanes, tret de les del rellotge, es van cedir a la Generalitat.

L'enderroc del temple evidencià l'anticlericalisme d'un important sector de les forces locals. Alguns dels primers acords del consistori anaven en aquest mateix sentit. Així, després d'un debat, s'aprova la col·locació de flors en el cementiri sempre que no representés una expressió religiosa o política. Per això es prohibí la venda de flors el primer de novembre i les manifestacions externes de cap culte⁴⁶². Aquestes mesures no van impedir acceptar, de bon grat, la instal·lació d'un menjador infantil a les dependències de La Seda a càrrec d'uns anomenats *Los amigos cuáqueros*⁴⁶³.

La presència de l'aviació convertia el Prat en un objectiu militar de primer ordre. Per aquest motiu, ben aviat es van donar ordres a la

---

⁴⁶¹ Llopart, Moisès. *Diari retrobat, memòries de guerra*. Ajuntament del Prat de Llobregat, col·lecció de textos locals 1, El Prat de Llobregat, 2002. Pàg. 37-38.

⁴⁶² AMEP Acta de la Comissió de Govern de 22-10-1936.

⁴⁶³ AMEP Acta de la Comissió de Govern de 8-12-1938.

població civil perquè, en fer-se fosc, tanquessin qualsevol finestra i punt de llum i que al primer avís telefònic de l'aeròdrom s'apaguessin els llums de l'enllumenat públic. Davant l'evidència del perill, s'acordà pintar de blanc els llums que havien de restar oberts durant la nit, així com pintar de negre els vidres de les fàbriques que tenien activitat nocturna.

Malgrat les precaucions, el Prat no s'escapà dels bombardejos. El més greu va tenir lloc el dia 18 de juny del 1938 sobre l'aeròdrom militar. Al voltant de les 11 del matí, van caure 40 bombes explosives de 50 quilos i 10 bombes incendiàries. El resultat immediat van ser quatre ferits greus i sis morts⁴⁶⁴. Al dia següent es repetí l'atac, sense que en tinguem més informació. Sí que sabem, però, que l'Aviació adquirí 9 nínxols al cementiri municipal per donar sepultura a les víctimes⁴⁶⁵.

En esclatar la Guerra, en aplicació del Decret de 23 d'octubre de 1936 de la Generalitat de Catalunya, la fàbrica de *La Papelera Española* va ser col·lectivitzada, mentre que *La Seda de Barcelona*, amb una important participació de capital holandès, va ser intervinguda i administrada per un delegat de la Generalitat i un Comitè de Control format per representants de la CNT i la UGT. La producció de totes dues empreses va ser substituïda per la fabricació de material de guerra⁴⁶⁶.

---

⁴⁶⁴ AMEP. Guerra Civil. Capsa 354.

⁴⁶⁵ AMEP. Acta del Ple municipal, 30-6-1938.

⁴⁶⁶ Sobre La Seda: Ferret, J. "La Seda, indústria de guerra al servei de la República" a *Delta*, novembre de 1997, núm.216, pàg.45. Gómez, Margarida (coord. i textos). *La Seda de Barcelona. Els primers anys, 1925-1960*. Ajuntament del Prat-La Seda de Barcelona, El Prat de Llobregat, 2000.

També van ser col·lectivitzats els grans centres agrícoles i ramaders, com la granja La Ricarda -que va ser cedida al cos de carrabiners- i la Granja Avícola Prat.

El mateix destí van tenir els edificis més significatius del Prat, vinculats a l'església o a propietaris d'ideologia conservadora. El col·legi de les germanes Carmelites i el *Centre Artesà* van passar al control de la CNT; més endavant aquest sindicat aconseguiria també el control de part de la Torre Balcells o Casugas, mentre que la resta de l'edifici es destinava a colònia d'estiu per a nens refugiats, depenent del Ministeri d'Instrucció Pública. A partir del 1938 es destinà a la força de vigilància. També van passar al control municipal la companyia elèctrica Bertrand i Serra, que proveïa bona part del terme municipal, i l'estany del Remolar, posant fi al vell conflicte amb els propietaris pels drets de caça i pesca.

Els majors problemes amb les col·lectivitzacions es donaren en les que tenien a veure amb l'abastament de productes alimentaris bàsics per a la població. Es constituí una comissió de control que, entre altres mesures autoritzà la barreja de farina de blat de moro i de blat per fer pa, proporció que augmentà a favor del blat de moro a mesura que passaven els mesos.

Els sindicats i les col·lectivitats agrícoles, en un intent de vetllar pels interessos dels seus membres, van caure sovint en l'acumulació, fet que obligà les autoritats a intervenir. Així, es prohibí la reserva de part de la collita de blat per als productors, l'intercanvi de productes i

les vendes directes per les col·lectivitats i productors. Una de les darreres mesures, anunciada en la Comissió de Govern del 22 de desembre de 1938, va ser la incautació de les patates emmagatzemades al local de la Unió de Rabassaires.

De fet, un dels grans problemes de la rereguarda durant la totalitat del conflicte armat va ser el proveïment. Si bé el Prat gaudia d'una situació de major privilegi que altres municipis privats d'una agricultura intensiva i diversificada, el racionament es feia notar en el productes bàsics: pa, llet, ordi, carn -que assolí preus inassequibles-, carbó, etc. Algunes de les mesures per garantir el subministrament de la població van ser la restricció en les sortides d'aliments i la centralització de les vendes en el mercat municipal, que va ser ampliat amb una nova nau que entrà en funcionament el gener de l'any 1937.

El govern local reiterà, l'estiu del 1937, la prohibició de sortida de productes sense l'autorització de la comissió de proveïments, davant les denúncies de venda de llet mentre es deixava desatesa la població.

A mesura que passava el temps començaren a escassejar altres productes i això obligava a endurir els controls a les vendes de verdures, arròs, mongetes i patates. Per tal de compensar la dieta càrnica, s'autoritzà la cacera a una distància mínima de seguretat de les zones militars, a canvi d'una quota de dues pessetes destinada a la col·lectivitat local de pintors⁴⁶⁷.

---

⁴⁶⁷ AMEP. Acta del Ple municipal 7-1-1937.

Amb tot, no faltà la picaresca, i es van haver d'adoptar mesures per controlar el racionament, en especial pel que fa a evitar la duplicitat de targetes i l'especulació amb el tabac. També hi ha constància de diverses denúncies contra venedors, acusats d'oferir a les seves parades gat per llebre.

Malgrat les dificultats, de manera més o menys voluntària, els pratencs contribuïren a socórrer poblacions més necessitades. Així, el gener del 1937 el Ple municipal aprovà l'ocupació de les cases abandonades pels seus propietaris en iniciar-se la guerra⁴⁶⁸. Un mes més tard, el febrer de 1937, davant l'allau de refugiats, les autoritats locals prenen mesures per evitar abusos:

“Solament siguin atesos per la Beneficència Municipal els procedents de llocs apartats set Km com a màxim de la línia de foc, i d'aquestos tan sols les dones, vells i mainada”⁴⁶⁹.

La situació va arribar a ser tan complicada que es van enviar notes als diaris sobre la impossibilitat d'acollir més refugiats, a causa de la manca d'habitatges i per la impossibilitat d'emetre més targetes de racionament⁴⁷⁰. Per tal d'atendre les necessitats d'aquesta població refugiada, es constituí el Comitè Local de la Creu Roja, amb representació de cada partit, sindicat i entitat local. Al mateix temps que se subvencionava la Creu Roja, amb 2.500 pta per les despeses

---

⁴⁶⁸ AMEP. Acta del Ple municipal 26-1-1937. Habitatges del carrer Joan Maragall 63 i de l'avinguda Josep Anselm Clavé 2 i 4.

⁴⁶⁹ AMEP. Acta del Ple municipal 8-2-1937.

⁴⁷⁰ AMEP. Acta de la Comissió de Govern 9-9-1937.

d'instal·lació d'un dispensari i l'adequació d'una ambulància, es dissolia la *brigada sexagenària*, que tenia com a finalitat donar feines municipals a treballadors d'edat avançada sense recursos econòmics.

El febrer del 1937, l'Ajuntament encapçalà amb 500 pessetes una subscripció popular d'ajut a Madrid. Malgrat les dificultats, el govern local tenia temps per a gestos simbòlics, com ara l'enviament de lots d'aus de raça Prat a les granges experimentals de Mèxic i de la URSS, en senyal d'agraïment pel seu ajut, que aprovà la Comissió de Govern del 29 de juliol de 1937. Altres contribucions de la ciutadania van ser la setmana del drap⁴⁷¹, destinada a recollir teixits de tota mena, o el donatiu *voluntari* aplicat a les targetes de racionament, permisos de circulació, entrades d'espectacles, etc. per tal d'adquirir roba d'hivern per al nens refugiats, fins a recaptar la quantitat necessària⁴⁷².

El 22 de desembre de 1938, la Comissió de Govern aprovà una subscripció pública per comprar roba d'hivern per als combatents locals. De ben segur era un intent desesperat de mantenir alta la moral, malgrat l'evidència de la derrota imminent.

En aquestes condicions extraordinàries, la vida quotidiana del municipi per força s'havia de veure alterada. Poques van ser les iniciatives municipals que es van dur a terme.

---

⁴⁷¹ AMEP. Acta de la Comissió de Govern 27-10-1938.

⁴⁷² AMEP. Acta de la Comissió de Govern 10-11-1938.

Des de l'estiu del 1936 fins el gener del 1939, es va ampliar el mercat municipal amb la construcció d'una nova nau, es va dur a terme la recepció definitiva del grup escolar Pompeu Fabra, avui Joan Maragall -que va rebre un premi extraordinari de la inspecció de primer ensenyament de la zona destinat a les escoles models, consistent en una ràdio-gramola i plaques fonogràfiques- i s'aprovà l'ampliació de la xarxa elèctrica pública al barri de la Barceloneta.

Un dels temes més controvertits va ser la prohibició del joc als locals públics i de la prostitució, promoguda per les *Joventuts Llibertàries* i les *Joventuts Socialistes Unificades*. L'acord municipal es feia extensiu a l'abolició total del joc a cafès, bars i tavernes i, en la seva aplicació, s'aprovà la incautació de baralles, dominós, parxís i altres jocs que, segons els promotors de la moció, "*sirven para el embrutecimiento de los trabajadores*"⁴⁷³. També es prohibia la presència de "*dones públiques*" en el Bar Saboya i d'altres de similars, així com s'ordenava la detenció de les persones que anessin pel carrer en estat d'embriaguesa. Totes aquestes normes van ser aprovades mentre es mantingués l'estat de guerra⁴⁷⁴. Les enèrgiques protestes dels cafeters, que veien seriosament afectats els seus ingressos, no van servir de res.

Des de l'estiu del 1936, les disposicions del govern local demostren les tensions i les diferències de criteris entre els diferents partits i sindicats amb representació al consistori. D'una banda, el grup

---

⁴⁷³ AMEP. Acta de la Comissió de Govern, 17-12-1936.

⁴⁷⁴ AMEP. Acta de la Comissió de Govern, 17-12-1936.

majoritari d'ERC amb el suport d'Acció Catalana i de la Unió de Rabassaires, amb el qual també s'arregleraria el PSUC, i de l'altra, la CNT i la FAI, que en el Prat es trobaven sense altre recolzament que les seves pròpies forces, donat l'escàs pes local del POUM.

El primer símptoma greu de crisi es va produir el març del 1937, quan la CNT va retirar la seva confiança a la presidència, pel fet que l'Ajuntament va avalar amb escrits de bona conducta el veí Josep Pejoan, detingut i acusat de facilitar la fugida de persones a l'estranger⁴⁷⁵.

Els fets més greus, però, van coincidir amb l'esclat revolucionari del mes de maig a Barcelona. El Ple municipal del dia 8 donava compte dels fets esdevinguts al Prat, com a repercussió dels enfrontaments a Barcelona entre

“elements i forces gubernamentals i grups incontrolats i insurrectes al servei del feixisme a la reraguarda”.

Al Prat, un autoanomenat *Comitè de Defensa*, format per membres de la FAI, va desarmar l'alcalde Josep Barberà i els regidors Fornós, Molins, Sunyol i Vilella. Bengoechea i Renom expliquen els successos d'aquells dies:

“(...) els conflictes començaren el dia 4. Poc abans, la FAI havia constituït un Comitè de Defensa, que pretenia aconseguir el poder local passant per damunt de l'actual consistori. De fet, volien retornar a la situació que s'havia creat a l'inici de la guerra, quan la vila estava controlada per les Milícies Antifeixistes. El conflicte

---

⁴⁷⁵AMEP, Acta del Ple Municipal, 25 març de 1937. Sobre la vida de Pejoan veure, Ferret, Josep. Josep Pejoan i Comas (Xagó). Amics del Prat-Rúbrica editorial, El Prat de Llobregat, 2004.

va prendre un caire dramàtic quan un milicià de la CNT-FAI va amenaçar de mort l'alcalde Josep Barberà, que s'havia negat a deixar el comandament. Barberà demanà ajut a les forces d'ordre públic, però aquestes no van acudir. No tenint força coactiva, Barberà va utilitzar la seva influència personal d'antic dirigent ugetista i treballador de La Paperera (empresa en la qual treballaven molts cenetistes radicals) per apaivagar els insurrectes. Tanmateix no va poder impedir que el Comitè de Defensa desarmés els membres del consell municipal i altres militants d'ERC i d'ACR"⁴⁷⁶.

La tensió entre els grups es va mantenir, i es van anar succeint els canvis en el consistori. L'Ajuntament, en un altre intent de posar ordre, ordenà la retirada de tots els individus que feien serveis de vigilància i que no pertanyien als cossos oficials de seguretat: guàrdies d'assalt, guàrdia nacional o carrabiners⁴⁷⁷. La persecució contra cenetistes, faistes i poumistes continuà i a l'octubre, per ordre d'un jutge especial, es procedí a perseguir els cementiris clandestins i els pillatges en els béns de les víctimes de la violència revolucionària. Diversos membres de la CNT, alguns d'ells integrants del consistori, van ser detinguts, i el tema es va discutir àmpliament en els òrgans de govern del Prat.

Les acusacions mútues i les retirades dels representants dels diferents partits van ser continuades, fins a l'extrem que es va arribar a no poder formar govern. La Generalitat hi va haver d'intervenir i,

---

⁴⁷⁶ Bengoechea i Renom (1999), pàg.105.

⁴⁷⁷ AMEP, Acta del Ple Municipal, 3 de juny de 1937.

mitjançant un decret de la Conselleria de Governació, va dissoldre l'Ajuntament a causa de

“la fallida de les autoritats locals, i la importància d'aquest nucli urbà per la seva proximitat a Barcelona i a importants vies de comunicació, aconsellen la urgència de proveir a aquesta situació a fi que la disciplina sigui restablerta sense defalliments”⁴⁷⁸.

El mateix dia de la publicació del decret, el 31 de maig de 1938, Antoni Serra i Arnau⁴⁷⁹, designat comissari municipal, assumia totes les funcions municipals i destituïa l'alcalde i el consistori.

El remei, però, va resultar pitjor que la malaltia, perquè, durant els mesos que Serra exercí el seu càrrec, es produïren nombroses irregularitats. Finalment, el 14 de setembre es constituí el nou consistori local, sota la presidència de Joan Bruxola, d'ERC, malgrat les reticències entre els grups polítics. Bona part de les actuacions del consistori van anar encaminades a determinar l'abast de les

---

⁴⁷⁸ DOGC, 31 de març de 1938, núm.90.

⁴⁷⁹ Antoni Serra i Arnau (La Seu d'Urgell, 1910 - ?): Policia i funcionari de la Generalitat. Vivia a Barcelona quan el 7 d'octubre de 1938 fou nomenat comissari municipal per fer les funcions d'alcalde de Parets del Vallès per ordre del conseller de governació de la Generalitat de Catalunya, Antoni Maria Sbert, d'ERC, en substitució d'Antoni Arimon i Farrés. Sembla que ocupà el càrrec fins al 31 de desembre de 1938, quan fou substituït per un altre funcionari de la Generalitat, Josep Maria Lloró. Va exercir de comissari municipal a Malgrat de Mar i al Prat de Llobregat, on la seva dona, Maria Perlado, també militant d'ERC, li feia de secretària. En acabar la Guerra Civil marxà a l'exili amb la seva muller. Entrà al camp de concentració dels Haràs de Perpinyà, d'on van sortir gràcies a una autorització dels dirigents d'ERC a Perpinyà, i per manca de recursos econòmics anaven a menjar al Casal Català d'aquesta localitat. Més endavant entraren al camp de Sant Cebrià i finalment al d'Argelers. Tornà de l'exili i fou detingut el 27 de juliol de 1947 acusat del delictes de "paso de frontera". Portat al jutjat de repatriats de la presó cel·lular de Barcelona, se li va obrir la causa ordinària núm. 689-IV-1949. Va ser condemnat per un consell de guerra a dos anys de presó pel delictes de "*auxilio a la rebelión militar*". (Maria Àngels Messeguer i Arimon). Planas, Jordi (editor). *Diccionari biogràfic dels alcaldes i alcaldesses del Vallès Oriental* a www.museugranollers.org.

irregularitats comeses durant el govern del comissari, centrades en la desaparició de productes bàsics d'alimentació dels magatzems municipals de proveïments, així com la desaparició de roba i d'altres estris cedits pels veïns amb destinació als refugiats, que també estaven en els dipòsits municipals. El 8 de desembre la comissió de govern va acordar el nomenament de dos lletrats per elaborar un informe sobre l'actuació d'Antoni Serra, informe que no s'arribà a dur a terme.

Les darreres actuacions del consistori, donada la situació d'escassetat de proveïments, van anar encaminades a intervenir els pocs productes que quedaven en els magatzems de cooperatives i sindicats. El darrer ple municipal va tenir lloc el dia 15 de desembre de 1938 i la darrera Comissió el 12 de gener del 1939.

Davant la imminència de l'entrada al Prat de les tropes franquistes, molta gent va fugir. Per tal de protegir la retirada i retardar l'ocupació de Barcelona, es van dinamitar el pont del tren i el pont de les voltes. El 25 de gener, a les 8 hores i 40 minuts, va ocupar el Prat la Divisió 105 comandada pel Coronel López Bravo, que procedí a nomenar una Comissió gestora.

El somni republicà, traït per uns i colpejat per altres, arribà a la seva fi.

III.3.1. La cultura en temps de guerra

Durant el temps que durà el conflicte armat, la vida cultural pratenca quedà reduïda a la mínima expressió. Les entitats existents

van suspendre la seva activitat i ja no les van reprendre, amb l'excepció de la catòlica *Associació de Pares de Família*.

És significatiu el cas de la *Societat Cultural Ibis* que, uns mesos després d'haver suspès voluntàriament la seva activitat, sol·licita autorització municipal per a recuperar-la. El ple municipal va debatre:

“sobre la pretensió de la societat cultural Ibis de reanudar la seva actuació social, suspesa per voluntat dels seus associats, d'ençà del 19 de juliol últims, s'acorda ajornar fins a moments més propicis el funcionament que s'interessa”⁴⁸⁰.

La *Societat Ibis* no va refer mai més la seva activitat i va desaparèixer definitivament.

De totes les entitats que havien estat en actiu abans de l'aixecament militar, només hem pogut trobar constància d'una única activitat organitzada pel *Patronat Musical Blai Carmona*. Es tracta d'un festival organitzat a favor dels hospitals de sang de Barcelona, que només va ser subvencionat per part municipal amb 50 pessetes, segons consta a l'acta de la comissió de govern del 29 d'agost de 1936, una quantitat ridícula si es compara amb el que s'acostuma a atorgar habitualment. Tot fa pensar que l'entitat no gaudia de massa simpatia per part de les noves autoritats locals i que va acabar per desaparèixer.

En els primers moments de la guerra es va suspendre tota activitat cultural, per una banda, del món associatiu i, de l'altra, de les sales comercials. De tot el temps que durà la guerra, no hem trobat cap

---

⁴⁸⁰ AMEP. Acta del Ple municipal, 25-3-1937.

informació impresa, programes o similars, que fessin referència a entitats.

Ja hem vist com els grups anarquistes feien cavall de batalla de la persecució del joc, de la prostitució i dels excessos de les tavernes, llocs tradicionals de reunió dels pratencs. La *Sala d'en Bou* continua funcionant com a cafè, però els locals annexos van ser ocupats per la *UGT* i el *PSUC*, mentre que *ERC* va continuar en el local tradicional del vell *Centre Autonomista*. El *Centre Artesà*, que feia anys que funcionava com a local d'espectacles, llogat per la societat de propietaris, va ser col·lectivitzat i ocupat per la *CNT* com a *Casa del Poble*, després d'un fallit intent d'ocupació per part d'*ERC*⁴⁸¹. El *Modern*, propietat de la família Vallhonrat, vinculada a *ERC*, va limitar la seva activitat comercial i solia acollir actes benèfics.

El control de les activitats lúdiques era tan gran que s'arribà a prohibir el ball. Així, l'Ajuntament no va autoritzar un festival a benefici dels refugiats organitzat per *ERC* perquè el programa incloïa un ball de vetlla al seu local. Sí que s'autoritza, en canvi, l'audició de sardanes a la plaça Francesc Macià⁴⁸².

La major part d'actes lúdics que van tenir lloc al llarg dels anys que durà el conflicte s'organitzaven amb motiu de campanyes benèfiques, promogudes per entitats humanitàries o grups polítics, per tal de recaptar diners o proveïments per al front o per als civils de la

---

⁴⁸¹ Bengoechea i Renom (1999). Pàg. 99.

⁴⁸² AMEP. Acta de la Comissó de govern. 31-12-1936.

rereguarda, especialment per a la població desplaçada, en la seva major part nens. Tots aquests actes, en tractar-se de possibles concentracions de persones, requerien autorització municipal per a la seva celebració.

En aquesta línia, es poden destacar el *Festival Pro Euskadi*, celebrat els dies 4 i 8 de juliol de 1937 (l'Ajuntament hi contribuí amb 500 pessetes); el concert de la *Banda Municipal de Barcelona*, l'agost de 1938, a benefici dels hospitals de sang i la *Creu Roja* (l'aportació municipal va ser de 400 pessetes); l'homenatge a la *URSS*, el març de 1938, que tenia com a finalitat recollir roba per als pratencs que lluitaven al front (subvencionat amb 300 pessetes) i les funcions benèfiques organitzades pel comitè local de *Creu Roja* per als dies 17 i 18 de setembre de 1938.

Els actes tenien lloc al *Modern* o a l'antic *Centre Artesà*, convertit en *Casa del Poble* després de la seva ocupació. Un dels darrers actes que deuriem tenir lloc, va ser un festival teatral organitzat per la *Creu Roja* per al 25 de desembre de 1938, que pretenia obtenir fons per al seu dispensari. També ens consta un acte festiu, el dia 16 de setembre de 1937, organitzat per la *Comissió pro ajut queviures a Madrid*.

Un dels grups polítics més actius va ser *ERC*, que organitzà actes de tota mena: des de festivals per als refugiats fins a homenatges a les seves joventuts.

El cinema, molt més fàcil d'organitzar i amb un menor cost per als promotors, va ocupar bona part dels actes públics. Així, les joventuts d'*ERC* i d'*Estat Català* van organitzar un passi de pel·lícules soviètiques a benefici de l'obra de l'*Ajut Català* el 22 de juliol de 1937, al

Modern. El 18 de novembre de 1937 a la *Casa del Poble* -administrada en aquell moment per la *UGT* i el *PSUC*-, s'organitzà una sessió cinematogràfica pro campanya d'hivern de l'exèrcit de l'est.

L'Ajuntament acostumava a contribuir econòmicament a aquests actes, com ja hem vist, amb quantitats que oscil·laven entre 300 i 500 pessetes. Quan això no era possible, aplicava una rebaixa en l'arbitri municipal sobre les entrades dels espectacles. Aquesta mesura contrastava amb la que s'aprovà en el ple municipal del 26 de gener de 1937, que imposava un impost de vint cèntims a totes les entrades, menys les infantils, a qualsevol espectacle. La necessitat d'aconseguir ingressos per a les arques municipals va fer que un any després, en el ple del 28 de gener de 1938, s'aprovés un recàrrec municipal del 100% a les quotes de l'impost sobre espectacles de la Generalitat. De ben segur que aquestes pujades en els preus, juntament amb les dificultats imposades per la guerra, treien les poques ganes dels pratencs de participar en actes festius.

En tot aquest període, es van legalitzar dues noves entitats, de vida efímera, i que van tenir una existència més simbòlica que real. Es tracta de l'*Ateneo cultural libertario*, fundat el 1937, i *Los Amigos de México*, legalitzada l'any 1938. Les dues entitats tenien com a característiques comunes els plantejaments progressistes i la incorporació de dones. També eren comunes a les dues entitats l'origen no pratenc de la major part dels seus socis i l'ús del castellà en els seus escrits.

Per raons evidents, donada la ideologia dels dos grups, llibertària en el cas de l'*Ateneo* i antifeixista en el de *Los Amigos de México*, no van sobreviure a la fi de la guerra, sense que tampoc es produís un intent de continuïtat en la clandestinitat. La duresa de la situació no deixava cap esquerra en aquest sentit.

III.3.1.1. Ateneo cultural libertario (1937)

L'*Ateneo* es va crear sota la ideologia llibertària. L'objecte de la societat era l'art, l'esport i les ciències. En l'article segon dels seus estatuts⁴⁸³, marquen les seves prioritats, sense embuts:

“Su fin es una sociedad libre, donde los individuos, tras su contribución en la parte económica, se entreguen al fomento de los nobles deportes, las artes y las ciencias”.

L'entitat adoptava els idearis llibertaris d'igualtat entre les persones. Per això entenien d'una manera lliure i oberta les relacions sexuals, com queda evidenciat en l'article tercer:

“La educación y las formas mas sanas y racionales de la relación sexual, función de la maternidad y cultural, pre y post conceptual”.

Nascut en un moment en què començava a defallir el fervor revolucionari, especialment després dels Fets de Maig de 1937, els promotors de l'entitat pretenien:

“Estimular en fin, el Ateneo Libertario, como organismo popular por excelencia, que impulse y coordine las fuerzas generales, para que la Cultura y la Libertad de España sea una realidad en un plazo cada vez mas cercano”

---

⁴⁸³ AGC, Associacions.

L'*Ateneo* va ser reconegut oficialment el novembre de 1937. L'entitat tenia un funcionament assembleari. Les funcions administratives anaven a càrrec d'una junta administrativa formada per deu membres que es renovaven cada sis mesos. No hi havia president i els càrrecs no tenien funcions directives: secretari, vicesecretari, caixer, comptador, bibliotecari, vicebibliotecari i quatre vocals. Tots els socis havien de pagar una quota setmanal de cinquanta cèntims i havien de dur una conducta pública i privada que no perjudiqués la moralitat de l'entitat perquè, en cas contrari, serien expulsats. Els estatuts preveïen que, en cas de dissolució, tots els béns que haguessin pogut acumular passessin a escoles racionalistes. La seu social de l'entitat era al número 5 de la plaça de l'Estació⁴⁸⁴.

L'entitat devia funcionar de portes endins, amb activitats exclusivament per als socis, perquè no hem trobat cap constància documental d'activitats públiques. De tota manera, la seva vida deuria ser força curta, ja que tan sols hem trobat informació de la primera junta administrativa. A l'*Ateneo* hi havia una biblioteca formada a partir de les requisites de llibres als domicilis dels que havien fugit en esclatar la guerra⁴⁸⁵.

---

⁴⁸⁴ Vegeu Annex I, fotografia 39.

⁴⁸⁵ Bengoechea i Renom (1999) Pàg.155.

Poca cosa sabem dels socis de l'entitat. Dels pocs noms que hem aconseguit, hi destaca la presència de dones que, per primer cop a l'associacionisme pratenc, arriben a la junta administrativa⁴⁸⁶. D'altra banda, el nom dels socis indica una procedència emigrant i, en la majoria de casos, de fora de Catalunya. Molts d'ells no apareixen als padrons de població, donada la seva condició de treballadors eventuais amb poc temps de residència. La major part dels socis són molt joves.

Com a mínim en tres casos coneguts, freqüentar l'*Ateneo* va pesar negativament en la condemna a què van sotmetre les autoritats franquistes els partidaris de la República. En els tres casos, les penes imposades van ser de 20 anys de reclusió major⁴⁸⁷.

III.3.1.2. Los amigos de México (1938)

Aquesta entitat va tenir una vida més activa que l'*Ateneo* essent, de fet, l'únic grup, sense comptar partits i sindicats, que organitzà activitats públiques durant el 1938.

L'entitat es va crear l'estiu de 1938. La constitució oficial es va fer el 2 de juliol de 1938 a la seva seu, situada en un bar de la plaça Durruti, 3 (actual plaça d'Espanya), el popular *Bar Lázaro*, que ja havia

---

⁴⁸⁶ La primera dona que hi figura és Teresa Madrid, que el novembre de 1937 ocupava el càrrec de vicesecretari.

⁴⁸⁷ Bengoechea, Renom. (1999). Pàg. 154-155. Antonio Cadenas Aguilar, treballador de la construcció procedent de Jaén, acusat també de ser propagandista de la FAI. Guillermo Domínguez González, procedent de Garrovillas, acusat també de ser propagandista de la FAI. Joaquín Gómez Brun, d'origen aragonès, de qui només hi consta l'acusació de freqüentar l'*Ateneo*.

hostatjat altres grups, amb un capital humà de trenta-tres socis⁴⁸⁸. Van sol·licitar la seva legalització el 27 de juny de 1938. Dos dies després, el departament de Governació de la Generalitat demanava informes a l'Ajuntament que responia, el 13 de juliol, informant de la celebració de l'assemblea constituent i certificant l'honorabilitat de tots els components de la Junta i que no tenien antecedents negatius per la seva conducta.

Els estatuts són molt detallats pel que fa al règim de funcionament i a les atribucions de cada càrrec, però donen poques dades pel que fa al contingut i a la ideologia de l'entitat. El càrrec més important és el de president, que presidirà la junta nomenada per l'assemblea general per un mandat d'un any. La resta de càrrecs són: vicepresident, secretari, vicesecretari, tresorer, comptador, bibliotecari i quatre vocals. Només el capítol quinzè, que preveia la creació de comissions, ponències i seccions, ens aclareix una mica quin havia de ser l'interès del grup, tot i la generalització dels conceptes:

“cultura, relación y propaganda, fomento y artisticos-musical”⁴⁸⁹.

Una de les condicions per admetre un soci nou era acreditar la pertinença a una entitat antifeixista –condició innecessària donada l'obligada sindicació- i a l'aval de dos socis.

La finalitat amb què naixia l'entitat era

---

⁴⁸⁸ AMEP. Associacions.

⁴⁸⁹ AGC. Associacions.

“estrechar las relaciones y lazos de amistad entre la España antifascista y el pueblo mexicano, así como el intercambio de todos los valores culturales, artísticos y político-sociales”.

Podien formar part de l'entitat tots els

“antifascistas de ambos sexos amantes de la libertad, que sientan simpatía hacia la República hermana”⁴⁹⁰.

No hem d'oblidar l'important paper de Mèxic a favor de la República espanyola, i el que encara hauria de tenir amb els refugiats de la guerra.

Los amigos de México van organitzar un seguit d'actes destinats a la població escolar, amb motiu del final de curs de l'escola situada al carrer Flaquer, número 3. Donada l'escassa informació de què disposem, és interessant reproduir la totalitat de l'escrit que adrecen al consell municipal, en data 29 de setembre de 1938:

“La entidad los “Amigos de México” de esta localidad en Junta directiva celebrada el pasado miércoles, día 28 del corriente, acordó, patrocinar los exámenes de los alumnos de la escuela de la calle Flaquer nº 3, dirigida por el señor don David Aubá, ex director del colegio Balmes de Barcelona, cuyos exámenes serán seguidos de un pequeño festival que tendrá lugar, en el local de Izquierda Republicana, el próximo domingo día 2, a las 5 de la tarde.

Dicha entidad, pone de relieve a éste Consejo Municipal que siendo el acto tan altruista como cultural quiere dar a este pueblo la sensación de que estamos dispuestos a obrar de cara a la guerra, que sostenemos contra el fascismo invasor, fomentando la cultura para ayudar a engrandecer en las artes y las letras a este pueblo laborioso como es el Prat, y que en lo successivo haremos todo

---

⁴⁹⁰ AGC. Associacions.

cuanto esté a nuestro alcance para lograrlo". A continuació, convidaven el consistori a "tan magno festival para dar más esplendor al mismo"⁴⁹¹.

En un altre escrit, la societat demanava autorització per repartir cent panets i cent racions de carn entre els escolars que assistirien al festival.

Abans d'això, el grup s'havia fet conèixer demanant al consistori que no cobrés els impostos corresponents a les entrades per a un festival benèfic, a celebrar els dies 13 i 14 d'agost al teatre de la *Casa del Poble*. La petició va ser atesa, però ja no tornarem a trobar cap altra referència a l'activitat o la pròpia existència de *Los Amigos de México* .

Aquesta entitat comptà amb un bon nombre de dones entre els seus associats, la major part d'elles solteres. Algunes d'elles van arribar a l'única junta directiva que es va constituir⁴⁹². Malgrat conèixer el domicili de molts dels socis pels documents oficials, la majoria no consten als padrons de població. Això és degut a la seva procedència majoritàriament emigrant i que realitzen treballs eventuais. La majoria viu en cases del nucli antic redistribuïdes en petits apartaments, on viuen famílies senceres. Encara que són una minoria, també s'hi troben noms de pratencs de naixement, que solen tenir feines més estables. Entre els homes hi ha una barreja de solters i de casats, la major part d'ells situats entre la trentena i la quarantena.

---

⁴⁹¹ AMEP. Associacions.

⁴⁹² La junta de juliol de 1938 tenia tres dones: Maria Rosa Cardona, Bibliotecari, i Teresina Pallarés i Purita Martínez, vocals.

D'entre els socis en destaca el cas de Conrado Sancho Pérez, rellotger procedent de Saragossa, que va ser tinent d'alcalde en representació d'ERC i que va ser condemnat a cadena perpètua pel tribunal militar que el jutjà. Va obtenir la llibertat condicional l'any 1946⁴⁹³.

De la relació de socis de l'entitat, un total de 33, n'hi ha 18 que figuren identificats com a lloc de residència "*cuartel*". Aquesta domiciliació fa referència a la caserna de la guàrdia civil que havia estat construïda l'any 1933. Tot i que en els primers anys s'hi van instal·lar agents del cos, en esclatar la guerra van abandonar l'edifici de manera precipitada i desordenada. Alguns van travessar les línies per unir-se a la sublevació i d'altres es van buscar la vida com van poder. Els guàrdies i les seves famílies no van tornar fins al 1939.

Mentre durà la guerra la caserna va ser ocupada, encara que no de manera oficial com d'altres edificacions privades, donat el seu caràcter d'edifici públic. Els socis de l'entitat que s'hi van instal·lar eren, com la majoria de companys de grup, joves amb poc temps de residència al Prat i que feien feines eventuais. Del grup de 18, dues eren dones i destaca la presència d'un nom grec, Froso Protopapas, del qual no en sabem les causes que el van portar al Prat, però el fet que no aparegui en els registres de població municipals podria fer pensar que es podia tractar d'un antic brigadista.

---

⁴⁹³ Bengoechea i Renom (1999). Pàg. 134.

III.4. LA POSTGUERRA: ELS ANYS

QUARANTA

III.4.1. La implantació del nou règim

L'ofensiva final contra Catalunya per part de l'exèrcit de Franco havia començat la vigília de Nadal de l'any 1938, sense trobar gairebé cap resistència organitzada en el seu avanç. Després de la derrota de l'Ebre, a Catalunya gairebé tothom donava la guerra per perduda. El comandament de les tropes franquistes, autoanomenades exèrcit d'ocupació, l'exercia el general Eliseo Álvarez Arenas. Barcelona va ser ocupada el 26 de gener de 1939 i el 5 de febrer, Girona. L'1 d'abril de 1939, el darrer comunicat de guerra donava per acabat el conflicte armat i s'iniciava una brutal repressió contra els vençuts.

El 25 de gener de 1939, a les vuit hores i quaranta minuts, el Prat va ser ocupat per la Divisió 105, comandada pel Coronel López Bravo. El mateix dia, es va constituir la Comissió Gestora⁴⁹⁴. A la primera sessió de la Comissió, celebrada el dia 26, s'aprovà l'adhesió incondicional al govern del general Franco

“manifestando al mismo tiempo su más firme convicción de que continuando la serie incabada de victoriosos hechos de armas

---

⁴⁹⁴ Sobre la postguerra al Prat vegeu: Fabró, I.; Gómez, M. *Els anys després. El Prat des de 1939 a 1950: la postguerra*. Ajuntament del Prat de Llobregat, 1989.

lagrará en muy breve plazo la incorporación de toda Cataluña a la España Una, Grande y Libre que se está forjando bajo la dirección del Generalísimo Franco"⁴⁹⁵.

així com el condol pels caiguts "*por Dios y por la Patria*". Fora de les proclames patriòtiques de rigor, les primeres actuacions del nou govern municipal van anar encaminades a restablir la situació econòmica anterior a la revolució i la guerra. Es va constituir una comissió encarregada d'aplicar la llei de Recuperació agrícola per tal de retornar als seus antics propietaris les terres expropiades i col·lectivitzades. De la mateixa manera s'aprovà el retorn immediat de totes les propietats i béns incautats durant la guerra (sessió del dia 28). Igualment s'obligà a tota la població a lliurar les armes que poguessin posseir.

Per tal de restablir l'activitat municipal, el 29 de gener s'acordà demanar un crèdit al *Banco de Crédito Local* i el 8 de febrer s'aprovà el canvi de moneda republicana per la nova moneda de curs legal a través del *Banco de Vizcaya*.

Per donar una imatge de força, al mateix temps que s'intentava un acostament populista a la població, els primers dies de l'ocupació es van donar quinze sacs de farina a cada flequer perquè fessin pa per repartir gratuïtament entre la població (la comissió del 6 de març va acordar -en un gest de *generositat*- no cobrar aquesta farina als flequers). Igualment, els dies 28, 29, 30, 31 de gener i 1 de febrer s'obligà La Seda a lliurar 44.350 kg de carbó pel subministrament

---

⁴⁹⁵ AMEP. Acta de la Comissió Gestora, 26-01-1939.

elèctric del poble, des de la central de *La Papelera Española*. Després de mesos de reclamacions per part de La Seda, la Comissió del 17 de maig de 1940 acceptava la *donació* gratuïta d'aquest carbó, donant per acabat el conflicte.

La implantació del nou règim anà acompanyada de l'adopció de tota la simbologia que acompanyava el seu líder i de l'exaltació dels morts en la campanya, uns dels elements que més relacionen el franquisme amb el feixisme. Així, es va procedir a la compra per a les dependències municipals d'imatges del Caudillo i de la nova bandera, i es va acordar aixecar un monument a "*los caídos*".

Una anècdota serveix per fer-nos una idea de com eren els nous governants locals. La Comissió gestora havia acordat per unanimitat gravar en marbre per al vestíbul de la casa consistorial el darrer *parte de guerra*⁴⁹⁶. Dos mesos més tard, però, a la sessió del dia 5 de juliol s'acordà que:

“aunque no se pueda de momento grabar en mármol, se haga pintado a fin de que figure en el lugar señalado el próximo día diez y ocho, aniversario y fiesta del Glorioso Alzamiento Nacional”.

Desídia, gasiveria ? El cert és que els documents gràfics no semblen indicar que s'arribés a fer la placa.

L'exaltació del règim també es deixava veure en les despeses extraordinàries que es van autoritzar per decorar els carrers pels quals havia de passar el comte Ciano, Ministre d'afers exteriors d'Itàlia i

---

⁴⁹⁶ AMEP. Acta de la Comissió Gestora, 17 d'abril de 1939.

gendre de Mussolini, en el seu trajecte des de l'aeroport en direcció a Barcelona⁴⁹⁷.

En el conjunt de les primeres mesures franquistes cal destacar-hi, per la seva importància, totes aquelles que anaven destinades a la repressió de les manifestacions de la identitat nacional catalana. Així, es prohibí l'ús de banderes, de l'himne... i pel que fa a la llengua, el primer band, publicat després de l'ocupació de Barcelona, restringia l'ús del català a l'àmbit estrictament familiar. El 9 de juny de 1939 es va condemnar a

“la imposición de una multa de 50 pesetas a Juan Monleón Gálvez por hablar al público en catalan en el teatro Centro Artesano de esta localidad, se servirá Vd disponer que sufra ademas 15 dias de arresto en la cárcel”⁴⁹⁸.

Una de les primeres mesures que va prendre la comissió gestora va ser el canvi de noms de bona part dels carrers del Prat. El primer acord, del 13 de març del 1939, consistí a castellanitzar tots els noms que no s'havien de canviar i el 20 de març de 1939 s'acorda el canvi de tots aquells que tenen relació directa amb homes i fets significatius de la República⁴⁹⁹. Més tard, el 2 de setembre de 1940, la mateixa comissió acorda el canvi de noms

---

⁴⁹⁷ Comissió Gestora del 14 de juliol de 1939.

⁴⁹⁸ AMEP. Jutjat militar.

⁴⁹⁹ Com a exemple: la plaça Francesc Macià passarà a ser la plaza del Caudillo, la plaça Durruti serà la plaza Espanya i l'avinguda 14 d'abril es convertirà en avenida de José Antonio.

“poco gratos, para sustituirlos con otros más en consonancia con la nueva España”⁵⁰⁰.

En canvi, altres noms significatius, com els del Dr. Robert, Martí i Julià o Madoz, no es van canviar durant tota la dictadura, tal vegada per desconeixement de l'abast de l'obra d'aquest personatges.

III.4.2. La repressió

La repressió franquista anava encaminada a castigar totes aquelles persones que havien ostentat càrrecs polítics, sindicals o militars durant la República. Però també es dirigí, de manera indiscriminada, contra el conjunt de la població per tal d'exercir un control exhaustiu i evitar qualsevol intent de protesta.

Per tal de complimentar la causa general, es demanen informes i documents que puguin determinar responsabilitats polítiques. Els expedients inculporis es feien a partir dels informes elaborats per l'Ajuntament, la Falange, la Guardia Civil, rectors de parròquies⁵⁰¹ i per les denúncies de particulars. S'aplicava el concepte previ de presumpció de culpabilitat i tots els denunciats havien de provar la seva innocència, tasca ben difícil, tenint en compte la procedència dels informes.

Al Prat les denúncies es poden agrupar en quatre blocs:

- haver participat en l'incendi de l'església;

---

⁵⁰⁰ Els canvis van afectar al carrer de Prat de la Riba, que va recuperar el vell de calle de la Ribera; el carrer de Pi i Margall passava a ser la calle Mayor i el carrer d'Àngel Guimerà la calle del Centro.

⁵⁰¹ En el cas del Prat no s'han trobat informes signats per capellans.

- haver participat en assassinats;
- haver induït els assassinats, fer requises, etc;
- haver exercit càrrecs públics, polítics o sindicals o haver format part d'algun comitè local.

Segons les dades recollides per Josep M. Solé i Sabaté⁵⁰², les persones del Prat que van morir afusellades van ser nou, totes elles executades al Camp de la Bota. Soledad Bengoechea i Mercè Renom n'esmenten quatre més que van morir a la presó, i quatre morts, sense més informació que procedeixen de les memòries de Demetrio Beriain⁵⁰³. Investigacions recents, ens han permès identificar un total de 12 persones afusellades⁵⁰⁴. Les persones afusellades, totes elles al camp de la Bota, van ser: Joan Reixach Prats (13-5-39); Antonio Martínez Martínez (25-5-39), Ignasi Fortuny Català (9-7-39), Francisco Sánchez Costa (2-8-39), Joan Nadal Guixà (24-10-39), Josep Frigola Aguiló (4-11-39), Lluís Serra Giribert (18-11-39), Moisés Orcol Elia (6-6-40), Miquel Quiles Tormo (1-7-40), Miquel Eroles Sorribes (29-7-40), Julián Acero Tejel (21-11-41), Juan Sánchez Mendía (7-5-43).

Bengoechea i Renom resumeixen les conseqüències de la repressió al Prat:

---

⁵⁰² Solé i Sabaté, Josep M. *La repressió franquista a Catalunya 1938-1953*. Edicions 62, Barcelona, 1985.

⁵⁰³ Bengoechea i Renom (1999) op. Cit. Pàg. 128-130. Beriain, Demetrio. *Prat de Llobregat, ayer: un pueblo sin Estado (relatos i semblanzas)*. (s.d.).

⁵⁰⁴ Recerca efectuada des de l'Arxiu municipal del Prat per a l'exposició *El camp de la Bota* de Francesc Abad. Gener-febrer 2005. Sala d'exposicions Torre Muntadas del Prat de Llobregat.

“En general els homes vinculats a la CNT van ser castigats durament, amb l’execució o llargs anys de presó. I no hi va haver més morts perquè van exiliar-se massivament. Però al Prat, a més, van rebre una forta repressió els homes vinculats a ERC, que havien exercit les seves responsabilitats en les complexes circumstàncies del temps de guerra i no van creure necessari haver d’exiliar-se.

A la presó hi van anar molts pratencs, com gent d’altres pobles i ciutats. Però saber quants i qui demana una recerca difícil de dur a terme. D’una banda, un gran nombre de soldats del front republicà foren fets presoners i situats en camps de concentració a la zona franquista fins que, passats, uns quants mesos d’acabada la guerra molts d’ells van anar retornant. D’altra banda, les persones que estaven a la rera guarda o els soldats que no havien estat fets presoners al front van estar sotmesos a les investigacions de la policia del règim, que demanava informació al nou govern local”⁵⁰⁵.

L’any 1941, l’Ajuntament del Prat, facilità a les autoritats militars una llista de

“los individuos de esta localidad que se significaron por su actuación destacada o por los delitos cometidos y que en la actualidad se encuentran en ignorado paradero o en el extranjero”⁵⁰⁶.

La relació inclou 38 noms que inclouen regidors, alcaldes, sindicalistes, etc...

Alguns dels exiliats van passar a França i van poder tornar passat un temps, com Josep Barberà Paretas; d’altres van trigar anys a tornar,

---

⁵⁰⁵ Bengoechea i Renom (1999) op. Cit. Pàg. 130.

⁵⁰⁶ Fabró i Gómez (1989), op. Cit. Pàg. 24.

com Demetrio Beriain Azqueta; i d'altres s'establiren a l'estranger, com Bonaventura Pujol Font que ho feu a Cuba. En l'altra cara de la moneda hi ha la tràgica història de la família Cortés, recollida per l'escriptora Montserrat Roig.

Els Cortés, els pares, Francisco i Carmen, i set fills, José, Jacinto, Manuel, Ángel, Aurora, Ángeles i Carmen, s'havien establert al Prat procedents d'Almeria. Van fugir cap a França l'hivern del 1939, seguint la riuada de refugiats, després de recollir Pepe en un hospital de Figueres, on es recuperava de l'amputació d'una cama. Traslladats a Angulema, els alemanys van obligar molts dels refugiats a pujar al tren que els portaria al seu destí final, el famós tren dels 927. El pare, en José, en Jacinto i en Manuel van ser presoners a Mauthausen, mentre que les dones i el petit Ángel eren traslladats a Hendaia, en un terrible viatge que cap d'ells no va poder oblidar.

El pare i en Pepe van morir a Gusen, *kommando* o camp annex de Mauthausen. En Jacinto va ser alliberat pels aliats a Gusen i s'instal·là a França, on visqué fins a la seva mort. En Manuel, que es trobava en un greu estat, va ser alliberat per soldats polonesos i el portaren a Polònia, on va fer estudis d'enginyeria i on visqué fins que va poder tornar a l'Estat espanyol; s'instal·là a Gijón fins a la seva mort. Només van tornar a Catalunya la mare, les tres filles i l'Àngel. De retorn al Prat, va descobrir que havien perdut la casa i que els seus objectes personals havien estat sostrets pels seus mateixos veïns. La mare,

analfabeta, que mai no havia fet res sense el marit, va aconseguir tirar la família endavant fent estraperlo a Barcelona.⁵⁰⁷

Un element de la repressió contra la població que s'ha de considerar són les depuracions, que tenien com a finalitat apartar de les activitats professionals totes les persones que no fossin favorables al nou règim. Els cossos més afectats al Prat van ser els funcionaris municipals, els mestres i el personal sanitari. Totes les persones afectades s'havien de presentar voluntàriament a la revisió perquè, en cas de no fer-ho, eren expulsats directament del cos a què pertanyien.

Pel que fa als funcionaris municipals, segons l'acord de la Comissió gestora del 10 de febrer de 1939, es van cessar de manera immediata tots els treballadors eventuais i, per tant, ni tan sols no van tenir dret a depuració. Després de les destitucions i renúncies de diferents jutges, finalment, el procés de depuració es va cloure amb 9 funcionaris admesos sense sanció, 9 funcionaris sancionats amb dos mesos de suspensió i 2 funcionaris destituïts amb pèrdua de tots els drets laborals⁵⁰⁸.

Del personal sanitari, l'antic alcalde d'ERC, Josep Pujol i Capsada va ser sancionat amb:

“la inhabilitación perpetua para ejercer en el Prat de Llobregat, e inhabilitación por durante diez años para ocupar cargos directivos

---

⁵⁰⁷ Roig, Montserrat. *Els catalans als camps nazis*. Edicions 62, Barcelona, 2001. Hi ha referències a diverses pàgines, en especial de pp 93-100. Bengoechea i Renom (1999). Pàg. 143, 147-148. Informació oral d'Aurora Campmany Cortés.

⁵⁰⁸ AMEP, Funcionaris municipals. Resolució a acta de la comissió gestora de l'1-5-1941.

*o de confianza en la organización o en corporaciones de índole médica o sanitaria*⁵⁰⁹.

Els mestres que es van presentar al procés depurador no van ser sancionats i només dos d'ells van tenir problemes. La mestra Josepa Pedrerol va haver de presentar un al·legat de defensa davant les acusacions d'atacs a la religió i a la moral de què era acusada. També va rebre acusacions el mestre Octavi Vilar, de qui l'Ajuntament va emetre informes positius. Pedrerol va ser confirmada en el seu càrrec i Vilar va morir abans d'acabar el procés⁵¹⁰.

III.4.3. La vida quotidiana

El Prat de 1940 comptava amb una població de 8.942 habitants. El creixement de la població s'havia anat produint de manera constant, tot destacant l'augment espectacular dels anys vint, resultat de la primera onada migratòria relacionada amb la indústria⁵¹¹. L'extensió superficial del terme municipal era de 3.222 ha. La major part de terres eren agrícoles, de les quals 1.508 ha. es dedicaven al conreu de productes de regadiu i fruiters.

L'any 1941 hi havia cinc indústries establertes al Prat:

- *La Seda de Barcelona*. Fàbrica de raió. 959 treballadors.

---

⁵⁰⁹ AMEP. Acta de la comissió gestora del 16 de juny de 1941.

⁵¹⁰ Bengoechea i Renom (1999) op. Cit. Pàg. 126-127.

⁵¹¹ 1900: 2.804 habitants; 1910: 2.977 hab. ; 1920: 3.591 hab. ;1930: 6.694 hab.; 1940: 8941 hab.; 1950: 10.401 hab. Fabró i Gómez (1989), op. Cit. Pàg.32.

- *La Papelera Española*. Fàbrica de paper i cartró. 693 treballadors. Treballava amb una restricció de producció del 50%.
- *Vidriería Jordi*. Fàbrica de vidre. 72 treballadors.
- *Francisco Tous*. Fàbrica de paper. 9 treballadors.
- *Valentín Turú*. Fàbrica d'oli. 3 treballadors. Treballava tres dies a la setmana per manca de matèria primera.

El 1940 es comptabilitzaven 50 establiments de tot tipus dedicats a l'alimentació, 4 tavernes i 5 bodegues. També hi havia 3 bars (La Pansa, Piculín, Lázaro) i 5 cafès-restaurant (Café del Pont, Centre Artesà, Fonda Piculín, La Rambla, Café Español⁵¹²); molts d'aquests locals tenien una llarga història relacionada amb entitats locals de tot tipus.

Pel que fa a la sanitat, al 1940 hi havia tres farmàcies, una petita clínica, quatre metges, quatre llevadores i dos veterinaris. Acabada la guerra van tornar les religioses de la congregació de les *Hermanas Terciarias Carmelitas Descalzas*, l'única existent al Prat, i van continuar dedicades a l'ensenyament infantil i primari a la seva escola.

En ensenyament, hi havia un greu dèficit de places públiques, ja que només funcionava l'escola Joan Maragall, rebatejada com a Grupo Escolar José Antonio, perquè la guerra havia aturat les obres de

---

⁵¹² Nom que va rebre després de la guerra la Sala d'en Bou.

l'escola del parc. Aquesta manca de places públiques la suplien les escoles privades, segregades també per sexes.

Una de les principals preocupacions de les noves autoritats va ser la restauració de la normalitat de les comunicacions, especialment per no interrompre el subministrament a Barcelona. Els soldats republicans en la seva fugida havien volat el pont del tren i el de vianants i vehicles per tal de retardar la caiguda de Barcelona. El Prat quedava així parcialment incomunicat. Les autoritats locals van prioritzar la compra i la posada en funcionament del vell pont de Ferran Puig (1873) i es va instal·lar un pont provisional per al ferrocarril.

Les noves autoritats també estaven molt preocupades per *restablir la comunicació* amb Déu. Amb el temple parroquial destruït, varen expropiar el cinema Modern, situat a la plaça de la Vila (rebatejada com del *Caudillo*), propietat de la família Vallhonrat, de reconeguda militància republicana i catalanista, i el van habilitar com a temple per acollir els oficis religiosos. Al mateix temps, es constituí la *Junta para la reconstrucción del Templo*, presidida per l'alcalde i el rector i formada per personalitats locals addictes al règim i catòlics reconeguts.

Del projecte aprovat per la Junta, un espectacular edifici d'inspiració neoromànica, només s'arribaria a construir la cripta i el campanar fets, però, amb arcs imitació dels romànics, tot i que molt més modestos que en el projecte original, i no es van acabar fins el 1948. També s'adquirí un impressionant crucifix, imitació d'una obra de Josep Llimona, per presidir el saló de plens. Això passava el juny de 1941 i va costar 750 pessetes.

Europa mentretant seguia en guerra i les malmeses economies del pratencs patien les contribucions *voluntàries* a diferents causes. Una d'elles era la contribució a l'assistència local a través de les *fichas azules*. Qui més qui menys intentava dissimular la seva situació econòmica, per poder fer una aportació més petita de la que li corresponia, tal i com es queixava el Delegat local:

“tal desproporcion que pueda considerarse el donativo ofrecido, más bien que como una ayuda, como una burla a dicha benéfica y patriótica institución”⁵¹³.

Tampoc no faltaven les aportacions al finançament de la *División Azul*. A més, també calia contribuir a l'equipament de l'únic *divisionario* pratenc, Nicolás Muro. I això sense oblidar les diverses col·lectes pro-temple!

El Règim actuà amb una doble moral, especialment evident pel que fa a la dona. Així, d'acord amb l'Església catòlica, s'articulà una xarxa de domini sobre la població femenina, encaminada a vetllar pels bons costums, tot exaltant la maternitat, la submissió i l'obediència. La missió fonamental de la dona era la reproducció, només tolerada dintre del matrimoni. Després d'anul·lar, amb efectes retroactius, la llei del divorci i els matrimonis civils, l'Estat dictà lleis que penalitzaven els *delictes sexuals* i que requeien amb especial duresa sobre les dones: l'avortament, la propaganda contraconectiva, l'amistançament, l'adulteri, etc. Paradoxalment, però, fins al 1956 no es declarà il·legal la

---

⁵¹³ AMEP. Actes de la comissió gestora, 19-06-1939.

prostitució. Al Prat, el centre de prostitució més important era el *Bar Saboya*.

El gener del 1947, l'Ajuntament ordenà una inspecció sanitària per comprovar que a cal *Saboya* complien tots els requisits. L'informe de l'inspector, recollit a l'acta de la comissió gestora del 17 de febrer, indica que el local reuneix les condicions però que, en canvi, no ha pogut efectuar el reconeixement de les "pupilas". Finalment, el 2 abril de 1948, la Comissió gestora ordena el tancament del local a causa de les baralles que s'hi produeixen i pels atemptats a la moral, també es fa esment a uns "fets sagnants" ocorreguts feia poc.

Anys abans, el novembre de 1941 s'havia acordat el desallotjament de la colònia americana, un focus de barraquisme sorgit arran de la primera migració industrial dels anys vint, on vivien famílies senceres sense les condicions higièniques més elementals i sense control de les autoritats.

III.4.4. La represa de l'activitat associativa

A partir del 25 de gener del 1939, res no va tornar a ser igual al Prat. Pel que fa al món cultural, la conseqüència més immediata i previsible va ser la desarticulació total de l'estructura associativa de la societat civil. Tots els grups quedaren suprimits en espera de la inspecció del govern civil que només autoritzà aquelles entitats que reunien totes les garanties que exigien les noves autoritats. Al Prat, això representà la desaparició de tot el teixit associatiu, especialment de les

entitats que s'havien fundat durant la guerra, que van desaparèixer definitivament.

D'altra banda, des del 1939, la *Fiesta de la Liberación*, les festes religioses i els homenatges als excombatents i als caiguts de tota mena –que no de tota ideologia– substitueixen les festes populars. En el calendari festiu, les cites religioses més importants eren la festa de la pasqua florida, que recuperà les tradicionals caramelles, i la festa del corpus, que, a més de processons, se celebrava amb bandes de música, gegants i capgrossos i espectacles per als nens, i, més endavant, amb catifes de flors.

Com a única novetat significativa d'aquest període hi consta la constitució, el febrer de 1941, d'una entitat anomenada *Centro Artístico Español*, presidida per Narcís Baiges, amb seu al carrer Flaquer, número 1 ⁵¹⁴. Aquesta entitat deuria tenir una vida molt curta donada l'escassa informació que en tenim. Tot fa pensar que es tractaria d'una entitat creada per organitzar, únicament, actes festius per als joves, sota els auspicis de persones reconegudes del municipi i sense antecedents polítics sospitosos per al nou Règim. De fet, l'única documentació del grup conservada a l'Arxiu municipal del Prat, fa referència a l'organització de revetlles per a les festes de Sant Joan i de Sant Pere i Sant Pau del juny de 1941. Després d'aquestes festes no torna a haver-hi cap referència a l'entitat.

---

⁵¹⁴ AMEP, Associacions.

La Festa Major es convertí en la cita lúdica més important de l'any. La societat de propietaris del *Centre Artesà* intentà recuperar, sense èxit, l'esplendor dels balls que organitzava abans de la guerra⁵¹⁵. Des del 1944, la festa major del Prat tindrà un envelat, promogut per pagesos locals, que es convertirà en un dels centres socials de reunió més importants.

El règim incorporà a la Festa Major molts elements del folklore català, que cada cop aniran guanyant més pes en el conjunt dels actes festius. Així, s'hi podran trobar, entre d'altres, balls populars, balls de bastons, castellers -vinguts de fora- i sardanes. Amb els anys, les entitats van afegir els seus actes al programa oficial de la Festa. Paradoxalment, a les festes del règim es busca la participació ciutadana amb accions populistes, com la incorporació d'actes per als nens i els elements folklòrics⁵¹⁶. Amb aquest esperit, la primera audició de sardanes després de la guerra va tenir lloc ben aviat, el setembre de 1939, segons consta al programa de Festa Major dels *Pares de Família*. En els lliuraments d'aquests anys, en especial a partir de 1948, quan són més complets, hi consta el pagament a les cobles que van actuar durant les festes de la *Liberación* i del *Alzamiento*.

---

⁵¹⁵ Vegeu Annex II, document 22.

⁵¹⁶ AMEP. Lliuraments. Vegeu Annex II, document 25.

III.4.5. El domini dels grups catòlics

L'activitat associativa cultural es reinicià ben aviat de la mà dels grups menys sospitosos ideològicament. Aquests seran els vinculats a l'església, en especial els supervivents *Pares de Família*, ara castellanitzats, i, en molt menor grau, *Acción Católica*. Centrats en activitats estrictament religioses, van reaparèixer altres grups de vida molt curta, com ara la *Liga de Perseverancia* o d'altres amb més arrelament com les *Hijas de María*.

La reactivació del moviment associatiu fora del marc de l'església es produeix amb molta més dificultat. D'aquesta manera, tornaran lentament a l'activitat els grups amb més història, amb l'excepció del *Centre Autonomista* (i els diferents grups que el succeïren), condemnat irremeiablement pel seu passat ideològic, com condemnats estaven alguns dels seus responsables per ser republicans i defensar la República. El *Centre Artesà* continuarà com a societat civil de propietaris, sense reintentar la seva activitat associativa que, d'altra banda, ja feia anys que havia abandonat.

Pel que fa a *Acción Católica*, malgrat que creà seccions esportives i recreatives, el seu objectiu fonamental era la tasca evangelitzadora, i van ser els cristians més radicals els que s'integraran a les seves files. *Acción Católica*, al Prat, desenvolupà la seva tasca adreçada als joves a partir de les seves branques masculina i femenina. La seva activitat bàsica era la difusió de la doctrina catòlica i els seus objectius els

resumien l'any 1940, tot definint una militància activa dels seus membres:

*“Según palabras del sumo pontífice (Pius XII) deben ser nuestras organizaciones: Escuelas de educación cristiana y apostólica. Cenáculos de verdad. Centros de difusión del bien. Sus miembros apostolicamente activos”*⁵¹⁷.

Acción Católica comptava amb importants vinculacions amb el poder i disposava d'una àmplia difusió entre les forces vives del nou règim. A més de catòlics locals amb una forta tradició familiar, el grup també acollí una important representació de la població basca que s'havia instal·lat al Prat arran de la construcció de *La Papelera Española*.

L'activitat pública d'*Acción Católica*, que sovint s'acompanyava d'actes religiosos, se centrà en l'organització de vetllades musicals, recitals de poesia, sardanes i esports. Pel que fa al teatre, només realitzaren esporàdicament alguna representació pròpia, i alguna vegada presentaren l'actuació d'algun grup cristià de fora del Prat. Aquests actes solien tenir lloc al local dels *Padres de Familia*, la *Sala d'en Bou*, a la plaça de la Vila, seu tradicional de moltes associacions catalanistes i republicanes, i ocupada pels grups catòlics després de la guerra.

---

⁵¹⁷ Invitació d'*Acción Católica* al concert d'una petita pianista de vuit anys per al dia 10 de novembre de 1940.

Els actes més solemnes del grup solien coincidir amb la celebració de la Mare de Déu de Montserrat. Així es va fer en la inauguració del local de la secció femenina, l'any 1940, o en la benedicció dels seus estendards, l'any següent⁵¹⁸.

Amb tot, l'activitat pública d'*Acción Católica* quedà molt diluïda, i fins i tot marginada, per l'empenta i el ressò de *l'Asociación Católica de Padres de Familia*. Com a exemple d'aquest aiguabarreig de folklorisme, simbologia feixista i catolicisme, resulta il·lustrativa la petició que el president d'*Acción Católica* adreça a l'Ajuntament el 26 de juny de 1941:

*“La Juventud Masculina de Acción Católica de España de esta localidad con motivo de la colocación y bendición de la primera piedra del Templo Parroquial que ha de construirse, así como también por la colocación de un Crucifijo y busto del Generalísimo Franco, en el Magnífico Ayuntamiento que tan dignamente preside, ha organizado para el próximo día 29, festividad de San Pedro y San Pablo, patronos de esta parroquia, una audición de sardanas para dar el máximo realce y esplendor a las fiestas que en dicho día se celebraran”*⁵¹⁹.

Peticions semblants, sol·licitant autorització per a efectuar audicions de sardanes, es van repetir l'any 1941 per als mesos d'octubre i per al Nadal. En anys successius es continuaren les audicions promogudes per *Acción Católica*⁵²⁰.

---

⁵¹⁸ Vegeu Annex II, document 24.

⁵¹⁹ AMEP, Associacions.

⁵²⁰ Vegeu Annex I, fotografia 40.

Una de les actuacions més populars d'Acción Católica va ser l'establiment, durant la Festa Major de 1943, de la Xarxa d'Altaveus Local. Consistia en la difusió, simulant una emissora radiofònica a través d'uns altaveus situats en diferents carrers del poble, d'informació sobre els actes festius, música, recomanacions morals i consells religiosos, i publicitat de les empreses i comerciants locals. En la petició d'autorització que l'associació adreça a l'Ajuntament fan constar

“el fin primordial de propagar la Acción Católica y levantar el espíritu moral y religioso de nuestro pueblo”⁵²¹.

El mateix to es repeteix a les sol·licituds dels anys següents. La *Juventud de Acción Católica* se'n va fer càrrec durant uns anys i després els prengué el relleu *Amics d'El Prat*, que continua organitzant-ho actualment⁵²². La Xarxa es finançava, i es finança amb els ajuts municipals i amb les aportacions dels anunciants.

Les darreres notícies que hem pogut obtenir de l'entitat corresponen a l'any 1943, data al voltant de la qual deixaria d'actuar, cedint el protagonisme als *Pares de Família*.

---

⁵²¹ AMEP, Associacions.

⁵²² Vegeu Annex II, document 31.

III.4.6. Asociación Católica de Padres de Familia (1939-1955)

Aquest grup, com ja hem vist en el capítol dedicat a la República, s'havia fundat el 1935 sota els auspicis del rector Josep M. Homs. Els *Pares de Família*, com se'ls va conèixer sempre, va ser l'entitat que més aviat va reiniciar la seva activitat després de la guerra⁵²³, tot i que el seu caire obertament confessional no havia estat cap obstacle perquè desenvolupés la seva activitat durant el període republicà. D'aquesta manera, estarà en condicions d'oferir un complet programa d'activitats per a la Festa Major del 1939, celebrada entre el 27 i el 29 de setembre. En aquella mateixa Festa Major, la societat de propietaris del *Centre Artesà*, gens sospitosa ideològicament, organitzà balls i una representació de sarsuela, tot a càrrec de grups de fora.

Els *Pares de Família* estaven organitzats en diferents grups, dedicats a l'esport -en especial al bàsquet-, la música, el balls i el teatre. Un dels èxits més importants dels *Pares de Família* havia estat la constitució d'un orfeó, sota la direcció del mestre Joan Estalella i amb l'aportació de les veus de les *Filles de Maria* i del grup de caramelles de l'associació. *L'Orfeó Pratenc*⁵²⁴ actuà per primer cop el 5 de gener de

---

⁵²³ El 14 de setembre de 1939 s'adreça a la presidència de la Comissió Gestora per tal de demanar les instal·lacions esportives municipals per als seus atletes. AMEP, Associacions.

⁵²⁴ Veure capítol dedicat a la República.

1936 i, tot i que intentà continuar la seva activitat després de la guerra, no ho aconseguí.

L'estudi del programa de la Festa Major de 1939 organitzada pels *Pares de Família* ens ofereix una informació detallada i, alhora, significativa sobre l'actitud dels nous governants⁵²⁵. De l'anàlisi del seu contingut se'n desprèn la tolerància del nou règim vers determinades manifestacions folklòriques, així com una certa permissivitat en l'ús del català per determinades persones en alguns actes públics. Val a dir que tot això només era possible en el marc d'una associació tan poc sospitosa i tan vinculada a l'església com eren els *Pares de Família*.

Així, els actes de la Festa Major del 1939 es van iniciar el dia 27 amb una audició de sardanes a la plaça de la Vila, batejada ja com a Plaza del Caudillo. El plat fort de la festa va ser, però, l'actuació de l'*Orfeó Pratenc* sota la direcció del mestre Estalella. El programa oferia un curiós poti-poti que barrejava l'himne de la *FET y las JONS*, peces d'autors clàssics, cançonetes populars castellaneres i cinc peces en català. Les composicions catalanes, d'altra banda gens subversives, incloses en el programa eren: *Sant Josep i Sant Joan* i *La Donzelleta* de Pérez Moya, *Les fulles seques* i *la Sardana de les Monges* de Morera, *Cançó de Rotlle* de Cubells. La vetllada es tancà en un *crescendo* solemne provocat, en aquest ordre, per *la Sardana de les Monges*, el *Mesias* de Haendel i l'*Himno Nacional*!. Els actes festius es completaren amb actuacions per als més joves i competicions esportives.

---

⁵²⁵ Vegeu Annex II, document 20 i 21.

Els *Pares de Família* van tenir un protagonisme absolut en la vida pública local, amb l'única competència d'*Acció Catòlica*. Així, entre 1939 i 1944 la mitjana d'actes organitzats al Prat per entitats no esportives, i de què tenim constància, situen els *Pares de Família* entre un 60 i un 80% del total, amb una punta màxima l'any 1943 amb un 90% d'actes organitzats respecte al total. L'any 1945 representa un important canvi a la vida local, perquè comencen a actuar-hi noves entitats.

Una de les seccions més importants de l'Associació va ser la folklòrica. Les actuacions se centraren, sobretot, en la sardana i les danses tradicionals catalanes. Com ja hem vist, el mateix setembre del 1939 organitzen una primera audició de sardanes, i ho seguiran fent al llarg dels anys. En aquest sentit, cal destacar l'organització del primer concurs local sardanista durant la festa major del 1946, que comptà amb el patrocini de l'Ajuntament⁵²⁶. Aquest concurs tindrà continuïtat i ampliarà el seu abast a comarcal.

L'activitat musical dels *Pares de Família* se centrà en l'organització de vetllades a càrrec dels socis i en l'acompanyament musical d'alguna obra representada pels grups de teatre, en especial *Els pastorets*. També ens consta, almenys durant dos anys -1944 i 1945- la participació en els concursos de caramelles de Pasqua.

---

⁵²⁶ Vegeu Annex II, document 27.

Cal destacar també l'organització d'un grup de ball de bastons, que tindrà una activitat irregular, i la creació l'any 1949 de l'esbart *Petits Pratencs*, format per nens i nenes, que tindrà èxits destacats en nombroses convocatòries fora del Prat.

Malgrat la competència que representaven les noves entitats, els *Pares de Família* es van mantenir, amb alts i baixos, fins la crisi definitiva del 1955. L'any següent es va dissoldre l'associació, tot i que va mantenir un temps l'activitat sardanista.

L'any 1935 l'entitat havia aconseguit formar un interessant grup teatral que es reorganitzà ràpidament després del final de la guerra. Cal destacar que més del 60% dels seus actors es van incorporar a la renovada fundació amb la qual cosa es va poder produir una continuïtat, fet singular que no es va donar en cap altre entitat.

Els *Pares de Família* van formar dos quadres escènics: un d'infantil, integrat només per nenes, i el grup d'adults, únicament d'homes. El grup infantil inicià les representacions l'any 1939⁵²⁷, mentre que el d'adults es presentà amb uns pastorets el 6 i 7 de gener de 1940. Els dos grups només es barrejaren en les representacions dels pastorets que, des del 1943, incorporaven nenes per representar algun paper destacat, com ara la Verge Maria o algun àngel.

El teatre dels *Pares de Família* era, òbviament, familiar, i hi representaven obres d'autors com Folch i Torres, obretes religioses, pastorets i també autors castellans contemporanis que escrivien obres

---

⁵²⁷ Vegeu Annex II, document 23.

per a tots els públics, però d'escassa o nul·la qualitat. En el seu teatre s'alternava el castellà i el català, encara que el còmput total d'obres representades s'inclina cap al català. Cal destacar que el Nadal de 1942, quatre anys abans de la primera autorització oficial per representar teatre en la llengua del país, al Prat s'hi va fer la primera representació d'una obra teatral en català després de la guerra: els primers pastorets, que se seguiran representant els anys següents⁵²⁸.

Els *Pares de Família* mantindran separats els dos grups, el masculí i el de nenes, fins l'any 1951, quan actuarà, per primer cop, un grup mixt adult⁵²⁹. L'obra escollida per aquesta ocasió tan assenyalada va ser *No és mai tard si el cor és jove*, d'Avel·lí Artís, un autor catalanista i progressista, exiliat a Mèxic a causa de la guerra. Una altra fita important es produí l'any 1953 quan el grup estrenà *Volences*, d'un jove autor local que aviat seria molt conegut pels seus escrits en un altre camp, Jaume Codina.

El grup teatral dels *Pares de Família*, l'únic que quedava de l'entitat, funcionà fins el 1955, quan aquesta entrà en crisi. L'any següent, els seus components es repartiren entre la resta de formacions locals.

---

⁵²⁸ Vegeu Annex I, fotografia 42.

⁵²⁹ Vegeu Annex I, fotografia 43.

III.4.7.Batec

Una de les novetats d'aquests anys va ser l'intent de creació d'una publicació periòdica local, de què el Prat estava mancat secularment, amb els breus intervals de *La Voz del Prat* i del *Noticiari pratenc*.

Un grup de joves amb inquietuds intel·lectuals i amb estudis mitjans o superiors, van iniciar la publicació d'un petit periòdic anomenat *Batec*. Es tractava d'una publicació de caire literari i filosòfic, en què es donaven a conèixer poemes, contes, narracions curtes, i reflexions filosòfiques.

El *Batec* es publicà entre 1945 i 1946, i en van arribar a veure la llum 39 números ordinaris i dos d'especials, que recopilaven les millors col·laboracions. El format de la publicació era molt modest, en mida quartilla i imprès amb ciclostil. No tenia publicitat i no sembla que tingués cap autorització oficial.

Els seus impulsors van ser Jaume Codina i Josep M.Vilà, personatges inquiets qui retrobarem en la fundació de les entitats de la dècada següent. A ells se'ls afegí Pau Vallhonrat, poeta vocacional i propietari del cinema Modern. D'altres col·laboradors habituals van ser J. Mañé i Gibert Dalit, i ocasionalment Escué Port, Alonso Martínez i una dona, Concepción Martínez.

Una de les aportacions més importants de *Batec* va ser el fet que bona part de les col·laboracions que s'hi publicaven estaven escrites en català i que, sovint, s'hi feien referències a destacats autors catalans.

Tal és el cas de l'editorial del primer número, que recull un fragment poètic de Joan Maragall.

Bona part del grup humà que impulsà *Batec* el tornarem a trobar en la fundació del periòdic de més llarga durada -exceptuant *Delta*, que encara s'edita- de la premsa local: *Prat, portavoz de la vida local*.

III.5. LA TÍMIDA REORGANITZACIÓ DE LA SOCIETAT CIVIL

El final dels anys quaranta i, sobretot, la dècada dels cinquanta es caracteritzaren per un intent de normalitzar la vida cultural local, sempre seguint els petits senyals d'obertura que concedia el règim. A aquesta normalització, a escala pratenc, hi va contribuir d'una manera decisiva la millora de la situació econòmica local.

D'una banda, la restauració relativa dels proveïments per a la indústria després de la II Guerra mundial va fer que les dues grans empreses locals, *La Seda de Barcelona* i *la Papelera Española*, recuperessin els nivells de producció anteriors als dos conflictes bèl·lics.

D'altra banda, el camp pratenc va viure un dels seus moments de major esplendor, gràcies a la producció de verdures i hortalisses que es comercialitzen al mercat local, a Barcelona i a l'estranger. Després de la guerra civil, un dels conreus més importants en extensió va ser el de l'arròs, reactivat després de la prohibició dels anys vint, per poder abastir la població de l'àrea de Barcelona. Molts pagesos masovers van accedir en aquests anys a la compra de les terres que menaven.

L'estat franquista va tenir una especial dedicació als aeroports, tot preveient la seva importància en les comunicacions modernes. Al Prat es van nacionalitzar els tres aeroports existents: *La Volateria*

(1916-1939)⁵³⁰, *Latécoère* (1920-1939) i *Canudas* (1923-1939) i s'elaborà el projecte de creació de l'*Aeropuerto Nacional de Barcelona*, malgrat l'oposició de l'Ajuntament del Prat que preveia grandioses pèrdues per a l'agricultura. L'octubre de 1941 s'iniciaren les expropiacions de terrenys que culminaren l'any 1949 amb l'ocupació de nombroses finques agrícoles. Fins a l'any 1949 s'havien expropiat més de 200 hectàrees de terra extremadament fètil.

El nucli urbà va creixent i, a mesura que passen els anys, va modernitzant la seva fesomia amb l'empedrat dels antics carrers de terra i la construcció de voreres; l'ampliació i la millora de la xarxa elèctrica pública; i la plantació d'arbres i la construcció de parterres als carrers principals. Al llarg dels anys, especialment a la segona meitat de la dècada dels cinquanta, es van construir nous habitatges, tot forçant l'obertura de nous carrers.

Cal destacar la construcció d'habitatges per als propis treballadors, promoguda per *La Seda de Barcelona*: 110 habitatges l'any 1955, tot formant una nova urbanització de casetes de dues plantes, i 54 pisos l'any 1959. En iniciar-se l'any 1961, el Prat comptava, segons les estadístiques municipals, amb 3.502 edificis, dels quals 2.992 eren habitatges.

---

⁵³⁰ L'any 1921, els terrenys de *La Volateria* van ser adquirits per l'*Aeronàutica Naval*, dependent del Ministeri de Marina. La seva activitat central va ser l'escola per a la formació de pilots, que es va mantenir fins el 1931. El camp va continuar actiu, sota el comandament de la Generalitat, fins al final de la guerra.

L'any 1959 s'inicià la urbanització de l'avinguda de la Verge de Montserrat que, des de llavors, serà un dels eixos més importants de la ciutat. La presència d'emigrants començà a ser important, tot i que les arribades massives no es produiran fins a finals dels anys seixanta i setanta.

Pel que fa als espais públics, en destaca la millora del parc del Fondo d'en Peixo, el jardí més gran de la ciutat, i la millora i ampliació dels seus espais esportius. L'any 1959 s'aprovà el projecte de nou cementiri municipal. Malgrat els intents de millora, però, els dèficits en els serveis eren força importants. Així, el Prat no disposà de xarxa d'aigua potable fins l'any 1959 i les llars pratenques s'havien d'abastir d'aigua de pou, si en tenien, o de les fonts públiques.

Respecte a la sanitat, només hi havia un petit dispensari municipal i els facultatius que exercien en les seves consultes privades. La manca de places escolars públiques no es va començar a ser resoldre fins a la dècada dels seixanta, i durant molts anys va ser un dels llasts de la ciutat.

L'any 1948 era beneïda la cripta del futur temple parroquial, tot recuperant, els catòlics, un espai per als seus cultes religiosos, i el conjunt dels ciutadans, el cinema Modern per a les activitats lúdiques, després d'anys d'expropiació forçosa.

La vida quotidiana, però, seguia donant mostres de les penúries i misèries, econòmiques i morals, motivades pel nou règim. Així, el govern franquista organitzà el *Congrés Eucarístic Internacional* a

Barcelona, l'any 1952, per oferir al món una imatge de concòrdia i de bon funcionament. La comissió municipal permanent, seguint els suggeriments de l' *autoridad*, acordà comprar deu llits per a l'allotjament dels guàrdies civils destinats al Prat mentre tenia lloc el Congrés⁵³¹.

A un nivell més local, les autoritats agraeixen a un conegut carnisser la donació de cinc quilos de carn per repartir entre els pobres, el Nadal de 1952. L'any següent, el 1953, l'Ajuntament regalava a l'església la grava dels seus dipòsits, per a la construcció del campanar.

I per no perdre el *nord*, s'aprovava:

*“Proceder, con vistas a perpetuar la gesta gloriosa de la Guerra de Liberación, a la instalación definitiva de un monumento a los caídos por Dios y por España en el parque municipal Calvo Sotelo a cuyo efecto se procederá por el señor arquitecto municipal a confeccionar el oportuno proyecto”*⁵³².

La vida, però, continuava, i el 1960 es denegà un permís per instal·lar una xarcuteria a can Saboya, uns vells coneguts, tot argumentant que es tractava de mantenir un local de prostitució encoberta⁵³³. La imaginació dels propietaris d'aquest negoci il·legal no tenia límits!

El control del món associatiu s'exercia tot posant múltiples entrebancs a les sol·licituds de legalització i en el seguiment de les activitats. Les autoritats exigien informes dels membres més destacats

---

⁵³¹ AMEP. Actes de la comissió municipal permanent del 25-4-1952.

⁵³² AMEP. Actes de la comissió municipal permanent del 15-1-1954.

⁵³³ AMEP. Actes del Ple municipal del 1-2-1960.

de les associacions que es volien constituir o de les que volien regular la seva situació. És per això que a les juntes directives de totes elles hi figuraran personatges gens sospitosos per al règim. Al marge de la censura oficial, cal no oblidar l'impacte de l'autocensura, que persones i col·lectius s'imposaran ells mateixos per tal d'evitar problemes legals.

L'ús públic del català, tolerat en determinades situacions, com les representacions nadalenques vinculades a l'església, va començar a ser més freqüent a partir de 1946. Pel que fa al teatre, i també al cant coral, la repressió s'exercia no tant en la qüestió de la llengua, sinó en relació als títols i autors escollits. Obres i autors proscrits, o simplement poc adients, es van veure condemnats durant anys a l'ostracisme. És en aquest aspecte, forçosament, on l'autocensura de les associacions es va haver de notar amb més intensitat, com es pot deduir del seu repertori.

Fins l'any 1945, com ja hem vist al capítol anterior, la vida pública local la monopolitzaven els *Pares de Família* i, en menor grau, *Acción Católica*. L'any 1945 representà un canvi fonamental en aquest panorama. Per primer cop en la postguerra van aparèixer dos grups nous: l'*Agrupación Artístico Literaria Cervantes*, encara no legalitzada, i l'*Agrupación Teatral Esteban Forgas*, de curta vida.

Fracassat l'intent de l'*Artesà* de recuperar l'esplendor del passat, tot i que només ho havien intentat pel que fa als balls, la Festa Major es convertí en la cita festiva més esperada de l'any. Des del 1944, el Prat va tenir envelat, que es convertí, com abans ho féu l'*Artesà*, en un dels centres de reunió social més importants. El primer el muntà

l'Hermandad Sindical de Labradores y Ganaderos, i després se'n va fer càrrec un grup de pagesos organitzats amb el nom d'*Agrupación Agrícola*.

A partir dels darrers anys quaranta, la vida cultural girarà entorn de *La Cervantes*, com és coneguda popularment, legalitzada el febrer de 1949, del *Grupo Cultural Recreativo La Seda*, creat l'any 1948 per *La Seda de Barcelona*, i *Amics d'El Prat*, constituïda l'any 1955.

La major part de les entitats abandonaran la seva activitat en els anys seixanta, quan la dictadura de Franco inicià una obertura interior i exterior. Dissensions i diferències internes, cansament, noves possibilitats d'oci, reorganització dels grups polítics, sindicals i veïnals, són algunes de les causes que expliquen la seva desaparició.

El panorama cultural del país hauria estat un immens desert sense els esforços voluntaris de gent anònima i desinteressada, en uns anys marcats per la repressió de les idees i per la desaparició de molts dels protagonistes i professionals de la cultura, que eren morts o exiliats.

III.5.1. Les sales d'exhibició de cinema

Durant els moments més foscos de la postguerra, el cinema es convertí en el refugi a la imaginació dels espectadors. Sense altres formes d'esbarjo durant molts anys, el Prat va arribar a disposar de quatre sales d'exhibició que funcionaven alhora: *l'Artesà*, el *Moderno*, el *Monmari* i el *Capri*, inaugurat el 1967, l'únic que encara funciona avui dia.

A l'emparedat d'aquestes sales, que oferien sessions dobles els caps de setmana i alguns dies feiners, van néixer moltes vocacions que després es concretarien en l'èxit del cinema amateur pratenc. Molts dels pioners van ser homes vinculats a aquestes sales com a exhibidors, projeccionistes, etc., o com a espectadors entusiastes.

III.5.1.1. El Moderno

El 19 d'octubre de 1906, Pau Vallhonrat Torrens demanava llicència municipal per construir una sala de ball amb la intenció d'ampliar, més endavant, el seu ús a teatre. L'edifici es construï on hi havia hagut la casa de Joan Torrens, constructor de carros, que va ser el primer secretari municipal nascut al Prat. La sala *La Moderna*, inaugurada l'any 1907, es va convertir en un dels locals d'esbarjo més populars del Prat. S'hi feia teatre, varietats, ball i altres activitats lúdiques. Amb els anys, *La Moderna* acollí unes primerenques exhibicions cinematogràfiques. L'èxit del nou art va ser tan gran que, quan es construï l'actual local, es pensà a dedicar-lo exclusivament a cinematògraf.

L'arquitecte del nou edifici, que es començà a construir l'any 1929, va ser Emili Gutiérrez, que era també inspector de locals públics i cap de bombers de l'Ajuntament de Barcelona. El nou cinema disposava d'una platea per a 560 espectadors i dues galeries, amb 25 llotges per pis i una capacitat de 6 seients per llotja, que ampliaven l'aforament total a 860 persones. L'entrada principal es feia per la plaça de la Vila,

mentre que al carrer d'Eusebi Soler hi havia la d'emergència. Aquesta sortida la feien servir, tradicionalment, els assidus de *La Moderna* per a altres necessitats, també urgents (això va fer que, encara avui, el carrer sigui conegut popularment com el *carrer dels pixats*). L'any 1930 s'inaugurava el *Cine Moderno*.

L'any 1939, després de la guerra, com a represàlia política⁵³⁴, va ser expropiat per l'Ajuntament, i fins a l'any 1948 s'usà com a església. Hi tenien lloc tots els oficis religiosos que havien quedat suspesos amb la destrucció, l'any 1936, del temple parroquial. L'any 1948 va ser retornat als seus propietaris i recuperà les activitats que, des del seu origen, l'havien caracteritzat. El local repengué les projeccions cinematogràfiques i tornà a acollir balls i varietats, especialment durant els mesos d'estiu.

A partir de 1960, i fins el 1985, data del seu tancament definitiu, es dedicà exclusivament a les projeccions cinematogràfiques. L'any 1991, *el Moderno* va ser adquirit per l'Ajuntament del Prat i es destinà a teatre.

III.5.1.2. L'Artesà

L'any 1919, la societat *Centre Artesà* col·locà oficialment la primera pedra del nou local social. El *Centre* havia tingut una intensa

---

⁵³⁴ El seu propietari, Pau Vallhonrat, estava afiliat a ERC i va ser regidor durant la guerra.

activitat cultural, en especial teatral. Després de la guerra, la sala de *l'Artesà* es dedicà a l'exhibició cinematogràfica⁵³⁵.

Les dificultats econòmiques, a partir de la crisi del cinema de finals anys setanta, van fer que no es portessin a terme algunes reformes imprescindibles a l'edifici. *L'Artesà* va ser llogat per l'Ajuntament l'any 1987 i poc després tancà definitivament les portes. Després d'anys de negociacions amb els propietaris, l'any 2002 l'Ajuntament comprà l'edifici i, actualment, s'està pendent d'un projecte arquitectònic i funcional sobre el seu futur.

III.5.1.3. El Monmari

L'estiu de 1945, Joaquim Marimón sol·licitava permís per construir un cinematògraf als solars de la seva propietat, al passatge Martí i Piñol. El Monmari es va destinar, des dels seus orígens, únicament a les projeccions cinematogràfiques. El local havia de tenir planta baixa i platea, i una planta de pis amb amfiteatre. La capacitat total del local havia de ser de 833 espectadors. Les dificultats per obtenir materials de construcció van impedir que es fes l'amfiteatre. L'arquitecte del projecte va ser Joaquim de Moragas Ixart.

---

⁵³⁵ Del 1939 al 1957, va ser explotat directament pels accionistes del Centre. Del maig del 1957 fins al maig del 1967 va ser arrendat als empresaris Mitchavila i Campreciós, de l'Hospitalet de Llobregat. De 1967 a desembre de 1980 altra vegada fou explotat pels propietaris. De desembre de 1980 al 1983, arrendat a Francesc Giralt, veí de Blanes. Dades facilitades per Fermí Marimón.

Inicialment, del nou local se n'havia de dir *Cine Mari*⁵³⁶, però des del començament se'l va denominar *Monmari*, nom que sortia de la combinació de les síl·labes del cognom del propietari. El desembre de 1946, el cinema va rebre l'autorització per començar la seva activitat. El *Monmari* va ser molt popular, especialment per les projeccions a l'aire lliure que es van fer al pati del local entre els estius de 1958 i el 1975.

El *Monmari* va tancar les seves portes l'any 1980, i el local va tenir diversos usos culturals. Del 1980 al 1990 fou arrendat a l'*Escola de Ballet Olga Socias*. El novembre del 2001 es materialitza la venda a la *Fundació "La Caixa"* i l'any 2003 la *Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona* hi establí un esplai per a la tercera edat.

III.5.1.4. El Capri

El propietari del *Monmari*, Joaquim Marimón, va tenir la suficient visió de futur per intuir que el Prat creixeria en direcció a mar. Per això va comprar uns solars, que li van oferir a bon preu, en el que hauria de ser un dels eixos centrals de la població, la incipient avinguda de la Verge de Montserrat. Les obres de construcció del local, assumides per la família i els amics, van trigar set anys i, en part, es van finançar gràcies a la venda d'un altre solar a la mateixa avinguda, quan aquesta iniciava el seu creixement i els terrenys s'havien revaloritzat. El 23 de desembre de 1967, *My fair lady* inaugurava la pantalla del nou *cine Capri*.

---

⁵³⁶ Aquest nom va ser assignat pel funcionari que tramità l'expedient, contra el desig del propietari.

Per fer front a les despeses de programació i evitar competències innecessàries, els empresaris dels quatre locals es van associar. D'aquesta manera, l'*Artesà* i el *Monmari* oferien un mateix programa amb pel·lícules aptes per a tots els públics i el *Capri* i el *Moderno* un altre programa amb dos films més per a adults. Com que només es llogava una còpia de cada pel·lícula, s'havien d'exhibir en l'ordre invers a cada sala i, a mesura que s'acabaven els rotlles, un noi s'encarregava de portar les bobines d'un cinema a l'altre.

Malgrat els esforços, la crisi va arribar a les sales d'exhibició i, a poc a poc, tots van anar plegant: primer l'*Artesà*, després el *Monmari* i, finalment, el *Moderno*. Des del 1985, el *Capri*, que continua dirigit per la família Marimón-Padrosa, és l'únic que funciona al Prat, i a més ho fa en el seu estat original, tot resistint la tendència de convertir les grans sales en multisales.

III.5.2. *Prat, portavoz de la vida local*

Prat, portavoz de la vida local es publicà regularment des del 1950 fins el 1972. La seva edició va ser molt important, ja que el Prat mai no havia tingut una premsa estable amb la continuïtat suficient per arribar a consolidar-se. Al marge de les publicacions ocasionals d'algunes entitats, únicament el *Noticiari pratenc* havia aconseguit publicar-se ininterrompudament durant quasi dos anys, des del 1935 fins al començament de la guerra civil (el darrer número, com hem vist, va veure la llum el 19 de juliol de 1936).

Prat, portavoz de la vida local va mantenir la mateixa capçalera durant els seus vint-i-dos anys d'existència. A l'editorial del primer número, signada pel director de la publicació, Jaume Codina, es podia llegir:

*“Portavoz de la vida local hemos subtitulado a nuestro periódico. Aspiramos, en efecto, a que así sea”*⁵³⁷.

El nou periòdic es declarava hereu de l'antic *Noticiari pratenc* i alguns dels antics col·laboradors es van integrar al nou equip de redacció. El millor exemple és la firma de l'històric Ramon Roigé, compartint portada amb Jaume Codina.

Poques pistes hi ha, en aquest primer número –i en els posteriors– que defineixin ideològicament la publicació. Aparentment, l'únic sentiment que expressen els seus responsables és la voluntat de servei a la comunitat:

*“Colaborar, encauzar, desvelar, sugerir: he aquí verbos que conjugaremos en todos sus tiempos”*⁵³⁸.

També es preveia, en un pessimisme estrany en el moment de donar a llum una publicació, que:

*“No nos van a faltar altibajos, en el más amplio sentido de la palabra, dado el carácter de una publicación como la nuestra, reducida a los ámbitos de ese triángulo en el llano, que es el término de El Prat”*⁵³⁹.

---

⁵³⁷ *Prat, Portavoz de la vida local*. Any I, núm.1. 1 de gener de 1950.

⁵³⁸ *Ibidem*.

⁵³⁹ *Ibidem*.

El primer número, que va ser editat el dia 1 de gener de 1950, incloïa una entrevista amb l'alcalde Rafael Ferrer Monés, com a prova de les bones relacions que, fins als darrers anys, el periòdic va mantenir amb el poder local.

Prat es va editar sempre en castellà, tot i que de manera esporàdica s'hi va publicar algun escrit en català. Com ja era una tònica habitual a la premsa pratenca, la major part d'articles se signaven amb pseudònims, com a redacció o amb el nom d'alguna secció, o amb un cognom poc compromès. Només els articles de reflexió o les col·laboracions literàries se signaven amb el nom complet. *Prat* va publicar els primers articles històrics de Jaume Codina i Vilà que, amb els anys, esdevindria un referent pel que fa a la investigació de la història del Baix Llobregat i, en concret, dels pobles del delta del Llobregat.

Prat s'estructura en seccions fixes que es van mantenir al llarg de tota la seva vida. Les més resistents al pas del temps van ser: *Al habla con...* (entrevistes), *Vida oficial*, *Recortes*, *Cartas al director*, teatre i esports. La periodicitat pretenia ser quinzenal, i es distribuïa els dissabtes. A la pràctica, es van editar 697 números en vint-i-dos anys d'existència. En els darrers anys s'aconseguí una freqüència setmanal. Fins el 1963 va tenir un format petit (20,5x30 cm), i a partir del número 337 amplià el seu format per assemblar-se a la premsa diària (26'5x37'5 cm). A partir del núm. 561-562, del Nadal de 1968, redueix una mica les seves proporcions (24,5x33'5 cm), per abaratir costos d'edició.

Amb el pas del temps, els continguts de la publicació comencen a modernitzar-se, sempre des de l'àmbit local, però sense fer cap mena de referència a temes polítics o socials. Així, al llarg dels anys, no es farà cap esment a les vagues i mobilitzacions a les fàbriques instal·lades al Prat. Per contra, les notícies referides a la parròquia de Sant Pere i Sant Pau tenen una important difusió. Les seccions dedicades a les dones estaven presidides per un masclisme d'allò més ranci, i els comentaris ofensius sobre les dones hi proliferaven i encaixaven a la perfecció en el marc de reeducació franquista del paper de la dona. Serveixin dos exemples, dels molts que se'n poden trobar. En el primer número de *Prat*, és podia llegir:

“Debes tener también buenos modales. Hay mujeres que para dirigirse a su esposo emplean un tono y un lenguaje que no osarían emplear para dirigirse a un lacayo”⁵⁴⁰.

Dos anys més tard, les coses no havien millorat, més aviat semblava que empitjoraven:

“¿Iban nuestras abuelas tan descocadas como las “jóvenes” cuarentonas de hoy? Los domingos, especialmente, y dentro de ellos por la tarde, el espectáculo tiene algo de babilónico. No es necesario llegarse hasta la playa para ver y admirar (¿) mamás de espaldas de color de langosta asada (algo así escribía no ha mucho nuestro admirado Josep Pla), adiposas porciones de carne alicaídas y bamboleantes, sudorosas y polvorientas piernas...¿Para qué seguir? Todos lo estamos viendo”⁵⁴¹.

---

⁵⁴⁰ *Prat, Portavoz de la vida local*. núm.1, 1 de gener de 1950.

⁵⁴¹ *Prat, Portavoz de la vida local*. Any III, núm.10, 16 d'agost de 1952.

L'editorial de l'exemplar del 2 de juliol de 1955 és un bon exemple dels valors rancis de la direcció:

“Juventud quiere decir lucha, noble ambición, conquista de valores eternos como soldados de Cristo, y si nosotros somos derrotados en la tierra, nuestra bandera seguirá triunfadora los gloriosos caminos de la eternidad, porque nuestra bandera no puede perecer y nuestro espíritu la seguirá junto a los de las legiones de justos que desde el cielo contemplan las tribulaciones y debates”.

El periòdic va viure amb intensitat la polèmica creada per la construcció del barri de Sant Cosme, i s'afegí a l'oposició municipal des de les seves pàgines. Alguns titulars, a primera pàgina, amb negreta i grans caràcters, en serveixen d'exemple:

“No, Sr. Ministro, No. El Ayuntamiento se opone al proyecto de construcción de 3.000 albergues provisionales en terrenos de este municipio”⁵⁴².

“La vida local de El Prat de Llobregat gravemente amenazada por la construcción de 3.000 albergues provisionales destinados a la absorción del barraquismo de Barcelona”⁵⁴³.

Un dels apartats que despertava més passions d'aquest periòdic era la crítica teatral. En un moment en què els grups locals competien entre ells, les crítiques de *Prat* van contribuir a encendre encara més les rivalitats. Les cròniques teatrals i els articles d'opinió, sovint signats amb pseudònim, solien ser partidistes i poc neutrals. D'altres vegades exercien amb excessiva duresa la crítica, si considerem que es tractava

---

⁵⁴² *Prat, Portavoz de la vida local*. Núm.367, 14 de març de 1964.

⁵⁴³ *Prat, Portavoz de la vida local*. Núm. 389, 24 d'octubre de 1964.

d'agrupacions amateurs. Per aquest motiu, al llarg dels anys, *Prat* tingué enfrontaments importants, amb prohibició inclosa d'accés dels crítics a les representacions, amb *La Cervantes*, el *Club Teatral Prat* i, fins i tot, amb el *Grup de La Seda*, que era el que sempre sortia més ben parat a les crítiques.

El finançament del periòdic procedia de les subscripcions, dels anuncis, i de l'aportació de l'Ajuntament. En alguns moments puntuals s'havien aconseguit altres fonts de finançament, com les donacions procedents de les grans empreses locals o la recaptació d'activitats organitzades pel periòdic. A finals del 1968, Jaume Monés, llavors director, es queixava de la nul·la participació econòmica de l'Ajuntament, a causa de l'intent d'independència de *Prat* en la seva darrera etapa:

*"(...) El municipio se comprometía a entregarle al portavoz la cantidad de 20.000 pesetas anuales y éste a insertar cualquier tipo de información municipal que resultara de interés para sus lectores. Ello se llevó a cabo de esta forma hasta que tiempo atrás el Ayuntamiento del Prat manifestó que su aportación económica sería fraccionada en doce plazos, la cuantía de los cuales variaría según fuera la actitud del periódico frente a la labor municipal. Tal propuesta fue rechazada de plano por el periódico, ya que éste no podía inclinarse ante semejante exigencia. Ello originó grandes inconvenientes de tipo económico, pero sólo de este modo pudo salvarse la independencia del periódico"*⁵⁴⁴.

Les principals crisis del periòdic estan relacionades amb les dificultats econòmiques, que el van perseguir al llarg de la seva vida.

---

⁵⁴⁴ *Prat, Portavoz de la vida local*. núm.561-562, 21 de desembre de 1968.

Una de les més importants es va viure a començaments del 1954, i comportà la marxa d'alguns dels col·laboradors inicials. Fins aquells moments, *Prat* va mantenir una certa independència formal, però les dificultats de la postguerra van obligar els seus responsables a passar a dependre de la *Prensa del Movimiento*.

La crisi econòmica se solucionà amb el trasllat del periòdic a unes dependències municipals, la Torre Balcells, on també hi tenia la seva seu la CNS, i que havia estat lloc de detenció durant els primers anys de la postguerra. La probable pèrdua d'independència que suposava aquesta nova situació, era darrere la marxa dels col·laboradors, alguns dels quals estaven entre els fundadors. Per sortir al pas de les crítiques, tot coincidint amb el número cent, els responsables del periòdic es justifiquen a l'editorial:

“Venimos, por tanto, a cicatrizar heridas, no a crear nuevos cauces al odio. Está absurdamente equivocado quien nos atribuya facciones y posturas determinadas. Hora es ya de proclamarlo bien alto y bien a las claras, para conocimiento de quienes aún puedan empeñarse en adscribirnos a banderías o partidismos. El espíritu de este periódico, mientras lo rijamos nosotros, és y será idéntico al de 1950, esto es: absolutamente libre de mezquindades y ruindades. Si tenemos algún escándalo, éste, será teatral, literario o deportivo, pero noble y abierto, sincero y eficaz, constructivo; de aquéllos que a la postre redundan en beneficio de la comunidad. Pero nunca nos mezclaremos en turbios manejos de capillitas y banderías.

Y basta ya. Entendemos que airear asuntos nauseabundos sólo náuseas puede producir. Pero no podíamos, en modo alguno, permanecer callados ante quienes, a la ligera, nos atribuyan

*derivaciones hacia tal o cual sector. Portavoz de la vida local pretendemos ser, y no por esas absurdas pequeñeces vamos a dejar de serlo*⁵⁴⁵.

L'any 1963, la crisi econòmica que arrossegava el periòdic s'agreuja, tot acumulant un dèficit de setze mil pessetes. En aquesta conjuntura poc favorable, es produí un canvi d'impremta que encarí els costos de producció del periòdic.

Un dels moments més delicats de *Prat* es van viure arran de la publicació del conte de Pere Baltà, *Bajo una gorra gris*. Es va publicar en el número 478, del 3 de desembre de 1966 i explicava les sensacions d'un policia nacional, d'un "gris", abans d'enfrontar-se a una manifestació. Com explica, Joan-Ramon Gordo:

*"Aquest fet va suposar el segrest, per ordre judicial, de l'edició del setmanari, així com la incoació d'un auto de processament per al seu autor. Els diaris de l'època es van fer ressó d'aquest fet i durant els mesos de gener i febrer, en van anar donant noticiés"*⁵⁴⁶.

Baltà, que havia estat escollit i proclamat regidor pel *tercio familiar* poc abans d'aquests fets, no va poder accedir al seu càrrec i va haver d'afrontar un consell de guerra. El seu advocat va ser Agustí de Semir. La sentència, finalment, va ser absolutòria.

Pere Baltà explica com va ser que es publicués el conte:

"Precisament s'havia produït un canvi de director (nota: Jaume Codina era substituït per Jaume Monés), que es faria efectiu a l'edició que es preparava. Entre això i la desídia informativa d'una

---

⁵⁴⁵ *Prat, Portavoz de la vida local*. núm.100, 24 de juny de 1954.

⁵⁴⁶ Gordo, Joan-Ramon: *El Moviment de Regidors Democràtics al Prat de Llobregat*. Pàg 52.

ciutat petita, hi havia un buit d'informació. Una plana sencera quedava en blanc. En realitat no era res de nou, els companys estaven acostumats que ho solucionés treient del meu calaix de sastre algun reportatge. No era el cas, ja que les eleccions m'havien minvat la capacitat de maniobra. El nou director, com l'anterior, em tenia confiança.

-Per que no publiques un dels teus contes...-va suggerir recordant un èxit de feia pocs mesos a un concurs internacional. El periòdic n'havia publicat alguns.

-El que tinc inèdit és molt fort- vaig advertir, tot fent-se'm la boca aigua perquè veia clara l'oportunitat de driblar als que em posaven la traveta de fer-me concejal.

Algú va dir que, si a qui anava per la vida d'antifranquista el feien regidor, qualsevol cosa que hagués escrit es podia publicar”⁵⁴⁷.

L'any 1967 s'inicià una nova etapa de la publicació, materialitzada per la substitució dels antics col·laboradors per gent jove, amb idees però poca experiència periodística. Aquest nou gir de la publicació que, un cop més, tenia com a finalitat millorar la situació econòmica tot arribant a un públic més ampli, va ser fortament criticat pels antics responsables de la publicació. Així, l'antic director Jaume Codina, contestava les preguntes de la redacció:

“¿Considera la actual etapa de “Prat” como decadente” Con sinceridad, si. (...) Falta, repito, veteranía y lo que únicamente ella puede dar : 1) conocimiento de causa; 2) sentido de oportunidad; y 3) eficacia final asegurada. Pero falta también información (...) y faltan, sobre todo, otros dones preciosos de la juventud: audacia, compromiso del mundo actual, rebeldía ante la deficiente

---

⁵⁴⁷ Baltà, Pere: *Sota una gorra grisa..* Rúbrica Editorial, El Prat de Llobregat, 1998. Pàg.36.

*estructura de nuestra sociedad. Es un periódico conformista y aburguesado y conservador*⁵⁴⁸.

Menys contundent, però en la mateixa línia, es manifestava Pere Baltà, també antic director:

*“En la actualidad, y pese al déficit económico cuya existencia conozco, el problema primordial es la inexperiencia de sus redactores y de una cabeza visible que lleve con firmeza el timón”*⁵⁴⁹.

Jaume Monés, que tornà a ser-ne director l'any 1968, qualificava aquest període simplement com:

*“Etapa decadente”*⁵⁵⁰.

Malgrat les crítiques procedents de persones vinculades al propi periòdic, aquests anys es van caracteritzar per una certa renovació de continguts i per una lleugera crítica a l'actuació municipal.

Després d'uns mesos d'indecisió, la nova etapa es traduï en un canvi de format; es passà a vuit pàgines, i s'hi augmentà la publicitat. El periòdic, malgrat els anys passats des del seu primer número, seguia justificant igual que al començament de la seva existència:

“Partiendo de la base de la existencia en El Prat de grupos de presión y de las grandes diferencias que separan a unos y otros, parece absurdo intentar armonizar tendencias diametralmente opuestas. No se puede estar bien con todos. Pero el rótulo de la página primera del periodico reza: Portavoz de la vida local. ¿Querrá esto decir que los grupos antes citados, tienen en sus páginas un campo de batalla ideal para contender en él una lucha

---

⁵⁴⁸ Prat, *Portavoz de la vida local*. núm.515, 20 d'octubre de 1967, pàg.3.

⁵⁴⁹ Prat, *Portavoz de la vida local*. núm.516, 28 d'octubre de 1967, pàg.3.

⁵⁵⁰ Prat, *Portavoz de la vida local*. núm.517, 4 de novembre 1967, pàg.3.

*a muerte? Evidentemente no. El Portavoz tendrá su propia ideología atendiendo a la cual no le es dado navegar entre dos aguas. Juzgará con igual dureza o suavidad y desde una misma posición a unos y a otros. No nos vale la intermediaria, pero si la independencia. Prat debe acoger la totalidad de la problemática política local y pasarla por idénticos moldes de crítica y polémica (...)*⁵⁵¹.

Aquesta situació crítica coincideix amb el període de renovació municipal iniciat el 1966 quan, amb motiu d'unes eleccions municipals, es presenten dues candidatures pel terç familiar i s'inicia un intent de democratització des de les mateixes estructures del règim⁵⁵². Joan-Ramon Gordo explica:

*“És en aquesta situació de creixent crispació que Josep Lloret decideix assumir la direcció del periòdic Prat, ja que depenia bàsicament de la Red Catalana de Prensa del Movimiento de la qual, com a alcalde, n'era el màxim responsable de la localitat. Destitueix el director, Jaume Monés, fet que originà la renúncia de tot l'equip de redacció la qual cosa comportà el tancament de la publicació al cap d'uns mesos”*⁵⁵³.

En realitat van ser una mica més d'uns quants mesos. Després, la publicació es va mantenir fins el juliol de 1972, dirigida per Jesús Puigventós.

---

⁵⁵¹ Prat, *Portavoz de la vida local*. núm.523, 6 de gener de 1968, pàg.3.

⁵⁵² Sobre el tema del Moviment de Regidors Democràtics, que s'escapa de l'abast d'aquest estudi, veure: Gordo i Montraveta, Joan-Ramon. *La rebel·lió d'un poble. El moviment de regidors democràtics al Prat de Llobregat 1966-1979*. Rúbrica editorial, El Prat de Llobregat, 1997.

⁵⁵³ Gordo i Montraveta, Joan-Ramon: *La rebel·lió d'un poble. El moviment de regidors democràtics al Prat de Llobregat 1966-1979*. Pàg.59.

El diari *Prat*, al llarg dels seus dotze anys d'existència, va tenir diversos directors. La cronologia de cada període de direcció no és precisa, ja que el periòdic no publicà el nom del director fins l'any 1968:

- Jaume Codina Vila
- Valentí Xirinachs Ubico
- José Lloret Noya
- Esteban Ibern Codina
- Jaume Monés Albet
- Jesús Puigventós Valls
- Daniel Jorge Prat
- Pere Baltà Llopart
- José M. García Goñi

Molts d'ells van ocupar càrrecs municipals abans del 1975. Jaume Codina i Josep Lloret van ser alcaldes. A partir de la renovació iniciada el 1966, van ser regidors Jaume Codina, Pere Baltà i Jesús Puigventós. Daniel Jorge Prat va ser cap local de Falange.

Prat deixà de publicar-se l'any 1972. Molts dels seus col·laboradors van ajudar a la creació, l'any 1977, una nova publicació, *Delta*, que encara es manté actualment, amb una periodicitat mensual i format de revista, malgrat patir alguns dels problemes del seu antecessor.

III.5.3. Lo Llobregat de les Flors (1949-)

Després de la desaparició dels grups corals, alguns dels antics cantaires, juntament amb nous afeccionats, van promoure la constitució d'una nova entitat dedicada al cant. La nova societat inicià els tràmits per a la seva legalització l'any 1949, però malgrat els excel·lents informes municipals sobre els promotors, no va ser reconeguda fins el desembre de 1950 ⁵⁵⁴. Aquest retard, probablement, es degué a la vinculació d'algunes persones amb les corals actives durant la República. Cal considerar, també, la preocupació amb què les noves autoritats veien les activitats que concentraven més gent, com era el cas del cant coral.

La nova societat tingué l'encert de reunir, en un de sol, el nom de les dues velles corals, abans rivals i ara unides en esperit: *Lo Llobregat* i *Les Flors*. Com a mostra d'aquest esperit integrador, formaren part de la nova coral cantaires procedents de les dues velles entitats. Amb tot, entre els integrants de la primera Junta directiva, completament masculina, no hi ha cap persona que hagués tingut càrrecs directius en cap de les dues entitats anteriors. Eren persones sense antecedents per tal que fossin acceptades per les autoritats. Per això, no tenien tampoc cap altra vinculació en juntes d'altres entitats locals, ni participació en els consistoris municipals.

---

⁵⁵⁴ AGC, Associacions.

L'any 1942 s'havia iniciat tímidament la recuperació del cant coral, quan es constituí el *cor d'en Narcís*, format per cantaires de *Lo Llobregat* i de *Les Flors*, sota la direcció del mestre Narcís Baiges. El grup es dedicava a les caramelles i acostumava a reunir-se uns mesos abans de Pasqua. El *cor d'en Narcís*, que funcionà fins el 1949, va ser l'antecedent immediat de la futura coral pratenca.

Juntament amb *Amics d'El Prat*, *Lo Llobregat de les Flors* és l'única entitat cultural que es manté actualment en actiu, de totes les que es constituïren en aquest període.

III.5.4. Agrupación Teatral Esteban Forgas (1945-1947)

L'any 1945 es donava a conèixer públicament l'*Agrupación Teatral Esteban Forgas*. Aquest grup, format amb alguns actors procedents dels *Pares de Família*, volia fer teatre per a un públic adult. Aquesta nova entitat es dedicava exclusivament al teatre i va adoptar el seu nom com a homenatge a Esteve Forgas, un dels noms més destacats del teatre pratenc, en la seva doble faceta d'actor i director. Vinculat durant molts anys al *Centre Artesà*, formava part de la generació anterior a la guerra.

El grup es constituí com a mixt i intentà incorporar actrius locals. Malgrat aquests esforços, la manca de dones que volguessin actuar en un escenari, característica secular del teatre pratenc, s'havia de suplir, sovint, contractant actrius de fora i escollint obres amb predomini de personatges masculins, fet que condicionava negativament la selecció del repertori. La nova formació es donà a conèixer el 25 de novembre de

1945, amb l'obra *Dueña y Señora* de Leandro Navarro i Adolfo Torrado⁵⁵⁵.

Cal destacar que, deixant de banda les representacions dels pastorets dels *Pares de Família*, aquest grup va ser el primer que va escenificar una obra en català, el 29 de juliol de 1946, l'any de la represa oficial del teatre en català. L'obra escollida va ser *Foc nou* d'Ignasi Iglésias, un autor força conegut entre els pratencs. Al llarg de la seva curta vida, l'*Agrupación Teatral Esteban Forgas* alternà les representacions d'obres en català i en castellà.

Un dels actes més destacats del grup, poc abans de la seva dissolució, va ser l'organització, l'any 1947, d'un festival d'homenatge al destacat actor afeccionat Víctor Casanovas, fill i hereu del propietari agrícola Jaume Casanovas, que va morir assassinat durant la guerra per un dels tristament famosos escamots d'incontrolats. L'acte, patrocinat pel *Centre Artesà*, es realitzà en col·laboració amb la *Cervantes*. L'*Agrupación* hi representà *Maria Rosa*, d'Àngel Guimerà, una de les obres que havia interpretat amb més èxit Víctor Casanovas. A partir d'aquesta actuació, el grup deixà de funcionar.

---

⁵⁵⁵ Vegeu Annex II, document 26.

III.5.5. Grupo Cultural Recreativo La Seda de Barcelona (1948-1980)

El Grupo Cultural Cultural Recreativo La Seda es constituí el febrer de 1948, sota els auspicis de *La Seda de Barcelona*, per donar sortida a les necessitats d'esbarjo dels seus treballadors. *La Seda* era l'empresa més important de la població i mantenia una actitud paternalista vers els treballadors: si l'empresa ofería sortides esportives i culturals, podia controlar què feien els seus treballadors, intentant evitar, d'alguna manera, que altres tipus de reunions, fora de l'empresa, poguessin donar peu a activitats sindicals.

La Seda va aprovar oficialment el grup el dia 1 de març i va ser inscrit a *la Obra Sindical de Educación y Descanso*, primer com a afiliats i després com a grup d'empresa, tot durant el mateix any de 1948.

Des del gener del 1948, l'empresa editava la *Hoja Familiar. Noticario del personal de La Seda de Barcelona*. El full de la Seda, com era conegut, explicava la creació del Grupo Cultural Recreativo:

*"(...) sabido es que la convivencia y el trato continuo entre las personas engendran la amistad y de ella se deriva esa camaraderia que nunca debe faltar en los lugares de producción y que nosotros aspiramos a su continuidad fuera de él, en los ratos de libre esparcimiento"*⁵⁵⁶.

---

⁵⁵⁶ Article signat per "Tresco", *Hoja familiar*, febrer 1949.

L'editorial del primer número deixava prou clar que la creació d'aquest grup era un acte de *generositat* per part de l'empresa, i que així s'havia de reconèixer:

“Pretendemos plasmar en esta HOJA FAMILIAR las actividades sociales que en beneficio de todos lleva nuestra empresa”⁵⁵⁷.

Inicialment el grup es va instal·lar al cafè del Pont, per passar, després, a la torre de l'estació, un edifici que havia adquirit *La Seda* i que havia estat residència dels seus primers directius.

El finançament de l'entitat provenia majoritàriament de l'empresa, fet que, òbviament, condicionava seriosament el seu funcionament, i es completava amb les quotes, quasi simbòliques, dels socis. A la seu de l'entitat s'hi feien classes de solfeig, campionats d'escacs, etc., i comptava amb una pista de bàsquet per a la pràctica de diferents esports.

El *Grupo Cultural* va gaudir d'una important acceptació entre el personal de la fàbrica i el conjunt de la població. El febrer de 1949, un any després de la seva creació, comptava amb 300 associats.

El *Grupo Cultural Recreativo* estava organitzat en diverses seccions, moltes de les quals tingueren un paper molt rellevant en la vida local i èxits molt significatius. Pel que fa als esports, comptava amb seccions de futbol, bàsquet, atletisme i rem. Cal destacar que, ben

---

⁵⁵⁷ *Hoja Familiar*, núm.1, gener de 1948.

aviat, les seccions de bàsquet i atletisme⁵⁵⁸ van incorporar equips femenins.

El febrer de 1948, les primeres seccions a funcionar van ser les de bàsquet femení, quadre escènic, massa coral i futbol. Dos mesos més tard es van incorporar les d'atletisme i escacs i, abans d'acabar l'any, funcionava una orquestra de cambra i una rondalla⁵⁵⁹. Una altra secció, tota una novetat al Prat, va ser la fotogràfica, que es va crear el 1957.

Dins l'àmbit cultural, van destacar les seccions musical i teatral. Pel que fa a la música, s'arribà a organitzar una orquestra de cambra, dirigida per Joan Estalella, que treballava a les oficines, i després pel seu fill, Josep⁵⁶⁰. La secció de teatre, que feia les seves representacions a l'Artesà, competia durament amb el grup de la *Cervantes*. Les dues seccions, musical i teatral, representaven conjuntament, amb regularitat, sarsueles.

Amb els anys, les seccions s'anaren desarticulant, especialment per la manca de participants –la de teatre ho féu l'any 1963-, i únicament quedaren les més populars del camp esportiu. Les seccions de bàsquet i d'atletisme van ser les que es van mantenir més anys, fins a les crisis de l'empresa, a finals dels anys vuitanta. Menys continuïtat van tenir les seccions de tennis de taula, escacs, submarinisme i pesca.

---

⁵⁵⁸ L'equip d'atletisme, impulsat per Moisès Llopart, arribaria a aconseguir grans èxits a nivell estatal. La seva escola de marxa atlètica va proporcionar els primers èxits olímpics de l'Estat espanyol en atletisme.

⁵⁵⁹ Vegeu Annex II, document 29.

⁵⁶⁰ Vegeu Annex I, fotografies 56 i 57.

III.5.5.1. El teatre

El *Cuadro Escénico del Grupo Cultural Recreativo de La Seda de Barcelona*, es constituí el 1948. La seva presentació oficial es va fer el 2 de març de 1949 amb la representació d'*El Gran Galeoto* de José Echegaray. El grup es nodrí de la desapareguda *Agrupación Teatral Esteban Forgas* i, a partir del 1955, incorporà actors del grup castellà de la *Cervantes*.

L'any 1950, durant els actes de celebració del XXV aniversari de la fundació de l'empresa, el *Grupo Escénico* va presentar una revista a l'Artesà en què van col·laborar totes les entitats locals⁵⁶¹.

El *Cuadro Escénico* va mantenir al llarg de la seva existència, fins el 1963, una mateixa línia d'actuacions. Les obres, sempre en castellà, es triaven del repertori contemporani espanyol, i només algun cop es buscà alguna obra de prestigi internacional. De fet, el *Cuadro Escénico* volia oferir un teatre de qualitat, encara que en algun cas fos minoritari, per tal de distanciar-se del que feien els altres grups. Així, es representaren alguns dels autors més significatius del moment i de major èxit, encara que les seves obres eren francament mediocres. Alguns dels autors representats van ser Adolfo Torrado, Juan Ignacio Luca de Tena, Joaquín Calvo Sotelo, José Maria Pemán i Carlos Llopis. Significativament, però, un dels majors èxits del grup va ser la

---

⁵⁶¹ Vegeu Annex I, fotografies 54, 55 i 58. Vegeu Annex II, document 28.

representació de *La herida luminosa*⁵⁶², l'obra de Josep M. de Sagarra en la versió castellana que en va fer José Mª Pemán, un drama que encaixava molt bé amb els temps que es vivien.

El personalisme excessiu d'algun dels seus membres, així com la manca d'actrius locals, van ser els principals problemes d'aquest grup. A títol anecdòtic, cal destacar que, com sempre s'havia fet al Prat, la manca de dones se solucionava contractant actrius de fora; una d'elles va ser una jove, encara debutant, Núria Espert, l'any 1967⁵⁶³.

Amb el seu to poc estimulants, el periòdic *Prat* explicava la situació:

*“El Cuadro de La Seda actua con bríos, no puede negarse. Loable su empeño de continuar sin abatimientos. A la hora de los peros, algunos. Uno de muy importante, a mi entender: el que el director i el primer actor sean una misma persona*⁵⁶⁴. *Esta circunstancia sólo es fructífera en actores de talla excepcional que, nadie se ofenda, sólo pueden darse en el teatro profesional. Y aún en éste, tiéndese cada vez más a separar cometidos. Así se logra, entre otras cosas, un reparto desapasionado y dar una estocada certera a este virus teatral: el afán de lucimiento. Otro pero es el de su falta de elementos femeninos. Es cuestion de ir buscando*”⁵⁶⁵.

El total d'obres representades pel grup de *La Seda* entre 1950 i 1959 va ser de 28, molt lluny de les 119 del seu grup rival, la

---

⁵⁶² *La ferida lluminosa*, estrenada el 1954, era un melodrama lacrimogen de pretext religiós que va tenir un gran èxit. Dos anys després va ser portada al cinema, dirigida per un discret Tulio Demicheli però amb un repertori de luxe, encapçalat per un dels galans de moda, Arturo de Córdova, acompanyat dels grans Amparo Ribelles i José Mª Roderó. La versió cinematogràfica va obtenir també un gran èxit. Hi ha una altra versió al cinema del 1997, dirigida per J.L. Garci.

⁵⁶³ Veure entrevista a *Hoja Familiar*, gener de 1967.

⁵⁶⁴ Es refereix a José Lloret Noya, que va ser després alcalde, del 1968 fins el 1974.

⁵⁶⁵ J.Manyé, Teatro. Situación actual, “Prat”, núm.93, 13 de març de 1954.

Cervantes. També van representar, en aquest període, dues sarsueles i una revista musical. Val a dir, en el seu favor, que eren produccions costoses, que anaven acompanyades d'una escenografia i un vestuari molt cuidats.

III.5.5.2. La Hoja Familiar

Des del gener de 1948, amb una periodicitat irregular i amb desaparicions temporals, es va editar la *Hoja Familiar, Noticario del personal de La Seda de Barcelona*. La publicació anà variant al llarg dels anys, des d'un origen vinculat al *Grupo Cultural Recreativo*, dedicat a explicar els actes lúdics i els èxits de l'empresa, fins arribar a tenir un caire més sindicalista, donant veu al comitè d'empresa.

De l'*Hoja Familiar* es van editar 178 números, entre el gener de 1948 i el gener de 1971. No hi constava cap director ni consell de redacció i només alguns articles anaven signats. La periodicitat havia de ser mensual, però això no es complia sempre. El format va variar quatre cops: l'inicial (16 x 21,5), al 1953 (21,5 x 30,5), al 1958 (22 x 32) i al 1966 (17 x 24). El número de pàgines no era constant i depenia de la quantitat d'informació que calia transmetre: fins el 1958, les pàgines oscil·laven de 4 a 24, i a partir del 1958, de 22 a 44.

A partir del febrer de 1972, la publicació passà a denominar-se *Actualidad. Portavoz del personal de La Seda de Barcelona*, nom que va mantenir fins el darrer número, el juny de 1991. En total, en van aparèixer 196 en aquesta segona etapa. Fins l'any 1976, el número de

pàgines variava entre 8 i 12, però a partir d'aquest any els salts en el nombre eren continuats. La mida de la publicació era de 24'5 x 34'5 i a partir de juliol de 1979 el format es reduí a 21 x 29,5. En aquesta segona etapa, tampoc hi consta cap responsable de la publicació.

III.5.6. Agrupación Artístico Literaria Cervantes (1948-1976)

L'*Agrupación Artístico Literaria Cervantes* va presentar els documents per a la seva legalització al Govern Civil l'estiu de 1948, avalada per tres noms gens sospitosos ideològicament. A la seva ràpida acceptació legal també hi va contribuir poderosament el nom escollit, que havia estat proposat per un dels seus socis fundadors, Gabriel Leal⁵⁶⁶.

Als informes sol·licitats per les autoritats provincials, l'Ajuntament respon que:

*“son personas de buena conducta y ajenos a toda clase de actividades políticas”*⁵⁶⁷.

Malgrat tots els informes favorables, la nova entitat encara va trigar un temps a ser legalitzada, encara que els seus responsables ja havien iniciat la seva activitat sense esperar l'autorització oficial. *La Cervantes*, com sempre va ser coneguda popularment, acollia gent d'ideologia ben diversa, tot i que en els seus actes públics se seguia

---

⁵⁶⁶ Notes facilitades per Fermí Marimón.

⁵⁶⁷ AMEP, Associacions culturals, 16 de juny de 1948. Les persones a qui es refereix l'escrit eren Lluís Siré Llevat, Joan Giralt Sanfeliu i Ferran Casanovas Civit.

escrupolosament la normativa referida a associacions, per tal de no aixecar cap sospita.

Els estatuts de l'entitat, del 1948, definien la finalitat per què va ser creada:

“Fomento y desarrollo de todas las actividades culturales, artísticas y literarias, mediante:

- 1. creación de una biblioteca*
- 2. creación de una escuela de iniciación literaria y de bellas artes*
- 3. folklore infantil i orfeón*
- 4. conferencia sobre temas culturales y artísticos*
- 5. excursiones en sentido cultural y artístico*
- 6. conciertos, festivales artísticos, juegos florales, etc.*
- 7. creación de sesiones de teatro y cine de aficionados, Literatura, Bellas Artes, Ajedrez, Excursionismo y Recreativa*
- 8. Todas aquellas actividades que por si índole cultural, artístico y literario, tengan por finalidad el enaltecimiento cultural de la población”⁵⁶⁸*

Els estatuts atorgaven força importància a l'Assemblea general. Els assistents podien prendre la paraula, entre d'altres motius, per defensar o impugnar una proposició, i només el president podia retirar la paraula a un soci en cas que la seva intervenció fos ofensiva, i sempre després d'una primera crida a l'ordre. L'Assemblea general

---

⁵⁶⁸ AMEP. Cervantes. Estatuts, 2 de juny de 1948.

s'havia de convocar almenys un cop l'any. Els càrrecs de la Junta directiva eren anuals i es renovaven per meitats cada sis mesos⁵⁶⁹.

La Cervantes va assolir ben aviat un gran èxit entre la població. De la vuitantena escassa de socis amb què comptava en els inicis, passà a quasi sis-cents l'any 1950, segons declarava al periòdic *Prat* el seu president, Ferran Casanovas⁵⁷⁰. Els motius d'aquesta arrencada espectacular cal buscar-los en l'afiliació de joves, atrets per les sessions de ball que s'hi organitzaven i de les quals el *Prat* n'estava força mancat. D'altra banda, cal no oblidar que en aquells anys, tret de l'entitat de *La Seda*, reservada als seus treballadors, l'oferta cultural i lúdica del *Prat* era més aviat minsa.

L'entitat, pel seu funcionament intern, s'organitzava en seccions creades a petició dels mateixos socis, després de rebre el vist-i-plau de la Junta. Les seccions que van funcionar amb més regularitat van ser les d'escacs, cant coral, excursionisme, literària i folklore. Les que tingueren més fortuna, tant pel que fa al nombre de participants com per la qualitat dels seus treballs, van ser la de cinema amateur i la de teatre.

L'any 1955 l'entitat patí una profunda crisi. Fins aquell moment, la *Cervantes* utilitzava com a seu el bar de l'Artesà, i en aquell any es pensà a adquirir un local al carrer Santiago Rusiñol. Una part dels socis i alguns membres de la pròpia junta s'hi van oposar radicalment, i la

---

⁵⁶⁹ AMEP. *Ibidem*.

⁵⁷⁰ Dades extretes de l'entrevista a Ferran Casanovas Civit publicada a *Prat*, núm.6, 11 de març de 1950.

crisi acabà amb la marxa del sector opositor. En el fons, aquesta crisi amagava diferències de criteri més serioses referides a la línia d'actuació de l'entitat, degudes a la variada composició ideològica dels seus representants més destacats.

L'entitat va emprar al màxim els seus recursos econòmics per fer front a les despeses ocasionades pel nou local. Per això es van haver de prendre mesures extremes:

“Según acuerdo de la última Asamblea en General, se acordó empezar las gestiones casa por casa de los Sres Socios, para recaudar fondos para la Entidad, por medio de bonos de préstamo, á devolver mediante sorteo a partir de una fecha que previamente será acordada por la Junta”⁵⁷¹.

El desembre de 1956:

“el Presidente expuso la situación económica de la Entidad, siendo esta, bastante lamentable, por no cubrir con los ingresos existentes los gastos de mantenimiento de local, exortando a todos los asistentes, para que presenten planes para la consecución de ingresos, ya sea mediante sorteos, consecución de socios y proyectos para la celebración de festivales y demás actividades para la captación de los socios”⁵⁷².

El 17 de juny de 1957 va tenir lloc una Junta Extraordinària de celebració del primer any del nou local. Del redactat de l'acta, es desprèn que l'entitat considerava la ruptura del 1955 com la fi d'una etapa i l'inici d'una de nova a partir del 1956. La característica més destacada d'aquest període van ser les dificultats econòmiques, que van

---

⁵⁷¹ AMEP. Cervantes. Acta 15-9-1956.

⁵⁷² AMEP. Cervantes. Acta 15-12-1956.

obligar els socis a fer grans esforços personals, en especial de la Junta i en particular del seu president, Ferran Casanovas.

Amb tot, l'activitat no s'aturà i la Cervantes va continuar amb una atractiva oferta d'activitats i va mantenir la seva presència en els actes locals: Homenatge a la Vellesa, Festa del Corpus, Festa Major, etc.. Malgrat els deutes, l'entitat va assumir la construcció d'una pista de ball, una despesa necessària si es volia incrementar el nombre de socis, donat que aquesta activitat era la més popular i la que ocasionava menys despeses d'organització.

Amb tot, els socis començaven a donar símptomes de cansament i la Junta es queixava de la poca participació i de la manca d'iniciatives⁵⁷³. Valorant els actes de la Festa Major del 1957, la presidència observà:

“el fracaso obtenido en la pasada Fiesta Mayor comunicando en principio las perdidas habidas con tal motivo, y quejandose de la desmoralización existente por dicha causa, incluso dentro de algunos componentes de la Junta, exhortándoles para que continuaran colaborando en bien de la Agrupación y que la experiencia sufrida sirviera de lección para futuras organizaciones de festejos ya que el factor principal de todo, es la frialdad de los socios”⁵⁷⁴.

A l'Assemblea General del 3 de desembre de 1957, s'acordà crear una comissió que modifiqués el estatuts per tal de recollir la nova situació de l'entitat arran de la compra del local social.

---

⁵⁷³ AMEP. Cervantes. Acta 18-8-1957 i 10-10-1957, entre d'altres.

⁵⁷⁴ AMEP. Cervantes. Acta 10-10-1957.

Per ajudar a sanejar l'economia, l'Assemblea aprovà la creació d'una categoria especial de socis, denominats "A" que, a canvi de tenir accés gratuït a tots els actes, farien una contribució mensual de trenta pessetes.

Malgrat els esforços, l'entitat començava a experimentar un important cansament. Un símptoma d'això era el fet que a la reunió de la Junta directiva del 21 de gener de 1959 s'anunciés que s'havien donat de baixa uns quaranta socis i que, a falta de cobrar les quotes del mes de gener, encara es preveïen més baixes. Aquestes baixes no quedaven compensades amb la incorporació de trenta-vuit socis de la categoria "A", perquè, de fet, molts ja formaven part de l'entitat i l'únic que havien fet era un canvi de condició. Com ja es preveïa, el 4 de febrer de 1959 s'anunciaven noves baixes, tot i que la junta definia la situació com que encara no era "*alarmante*".

Els ànims, però, seguien alts i continuaven produint-se noves iniciatives, com l'edició d'un butlletí:

"impreso en ciclo-steele y que el cobrador repartiría mensualmente en los socios y en el cual se insertarían todos los avisos y noticias de interés de la Entidad".

També s'aprovà

"con el fin de dar un ambiente más cultural a Agrupación, se acordó celebrar en la próxima cuaresma unas tertulias cervantinas los sábados por la noche"⁵⁷⁵.

---

⁵⁷⁵ AMEP. Cervantes. Acta 4-2-1959.

La junta del 13 de maig de 1959 va acordar fer unes reformes, d'un gust discutible, a la pista de ball, que seguia sent la principal font d'ingressos de l'entitat:

“Se ultimaron los acuerdos sobre la restauración y adorno de la pista, referentes a alumbrado, pintado y decoración de la misma. Así mismo se acordó la construcción de un surtidor con cuatro chorros de agua e iluminado para cuyo trabajo se comprometió el Sr. Siré. También se acordó emplazar a ambos lados de la entrada, unas rejas andaluzas”.

L'entitat, a més de les activitats pròpies que tenien lloc a l'interior del local, participava en altres actes de la ciutat. Així, cada any confeccionava una catifa de flors davant del local durant la festivitat del Corpus.

Les festes que se celebraven amb més lluentor eren les revetlles.

“se acordó celebrar dichas verbenas como en años anteriores, o sea, con la reserva de mesas al precio de 100 pta encluyendo en ellas una botella de champañ y coca para cuatro personas”⁵⁷⁶.

També destacaven les celebracions de Festa Major que solien tenir lloc al local de l'entitat. En aquestes ocasions hi participaven totes les seccions de l'entitat, en especial la teatral i l'esbart.

Coincidint amb l'estiu del 1959 la junta va poder anunciar un cert respir a la seva ofegada situació:

“fue estudiado el movimiento de socios que al parecer se ha estabilizado, no presentandose más bajas, al contrario, algunos

---

⁵⁷⁶ AMEP. Cervantes. Acta 10-6-1959.

*jóvenes se han dado de alta, inscribiendose como socios A para bonificarse de las ventajas de los bailes gratuitos*⁵⁷⁷.

La segona crisi de l'entitat s'inicià durant el mes de desembre de 1959. Disconforme amb la marxa de l'entitat, un dels seus socis històrics, Josep M. Vilà, que ocupava el càrrec de vicepresident, va presentar la seva dimissió irrevocable. Dos altres socis destacats, Josep A. Calvet i Pere Humbert, van renunciar també als seus càrrecs. Per fer front a la crisi, es va constituir una Junta permanent i es va aprovar la candidatura que s'hauria de presentar a l'Assemblea general. En aquests moments, l'entitat estava constituïda per les seccions de: teatre, cultural-literària, escacs, juvenil, dansa, folklore i cinema⁵⁷⁸.

L'Assemblea general va tenir lloc el 10 de desembre de 1959, amb l'assistència d'una setantena de socis. S'aprovà modificar la constitució de la Junta, que passava d'onze a set membres, i s'acceptà la candidatura presentada. El llibre d'actes de l'entitat només recull una sessió més, la del 13 de gener de 1960. No tornarem a trobar activitat del grup fins al 1970, quan l'entitat rep un nou impuls amb la incorporació de joves, molts d'ells procedents de partits polítics que actuaven des de la clandestinitat, i que volien aprofitar l'estructura de la *Cervantes* per fer activitats de difusió política.

El gran impulsor de la *Cervantes* va ser Ferran Casanovas Civit, que en va ser president fins la crisi del 1968. Casanovas, propietari

---

⁵⁷⁷ AMEP. Cervantes. Acta 16-7-1959.

⁵⁷⁸ AMEP. Cervantes. Acta 2-12-1959.

d'un petit comerç d'alimentació, era un home amb fortes inquietuds culturals. Va assajar diversos gèneres literaris i va intervenir en nombroses obres teatrals i cinematogràfiques. Interessat per la ciutat, va ocupar diversos càrrecs en els consistoris municipals dels anys setanta. La seva implicació amb la *Cervantes* va ser tan gran que en el moment en què van haver d'abandonar el local del carrer Santiago Rusiñol, l'any 1968, l'entitat devia a Ferran Casanovas més de 154.000 pessetes en concepte de préstecs⁵⁷⁹. El 1970 va ser president Pau Giralt. El desembre de 1970 va ser escollit Vicenç Carbó i el desembre de 1971 Josep Rocamora Nogués.

Els integrants de la Junta directiva eren petits comerciants, tècnics mitjans d'empreses locals i personal administratiu amb inquietuds intel·lectuals, alguns dels quals, com el mateix Ferran Casanovas, van ocupar càrrecs municipals als anys setanta.

L'entitat va canviar en diverses ocasions de local. El que va fer més història, pels anys que els van acollir, va ser el del carrer Santiago Rusiñol 16. Aquesta seu es va mantenir fins el març de 1970, quan l'adreça oficial passa a ser al carrer Ferran Puig 37, el restaurant Casas. El juny de 1971 es passà al carrer Major 34, local compartit amb la UEC, i la darrera seu, al març de 1973, va ser al carrer Olot 26. Aquests canvis de local dels anys setanta, com veurem, van afectar

---

⁵⁷⁹ L'acord amb el propietari J.M.Feu per abandonar el local tenia com a condició el pagament dels deutes de l'entitat que a 31 de maig de 1968 eren: Alberto Feu (obres) 7.198 ptes. Josep M. Vila (préstecs) 17.310 ptes. Lluís Siré(préstecs) 9.418 ptes i Ferran Casanovas (préstecs) 154.306 ptes. AMEP. Cervantes.

decisivament la vida de l'entitat i van ser un dels motius de la seva dissolució.

III.5.6.1. La secció de cinema amateur⁵⁸⁰

Per tal de donar a conèixer el cinema amateur, l'octubre de 1949, Jordi Bringué va organitzar una sessió amb la projecció de diverses pel·lícules, entre les que destacava *Taras eternas*, d'Enric Fité. Aquell mateix any, a petició seva, es constituïa la Secció de cinema amateur de la *Cervantes*. Jordi Bringué ens explicava com ho va aconseguir amb la seva persistència habitual:

“Des de la nit següent, i totes les nits menys els dissabtes i diumenges, vaig anar a les reunions de la desapareguda Agrupación Cervantes, demanant la paraula per exposar el meu il·lusionat projecte. Van ser dos anys llargs. Oi Siré?. Finalment, a l'estiu de 1949 (...) No ho acabava de creure. M'havien donat la paraula! Es veu que els va impressionar el meu no habitual silenci. Vaig exposar el projecte global del que podria ser la Secció de Cinema Amateur”⁵⁸¹.

Els *cineistes* amateurs de la *Cervantes* aconseguiren importants distincions a títol individual i col·lectiu, fins i tot en els certàmens internacionals. Com a col·lectiu assoliren un prestigi ben merescut, que els ha fet passar a la història del cinema català. Noms com els de Jordi

---

⁵⁸⁰ El tema del cinema amateur ha estat estudiat a bastament a Gómez, Margarida (coord.). *El cinema amateur al Prat*. Ajuntament del Prat de Llobregat, 1994. Vegeu Annex I, fotografia 60.

⁵⁸¹. Bringué, Jordi. “Evolució i records del cinema amateur” a *El cinema amateur al Prat*. Ajuntament del Prat de Llobregat, 1994.

Bringué, Fermí Marimón o Manuel Villanova, figuren entre els destacats del moviment amateur català.

Alguns dels títols més importants que realitzaren van ser *Prat documental* (1952) de Jordi Bringué, i *Uno entre tantos* (1954) i *Euterpe* (1955) obres col·lectives de la Secció. Aquests tres films van obtenir mencions honorífiques en els concursos nacionals del *Centre Excursionista de Catalunya*, l'entitat amb més prestigi dins del món amateur. Fermí Marimón també va obtenir diverses distincions en els concursos nacionals del CEC: *Ballet burlón* (1956), medalla de plata⁵⁸² i *Cuento de Reyes* (1956) i *Okay mercurio* (1956), medalles de coure.

La colilla (1960) de Jordi Bringué, protagonitzada pel president de l'entitat Ferran Casanovas, va obtenir nombrosos premis, entre ells la medalla de plata del concurs de la *Unió Internacional de Cine amateur* (UNICA). *La receta*, de Manuel Villanova, va obtenir una menció honorífica en el concurs del CEC de 1956.

Durant aquests anys, la secció de cinema amateur va crear el primer cine-club local, al cafè del *Centre Artesà*.

A començaments dels anys setanta es va produir una revifalla de la Secció, que portava un temps endormiscada. El motor de l'activitat van ser els concursos locals, però també comarcals i nacionals. De la resta d'activitats, en destaquen els cursets formatius i les vetllades, tertúlies i cine-fòrums.

---

⁵⁸² La plata corresponia a la màxima distinció, tant en els concursos nacionals com en els internacionals.

La secció va funcionar fins l'any 1974, tot superant les diferents crisis de l'entitat. L'any 1974, van abandonar *la Cervantes*, a causa de la politització de l'entitat, i van continuar treballant com a secció dins del Patronat Cultural i Esportiu de l'Ajuntament. Es van mantenir actius fins l'any 1986.

III.5.6.2. La Secció de teatre

El grup teatral de la *Cervantes* inicià la seva activitat durant la Festa Major de 1945, quan encara no s'havia legalitzat l'entitat, representant l'obra *La casa de Quirós* de Carlos Arniches⁵⁸³. La *Cervantes*, que aconseguí una sòlida formació mixta, va alternar la representació d'obres en català i en castellà. De fet, es van arribar a consolidar dos grups d'interpretació especialitzats lingüísticament. El quadre escènic, actuant conjuntament amb la secció coral, va representar diverses sarsueles amb força fortuna.

La *Cervantes* oferia el teatre més interessant del moment i era l'únic grup que s'atrevia a representar obres més *compromeses* del que era habitual en aquells anys. Però això no el deslliurava de les ferotges crítiques del diari local:

“Sigue en la brecha pero alicaído u esporádico. Le falta ardor –su virtud más característica otrora -. Y sigue sin enmendar crónicos defectos, como son la falta de “puesta a punto”, la ausencia de un director capacitado y que inculque, amén de perfección disciplina;

---

⁵⁸³ *Prat*, núm. 234, 24 de desembre de 1959. Vegeu Annex I, fotografia 61.

*le falta criterio selectivo a la hora de escoger obra; abusa del favoritismo en detrimento de un racional reparto de papeles, según las características de cada cual*⁵⁸⁴.

Crítiques com aquestes van provocar els enfrontaments entre el periòdic i les entitats.

La crisi de 1955 suposà la pèrdua d'alguns destacats actors (que van acabar fundant el *Club Teatral Prat*), compensada amb l'arribada d'altres procedents de la desapareguda *Pares de Família*. Arran de la inauguració del nou local, l'entitat es proposà un ritme frenètic d'una representació teatral a la setmana, fet que acabà afectant profundament el quadre escènic, pel lògic cansament dels seus components. A aquest fet cal afegir les dificultats econòmiques de l'entitat, que van obligar a donar més pes a les sessions de ball en detriment del teatre. Finalment, el 1961 s'estroncà l'activitat de la Secció.

Entre 1950 i 1959, la *Cervantes* va representar 119 obres de teatre, 14 sarsueles i 5 revistes musicals⁵⁸⁵. Del seu repertori, en destaquen títols com *El ferrer de tall* de Pitarra, *Terra Baixa* d'Àngel Guimerà, *La filla del Carmesí* de Josep M. de Sagarra, *Marianela* de Pérez Galdós i el clàssic *Don Juan Tenorio* de Zorrilla. També estrenà diverses obres d'autors i actors locals. D'aquests cal esmentar Ferran

---

⁵⁸⁴ J.Mayné. *Prat*, núm. 93, 13 de març de 1954.

⁵⁸⁵ Dades aportades per José A.Calvet, redactor d'espectacles a *Prat*, núm. 234, 24 de desembre de 1959.

Casanovas (*Un novio a cara o cruz, Una tarde d'istiu* (sic)) i Mariano Aguirre⁵⁸⁶ (*Santaengracia, Arruñese barón*)⁵⁸⁷.

De fet, la mateixa entitat era conscient de les dificultats que comportava mantenir aquest ritme de representacions. Malgrat això, les greus dificultats econòmiques per què passava l'entitat obligaven el grup de teatre a aquest esforç excessiu, amb uns resultats que, moltes vegades, no eren entesos per la pròpia junta:

*“El Presidente se lamentó de la poca asistencia de socios a las secciones de teatro, atribuyendo a la escasa calidad de las obras escojidas y al poco tiempo en los ensayos asi como también la falta de asistencia de los componentes a los mismos. Se acordó reorganizar la Junta de la sección de teatro. Quedando para sucesivas reuniones tal decisión”*⁵⁸⁸.

Malgrat aquestes reflexions, el ritme de representacions no afluixava. Així l'octubre de 1958:

*“en vistas de la reanudación de la próxima temporada teatral, se escojieron las siguientes obras “Una noya per casar” para el dia 26 de Octubre, “Terra Baixa” para el 1º de noviembre, “Com se enreda la troca” y la “Cura de amor” para los dias 9 y 30 de Noviembre respectivamente. Ademas se acordo para el dia 2 de noviembre hacer un bolo artístico a la población de Vilarrodona representando la obra “Terra Baixa”*⁵⁸⁹.

---

⁵⁸⁶ Mariano Aguirre tenia una sòlida experiència teatral, que es remuntava al quadre escènic de la *Sociedad Ibis*.

⁵⁸⁷ Dades extretes del periòdic *Prat i de Company*, Alicia, *Assaig històric dels locals i les agrupacions teatrals d'El Prat de Llobregat (1853-1963)* a “XXV Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos”, CEC del Baix Llobregat i Amics d'El Prat, 1985.

⁵⁸⁸ AMEP. Cervantes. Acta 10-4-1958.

⁵⁸⁹ AMEP. Cervantes. Acta sense datar (correspon al mes d'octubre de 1958).

El cansament, però, acabà fent estralls en els mateixos actors:

“El vocal Sr.Humbert expuso su criterio sobre la marcha actual del teatro, quejandose del poco interès existente por parte de los componentes del mismo, así como también de la organización de festivales. Abogando por un mayor interés por parte de todos, si no se quiere ir desacreditando a la entitat en tal sentido”⁵⁹⁰.

A finals de 1959, la situació de la secció era difícilment sostenible:

“debido a las pérdidas sufridas en las representaciones teatrales por la escasa afluencia de socios y también para dar más tiempo a los ensayos y si mejorar la calidad de las representaciones. Se acordó suprimir semanalmente las funciones y realizarlas por las noches de los martes, pero en semanas alternas”⁵⁹¹.

III.5.6.3. La refundació de 1970

Oficialment, l'entitat seguia existint, tot i que les seccions estaven inactives i que ja no es programaven activitats. Es mantenia de manera simbòlica alguna reunió i l'entitat es va donar definitivament per dissolta quan, l'estiu de 1968, van ser expulsats del local que ocupaven pel seu propietari, José M. Feu, que requeria l'edifici per a habitatge familiar amb motiu del seu matrimoni. Poc temps després, un nou grup de gent decidia continuar l'aventura:

“Si la Entidad como entidad, prácticamente ya no existía, para que exponer más dinero y tiempo?. Pongo por ejemplo que, al final, por un milagro de Dios, que hubiéramos ganado... Y, para qué? Para salvar a un presidente con sus cinco miembros de junta, cansados y aburridos de estar siempre solos, y media docena de socios que eran los únicos que venían a la Entidad? (...). Este es el final de

---

⁵⁹⁰ AMEP. Cervantes. Acta 15-4-1959.

⁵⁹¹ AMEP. Cervantes. Acta 15-10-1959.

*una aventura que empezó el 1º de noviembre de 1956 y terminó en julio del 68. Pero antes de esto existió la Entidad y después de esto sigue la entidad. Después de un descanso de año y medio la Agrupación Artístico Literaria Cervantes vuelve a resurgir, gracias a un puñado de socios que han querido despertarla de este sueño de apatía, y ella, curada ya de su penosa enfermedad vuelve a la vida local, del brazo e unos directivos jóvenes llenos de entusiasmo y fe, para hacerla dueña y señora, como antaño lo fue, de la vida cultural de nuestro Prat*⁵⁹².

El 30 d'abril de 1970, la Junta directiva, formada per gent jove i algun representant de pes de l'anterior equip, posava en marxa les activitats de l'entitat. La primera secció que es va posar en funcionament va ser la de cine fòrum que preparà una sessió inaugural amb la projecció del film *Prat documental* de Jordi Bringué, seguida d'una sessió de cinema amateur protagonitzada pel dibuixant Àngel García, i per Pau Giralt, en aquell moment president. Les sessions van ser tot un èxit i la Junta va decidir seguir aquesta línia, tot fomentant les sessions cinematogràfiques.

El maig de 1970 s'editava una butlleta que volia encoratjar els pratencs a fer-se socis de la *Cervantes*. Així hi podem llegir:

“En esta nueva época que para nuestra entidad se inicia, queremos reunir a todos aquellos que se sientan conscientes de la necesidad de promover en nuestra población una vida cultural más activa”.

A l'Assemblea General Extraordinària del 7 de juny de 1971 es planteja la necessitat de poder disposar d'un local estable i poder deixar

---

⁵⁹² AMEP. Cervantes. Acta 9-3-1970, Assemblea general extraordinària.

de reunir-se en un bar. La solució que s'acceptà passà per llogar un local compartit amb la Unió Excursionista de Catalunya. Aquest local estava situat al carrer Major 34. Per tal de fer front a les despeses de condicionament, s'acordà un augment mensual de la quota del socis en cinc pessetes, passant a ser ara de 30 pessetes.

El desembre de 1971 s'havien organitzat noves seccions, prova de la vitalitat que estava donant a l'entitat el nou equip responsable. Cada secció estava dirigida per dos vocals; eren les de cine-club, cine amateur, fotografia, conferències, teatre-literària, arts plàstiques, música, relacions públiques, premsa i propaganda.

Els problemes, però, no van trigar a aparèixer, vinculats a dissensions internes per motius ideològics. L'Assemblea Extraordinària del 15 de maig de 1972 recull la dimissió d'alguns membres de la Junta.

"(...) explica que la dimisión se produjo por no coincidir los miembros dimisionarios en la opinión que el resto de la Junta tiene en la forma de llevar la entidad".

El sector dimissionari era, majoritàriament, el de cinema, disconforme amb la línia política que estava adquirint l'entitat en ocupar els càrrecs de la junta destacats representants locals del PSUC, del PSAN i de les Joventuts Comunistes. Els socis disconformes provenien de l'antiga *Cervantes* i, com ja s'ha explicat, van continuar les activitats cinematogràfiques des del Patronat de Cultura de l'Ajutament.

Entre els noms que van formar part de les noves juntes hi destaquen Josep i Jordi Monés Siñol, Salvador Balcells, Josep Costa,

Jaume Codina Roig, Lluís Martínez Via, Josep Pérez Moya, Antoni Rodés Inés, etc. Molts d'ells, van ocupar càrrecs en els primers consistoris democràtics i altres van encapçalar candidatures independentistes que van quedar fora dels Ajuntaments però que van tenir un important pes social durant anys.

Les activitats més reeixides d'aquesta etapa van ser les que tenien un baix cost de realització, per tal d'evitar tenir problemes financers com els de les etapes anteriors. Els cine-fòrums eren les que tenien una millor acceptació, perquè cobrien hores de lleure, a més d'oferir títols d'interès per a uns joves intel·lectualment inquiets⁵⁹³. Les sessions anaven acompanyades dels comentaris d'especialistes destacats com Miquel Porter Moix, Josep López Llaví, Enric Ripoll-Freixes, Antoni Kirchner o Ramon Font. Les projeccions se solien fer als cines Capri i Moderno, i en alguna ocasió també s'havia fet servir el restaurant Casas.

També es van organitzar un bon nombre de conferències, algunes de temàtica força agosarada per l'època. Els organitzadors havien de presentar al govern civil una detallada descripció del contingut de cada conferència, acompanyada de les dades personals del conferenciant.

---

⁵⁹³ Algunes de les pel·lícules projectades van ser: En el calor de la noche de Norman Jewison; El coleccionista de William Wyler; La semilla del diablo, Cul de sac de Roman Polanski; La novia vestida de negro, El pequeño salvaje, La sirena del Mississipi de François Truffaut; Un verano con Mónica d'Ingmar Bergman; Pipermint frappé de Carlos Saura; Qué verde era mi valle de John Ford; Nazarin, Los Olvidados, Un perro andaluz de Luís Buñuel; Campanadas a medianoche d'Orson Welles; El cameraman de Buster Keaton.

Així, per la *Cervantes* es van poder escoltar entre els anys 1971 i 1972, totes elles oficialment en castellà encara que el català s'imposava a moltes de les xerrades, entre d'altres, les conferències : *El racismo* de Jaime Rodri; *El existencialismo* per Lázaro Bria; *Nacimiento de la cultura europea* per J.Monés Siñol, *Nueva narrativa hispanoamericana* per Manuel Reguera; *Educación sexual* per Federico Boix Junquera; *La cultura y su influencia en el mundo de hoy* per Francisco Candel, *La crisis económica mundial* per Carlos Martínez Shaw; *Sociedad rural y sociedad urbana en las tierras de habla catalana* de Joan Francesc Mira.

La resta d'activitats, a més d'algun ball, i algun "disco ball", es completaven amb concursos fotogràfiques i amb recitals de cantants de la *Nova Cançó*, que tenien una molt bona resposta de públic.

La construcció de la línia de ferrocarril a l'aeroport va obligar a l'expropiació forçosa del local que ocupava la *Cervantes*, que es va veure un cop més al carrer. Se'n va trobar un altre de lloguer, però el preu era massa alt per a l'entitat, ja que la seva situació econòmica no era dolenta però no permetia *alegries*. Al gener de 1976 els problemes es van agreujar quan la UEC va abandonar el local que compartien i se'n va buscar un altre pel seu compte que els oferia millors condicions.

Les dificultats per buscar un nou local, juntament amb les perspectives de canvi arran de la mort, el 20 de novembre de 1975, del dictador Franco, que comportà la legalització de partits i sindicats, va portar, al llarg del 1976, a la desaparició de la *Cervantes*, una de les entitats de més llarga vida en el Prat i una de les més decisives pel seu

impuls a la cultura. Alguns socis es van seguir reunint un temps més, però sense organitzar cap activitat.

III.5.7. Club Teatral Prat (1956-1957)

El *Club Teatral Prat* es va fundar l'any 1956 d'una escisió de la *Cervantes*. El grup va tenir una vida molt efimera, però no mancada de problemes. L'entitat va ser autoritzada el 22 de març de 1956 i l'assemblea constituent amb l'elecció de la Junta directiva va tenir lloc el 27 d'abril de 1956⁵⁹⁴.

L'entitat va ser autoritzada sense problemes legals, ja que els informes oficials sobre els sol·licitants eren favorables. La majoria d'ells eren de pur tràmit i feien constar la bona conducta i la manca d'antecedents dels sol·licitants. En general, se'ls considerava addictes al règim i, en alguns casos, es feia constar la indiferència que manifestaven per temes polítics. D'un d'ells es destacà, a més, la seva adhesió al *Movimiento* i la seva condició d'excombatent falangista.

De l'anàlisi dels integrants de la primera junta, tots homes, s'observa una barreja entre les persones que no han ocupat cap càrrec públic amb d'altres que han estat o estaran a l'Ajuntament. Aquest és el cas d'Inocencio Aguelo, que serà regidor l'any 1958, o el de Josep Casas, que va ser regidor l'any 1926⁵⁹⁵. Per contra, el germà de Jaime

---

⁵⁹⁴ AGC. Associacions. Vegeu Annex I, fotografia 63.

⁵⁹⁵ Era germà de Baldiri Casas, *el Tomba*, un personatge que havia protagonitzat la política local en la dècada dels anys deu i dels vint, conegut pel seu transfuguisme, del partit nou al vell.

Herrero va ser regidor durant la Guerra Civil, l'any 1937. Tampoc no s'han detectat relacions dels responsables del *Club Teatral* amb d'altres entitats⁵⁹⁶.

L'entitat tenia la seva seu al carrer de Maurici Vilomara, 31, però la segona junta ordinària acordà el trasllat al cafè del Pont, a causa del tancament del local anterior. El seu objectiu era el foment i desenvolupament d'activitats teatrals. Per això pretenien constituir un grup d'aficionats, celebrar festivals, crear una escola de declamació i realitzar altres actes, com conferències i col·loquis sobre temes teatrals. Tot i tenir el teatre com l'activitat principal, l'entitat també volia promoure activitats literàries, artístiques i musicals. Tot plegat, molt semblant a la *Cervantes*, que en aquells anys estava molt estesa i tenia força acceptació entre la població.

Els estatuts establien tres categories de socis: els de número, que havien de pagar la quota establerta, que era de seixanta pessetes anuals; els protectors, que pagaven una quota voluntària superior al doble de l'establerta; i els honoraris, socis distingits segons l'aprovació de l'assemblea a proposta de la Junta.

L'entitat donava el major poder decisorí al Consell directiu, que era escollit per l'Assemblea general. La renovació de càrrecs s'establia a mitjans de l'any, per meitats. El director escènic era escollit per l'Assemblea a proposta del Consell

---

⁵⁹⁶ Només Joan Giralt Sanfeliu havia estat a la junta d'una altra entitat, ja que fou secretari dels *Pares de Família*, l'any 1935.

Al llarg de la seva curta vida, el *Club* va representar cinc obres, totes elles en castellà i de característiques ben diferents, des del *Don Juan* fins al mediocre sainet *Los Lanceros*.

Durant la Junta ordinària de l'any següent a la seva creació, celebrada el 26 d'abril de 1957 amb l'assistència de 28 socis, van ser expulsats de l'entitat dos membres de la Junta directiva. Aquests problemes interns van motivar la dissolució de l'entitat el juliol del mateix any. Bona part dels seus socis es van integrar al quadre escènic de *La Seda*.

III.5.8. Amigos de El Prat (1955-)

Amigos de El Prat va ser legalitzada el 1955, i encara continua activa avui dia amb el nom d'*Amics d'El Prat*. El 1954 es creà una comissió gestora, formada per personalitats respectades de la vida local, tot i la joventut d'alguns d'ells, per tal de dur a terme els tràmits legals necessaris per a la seva constitució. Formaven part de la Comissió: Josep M. Vilà, Jaume Codina i Valentí Vilà.

El febrer de 1954, un dels membres de la comissió, Josep M. Vila, signava un article a *Prat* explicant què volia ser l'entitat:

“El proyecto de la constitución de una Sociedad que uniera a todos los pratenses de buena fe al servicio del esplendor, el arte y el bienestar en nuestro pueblo. Se trata de una modesta imitación y síntesis de lo que en nuestra Ciudad Condal constituye los Amigos de la Ciudad, Amigos de los Museos, Amigos de los Jardines, Amigos de los Pobres, etc. (...) Los Amigos de El Prat, además de otras actividades, podrían dedicar especial interés a la protección

*del menesteroso y colaborar y ayudar a las otras asociaciones benéficas ya constituidas*⁵⁹⁷.

La declaració de principis de la nova entitat, recollida al periòdic *Prat* el novembre de 1954, resultava poc clarificadora pel que feia a la seva intencionalitat, pels objectius tan oposats que es plantejava:

*“En principio, nos impulsa el ansia de ayudar a la beneficencia local y también el sano propósito de incrementar las manifestaciones artísticas, culturales y recreativas de nuestra población. Nuestra tarea es de agrupar, encauzar e incrementar. Pero no se interprete, con lo dicho, que nosotros pretendamos ser unos renovadores o queramos erigirnos en los portaestandartes de la caridad o de la cultura local”*⁵⁹⁸.

La creació d'aquesta nova entitat va ser acollida amb expectatives pels òrgans d'opinió locals:

*“Una nueva Sociedad está en gestación, Los Amigos de El Prat, fruto de un ansia de expansión que hoy siente nuestra juventud; ansia que rompe aquel círculo vicioso individual que durante tantos años fue norma de nuestra población y que desde hace ya unos años, va desapareciendo”*⁵⁹⁹.

En el mateix article l'anònim autor (signava sota pseudònim) exposava uns dubtes poc engrescadors:

“Bien sabido es de todos que en muchas ocasiones no son las entidades propiamente dichas, quienes se sienten ofendidas por las actividades de aquellas otras en las que se ve una posible rival, sino los hombres que rigen sus destinos y que a su vez,

---

⁵⁹⁷ Vilà, J.M.: “Hacia la constitución de la Sociedad Amigos de El Prat” a *Prat. Portavoz de la vida local*. Núm.92, 27 de febrer de 1954.

⁵⁹⁸ *Prat. Portavoz de la vida local*. Núm. 110, 20 de novembre de 1954, pàg. 3.

⁵⁹⁹ Junior: “Ante una nueva sociedad” a *Prat. Portavoz de la vida local*. Núm. 111, 4 de desembre de 1954.

*anteponen el buen nombre de la Sociedad sus conveniencias personales, teniendo quizá como descargo a su favor; si es que cabe, un excesivo amor a la Entidad*⁶⁰⁰.

Un temps després, l'anònim redactor seguia pessimista:

*(...)De toda la población pratense, un reducido número és la asociada a esta serie de Entidades locales, dándose el caso, muy corriente, de que un mismo individuo sea miembro de dos, tres o más Sociedades. Y es que en la actualidad, comparativamente, este núcleo local –no nos engañemos nosotros mismos- va resultando más reducido(...) Quizá el mayor elogio que a los fundadores de Amigos de El Prat pueda hacerse es de haber tenido suficiente valentía para, en unas circunstancias nada propicias, iniciar una labor digna del mayor encomio y a la que, todos cuantos sentimos lo de sabor pratense, debemos prestar nuestra mayor colaboración*⁶⁰¹.

Sobten aquests comentaris, gens positius des del *Portavoz*, especialment si tenim en compte que en aquest període van ser directors del periòdic, primer, Jaume Codina, integrant de la comissió fundadora d'*Amigos de El Prat*, i, després, el seu amic Jaume Monés.

El juliol de 1955, el diari *Prat* publicava un breu anunci de gran interès:

*“Amigos de El Prat. Habiendo llegado el correspondiente permiso de formación de la Entidad, se hace público que admiten inscripciones de Socio (con Categoría de Socio Fundador) en el local social, calle Casanovas 14, de 9 a 10 de la noche. La cuota fijada es de 5 pesetas mensuales*⁶⁰².

---

⁶⁰⁰ *Ibidem*.

⁶⁰¹ Junior: “Divagaciones” a *Prat. Portavoz de la vida local*. Núm. 126, 16 de juliol de 1956.

⁶⁰² *Prat. Portavoz de la vida local*. Núm. 127, 30 de juliol de 1955, pàg. 4.

Amigos de El Prat es dedicà, en els primers temps, a organitzar concursos de tota mena i activitats benèfiques. Més endavant, ocuparia el terreny que deixaven els *Pares de Família* pel que fa al món sardanista. A poc a poc, les activitats culturals anaren guanyant pes i s'impulsà la realització de treballs històrics. L'entitat que, amb el temps, va anar definint la seva línia d'actuacions, ha estat sempre molt vinculada a la història, les tradicions i el folklore locals, sense deixar de posicionar-se en temes d'importància per al Prat.

Fins l'any 1960, les principals activitats de l'entitat, que es repetien cada any, eren l'organització de modestos concursos, com el de pessebres (amb la col·laboració del *Frente de Juventudes*), d'aparadors, o de catifes de flors del *Corpus*. Al costat d'aquests concursos populars, també n'organitzava de fotogràfics i de literaris. També s'oferien sortides culturals per als socis, primer a Barcelona i després a altres punts d'interès de Catalunya. Igualment, s'organitzaven modestes exposicions a partir del material fotogràfic dels concursos, de dibuixos escolars, etc.

És important també la participació de l'entitat en la diada de Sant Jordi, anomenada encara *Fiesta del Libro*, tot organitzant-hi una paradeta per a la venda de llibres de temàtica local, que ben sovint són editats per la mateixa entitat. L'estrella indubtable dels primers anys va ser el Pare Andreu de Palma, que l'any 1958 es va dedicar a signar exemplars de la seva obra *El Prat de Llobregat. Ensayo histórico*, el primer llibre editat sobre la història del Prat. L'any 1960 va veure la llum el primer treball de Jaume Codina, *Historia de una plaza*, que l'any anterior havia presentat en forma de conferència a *Amigos de El Prat*.

Al costat d'aquestes activitats culturals, l'entitat dedicava part dels seus esforços a activitats benèfiques. Anualment, la *Campaña benéfica local* recollia diners per a diferents famílies necessitades, escollides prèviament, a partir de rifes i donatius. També es feien campanyes puntuals, com la recollida de diners per adquirir cadires de rodes.

Amigos de El Prat va tenir una important acceptació inicial, tot passant dels 23 socis de l'any 1957 a 70 associats l'any següent, però aviat es va estancar pel tipus d'oferta que oferia. Les activitats de l'entitat eren molt ben acollides entre un reduït nombre de joves amb inquietuds intel·lectuals, però no arribaven al conjunt de la ciutadania, en especial a la procedent de l'emigració. Molts dels socis havien estat a *la Cervantes*, o compatibilitzaven l'afiliació a tots dos grups. La seva base social estava formada per tècnics mitjans d'indústries locals, personal administratiu, petits comerciants, etc.

L'entitat, havent superat diverses crisis, encara està en actiu, i ha anat variant la seva orientació en funció de les diferents juntes directives. A partir de l'arribada dels ajuntaments democràtics, l'entitat es posicionà prop de *Convergència i Unió*. Aquesta orientació es va fer més evident a partir dels anys noranta, quan alguns dels membres de la junta, afiliats als partits integrants de la coalició, es presentaren en les seves llistes a les eleccions municipals.

III.5.9. *La Masia*

Al marge del moviment associatiu, cal apuntar la creació, a iniciativa de Daniel Jorge Prat, del cenacle *La Masia*. Prat, destacat falangista local, era un home d'inquietuds intel·lectuals que el van portar, entre d'altres activitats, a col·laborar amb regularitat en el periòdic *Prat*.

La Masia va funcionar entre els anys 1957 i el 1962 i tenia el seu centre d'activitats a les golfes de la Torre Muntadas⁶⁰³, decorades per a les ocasions a mig camí entre casa de pagès o local bohemi a imitació dels cafès de moda entre els cercles d'artistes. El públic assistent eren joves d'ideologia diversa, tot i que hi predominava el sector conservador, la majoria dels quals tenien una certa formació intel·lectual.

Es buscaven conferenciants de prestigi, d'àmbits ben diversos, com Agustí de Semir, Antonio Álvarez Solís, Xavier Regàs, Federico Gallo, etc. Els temes que més es tractaven eren els relacionats amb els mitjans de comunicació, el teatre i la divulgació científica.

---

⁶⁰³ Aquest edifici, construït l'any 1885, era propietat de la família Muntadas, descendents del fundador de la tèxtil *España industrial*. Va ser ocupada durant la guerra civil i després va ser seu de la *Falange* i centre de detenció. L'any 1947 va ser adquirida per l'Ajuntament que hi instal·la la seu local del *Movimiento* i la CNS. També hi va tenir la seva seu el periòdic *Prat*. A partir del 1969 va tenir usos culturals i educatius.

IV

Els protagonistes

1910-1960

Quan s'estudien els moviments històrics i socials, rarament és possible arribar a un coneixement de detall de les persones concretes que hi participaren. Tenim la fotografia de grup, però ens falten les circumstàncies específiques de cada individu. Un dels avantatges de la història local consisteix en la possibilitat d'arribar al detall, de posar la foto de carnet al costat de la del grup.

En afrontar la recerca sobre les entitats culturals pratenques, es féu evident que era possible, i alhora necessari, posar noms i cognoms a les persones que formaren les entitats. Calia saber qui eren, a què es dedicaven, on vivien, d'on venien... desenredar els seus vincles socials, culturals, polítics, ideològics i econòmics.

IV.1. Mètode d'anàlisi

Aquesta tasca, pel llarg període estudiat i la varietat d'entitats implicades, era extraordinàriament difícil si es pretenia localitzar a un nivell ampli la totalitat de la massa social de cada entitat. Un nivell de detall tan ambiciós hauria implicat processar la informació d'una part numèricament important de la població local al llarg de gairebé un segle. Per aquest motiu, s'ha optat per limitar la recerca a una mostra molt significativa dels socis de cada grup: els que van integrar els seus òrgans de gestió, en especial els membres de les juntes directives.

Aquesta informació s'ha buscat per al conjunt de totes les entitats, per tal de disposar de suficients dades susceptibles de ser comparades. La metodologia emprada ha estat la mateixa en tots els

casos. En primer lloc, han estat identificats els noms de les persones que formaren els òrgans de direcció de cada grup. La principal font han estat els expedients d'associacions del Govern Civil de Barcelona, juntament amb les dades de la sèrie associacions de l'Arxiu municipal del Prat de Llobregat, amb informació procedent de les associacions en actiu i amb la consulta de la premsa local.

Un cop identificades les persones, calia localitzar en els padrons de població del Prat les dades personals de cadascuna d'elles i que podien resultar significatives per aquest estudi. En alguns casos ha estat necessari recórrer a informació de familiars o d'amics. En tot cas, sempre s'ha emprat el padró més proper a l'època en què la persona exercí els càrrecs perquè, al llarg de la seva vida, es podien produir canvis significatius que podrien distorsionar la informació en el moment en què es va produir la seva participació.

En molts casos, de les persones que formaven part de les juntes, només en teníem el nom i un cognom. Llavors s'ha intentat buscar el segon cognom a través de la documentació generada per les entitats, tant la interna com els seus butlletins. En els casos en què això no ha estat possible, s'ha buscat informació a través de familiars o coneguts. Finalment, quan hi ha hagut dubtes a l'hora d'identificar les persones, s'ha preferit no incloure'n la informació per tal de no distorsionar el resultat.

S'ha de tenir en compte que la recerca a través dels padrons és molt feixuga, atès que les dades personals es recullen pel domicili familiar i, per tant, l'ordre del document és per carrers. L'ordre a l'hora

de relacionar les persones que viuen en un domicili és jeràrquic, començant pel cap de família. Si no se'n coneix prèviament el domicili, cal buscar les persones, una per una, al llarg de tot el padró. La mecanització dels fons demogràfics només està generalitzada a partir del 1986 i només s'ha pogut recórrer a aquesta base de dades en el cas d'alguns socis, encara vius o morts recentment, de les dues entitats més properes en el temps.

S'ha recollit informació de les juntes de totes les entitats incloses en aquest estudi amb l'única excepció del *Grupo Cultural Recreativo La Seda*, a causa que, per les seves característiques pròpies de vinculació directa a una empresa i de no tenir una estructura directiva autònoma, no segueix la dinàmica organitzativa de les entitats i no disposa de juntes executives per al seu funcionament.

Per explotar la informació, s'ha elaborat una base de dades amb el programa MS Access que permetet recollir totes les dades i sistematitzar-les. La fitxa final inclou els següents camps:

Personatges Anar a: [ ]

Nom: ABELLÓ GARCÍA JOSEP

Any de naixement: 1869 **Lloc de naixement:** Comudella

Domicili: Bunyola 17 **Barri:** [ ]

Professió: Sastre **Sap llegir?:** **Sap escriure?:**

Fons d'informació: Padrons1897-1900,AGC

Entitat	Càrrec	Anys
Centre Artesà	Vocal	1899
*	[ ]	[ ]

Registro: 1 de 1

Pica Ctrl + Tab per anar al següent camp

Notes: [ ]

Registro: 1 de 483

Els camps que s'han considerat per a l'estudi són:

Lloc de naixement. Aquesta informació és determinant en el període estudiat, quan comencen a haver-hi corrents migratoris importants, per tal de poder establir el grau d'integració dels individus que componen la societat pratenca i per detectar els lligams que s'hi estableixen.

Ofici. Recollint aquesta dada, es pretén conèixer la composició social del panorama associatiu, per tal de determinar com s'articula. És un indicador important a l'hora de valorar si les associacions són interclassistes o bé si, pel contrari, responen als interessos de determinades classes socials.

Domicili. Les relacions de veïnatge són, de vegades, un element destacat a l'hora d'integrar-se en un grup o en un altre. Per això, el seu estudi ens permet, d'una banda, establir la diferència entre la població que viu al camp i la que viu en el nucli urbà, i, de l'altra banda, veure l'evolució urbanística del Prat en el període estudiat, que respon, també, a moviments migratoris determinats. Moltes vegades, la població nouvinguda s'instal·la en un carrer o en un altre per afinitats familiars o de procedència. En general, i com a complement de la informació dels oficis, els domicilis ens parlen sobre la classe social a què pertanyia cada individu, ja que l'espai urbà reflecteix en bona mesura les diferències de classe.

La base de dades inclou la informació sobre les **entitats de què va formar part** cada individu, els càrrecs que hi ocupà i en quins anys.

Ens permet fer una explotació i un seguiment cronològic i temàtic de totes aquestes dades.

Una altra informació important que s'hi ha incorporat ha estat la de les persones que formaren part dels **consistoris municipals** durant el període estudiat, des de l'any 1902 fins l'any 1960. Aquestes dades són imprescindibles per determinar les relacions de les entitats amb l'exercici directe del poder municipal. Cal dir, però, que en el cas de les persones que únicament figuren en els consistoris i no apareixen a les juntes de les associacions no s'ha buscat la resta d'informació personal, perquè aquest grup no era d'interès per a l'objectiu del treball i només s'ha tingut en compte a nivell quantitatiu.

Amb tota la informació recollida s'han elaborat diferents taules i gràfics creuant les dades per tal de determinar:

- Procedència de les juntes.
- Classes o grups socials a què pertanyen les juntes.
- Vinculació personal amb el poder local de cada integrant de les juntes.
- Pertinença a una o més entitats de cada integrant de les juntes.
- Relacions entre les entitats.
- Relació entre les entitats i el poder local.
- Participació de la dona a les entitats.
- Agrupacions i canvis generacionals.

L'objectiu final d'aquest treball era determinar a nivell quantitatiu els mecanismes de sociabilitat al Prat i, alhora, dictaminar si existeix una elit cultural que mou els fils d'aquesta societat a través d'un dels sectors socials més dinàmics, aquell que pren part activa en el moviment associatiu cultural a través de la pertinença a les juntes directives de les diferents entitats.

IV.2. Composició de les juntes segons la procedència

Si analitzem els integrants del conjunt de les juntes de totes les associacions en funció del lloc on han nascut els seus components, s'observa una clara desproporció entre les persones nascudes al Prat i les que tenen un altre origen.

Si bé la procedència pratenca representa més del 53,6% del total, la resta d'origens representa percentatges molt poc significatius, que oscil·len entre el 0 i el 2%.

L'anàlisi, per províncies, dels membres no pratencs del conjunt de totes les juntes ens permet filar més prim en la procedència geogràfica d'aquests percentatges:

Província	Nombre de personatges	%
Origen desconegut o incert	76	42,9%
Àlaba (1 municipi)	1	0,6%
Almeria (5 municipis diferents)	13	7,3%
Barcelona (15 municipis diferents)	41	23,2%
Biscaia (1 municipi)	1	0,6%
Castelló de la Plana (6 municipis diferents)	7	4,0%
Cuba (1 municipi)	1	0,6%
Girona (5 municipis diferents)	7	4,0%
Granada (1 municipi)	1	0,6%

Guipúscoa (1 municipi)	1	0,6%
Huelva (2 municipis diferents)	4	2,3%
Lleida (1 municipi)	1	0,6%
Madrid (1 municipi)	1	0,6%
Múrcia (1 municipi)	1	0,6%
Oscá (1 municipi)	1	0,6%
Salamanca (1 municipi)	1	0,6%
Saragossa (3 municipis diferents)	4	2,3%
Tarragona (9 municipis diferents)	13	7,3%
Terol (1 municipi)	1	0,6%
Zamora (1 municipi)	1	0,6%

Suma total

177 personatges diferents

Aquesta informació, agrupada per entitats, ens permet valorar el grau d'obertura de la societat pratenca respecte a la integració dels nouvinguts. Com veurem les dades resulten molt més significatives:

Entitat	Província	Nombre de personatges	%
Acción Católica			
	Àlaba	1	50%
	El Prat de Llobregat	1	50%
Amics d'El Prat			
	Desconegut o incert	2	11%
	Barcelona	2	11%
	El Prat de Llobregat	14	74%
	Tarragona	1	5%
Amics de la cultura			
	Desconegut o incert	1	50%

Entitat	Província	Nombre de personatges	%
	El Prat de Llobregat	1	50%
Amics del llibre			
	Desconegut o incert	3	27%
	Barcelona	1	9%
	El Prat de Llobregat	6	55%
	Girona	1	9%
Associació de Pares de Família			
	Desconegut o incert	1	8%
	Barcelona	2	17%
	Biscaia	1	8%
	El Prat de Llobregat	6	50%
	Girona	1	8%
	Guipúscoa	1	8%
Ateneo Cultural Libertario			
	Desconegut o incert	8	80%
	Almeria	1	10%
	Granada	1	10%
Autonomista			
	Desconegut o incert	3	9%
	Barcelona	1	3%
	El Prat de Llobregat	27	82%
	Girona	1	3%
	Tarragona	1	3%
Casal Català			
	Barcelona	5	14%
	Castelló de la Plana	1	3%
	El Prat de Llobregat	29	81%
	Tarragona	1	3%
Centre Artesà			

Entitat	Província	Nombre de personatges	%
	Desconegut o incert	3	6%
	Barcelona	9	17%
	Cuba	1	2%
	El Prat de Llobregat	35	67%
	Girona	1	2%
	Tarragona	2	4%
	Terol	1	2%
Centre Artesà (Joventut)			
	Desconegut o incert	2	10%
	Barcelona	2	10%
	El Prat de Llobregat	15	75%
	Girona	1	5%
Cervantes			
	Desconegut o incert	1	6%
	Barcelona	4	24%
	El Prat de Llobregat	7	41%
	Tarragona	4	24%
	Zamora	1	6%
Club Teatral Prat			
	Desconegut o incert	1	9%
	Barcelona	4	36%
	Castelló de la Plana	1	9%
	El Prat de Llobregat	3	27%
	Girona	1	9%
	Saragossa	1	9%
IBIS			
	Desconegut o incert	10	33%
	Almeria	11	37%
	Castelló de la Plana	2	7%
	Girona	1	3%

Entitat	Província	Nombre de personatges	%
	Huelva	3	10%
	Múrcia	1	3%
	Salamanca	1	3%
	Saragossa	1	3%
La Joventut			
	Desconegut o incert	2	22%
	Barcelona	2	22%
	El Prat de Llobregat	5	56%
Les Flors			
	Barcelona	1	17%
	El Prat de Llobregat	4	67%
	Saragossa	1	17%
Lo Llobregat			
	Desconegut o incert	3	21%
	El Prat de Llobregat	11	79%
Lo Llobregat de les Flors			
	Desconegut o incert	1	10%
	Barcelona	1	10%
	Castelló de la Plana	1	10%
	El Prat de Llobregat	5	50%
	Tarragona	2	20%
Los Amigos de México			
	Desconegut o incert	21	72%
	Barcelona	1	3%
	Castelló de la Plana	2	7%
	El Prat de Llobregat	2	7%
	Huelva	1	3%
	Madrid	1	3%
	Osca	1	3%

Entitat	Província	Nombre de personatges	%
Pomells de Joventut			
	Desconegut o incert	4	67%
	El Prat de Llobregat	2	33%
Rubricatus			
	Desconegut o incert	2	8%
	Barcelona	2	8%
	El Prat de Llobregat	19	76%
	Lleida	1	4%
	Tarragona	1	4%
Societat Recreativa La Violeta			
	Desconegut o incert	2	33%
	Barcelona	3	50%
	El Prat de Llobregat	1	17%

Aquestes procedències es poden resumir en un quadre de conjunt:

Província	Acción Católica	Amics d'El Prat	Amics de la cultura	Amics del llibre	Associació de Pares de Família	Ateneo Cultural Libertario	Autonomista	Casal Català	Centre Artesà	Centre Artesà (Joventut)	Cervantes	Club Teatral Prat	IBIS	La Joventut	Les Flors	Lo Llobregat	Lo Llobregat de les Flors	Los Amigos de México	Pomells de Joventut	Rubricatus	Societat Recreativa La Violeta
Desconegut		2	1	3	1	8	3		3	2	1	1	10	2		3	1	21	4	2	2
Àlaba	1																				
Almeria						1							11								
Barcelona		2		1	2		1	5	9	2	4	4		2	1		1	1		2	3
Biscaia					1																
Castelló de la Plana								1				1	2				1	2			

Província	Acción Católica	Amics d'El Prat	Amics de la cultura	Amics del llibre	Associació de Pares de Família	Ateneo Cultural Libertario	Autonomista	Casal Català	Centre Artesà	Centre Artesà (Joventut)	Cervantes	Club Teatral Prat	IBIS	La Joventut	Les Flors	Lo Llobregat	Lo Llobregat de les Flors	Los Amigos de México	Pomells de Joventut	Rubricatus	Societat Recreativa La Violeta	
Cuba									1													
El Prat de Llobregat	1	14	1	6	6		27	29	35	15	7	3		5	4	11	5	2	2	19	1	
Girona				1	1		1		1	1		1	1									
Granada						1																
Guipúscoa					1																	
Huelva													3					1				
Lleida																				1		
Madrid																		1				
Múrcia													1									
Osca																		1				
Salamanca													1									
Saragossa												1	1		1							
Tarragona		1					1	1	2		4						2			1		
Terol									1													
Zamora											1											

L'anàlisi d'aquestes dades ens permet arribar a conclusions força significatives:

La presència de pratencs de naixement és majoritària en el conjunt d'entitats. Resulta molt significatiu, però, el cas contrari, el de les entitats amb menor o fins i tot nul·la participació de població

autòctona a les juntes directives. Cal fer esment, abans, del fet que, en tractar-se de percentatges petits, desconèixer la procedència d'alguns socis fa que la proporció de personatges dels quals no coneixem la procedència sigui de vegades important. Els pratencs no estan representats a les dues organitzacions més obreres de tot el període: l'*Ateneo Cultural Libertario* i la *Societat Cultural Ibis*, i són minoria en quatre entitats que van existir en moments diferents, però que tenen com a característica comuna la seva curta durada: els *Pomells de Joventut*, la *Societat Recreativa La Violeta*, *Los Amigos de México* i el *Club Teatral Prat*.

Les entitats més antigues són les que incorporen menor quantitat de població no pratenca d'origen. Això és una conseqüència directa del fet que aquestes entitats es funden abans de la instal·lació de les primeres indústries. D'altra banda, però, el fet de portar una dinàmica pròpia d'anys fa que, amb el temps, no s'hi incorporin les diferents onades migratòries. El que sí que hi trobem és una incorporació relativament significativa de persones procedents de diferents llocs de Catalunya, en especial de la província de Tarragona, del País Valencià, i de l'Aragó, principals punts d'origen de la població jornalera que s'acabà instal·lant al Prat. L'exemple més significatiu d'aquesta dinàmica és el de les societats corals. *Les Flors* i *Lo Llobregat* són essencialment pratencs, mentre que *Lo Llobregat de les Flors* reunirà persones de les procedències esmentades.

Un fet remarcable és l'absència absoluta de població de fora de Catalunya a les juntes directives de les entitats més catalanistes.

Aquest és el cas de: *Centre Autonomista, La Joventut, Rubricatus i Casal Català*. En totes elles, la participació pratenc és molt destacada amb xifres superiors al 75% (amb excepció de la Joventut, que és del 56%), mentre que la resta de socis procedeixen de la resta de Catalunya, amb inclusió del País Valencià. Aquest fet respon a la falta de capacitat dels diferents representants del catalanisme pratenc de fer arribar el seu discurs a la gent que venia de fora de Catalunya o a una manca de voluntat d'integrar aquest sector social cada cop més nombrós. En tot cas, aquesta fractura social s'evidenciarà molt marcadament en les entitats del període republicà, inclosa la Guerra Civil.

Les dues entitats més representatives de la primera etapa de l'associacionisme pratenc, el Centre Artesà i el Centre Autonomista, estaran dirigides, al llarg de la seva història exclusivament per catalans de soca-rel, amb una presència majoritària de pratencs, en major proporció encara en el cas de l'Autonomista.

Pel que fa a les entitats de la postguerra, *Amics d'El Prat* es manté tancada a la població de fora de Catalunya, mentre que *la Cervantes* és un assaig d'entitat més plural, si més no pel que fa a la procedència de les seves juntes.

Respecte a la població basca, que representa una part significativa de la primera migració fabril, de l'estudi de les dades se'n desprèn la seva escassa integració en el teixit associatiu local. De fet, la

seva presència només resulta significativa en els grups declaradament catòlics, com els *Pares de Família* i *Acción Católica*.

IV.3. Relació entre juntes i ajuntament

Un dels objectius d'aquest treball era determinar les relacions entre les entitats culturals i el poder local. La metodologia emprada a la base de dades ens permet contestar algunes de les preguntes importants:

quines entitats estan relacionades amb l'Ajuntament, i quines no?

en quins moments es produeix aquesta relació?

són les entitats una plataforma per *crear* polítics?

intenta l'Ajuntament controlar el teixit associatiu local?

Val a dir que, en el cas de les entitats que encara estan en actiu i en el de les què van ultrapassar el període estudiat, només s'ha tingut en consideració la relació amb l'Ajuntament fins l'any 1960, per tal de no distorsionar l'objectiu proposat en aquest punt. En tot cas, a les dues primeres parts del treball, quan s'ha analitzat la història de cada entitat, s'ha fet esment als vincles amb el poder de cada entitat, sense limitar-ho cronològicament.

De la totalitat de juntes estudiades hi trobem un percentatge del 15,67% d'individus que ocuparen també càrrecs a l'Ajuntament en un moment o altre.

La primera dada significativa la podem obtenir del següent quadre, que ens mostra la proporció entre els integrants que han estat identificats a les juntes de cada entitat i el nombre d'aquests que van ocupar càrrecs a l'Ajuntament:

Entitat	Juntes	Ajuntament	%
Acción Católica	2	0	0%
Amics d'El Prat	45	2	4%
Amics de la cultura	2	0	0%
Amics del llibre	13	2	15%
Associació de Pares de Família	16	1	6%
Ateneo Cultural Libertario	10	0	0%
Autonomista	45	14	31%
Casal Català	76	17	22%
Centre Artesà	72	21	29%
Centre Artesà (Joventut)	32	9	28%
Cervantes	33	2	6%
Club Teatral Prat	11	0	0%
IBIS	43	1	2%
La Joventut	9	2	22%
Les Flors	6	1	17%
Lo Llobregat	14	2	14%
Lo Llobregat de les Flors	10	0	0%
Los Amigos de México	35	1	3%
Pomells de Joventut	6	0	0%
Rubricatus	25	12	48%
Societat Recreativa La Violeta	6	0	0%

Una primera dada evident és la de les entitats que no van aportar cap integrant de Juntes a l'Ajuntament. Aquest és el cas de:

Acción Católica

Amics de la Cultura

Ateneo Cultural Libertario

Club Teatral Prat

Lo Llobregat de les Flors

Societat Recreativa La Violeta

Dels grups esmentats, crida especialment l'atenció el cas de l'*Ateneo Cultural Libertario*, un grup que, no va arribar a l'Ajuntament en cap moment, ni tan sols en els anys en què la CNT tenia responsabilitats en el poder local. Amb el franquisme, molts dels socis de l'*Ateneo* van ser represaliats i algun d'ells, com Julián Acero Tejel, executat després d'un judici sumaríssim.

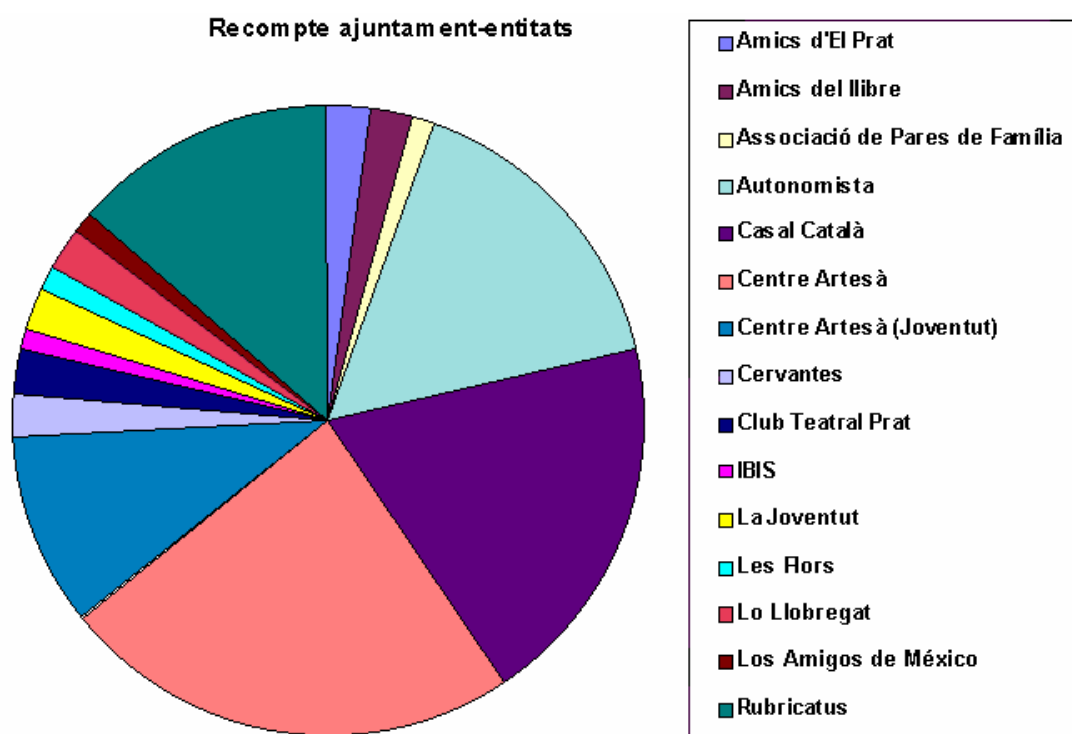
En el cas de *La Violeta*, una raó d'aquesta absència caldria buscar-la en l'escassa participació de pratencs a l'entitat, ja que només representen un 17% del total de dirigents de l'entitat.

El *Club Teatral Prat* i *Lo Llobregat de les Flors* neixen amb una finalitat cultural molt determinada, en els anys més difícils de la postguerra, tot intentant mantenir-se al marge d'uns ajuntaments nomenats per decret governatiu.

Les dades de què disposem d'*Acción Católica* són poc significatives per poder determinar la seva participació directa a l'Ajuntament. En tot cas, el seu àmbit de poder era un altre.

D'*Amics de la Cultura* en sabem ben poca cosa. En tot cas, si que es pot dir que va ser un intent de continuar una mínima activitat cultural, des de cercles propers al Centre Artesà, quan aquesta entitat va abandonar el vessant associatiu. Aquest grup de persones va organitzar, únicament, accions culturals.

La resta d'entitats van tenir integrants que van participar en diferents consistoris. El grau de relació era diferent segons les entitats. El següent gràfic ens il·lustra molt clarament sobre aquesta vinculació:

El gràfic ens permet observar com les entitats més relacionades amb la política municipal són aquelles que més s'han destacat públicament en els seus posicionaments, tot fent declaracions ideològiques i polítiques .

Un moment crucial és, novament, la crisi de l'Artesà que, com ja hem explicat àmpliament, obeïa a motivacions de classe i polítiques. Els moments de major enfrontament en el si de les dues entitats que en resultaren, el *Centre Artesà* i el *Centre Autonomista*, són un reflex clar de la situació política municipal. Altrament, la prohibició del *Centre Autonomista* va donar lloc a altres entitats catalanistes que també van

aconseguir les seves quotes de poder local. La resta de xifres de participació resulten poc significatives.

Pel costat oposat, el de les entitats amb menor participació, resulta significatiu el cas de la societat *IBIS*, d'*Amics d'El Prat* i de la *Cervantes*. En el cas d'aquestes darreres, com ja s'explica a la segona part del treball, la participació en política dels seus membres es produeix en els darrers ajuntaments del franquisme, en la transició i en els ajuntaments democràtics. En el cas d'*IBIS*, les causes de la poca participació podrien buscar-se en la joventut dels seus membres i en la seva escassa vinculació amb el municipi, per tractar-se de població procedent de fora de Catalunya, amb poc temps de residència a la localitat.

De l'estudi de detall de la trajectòria político-associativa de totes les persones que van exercir responsabilitats a l'ajuntament i en alguna entitat podem obtenir algunes de les respostes que encara ens manquen.

INOCENCIO AGUELO ESPINOSA

Club Teatral Prat

Caixer   1956

Ajuntament

Regidor   1958

EMILI ÁLVAREZ FITER

Casal Català

Vocal   1931

Ajuntament

Alcalde (Comissió Gestora) 1939

VICENÇ ARAGÓ MELIÀ

Casal Català

Vocal 1931

Ajuntament

Regidor 1936

Regidor 1937

Regidor 1937

Regidor 2n 1937

PERE BARÓ SOLANS

Rubricatus

soci 1924

Ajuntament

Vocal 1945

Vocal 1946

LEANDRE BERNAL BOSCH

Autonomista

Comissió fundacional 1919

Ajuntament

Regidor 1923

JOAN BUSQUETS OLIVA

Ajuntament

Regidor 1926

Casal Català

Vocal 1931

GABRIEL BUSQUETS FIGUILLEM

Autonomista

Tresorer 1919

Comissió fundacional 1919

Ajuntament

Regidor 1920

Regidor 1922

Regidor 1930

Regidor 1931

FERNANDO CASANOVAS CIVIT

Cervantes

Fundador 1948

President 1948

President 1955

President 1958

President 1959

Ajuntament

Regidor 1958

VÍCTOR CASANOVAS FERRER

Centre Artesà (Joventut)

Vocal Secció Festes 1919

Ajuntament

Regidor 1922

Regidor 1930

Regidor 1931

RAMON CASANOVAS MAS

Centre Artesà

Tresorer 1915

Ajuntament

Regidor 1924

Regidor (renovació maig) 1924

Regidor 1925

BALDIRI CASAS COMPANYY

Centre Artesà

President 1903

Ajuntament

Regidor 1912

Regidor (1r tinent d'alcalde) 1914

Regidor 1916

Regidor 1918

Alcalde 1924

Alcalde (renovació maig) 1924

Regidor 1926

Les Flors

Caixer 1933

Club Teatral Prat

Vocal 5è 1956

JOSEP CODINA PARELLADA

Centre Artesà (Joventut)

Vocal Esports (provisional) 1919

Vicesecretari (provisional) 1919

Autonomista

Vocal 1921

Casal Català

Secretari 1930

President 1936

Ajuntament

Regidor 1934

Alcalde(desig. Governativa) 1935

Regidor 1936

JAUME CODINA VILA

Amics d'El Prat

Comissió Gestora 1955

Vicepresident 1955

Vicepresident 1957

Ajuntament

Alcalde 1957

Alcalde 1958

JOAN COLOMINAS VERGÉS

Centre Artesà (Joventut)

President Secció Cultura 1919

Secretari 1919

Ajuntament

Alcalde (Comissió Gestora) 1939

Regidor (Comissió Gestora) 1939

JOAN COSTAFREDA CAMPMANY

Casal Català

Vocal 1925

Comissió de festes 1925

Ajuntament

Regidor (2n tinent) 1931

JOAN COSTAFREDA CANILLO

Autonomista

Vocal 1924

Ajuntament

Vocal 1945

Regidor 1946

JOSEP DALMAU BALLETBÓ

Centre Artesà

Vocal 1913

Autonomista

Vocal 1919

Vocal 1923

Ajuntament

Regidor 1920

Regidor (1r tinent d'alcalde) 1922

JUST FARRÉS RIBAS

Centre Artesà

Vocal 1912

Vicepresident 1913

Vicepresident 1919

Ajuntament

Regidor 1924

Regidor (2n tinent d'alcalde) 1925

Regidor 1926

VALENTÍ FARRÉS XIRINACHS

Centre Artesà

Desconegut 1899

Ajuntament

Regidor 1904

Regidor (2n tinent d'Alcalde) 1906

Regidor (2n tinent d'alcalde) 1909

Regidor (2n tinent d'alcalde) 1910

RAFAEL FERRER MONÉS

Centre Artesà (Joventut)

Vocal Secció Festes 1919

Tresorer 1919

Secretari Secció Esports 1919

Ajuntament

Regidor 1925

Regidor 1926

Regidor 1934

Alcalde 2n (design. Governativa) 1935

Regidor 1936

1r tinent alcalde 1940

Alcalde 1947

Alcalde 1948

Alcalde 1949

Alcalde 1952

Alcalde 1955

RAFAEL FERRER SERRA

Centre Artesà

Vicepresident 1905

Ajuntament

Regidor 1918

Regidor 1920

Vocal (Comissió Gestora) 1934

ALBERT FEU GUILERA

Centre Artesà

Desconegut 1899

Ajuntament

Regidor 1910

Regidor (1r tinent d'alcalde) 1912

Regidor (síndic) 1914

Regidor 1916

Regidor 1918

Regidor 1920

Regidor 1924

Alcalde 1925

Alcalde 1926

Alcalde (Comissió Gestora) 1934

Alcalde 1939

ESTEVE FORGAS CODINA

Centre Artesà

Vocal 1905

President 1908

President 1912

Centre Artesà (Joventut)

Vocal Secció Cultura 1919

Secretari 1919

Ajuntament

Regidor 1920

Regidor 1922

Regidor 1934

Vocal (desig.Governativa) 1935

Regidor 1936

Casal Català

Bibliotecari 1936

BENITO JUAN GARCÍA GONZÁLEZ

IBIS

President 1935

Ajuntament

Regidor 1938

JAUME GAYA VIDAL

Ajuntament

Regidor 1906

Regidor (procurador síndic) 1909

Regidor 1910

Regidor 1912

Regidor (síndic) 1923

Centre Artesà

President 1910

Rubricatus

Comptador 1924

JOSEP GIBERT PASCUAL

Autonomista

Secretari 1921

Rubricatus

Fundador i Vicepresident 1924

Ajuntament

Regidor 1931

Alcalde 1934

Alcalde 1936/5-3

Casal Català

Vocal 1931

President 1931

President 1932

Vocal 1934

Vocal 1935

JOSEP GUILERA MOLAS

Centre Artesà

Secretari 1910

Secretari 1912

President 1913

Secretari 1919

Centre Artesà (Joventut)

President 1919

Ajuntament

Regidor 1931

Casal Català

Secretari 1936

PEDRO HUMBERT BOTET

Amics d'El Prat

Vocal 1955

Vicepresident 1958

Vicepresident 1959

Vicepresident 1960

Cervantes

Junta 1955

Vocal 1958

Ajuntament

Regidor 1958

MANUEL LAGARRIGA ÁLVAREZ

Centre Artesà

Tresorer 1919

Centre Artesà (Joventut)

Vocal Festes (provisional) 1919

Comptador (provisional) 1919

Ajuntament

Tinent Alcalde 1939

Alcalde 1945

Tinent d'Alcalde 1946

JOSEP LAGARRIGA FARGAS

Centre Artesà

Secretari 1913

Ajuntament

Regidor 1930

RAMON MATA BALLETBÓ

Centre Artesà

Secretari 1906

Secretari 1908

Ajuntament

Regidor 1923

Regidor (2n tinent d'alcalde) 1930

Regidor 1931

JOSEP MONÉS JANÉ

Lo Llobregat

Vicepresident 1896

Ajuntament

Regidor 1914

Alcalde 1916

Regidor (1r tinent d'alcalde) 1918

Regidor (1r tinent d'alcalde) 1920

Autonomista

Comissió fundacional 1919

FERRAN MONÉS MUNS

Ajuntament

Regidor 1922

Rubricatus

Soci 1924

EVARIST OLIVA PUIGVENTÓS

Rubricatus

soci 1924

La Joventut

Soci 1925

Amics del llibre

Bibliotecari 1931

Casal Català

Vocal 1932

Vocal 1934

Vocal (festes) 1935

Ajuntament

Regidor 1936

Regidor 1937

Regidor 1937

Regidor 1937

JAUME PARÉS SERRA

Centre Artesà

President 1914

Ajuntament

Regidor 1924

Regidor (renovació maig) 1924

Regidor 1925

Casal Català

Vocal 1936

RAMON PARETAS COROMINAS

Casal Català

Vocal 1931

Ajuntament

Regidor 1936

Regidor 4t 1937

Regidor 4t 1937

Regidor 4t 1937

Regidor 1937

Regidor 4t 1937

Regidor 4t 1937

Regidor 4t 1938

Regidor 1938

JAUME PEJOAN COLOMINAS

Centre Artesà

Tresorer 1882

Ajuntament

Regidor 1930

JOAN PI CASAS

Lo Llobregat

Tresorer 1896

Centre Artesà

Tresorer 1899

Vocal 1904

Vicepresident 1912

Ajuntament

Regidor 1906

Vocal 1909

Regidor (procurador síndic) 1910

Regidor (procurador síndic) 1912

PAU FIGUILLEM COMAS

Centre Artesà (Joventut)

Vocal 1919

Ajuntament

Vocal (design, Governativa) 1935

Regidor 1947

Regidor 1948

Regidor 1949

FRANCESC PORTILLO MELICH

Centre Artesà

Vocal 1910

Ajuntament

Regidor 1925

Regidor 1926

JOAN PUIG CODINA

Ajuntament

Regidor 1914

Regidor (1r tinent d'alcalde) 1916

Autonomista

Vicepresident 1921

Casal Català

President 1931

JOAN PUIGVENTÓS PASCUAL

Autonomista

Secretari 1924

Ajuntament

Regidor 1931

JOSEP PUJOL CAPSADA

Autonomista

President 1921

President 1923

Ajuntament

Alcalde 1923

Alcalde 1931

Rubricatus

Fundador 1924

IGNASI RIBAS DALMAU

Autonomista

Soci 1919

Rubricatus

Soci 1924

Casal Català

Vocal 1930

Comissió política 1930

Vicepresident 1931

Vocal 1934

Vocal 1935

Ajuntament

Regidor (alcalde 4t) 1934

Regidor 3r 1936

ISIDOR RIBAS FABRÓ

Rubricatus

Vocal 1924

La Joventut

Soci 1925

Ajuntament

Regidor 1945

FÈLIX ROIG COMAS

Associació de Pares de Família

Vicesecretari 1935

Secretari 1936

Ajuntament

Alcalde 4T (designació governativa) 1935

Tinent d'alcalde 1940

Tinent d'Alcalde 1947

Regidor 1948

Regidor 1949

1r tinent d'alcalde 1952

RAMÓN ROIGÉ CALZADA

Autonomista

Secretari 1923

Rubricatus

Fundador i President 1924

Amics del llibre

President 1931

Ajuntament

Tinent d'Alcalde 1947

JAUME SALLÉS SERRA

Centre Artesà

Tresorer 1910

Autonomista

Comissió fundacional 1919

Vicepresident 1919

Ajuntament

Regidor 1920

Alcalde 1922

Regidor (1r tinent) 1931

Alcalde 1931

Regidor (Comissió Gestora) 1939

Alcalde (Comissió Gestora) 1939

Casal Català

Vicepresident 1936

CONRADO SANCHO PÉREZ

Ajuntament

Regidor 1937

Regidor 1r 1937

Los Amigos de México

Vicepresident 1938

RAFAEL SIBILA SENDRA

Centre Artesà

Secretari 1899

Tresorer 1912

Ajuntament

Regidor 1902

PAU VALLHONRAT VALLHONRAT

Rubricatus

Soci 1924

Casal Català

Tressorer 1931

President 1931

Ajuntament

Regidor (alcalde 2n) 1934

Regidor 1r 1936

JOAN VIDAL VIDAL

Ajuntament

Regidor 1916

Regidor 1918

Regidor (renovació maig) 1924

Regidor 1925

Regidor 1938

Rubricatus

Tressorer 1924

NARCÍS VILÀ CULLELL

Casal Català

Tressorer 1931

Tressorer 1932

Ajuntament

Regidor 1952

1r tinent d'alcalde 1955

JOAN VILA DALMAU

Casal Català

President 1930

Ajuntament

Regidor 1931

Alcalde 1932

Vocal 1936

Alcalde 1946

PAU VILÀ ESPINOS

Centre Artesà

President 1915

Autonomista

Comissió fundacional 1919

Comissió festes (abans Autonomista) 1924

Rubricatus

Fundador i soci 1924

Ajuntament

Regidor 1930

JAUME XIRINACHS MORA

Centre Artesà (Joventut)

Vicepresident 1919

Ajuntament

Regidor 1931

Regidor 1934

De l'anàlisi detallada dels 56 personatges que trobem en les juntes de les entitats i a l'ajuntament, no se'n pot treure una única línia d'actuació, sinó que es constata l'existència de diferents casuístiques, que resulten especialment significatives perquè no es tracta de casos individuals. Així podem destacar diferents trajectòries:

Hi ha algun cas que exemplifica perfectament la línia ideològica recollida en l'estudi de les entitats catalanistes. Aquest és el cas **d'Evarist Oliva Puigventós** que va passar per *Rubricatus*, *La Joventut*, *Amics del Llibre* i *Casal Català* abans d'estar en diferents ajuntaments entre el octubre de 1936 i març de 1937. Un cas semblant és el **d'Ignasi Ribas Dalmau** que va estar en el *Centre Autonomista*, *Rubricatus* i *Casal Català*, tot i que les seves estades a l'Ajuntament es van produir en dos moments diferents, el 1934 i el 1936. En el cas d'**Esteve Forgas Codina**, una personalitat destacada de l'Artesà, va estar a l'ajuntament en diverses ocasions, entre elles del 1934 al març de 1936 i, des del gener d'aquell any era Bibliotecari del Casal Català. TOTAL= 3 CASOS

Un cas molt especial, i que difícilment podrem arribar a determinar-ne les causes, és l'estada en el Casal Català de personatges que després ocuparan càrrecs en els ajuntaments del franquisme més dur. Molts d'ells van passar també per *l'Artesà*. Aquestes persones van formar part de la refundació del *Casal Català* l'any 1936. Van recollir el nom de l'entitat i es van dedicar a evidenciar la desvinculació amb l'etapa anterior. Tal vegada, l'interès d'aquest grup era intentar una certa cobertura ideològica més republicana, tot aprofitant el paraigua

del prestigi, fora de tot dubte, dels seus antecessors. Aquest itinerari es dóna en el cas de **Jaume Sallés Serra**, Vicepresident del *Casal Català* l'any 1936 i alcalde el 1939 (serà destituït als pocs mesos); de **Narcís Vilà Cullell** Tresorer del *Casal Català* del 1931-1932, regidor el 1952 i tinent d'alcalde el 1955; **Emilio Álvarez Fiter**, vocal del *Casal Català* el 1931 i alcalde el 1939; **Joan Vila Dalmau** que va ser President del *Casal Català* el 1930, regidor el 1931 i el 1936 i alcalde el 1932 per *ERC* i el 1946 per ja sabem qui (!). Un cas relacionat amb aquest és el de **Jaume Parés Serra**, que va ser regidor els anys 1924-1925 i que retrobem el 1936 al *Casal Català* o el de Josep Guilera Molas (regidor el 1931, abans de la República) i secretari del *Casal Català* el 1936.

TOTAL= 6CASOS

Una de les relacions més importants és la vinculació entre *Centre Artesà* i ajuntaments franquistes. Aquest és el cas de **Joan Colominas Vergés, Rafael Ferrer Monés, Albert Feu Guilera, Manuel Lagarriga Álvarez, Pau Piguillem Comas**. TOTAL= 5 CASOS.

El cas més freqüent és el de la vinculació dels membres de les juntes de *l'Artesà* amb els ajuntaments de la dictadura dels generals Primo de Rivera i Berenguer (1923-1931): **Víctor Casanovas Ferrer, Ramon Casanovas Mas, Baldiri Casas Company, Just Farrés Ribas, Ramon Mata Balletbó, Jaume Pejoan Colominas, Francesc Portillo Melich, Jaume Xirinachs Mora**. TOTAL= 8 CASOS.

La relació entre *Autonomista* i Ajuntament es dóna en diverses ocasions, totes elles sense coincidir amb la dictadura militar de Primo de Rivera, menys en un cas, ja analitzat en la segona part de l'estudi. El

pas d'autonomistes per l'Ajuntament té lloc, en tots els casos excepte un, abans de la dictadura del general Franco: **Leandre Bernal Bosch**, **Gabriel Busquets Piguillem**, **Joan Costafreda Canillo** (regidor 1945-1946), **Josep Dalmau Balletbó**, **Josep Gibert Pascual** (també està a *Rubricatus* i *Casal Català*), **Josep Monés Jané** (també està a *Lo Llobregat*), **Joan Puig Codina**, **Joan Puigventós Pascual**, **Josep Pujol Capsada** (alcalde el 1923 i el 1931). TOTAL=9 CASOS.

Les relacions entre membres del *Casal Català* i l'Ajuntament tendeixen a donar-se durant la II República. Aquest és el cas de **Vicenç Aragó Melià**, **Joan Busquets Oliva**, **Joan Costafreda Campmany**, **Ramon Paretas Colominas**, **Pau Vallhonrat Vallhonrat**. TOTAL=5 CASOS.

Els membres de les juntes de les entitats més obreristes no van participar dels ajuntaments pratencs, ni tan sols durant el període de la guerra civil. La seva presència és només anecdòtica. Hem localitzat, únicament els casos de **Benito Juan García González** (*IBIS*) i de **Conrado Sancho Pérez** (*Los Amigos de México*). Tots dos van ser regidors l'any 1938. TOTAL= 2 CASOS.

Les persones que trobem únicament a les entitats corals tampoc no van participar activament a la política local. Així, no hem pogut trobar cap cas de persones amb aquestes característiques.

Respecte als grups catòlics, només hem pogut trobar una relació amb els ajuntaments anteriors a 1960: **Fèlix Roig Comas** (*Associació de Pares de Família*). En aquest cas, va formar part dels *Pares de*

Família durant la República i de l'ajuntament durant el franquisme.
TOTAL= 1 CAS.

De les entitats de postguerra, amb ajuntaments de designació governativa i amb juntes farcides de persones considerades pel règim, com a mínim, d'ordre, trobem pocs casos de participació a l'ajuntament. Els identificats són: **Inocencio Aguelo Espinosa** (*Club teatral Prat*), **Fernando Casanovas Civil** (*Cervantes*), **Jaume Codina Vila** (*Amics d'El Prat*), **Pere Humbert Botet** (*Cervantes i Amics d'El Prat*). Tots ells van formar part d'ajuntaments de la postguerra. TOTAL= 4 CASOS.

Hi ha algun cas de persones que van formar part del *Centre Artesà* abans de la ruptura i que després van ocupar càrrecs municipals en diferents períodes. Aquests casos són poc significatius perquè donin lloc a una tendència de grup i, en tot, cas s'haurien d'explicar per una anàlisi biogràfica de cada persona. És el cas de: **Valentí Farrés Xirinachs, Rafael Ferrer Serra, Jaume Gaya Vidal, Josep Lagarriga Fargas, Joan Pi Casas, Rafael Sibila Sendra**. TOTAL= 6 CASOS.

També és poc freqüent la relació entre *Rubricatus* i Ajuntament. De fet, el que resulta poc freqüent és el cas de persones que estiguin únicament en aquesta entitat perquè, com ja em vist, és un dels grups que van sorgir arran de les diferents prohibicions de les entitats catalanistes. Trobem els casos de: **Pere Baró Solans, Ferran Monés Muns, Isidor Ribas Fabró** (també a la junta de *La Joventut*), **Joan Vidal Vidal**. TOTAL: 4 CASOS.

A més d'aquesta casuística que s'ha pogut agrupar per tendències, hi ha **3 casos** especials que val la pena esmentar a nivell

particular, tot i que, en alguns casos, ja n'hem parlat al llarg d'aquest treball:

- **Josep Codina i Parellada.** La seva evolució resulta contradictòria en relació al que hem anat veient fins ara. Així, primer el trobem a l'*Artesà*, després del trencament, per passar, dos anys més tard, a l'*Autonomista*. Formà part dels consistoris del bienni negre, sent nomenat alcalde l'any 1935, fins al triomf del Front d'Esquerres i, a continuació, com en d'altres persones d'ideologia conservadora, el retrobem al Casal Català l'any 1936. El seu pas per l'*Autonomista* es podria relacionar amb l'amistat amb Josep Monés i Jané de qui va ser soci en el seu negoci de construccions.
- **Ramon Roigè i Calzada.** Se'l pot definir com un catalanista catòlic. El seu pas per l'*Autonomista*, *Rubricatus* i *Amics del Llibre* és un clar exemple de la seva trajectòria ideològica. Advocat de formació, després de la guerra va ajudar i avalar molta gent repressaliada pel franquisme. Figura respectada per gent d'ideologia molt diversa, el seu catolicisme militant va ser un dels elements de pes a l'hora de portar-lo a l'Ajuntament franquista.
- **Pau Vilà i Espinós.** És un dels casos més curiosos i alhora més revelador dels cercles de poder locals. Pau Vilà, conegut com *Torrero*, va ser l'administrador de les

propietats de la família Bertrand, els poderosos propietaris, entre d'altres, de la finca La Ricarda. Home de gran poder econòmic i social va exercir de cacic durant anys. Va morir assassinat durant l'esclat revolucionari que seguí l'aixecament militar del general Franco. El seu pas per les entitats seria força coherent per a un catalanista progressista: *Artesà* abans del 1919, *Autonomista* i *Rubricatum*. En el seu cas, la seva adscripció s'explica per la fidelitat a la família Bertrand, molt vinculada a la Lliga, i serveix, alhora, per confirmar la vinculació d'aquest catalanisme inicial pratenc a aquest partit.

Com a conclusions d'aquesta anàlisi, en podem destacar alguns aspectes:

De manera general, la gent que només té una afecció artística concreta, com el cant o el teatre, es mantindrà al marge dels cercles de poder municipal i no els trobarem en els consistoris estudiats.

De la mateixa manera, els grups formats majoritàriament per persones de fora de Catalunya es mantenen al marge de la política local. Aquest punt ratifica el que vàrem veure en l'apartat anterior. Aquest fet pot respondre, d'una banda, a l'escassa integració en el municipi o bé a raons ideològiques llibertàries.

Només les entitats anteriors a la guerra tenen una clara implicació en la política local. Els autonomistes apareixen en els moments més participatius i democràtics i els artesanistes ocupen càrrecs coincidint amb els governs més conservadors o dictatorials.

Tant els uns com els altres, no utilitzen les entitats com a trampolí per arribar a l'Ajuntament, com es pot deduir d'una cronologia poc significativa per extreure'n conclusions: uns estan primer a l'entitat i després a l'ajuntament o a l'inrevés, prescindint de l'entitat de procedència. En tot cas, el que sí queda clar, en especial després de l'estudi detallat de cada grup, és que les entitats són utilitzades com un element d'influència social i de difusió de les seves idees i plantejaments.

IV.4. Els llocs de residència dels membres de les juntes

Per tal d'elaborar les següents taules, s'ha tingut en compte el domicili de cada membre de les juntes que consta en el padró de població. Com en d'altres ocasions, i per tal de preveure possibles canvis en la informació continguda en aquesta sèrie documental, s'ha utilitzat la dada més propera a l'època en què cada personatge tingué una activitat més representativa.

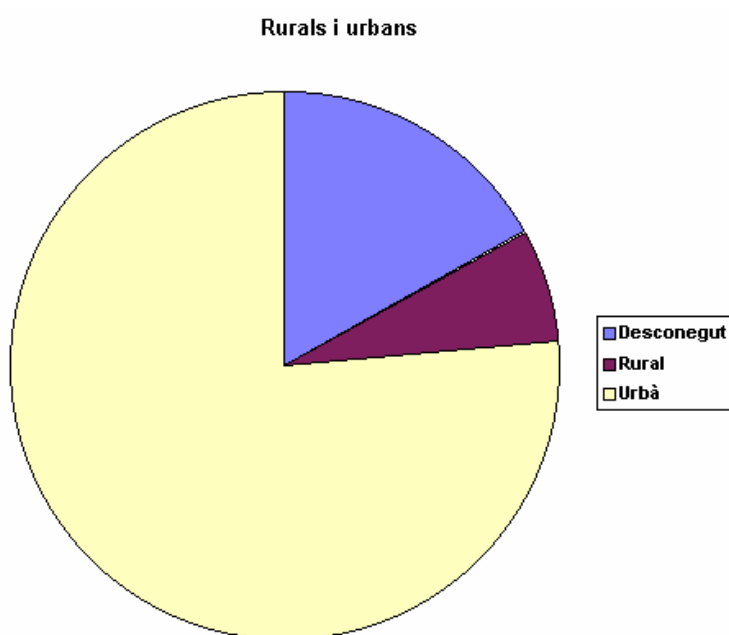
En un primer moment, s'ha distribuït la residència en funció de si el domicili conegut forma part del nucli urbà (designat com a **urbà**) o si viu en les masies distribuïdes pels districtes agrícoles o en algun nucli aïllat de població, com ara la Barceloneta o la colònia americana (designat com a **rural**):

Entitat	Districte	Nombre de personatges	%
Acció Catòlica	Urbà	2	100%
Amics d'El Prat	Urbà	19	100%
Amics de la cultura	Urbà	1	100%
Amics del llibre	Urbà	8	100%
Associació de Pares de Família	Urbà	11	100%
Ateneo Cultural Libertario	Urbà	2	100%
Autonomista	Rural	5	15%
	Urbà	28	85%
Casal Català	Rural	4	10%
	Urbà	35	90%

Centre Artesà	Rural	7	14%
	Urbà	44	86%
Centre Artesà (Joventut)	Rural	1	5%
	Urbà	18	95%
Cervantes	Urbà	16	100%
Club Teatral Prat	Urbà	10	100%
IBIS	Rural	1	4%
	Urbà	22	96%
La Joventut	Urbà	7	100%
Les Flors	Rural	1	17%
	Urbà	5	83%
Lo Llobregat	Rural	2	15%
	Urbà	11	85%
Lo Llobregat de les Flors	Rural	1	10%
	Urbà	9	90%
Los Amigos de México	Rural	1	3%
	Urbà	30	97%
Pomells de Joventut	Urbà	1	100%
Rubricatus	Rural	2	9%
	Urbà	21	91%
Societat Recreativa La Violeta	Rural	1	25%
	Urbà	3	75%

La primera dada a tenir en compte és l'elevadíssima desproporció entre habitatge urbà i rural. Si tenim en compte que el Prat comptava en aquells anys amb una important xifra de masies i habitatges rurals (colònia Casanovas, Granja la Ricarda), es fa evident la seva escassa o nul·la intervenció en el teixit associatiu. L'horari de pagès no havia de ser un impediment per participar del teixit associatiu, perquè, com veurem més endavant, sí que hi ha una significativa participació de

jornalers establerts en el nucli urbà. Més aviat, les raons cal buscar-les en l'aïllament d'aquest tipus d'habitatge i en l'escàs atractiu que aquestes societats despertaven en els masovers o en els pagesos propietaris. De fet, com ja hem vist, aquests només s'interessaren massivament en formar part de l'Artesà i van ser ells els qui van promoure la creació de la societat de propietaris tot mantenint-se, però, al marge de les juntes de l'etapa associativa. No és sinó una mostra més de la inèrcia generalitzada a tot el país del propietari rural respecte a la participació activa en temes culturals.

IV.4.1. Distribució per carrers/districtes

El carrer que aporta més persones a les entitats és, amb molta diferència, el de Ferran Puig, carrer de botiguers i artesans per

excel·lència, caràcter comercial que encara manté avui dia. El total de personatges que visqueren en aquest carrer és de 64.

El segueixen, a una distància més que respectable, el carrer d'Ignasi Iglésias (23), el carrer Major (22), la plaça de la Vila (20), el carrer de Jaume Casanovas (13) i el carrer de Maurici Vilomara (11). La característica comuna de tots aquests carrers és la seva antiguitat. Tots ells, incloent-hi la Plaça, origen del Prat, formen part dels carrers més que centenaris de la ciutat i, durant dècades, van ser els únics que conformaven el nucli urbà.

D'altra banda, cal destacar la ubicació *Caserna*, que correspon a la caserna de la guàrdia civil, situada al peu de la que serà autovia de Castelldefels. Aquest edifici, com ja s'ha explicat anteriorment, va ser ocupat durant la guerra civil per joves d'ambdós sexes. Un total de 17 persones amb residència en aquest edifici formaven part de la societat *Los Amigos de México*.

Carrer	Acción Católica	Amics d'El Prat	Amics de la cultura	Amics del llibre	Associació de Pares de Família	Ateneo Cultural Libertario	Autonomista	Casal Català	Centre Artesà	Centre Artesà (Joventut)	Cervantes	Club Teatral Prat	IBIS	La Joventut	Les Flors	Lo Llobregat	Lo Llobregat de les Flors	Los Amigos de México	Pomells de Joventut	Rubricatus	Societat Recreativa La Violeta	
Anselm Clavé		2		1				1			2		4									
Apel·les Mestres													1									
Arús																1						
Barcelona		1									1						1					
Calle E													1									
Canal		1																				
Caserna																		17				
Catalunya																	1					

Carrer	Acción Católica	Amics d'El Prat	Amics de la cultura	Amics del llibre	Associació de Pares de Família	Ateneo Cultural Libertario	Autonomista	Casal Català	Centre Artesà	Centre Artesà (Joventut)	Cervantes	Club Teatral Prat	IBIS	La Joventut	Les Flors	Lo Llobregat	Lo Llobregat de les Flors	Los Amigos de México	Pomells de Joventut	Rubricatus	Societat Recreativa La Violeta	
Centre		1		1			1	1			1			1							1	
Colònia Americana													1					1				
Cornellà																1		1				
D. Barceloneta															1		1					
D. Bufera								1	1							1						1
D. Bunyola							2	2	3												2	
D. Ribera							3	1	3	1						1						
del Sac							1															
Doctor Martí i Julià									1	1							1					
Doctor Robert		1		1	1																	
Doctor Soler					1			1		2			1					3				1
Enric Borràs		1										1										
Eusebi Soler				1	1											1						
Ferran Puig	1	1			2		8	9	20	8	3	1		2	1			2		6		
Flaquer					1			2										1				1
Fortuny								1								1					1	
Frederic Soler											1				1							
Gaiter del Llobregat						1					1	1			1							
Hospitalet																1						
Ignasi Iglésias				2	1	1	1	2	4		2	1	2	2				1		4		
Indústries		1										1										
Jaume Casanovas	1	1			1		2	1	2							2	1		1	1		
Joan Vila Dalmau													1									
Joaquim M. Bartrina							1															
Madoz					1				1	1							2	1				
Major		1			1		4	4	5					2		1				4		
Manuel Bertrand													1									
Mariscal Joffre															1						1	
Maurici Vilomara		1			1							4	4					1				
Mossèn Cinto Verdaguer							3	3	1				1									
Narcís Monturiol																	1					
Nicolàs M. Urgoiti			1				1	1					1			1		1				
Passatge Particular													1									
Pau Casals												1										
Pecero													2					1				
Penedès																	1					
Plaça Blanes		1																				
Plaça de la Vila				1			3	4	4	5		1				1						1

Carrer	Acción Católica	Amics d'El Prat	Amics de la cultura	Amics del llibre	Associació de Pares de Família	Ateneo Cultural Libertario	Autonomista	Casal Català	Centre Artesà	Centre Artesà (Joventut)	Cervantes	Club Teatral Prat	IBIS	La Joventut	Les Flors	Lo Llobregat	Lo Llobregat de les Flors	Los Amigos de México	Pomells de Joventut	Rubricatus	Societat Recreativa La Violeta
Plaça Espanya																		1			
Ponsic													1								
Prat													1								
Predi Ponsich								2													
Sant Joaquim		2									1				1		1				
Sant Pere							2		4	1											1
Santa Filomena									1												
Santiago Rusiñol				1			1	2	1							1					2
Vallès											1										
Verge de Montserrat		4									2										
Viladecans								1													

Pel que fa a la distribució de les persones per carrers no s'observa vinculació directa amb les relacions de veïnatge. Les escasses quantitats que aporta cada carrer fan que aquest possible element quedi descartat a l'hora de motivar la pertinença a una societat o a una altra.

En els casos més representatius, per la quantitat de membres que aporten a les juntes, aquesta xifra s'haurà de contrastar amb les dades que porti l'apartat d'activitat laboral.

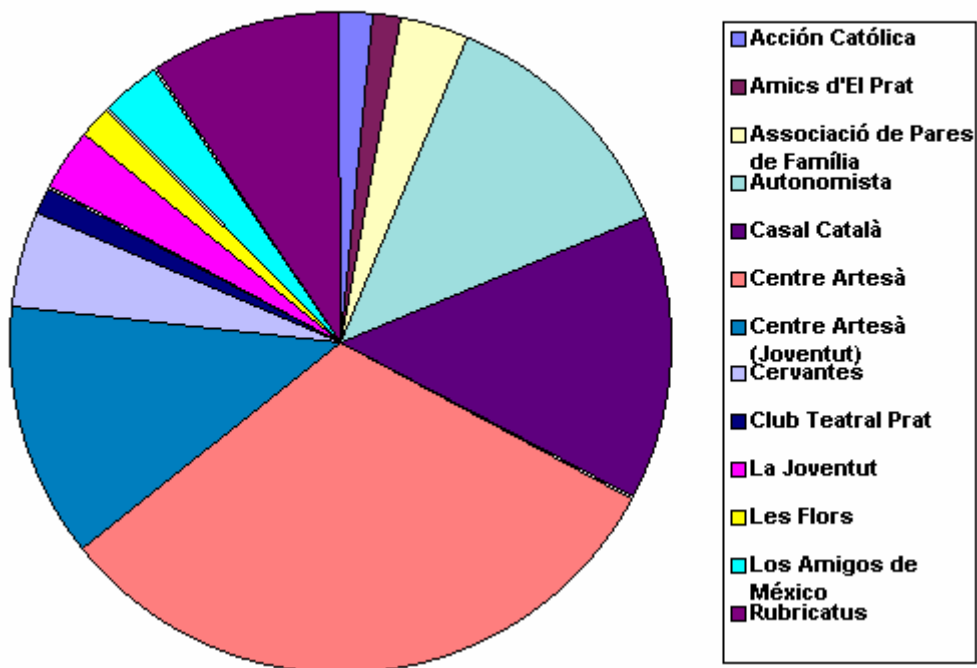
El carrer de Ferran Puig, amb 64 personatges, és el més representat. Aquesta quantitat es distribueix de la següent manera:

- Centre Artesà + Centre Artesà (Joventut)= 20 + 8
- Centre Autonomista 8
- Casal Català 9

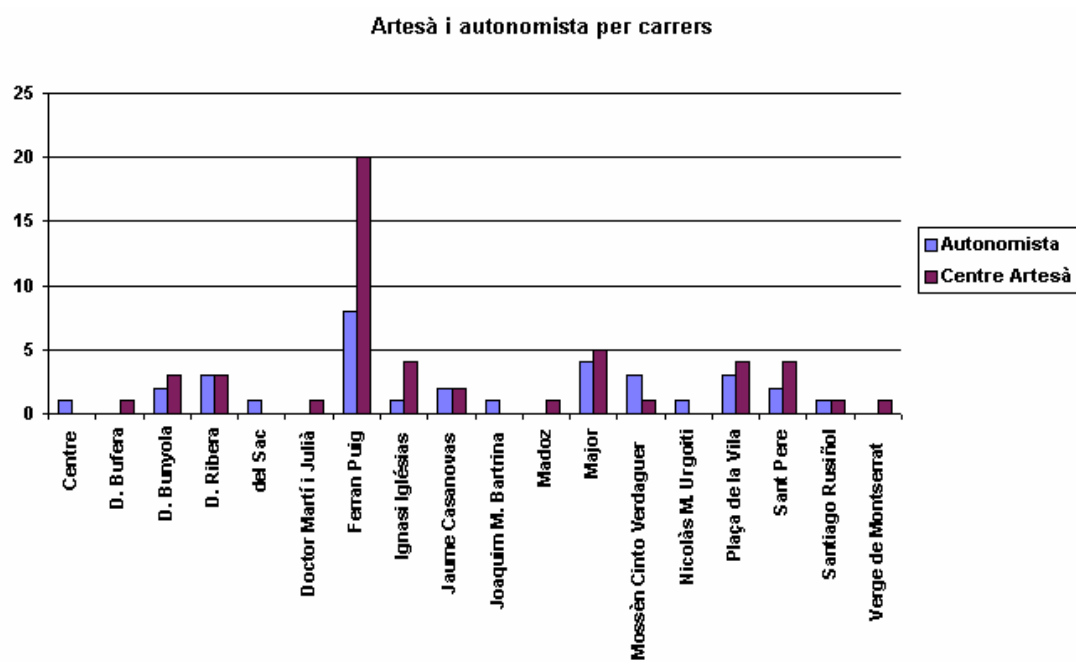

- Rubricatus 6
- Cervantes 3
- Los Amigos de México 2
- La Joventut 2
- Associació de Pares de Família 2
- Acció Catòlica 1
- Amics d'El Prat 1
- Club Teatral Prat 1
- Les Flors 1

Ferran Puig i entitats

Aquestes xifres mostren una important tendència del carrer vers *el Centre Artesà*, tot i ser, també, el carrer on viu la proporció més gran dels personatges del *Centre Autonomista*.

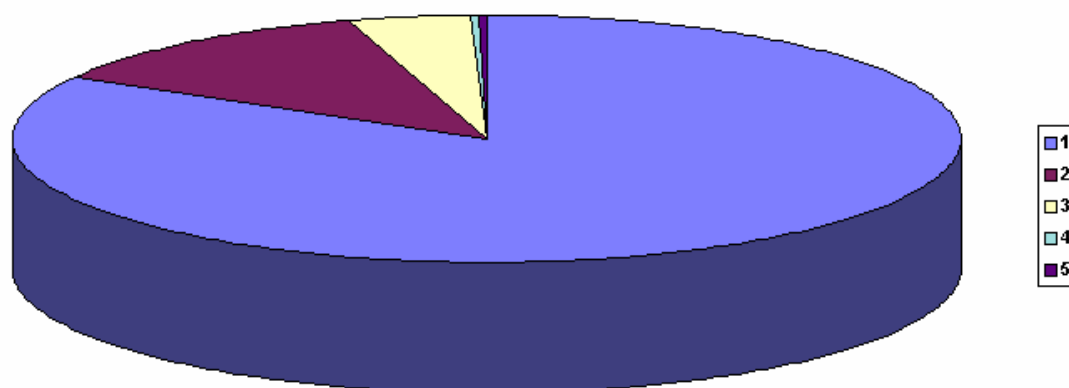

IV.5. Els personatges que participen en les juntes de més d'una entitat

Nombre de persones que formen part de les juntes de més d'una entitat

Nombre d'entitats	Quantitat de personatges
1	260
2	37
3	13
4	1
5	1

Quantitat d'entitats a què pertanyen

Com es pot observar clarament, la gran majoria de les persones que formen part de les juntes només apareixen en una d'elles, mentre que una escassa proporció la trobem en dues o tres d'elles. Tan sols una persona repeteix junta en quatre o cinc entitats.

L'anàlisi objectiva d'aquestes xifres fa pensar, hipotèticament, que no existeix en el Prat una élite que controli el teixit associatiu social i, per extensió i influència, la societat pratenca. La resta de dades ens han de permetre ratificar o contradir aquest punt de partida inicial.

Un primer element que ens aporta la base de dades és poder identificar aquestes persones que tenen una major presència a les entitats pratenques:

Nombre d'entitats	Cognoms	Nom
5	FEU PARELLADA	Faust
4	OLIVA PUIGVENTÓS	Evarist
3	CODINA CODINA	Jaume
3	CODINA PARELLADA	Josep
3	DALMAU BALLETBÓ	Angel
3	FORGAS CODINA	Esteve
3	GIBERT PASCUAL	Josep
3	GIRALT SANFELIU	Joan
3	GUILERA MOLAS	Josep
3	RIBAS DALMAU	Ignasi
3	ROIGÉ CALZADA	Ramon
3	ROSELL DALMAU	Joan
3	SALLÉS SERRA	Jaume
3	VILÀ BAIGES	Màrius
3	VILÀ ESPINOS	Pau
2	AMAT ALMAZAN	Antonio
2	BERTRAN OLIVELLA	Ramon
2	BLANCO GALIMANY	Joan
2	BLANCO LLOPIS	Joan
2	CAMPMANY BASSOMBA	Joan
2	CARMONA ROYO	Antonio
2	CASAS COMPANYY	Baldiri
2	CODINA PARÉS	Artur
2	COSTAFREDA CAMPMANY	Baldiri
2	DALMAU BALLETBÓ	Josep
2	ESTALELLA ROIG	Joan
2	FERNÁNDEZ PUIG	Josep
2	FERRET PUJOL	Josep
2	GAYA VIDAL	Jaume
2	HUMBERT BOTET	Pere
2	LAGARRIGA ÁLVAREZ	Manuel
2	MARTIN CANTO	Salvador
2	MASSAS CLOS	Estanislau
2	MONÉS JANÉ	Josep
2	MONÉS JANÉ	Antoni
2	MONTANÉ AURADELL	Joan
2	PALAU ALBET	Jaume
2	PARÉS PUGES	Francesc
2	PARÉS PUGÉS	Ramon
2	PARÉS SERRA	Jaume
2	PI CASAS	Joan
2	PRAT AMPOLLA	Daniel Jorge
2	PUGÈS GALLACH O GALLART	Sixte
2	PUIG CODINA	Joan

2	PUJOL CAPSADA	Josep
2	RÀFOLS NADAL	Antoni
2	RIBAS FABRÓ	Isidor
2	RODRÍGUEZ CEBALLOS	Pau
2	SANFELIU PONS	Joan
2	TORT MILLÀS	Pere
2	VALLHONRAT VALLHONRAT	Pau
2	VILÀ PARELLADA	Josep M.

Si tenim en compte el grup de personatges que apareixen en més de tres entitats, un total de quinze, trobem que, en nou casos, una d'aquestes relacions és l'Ajuntament. Cal destacar que la persona que formà part de més grups, Faust Feu Parellada, mai no va ocupar cap càrrec municipal, però, malgrat això, el seu catalanisme militant li comportà la repressió franquista i la mort a la presó Model.

Quadre d'entitats que comparteixen personatges a les juntes

Entitat	Amics d'El Prat	Amics del llibre	Associació de Pares de Família	Autonomista	Casal Català	Centre Artesà	Centre Artesà (Joventut)	Cervantes	Club Teatral Prat	IBIS	La Joventut	Les Flors	Lo Llobregat	Lo Llobregat de les Flors	Los Amigos de México	Rubricatus
Amics d'El Prat			1					7						1		
Amics del llibre			2	2	5						2					3
Associació de Pares de	1	2				1		1	1					1		
Autonomista		2			8	7	2				2		1			10
Casal Català		5		8		4	3				2					7
Centre Artesà			1	7	4		3					1	2			4
Centre Artesà				2	3	3										
Cervantes	7		1						1							
Club Teatral Prat			1					1								
IBIS															1	
La Joventut		2		2	2											7

Entitat	Amics d'El Prat	Amics del llibre	Associació de Pares de Família	Autonomista	Casal Català	Centre Artesà	Centre Artesà (Joventut)	Cervantes	Club Teatral Prat	IBIS	La Joventut	Les Flors	Lo Llobregat	Lo Llobregat de les Flors	Los Amigos de México	Rubricatus
Les Flors						1										
Lo Llobregat				1		2										
Lo Llobregat de les	1		1													
Los Amigos de México										1						
Rubricatus		3		10	7	4					7					

Aquesta taula ens permet observar les relacions que s'estableixen entre les entitats a través dels personatges que es repeteixen a les seves juntes. La relació més clara, i la més important numèricament, és la que es dona entre les diverses entitats catalanistes que es van anar succeint en el temps i que mostren com una ocupava l'espai social que deixava l'altra. Aquests salts d'entitats venien motivats, com ja hem vist sovint, per prohibicions governatives. Així, la major relació entre entitats es dona entre *el Centre Autonomista*, la societat *Rubricatus* i *el Casal Català*. En aquest cercle de relacions, caldria afegir també *La Joventut* i *Amics del Llibre*. La relació entre aquests grups i *el Centre Artesà* està referida, bàsicament, a la seva primera etapa, abans de la ruptura.

De la resta de vincles destaca el que s'estableix entre *la Cervantes* i *Amics d'El Prat*, fet que demostra la intenció de les noves entitats que es creen durant la postguerra de trencar qualsevol vincle amb el passat per tal d'evitar problemes a la seva posada en funcionament.

D'altra banda, un altre element a destacar és l'escassa o nul·la connexió de les entitats de caire més obrerista amb la resta de grups. En aquest sentit destaca l'aïllament de grups com *l'Ateneo Cultural Libertario*. Tampoc trobem a la taula grups amb menor influència com *La Violeta*, els *Pomells de Joventut* o *Amics de la Cultura*. Tot i que existeixen, les xifres de relacions també són molt baixes a la societat *Ibis* i al grup *Los amigos de México*.

Classificació Ascendent Jeràrquica: Dendrograma que analitza el grau de similitud entre les Juntes de les diferents entitats pratenques, a partir dels personatges que comparteixen. Un nivell de relació 0 implicaria que tots els membres de les juntes de dues associacions haguessin estat els mateixos. El nivell 1 es dona quan no en coincideix

cap o la coincidència no és estadísticament significativa. Les entitats en què no es produeix cap coincidència ja no hi apareixen.

Mètode: Matriu de similaritat per coocurrència, de 16 files i 16 columnes.

Criteri d'agregació: enllaç complet.

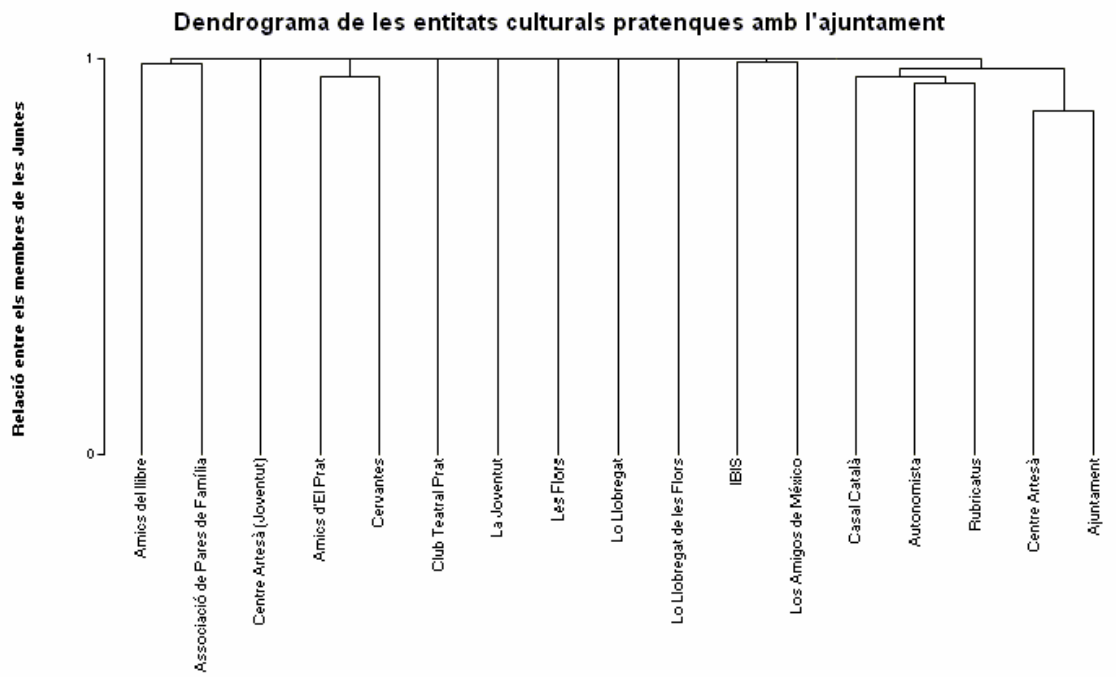
Eina informàtica: Xlstat Pro.

Interpretació: la relació entre les juntes de les diferents associacions del Prat és molt escassa i es pot qualificar de feble. Es pot considerar que tan sols 10 associacions tenen relació entre elles, mentre que les altres la tingueren pràcticament nul·la. Aquestes 10 associacions s'agrupen en 4 clústers. El més gran reuneix el *Centre Artesà*, el *Casal Català*, l'*Autonomista* i el *Rubricatus*. Les dues entitats més clarament vinculades de tot l'espectre són l'*Autonomista* i el *Rubricatus*, i aquestes dues amb el *Casal Català*. La relació de totes tres amb el *Centre Artesà* és important, però menys que la que hi hagué entre els *Amics del Prat* i la *Cervantes*. Cal assenyalar també el clúster *Amics del Llibre-Pares de Família*, i el menys significatiu de tots, que és el d'*IBIS* amb els *Amigos de Mexico*.

Si fem un nou dendrograma on s'inclouen les dades de l'Ajuntament, considerat en el mateix nivell que una entitat, resulta significatiu que, llavors, la relació més intensa de totes és la que es dona entre Ajuntament i *Artesà*, molt superior a la que hi havia entre *Autonomista* i *Rubricatus*. Aquest fet permet afirmar que l'entitat que més utilitzava políticament la seva influència social era l'*Artesà*, al mateix temps que era el grup que aportava més membres als consistoris

municipals, malgrat les reiterades declaracions d'imparcialitat política que sempre van fer.

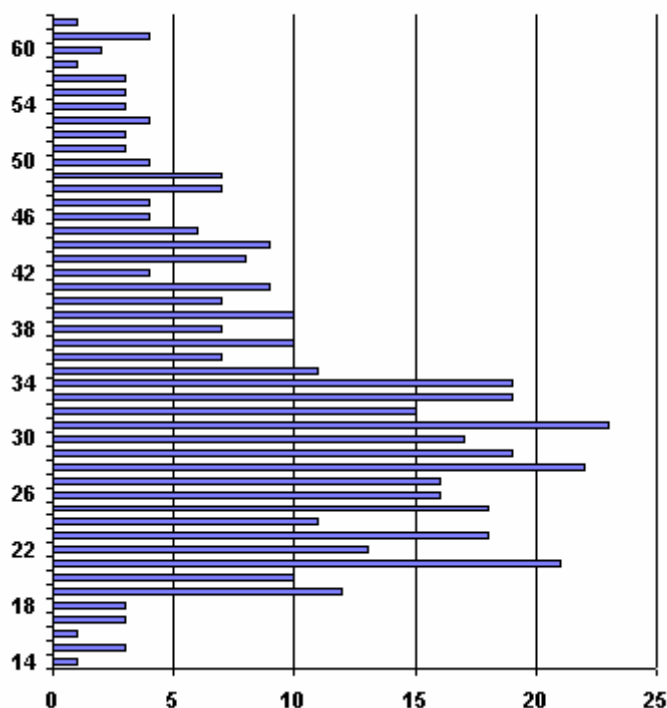

IV.6. Edats i generacions

Ens ha estat possible calcular l'edat a la qual es van ocupar un total de 421 càrrecs de les entitats, corresponents a 243 personatges diferents. La mitjana d'edat dels càrrecs en el període estudiat fou de 32,53 anys, amb una desviació típica de 10,11 anys. Els càrrecs ocupats efectivament per persones més joves corresponen a un vocal de la secció d'esports de l'Artesà, Rodolf Casas Manau, i al tresorer de *Lo Llobregat* Joan Pi Casas, amb només 17 anys. La persona de més edat, José Bel Cano, vocal de l'associació *Ibis*, només tenia 62 anys.

És evident que la participació activa en les entitats correspon a un moment molt concret de la vida, aquell que amb criteris actuals podríem denominar joventut.

Piràmide edats càrrecs

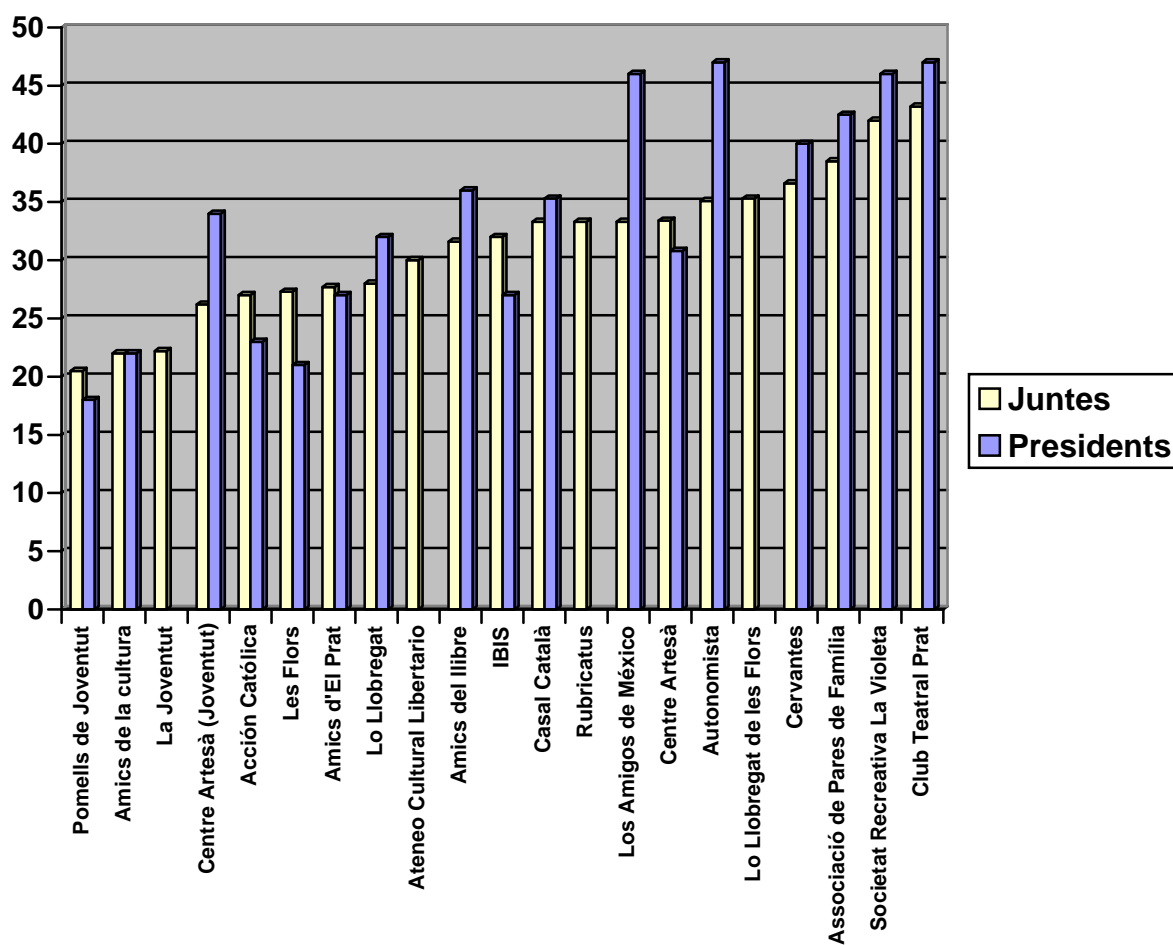
Si construïm una piràmide d'edats, hi veiem que el gruix de la participació en els òrgans de govern de les entitats es produeix entre els 18 i els 35 anys, i és absolutament minoritari després de la quarantena:

L'edat dels presidents de les entitats no és gaire superior. Sobre 46 presidents dels quals en sabem l'edat en el moment d'ocupar la presidència, la mitjana d'edat és de 34,13 anys, molt poc superior a la dels vocals, amb una desviació típica de 8,7 anys. El president més jove, Joaquim Cabané Pugès, dels *Pomells de Joventut*, fou elegit amb només 18 anys, i amb 21, Fèlix Fibla Sunyer, de Les Flors. Per contra, Josep Pujol Capsada és el president de més edat, ja que fou elegit a *l'Autonomista* als 52 i als 54 anys.

Mitjanes d'edat de les Juntes i dels presidents de les entitats

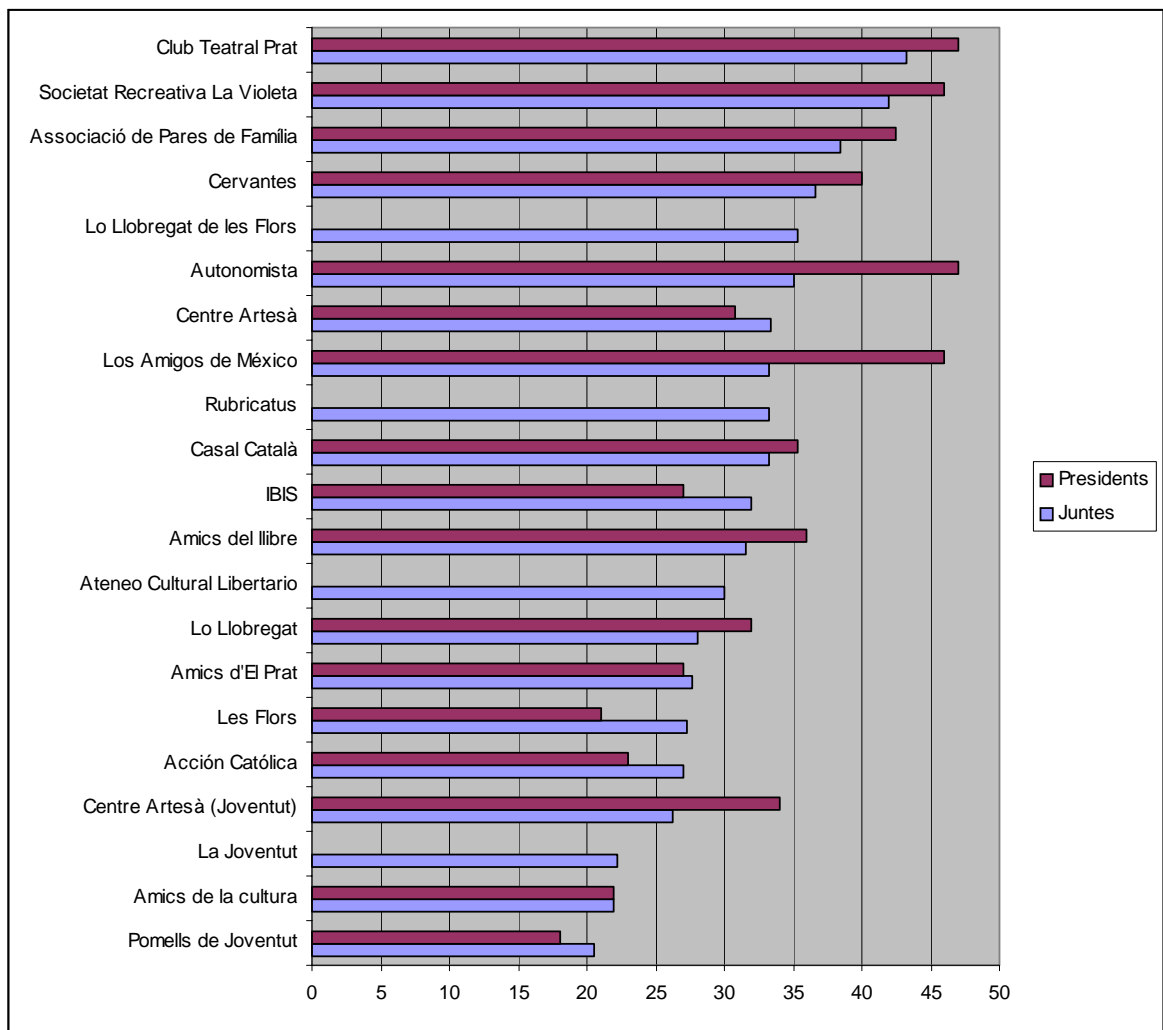
Juntes	Presidents	Entitat
20,5	18	Pomells de Joventut
22	22	Amics de la cultura
22,2	-	La Joventut
26,2	34	Centre Artesà (Joventut)
27	23	Acción Católica
27,3	21	Les Flors
27,7	27	Amics d'El Prat
28	32	Lo Llobregat
30	-	Ateneo Cultural Libertario
31,6	36	Amics del llibre
32	27	IBIS
33,3	35,3	Casal Català
33,3	-	Rubricatus
33,3	46	Los Amigos de México

Juntes	Presidents	Entitat
33,4	30,8	Centre Artesà
35,1	47	Autonomista
35,3	-	Lo Llobregat de les Flors
36,6	40	Cervantes
38,5	42,5	Associació de Pares de Família
42	46	Societat Recreativa La Violeta
43,2	47	Club Teatral Prat

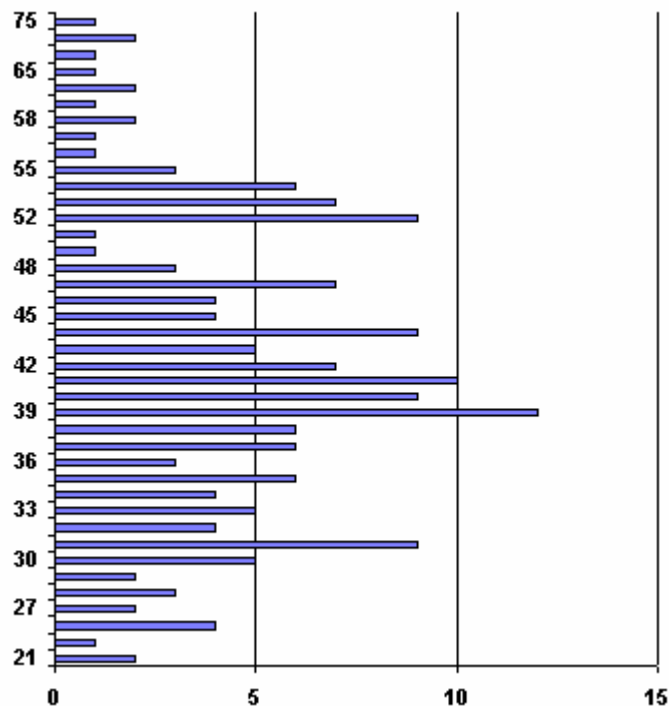

A partir d'aquestes dades s'intueix que existeixen tres grups d'entitats, en funció de l'edat dels membres de les seves juntes, i presumiblement de la resta dels seus associats:

- Entitats de joves, amb mitjanes inferiors als trenta anys. Dins d'aquests n'hi ha de pròpiament juvenils, els *Pomells de Joventut*, els *Amics de la Cultura* i *La Joventut*, amb mitjanes d'edats que amb prou feina superen els vint anys, i d'altres que corresponen més aviat a la primera fase de l'edat adulta, com seria el cas de la *Joventut del Centre Artesà*, *Acción Católica*, els *Amics del Prat*, l'*Ateneo Cultural Libertario* i les corals *Lo Llobregat* i *Les Flors*. En la majoria d'aquestes entitats, la mitjana d'edats dels presidents és inferior a la de les juntes que van presidir, cosa que sembla correspondre a la voluntat de donar una imatge de joventut a través d'aquells que personifiquen públicament els grups.
- Entitats d'adults i transgeneracionals: serien les que presenten mitjanes entre els trenta i els trenta-cinc anys. En bastants casos, els presidents d'aquestes entitats eren de més edat que els seus companys de junta, potser per donar-los un plus de respectabilitat. Entre d'altres, s'inclouen en aquest grup tant *l'Artesà* com *l'Autonomista*.
- Entitats de gent madura: presenten una elevada edat mitjana, que denota l'absència de joves en les seves juntes. És clarament el cas del *Club Teatral Prat* i *La Violeta*, i en menor mesura dels *Pares de Família* i de la *Cervantes*.

Podem comparar les mitjanes d'edats dels presidents i les juntes de les associacions amb la piràmide d'edats dels regidors de l'Ajuntament en el moment d'ocupar el càrrec:

Piràmide d'edats dels regidors de l'ajuntament del Prat de Llobregat en el moment d'ocupar el càrrec (1902-1958). Nombre de casos per a cada edat., que s'ha calculat com la resta de l'any de presa de possessió menys l'any de naixement.

S'hi observa clarament que a l'edat en què es deixa de pertànyer a les juntes de les entitats és quan es produeix més participació en la política local. Les diferències són molt significatives estadísticament. La mitjana d'edat dels regidors de l'ajuntament en el període estudiat fou de 41,9 anys, amb una desviació típica de 10,07 anys. El regidor més jove, Conrado Sancho Pérez, tenia només 21 anys, però només 10 regidors de 150 foren elegits amb menys de trenta anys. Per l'altre extrem, Joan Costafreda Canillo fou elegit regidor amb 74 anys i reelegit amb 75, i Josep Lagarriga Fargas fou reelegit per darrer cop també als 74 anys.

L'alcalde més jove, Josep Barberà Paretas, fou elegit als 26 anys i els més vells, Albert Feu Guilera i Josep Pujol Capsada, als 62 anys. L'edat mitjana dels alcaldes en el moment de ser elegits fou de 46,8 anys, amb una desviació típica de 10,3 anys.

IV.7. Professions i entitats

Per fer comparable la composició de les diferents juntes, podem agrupar les professions conegudes dels seus membres tot seguint la classificació tradicional en sectors: primari (agricultura, ramaderia, pesca i mineria), secundari (indústria i construcció) i terciari (serveis).

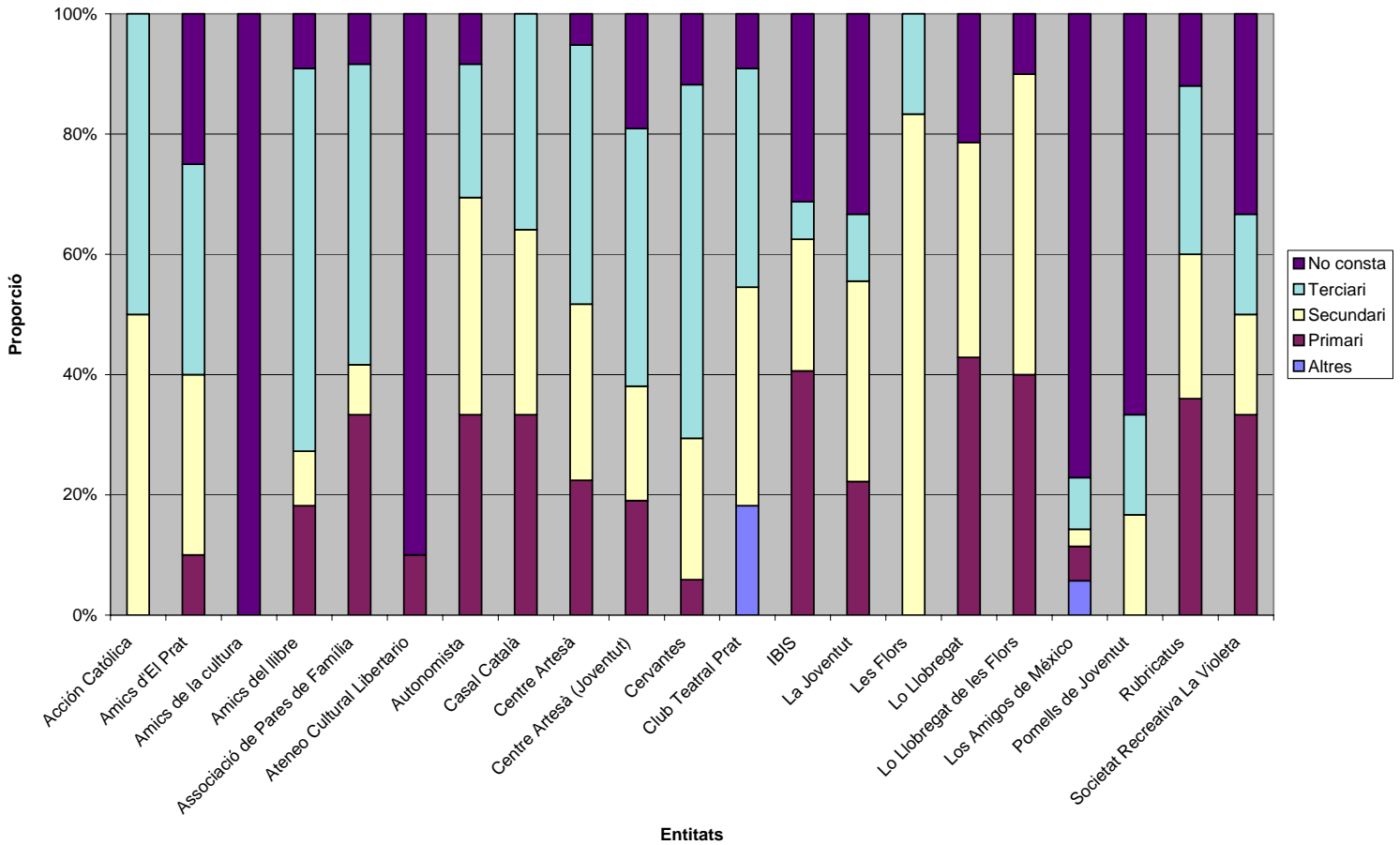
Classificació per sectors de l'activitat laboral coneguda dels membres de les Juntes

Entitat	Altres	No consta	Primari	%	Secundari	%	Terciari	%
Acció Catòlica					1	50%	1	50%
Amics d'El Prat		5	2	10%	6	30%	7	35%
Amics de la cultura		2						
Amics del llibre		1	2	18%	1	9%	7	64%
Associació de Pares de Família		1	4	33%	1	8%	6	50%
Ateneo Cultural Libertario		9	1	10%				
Autonomista		3	12	33%	13	36%	8	22%
Casal Català			13	33%	12	31%	14	36%
Centre Artesà		3	13	22%	17	29%	25	43%
Centre Artesà (Joventut)		4	4	19%	4	19%	9	43%
Cervantes		2	1	6%	4	24%	10	59%
Club Teatral Prat	2	1			4	36%	4	36%
IBIS		10	13	41%	7	22%	2	6%
La Joventut		3	2	22%	3	33%	1	11%
Les Flors					5	83%	1	17%
Lo Llobregat		3	6	43%	5	36%		
Lo Llobregat de les Flors		1	4	40%	5	50%		

Entitat	Altres	No consta	Primari	%	Secundari	%	Terciari	%
Los Amigos de México	2	27	2	6%	1	3%	3	9%
Pomells de Joventut		4			1	17%	1	17%
Rubricatus		3	9	36%	6	24%	7	28%
Societat Recreativa La Violeta		2	2	33%	1	17%	1	17%

Per tant, es podrien considerar entitats de forta base primària, o agrícola, *Lo Llobregat*, *l'Ibis* i *Lo Llobregat de les Flors*. De base secundària, *Les Flors*, *Lo Llobregat de Les Flors* i *Acción Católica*. Es vinculen en canvi amb el sector terciari , o de serveis, els *Amics del Llibre*, la *Cervantes*, *Acción Católica* i els *Pares de Família*, així com *l'Artesà*. Les altres entitats mostren més equilibri, amb lleuger predomini del sector agrícola a *La Violeta* i el *Rubricatus*. Cal assenyalar l'absència del sector serveis a les juntes de *Lo Llobregat* i *Lo Llobregat de Les Flors*, i del sector primari a *Les Flors*, el *Club Teatral Prat* i als *Pomells de Joventut*. Sembla com si *Lo Llobregat* agrupés els pagesos i *Les Flors* els menestrals i els comerciants.

Distribució percentual dels membres de juntes per sectors d'activitat

És curiós que, sent el Prat una ciutat industrial al final del període estudiat, el sector secundari sigui tan minoritari. És més, es podria dir que en una fase d'economia preindustrial, els treballadors "productius" tendien a l'associacionisme, sobretot coral, en molt major grau que els obrers de l'economia industrial. Aquest fet torna a exemplificar l'escassa participació en les associacions locals de la població de fora de Catalunya, que es dedicà majoritàriament a la indústria.

L'estudi detallat de les dades anteriors, tot especificant l'ofici o professió, ens permet elaborar el següent quadre. Cal explicar que aquests oficis són, amb petites adaptacions, els que figuren en el padró

de població i que, per tant, obeeixen als criteris de l'administració a cada període. Tal vegada, l'única categoria que pot resultar confusa és la de llaurador, en oposició a la de jornalier. Els jornaliers eren el proletariat agrícola que depenia del jornal diari. Amb el nom de llauradors es volia destacar a totes les persones que es dedicaven a activitats agrícoles de manera estable, en especial masovers, arrendataris i petits propietaris de finques agrícoles.

Cal tenir en compte que aquest apartat és un dels que es pot ressentir més pel fet d'estudiar només les juntes i on la desviació respecte al conjunt de la població pot ser més gran.

Entitat	No consta	Administració	Classes passives	Comerç	Construcció	Ensenyament	Hostaleria	Indústria	Llauradors	Menestrals	Obrers del camp	Professionals	Professions	Propietaris	Sanitari	Transport
Acció Catòlica		1						1								
Amics d'El Prat	5	6		1	1			3	2	1			1			
Amics de la cultura	2															
Amics del llibre	1	2		2	2				1	1	1		1			
Associació de Pares de Família	1	4			1				1	2	3					
Ateneo Cultural Libertario	9										1					
Autonomista	3	1		3	6		1		6	8	6		1		1	
Casal Català		1		8	4				6	9	7		2		1	1
Centre Artesà	3	3		7	9	4	3		10	10	3		4		2	
Centre Artesà (Joventut)	4			3	3				3	1	1	1	2		3	
Cervantes	2	6		2		1		1	1	3			1			
Club Teatral Prat	1	2	2			1		1		3			1			
IBIS	10			2				4		3	13					
La Joventut	3	1							1	3	1					

Entitat																
	No consta	Administració	Classes passives	Comerç	Construcció	Ensenyament	Hostaleria	Indústria	Llauradors	Menestrals	Obrers del camp	Professionals	Professions	Propietaris	Sanitari	Transport
Les Flors				1	5											
Lo Llobregat	3				3			3	2	3						
Lo Llobregat de les Flors	1				3		1	3	1				1			
Los Amigos de México	27	1	2	2					1	2						
Pomells de Joventut	4			1					1							
Rubricatus	3	1		3	1			5	6	4		1		1		
Societat Recreativa La Violeta	2			1				1	1	1						

Crida l'atenció l'important nombre de treballadors agrícoles a la Societat *Ibis*. Cal destacar que era freqüent que la població emigrant que procedia de zones agrícoles de l'Estat, comencés a treballar al camp com a jornalers, per buscar després feina a les fàbriques del municipi, amb el gran atractiu de la setmana fixa.

Aquesta seria la distribució detallada, ofici per ofici:

Professió																							
Total	84		5	2	1	1	9	3		3	2	2	1	10	3		3	1	27	4	3	2	
Administratius	17	1	3		1	2		1	1	1		4	1	1							1		

Professió	Total	Acción Católica	Amics d'El Prat	Amics de la cultura	Amics del llibre	Associació de Pares de Família	Ateneo Cultural Libertario	Autonomista	Casal Català	Centre Artesà	Centre Artesà (Joventut)	Cervantes	Club Teatral Prat	IBIS	La Joventut	Les Flors	Lo Llobregat	Lo Llobregat de les Flors	Los Amigos de México	Pomells de Joventut	Rubricatus	Societat Recreativa La Violeta
Adroguers	2									2												
Advocats	5			1			1	1		1											1	
Barbers	4				1				2	1												
Basters	3							1	1												1	
Botiguers	32	1	1				3	7	5	3	2	2	1				2	1	3	1		
Cafeters	2						1	1														
Cap de colla agrícola	1								1													
Constructor	2							1				1										
Constructor de carros	2						1	1														
Dependents	2			1				1														
Electricistes	3			1				1										1				
Escultor	2						1	1														
Esquilador	1						1															
Farmacèutics	5							1	3	1												
Ferrers	3								1			1									1	
Flequers	6						2	1	3													
Funcionaris	9	1	1	2					2	1	1							1				
Fusters	8							1	2	1			1		2						1	
Gestors	3	2									1											
Hostalers	2								2													
Impressors	2												2									
Industrials	6				1	1	1					1									1	1

Professió	Total	Acción Católica	Amics d'El Prat	Amics de la cultura	Amics del llibre	Associació de Pares de Família	Ateneo Cultural Libertario	Autonomista	Casal Català	Centre Artesà	Centre Artesà (Joventut)	Cervantes	Club Teatral Prat	IBIS	La Joventut	Les Flors	Lo Llobregat	Lo Llobregat de les Flors	Los Amigos de México	Pomells de Joventut	Rubricatus	Societat Recreativa La Violeta
Jornalers	45				1	3	1	6	7	2	1			13	1		3		2		4	1
Mecànics	9		2					1	2			2			1						1	
Mestres	10		1		2	1				4		1	1									
Mestresses de casa	4												2						2			
Metges	8							1	1	2	3										1	
No consta	2										2											
Obrers	7	1	1										1	3				1				
Pagesos	42		2		1	1		6	6	10	2	1			1		3	4			5	
Paletes	34							6	4	9	3					5	3	3			1	
Pintor	1																	1				
Representants	2									1			1									
Sastres	3									1			1								1	
Serrallers	2														1						1	
Tècnics	5		2									2		1								
Vaquers	2										1											1
Veterinari	1										1											
Xòfer	1								1													

V

CONCLUSIONS

Al llarg d'aquesta tesi hem pogut resseguir com les inquietuds culturals i socials de la població del Prat han cristal·litzat en entitats ben diverses i relativament nombroses. Hem vist com naixien, s'estructuraven i es desenvolupaven, i com acabaven desapareixent gairebé totes, tot sovint deixant llavors per al cicle vital següent.

També hem intentat aproximar-nos a la composició social del nombrós grup de gent que va fer funcionar aquestes entitats, i n'hem esbrinat les arrels geogràfiques, els lligams de classe i de generació, les vinculacions polítiques, la microgeografia dels seus domicilis, les característiques socioeconòmiques i laborals.

Ha arribat el moment de respondre algunes de les preguntes que se'ns plantejaven a l'hora d'encarar aquesta tesi, relatives a l'organització i a la dinàmica interna de les entitats; a les activitats que organitzaven i al seu paper social en la localitat.

Quina relació tenen les entitats pratenques amb el conjunt de la població? Quina representació social tenen aquests grups? Quina era la finalitat que les va fer sorgir i quines eren les activitats que organitzaven? Quines influències externes rebien? O potser l'associacionisme cultural pratenc és un fenomen que respon a dinàmiques locals? Fins a quin punt aquest fenomen es vincula als moviments, a tendències i a fets d'abast més general? En quina mesura s'hi reflecteixen les tensions i els conflictes de classe de l'època? Quina és la contribució de l'associacionisme a la integració de la immigració? Com es reflecteix a les juntes i a les activitats de les entitats el gran

creixement demogràfic del segle XX i l'arribada d'una nombrosa població espanyola? Quina és la relació de l'associacionisme cultural amb el món de la política en general i del consistori local en particular? Serveix l'associacionisme com a trampolí per a la política? Quines són les entitats més polititzades i en quins moments? Com afecten l'activitat associativa les dues dictadures del segle? Quina és la relació de les entitats amb la política en els moments prohibició?

Existeix una élite cultural que tot ho manega, o les responsabilitats dins les associacions queden repartides en una capa àmplia de població? Quina força tenen els clans familiars i les fidelitats i enemistats d'arrels seculars? Quin és el paper de les dones dins les associacions?

I, encara que sortim del període estudiat, per què es produeix la davallada i la pràctica extinció del moviment associatiu d'arrel tradicional? Quins són els factors que li donen el cop de gràcia?

Creiem que, arribats a aquest punt, estem en condicions de respondre, amb una certa seguretat, la majoria d'aquestes preguntes.

Quines etapes es poden definir a l'associacionisme pratenc?

El període estudiat, 1910-1960, és prou ampli perquè la dinàmica associativa, tot i mantenir una base social similar, hagi canviat en diverses ocasions, condicionada pels trencaments polítics d'abast general.

A l'associacionisme pratenc hi podem distingir dues etapes diferenciades, que tenen el seu tall cronològic a l'entorn de 1923.

Així hi trobem una primera etapa, que se situaria entre el 1910, data que s'hauria d'ampliar als seus prolegòmens, i el 1923. Aquesta etapa està marcada, entre altres elements definidors, pel naixement de la societat de masses, la politització del moviment associatiu i la fractura del catalanisme polític.

El 1923, amb la desaparició del *Centre Autonomista* i la nova orientació del *Centre Artesà* que s'havia iniciat el 1920, marca el canvi de tendències en l'associacionisme pratenc, canvi que coincideix amb la implantació de la Dictadura de Primo de Rivera.

En la segona etapa, entre el 1923 i el 1960, el Prat no canvià substancialment, malgrat les incidències evidents de les diferents dinàmiques polítiques i, en especial, la brutal ruptura imposada pel franquisme. L'associacionisme d'aquest període està caracteritzat per la uniformitat social de cada entitat, a l'entorn d'uns elements aglutinadors de la identitat del grup o col·lectiu que representen.

Les associacions fins el 1923

Moltes de les associacions que sorgiran al llarg del primer terç del segle XX presenten uns elements comuns, alguns dels quals procedeixen de les primeres agrupacions de finals del XIX. Per aquest motiu, ens ha estat del tot necessari fer un breu repàs a aquests grups que van marcar les primeres associacions del XX, en especial les agrupacions de socors i les cooperatives.

Aquest període està capitalitzat per les societats corals i, sobretot, pel *Centre Artesà*, que, si bé tenen els seus orígens al segle XIX, seran les entitats més influents del període. Elles són hereves d'un primer associacionisme interclassista que al llarg dels anys patirà transformacions, provocades pels diferents interessos que s'hi barregen. Com ja hem dit, la ruptura del *Centre Artesà* i el sorgiment del *Centre Autonomista* i les seves seqüel·les no serà sinó el resultat d'aquesta tensió que, d'altra banda, és un reflex de les tensions en el si de la societat pratenca. Alhora correspon, a escala local, a la crisi catalana generada arran de la fi de la primera Guerra Mundial. Són els anys de la consolidació de la societat de masses i dels violents enfrontaments entre patronal i obrers, en especial a Barcelona. Són també, entre altres elements destacats, els anys de l'organització revolucionària de la CNT, del pistolerisme i de la vaga de *La Canadenca*. Aquests fenòmens lligats a l'obrerisme no afectaran directament el Prat preindustrial.

Les associacions a partir del 1923

L'associacionisme sorgit de la ruptura del centre Artesà respon als diferents grups de poder i als diferents sectors socials i ideològics que formen la societat pratenca. Els primers anys del període es caracteritzen pels esforços dels grups catalanistes per sobreviure durant la dictadura. El *Centre Artesà*, malgrat el canvi d'orientació, serà l'entitat més consolidada i amb una major influència a la societat pratenca.

En els darrers anys de la República, abans de l'esclat de la Guerra Civil, es viu el naixement de l'associacionisme catòlic, que recull un ampli ventall d'activitats, algunes de les quals s'havien assajat tímidament abans, i la recuperació del *Casal Català*, aquest cop promoguda per personatges de marcada ideologia conservadora, que configuren una entitat totalment diferenciada del que havia estat la primera etapa del Casal, hereva dels grups catalanistes pratencs.

Del conjunt del període republicà en destaca, com a fet novedós, l'aparició de l'associacionisme de base obrera, esquerrà o anarquista, i la participació, per primer cop, de les dones a les juntes directives. Aquesta tendència s'accentuarà durant la Guerra, quan només els grups més compromesos políticament podran mantenir, sota mínims, la seva activitat.

Després de la derrota republicana, la repressió franquista, com a tot arreu, trasbalsà profundament l'estructura social del Prat. Els

membres més actius i compromesos havien mort, eren a les presons o a l'exili. D'altres van intentar refer la seva vida sense fer res que els pogués comprometre davant l'autoritat. Només els grups que comptaven amb representants afins al nou règim, o fora de tota sospita, van poder tornar a l'activitat i es va condemnar a una desaparició irreversible als grups de progrés. En aquest panorama, només els *Pares de Família*, sota l'empara de la parròquia, intenten oferir activitats amb una voluntat d'aparent normalitat cultural.

Paral·lelament, el franquisme intentà una apropiació populista i interessada de dos símbols de la cultura catalana: la llengua i el folklore. Des de ben aviat utilitzà les sardanes i els balls populars a les celebracions polítiques (estiu del 1939) i autoritzà tímidament les representacions teatrals en català (Nadal del 1942), en el marc de les celebracions promogudes per l'Ajuntament o en les activitats dels *Pares de Família*. Mentrestant, però, reprimia qualsevol manifestació catalanista o progressista fora d'aquests àmbits controlats. En els primers mesos, el règim procedí al canvi de la denominació dels carrers, a l'obligatòria castellanització dels rètols dels establiments públics i, fins i tot, de les làpides del cementiri, i imposà multes per parlar català en públic. Aquesta *dualitat* -tolerància i repressió- es mantindrà fins a la fi del període estudiat i més enllà.

La represa de l'activitat associativa cultural es farà sobre una base social estable al llarg del període. El Prat, com a comunitat, tot i les primeres migracions agrícoles i industrials, no experimentarà transformacions significatives fins al final dels anys seixanta, quan amb

el *desarrollismo* s'instal·len al municipi importants contingents humans procedents d'arreu de l'Estat, en especial d'Andalusia i d'Extremadura.

Quines activitats organitzaven les associacions?

Dins el panorama associatiu cultural, podem agrupar les entitats en dos blocs: les que es dediquen a una única activitat i les que tenen una activitat diversificada. El lleure, en les seves diverses manifestacions, va ser l'eix principal de les activitats de la majoria de les entitats, tot i que en alguns casos significatius s'hi barrejaven altres interessos.

En el primer grup hi podem situar les entitats corals i algunes de les teatrals. Les entitats corals, *Lo Llobregat* i *Les Flors*, que tenen els seus orígens al segle XIX, mantindran una activitat més o menys continuada, amb alts i baixos, fins a la Guerra Civil. No disposaven de local propi, efectuaven algun concert al llarg de l'any i tenien grups de caramelles. Eren grups modestos sense grans aspiracions, amb membres que, per damunt de tot, volien passar-s'ho bé amb la seva afecció. L'any 1949 es va poder reconstruir un grup coral que resumia l'esperit dels antecessors i en fonia el nom, *Lo Llobregat de les Flors*, que encara es manté actiu actualment.

Els grups dedicats exclusivament al teatre van tenir una vida molt curta a causa, sobretot, de les dificultats econòmiques que comportava posar en escena una obra i a la dura competència dels grups teatrals de les grans entitats, que disposaven de més recursos, i de les actuacions

de les companyies professionals, moltes de les quals de gran prestigi. Aquest va ser el cas de l'*Agrupación Teatral Esteban Forgas*, del *Club Teatral Prat* i, en certa mesura, de la societat *Ibis*, que tenia com a activitat principal el teatre.

El teatre s'havia convertit en més que una afecció i era centre de rivalitats entre les companyies per atraure el major nombre de públic i de crítiques favorables. Aquesta rivalitat es donà especialment a la postguerra entre *els Pares de família*, la *Cervantes* i el *Grupo Cultural de la Seda*. Totes tres entitats disposaven de companyies pròpies i recorrien molt esporàdicament a contractar actuacions forànies. En aquesta rivalitat influïren significativament les crítiques teatrals del *Portavoz Prat*, el primer periòdic estable del municipi, que dissecionaven durament les actuacions dels grups i no sempre de manera imparcial.

Un dels moments de major tensió teatral, amb millors resultats per a la població, es va viure a partir de 1919 quan, arran de la crisi entre el *Centre Artesà* i el *Centre Autonomista*, totes dues entitats rivalitzaven per portar les millors companyies del moment, amb les obres de més èxit, al costat de les representacions pròpies. En aquest darrer aspecte, *l'Artesà* va guanyar àmpliament el rival perquè la majoria d'actors de la primitiva entitat s'hi van mantenir, tot formant un quadre escènic de gran qualitat. També el quadre escènic del *Casal Català* va tenir un nivell molt alt i obtingué diversos premis en concursos d'afecionats.

Les funcions estaven obertes, quasi sempre, a tota la població i les recaptacions eren una de les fonts principals de finançament dels grups. L'altra font d'ingressos, possiblement la més important, eren les entrades a les sessions de ball que s'organitzaven regularment i, en especial, durant la Festa Major. La *Cervantes*, per exemple, va poder superar diverses crisis gràcies a aquestes aportacions de les quals els directius n'eren molt conscients.

Tenien finalitats educatives entre els seus objectius el *Centre Autonomista*, que va intentar crear unes escoles catalanes, i l'*Ateneo Cultural Libertario*, que va arribar a fer classes durant la guerra a l'antic convent i escola de les Germanes Carmelites. En els casos del *Centre Autonomista*, el *Centre Rubricatus*, el *Casal Català* i la *Cervantes*, les conferències i els debats hi tenien un pes molt important.

La funció cultural era a la base d'algunes entitats de molt curta durada com *Amics del Llibre* i *Amics de la Cultura*, i de la longeva i encara activa *Amics d'El Prat*. Aquesta darrera centrà la seva activitat fins als anys setanta en concursos fotogràfics i literaris, conferències i la publicació d'alguns llibres, a més de prendre el relleu dels *Pares de Família* en temes relacionats amb el folklore català.

Amb l'intent d'oferir un lleure sa als joves, tot allunyant-los d'altres activitats considerades temptadores o perniciosos, els *Pares de Família* van aconseguir ser una entitat amb alts nivells de qualitat en diferents camps (esport, teatre, música, balls populars, etc). A partir del 1939, la manipulació política que el franquisme va fer de determinats

elements d'identitat catalana va facilitar que els *Pares de Família* poguessin fer representacions de pastorets en català, des de l'any 1942, i que s'autoritressin audicions de sardanes, les primeres durant la Festa Major del setembre de 1939.

Totes les societats distingien les activitats exclusives per als socis i les que estaven obertes a tota la població. En aquest darrer grup, com ja hem dit, quedaven inclosos tots els espectacles i bona part de les sessions de ball. La resta d'activitats, de caire més cultural o recreatiu, quedaven limitades als socis.

Gairebé totes les societats funcionaven a partir d'un sistema assembleari. Cada any tenia lloc l'assemblea general de socis, amb algunes limitacions segons les entitats, relatives als diferents graus d'adhesió al grup, que es contemplaven als estatuts. L'assemblea general era l'encarregada d'escollir la junta directiva, amb la periodicitat, els components i les atribucions que els atorgaven els estatuts.

L'any 1920, el *Centre Artesà* marcà la diferència en constituir-se en societat anònima de propietaris. Aquesta societat, propietària del teatre i del bar de l'entitat, no s'ha dissolt encara actualment, malgrat que l'any 2002 aquestes propietats van ser adquirides per l'Ajuntament del Prat.

Quina fou la relació entre les entitats i la societat?

Al Prat de Llobregat de les darreries del segle XIX i dels primers anys del segle XX hi havia encara una societat agrícola fortament interclassista, en la qual els propietaris locals tot just havien iniciat el procés d'adquisició de terres, que no es culminarà fins després de la Guerra Civil⁶⁰⁴. Aquests propietaris locals no deixen de ser antics masovers de les finques més importants del municipi i, en els casos més significatius, els administradors dels grans propietaris barcelonins. Els vincles de parentiu entre ells mantenen l'ordre social en la mesura que la posició social de cadascú es determina per l'ordre de naixement: els hereus que integren la classe propietària són germans o cosins de parcers i de jornalers.

Aquest interclassisme, que ja es donava a les societats de socors mutus, impregnà després les primeres entitats de caràcter cultural i s'anà perdent a mesura que avançava el segle XX.

Al Prat hi hagué un associacionisme popular, de base treballadora, especialment jornalers i paletes, que malgrat agrupar una quantitat important de socis tingué escassa influència social. Això és degut al fet que, amb escasses excepcions, les persones que hi participaven restaren al marge de la política local i tampoc formaven

---

⁶⁰⁴ Una mostra d'això és que la pagesia local va restar al marge del procés desamortitzador, amb l'única excepció de Jaume Casanovas, enriquit a Amèrica i que no tenia res a veure amb la resta de trajectòries locals.

part dels cercles econòmics del municipi. Aquest seria el cas de la majoria de les corals i d'algunes de les entitats que se centren en el teatre. El resultat són unes entitats febles, sotmeses a conflictes interns que provoquen una permanent inestabilitat amb desaparicions temporals i refundacions.

Per contra, les associacions socialment més influents són les que inclouen personalitats locals amb un ascendent reconegut sobre diferents sectors de la població, ja sigui en el camp de l'economia, de la política o de la cultura. Creiem que en el cas del Prat de Llobregat no podem parlar amb propietat d'una classe burgesa, però sí d'una petita burgesia d'origen menestral, al costat de la classe pagesa propietària i arrendatària. Aquests grups van saber utilitzar, en alguns casos significatius, els àmbits de l'oci i de la sociabilitat a favor dels seus interessos.

La millor experiència de societat interclassista va ser la del *Centre Artesà* en la seva primera etapa. En aquell moment, el ventall de la seva massa social era prou ampli perquè representants de diferents sectors socials, inclosos els més modestos, arribessin fins a la direcció de l'entitat. Aquesta situació, però, és a la base mateixa de la ruptura de l'entitat, quan es van constituir i polaritzar dos sectors socialment oposats. A partir d'aquell moment, tot l'associacionisme cultural pratenc es caracteritzarà per la seva escassa integració social, donant origen a agrupacions integrades per persones d'extracció social més homogènia, ja sigui obrera, petit burgesa o agrícola.

Respon l'associacionisme a dinàmiques locals o generals?

La fi de l'aïllament secular del Prat, que es va produir en el darrer quart del segle XIX, suposà l'arribada de la influència dels corrents i tendències culturals dominants a tot el país i, molt especialment, a Barcelona.

En aquest sentit, són prou il·lustratius els exemples que ens proporcionen les crisis de dues importants entitats: la coral *Lo Llobregat* i el *Centre Artesà*.

El primer cas se centra de ple en la polèmica oberta en les corals per la vigència del sistema claverià davant la recuperació de la música popular, en el marc de la recuperació de la consciència nacional. En definitiva, és la crisi que es viu a tot Catalunya entre els sectors claverians i els sectors renovadors que segueixen el model de l'Orfeó Català, que recull l'esperit nacionalista de la Lliga. El recolzament escrit d'Enric Morera al sector reformista promogut per Josep Monés il·lustra la vinculació de les societats pratenques, si més no dels seus dirigents, amb la dinàmica cultural general.

Pel que fa a la crisi del *Centre Artesà*, respon, en una primera instància, a la crisi de la Lliga Regionalista, en un moment en què aquesta es debat entre el sector nacionalista, representat per Enric Prat de la Riba, i el conservadorisme, en la línia de Francesc Cambó. En aquest context, són molt il·lustratives les sovintejades referències a la

situació irlandesa, viscuda gairebé com a pròpia, fins a l'extrem de provocar la suspensió d'un ple del consistori. No hem de menystenir, però, fidelitats, animadversions i adhesions personals que no necessàriament responen a raons polítiques o socials.

La inserció dins el context associatiu general es farà palesa també, en diferents moments, en la creació de seccions locals d'entitats com els *Pomells de Joventut*, els *Exploradores de España*, *Los Amigos de México* i *Acción Católica*.

Una altra mostra de la relació amb els moviments culturals del país, la trobem en el fet que el Prat s'integra en aquest període dins els circuits de les companyies teatrals professionals més importants i s'hi representen obres d'actualitat amb primeres figures de l'escena.

Aquests exemples ens permeten determinar com les entitats pratenques, malgrat que en general obeeixen a dinàmiques locals, no resten al marge de les tendències de cada moment.

Com es reflecteixen en l'associacionisme els conflictes de classe?

Els primers grups del període estudiat responien a motivacions senzilles, sense més intenció que donar sortida a les necessitats de lleure. Tal vegada aquest fet és una herència de les societats de socors i les germandats, on el nexa comú era la pertinença a un determinat ofici o a un determinat sector laboral. Cal recordar, a més, la inexistència en

el tombant de segle d'una classe propietària ni d'una veritable burgesia locals.

A mesura que alguns pagesos enriquits constituïen aquesta classe propietària a l'albada del segle XX, les tensions es traslladaran també al món associatiu. El trencament d'entitats, o l'existència de dos grups que cobreixen un mateix espectre cultural, ultra problemàtiques internes, obeeix, en última instància, a conflictes de classe, com s'ha pogut veure a través de l'estudi dels components de les diverses juntes directives.

El Prat no va disposar d'un veritable ateneu fins la constitució del Centre Artesà, l'any 1883. Si bé aquest es caracteritzà per una important barreja social, arran del seu trencament el 1919 en resultaren dos grups molt diferenciats. D'una banda el del *Centre Artesà*, que representava la classe pagesa, i de l'altra el del *Centre Autonomista*, on predominaven els professionals liberals, al costat de jornalers i paletes. Amb tot, no es pot parlar de la típica dualitat casino dels rics i casino dels pobres, atès l'important paper que jugaren en aquesta ruptura les tensions dins del catalanisme polític i, en especial, en la Lliga.

Les entitats de la segona etapa, a partir del 1923, agruparan persones en funció d'afinitats ideològiques, culturals o socials, que restaran al marge de conflictes interns de base social.

Les entitats de la segona etapa, a partir del 1923, agruparan persones en funció d'afinitats ideològiques, culturals o socials. La seva

composició obeia a interessos comuns que, en darrera instància, responien al grup social al qual pertanyien. En aquest sentit, les entitats pratenques, des del 1923, es van caracteritzar per una unitat social marcada, lluny de l'interclassisme de les primeres associacions. Aquesta uniformitat, juntament amb la vida breu de moltes d'elles, van fer que restessin al marge de conflictes interns significatius de base social. Aquesta mateixa argumentació serveix per a les entitats de més llarga durada de la postguerra com ara *Amics del Prat*, que concentra més socis d'origen pratenc, o *Lo Llobregat de les Flors i la Cervantes*, que tenen una major proporció de socis de procedència no catalana.

Quina relació hi ha entre les entitats i la immigració?

Al llarg de la segona etapa es produeix l'arribada d'un important volum de població immigrada atreta per la indústria. Aquesta població s'integra en la societat local sense tensions, però no es dona en l'aspecte associatiu. La manca d'integració a les associacions locals es produeix en totes dues direccions: cap interès dels nouvinguts per participar en les entitats existents, i nuls intents per part de les entitats de base pratenca per atreure els emigrants. Com a resultat d'aquesta dualitat, els emigrants no catalans crearan les seves pròpies entitats, en especial en el període republicà, i es mantindran al marge de la resta d'agrupacions.

La República aporta importants novetats en el teixit associatiu local. En aquests anys es creen les primeres agrupacions d'obriers industrials que fins llavors havien estat al marge de les societats locals.

Aquest destacat sector social, d'esquerres o llibertari, crearà les seves pròpies associacions, en les quals no hi haurà una participació significativa de pratencs de naixement. Així, els grups de tendència esquerrana estaran formats, majoritàriament, per emigrants no catalans, amb escassa participació de pratencs. Aquests sectors, però, no tindran quasi presència en els consistoris municipals. La causa pot estar en la tendència llibertària de la major part d'ells, tot i la presència, de manera excepcional, de la CNT en alguns consistoris durant la Guerra Civil.

Aquesta dualitat entre poblacions de procedència, i per tant de cultura, diverses, no es dóna en el món de l'associacionisme esportiu, on hi ha una interrelació més gran. D'altra banda, durant la postguerra, el *Grupo Cultural Recreativo* de La Seda, impulsat per un concepte empresarial paternalista, intentà acomplir les necessitats de lleure, cultura i esports dels treballadors de la fàbrica. El resultat seran interessants èxits a diferents nivells, a costa de consolidar l'aïllament dels obrers, en bona part no catalans, del conjunt de la població.

Quina és la relació entre entitats i política?

De la comparació dels càrrecs entre els integrants de les juntes i els consistoris municipals es desprèn que les associacions pratenques no van ser, en general, un trampolí per accedir a la política local, atès que les relacions entre els uns i els altres obeeixen a una casuística tan àmplia que ens permet descartar aquest element. Malgrat aquesta

afirmació, també hem pogut constatar com els polítics locals, tant en el govern com a l'oposició, van utilitzar les entitats per traslladar determinats nivells de discussió que no es podien tenir als òrgans de govern, utilitzant com a instrument els butlletins o els debats. En aquests casos, no eren ells els protagonistes directes, sinó alguns socis significats de les entitats.

En general, és a les conjuntures de crisi o de transició quan es dona una més gran politització de les entitats. Aquest fet, però, només es produeix en les entitats d'àmbit general, mentre que els grups que es dediquen a una única activitat en resten al marge. Els moments en què s'ha detectat major politització de les entitats són els anys anteriors a la dictadura de Primo de Rivera; els darrers anys de la República, entre el 1934 i 1936; i la segona meitat dels anys seixanta.

L'únic cas que trenca significativament la dinàmica general és el del *Centre Artesà* i el *Centre Autonomista*, dues de les entitats més polititzades de tot el període estudiat. Com ja hem dit, l'origen de les seves diferències i la crisi que donà lloc a aquests dos grups obeeixen, en darrera instància, a raons polítiques. El sector *Autonomista* es posicionarà al costat del sector nacionalista de la Lliga i recolzarà sense fissures el seu home al Baix Llobregat, Bertran i Musitu. *L'Artesà*, per la seva banda, sense un arrenclament tan clar, es definirà pel seu antibertranisme, que el portarà a donar el seu suport als candidats provincials amb més possibilitats de vèncer Bertran, prescindint de la seva orientació política, fins i tot a Largo Caballero. En darrera instància tampoc podem menystenir el fet que l'*Autonomista* comptava

amb el suport de la família Bertrand i Serra, que representaven els nous propietaris agrícoles, en oposició a la pagesia tradicional que militava a l'Artesà.

Sota l'empara d'uns grups polítics definits a posteriori com a *partit nou* i *partit vell*, les dues tendències s'enfrontaran a les eleccions municipals.

El *partit nou*, amb el suport del *Centre Autonomista*, aglutinarà un sector renovador de la població format per gent jove, que representa jornalers, petits artesans i botiguers i professionals. Al *partit vell*, que té la seva base a l'Artesà, sense cap vincle amb els partits existents, hi ha representació dels consistoris anteriors, hereus del vell sistema d'alternança de partits característic de la Restauració. Per edat, formen part d'una o dues generacions anteriors a la del *nou* i defensen, bàsicament, els interessos de la classe pagesa i d'un ampli ventall de comerciants.

Exhaurits els dos grups, l'Artesà es reconvertirà en una societat de propietaris i abandonarà les activitats pròpiament associatives, tot buscant els beneficis de llogar el seu local i utilitzar les festes i actes socials per evidenciar el seu potencial davant el conjunt de la població.

Per la seva part, l'Autonomista acabarà desapareixent durant la dictadura de Primo de Rivera. Els seus dirigents més destacats, que han anat evolucionant cap a un catalanisme més radical, crearan diversos grups que segueixen la trajectòria humana i social de l'Autonomista. Així, podrem seguir les passes d'un nucli dirigent i

d'influència a través de *la Joventut*, *Amics del llibre* i *Rubricatus*, que culminarà amb la creació del *Casal Català*, una entitat directament relacionada amb ERC.

Mentre que diversos membres de les juntes de *l'Artesà* arriben als consistoris durant la dictadura, els homes de l'antic *Autonomista* culminen la seva participació política durant la II República.

Durant el franquisme, les entitats que aconsegueixen existir es mantindran en un aparent apoliticisme. En realitat, per aconseguir la seva legalització no podran tenir a les seves juntes persones d'ideologia no afí al règim i, per contra, l'existència de persones properes o de conducta gens sospitosa facilitarà els tràmits per al seu funcionament.

La conseqüència més greu del control que imposa el franquisme al món associatiu és el trencament amb la dinàmica iniciada durant la República i, sobretot, durant la Guerra. L'incipient associacionisme popular de base obrera, d'ideologia marxista o anarquista, va quedar tallat de soca-rel. Molts dels seus representants eren morts o a l'exili, d'altres van ser empresonats. Els supervivents d'aquests grups van quedar exclosos de les associacions si no es volia que les autoritats possessin impediments a la seva legalització. Molts d'altres no podien encaixar, per raons ideològiques, amb la tendència dels grups que aconseguiren mantenir-se i en alguns dels que es fundaran posteriorment.

En els primers anys seran els grups catòlics els únics que podran funcionar amb normalitat. La resta de grups podran funcionar sempre que no plantegin cap problema polític o d'ordre. L'autocensura

d'aquests grups a les seves activitats serà una nota característica fins al final del període estudiat. Tant la *Cervantes* com *Amics d'El Prat* comptaran en les seves files amb personatges que formaran part de diferents consistoris locals durant els anys cinquanta, seixanta i primers setanta.

Dècades més tard, a finals dels anys seixanta, joves de procedència pratenca, des de posicions esquerranes i/o independentistes, utilitzen l'aixopluc de la *Cervantes* per a la seva activitat política en un moment en què no hi havia gaires oportunitats d'expressió. L'arribada d'aquest nou corrent generacional, que en molts casos serà després protagonista dels ajuntaments democràtics, forçarà la sortida dels socis més conservadors i apolítics. La legalització dels partits i els sindicats, després de la mort de Franco, significà la desaparició definitiva de *la Cervantes*, quan els socis de l'entitat van poder militar obertament.

Es pot determinar la influència d'élites culturals i de vincles familiars?

Al llarg de l'estudi hem detectat la presència del que podríem denominar élites o, més exactament, notables locals. Es tracta de personatges destacats de la vida social pratenca que tenen una influència que perdura al llarg dels anys, sense que la seva importància es degui, necessàriament, a la seva posició econòmica, i sense, però, que la seva influència vagi més enllà de l'àmbit estrictament local. Es

tracta de personalitats respectades i que exerceixen una certa preeminència sobre determinats sectors de població. En alguns d'aquests casos, la seva influència sobreviu a conjuntures polítiques ben diverses. Aquests personatges solen ser homes amb estudis superiors, com ara metges o advocats, tot i que no sempre és així. Allò que solen compartir tots ells és una vasta cultura, com ho evidencien, per exemple, les seves biblioteques personals, a algunes de les quals hem tingut accés mentre que d'altres n'hem tingut referències. En molts d'aquests casos, els lligams amb associacions diverses es mantenen durant dues o més generacions de la mateixa família.

Dins d'aquest grup d'influència podríem destacar el cas de dos personatges claus del catalanisme al Prat, el Dr. Pujol i Josep Monés, els fills i néts dels quals seguiran tenint un paper molt actiu, o de Ramon Roigè, que al llarg de la seva vida va gaudir d'un respecte generalitzat més enllà de tendències polítiques. Amb menor continuïtat familiar, però formant part del grup influent, també cal destacar els noms de les famílies Feu, Vila, Xirinachs, etc.

Això no obstant, no es pot dir que totes les entitats les moguessin les mateixes persones, ja que el nombre de personatges que tenen un paper transversal i apareixen en les juntes de més d'una entitat és molt petit (37 en dues entitats i 15 en més de dues), comparat amb el gran nombre d'individus diferents (312) que es troben en el conjunt de les juntes.

Un altre factor a considerar és la importància de les relacions personals, com velles amistats o enemistats. Només així, entrant en el

detall més personal, es poden arribar a entendre determinades reaccions o posicionaments. En molts casos, aquestes relacions són més fortes que cap altre element. Així hem pogut detectar afiliacions a determinats grups oposades a la trajectòria personal d'alguns individus, que no es poden explicar d'altra manera ni obeeixen a cap altra lògica o dinàmica que no sigui la de les relacions personals.

Com hi participen les dones?

El paper de la dona en el moviment associatiu pratenc en tot el període estudiat és extremadament passiu. La seva participació acostuma a ser passiva i es limita a gaudir dels espectacles i dels actes que s'organitzen, com a mera espectadora. La dona és absent de les juntes directives amb només dues excepcions: *l'Ateneo Cultural Libertario* i *els Amigos de México*.

Les corals van ser fonamentalment masculines i només *l'Orfeo Pratenc* es va formar com a grup mixt. Pel que fa al teatre, només a partir de la República les dones pratenques s'incorporen als quadres escènics, perquè abans les actrius s'havien de contractar fora i solien ser professionals. Amb alguna excepció, encara es trigarà a poder veure sobre l'escena homes i dones del poble actuant conjuntament en una obra.

Per què davalla l'associacionisme cultural?

La davallada de l'associacionisme cultural, protagonista del període estudiat, s'inicia a finals dels anys seixanta. Una de les causes del tancament d'algunes societats, segons els seus membres, havien estat les dificultats econòmiques, derivades sovint de la compra de locals. Però més enllà d'aquestes dificultats hi ha altres raons més profundes que acabaran conduint, als anys setanta, a un nou associacionisme, vinculat a les associacions veïnals i a les cooperatives obreres.

Un dels principals motius de la davallada del moviment associatiu cultural pratenc s'ha de buscar, necessàriament, en la falta d'integració social de la població de procedències diverses. Com hem pogut analitzar, no hi ha cap entitat que tingui una visió prou àmplia de la societat pratenca i de les transformacions que aquesta experimenta, com perquè pugui oferir atractius suficients per interessar amplis sectors de la societat.

Les demandes de lleure van sent cada vegada més grans i, en la mesura que l'aïllament amb Barcelona deixa d'existir, els pratencs, en especial els sectors més joves, busquen una oferta més atractiva a la ciutat veïna. El lleure que ofereixen les associacions és cada vegada més costós, si volen competir amb l'àmplia oferta de la capital. Això fa que les entitats, moltes de les quals han assumit la despesa extraordinària de tenir un local propi, no puguin afrontar les necessitats econòmiques que se'n deriven.

D'altra banda, no es produeix un relleu generacional prou ampli com per renovar les juntes de les entitats, amb l'evident desgast que això provoca. La societat local, a més, ja no és la mateixa. Per bé que es manté amb una persistència sorprenent una important cohesió social entre els vells pratencs i els seus descendents, aquest grup queda minimitzat i diluït a mesura que la ciutat multiplica per vint la seva població. En aquest context, els vincles interclassistes de la societat tradicional d'arrel agrícola perden bona part del seu sentit.

Finalment, a finals dels anys cinquanta, l'ajuntament comença a oferir un ventall d'activitats de lleure suficientment atractives, sense que calgui fer l'esforç d'impulsar-les des d'una entitat. Algunes entitats, en especial als anys setanta, buscaran l'aixopluc del patronat municipal de cultura, que assumirà bona part de les despeses d'aquests grups amb la contrapartida del control de les seves activitats.

A final dels anys seixanta, al Prat, com a tot el país, les organitzacions polítiques, sindicals i veïnals experimenten una crecuda que coincideix amb una aparent obertura del règim i amb l'envelliment del dictador, que obre expectatives de canvi. És el moment en què moltes entitats es polititzen, com passa a la *Cervantes*, i molts joves s'orienten cap a altres objectius més compromesos.

Tot plegat condueix a un lent abandonament del moviment associatiu del qual només sobreviuran les entitats amb uns objectius més definits i delimitats com *Amics d'El Prat* i *Lo Llobregat de les Flors*.

Amb aquesta tesi hem intentat aproximar-nos a la manera com la societat del Prat de Llobregat s'organitzà, durant una part important del segle XX, per donar sortida a les seves necessitats de lleure i cultura, tot estudiant els mecanismes locals de sociabilitat. La limitació del marc físic del treball ens ha permès baixar al detall dels protagonistes, tot arribant a establir els mecanismes d'afinitats i de desavinences, al marge dels doctrinals o de partit. El marc cronològic escollit ha permès estudiar diacrònicament les sinergies, continuïtats i discontinuïtats que es produïren a la societat del Prat.

En definitiva, hem intentat estudiar una part important de la història local i fer una aportació a l'estudi de la sociabilitat al nostre país. Hem intentat donar protagonisme a les persones, als protagonistes de la història. Tots ells, amb major o menor encert, van intentar fer millors la seva ciutat i el seu país.

Encara falta molt per estudiar, però esperem que aquesta tesi els serveixi d'homenatge i contribueixi a evitar que la seva tasca caigui en l'oblit.

FONTS

Arxius

Arxiu Municipal del Prat de Llobregat (AMEP)

Fons La Seda de Barcelona (AMEP)

Fons Cervantes (AMEP)

Arxiu de la Coral Lo Llobregat de les Flors

Arxiu del Centre Artesà

Arxiu Alícia Company

Arxiu Jaume Codina

Arxiu Josep Ferret

Arxiu Pere Rodríguez

Arxiu Enric Rodríguez

Arxiu Marius Vilà

Arxiu Josep Ma. Vilà

Arxiu Gerardo Blasco

Arxiu Fermí Marimón

Arxiu Monés-Feu

Arxiu Inglada

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHC)

Arxiu Municipal Administratiu de Barcelona (AMAB)

Arxiu Històric Comarcal de Sant Feliu de Llobregat (AHCSF)

Arxiu Govern Civil de Barcelona (AGC)

Arxiu de la Diputació de Barcelona (ADB)

Arxiu Nacional de Catalunya (ANC)

Hemeroteca

Local

Butlletí municipal El Prat

Delta

Hoja Familiar La Seda

Joventut l'Avenç

Noticiari pratenc

Prat, portavoz de la vida local

Ressò

Rosada

La Voz del Prat

General

Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona

Patria i treball

La Vanguardia Española

Entrevistes

Jaume Codina (gener 1995 i diverses converses)

Marius Vilà (febrer 2000 i diverses converses)

Josep Monés (maig 1992, juny 1995)

Fermí Marimón (març 1994, juliol 2000 i diverses converses)

Joan Bruxola (maig 1995)

Enric Rodriguez-M.Cruz Aguilas (juny, 1999)

Alicia Company (diverses converses)

M.Pepa Colomer i Llorenç Fornés (novembre 1991)

Ferran Casanovas (març 2005)

Rosa Miralpeix-Marcel Gibert (febrer 1998)

Armando Aguirre (juliol 1999)

Adela Gázquez (octubre 2000)

Josep Colominas (gener 2003 i diverses converses)

Josep M. Vila (gener 2003 i diverses converses)

Margarida Inglada (diverses converses)

BIBLIOGRAFIA

Bibliografia general

- Benet, Josep. L'intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1995.
- Fontana, Josep (ed.), España bajo el franquismo, Crítica, Barcelona, 1986.
- Molinero, Carme; Ysàs, Pere. *El règim franquista. Feixisme, modernització i consens*. Eumo, Universitat de Girona, Estudis Universitaris de Vic, Vic 1992.
- Pujadas, Xavier; Santacana, Carles. *Història il·lustrada de l'esport a Catalunya. Vol.1 (1870-1931)*. Diputació de Barcelona-Columna.
- Pujadas, Xavier; Santacana, Carles. *Història il·lustrada de l'esport a Catalunya . Vol.2 (1931-1975)*. Diputació de Barcelona-Columna.
- Santacana, Carles. *El franquisme i els catalans. Els informes del Consejo Nacional del Movimiento (1962-1971)*, Editorial Afers, Catarroja, 2000.
- Solé Sabaté, Josep M. *La repressió franquista a Catalunya 1938-1953*. Edicions 62, Barcelona, 1985.
- Termes, Josep. *Federalismo, anarcosindicalismo y catalanismo*. Editorial Anagrama, Barcelona, 1976.
- Termes, Josep. *De la Revolució de setembre a la fi de la guerra civil 1868-1939. Història de Catalunya*. Vol VI, dir.Pierre Vilar, Edicions 62, Barcelona, 1987.
- Ucelay da Cal, Enric (director). *La joventut a Catalunya al segle XX. Materials per a una història*. Diputació de Barcelona, Barcelona, 1987.
- Ucelay Da Cal, Enric: *La Catalunya populista. Imatge, cultura i política en l'etapa republicana (1931-1939)*. Ed. La Magrana, Barcelona, 1982.

Bibliografia sobre cultura i associacions

- Anguera, Pere. "Formes i espais de sociabilitat en una ciutat catalana: Reus a l'època contemporània" a *L'Avenç*, núm.171, juny 1993.
- Aisa, Ferran. Una història de Barcelona. Ateneu Enciclopèdic Popular (1902-1999). Editorial Virus, Barcelona, 2000.
- Aviñoa, Xosé. *La música i el Modernisme*. Editorial Curial, Barcelona, 1985.
- Bacardit i altres. *Romea, 125 anys*. Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1989.
- Batalla i Galimany, Ramon. *Els casinos republicans: política, cultura i esbarjo. El casino de Rubí 1884-1939*. Ajuntament de Rubí. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.
- Benach, Joan A. "Teatre i societat catalana a la postguerra 1939-1952" a *L'Avenç*, núm.10, novembre 1978.
- Bosch i Datzira, Amàlia. *Els ateneus de Catalunya*. Federació d'Ateneus de Catalunya. La Impremta, El Prat de Llobregat, 1991.
- Capdevila i Capdevila, Joaquim i Garcia Larios, Agustí (coordin.). *La festa a Catalunya. La festa com a vehicle de sociabilitat i d'expressió política*. Coordinadora de Centre d'Estudis de parla Catalana. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.
- Campillo, Maria. *Escriptors catalans i compromís antifeixista (1936-1939)*. Curial edicions. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1994.
- Casassas i Ymbert, J. *L'Ateneu Barcelonès. Dels orígens als nostres dies*. Barcelona, edicions de la Magrana, Institut Municipal d'Història (Ajuntament de Barcelona), 1986.
- *Clavé al cor 1824-1874*. Publicació realitzada amb motiu de l'exposició "Clavé al cor", Diputació de Barcelona, Barcelona, 1999.
- Coca, Jordi; Gallén, Enric; Vázquez, Anna. *La Generalitat republicana i el teatre (1931-1939)*. Institut del Teatre, monografies de teatre 11, Barcelona, 1982.
- Díez i Quijano, Desideri. *La cultura popular a Horta*. Editorial El Tinter, Barcelona, 1990.

- Fàbregas, Xavier. *Aproximació a la història del teatre català modern*. Ed. Curial, Barcelona, 1972.
- Gabriel, Pere. "Sociabilismes obrers i populars i història política a la Catalunya contemporània" a *Sociabilitat i àmbit local. Actes del VI Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya*. L'Avenç, Barcelona, 2003.
- Gallén, Enric. *El teatre a la ciutat de Barcelona durant el règim franquista (1939-1954)*. Publicacions de l'Institut del Teatre. Edicions 62, Barcelona, 1985.
- Garriga i Miquel, Jacint. *Coral El Clavel, 75 anys d'història: 1913-1988*. Ajuntament de Mollet del Vallès, 1990.
- Martí, Daniel. *El teatre a la vila d'Arbúcies*. Llibres del Segle, Col·lecció Montsoliu, Museu etnològic del Montseny, 2005.
- Marfany, Joan-Lluís. "El lleure dels catalanistes" a L'Avenç, núm.171, juny 1993.
- Martorell, Oriol; Valls, Manuel. *Síntesi històrica de la música catalana*. La llar del Llibre/Els llibres de la frontera, Barcelona, 1985.
- Monturiol, Antoni; Pujolàs, Magda. *Més d'un segle de cartells de Festes del Tura d'Olot (1859-1998)*. Ajuntament d'Olot, Olot, 1998.
- Narváez, Manuela. *Orfeó Català, cant coral i catalanisme (1891-1951)*, tesi doctoral UB, 2005 (<http://www.tdx.cesca.es/TDX-1123105-104022/>).
- Planas, Jordi. "Els propietaris i l'associacionisme agrari a Catalunya" a L'Avenç, núm 171, juny 1993.
- Reventos, Manuel. *Els moviments socials a Barcelona en el segle XIX*. Editorial Crítica, Barcelona, 1987.
- Roig Rosich, Josep M. *La dictadura de Primo de Rivera a Catalunya. Un assaig de repressió cultural*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1992.
- Samsó, Joan. *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1994.
- Roda Batlle, Josep. *Música i músics a casa nostra. Síntesi històrica*. Editorial Teide, Barcelona, 1993.

- Solà i Gussinyer, Pere. *L'esclafament de l'associacionisme lliure a Catalunya en temps del general Franco*. Rafael Dalmau editor, Barcelona, 1996.
- Solà, Pere. "L'associacionisme obrer a la història de la societat catalana" a *L'Avenç*, núm. 171, juny 1993.
- Solà i Gussinyer, Pere. "La libertad de asociación en España (1939-1953)" a *Historia y Vida*, núm. 322, gener 1995.
- Solà i Gussinyer, Pere. *Itineraris per la sociabilitat meridional catalana: l'associacionisme i la cultura popular a la demarcació de Tarragona (1868-1964)*. Diputació de Tarragona, 1998.
- *Teatre Principal d'Olot 1842-1992*. Fundació Pública Municipal-Teatre Principal d'Olot, Olot, 1992.
- Ucelay-Da Cal, Enric. "Els espais de la sociabilitat: la parròquia, els 'parroquians' i la qüestió de les clientele " a *L'Avenç*, núm. 171, juny 1993.

Bibliografia sobre el Baix Llobregat i

I'Hospitalet

- Alonso Figueres, Manel. *La Igualtat (1895-1995) Cent anys d'història de la societat coral gavanenca*. Societat Coral La Igualtat, Gavà, 1996.
- Antolín Arrufat, Adriana; Campderrós Cid, Jaume; Tena Omella, Montserrat. *El Centre Parroquial. Cinquanta anys d'història local (1942-1992)*. Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat, Quaderns d'Història 7, Sant Feliu de Llobregat, 1995.
- Antolín, Pilar; Ferreras, Enric; Larios, Agustí G.: *Els inicis de l'associacionisme contemporari a Sant Feliu de Llobregat (1850-1914)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1997.
- Antolín, Pilar; Ferreras, Enric; García, Agustí. *"El Coro". Cent anys d'associacionisme a Sant Feliu de Llobregat (1892-1992)*. Ajuntament de Sant Feliu, 1992.
- *Aportacions a la història de Molins de Rei*. Ajuntament de Molins de Rei, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992.

- *L'associacionisme i altres escrits*. Materials del Baix Llobregat, núm.2. Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat, Sant Feliu de Llobregat, 1996.
- Barreda, Maria Lledó; García, Jordi; Serret, Carles. *Història de Sant Boi de Llobregat*. Ajuntament de Sant Boi de Llobregat, 1993.
- Calvo, Angel (coord.). *El pas de la societat agrària a industrial al Baix Llobregat. Agricultura intensiva i industrialització*. Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.
- Carbonell Porro, Joan-Anton. Molins de Rei: *Vida social i política (1868-1936)*. Ajuntament de Molins de Rei, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991.
- *Castelldefels. Temps d'història*. Ajuntament de Castelldefels, 2003.
- *Col·lectivitzacions al Baix Llobregat (1936-1939)*. Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989.
- *Les dones i la història al Baix Llobregat*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2 volums, 2002.
- García, Xosé Lios. *Tot descobrint Sant Andreu de la Barca*. Ajuntament de Sant Andreu de la Barca, 1999.
- García Larios, Agustí. "L'Eco de Euterpe i els cors de Clavé al Baix Llobregat (1861-1888)" a *Materials del Baix Llobregat. El medi natural i altres escrits*, núm.1. Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat, Sant Feliu de Llobregat, 1995.
- *La immigració al Baix Llobregat. Materials per a l'estudi de la immigració al Baix Llobregat del 1939 al 1995*. Fundació Utopia, 2003.
- *I Jornades de recerca històrica i social del Baix Llobregat*. Barcelona, Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat, Arxiu Històric Comarcal de Sant Feliu de Llobregat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993.
- López, Júlia; Ramos, Mercè; Torres Montserrat; Baltà, Pere. *L'Ateneu santboià (1893-1993)*. Rúbrica editorial, El Prat de Llobregat, 1993.
- Luengo Carrasco, Manuel. *El cant coral a Viladecans. La Lira 1945-1995*, Ajuntament de Viladecans-Arxiu Històric de la Ciutat, 1996.

- Luengo Carrasco, Manuel. *50 anys de beisbol a Viladecans. Història gràfica del Cub Beisbol Viladecans (1945-1995)*. Ajuntament de Viladecans-Arxiu Històric de la Ciutat, Viladecans, 1995.
- Malaret i Amigó, Antoni. "Una història de l'Ateneu. 75 anys de vida social (1918-1993)" a *Miscel·lània d'estudis santjustencs V*. Centre d'Estudis Santjustencs, Sant Just Desvern, 1993.
- *Models urbans, models de creixement i altres escrits*. Materials del Baix Llobregat, núm.8. Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat, Sant Feliu de Llobregat, 2002.
- Ruiz Carrillo, Miquel. *Els anys difícils: guerra i postguerra a Sant Joan Despí (1931-1959)*. Ajuntament de Sant Joan Despí, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002.
- Sans i Fàbregas, Llorenç. *Cròniques de Festa Major: Sant Feliu de Llobregat*, Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat, Quaderns d'Història 2, 1988.
- *Sant Feliu de Llobregat identitat i història*. Ajuntament de Sant Feliu-La Caixa, 2002.
- *Sant Just Desvern, un paisatge i una història*. Ajuntament de Sant Just Desvern, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1987.
- Santacana i Torres, Carles (coord). *El franquisme al Baix Llobregat*. Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2001.
- Santacana i Torres, Carles. *Victoriosos i derrotats. El franquisme a l'Hospitalet (1939-1951)*. Centre d'Estudis de l'Hospitalet. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994.
- Solé i Vidal, Josep; Alonso i Figueres, Manel. *La Igualtat, noranta anys d'història*. Museu de Gavà, col·lecció Brugués, 1986.
- Tardà i Coma, Joan. *Republicans i catalanistes al Baix Llobregat a principi del segle XX*. Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991.
- Tarrida i Pugès, Antoni. *Pagesos, sorres i espàrrecs*. Història de la pagesia gavanenca. Associació d'Amics del Museu de Gavà, 2003.
- Vila i Garcia, Jesús A. *Un segle al cor. Història de la Coral La Perdiu del Papiol (1899-1999)*. Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat, El Papiol, 2001.

Bibliografia sobre el Prat de Llobregat

- Aeroport de Barcelona. *Impuls i reflex d'una ciutat moderna*. Aena, Aeroport de Barcelona, Barcelona, 2000.
- Aliberch, R. *Eusebio Bertran Serra, capitán de industria, economista, político, deportista*. Barcelona, 1952.
- *Antologia. Ramona Via*. Ajuntament del Prat de Llobregat. Columna edicions, Barcelona, 1994.
- Balcells, Salvador. *Visca la Terra*. Xarxa edicions, El Prat de Llobregat, 1982.
- Baltà, Pere. *Las urnas*. Ediciones Rondas, Barcelona, 1972.
- Baltà, Pere. *Sota una gorra grisa*. Rúbrica editorial, El Prat de Llobregat, 1997.
- Barón Borràs, Esther i De Fez Valero, Enriqueta. *Descobrir El Prat de Llobregat. Patrimoni contemporani*. Mancomunitat de municipis de l'àrea metropolitana de Barcelona, Barcelona, 1992.
- Bengoechea, S. i Renom, M. *Memòria i Compromís*. Ajuntament del Prat de Llobregat. Columna comunicació, El Prat de Llobregat, 1999.
- Bengoechea, Soledad; Renom, Mercè. "Vells i nous espais de pràctiques sindicals i polítiques al Prat de Llobregat, 1917-1939" a *El cinturón rojinegro*. Ediciones Carena, Barcelona, 2004.
- Beriain Azqueta, Demetrio. *Prat de Llobregat, ayer: Un pueblo sin Estado*. El Prat de Llobregat, 1981.
- Bonal, Raimon i Costa, Joan. *El treball social en un temps de crisi: El Prat de Llobregat. 1984*. Fundació Jaume Bofill, Barcelona, 1984.
- *Breu història del Prat*. Ajuntament del Prat de Llobregat, El Prat de Llobregat.
- Cabrera, Mercedes. *La industria, la prensa y la política. Nicolás Maria de Urgoiti 1869-1951*. Alianza Editorial, Madrid, 1994.

- Canudas, Josep. *Història de l'aviació catalana 1908-1936*. Edicions de la Magrana, Barcelona, 1983.
- Cañadell, Rosa M. *Els nous reptes de l'educació: la interculturalitat*. Ajuntament del Prat de Llobregat, El Prat de Llobregat, 1993.
- *Carrers amb cognom. Biografia dels personatges dels carrers del Prat*. Ajuntament del Prat de Llobregat, El Prat de Llobregat, 1985.
- Cavallé i Julià, Joan. 1952-1962 *La dècada "prodigiosa" del bàsquet masculí pratenc*. Curs d'història local. Amics d'El Prat, 2005 (inèdit).
- *I Centenario del Puente de Fernando Puig 1873-1973*. Amics d'El Prat, 1973.
- Cervantes, M. Victoria. *Història de La Seda de Barcelona*. La Seda de Barcelona - Bustamante Editores, Barcelona, 2000.
- *Cinc anys de personatges del periòdic Delta. 1977-1982*. Societat de comptes de participació Delta del Llobregat, El Prat de Llobregat.
- Codina, Jaume. *Ai, Adéu Clara Marina!*. Ajuntament del Prat de Llobregat, El Prat de Llobregat, 2002.
- Codina, Jaume. *Com neix un poble. El Prat 1718-1807*. Setmanari Prat, El Prat de Llobregat, 1969.
- Codina, Jaume. *Contractes de matrimoni al Delta del Llobregat. Segles XIV a XX*. Fundació Noguera, Barcelona, 1997.
- Codina, Jaume. *Delta del Llobregat. La gent del fang. El Prat 965-1965*. Editorial Montblanc, Granollers, 1966.
- Codina, Jaume. *El Delta del Llobregat i Barcelona. Gèneres i formes de vida dels segles XVI al XX*. Edicions Ariel, 1971.
- Codina, Jaume. *El gir de 1750. Origen i creixement de la població*. Pagès editors, Lleida, 1998.
- Codina, Jaume. *El temps dels albats. Contagi i mortalitat al Baix Llobregat (1450-1875)*. Pagès editors, Lleida, 2001.
- Codina, Jaume. *Historia de una plaza*. Portavoz Prat, El Prat de Llobregat, 1960.
- Codina, Jaume. *Història d'una plaça*. Amics d'El Prat, El Prat de Llobregat, 1989.
- Codina, Jaume. *Història del carrer de Ferran Puig*. Edicions Rondes, El Prat de Llobregat, 1981.

- Codina, Jaume. *Inundacions al Delta del Llobregat*. Rafael Dalmau editor, Barcelona, 1994.
- Codina, Jaume. *Les generacions pratenques. 1538-1972*. Edicions Corona, El Prat de Llobregat, 1972.
- Codina, Jaume. *Els prats. Història d'una sang*. Delta, El Prat de Llobregat, 1996.
- Codina, Jaume. *Proletariat rural al Delta del Llobregat al segle XVIII*. Rafael Dalmau editor, Barcelona, 1969.
- Codina, Jaume. *Un quadern escolar pratenc del segle XVIII*. Amics d'El Prat, El Prat de Llobregat, 1980.
- Codina, Jaume. *Resumen de Historia del Prat*. Amics d'El Prat, El Prat de Llobregat, 1976.
- Codina, Jaume; Fabró, Irma; Ferret, Josep; Gómez, Margarida. "Amèrica com a fugida. Servei militar i emigració ultramarina al Prat del segle XIX" a *3es Jornades d'Estudis Catalano Americans*, abril 1988. Comissió Amèrica i Catalunya, Barcelona, 1990.
- Company Pugès, Alícia. "Assaig històric dels locals i les agrupacions teatrals d'El Prat de Llobregat (1853-1963)" a *XXV Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos*. El Prat 25-26 d'octubre 1980. Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat i Amics d'El Prat, 1985.
- Company, Alícia. *El cant coral al Prat, 1873-1985*. Rúbrica editorial, El Prat de Llobregat, 1986.
- *Costumari popular del Prat de Llobregat. Equinocci de primavera*. Ajuntament del Prat de Llobregat i INEM, 1987.
- *Costumari popular del Prat de Llobregat. Solstici d'hivern, Carnestoltes*. Ajuntament del Prat de Llobregat i INEM, 1987.
- *Costumari popular del Prat de Llobregat. Equinocci de tardor*. Ajuntament del Prat de Llobregat i INEM. 1987.
- *Costumari popular del Prat de Llobregat. Cicle nadalenc*. Ajuntament del Prat de Llobregat i INEM. 1987.
- *Costumari popular del Prat de Llobregat. La Festa major*. Ajuntament del Prat de Llobregat i INEM, 1987.
- *Dinamització Cultural a les àrees urbanes de nova creació*. Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1985.

- Dobaño, Manuel. *Memòria d'un compromís. Associació UNESCO. 10 anys al Prat. 1992-2002.* Associació Amics de la Unesco del Prat de Llobregat, Rúbrica editorial, El Prat de Llobregat 2002.
- *Escoles del Prat, el seu nom i la seva història.* Ajuntament del Prat de Llobregat, El Prat de Llobregat.
- *Exposición gráfica del primer vuelo comercial en España, 1 de septiembre de 1919. Los pioneros del correo aéreo.* Associació d'amics de l'aeronàutica, El Prat de Llobregat, 2000.
- Fabró, Irma; Gómez, Margarida; Rodés, Antoni. *Terra i propietat. La transformació del camp pratenc al segle XIX.* La impremta, El Prat de Llobregat, 1989.
- Fabró Yagüe, Irma i Gómez Inglada, Margarida. *Els anys després, El Prat des de 1939 a 1950: la postguerra.*, Ajuntament del Prat de Llobregat, El Prat de Llobregat, 1989.
- Fabró Yagüe, Irma i Gómez Inglada, Margarida. "Deu segles de vida a l'entorn de la masia" a *Masies del Prat. Fotografies de Colita.* Ajuntament del Prat de Llobregat, 1989.
- Fabró Yagüe, Irma i Gómez Inglada, Margarida. "Les masies actuals" a *Masies del Prat. Fotografies de Colita.* Ajuntament del Prat de Llobregat, 1989.
- Ferret Pujol, Joan Lluís. *De la dictadura a la democràcia, de la penúria al benestar 1939-1993,* El Prat de Llobregat. 2002.
- Ferret Pujol , Joan Lluís. *Josep Pujol i Capsada. Escrits 1908-1944.* El Prat de Llobregat, Ajuntament del Prat de Llobregat, 2003.
- Ferret Pujol , Josep. *L'aprofitament de les aigües subterrànies del delta del Llobregat. 1933-1983.* L'Hospitalet, Comunitat d'usuaris d'aigües de l'àrea oriental del delta del riu Llobregat, 1985.
- Ferret Pujol, Josep. *CB Prat, 50 anys d'història,* Associació d'exjugadors i amics del bàsquet pratenc, CB Prat, 2001.
- Ferret Pujol, Josep. *Els antics aprofitaments d'aigües subterrànies al delta del Llobregat. 1600-1900.* Comunitat d'usuaris d'aigües del delta del riu Llobregat, Barcelona, 2002.
- Ferret Pujol, Josep. *Els carrabiners de la platja del Prat.* Ajuntament del Prat de Llobregat, El Prat de Llobregat, 2004.
- Ferret Pujol , Josep. *Jaume Casanovas i Parellada. Aportació a l'estudi biogràfic.* Associació cultural Delta del Llobregat, La impremta, El Prat de Llobregat, 1992.

- Ferret Pujol , Josep. *Josep Pujol. Metge, polític i humanista*. Servei secretaria, El Prat de Llobregat, 1989.
- Ferret Pujol , Josep. *La vida parroquial als anys 40. La construcció de la cripta*. Parròquia de sant Pere i sant Pau del Prat de Llobregat, El Prat de Llobregat .
- Ferret Pujol , Josep. *Primer centenari del descobriment de les aigües artesianes del delta de Riu Llobregat. 1893-1993*. Comunitat d'usuaris d'aigües del delta del riu Llobregat, Barcelona, 1993.
- *Francesc Macià, l'avi (1859-1933)*. Ajuntament del Prat de Llobregat. El Prat de Llobregat, 1987.
- Giménez Casas, Xavier. *Teatre Kaddish vint anys 20*. Teatre Kaddish, El Prat de Llobregat, 1996.
- Giménez Mor, Gerard. *Masies del Prat, L'albufera i la ribera*. Volum I. Editorial Efadós, El Papiol, 2003.
- Giménez Mor, Gerard i altres. *Masies del Prat, La bunyola, raval del riu, raval de baix i ravals*. Volum II. Editorial Efadós, El Papiol, 2004.
- Gómez Inglada, Margarida. "El cinema amateur al Prat de Llobregat" a *Materials del Baix Llobregat. El medi natural i altres escrits*, núm.1. Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat, Sant Feliu de Llobregat, 1995.
- Gómez Inglada , Margarida. *La formació d'una ciutat*. Ajuntament del Prat de Llobregat, El Prat de Llobregat, 1990.
- Gómez Inglada , Margarida. "Associacionisme cultural al Prat de Llobregat (1939-1960)" a *Franquisme i transició democràtica a les terres de parla catalana*. Actes del 2n Congrés de la CCEPC, Palma 16-18 d'octubre de 1997. Coordinadora de centres d'estudis de parla catalana, 2001.
- Gómez Inglada, Margarida (coordinació i textos). *Monés i Amat, Josep, 50 anys d'imatges del Prat*. Ajuntament del Prat de Llobregat, El Prat de Llobregat, 1995.
- Gómez Inglada, Margarida. "Mujeres y postguerra en el Prat de Llobregat: las transformaciones de una sociedad agraria" a *Las mujeres y la Guerra Civil Española. III Jornadas de estudios monográficos*. Salamanca, octubre 1989. Ministerio de Cultura, Madrid, 1991.
- Gómez Inglada, Margarida. "La politització del moviment associatiu al Prat de Llobregat: el trencament del Centre Artesà" a *Sociabilitat i*

àmbit local Actes del VI Congrés internacional d'Història Local de Catalunya. L'Avenç, Barcelona, 2003.

- Gómez Inglada, Margarida. *60 anys de ciclisme al Prat*. Agrupació ciclista El Prat. El Prat de Llobregat. 1992.
- Gómez Inglada, Margarida. "El temps de les transformacions: El Prat als segles XIX i XX" a *El Prat de Llobregat: des de la formació del delta fins al segle XX*. Actes del primer curs d'Història del Prat. Del 19 d'abril al 17 de maig de 1996. Amics d'El Prat, El Prat de Llobregat, 1997.
- Gómez, Marga. "Un territori jove, una història intensa" a *El Prat de Llobregat, memòries de fang i de llum*. Ajuntament del Prat de Llobregat i Lunwerg editores, Barcelona, 2001.
- Gómez, Margarida; Gutiérrez, Gregori; Luengo Manuel (coord). *Miscel·lània d'homenatge a Jaume Codina*. Ajuntament del Prat de Llobregat i Editorial Columna, 1994.
- Gómez Inglada, Margarida (textos i coordinació). *La Seda de Barcelona*. Ajuntament del Prat de Llobregat i La Seda de Barcelona, 2000.
- Gómez Inglada, Margarida (textos i coord.). *El Cinema Amateur al Prat*. Ajuntament del Prat de Llobregat, 1994.
- Gómez Inglada, Margarida (selecció d'imatges). *Imatges i records. El Prat de Llobregat*. Columna edicions, Barcelona, 1995.
- Gordi, Felip Neri. *L'antiga granja de la Ricarda*. Quaderns del Prat, Club del Llibre, El Prat de Llobregat.
- Gordo, Joan Ramon. *La rebel·lió d'un poble. El moviment de regidors democràtics al Prat de Llobregat. 1966-1979*. Rúbrica editorial, El Prat de Llobregat, 1997.
- Gracia, Isabel. *Por debajo del vuelo. Historia del barrio de Sant Cosme*. El Prat de Llobregat. Asociación de vecinos San Damián del barrio de Sant Cosme, Barcelona, 1987.
- Ingla, Núria i Argilés, Anna. *La demografia al Prat, llibre de l'alumne*. Ajuntament del Prat de Llobregat, El Prat de Llobregat, 1992.
- Ingla, Núria i Argilés, Anna. *La demografia al Prat, llibre del mestre*. Ajuntament del Prat de Llobregat, El Prat de Llobregat, 1992.
- *I Jocs Florals, El Prat ciutat dels infants. El Prat, des dels ulls dels nostres avis*. Ajuntament del Prat de Llobregat, El Prat de Llobregat, 2000.

- Llopart, Moisès. *Diari retrobat, memòries de guerra*. Ajuntament del Prat de Llobregat, 2002.
- Massot i Muntaner, Josep. "El pare Andreu de Palma historiador frustrat de la guerra civil" a *Miscel·lània d'homenatge a Josep Benet*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1991.
- Marí i Balcells, Víctor i Vallribera i Puig Pere. *El Prat de Llobregat de fa un segle, segons una topografia mèdica. 1904*. Seminari Pere Mata. Universitat de Barcelona, Barcelona, 2001.
- Marimón, Fermí. *Quan vam fer la Gilda*. Rúbrica editorial, El Prat de Llobregat, 2000.
- *Memòria de la labor municipal correspondiente a los años 1958-1962*. Ayuntamiento del Prat de Llobregat.
- Miquel, David. *El baix Llobregat, la segona transformació*. La factoria cultural, Barcelona, 2002.
- *Moisès Llopart Aguilera, forjador de l'esport català*. Ajuntament del Prat de Llobregat, El Prat de Llobregat, 1996.
- Monés, Josep i Llorenç. *Història d'un cognom*. Arxiu Monés-Rosés. Badalona.1987.
- Monés Feu, Jaume. *Cinquanta anys d'AE Prat*. A. E. Prat, El Prat de Llobregat, 1996.
- Montblanc i Lasaga, Joan. *L'Abans, El Prat de Llobregat, recull gràfic 1894-1965*. Editorial Efadós, El Papiol, 2001.
- Museu del Prat. *Centre d'interpretació del Delta del Llobregat* Ajuntament del Prat de Llobregat, El Prat de Llobregat, 1996.
- *Oficis per al record, oficis d'avui*. Ajuntament del Prat de Llobregat, El Prat de Llobregat, 1988.
- Pallarés, Enric. *Història del primer avió construït a Barcelona per "Pujol Comabella y Cia" l'any 1916*. Fundació aeronàutica de Catalunya, Barcelona.
- Palma, Andrés de. *Prat de Llobregat (ensayo histórico)*. El Prat de Llobregat, 1958.
- Planas Torres, Ramon. *El paludisme a El Prat de Llobregat del 1918 al 1925*. Museu municipal de Gavà, Gavà, 1983.

- Planas Torres, Ramon. *La casa alta & la volateria 1900*. El Prat de Llobregat, 1979.
- *Pollastre i capó raça Prat, 25 anys de fira*. Ajuntament del Prat de Llobregat, El Prat de Llobregat, 1999.
- Prat, Daniel Jorge. *Cataluña y su "praxis" social 1808-1868*. Amics d'El Prat. Impremta comercial Prat, El Prat de Llobregat, 1975.
- *El Prat sin tierra*. Ayuntamiento de El Prat, 1975.
- Renom i Pulit, Mercè. "L'associacionisme teatral i la difusió del catalanisme: Sant Feliu de Llobregat (1909-1911)" a *Miscel·lània d'homenatge a Josep Benet*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1991.
- Riera, Ignasi. *Off Barcelona, itinerari iniciàtic fora ciutat*. Barcanova, 1993.
- Rios, Pere. *Sant Cosme, El Prat de Llobregat*. Els barris d'Adigsa. Generalitat de Catalunya, 1995.
- Roig, Montserrat. *Els catalans als camps nazis*. Edicions 62, Barcelona, 2003.
- Rull, Jordi i Pallarés, Enric. *El Prat, història d'un aeroport*. Amics de l'aeronàutica. Club del llibre, El Prat de Llobregat.
- Salcedo del Moral, Joan Ignasi. 25 anys de formació artística al Prat. Associació Amics de l'art del Prat. Diputació de Barcelona, El Prat de Llobregat, /2000/.
- Sans, Jaume i Tobaruela, Pere. *El delta del Llobregat, terres d'oblit*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2003.
- Rull Dalmau, Jordi i Pallarés Camas, Enric. *1ª Exposició gràfica de la història de l'aeroport de Barcelona*. Associació d'Amics de l'aeronàutica. Aena. El Prat de Llobregat.
- Sen, Miquel i Bayés, Pilarín. *Pequeña historia de La Seda de Barcelona*. Editorial Mediterrània, Barcelona, 1999.
- Torrella, José. *Crónica y análisis del cine amateur español*. Ediciones Rialp, Madrid, 1965.
- Via, Ramona. *Nit de Reis. Diari d'una infermera de 14 anys*. El club dels novel·listes. Club editor, Esplugues de Llobregat, 1966.
- Via, Ramona. *Com neixen els catalans*. El pi de les tres branques. Club editor, Esplugues de Llobregat, 1972.

La primera còpia d'aquesta tesi
fou impresa al Prat de Llobregat
el 20 de gener de 2006
i relligada per Margarida Tugas
a Cornellà de Llobregat

©Margarida Gómez Inglada.